

UPPSALA
UNIVERSITET

Musiken i Uppsala under stormaktstiden 2: 1660–1730

Del A

JAN OLOF RUDÉN

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

Studia Musicologica Upsaliensia
NOVA SERIES

33:1

Musiken i Uppsala under stormaktstiden 2: 1660–1730

Bidrag till dess historia
grundade på en arkivinventering

Del A

av

Jan Olof Rudén

With an English summary:
Music at Uppsala during the Swedish
Great Power Period, 2
(c. 1660 – c. 1730)

UPPSALA
UNIVERSITET

2023

Utgiven med bidrag från
Helge A:son Johnsons stiftelse
Stiftelsen Lars Hiertas minne
Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur
Redaktionskommittén för Acta Universitatis Upsaliensis

Till Margret

©Jan Olof Rudén 2023

This work is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CCBY-NC-ND)

Omslagsbild: Olaus Rudbeck musicerar i kretsen av sin familj (utsnitt).
Tygapplikation sannolikt av Olof Rudbeck den yngre. 36 x 27 cm. Ägare:
Gabriel Rudbeck, Djursholm. Fotograf: Thomas Svensson.

Distribution:

Uppsala universitetsbibliotek,
Box 510, 751 20 Uppsala
www.ub.uu.se
acta@ub.uu.se

ISSN 0081-6744

ISBN 978-91-513-1675-8

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-490490>

Tryckt i Sverige av By Wind, Ödeshög 2023

INNEHÅLL

FÖRORD.....	9
BRUKSANVISNING.....	14
A 1 INLEDNING	22
A 1.1 ARKIVINVENTERING SOM MUSIKVETENSKAPLIG METOD.....	22
A 1.2 UPPSALAS ADMINISTRATIVA STRUKTUR	22
A 1.3 LITTERATURLÄGET	27
A 1.4 TIDIGARE ARKIVFORSKNINGAR.....	28
A 1.5 TRYCKTA KÄLLOR OCH KÄLLTRYCK	28
A 1.6 ARKIVBESTÅNDET.....	28
A 1.7 AVGRÄNSNING AV INVENTERINGSUPPGIFTEN	28
A 1.8 ERFARENHETER FRÅN INVENTERINGENS GENOMFÖRANDE	29
A 2 DET OFFICIELLA MUSIKLIVETS ORGANISATION	30
A 2.1 DEN OFFICIELLA STADSMUSIKEN	30
A 2.2 ORGANISTER.....	31
Johan Zellinger.....	31
Christian Zellinger	33
Harald Vallerius	35
Eric Burman	36
Hinrich Christoph Engelhardt	36
A 2.3 ORGELTRAMPARE	37
A 2.4 KLOCKARE.....	38
Erich Simsson.....	39
Erich Hansson	39
Johan Håkansson Klöderman	39
Hans Staberg	39
Zacharias Johansson Klöderman	40
A 2.5 RECTORES CANTUS	40
Carolus Petri Wallinus	40
Harald Vallerius	43
Christian Zellinger	45
Eric Burman	49
Hinrich Christoph Engelhardt	53

A 2.6	SKOLNOTARIER.....	53
	<i>Olaus Beckius</i>	54
	<i>Eric Sohme</i>	55
	<i>Eric Boman</i>	58
	<i>Eric Westerholm</i>	59
	<i>Georg Schmidt</i>	60
	<i>Laurentius Kullman</i>	60
	<i>Olaus Fors Andersson</i>	61
	<i>Johannes Mehmer</i>	63
A 2.7	ENSEMBLEN	63
	<i>Kungligt stipendium</i>	63
	<i>Kommunitetsrum</i>	65
	<i>Musikstipendiater</i>	66
	<i>Musikstipendiaternas härkomst</i>	72
A 2.8	INSPECTORES MUSICES	73
	<i>Olaus Rudbeck</i>	73
	<i>Harald Vallerius</i>	74
	<i>Eric Burman</i>	75
A 2.9	SOCKENGÅNG	75
A 2.10	ÖVRIGA INKOMSTTILLFÄLLEN	77
A 3	DEN OFFICIELLA MUSIKUTÖVNINGENS HJÄLPMEDEL	79
A 3.1	ORGLAR.....	79
	<i>Anders Bruses orgel</i>	79
	<i>Frantz Bolls orgel</i>	79
	<i>Hans Henrich Cahmans stora orgel</i>	79
	<i>Isac Risbergs positiv</i>	80
	<i>Johan Niclas Cahmans orgel</i>	80
	<i>Bondkyrkans orgel</i>	81
A 3.2	ÖVRIGA INSTRUMENT.....	81
A 3.3	MUSIKALIER OCH BÖCKER	83
A 4	DEN OFFICIELLA MUSIKUTÖVNINGEN	87
A 4.1	STADEN	87
A 4.2	KYRKAN	87
A 4.3	UNIVERSITETET.....	92
A 4.4	HOVET.....	94
A 5	MUSIKUNDERVISNINGEN.....	96
A 5.1	TRIVIALSKOLAN	96
A 5.2	UNIVERSITETET.....	97
A 5.3	PRIVATUNDERVISNINGEN	103

A 6 ÖVRIG MUSIKUTÖVNING.....	107
A 6.1 OFFENTLIGA NÖJEN.....	107
A 6.2 BEGRAVNING.....	112
A 6.3 GÄSTABUD	123
A 6.4 KROG- OCH GATULIV	129
A 6.5 DANSSTUGOR OCH FOLKLIGA SPELMÄN	139
A 6.6 HEMMUSIK.....	141
A 7 UTANFÖR UPPSALA.....	151
A 7.1 PRIVATA MUSIKENGAGEMENT.....	151
A 7.2 UPPSALAMUSIKANTERNA EFTER UPPSALATIDEN....	152
A 7.3 DEN OUTNYTTJADE MUSIKANTRESERVEN.....	153
A 7.4 UPPSALA SOM CENTRUM FÖR ÄRKESTIFTETS KYRKOMUSIK.....	160
A 7.5 MATERIAL FRÅN INVENTERINGEN UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA.....	162
A 8 SAMMANFATTNING	170
A 9 SUMMARY	182
D DOKUMENT	194
I INSTRUMENT	205
I 1 KYRKORGLAR	208
I 1.4 DOMKYRKANS STORA 1600-TALSORGEL.....	208
FRANTZ BOLLS ORGEL.....	209
H. H. CAHMANS ORGEL	223
I 1.5 ISAC RISBERGS POSITIV	239
I 1.6 JOHAN NICLAS CAHMANS 1700-TALSORGEL	245
I 2.6–34 ÖVRIGA INSTRUMENT FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITET.....	262
I 3.2 INSTRUMENT I STADENS ÄGO	270
I 4.24–120 INSTRUMENT I PRIVAT ÄGO.....	270
I 5.3–30 I MATERIALET FÖREKOMMANDE INSTRUMENT UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA I ÖVRIGT	282
M MUSIKALIER OCH BÖCKER.....	286
M 1.4–35 MUSIKALIER FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITETET	286
M 2.3–8 BÖCKER FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITETET	317
M 3 MUSIKALIER OCH BÖCKER I STADENS ÄGO.....	319
M 4.4–56 MUSIKALIER OCH BÖCKER I PRIVAT ÄGO.....	319
M 5.1–9 I MATERIALET FÖREKOMMANDE MUSIKALIER OCH BÖCKER UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA I ÖVRIGT	332

KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	334
(1) KÄLLOR I HANDSKRIFT.....	334
(2) TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	334
(3) INTERNETRESURSER.....	357
PERSONREGISTER	358

FÖRORD

År 1974 utkom del 1 av detta arbete med Bengt Kyhlberg som författare. Denna volym omfattar tiden ca 1620 – ca 1660. Han hade för avsikt att fortsätta med del 2 med samma metod, nämligen att dra fram musiknotiser ur arkivmaterial som skapats av de många organisatoriska enheterna i världsligt och kyrkligt hänseende i Uppsala. Han hade redan iordningställt ett stort antal biografier och redogörelser för det stora orgelbygget i domkyrkan, när han avled 1982. De återfinns i föreliggande arbete där de betecknas med BK på slutet. Slutsatser om hela stormaktstiden hade Kyhlberg dock publicerat i artiklar i Sohlmans musiklexikon och i uppsatsen i jubileumsskriften om Akademiska kapellet i Uppsala 1977. I sin nekrolog i *Svensk tidskrift för musikkforskning* volym 64 (1982) framhåller kollegan Anders Lönn Kyhlbergs egenskaper som forskare och människa och betonar att ”det är ett i dubbel mening enastående inventeringsarbete – enastående till sin omfattning och konsekvens, enastående också därför att ingen lär komma att upprepa Bengts arbetsprestation.”

Kyhlbergs avhandling avsåg att vara ett pilotprojekt för arkivinventering som musikvetenskaplig metod. Redovisningen av musikaktiviteter i Uppsala bygger där uteslutande på arkivmaterialet medan genealogiskt material som nationsmatriklar, herdaminnen och annan biografisk litteratur kan ge upplysningar om de biograferade personernas verksamhet före och efter Uppsalatiden. Det vunna resultatet får stå för sig självt utan jämförelse med andra universitetsstäders eller stiftsstäders musikliv i Östersjöområdet och inte heller anknyts till stadshistorisk eller socialhistorisk metoddiskussion.

Jag har tagit på mig att fullfölja Kyhlbergs intentioner att behandla återstoden av stormaktstiden som en ärebetygelse för min kollega och vän. Jag gör det genom att utnyttja hans excerpter, vilka numera förvaras i Musik- och teaterbiblioteket såsom Bengt Kyhlbergs samling.

Även om begreppet stormaktstiden idag i viss utsträckning ersatts med begreppet tidigmodern tid så är det ännu i bruk och har här använts för att markera de två delarnas samhörighet. Jag har valt att markera samhörigheten genom att vidareföra de olika kapitlen med sina underavsnitt för att man skall känna igen sig i presentationen. Samtidigt skall del 2 kunna stå på egna ben

varför läsaren förs in med en kort rekapitulation i varje avsnitt. Jag har också valt att anknyta till Kyhlbergs klara stil och framställningssätt. Detta leder till en lätt ålderdomlig framtoning.

Man kan fråga sig varför det dröjt nära 50 år innan den avslutande del 2 föreligger. År 1985 gjordes en utgivningsplan för del 2 av professorerna Erik Kjellberg och Greger Andersson, men projektet kom aldrig i gång. Stora nationella projekt, initierade av Kungliga Musikaliska akademien, kom att engagera flera generationer musikforskare. Om en doktorand hade velat ta sig an uppgiften hade det sannolikt krävts en annan metod än Kyhlbergs för att ge sig i kast med det mödosamma och tidskrävande arbete som det inneburit att behandla stormaktstidens slut ur Uppsalas perspektiv.

Arkivinventering som musikvetenskaplig metod vann erkännande inom musikvetenskapen genom Bengt Kyhlbergs arbete. Den har sedan utnyttjas av andra forskare. Själv har jag haft nytta av den i min bok *Per Brahe den yngres hovkapell: Musiken i Visingsborgs grevskap*.

Stormaktstidens slut brukar anges till ca 1720 i svensk historieskrivning. För musiken i Uppsala faller det sig naturligare att sätta gränsen ca 1730. Därmed kan den duglige Eric Burmans tid som director musices och domkyrkoorganist, 1719–1727 respektive 1719–1726 markera slutet av en period präglad av den italienska barockens musik sedd genom tyska ögon. Burmans egna musikavhandlingar och de tre avhandlingar han var preses för utgör fortsättning och avslutning av Harald Vallerius epok. 1719 var också den sista gången kungar kröntes i Uppsala domkyrka. Trots det katastrofala ekonomiska läget i Sverige sparades inte på prakt när Ulrika Eleonora den yngre kröntes där till regent.

Föreliggande volym innebär för mig själv att cirkeln sluts. Under min studietid i Uppsala på 1950- och 60-talet spelade jag som oboist i Akademiska kapellet och deltog då vid akademiska högtidligheter i universitetets aula som påminde om stormaktstidens ensemble i domkyrkan och i Gustavianum. Som anställd på dåvarande handskriftsavdelningen på Universitetsbiblioteket kom jag i kontakt med musikalierna som användes av stormaktstidens ensemble. Som utbildad forskare kom jag på olika sätt att sysselsätta mig med stormaktstidens musikalier i Sverige.

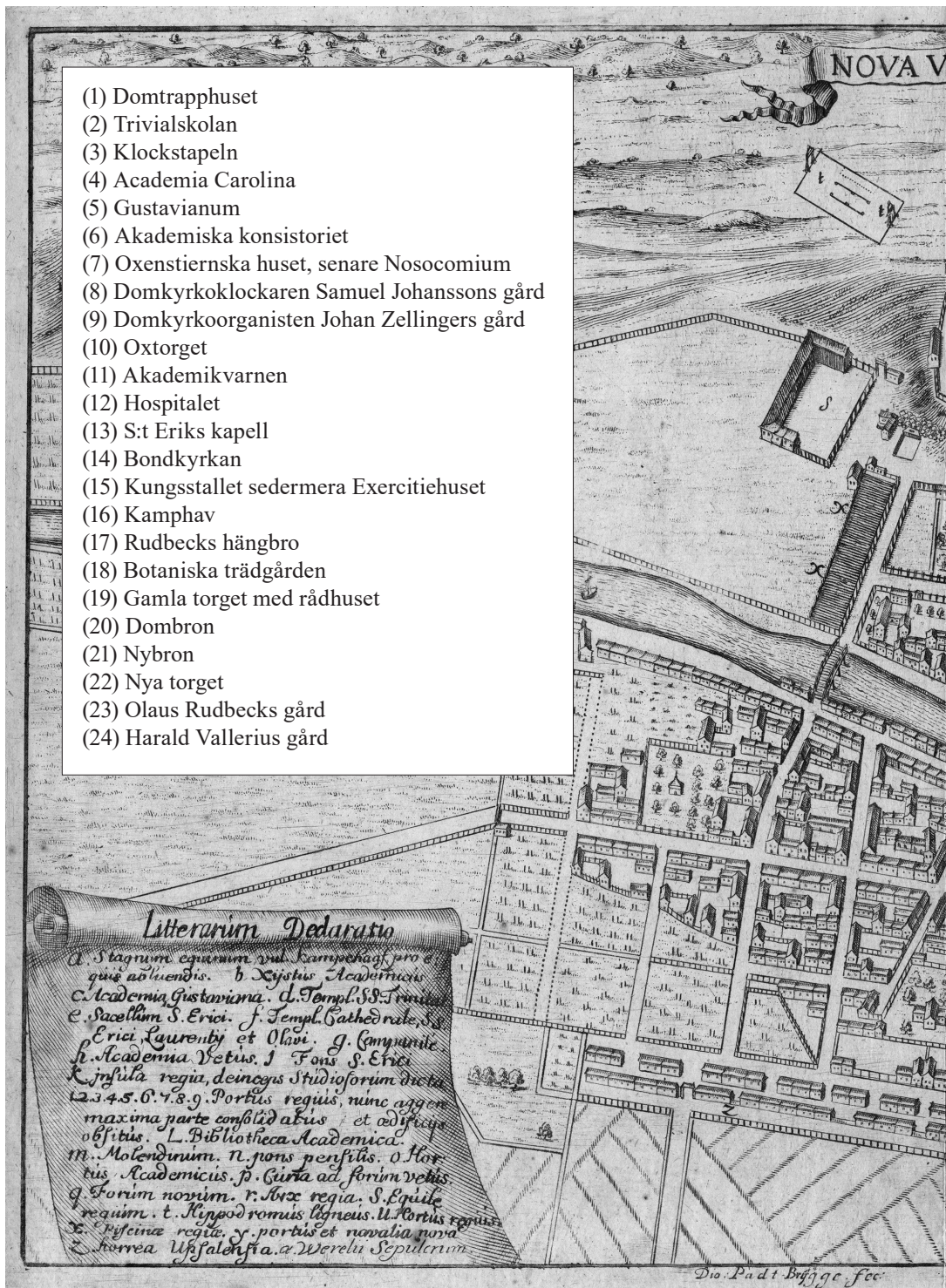
Jag har av naturliga skäl tillbringat mycken tid på Musik- och teaterbiblioteket och mötts av förståelse av all personal, men i synnerhet av raritetsbibliotekarie Marina Demina, när jag beställde fram kartotekslådor i mängd allteftersom jag arbetade mig fram kronologiskt i Kyhlbergs samling. Stort tack!

För granskning av orgelrelaterat material har jag att tacka Bengt Kyhlbergs dotter Anna Kyhlberg Boström, som också ställt material till mitt förfogande.

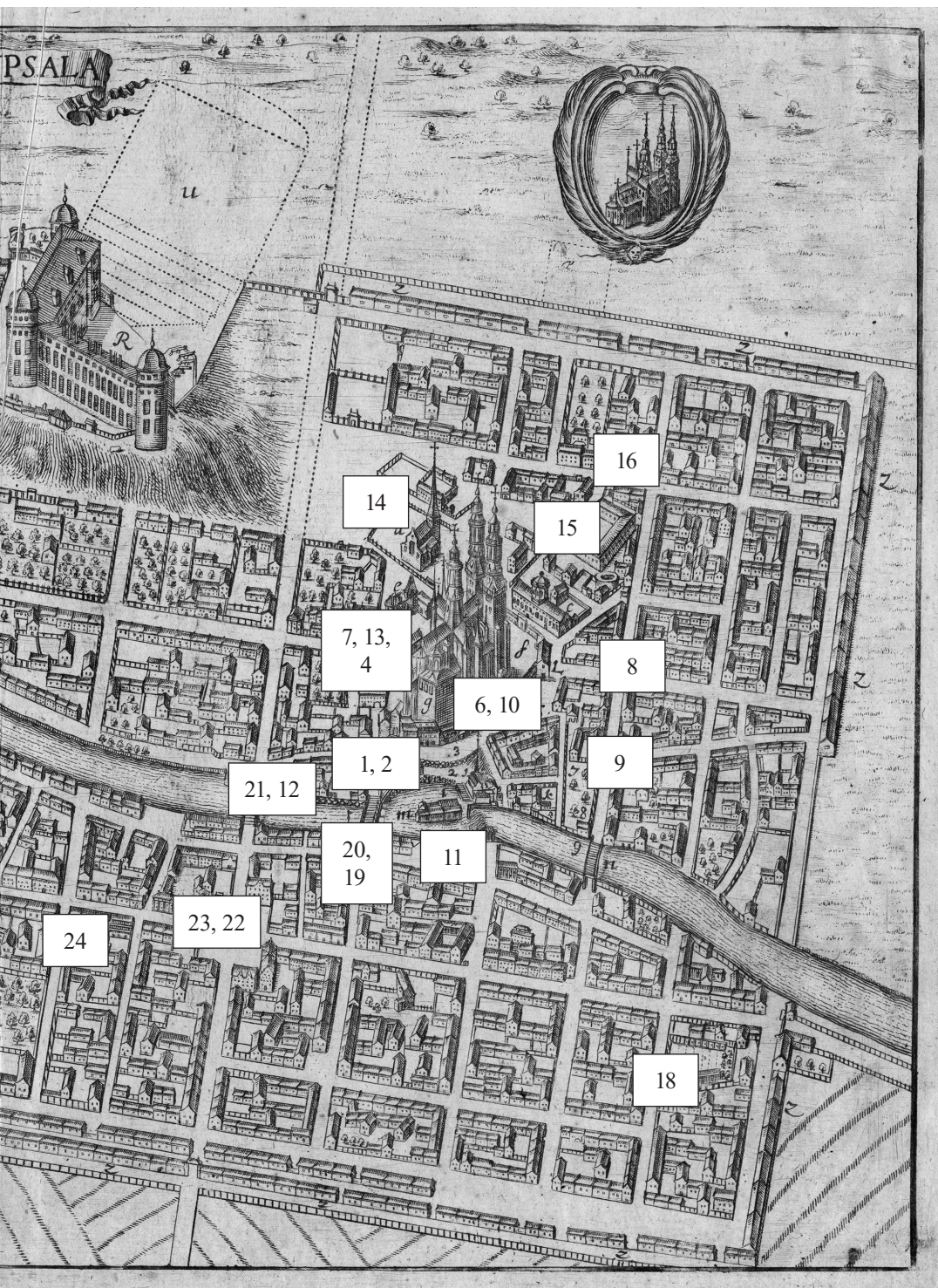
För synpunkter på hautboister och andra militärmusiker har jag att tacka Ann-Marie Nilsson och Joakim Ekedahl. Anders Ahliny har bistått med biografiska uppgifter om trumpetare vid Livkompaniet till häst stationerade i Uppland. För värdefulla synpunkter och korrekturläsning vill jag tacka bibliotekarien vid Avdelningen för specialsamlingar; Handskrifter och musikalier vid Uppsala universitetsbibliotek, Kia Hedell, som har en särskild kännedom om musikalierna i boken.

Del 1 publicerades i Acta universitatis Upsaliensis, serie C:30. När jag nu fått förmånen att ge ut del 2 i serien Acta universitatis Upsaliensis, *Studia Musicologica Upsaliensia*, Nova Series, vill jag framföra ett hjärtligt tack till seriens redaktör, professor Lars Berglund, som varit ett starkt stöd, samt till Maria Schildt för omfattande redigeringsarbete. Teknikutvecklingen har fört det goda med sig att publicering kan ske både som tryckt skrift och i form av internetpublikation, vilket medger sökbarhet på detaljnivå.

Stockholm 2023
Jan Olof Rudén

Path Brügges stadskarta över Uppsala från ca 1680, i Johan Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata*, Stockholm: Horrn, 1719.

BRUKSANVISNING

Egennamn och församlingar

Vid namnåtergivning har jag valt att för akademiker använda de latiniserade namnformerna. För församlingar i Uppsala och Stockholm anges ej orten.

Ordlista

Ovanliga ord och begrepp i dokumenten (del 1, s. 11f)

accidentier	tillfälliga inkomster, t.ex. en skolas inkomster av lik-sång, ostiatimgång etc.
admonera	förmana, varna
apologist	lärare i skriv- och räkneklassen
assignation	anvisning, utbetalningsorder
avrad	arrendeavgift, i Uppsala vanligen för stadens åkrar
beneficium scholae	underhåll från skolan
caution	borgen
cavera	gå i borgen
chorus musicus	musikensemble, kör
citation	stämning (till domstol)
collatz	kalas, gästbud
copulera	viga
deponerad	den som genomgått deposition, dvs en student
deposition	antagningsceremoni för nyinskrivna studenter av symboliskt innehåll men med livningsmässigt utförande (jfr kornutöl)
depositor	ceremonimästare vid depositionen
discentes	lärjungar (jfr docentes)
discretion	drickspengar, dusör
disk	matlag, t.ex. på kommunitetet; att gå till disk, att vara inackorderad i maten
distingen	Uppsalas förnämsta marknad som inföll på femtonde dagen efter första nymåne efter vintersolståndet
docens, docentes	lärare, jfr discentes
exercitia publica	offentliga övningar, dvs föreläsningar, examina etc.
exercitii gratia	(disputation) för övnings skull
exspektant	en som väntar på en tjänst; här vanligen någon som medverkar i musikensemblen utan betalning/stipendium i avvaktan att en ordinarie plats skall bli ledig

fiscus	kassa, t.ex. fiscus mulctarum, böteskassa och fiscus studiorum, studentkassa
forderligast	snarast
forum	i juridiska sammanhang domstol; in foro competenti, inför rätt domstol
förlov	tillstånd
grassatim	att gå grassatim, grassera, vanligen nattlig bullrande kringvandring på gator och torg, gärna med musik (se A 6.4)
imission	att bli insatt i sin besittningsrätt till en fastighet
infirmus collega	lärare i lägsta klassen
kommunitet	bespisning för (fattiga) studenter
konservera	konservera änkan, att erhålla en tjänst genom att gifta sig med företrädarens änka
kontribution	skatt
kornutöl	fest efter depositionen då de nyinskrivna studenterna avlagt sina horn (cornua)
kursorer	eller pedeller, universitetets båda budbärare m.m. I processioner bärare av silverspiorna framför rektor
kämnärsrätt	den borgerliga underrätten för rutinmål, vilken sammanträdde på kammaren i rådhuset under kämnärens ledning
lägersmål	olovligt könsungädda
mulcta	böter
obligation	försäkran, t.ex. vid anställning avgiven av den anställda
ostiatim	gå ostiatim, vandra från gård till gård och musicera
paskill (pasquill)	nidskrift, smädeskrift
pedell	se kursor
penal	nyinskriven student (novis, novitie) som ännu inte blivit upptagen som fullvärdig medlem av sin nation
præcentor	försångare
præceptor	informatör, privatlärare
preses	professor som handledare eller författare till avhandling
prubba	arrest vid universitet eller skola
rector illustris	bland högadliga studenter utsedd universitetsrektor
resident	sändebud
salarium	lön
slem	dålig, t.ex. slem visa
sockengång	eller termination, djäknars och lärares vid bestämda tider återkommande rundvandring i en socken för att samla in bidrag
sportler	biinkomster av tjänst
substitut	ersättare, vikarie
suggestum	predikstol, t.ex. ad suggestum före predikan (vanligt tillfälle för figuralmusik)
supremus collega	lärare i högsta klassen

syndikus	lagkunnig kommunaltjänsteman, i Uppsala tillika stads-skrivare
säjare	ur
termination	se sockengång
testimonium	intyg om t.ex. studier, tjänstgöring
vertera	översätta
vexation	skymflig behandling (pennalism)

Det förekommer även *vanliga ord i ovanlig betydelse* något som lätt kan ge upphov till missuppfattningar. Men dessa ord kan också förekomma i den för oss vanliga betydelsen.

arrest, arrestera	belägga med kvarstad
balk	plank, staket
behaglig	till behaglig tid, på obestämd tid, tillsvidare
bygga, byggning	reparera, reparation
bästa	ge till bästa, traktera, bjuda
comparera	att inställa sig t.ex. vid domstol efter stämning
förfärdiga	reparera, sätta i stand
förlorad	dold, osynlig t.ex. bjälkar
imponera	ålägga eller tvinga någon
insinuera	insända t ex en skrivelse
intimera	sätta upp anslag
komponera	sätta ihop, avfatta, författa (utan sammanhang med musik)
konstigt	konstfullt
kyrkoplikt	kyrkostraff
ljuvligt	vackert, om musik även välklingande
sakta	stilla och svagt klingande, t.ex. en orgelstämma
skicklig	en som skickar sig, uppför sig väl
skrift	stå uppenbar skrift, att undergå offentligt kyrkostraff
snäll	skicklig, t.ex. en snäll musicus
vaktmästare	chef för ordningsvakt. (Kursor eller pedell motsvarar vår tids vaktmästare)

Mynt

För att förstå de varierande uppgifterna om penningbelopp måste man veta, att vi under stormaktstiden laborerade med två myntvärdessystem, silvermyntberäkningen baserad på silvrets stabila värde och kopparmyntfoten, som följde de ständigt sjunkande priserna på denna metall. Statliga löner och andra officiella ekonomiska uppgifter angavs som regel i daler silvermynt (d smt), medan man i det praktiska livet räknade med daler kopparmynt (d kmt). En växlingskurs mellan d smt och d kmt blev alltså nödvändig. 1663 blev 1 d smt = 2 ½ d kmt och 1665 var kursen nere i 1 d smt = 3 d kmt. Mot slutet av

stormaktstiden förvärrades situationen. 1715 började tillverkningen av nöd-mynten, som officiellt kallades för mynttecken.

Dalern indelades i 4 mark (m) eller 32 öre à 24 penningar. De vanligaste mynten var av koppar, vilket medförde att även medelmåttiga summor i så kallade plåtmynt måste transporteras med häst och vagn.

Dukaten var ett guldmynt och riksdalern (rdr) ett silvermynt. Det senare representerade genom sitt oförändrade silverinnehåll den fasta punkten i systemet, och den mera exakta växelkursen uttrycktes i antalet mark per riksdaler. 1643 var 1 rdr = 1 ½ d smt = 12 m kmt; 1665 1 rdr = 1 5/8 d smt = 19 ½ m kmt och 1681 1 rdr = 2 d smt = 24 m kmt. Efter 1664 kallades markmynten i silver för karoliner (del 1, s. 15).

Förkortningar

Användningen av förkortningar varierar. Den sammanfattande A-delens löpande text är i princip befriad medan specialavdelningarna B, I och M har en del högfrekventa ord i sin text förkortade. Däremot har jag försökt korta ned notapparaten så långt möjligt genom att beskära vanliga ord i förhoppningen att läsaren ändå skall förstå innehållet. Även källangivelserna har komprime-rats. Särskilt gäller detta protokollsuppgifterna, som är i majoritet. Litteratur-förkortningarna som anges i käll- och litteraturförteckningen vid sidan av re-spektive titlar har – i de fall då de utgör mer än författarens namn – som regel valts så att man skall påminnas om arbetets titel.

adj	adjunkt
akp	akademiska konsistoriets protokoll
befman	befallningsman
begr	begravd, begravning, begravningsverser
bokfdag	bokföringsdag
borgm	borgmästare
bouppt	bouppteckning
br	bröllop, bröllopsverser
d	död
d kmt	daler kopparmynt
d smt	daler silvermynt
dep	deponerad
dir mus	director musices
dkp	domkapitelsprotokoll
domb	dombok
domk	domkyrka, domkyrko-
domkap	domkapitel
domkförs	domkyrkoförsamling
dn	dominus, vanligen prästvigd person
dp	döpt
egenh	egenhändig

ex	examen
f	född
fak	fakultet
fjärd	tillhörande Fjärdhundra nation
fr	franska
förest	föreståndare
g	gift
g 1)	gift för första gången
gb	tillhörande Göteborgs nation
gr	grekisk
gästr	tillhörande Gästrike nation
h h	hans hustru
hebr	hebreisk
Hel Tref	Heliga Trefaldighet
Hovförs	hovförsamlingen
hs	handskrift
häls	tillhörande Hälsinge nation
inskr	inskriven
inv	inventarium
invbok	inventariebok
justitiekoll	justitiekollegium
jämt	tillhörande Jämtlands nation
k, kungl	kunglig
KA	Kammararkivet
Kalm	tillhörande Kalmar nation
kanslersämb	kanslersämbetet
KB	Kungliga Biblioteket
kh	kyrkoherde
kmn	komminister
K Maj:t	Kungligt majestät
kmt	kopparmynt
kons	konsistorium
kp	konsistorieprotokoll
KrA	Krigsarkivet
käp	kämnärsrättsprotkoll
l	län
LM	Lunds universitets matrikel
länsräk	länsräkenskaper
länsstyr	länsstyrelse
m	mark
magistr	magistrat
medelp	tillhörande Medelpads nation
MGG	Musik in Geschichte und Gegenwart

MTB	Musik- och teaterbiblioteket
nat	nation
NM	nationsmatrikel
nrl	tillhörande Norrlands nation
NTBB	Nordisk tidskrift för bok-och biblioteksväsen
nytr	nytryck
org	organist
pres	presenterad
prot	protokoll
provkont	provinskontor
RA	Riksarkivet
rdr (sp)	riksdaler (specie)
registr	registratur
renov domb	renoverad dombok
Riddarh	Riddarholmsförsamlingen
RISM	Répertoire international des sources musicales
rosl	tillhörande Roslags nation
RR	riksregistraturet
råp	rådstugurättsprotokoll
räkn	räkning
sal	salig
SB	stifts- och landsbibliotek
SBL	Svenskt biografiskt lexikon
Skån	tillhörande Skånes nation
sm	tillhörande Smålands nation
SMA	Svenskt musikhistoriskt arkiv (nu i MTB)
smt	silvermynt
sn	socken
spml	spannmål
SSA	Stockholms stadsarkiv
ssp	sockenstämmoprotokoll
st	tillhörande Stockholms nation
Stork	Storkyrkan, Stockholm
SvK	Sveriges kyrkor
Söd	tillhörande Södermanlands nation
ta (tr)	tunna (tunnor)
tr	tryckt
ty	tysk
Uakp	Uppsala akademiska konsistoriums protokoll
Udkp	Uppsala domkapitels protokoll
Udrp	Uppsala domkyrkoråds protokoll
Ukåp	Uppsala kämnärsrätts protokoll
ULA	Landsarkivet i Uppsala

UM	universitetsmatrikel, Uppsala universitets matrikel
upl	tillhörande Upplands nation
Uråp	Uppsala rådstugurätts protokoll
UUA	Uppsala universitets arkiv
UUB	Uppsala universitetsbibliotek
vd	tillhörande Västmanlands-Dala nation
ver	verifikation
vg	tillhörande Västgöta nation
VLA	Landsarkivet i Vadstena
vrml	tillhörande Värmlands nation
ångerm	tillhörande Ångermanlands nation
ög	tillhörande Östgöta nation

Illustrationer

Som en allmän orientering över 1600-talets Uppsala återges som försättsplansch Path Brügges stadskarta ca 1680 i Johan Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illvstrata*, Stockholm: Joh. L. Horrn, 1719.

Fig 1. Musikanställda och orglar 1660–1730.....	32
Fig 2. Medlemmarna i Chorus musicus under 1650-talet.	66
Fig 3. Musikstipendiater 1662–1675.	66
Fig 4. Musikstipendiater 1676–1690.	67
Fig 5. Musikstipendiater 1691–1718.	68
Fig 6. Musikstipendiater 1719–26.	71
Fig 7. Gravplatser i domkyrkans västra del. Upps domkap E V:140:21.	114
Fig 8. Olaus Rudbeck musicerar med familjen.	147
Fig 9. Musikantrereserven.	153
Fig 10. Orgeldispositioner i Uppsala, Jacobs kyrka och Liebfrauenkirche Bremen.	212
Fig 11. David Klöcker Ehrenstrahl: Karl XI:s kröning 1675.	220
Fig 12. Bengt Kyhlbergs rekonstruktionsförsök av planskissen till Bolls orgel.	222
Fig 13. H. H. Cahmans orgeldisposition.	231
Fig 14. Planskiss över rekonstruktionsförsök av Bengt Kyhlberg till H. H. Cahmans verk.	233
Fig 15. Hans Henrich Cahmans 4-fotspositiv för Virestads kyrka.	235
Fig 16. Schematisk fasadskiss av rekonstruktionsförsök av Bengt Kyhlberg till H. H. Cahmans verk.	236
Fig 17. Tjällmo kyrkas orgel byggd av Risberg.	244
Fig 18. Disposition av J. N. Cahmans orgel enligt kontraktet 1725.	253
Fig 19. C. J. Cronstedts ritning till orgelfasad för J. N. Cahmans orgel.	257
Fig 20. J. N. Cahmans orgel från 1731 med fasad av Masreliez.	258
Fig 21. Inventarium 1685 över Olaus Rudbecks instrument.	266
Fig 22. Uppsalaband av Torstanus Bengt Larsson Turingh.	286
Fig 23. Andreas Hammerschmidt Missae.	295
Fig 24. J. C. Horn Geistliche Harmonien. Wintertheil Altus.	309

A 1 INLEDNING

A 1.1 ARKIVINVENTERING SOM MUSIKVETENSKAPLIG METOD

se del 1, s. 36f.

A 1.2 UPPSALAS ADMINISTRATIVA STRUKTUR

Nedanstående avsnitt är en upprepning av s. 40f. i del 1 med fokus på perioden 1660–1730. Uppsala var under stormaktstiden en liten stad inom ”hank och stör” bestående av gårdar med träbyggnader av liggande stockar, sådana som ännu finns på landsbygdens bygdegårdar eller på Skansen. Hästar och kor fanns i uthus. Det fanns dock stenhus, särskilt kring Nya Torget. Dominerande byggnader var då som nu slottet och domkyrkan på utlöpare av Upplandsåsen. Den borgerliga befolkningen rörde sig om 2 000 personer. Det bofasta universitetsfolket mellan 250 och 350. Studenterna var ungefär 1 000.¹ Då som nu präglade ungdomarna stadsbilden. Uppsala universitet var inte det enda i riket. Dorpats universitet, Åbo akademi, Greifswalds universitet och från 1668 Lunds universitet erbjöd utbildning för närboende eller tillresande.

Uppsala bestod i *världsligt hänseende* egentligen av två sidoställda samhällsbildningar, en borgerlig och en akademisk societet, vardera med egen styrelse, egna domstolar och egen ekonomi. Det borgerliga Uppsala styrdes av *magistraten*, som bestod av borgmästare, rådmän och slottsbefallningsmannen, som var den statliga representanten. Den fungerade som rådstugurätt (beslut i Dombok). Underrätten, den så kallade *kämnärsrätten* avdömde rutinmål (beslut i dess protokoll). Klockare och organister hörde under stadens jurisdiktion. I egenskap av rector cantus lyckades dock organisten Christian Zellinger 1697 komma under akademien (och därigenom få en värdigare plats i kyrkan). Å andra sidan övergick Olaus Rudbeck av protest från akademistaten till borgarstaten.

Regia Academia Upsaliensis lydde under K Maj:t i vilken universitetskanslern ingick. Föreläsningar och disputationer skedde i Academia Gustavianum

¹ Eenberg Uppsala, s. 199f anger ca 1 270 studerande ungdomar vid sekelskiftet 1700.

och i viss mån i den äldre byggnaden Academia Carolina. Universitetets styrelse var det större *akademiska konsistoriet* (consistorium majus) där samtliga professorer hade säte och stämma. Konsistoriet fungerade också som domstol för den akademiska societetens medlemmar. I underrätten (consistorium minus) satt en mindre grupp professorer. Konsistorieprotokollen utgör den viktigaste källan till musiken vid universitetet. Ordföranden, rector magnificus, och hans ställföreträdare, prorektor, utsågs bland professorerna för en termin i taget. Det kunde också förekomma att de studerande adelsmännen valde en högadlig student till hedersordförande, rector illustris. På samma sätt växlade innehavare av posten som dekanus i de olika fakulteterna.

Universitetet hade sin egen ordningsvakt under befäl av akademivaktmästaren. Den ingrep framför allt mot stökiga studenter.

De högtidliga rektorsombytena, rektoraten, ägde rum två gånger om året (vanligtvis i december och juni) i domkyrkan liksom vanligtvis även promotionerna. Detta var tillfällen då akademiska kapellet hade skyldighet att medverka.

Under akademien sorterade alla universitetets anställda och studenter samt deras hushåll. Professorerna var en synnerligen privilegierad grupp, som för sina egna personer var befriade från alla borgerliga pålagor.

Studenterna samlades efter sin härkomst i *studentnationer*, vilka genom en professor som inspektor knöts till akademien. I matriklarna lämnas ofta information om landsmännens slutliga öde. I räkenskaperna anges ibland musiker som spelat vid gästabuden.

På *Uppsala slott* härskade i vardagslag slottsbefallningsmannen. På slottet fanns kronofängelset med vaktpersonal. Där hamnade både borgare och studenter för sina förseelser samt mot slutet av perioden även ryska krigsfångar. När kungl *hovet* gästade Uppsala skedde inkvartering på slottet eller nere i staden. Kungliga kröningar – Karl XI 1675, Ulrika Eleonora den yngre 1719 – samt den kungliga närvaron vid hundraårsfirandet av Uppsala mötes beslut 1693 utgjorde höjdpunkter i prakt och skådespel och ett mer spektakulärt musicerande med det förstärkta hovkapellets och akademiska kapellets samlade resurser.

Den kyrkliga indelningen var en annan. *Domkyrkan* fungerade som stadskyrka och till domkyrkoförsamlingen hörde majoriteten av borgerskapet och akademistaten. Förste teologiprofessorn var per automatik kyrkoherde där. Innehavaren av lägre tjänster valdes eller föreslogs av societeterna var för sig och utnämndes av domkapitlet. Gällde det en ny klockare måste man samsas. I domkyrkan utfördes mässande liturgisk musik samt koralsång av skolkör och

församling under ledning av notarierna/kantorerna. Flerstämmig musik framfördes av akademiska kapellet och organisten under ledning av rector cantus vid 18 helgdagar och festdagar under året.

Domkyrkorådet bestod av en professor och en rådmän (som var kyrkvårdar för var sin societet), pastor, åtminstone en av borgmästarna och oftast domkyrkosysslomannen. I samband med återställandet efter branden 1702 till återinvigningen av domkyrkan 1707 blev det regel att ärkebiskopen och landshövdingen deltog i beslutet. Domkyrkorådets protokoll utgör den bästa källan till musiken och anställningar av organister samt orgelbyggare i domkyrkan och deras verksamhet. Kyrkvårdarna inkasserade avgifterna för bänkhyror, ringningar, gravar, gravöppningar, bårkläden etc. från respektive societet. Domkyrkoklockarens speciella uppgifter framgår av B 4.3 (se del 1, s. 353f.).

Bondkyrkan eller *Heliga Trefaldigheten* var landsförsamlingens kyrka. Förste teologiprofessorn var samtidigt kyrkoherde i Bondkyrkoförsamlingen. Man hade egen komminister och klockaren hade musikfunktioner. Under tiden som domkyrkan var under reparation efter branden 1702 tjänstgjorde kyrkan som gudstjänstlokal även för domkyrkoförsamlingen. Domkyrkoorganisten Christian Zellinger tjänstgjorde även som organist i Bondkyrkan på söndagarna från september 1695 till maj 1697, varefter han inte ansågs behövas på grund av landssorgen efter Karl XI, men tjänstgjorde åter 1699–1704.

Hospitalet med sin kyrka på nuvarande S:t Eriks torg var närmast en inrättning för fattiga orkeslösa. Bland de anställda fanns en klockare. Bland inkomsterna fanns från 1698 avgifter för tillstånd att framträda för gästande underhållare under distingsmarknaden (se A 6.1).

S:t Eriks kapell vid Riddartorget var under större delen av 1600-talet en ruin. När det åren före sekelskiftet 1700 satts i stånd genom Olaus Rudbecks försorg saknas uppgifter om kyrklig användning före branden 1702, då kapellet definitivt förstördes.

Domkapitlet förvaltade domkyrkobyggnaden och domkyrkans övriga egendomar i staden. Hit hörde inventarier såsom orglar. Domkyrkosysslomannen var personligen redovisningsskyldig för domkyrkotunnorna från församlingarna i ärkestiftet. Detta medförde ofta att han vid sin avgång stod i skuld till domkyrkan. Genom att ärkebiskopen var universitets prokansler behölls sambandet kyrka-universitet under hela perioden.

För ärkestiftets präster, lärare och klockare var domkapitlet deras högsta förmän med domsrätt rörande både tjänsteutövning och dygd. Också för stiftsborna var domkapitlet en domstol, som skipade rättvisa i rent kyrkliga frågor, men som också dömde ut kyrkoplikt och böter för bland annat brott mot sjätte budet, sedan den världsliga rätten först fällt sin dom. Den nya kyrkolagen 1686

ställdes till det för Christian Zellinger, som ville gifta sig med sin kusin och redan 1685 gått till kungs. Kontrahenterna hade varit förlovade och avlat barn innan den nya kyrkolagens publicering. Frågan bollades sedan mellan K Maj:t och domkapitlet tills utslag äntligen kom 1690 innebärande att bröllopet skulle ske i tysthet på undangömd plats.

Av stadens båda skolor var den lägre s.k. *barnaskolan* (pedagogien) närmast en angelägenhet för borgerskapet, som i viss mån svarade för det ekonomiska stödet. Inkomster kunde även fås genom sång vid dörrarna under distingsmarknaden.

Den andra var *trivialskolan*, som sorterade under domkapitlet. Skolbyggnaden låg intill S:t Eriks kapell men efter branden 1702 i domtrapphuset. Något gymnasium fick Uppsala inte under perioden. De elever som gick direkt till universitetet från trivialskolan kritiserades för bristande kunskaper. Tri-vialskolans rektor och de andra lärarna hade spannmålslön. Denna inkomst måste drygas ut genom skolans sockengång, som omfattade själva staden och ett växlande antal socknar ute i ärkestiftet. Dessa inkomster skulle i första hand användas för underhåll av skolans byggnader, understöd av de fattigaste bland djäknarna och till arvoden åt bland annat rector cantus, skolnotarier och musikanter. Av de på skolstaten anställda, som ju lydde under akademiens jurisdiktion, var rector cantus också knuten till universitetet och hade ersättning därför. Inkomster från sockengången var ett tvisteämne mellan rector cantus och skolrektorn under hela tidsperioden. På 1700-talet krävde även musikstipendiaterna del av sockengången. När gymnasiet i Stockholm, som tillhörde ärkestiftet, 1667 flyttades till Gävle minskade antalet socknar tillgängliga för Uppsalas del. Ryssarnas härjningar längs kusten 1719 medförde minskade inkomster från drabbade socknar.

Till bilden hör även överinstanser som på olika vägar och i växlande kombinationer reglerade verksamheten inom stadens administrativa beståndsdelar och förmedlade deras kontakter med K Maj:t. *Landshövdingen* styrde över Uppland, från 1714 över Uppsala län och Stockholms län. Han var kungens närmaste man för regionen och staden. Han bodde inte alltid i Uppsala utan mest i Stockholm. Landshövdingar under perioden var:

1660–1664: Claes Rålamb (riksråd)

1664–1666: Göran Gyllenstierna

1666–1679: Axel Axelsson Lillie

1678–1679: Carl Gabriel Bååt (vice landshövding)

1679–1681: Gustaf Lilliecrona

1681–1682: Claes Fleming

1681–1685: Fabian Wrede
1685–1689: Olof Arvidsson Thegner
1689–1695: Jakob Gyllenborg
1695–1714: Johan Hoghusen

Landshövdingar i Uppsala län efter 1714:
1714–1719: Pehr Lennartsson Ribbing
1719–1728: Fredrik Magnus Cronberg
1729–1743: Johan Brauner

Beroendet av landshövdingen ökade under det karolinska enväldet. Till slut måste man ha landshövdingens personliga assignation för den minsta utbetalning ur stadskassan. Han blev då mottagare av suppliker rörande utbetalning av löner, återbetalning av kronans skulder etcetera. Supplikanten fick då en assignation på skatteinkomsterna av en viss typ från till exempel ett härad eller på någon viss tull, som han själv måste kräva betalning för. Rector cantus Christian Zellinger blev ofta av med delar av sin lön på grund av assignationer. Det var stor svårighet under Karl XII:s tid att hålla undan för landshövdingens växande inflytande

Akademiens närmaste överinstans var *kanslern* för Uppsala universitet. Under perioden var det Magnus Gabriel De la Gardie åren 1654–86, Bengt Gabrielsson Oxenstierna 1686–1702, Carl Piper 1702–16 (från 1707 i fångenskap i Bender), Arvid Horn (vald 1716 men kallades formellt till posten först 1719) och Gustaf Cronhielm 1719–37

Överrätt för såväl rådstugurätten som akademiska konsistoriet var *Svea hovrätt* och högsta instans K Maj:t, som inom rådet hade särskilda tjänstemän för justitieärenden. Från 1670 kallades denna sektor för *justitierevisionen*.

Av de centrala ämbetsverken torde man i Uppsala haft den livligaste kontakten – direkt eller indirekt – med kammaren eller kammarkollegium. När det gällde lönestater och utbetalningar enligt staten övergick dock handläggningen från 1680 till det ur kollegiet utbrutna Statskontoret. Till kammarkollegium skulle också alla räkenskaper sändas in för granskning.

Andra extraordinära åtgärder var tillsättandet av kungliga kommissioner för utredning och dom rörande punktproblem. En sådan var för Uppsalas del den så kallade kommissorialrätten 1664 som granskade påtalade missförhållanden inom magistratens förvaltning, oenighet med akademien, åkerdelning med mera och vars utslag blev av betydelse för stadens administration i fortsättningen. Däremot hade inte verksamheten inom reduktions- och likvidationskommissionerna någon direkt inverkan på samhället Uppsala, men naturligtvis drabbades enskilda invånare.

A 1.3 LITTERATURLÄGET

Sedan utgivningen av del 1 1974 har nästan 50 år förflutit. Många framsteg i forskningen har gjorts när det gäller musiken i Uppsala, Sverige och Östersjöområdet under tidsperioden genom utnyttjandet av samma källor som Bengt Kyhlberg excerperat. Själv har han bidragit med artiklar i Sohlmans musiklexikons andra upplaga (1975–79) och i en sammanfattning av musiken i Uppsala i ”Stormaktstidens chorus musicus” (1977). Erik Kjellberg har med sin avhandling *Kungliga musiker i Sverige under stormaktstiden* (1979) behandlat hovkapellet och hovtrumpetarkåren och dess verksamhet med utgångspunkt från en arkivinventering. Hovkapellets repertoar, den s.k. Dübensamlingen, som alltid lockat forskare vid uppsalainstitutionen, har på senare tid behandlats av Lars Berglund med *Studier i Christian Geists vokalmusik* (2002) och Maria Schildt med *Gustav Düben at Work* (2014). Dübensamlingen har dessutom gjorts tillgänglig digitalt på institutionens hemsida. Latinforskaren Peter Sjökvist utgav *The music theory of Harald Vallerius* (2012) i form av hans tre avhandlingar på latin och parallellt i engelsk översättning.

På olika sätt har stormaktstidens musikliv belysts i skivserien *Musica Sueciae* och i musikhistorien *Musiken i Sverige* del I (1994) och på senare tid kompletterats med den elektroniska resursen *Levande musikarv*, alla utgivna av Kungl. Musikaliska akademien.

Genom Harald Göranssons koralhistoriska forskningar har särskilt Koralpsalmboken 1697 och dess melodiskatt givits en uttömmande behandling (1992). En faksimilupplaga under redaktion av Folke Bohlin utgavs 1985.

Beträffande orgelbygge presenterade Dag Edholm översikten *Orgelbyggare i Sverige 1600-1900 och deras verk* (1985) och Axel Unnerbäcks revision av Einar Ericis *Orgelinventarium: bevarade klassiska kyrkorglar i Sverige* utgavs kort därefter (1988). Samtidigt utgavs 1988–1991 *Inventarium över svenska orglar* i tolv delar över orglar i Sverige av orgelbyggaren Tore Johansson m.fl.

År 2009 utkom översikten *Uppsala domkyrkas orglar från medeltiden till idag* utgiven av Domkyrkomusiken och nästan samtidigt publicerades R.A. Unnerbäcks dokumentation av orglarna i domkyrkan i volymen *Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier* utgiven av Upplandsmuseet (2010). Boken *Johan Niclas Cahman och orgeln i Leufsta bruk* (2016) innehåller den första genomarbetade framställningen om J. N. Cahmans liv och verk med Unnerbäck som huvudförfattare.

De tre mest dominerande personligheterna, som var och en på sitt sätt styrde tillvaron i Uppsala under tidsperioden, har fått nya biografier. Göran

Rydstads *Karl XI, en biografi* (2001) och Rudbeckskännaren Gunnar Eriks-sons *Olof Rudbeck 1630-1702: liv, lärdom, dröm i barockens Sverige* (2002). Även mellanhanden, universitetskanslern *Magnus Gabriel De la Gardie* har blivit föremål för en ny biografi av Peter Ullgren (2015).

Svenskt biografiskt lexikon (SBL) har förts till uppslagsordet Szende (november 2022). Uppsala Stiftshistoriska kommitté har igångsatt utgivning av försummade kontrakt sedan 1980 som komplettering till det föråldrade Fant-Låstboms herdaminne över Uppsala ärkestift. Utgivningen av *Akademiska konsistoriets protokoll 1624–1699* under ledning av Hans Sallander slutfördes 1977. Sedan 1974 har den saknade Stockholms nations matrikel utgivits av Gösta Thimon under titeln *Stockholms nations studenter i Uppsala 1649–1800*, I–II. Stockholm 1982–1996. För Uppland saknas tyvärr ännu utgåvor av Upplands, Roslags och Fjärdhundra nationsmatriklar.

Den största förändringen sedan 1974 är digitaliseringens genombrott, som medfört en helt annorlunda arbetssituation genom tillgänglighet till källor och litteratur. Nya objekt digitaliseras dagligen. En enbart på nätet tillgänglig resurs är Fabian Dahlströms sammanställning *Stadtmusikanten, Organisten und Kantoren im Ostseeraum bis ca. 1850* (2013) ordnad på orter och därunder på själva staden, församlingar och skolor. Uppgifter är där hämtade från sekundärlitteratur men även ur Kyhlbergs arkiv.

A 1.4 TIDIGARE ARKIVFORSKNINGAR

se del 1, s. 47f.

A 1.5 TRYCKTA KÄLLOR OCH KÄLLTRYCK

se del 1, s. 48f.

A 1.6 ARKIVBESTÅNDET

se del 1, s. 50f.

A 1.7 AVGRÄNSNING AV INVENTERINGSUPPGIFTEN

Se del 1, s. 55f. Kyhlberg avsåg att den hitre kronologiska gränsen skulle vara ca 1720, vilket är den allmänt accepterade slutpunkten för stormaktstiden. Här har valts att avsluta tidsperioden ca 1730 med anledning av att Eric Burman som *director musices*, professor och preses för musikvetenskapliga dissertationer slutförde traditionen från Harald Vallerius tid. På detta sätt inbegrips även det oroliga tillståndet med snabba byten av notarier/kantorer på 1720-

talet. Efterträdaren som director musices och domkyrkoorganist, Hinrich Christopher Engelhardt, markerar därmed övergången till Frihetstiden. Praktiskt betyder avgränsningen att musikstipendiater som antogs under Burmans tid erhåller en biografi, som täcker deras hela levnad. Andra studenter, vilka givit upphov till musiknotiser i Uppsala på 1720-talet medtages även. Sådana som blivit antagna som musikstipendiater av Engelhardt medtages ej. Studenter som ej lämnat musiknotiser i Uppsala men som fått musiktjänst på andra orter senare än 1729 medtages ej heller.

Beträffande hovets och hovkapellet's musikaliska verksamhet i Uppsala har Erik Kjellbergs inventeringsverksamhet rörande detta och hovtrumpetarkåren givit underlag för att fylla luckorna.

A 1.8 ERFARENHETER FRÅN INVENTERINGENS GENOMFÖRANDE

se del 1, s. 57f.

A 2 DET OFFICIELLA MUSIKLIVETS ORGANISATION

A 2.1 DEN OFFICIELLA STADSMUSIKEN

Den rent borgerliga musikorganisationen var i Uppsala nästan obefintlig i förhållande till städer med enklare administrativ struktur, där det kunde finnas särskilda stadsmusikanter som i Jönköping, Göteborg och Malmö. I övriga delar av landet var det i allmänhet organisten som hade privilegium som gästabadsspelman. Uppsalaborgarna gav domkyrkoorganisten privilegium som gästabadsspelman (se A 2.2) och hade därmed ordnat den socialt kanske viktigaste musikutövning av stadsmusikantens funktion. Några tecken på av staden organiserad musikutövning av typen rådhusmusik, tornmusik etc. har inte syns under perioden. Anledningen till att den borgerliga sidan avstod från någon dyrbarare egen musikorganisation var troligen den att man redan hade att tillsammans med universitetet och kyrkan dela på kostnaden för organisten. Genom att skolan/kyrkan och universitetet höll en musikensemble – där för övrigt stadens folk genom sockengången också ekonomiskt bidrog – fanns musikanter att tillgå ändå (se A 2.7). Dessutom måste det alltid vid behov ha funnits speltvilliga studenter från andra stift (se bl.a. A 7.3).

De officiella tillfällen där man i Uppsala traditionellt förutsatte viss musikmedverkan var regelbundet vid julfredens och distingsmarknadens formella på- och avlysande samt sporadiskt vid kungliga besök, mönstringar av borgargardet liksom vid gatlopp och andra exekutioner (del 1, s. 59). Det trummades när båtsmän och sockensoldaterna skulle samlas och avmarschera till Stockholm i slutet av Karl XII:s krig. Samma år som Karl XII dog befallde landshövdingen att alla kungl plakat och förordningar skulle ”uppläsas med Trumslag på alla 3. Torgen”.

Att vara stadstrumslagare var en bisyssla. De betalades liksom övriga engagerade trumslagare per uppdrag (se B 3). Det ingick för dem att lära upp flera trumslagare i staden. Antalet erforderliga trumslagare växlade på grund av uppdragen men vid mer betydelsefulla tillfällen behövdes två till fyra. Soldater som trumslagare engagerades även före indelningsverkets tid. Från 1682 utnyttjas folk från Upplands regemente mot betalning.

Reparation och nyanskaffning av ett antal trummor nämns vid olika tillfällen i handlingarna (se avsnitt I 3.2).

A 2.2 ORGANISTER

Domkyrkans tre kända organister under första hälften av 1600-talet redovisas i del 1, s. 60f. Organistlängden under resten av stormaktstiden omfattar:

Johannes Caspari Zellinger (B 2.4)	1643 28/5 – 1678 (del 1, s. 61–62, Anders Bruses orgel)
Christian Johannis Zellinger (B 2.9)	1678–1718 (Anders Bruses, H. H. Cahmans, Isac Risbergs orglar)
Haraldus Johannis Vallerius (B 1.236)	1675–1690 (Frantz Boll, Anders Bruses orglar)
Eric Burman (B 1.479)	1719–1724 (Isac Risbergs positiv)
Anders F:son Zellbell (B 1.420)	1726–1727 (Isac Risbergs positiv)
Hinrich Christoph(er) Engelhardt	1727–1765 (Isac Risbergs och J. N. Cahmans orgel. Behandlas ej i samband med orgeln)

Johan Zellinger

var organist i domkyrkan, lutenist och stadsmusikant med privilegium. Han var dessutom medlem av musikensemblen och fick böta om han uteblev från dess repetitioner åtminstone enligt Olaus Rudbecks stadgar 1662 (se D 14). Hans lön uppgick till 200 daler silvermynt. Staden betalade 100 daler, universitetet 40 daler (tiden 1650–69 dessutom 10 daler ur böteskassan) och kyrkan, dvs. domkyrkoförsamlingen resten. Rudbeck var inte nöjd med honom och sökte ersätta honom med Harald Vallerius (se del 1, s. 331). Som spelman vid gästabad var ersättningen 2 riksdaler (se A 6.3). Från bröllop föreligger inga uppgifter om inte ersättningen per spelman på 4 riksdaler var densamma som nämns i Rudbecks stadgar 1662 (för studentensemblen under ledning av rector cantus, se del 1, s. 333). När hans söner Joachim och Christian var gamla nog tog Johan Zellinger dem till hjälp. Han ägde en regal (se del 1, I 4.10) för sådana uppgifter. Han hade en tomt i närheten av nuvarande Västgöta nation men köpte 1664 en gård i kvarteret Brita (där Smålands nation nu ligger) med två tvåvåningsbyggnader i trä och ett stenhus samt en bod med välvd källare. 1716 var byggnaderna i fallfärdigt skick, och fastigheten försålles för 1 230 daler kopparmynt efter värdering för att täcka skuld till kronan och staden. Christian Zellinger hade inte råd att lägga ett bud på den (se del 1, s. 337).

1660	1670	1680	1690	1700	1710	1720
INSPECTOR MUSICES						
1662	Olof Rudbeck—(1675)		1691—	Harald Vallerius—	1716	Eric Burman 1728–29
1663	Carl P Wallin—	Harald Vallerius—	1691—	Christian Zellinger—	1718	
					Eric Burman 1719—	1727–Engelhardt
RECTOR CANTUS						
(1643)	Johan Zellinger—	1678	Christian Zellinger (nåddår 1678–80; studieledig 1680–82)—		1718, Eric Burman 1719–24	
	1676—	Harald Vallerius—	1691		A Zellbell 1726–27	Engelhardt 1728–
ORGANIST						
(1657)	E N Munelius—	1675	Eric Bohman—	1711–E Westerholm–	1720, 1721–	Schmidt–24
	1669—O Beckius—	1675			O Fors 1724	
	1674		Eric Sohme—	1717	L Kullman 1724–25	
					J Mehner 1725—	28
NOTARIE / KANTOR						
(1643)	Bruse—	1702				
	Frantz Boll—	1691, H H Cahman 1698–	1702			
	1675				1710—	Risberg—1727
						JN Cahman 1731–
ORGLAR						

Fig 1. Musikanställda och orglar 1660–1730.

Christian Zellinger

Christian Zellinger skolades i hemmet av en hårdhänt preceptor blev som 18-åring nådårsorganist efter faderns död 1678 (nådåret förlängdes till 1 maj 1680). Omdömet om denna tjänstgöring var nedslående både från universitet och från domkyrkorådet, eftersom han dels slagit sig på dryckenskap och graserat, dels slarvat med sin tjänst och dessutom saknade kunskap om orgelns stämning. Om han upphörde med dryckenskapen och utbildade sig, skulle han bli antagen som organist. Orgeln inventerades efter nådåret. Verket var ”mäst behållit, men förnött” (för detaljer se del 1, s. 408). På Olaus Rudbecks förslag blev rector cantus Harald Vallerius ersättare höstterminen 1680 till höstterminen 1682 medan Zellinger utbildade sig, okänt var. Hans äldre bror Gulich var organist i Härnösand, men ett namn som oftast förekommer som organist i tiden är Ludert Dijkman, vars karriär skedde på olika orter.

Efter provtjänstgöring från december 1681 antogs Zellinger enhälligt till organist ”på de gamla orgorna” (Bruses) av domkyrkorådet i augusti 1682. Fullmakten utställdes i augusti 1683 av den månghövdade representationen i Uppsala: ärkebiskopen, akademiska konsistoriet, borgmästare och råd, med samtliga domkyrkans föreståndare. Den innebar 1. Samma lön som hans far haft med eventuella förändringar på staten. 2. Frihet från all borgerlig tunga. 3. Spelmansprivilegium vid gästbud och bröllop. Ingenting sägs om fri bostad, vilket hade stått i faderns kontrakt (del 1, D 10) eller näringsverksamhet. 1683 bodde han hos sin mor Catharina Svinefot i faderns gård. Även ca 1697 till 1704 bodde han där med sitt hushåll (se del 1, s. 344).

Årslönen betalad av domkyrkorådet var med vissa variationer 150 daler kopparmynt. Årslönen betalad av universitetet från 1683 var 120 daler. Staden betalade 30 daler. Löneläget förändrades när Zellinger 1691 blev director musices.

Zellinger började försumma sin tjänst. Klagomål framfördes i augusti 1685 av domkyrkorådet att han så ofta reste bort. Om han inte flitigt fullgjorde sin tjänst skulle han inte få full lön. Han tillhölls dessutom att inte sätta sig på rådmansbänken i kyrkan utan nöja sig med sitt tilldelade bänkrum som organist. Klagomålet upprepades i januari 1686. Zellinger som var i Stockholm svarade att han hade en annan i sitt ställe.

Från 1686 till 1690 gjordes delkvittenser av Zellingers gesäll Anders Sca-rander den äldre (B 2.10) som var hans vikarie. Så skedde även för vinterhalvåret 1691/92. Domkyrkan och staden var inte tillfreds med honom och om Zellinger inte själv skötte tjänsten, skulle lönen dras in eller skulle man se sig om efter en annan organist.

Klagomålen och bortovaron berodde på Zellingers äktenskapsproblem. I september 1685 ansökte han hos K Maj:t att få ingå äktenskap med sitt "syskonbarn" [kusin] Margareta Johnsdtr Watz från Hälsingland. Frågan bollades mellan K Maj:t och domkyrkorådet med hänsyn till den nya kyrkoordningen 1686 och när avgörandet föll 1690 hade fyra barn avlats. Zellinger hade frivilligt utlovat 100 daler kopparmynt till "pios usus", något som förekom i sådana sammanhang.

Zellinger sökte förbättra sin dåliga ekonomi genom att 1686 söka kungligt stipendium bland musikerna. Detta kunde ej bifallas. Storkyrkoorganisten Luder Dijkman såg dock till att han fick ersättning från påsk 1689 för gjord tjänst vid musiken i Storkyrkan sedan musikanten Vogel övergått till hovkapellet. Beloppet 56:8 daler kopparmynt var lika med musikanternas kvartalslön.

På hösten 1690 hade Zellinger en lönefordran för 5 1/2 års tjänst som organist à 150 daler kopparmynt, dvs 825 daler. Därav hade utbetalats 477 daler. Återstoden 348 daler skulle innehållas tills betalning skett av de *fioler* från Gävle, som fanns hos herr Bråd samt andra skulder. Reglering skedde i april 1693 genom avdrag av 75 daler från Zellingers lön från kyrkan.

Bruses orgel brann liksom H. H. Cahmans orgel i den stora stadsbranden 1702. Helga Trefaldighets orgel hade dock klarat sig från branden och fick göra tjänst när domkyrkoförsamlingens och Bondkyrkans församlingar firade gudstjänst i Heliga Trefaldighet tills domkyrkan åter kunde tas i bruk 1707. Isac Risbergs positiv där invigdes dock först 1710.

Från september 1695 utbetalades 100 daler kopparmynt årligen till Zellinger om han spelade varje söndag i *Heliga Trefaldighet*, annars avdrogs 1 carolin per gång. I april 1697 angavs i protokollet från sockenstämman att Zellinger ej längre kunde få lön p.g.a. landssorgen efter Karl XI (till pingstdagen 1699). Därför "upphöres nu med honom". Man var inte nöjd med honom därför att man måste "lita på andra som intet alltid gjort nöijachtig tjenst". Man ville skaffa någon billigare kraft, när det blev tillåtet att spela orgel igen. Stud Esbernus Platin (B 1.336) föreslogs i juni 1698. Zellinger klagade hos landshövdingen att han ej utfått utlovad lön på 100 daler på 1 1/2 år under sorgetiden. Han hade dock hållit orgelverket i stånd och hänvisade till sina ringa villkor. Han återkom med memorial i december:

1. Han sade sig för de 100 daler kopparmynt alltid ha hållit en duglig person som uppförde sig väl därtill
2. Han hänvisade till att pastor satt över bägge församlingarna. Då borde det enligt gammal plägsed gälla även director musices.

3. Uppehållet med orgelspel under advent, fastan, rötmånaden och sorgetider, som ju var påbjudet, hänfördes felaktigt till försummelseerna. Om någon söndag förbigåtts, vilket ej kunde bevisas, så förekom sådant även i domkyrkan med dess högre organistlön.
4. De 100 dalerna utbetalades i småposter
5. Det var orimligt att privat godtycke skulle få ändra ett gammalt bruk. Han begärde att få behålla sin rättighet.

Resultatet blev att Zellinger fick fortsätta som organist med sin tidigare lön från oktober 1699 till 1704. Under år 1701 hade han dock den ungerske musikstipendiaten Martinus Loutschani (B 1.429) som vikarie.

Zellinger anklagades 1701 för att han vid tysta begravningar, dvs. utan musik, använde orgeln utan att varsko kyrkoföreståndarna. Instrumentalmusik var förbjuden under sorgetiden efter Adolf Johan den yngre av Pfalz-Zweibrücken, avliden 1701 22/4.

1707 yrkade Zellinger lönepåslag med stöd av ”att han alt sedan branden utj den andra kyrkia [Bondkyrkan] med så mycket större flijt och arbetsamheet, medelst versioner [översättningar till svenska] och compositioner sökt betiena församblingen”.²

Vid gästbudspelningar nämns ej uttryckligen Christian Zellinger som på grund av sitt privilegium torde avses med termen ”musikanter” i nationsräkenskaper. *Smålands nation* engagerade tre musikanter till sitt konvent 1678, sannolikt Zellinger och medhjälpare. *Södermanlands nation*, som ägde egna instrument, engagerade musikanter, antagligen tre, till konventet 1683 för 36 daler kopparmynt och några musikanter till konventet 1689 för 19:16 daler. Vid konventet i *Smålands nation* 1684 betalades ”Musicantene 8 plåtar” motsvarande 48 daler kopparmynt.

Ett bröllop omnämns i akterna. 1703 hade Zellinger pantsatt silver hos rådmannen Daniel Qvist. Han slapp betala ränta eftersom han betjänat huset med musik vid bondkyrko-klockaren Johan Håkansson Klödermans bröllop. Detta hade bekostats av Qvist, som tagit några musikanter, varvid ”Directeuren Hr Christian Zellinger wed samma tillfälle täcktes komma med”.

Zellinger var organist och trakterade dessutom lutan. Hans styvdotter Johanna Jacobine von Wulffen ärvde hans *spinett* och en *paduansk luta (teorb)*.

Harald Vallerius

Som nämnts ovan var Harald Vallerius medan han var rector cantus ersättare för Christian Zellinger på gamla orgeln (Bruses) under dennes utbildning ht 1680 – ht 1682. Från augusti 1676 utbetalades ersättningar till Vallerius ”för

² Original i ULA Upps domkap E V:140:1, s. 726.

det han hafwer upwachtning på de nye orgerna.” Det var fråga om Frantz Bolls nya orgel (I.1.4.3). Denne hade avlidit i början av året utan att ha fullbordat sitt orgelverk, vilket åtminstone delvis var spelbart. Det var enbart Vallerius som fick spela på orgeln. Olaus Rudbeck, som varit delaktig i planering och bygget av Bolls orgel, torde ansett domkyrkoorganisten Johan Zellinger vara för gammal och hans son Christian för ung för att befatta sig med den. Varje år fick Vallerius därför en ”diskretion” på 8 riksdaler, motsvarande 48 daler kopparmynt.

Eric Burman

Notiser om Burmans orgelspel eller uppdrag vid bröllop saknas i dokumenten. Den orgel som fanns till förfogande i domkyrkan var Isac Risbergs positiv (I 1.5). Burman avsåg sig organistsysslan vid tillträdet som professor i högre matematik (astronomi) 1724 1/10. När den nya stora orgeln började förhandlas med Johan Niclas Cahman önskade han uppehålla sin tjänst åtminstone till 1726. Han fick positivt utslag 1727, dock utan lön och han borde resa ut och studera vidare. Burman omförhandlade priset med Cahman och lyckades pruta 4 000 daler kopparmynt. Han erbjöd sig även att bevaka byggnadsarbetet och verkställa avsyningen (I 4.4.1).

Hinrich Christoph Engelhardt

I brev 1727 5/1 till biskopen i Åbo, Jonas Fahlenius, rekommenderade Eric Burman varmt organisten i Karlskrona, H. C. Engelhardt för anställning. ”Han var en excellent musicus, fullkomlig inte bara på klaver och orgel, utan även på många andra slags instrument. Han förstod väl generalbas och komposition. Han borde snarare sökas än söka”.

Med detta goda betyg kunde Engelhardt söka i Uppsala och snart ersätta Burman, som i september 1727 anmodades att avträda tjänsten som director musices med hänsyn till kungl förordning om två statliga tjänster (han var även professor). Efterträdare skulle vara Henricus Engelhardt, som erhöll den på staten anslagna lönen. I tjänsten ingick att vara domkyrkoorganist. Han tillträdde 1728. Notiser om honom tas upp i behandlingen av J. N. Cahmans orgelbygge. Engelhardt avled 1765.

A 2.3 ORGELTRAMPARE

Bristen på upplysningar om orgeltrampare kan alltid förklaras av att sådana fick en icke bokförd lön i form av insamlad spannmål eller kollekt eller också att han som organistens dräng ingick i dennes hushåll. Av några spridda uppgifter från 1660-talet kan man anta att orgeltramparens årslön var ca 24 daler kopparmynt (del 1, s. 62f.).

Senast 1661 till sin död 1668 var *Olof Johansson* (B 4.5, del 1, s. 362) anställd som orgeltrampare i domkyrkan under Johan Zellinger och det är troligt att han innehade sysslan tidigare.

Åke Johansson (B 4.6, del 1, s. 363f), kyrkoherdeson från Årsunda, blev klockardräng, pedell och från 1673 dessutom orgeltrampare. Död 1687.

Christian Zellinger hade undandragit sig att musicera i juli 1691 då Karl XI var i staden. Han sade sig genom orgeltramparen fått till svar att Petrus Nobelius skulle höra med Olaus Rudbeck om han fick spela.

I domkyrkorådets protokoll 1692 23/2 (D 18 1692) meddelas att Rudbeck, H. H. Cahman, Zellinger, kyrkvaktaren Hans Bengtsson och orgeltramparen *Hans Nilsson* varit uppe på nya orgelläktaren och besiktigade Frantz Bolls orgelverk, som stod bakom brädor i ett hörn.

Orgeltramparen *Nils Jonsson Schaeder* var särskilt flitigt utnyttjad under maj till september 1693 för intonationen och stämningen av det färdiga bröstverket och ryggpositivet i H. H. Cahmans orgel. Han var under månaderna mars–maj 1696 fullt sysselsatt liksom hans ersättare *Johan Mattsson* under juni–augusti. I maj 1697 var Zellinger en av faddrarna för ”Niels Joenssons” dotter Catharina.

Beträffande den kortvarige orgeltramparen *Nils Olsson* finns protokollsdetaljer som ställer Zellinger i tvivelaktig dager.

I januari 1701 ville drängen Nils Olsson från Danmarks socken skiljas från sin hustru Anna Hansdtr, i tjänst hos Zellinger där hon skötte barnen Greta och Sven. För två år sedan [december 1698?] gifte de sig på Zellingers inrådan. Anna var då hävdad av någon annan och fick ett dödfött barn [januari 1699?] strax efter vigseln. Det ryktades att Zellinger var fadern. Anna vittnade om att Nils varit orgeltrampare i 1 1/2 år [från början av 1699].

Nils Olsson hade kommit till Zellinger aftonen före Thomasdagen [21 december 1698?]. Han hjälpte Nils med lysningen följande dag hos kaplan Jerler. Zellinger betalade parets bröllop med 100 daler: ”Jag gjorde julegiästabud, men mäst likväl derföre att Anna tient min hustru” [Margareta Watz som begravdes i september 1697]. Nils hade blivit övertalad att bli orgeltrampare. Men vid barnets begravning [1699] var det Zellinger som ombesörjde den och

inte Nils, ”fast han hade sin uppwachtning på *Bondekyrkorgverket*” där Zellinger var organist vid högmässan på söndagarna. Äktenskapet ogiltigförklarades av domkapitlet i september 1701 och Anna ålades att lämna Zellingers hus men var ännu kvar där 1703.

Domkyrkorådet gav tillkänna i juni 1699 att avsättning och tillsättning av orgeltrampare beslöts av domkyrkorådet och inte av Zellinger, som tydligen på egen hand försökt bli av med orgeltramparen [Nils Olsson?]. I maj 1699 hade Zellinger kvitterat dennes lön. I april 1701 gavs kyrkvärden, prof Andreas Boberg i uppdrag att medla mellan dem.

På grund av branden i domkyrkan 1702 fanns inte behov av orgeltrampare där tills Isac Risbergs orgel började fullbordas. Behov fanns dock i Bondkyrkan. På Risbergs begäran om orgeltrampare i maj 1709 vid positivets intonerande beslöts att syssloman Öjer skulle ackordera med kyrkodrängen *Olof Persson Roskarl* därom. Ersättningen 30 daler kopparmynt skulle vara utöver den vanliga orgeltramparlönen så länge orgelverket var under byggnad.

Extraordinarie orgeltramparen *Håkan Andersson* erhöll i september 1709 14:29 daler kopparmynt enligt kvittot:

1709 31/5	2 caroliner till skor	3:24 d kmt
23/7	1 carolin till strumpor	1:28
27/7	½ carolin till mat	0:30
5/8	[kontant]	1:04
17/8	½ carolin	0:30
4/9	3 femtonöresstycken	1:13
18/9	[kontant]	4:28

1712 angavs i dränglängd hos Zellinger: ”*Giöran Lundholm* är domkyrkans orgeltrampare [för Risbergs positiv] och ler sig Musiquen”. Ålder 21 år, född i Uppsala [1691]. Han kvarstod till Zellingers död 1718 med lönen 40 daler kopparmynt.

A 2.4 KLOCKARE

Eftersom klockaren inte hade någon musikalisk funktion i *domkyrkan* finns ingen anledning att här närmare behandla domkyrkoklockarna. I stället hänvisas till respektive biografier.

Samuel Johansson (del 1, B 4.3)	1638–1690
Sven Persson Wahlberg (B 4.9)	1692–1694
Samuel Jonsson Gladberg (B 4.10)	1694–1710

Bondkyrkan bör i musikaliskt hänseende jämföras med landskyrkorna, där klockaren också hade uppgiften att leda sången – vanligtvis från sin särskilda bänk (bokstolen) i korets norra del. Genom att slottsfolket och kungsladugården i Ultuna hörde till församlingen fick tydligen bl.a. klockaren ett årligt tillskott av spannmål eller hö därifrån. De hade relativt långa tjänstgöringsperioder, men föga är känt beträffande yrkesutövningen.

Mårten Larsson (B 4.4)	ca 1640–1664 (del 1, s. 362)
Erich Simsson (B 4.7)	ca 1664–1671
Erich Hansson (B 4.8)	1672–1700
Johan Håkansson Klöderman (B 4.11)	1700–1710
Hans Staberg (B 4.12)	1710–1725
Zacharias Johansson Klöderman (B 4.13)	1727–

Erich Simsson

Se biografi (B 4.7).

Erich Hansson

Se biografi (B 4.8).

Johan Håkansson Klöderman

Han började tjänstgöra under nådåret efter företrädaren Erich Hansson, som begravdes 1700 30/1. Först 1701 9/1 blev Klöderman officiellt antagen. Han hade då blivit anmäld för domkapitlet av kaplanen, som ansåg att han inte kunde sjunga och därför var omöjlig som klockare. Han fick omgående visa upp sin sångförmåga inför sittande konsistorium, som konstaterade att han hade en vacker och lämplig röst. Han måste dock lova att gå till domkyrkokantorn Erich Sohme (B 1.250) för att få hjälp med en påbättring av kunskaperna i musica choralis. Eftersom Klöderman samtidigt kunde visa upp en skriftlig borgen fick han försäkran om klockaretjänsten. Från hans tjänstetid är uppgifterna få.

Han fick 1704 tillåtelse att bygga "en stuga" över den kvarstående källaren på en avbränd tomt tillhörig Bondkyrkan. I slutet av 1700 råkade Klöderman och kollegan Gladberg i slagsmål med borgaren Johan Wass under ett av de moralvårdande uppdrag som kunde åvila en klockare. Målet om detta blev en följetong, som varade i de båda klockarnas återstående livstid. Han var gift två gånger. Sonen Zacharias fick 1727 samma tjänst som fadern.

Hans Staberg

Se biografi (B 4.12).

Zacharias Johansson Klöderman

Zacharias Johansson Klöderman var son till klockaren Johan Håkansson Klöderman. Han uppehöll några månader tjänsten som kantor i domkyrka och skola efter Laurentius Kullmans (B 1.515) död 1725 och erhöll därför Bondkyrko socken (30 daler). Han blev klockare vid Heliga Trefaldighet 1727 1/5 genom att gifta sig med företrädarens änka.

A 2.5 RECTORES CANTUS

Sångrektorstjänsten, rector cantus, hade gammal hävd inom skolan, där den var förenad med undervisningen i figuralmusik och ledningen av skolensembeln vid framföranden inom denna genre. Även universitet hade behov av en musikledare, director musices, vid sina föranstaltningar där musik förekom. Beteckningen director cantus kom först i bruk sedan Christian Zellinger 1691 blivit innehavare av både organist- och rector cantus-tjänsterna. Director musices eller "Directeurs och Organist Sysslan" gällde för Eric Burman. Förhållandena under första hälften av 1600-talet beskrivs i del 1, s. 64f. Periodens rectores cantus var följande:

Henricus Erii Helelius (B 1.104)	1644–1662 (se del 1, s. 65f)
Carolus Petri Wallin(us) (B 1.192)	1662–1675
Harald(us) Johannis Vallerius (B 1.236)	1675–1690
Christian Johannis Zellinger (B 2.9)	1691–1718
Eric Burman (B 1.479)	1719–1727
Hinrich Christoph Engelhardt	1727–1765

Carolus Petri Wallinus

Till rector cantus hade alltid utsetts en studerad karl, en prästvigd lärare i trivialskolan härstammande från ärkestiftet, men denna tradition bröts på Olaus Rudbecks förslag, när östgöten Carolus Petri Wallinus (oftast benämnd Carl Persson Wallin) utsågs 1662. Urvalet kandidater för tjänsten blev därför större fortsättningsvis och det fanns bättre möjligheter att finna en rector cantus med musikaliska kvalifikationer.

Wallin blev 1663 även biblioteksamanuens och utarbetade fram till sin död en katalog över universitetsbibliotekets samlingar inklusive de musikalier, som genom Rudbecks försorg inköptes för musikensembelns behov. Som biblioteksamanuens och som rector cantus avlönades han med kungl stipendium på det av Rudbeck återupprättade kommunitetet, som innebar matbetspising. Eftersom hans stipendier gällde rätten till två måltider som biblioteksassistent och en måltid som rector cantus och han endast kunde tillgodo-göra sig en måltid på kommunitetet försålde han rätten till två måltider. När

kansler uppmärksammat bristerna i systemet erhöll Wallin från 1671 som rector cantus i årslön 200 daler kopparmynt och som bibl-amanuens 400 daler i penningstipendium. Av skolan erhöll han som lärare inkomster från sockengång 174 daler och för undervisning i figuralmusik utgick ersättning från de tre rector cantus-socknarna Harbo, Edebo och Gran, vilka avkastade 102 daler. Från staden erhöll Wallin 15 tunnor spannmål från 1664 levererade med varierande tillförlitlighet.

Wallin var 32 år gammal när han tillträdde sina båda tjänster. Han fick bevittna satsningen på tre områden för att bygga upp en musikverksamhet, som skulle tillfredsställa både den akademiska och den borgerliga societeten i ett samarbete kyrka-skola-universitet: regler för musikensembeln, anskaffande av instrument, inköp av samtida repertoar. Bakom allt detta låg Olaus Rudbecks initiativ och denne var hela sitt liv pådrivande i musikfrågor.

Under Wallin som rector cantus kan man börja följa studenterna som *musikstipendiater* (A 2.7). Fram till 1665 anges endast Mathias Balthasar Textorius. För att framföra den musik som inköptes från 1662 synes man ha måst lita på skolans figuralmusikensemble. Ändå talade Rudbeck 1664 om ”att lära Studenterna här som under Musicen äro på violer och viol de Gamba” när han fick anställa tre av Magnus Gabriel De la Gardies hovmusikanter under två månader som lärare. ”Studenterna som är under musiken” bör ha varit elever från trivialskolan, vilka som studenter behöll stipendium från skolan för sin medverkan i musiken. Sådana kan vara sju icke identifierade namn inskrivna i ett stämhäfte (M 1:16). Först från 1665 utdelades regelbundet kungl stipendium till studenter med ambitionen att fyra skulle vara sångare och fyra instrumentalister. Detta önskemål gick inte alltid att uppfylla.

Domkapitlet klagade upprepade gånger 1670 över bristande undervisning i skolan, varför musiken förföll. Wallin hade inte varit i skolan på tre år [dvs. sedan november 1667]. Han undervisade inga av stiftets egna. Däremot tog han pojkar från andra stift mot månadsavgift. Han måste därför ta några pojkar i skolan under sin information, dessutom några [studenter] från stiftet som kunde medverka i musiken. Slutligen måste det oftare hållas musik i kyrkan. Wallin sade sig först oftast ha gått till skolan men sedan haft övningar hemma. Han hade arbetat mycket men pojkarna hade ej varit lydiga. På hans begäran gavs ordning för arbetet. Notarien Olaus Danielis Beckius (B 1.219) skulle öva cantus figuralis kl 2–3 och cantus choralis kl 12–1 i skolan. Av listan på musikstipendiaterna under Wallins tid kan man se att endast nämnde Beckius kom från skolan i Uppsala och att de övriga kom från andra stift.

Normalt var rector cantus ansvarig för framförande av figuralmusik i kyrkan vid 18 definierade helgdagar och vid rektorsbytena i december och juni.

Enligt uppgift av prof Johan Reftelius så sent som 1728 hade Wallin disciplinsvårigheter med musikanterna. Därför kallade inspector musices Olaus Rudbeck ensemblen till sitt hus när så behövdes för repetitioner med gott resultat och under ordnade former.

För musik i högmässan och vid andra tillfällen i domkyrkan inköptes 1662–65 nyligen utgivna verk. Innehållsmässigt bestod den vokala repertoaren av musik av tyska protestantiska tonsättare på tyska. Användningsändamålet anges i utgåvorna ofta vara anpassat till helgdagar under kyrkoåret. Besättningsmässigt kan konstateras att den gemensamma nämnaren är upp till 4 röster och upp till 4 stråkinstrument samt basso continuo. Detta motsvarade numerären i ensemblen av studenter med kungligt stipendium plus domkyrkans organist. Över 70 vokalstycken visar tecken på användning genom översatt text eller anteckningar i nottrycken. 1699 uppgav rector cantus Christian Zellingier att han måste ”vertera”, dvs. översätta stycken som skulle användas i gudstjänsten i domkyrkan. Om detta var rector cantus ordinarie uppgift måste man anta att det var Wallin som gjorde detsamma åren 1663–75, och Harald Vallerius åren 1675–91 när de var rectores cantus.

Beträffande *instrumentalmusik* inköpt 1663–65 visar 4 samlingar med omkring 100 musikstycken kraftig förslitning. Rudbeck har haft de flesta av dem till låns, så sent som 1691. Det ligger nära till hands att anta att han brukat musiken i de collegia musica han enligt egen utsago och enligt sentida vittnesmål anordnat hemma. Stämhäftena är avsedda för ”Violin 1, 2, 3, Bas Viol, Bas. Continuus” enligt Rudbecks påskrift med bläck. Genom stadsbranden 1702 förintades åtskilliga nottryck med vokal- och instrumentalmusik som förvarades hos Rudbeck.

På 1660-talet fanns en önskan att uniformera *psalmsången* inom ärkestiftet. I domkapitlet framfördes önskemål i oktober 1661, när Henricus Helelius (del 1, B 1.104) höll på att lämna tjänsten som rector cantus, att psalmernas melodier skulle skrivas ned. I domkapitlet yttrade sig Wallin 1665 angående noterna till psalmerna. De hade för någon tid sedan nedskrivits av Andreas Campanius (del 1, B 1.118) och före honom av en hälsing i Gävle. De hade översetts av Wallin. 1667 omnämns de i domkapitlet. Man ville lägga fram förslaget vid riksdagen (se del 1, s. 245). Efter W:s första år som rector cantus meddelades att han ”wil något böja sången här i Församlingen til det bruk som är i Linköping [där han vuxit upp och utbildats], menandes det wara bättre. *Resolverades*: Nej, wij blifwa widh den gamla Wpsala Thon”.

1675 besvärade sig Wallin över inkvarteringarna för riksdagen och kröningen av Karl XI. Han skulle därigenom inte få något utrymme för repetitioner hemma. I stället för en hovjunker skulle han hellre ta två hovmusikanter

om han inte kunde slippa inkvarteringen. Han medverkade själv vid kröningshögtiden i domkyrkan i september men dog strax därefter.

Harald Vallerius

Ytterligare en östgöte, Harald Vallerius, blev särskilt omhuldad av Rudbeck, som upprepade gånger framhävde hans musikaliska kvaliteter inför kanslern. Han hade bl.a. ”komponerat” musik till Karl XI:s kröning och kunde spela både stråk- och blåsinstrument samt generalbas. Vallerius var dessutom beredd att gifta sig med företrädarens änka, om han blev rector cantus. Han utsågs enhälligt 1675 30/11 till denna befattning. Han ansågs vara kapabel att leda musikensemblen och om så skulle behövas vara organist. Redan i december avlät Vallerius en supplik till kanslern att liksom företrädaren få kombinera rector cantus-tjänsten med bibl-amanuens-tjänsten. Det gick inte att leva av bara den ena lönen. Utnämningen till biblioteksamanuens kom redan efter några dagar. Lönen var 100 daler kopparmynt per termin.

Vid sidan av dessa befattningar gjorde Vallerius en akademisk karriär. När han 1690 blev ordinarie professor i matematik avsåg han sig bibl-amanuens-tjänsten. Då hade han tjänat i biblioteket under fem bibliotekarier med största besvär. Några år tidigare hade han övervakat inrättandet av det nya universitetsbiblioteket i Gustavianum. Samtidigt avsåg han sig rector cantus-tjänsten. Redan 1684 hade magister Harald Vallerius fått kungl fullmakt att vara e.o. professor i filosofiska fakulteten och han titulerades därefter Professor även när det gällde musikärenden.

Som *organist* tjänstgjorde han vid sidan av sina tjänster som vikarie med lön under Christian Zellingers utbildning ht 1680 – ht 1682 på Bruses orgel och som ende tillåtna användaren av Frantz Bolls ofullbordade orgel åren 1676–90.

Som *rector cantus* förfogade han över en fast ensemble av musikstipendiater som halvårsvis växlade mellan 4 (ht 1677) och 10. Därjämte fanns studenter som genom att medverka i ensemblen hoppades få musikstipendium. I september 1678 angavs att Vallerius inte fick några musikanter på grund av att de ej fick stipendium. Sex av de bästa musikanterna enligt honom rekommenderades att få stipendium när sådana blev lediga.

Redan på 1680-talet blev Vallerius befriad från undervisning i figuralmusiken i skolan. På grund av sina sysslor som vice bibliotekarie kunde han inte öva med ensemblen mellan 2 och 3 på onsdagar och lördagar – ”kanskje ock för andra orsaker det ey wille”. Kantor Eric Sohme (B 1.250), som fick ta hand om undervisningen, erhöll för detta de tre rector cantus-socknarna Harbo,

Edebo och Gran. Enligt föreläsningsdiaret ht och vt 1689 har Vallerius föreläst, men dessutom har han stadigt tjänstgjort i biblioteket och dagligen repeterat med musikstipendiaterna.

Vallerius redogjorde vid sin avgång att han som rector cantus som *lön* haft 2 stipendier simplex av akademien, 7 ½ tunna säd av staden och 3 socknar av skolan (Alunda, Vätö, Söderby), ungefär 200 daler kopparmynt per termin. Dessutom erhöll han i fil fak ht 1676 – ht 1679 stipendium i kommunitet.

Fyra nya *musiktryck* inköptes 1678–80 som komplettering till dem som inköpts på Rudbecks anmodan: tre med vokalmusik för fyra röster och 4 stråkar med bc och en samling instrumentalmusik för 4 stråkar och bc, vilkas besättningar ej översteg musikensemblens styrka.

De *musikinstrument* som användes av ensemblen hade Rudbeck för egna medel inköpt sedan 1654. År 1670 angav han att kostat på musiken 281 riksdaler förutom strängar, fodral, stråkar och smått och gott som han inte hållit räkning på. 1685 gjorde han en detaljerad sammanställning av 38 instrument han köpt för 330 riksdaler (I 2.19) vilket visar att samlingen tillväxt. Där fanns en stråkkör, en blockflöjtskör, en kör av skalmajor och dulcianer, en kör av sinkor samt generalbasinstrument, allt för att tillfredsställa olika klangbehov. De basuner, som inköptes av skolan på 1640-talet, uppgav sig Vallerius ha hemma 1681.

Segrarna i Skånska kriget skulle enligt kunglig befallning firas med tacksägelser i högmässan i hela landet. Det anges ofta att *Te Deum laudamus* skall framföras. Detta torde ha ålagts rector cantus och figuralmusikensemblen förutom den ordinarie tjänstgöringen vid helgdagar och rektorsbyten. Samuel Capricornus verk *Opus musicum* (Nürnberg 1655) tillhör de musikalier som förvarades hemma hos Rudbeck och gick till spillo i stadsbranden 1702. Däri förekommer *Te Deum* för den stora besättningen 2 körer soli, 2 körer in ripieno, 2vl, 2cnt, 2clno, bc.

Tacksägelser skulle ske 1677 3/1 för segern vid Lund, 10/1 för segern vid Halmstad, söndagen efter 24/3 med anledning av intagandet av Kristianstads fästning och Karlshamns skans. 1678 22/1 firades tacksägelse över segern på Rügen, dagarna efter 9/8 över upphävandet av belägringen av Bohus fästning, 25/8 över erövringen av Kristianstads fästning, den 1679 25/5 över freden, 12/12 över freden med Danmark.

I Uppsala firades slaget vid Lund och Halmstad på kvällen 1677 27/5. Då framfördes Gustav Dübens *Blickt ihr Salinnen auf mit Freuden* (S-Uu Vmhs 19:2) för 2S, B, 2vl, bc i Gustavianum.³

³ Sala, poetisk benämning av Uppsala. Salinnen = Uppsalabor.

Vallerius lämnade alls inte sitt intresse för musiken när han blivit professor i matematik utan föreläste 1699, 1701 och 1706 över musiken. Förutom hans egna tre avhandlingar om musik var han preses för flera i detta ämne. På grund av att han blivit blind fick han 1712 överlåta professuren på sin son Johannes H. Vallerius.

Under sin tid som *inspector musices* från 1691 till sin död anordnade han collegia musica och fick i uppdrag att tillsammans med Rudbeck förse den nya psalmboken 1695 med melodier (se A 2.8).

Vallerius kända *kompositioner* utgör musik såsom den ”och nu uthi H.K. Majestets cröningh [Karl XI 1675 28/9], der han hade componerat [instrumenterat] dätt stycket som då musicerades medh vocal stemmor, dulcianer, violer, skalmajor, sinkor och trumpeter på de orden: *Gudh giffwe vårom konungh och al öffwerheet etc.*” Melodin återfinns i koralpsalmboken 1697 som nr 311. Vallerius komponerade musik till Magnus Gabriel De la Gardies begraving 1686 och medverkade vid Uppsala mötes jubelfest 25 februari – 20 mars 1693 då det musicerades före och efter varje oration eller disputation och vid teologie doktorspromotionen den 3 mars. Han komponerade musik därtill.

Christian Zellinger

Christian Zellinger var inte akademiker utan kom ifrån en organistfamilj. Hans far Johannes (död 1678) var domkyrkoorganist i Uppsala. Flera av hans bröder och en son blev organister liksom han själv. Hans verksamhet som organist behandlas under A 2.2.

Domkyrkorådet antog Zellinger som rector cantus 1691. Som lön från akademien åtnjöt han kungligt stipendium i juridiska och medicinska fakulteterna på tillsammans 120 daler kopparmynt per termin. Som organist vid domkyrkan erhöll han 120 daler för hela året. Från 1696 utdelades stipendier i tre klasser innebärande 180, 120 och 60 daler kopparmynt per år. Samtidigt förlorade rector cantus Zellinger sina två stipendierum à 80 daler silvermynt och fick i stället summan 100 daler silvermynt. I sin grundtjänst som domkyrkoorganist förlorade han sin lön. Enligt beslut i Kungl kammarkollegium förändrades lönesättningen. 1701 erhöll Zellinger som årslön 187:16 daler silvermynt från kyrkan. Akademien betalade 80 daler.

I februari 1707 återinvigdes domkyrkan efter den förhärjande branden 1702 men först 1710 var Risbergs positiv på plats där. Därför krävdes under tiden annat instrument till generalbasen. Det kan ha varit den teorb som Zellinger ägde.

Ensemblen uppgick under Zellingers tid till mellan 4 och 14 musikstipendiater. Därtill kom ett obekant antal exspektanter. Minst 8 stipendiater eftersträvades för den officiella musiken. Det var en dragkamp mellan Zellingers

önskemål på musikalisk kompetens och professorerna i konsistoriet, som såg mer till studieresultatet. Tydligt hade Zellinger funnit antalet musikanter för litet vid jubelfesten 1693. Därför begärde han hos konsistoriet utökning av antalet stipendier till musiken till 10. Det plötsliga bottenläget ht 1710 (4) kan ej ha berott på pesten. I varje fall avled ingen av musikstipendiaterna.

Landssorg påbjöds under perioden efter flera kungligheters död. Att det under dessa tider var spelförbud synes ej direkt ha påverkat antagandet av nya musikstipendiater. Musiker bland stipendiaterna hade stipendium så länge de musicerade – ”beneficium perpetuum”. Men enligt uttalande av musikanterna 1726 hade få av dem tillfälle att utnyttja stipendiet mer än 5 1/2 år.

Om tjänstgöringen säger sig musikstipendiaten Abraham Printz (B 1.367) 1704 ha ”wijd Disputationes och Orationes pro Stipendiariis [...] så wäl privatim uti exercitio hoos Directeuren H:r Zellinger, som publice uti kyrckan upwachadt” alltså musik vid disputationer och anföranden av stipendiater, repetitioner hemma hos Zellinger och framträdanden i kyrkan under hans ledning. Till detta kom tjänstgöringen vid kyrkoårets högtider, tacksägelsefester vid segrar, kungahusets kröningar och begravningar, överhetens besök och spelningar på gästabud.

Zellinger fick från Rudbeck låna musikalier, som tillhörde universitetsbiblioteket, men han hade hemma även andra noter lånade direkt från biblioteket. 1693 levererades till biblioteket två samlingar kyrkokonserter på tyska av Johann Caspar Horn (M 1.20), varav 28 musikstycken översattes till svenska för framförande och *Opus musicum* av Johann Pezel (M 1.19) som innehåller 24 sonater [jfr nedan].

Universitetsbiblioteket i Gustavianum hade räddats trots närheten till den eldhärjade domkyrkan. Till biblioteket inköptes 1706 överflödiga musikalier från Ludert Dijkman i Storkyrkan.

Zellingens slutkommentar framhåller vikten av att köpa dessa musikalier: ”Och Såsom intet Musicaliskt werk är sedan 1692 inköpt till Academiens Musique, och örat fuller obehageligt at bruka altijd detsamma, För den skull Recommenderas detta ärendet i bästa måtta”.

1711 inköptes på förslag av Harald Vallerius, som på detta sätt visade ett starkt intresse för konstformen opera genom att välja två av de tidigaste representanterna ifrån Rom, *Stefano Landi* och *Michelangelo Rossi* och den senaste trendsättaren *J.-B. Lully* i Paris (M 1.25–27).

Rudbeck fortsatte att för egna pengar komplettera samlingen av *instrument*, något som framgår av Eenbergs beskrivning av tillståndet strax innan branden 1702 (I 4.97). Detta år dog Rudbeck, varför inköpen avbröts. I domkyrko-

inventarium 1693 fanns 3 hela och en halv obrukbara *basuner*. På orgelläktaren i ett skåp fanns *basfiol och stråke* i medfaret skick, 1685 sålda av Rudbeck. Dessa blev lågornas rov 1702. Bland Zellingers yrkanden 1707 för bättre lön fanns ”att han Instrumenterne med dess tilbehör af egna fattige medell måst underhålla”. Efterträdaren Eric Burman förklarade 1720 att innan branden 1702 fanns medel i riklig mängd för sådant i domkyrkan men därefter tillfördes ingenting.

Till hundraårsfirandet i februari 1693 av Uppsala mötes beslut framfördes musik i domkyrkan under ledning av Zellinger. Bl.a. framfördes efter predikan *O Gud wij lofwe tig* för tre körer. De medverkande fick särskild ersättning. Bland de utsocknes musikerna var även ”orgnisten i Gefle” Ludert Dijkman. Vid de akademiska orationerna den följande veckan i gamla akademibyggnadens stora sal spelade akademiska kapellet under Zellinger. Vid den teol doktors-promotionen i domkyrkan den 3 mars sjöng först hela församlingen ”Jerusalem du höga stad” sedan utfördes musik ”på tre Chorer med Trumetter, Skallmeyor och andra Instrumenter samt vocalstämmor”. Efter predikan musicerades åter under det att kungligheter, hovet, officianterna och akademi-staten intog sina platser i koret.

Drottning Ulrika Eleonora den äldre hade avlidit den 26 juli 1693. Zellinger beviljades av konsistoriet en särskild läktare så att sorgemusik kunde utföras även i Uppsala domkyrka på begravningsdagen. Till detta tillfälle hade han komponerat *En Sårge Musique* för 11 stämmor (2SATB, 2vl, 2vla, vlne, vla da gamba, cemb), till vilken endast den strofiska texten återstår.

Uppgifter saknas för sorgefesten efter Karl XI i november 1697. Zellingers medverkan i sammanhanget var självklar. Vid högtidsgudstjänsten i domkyrkan på Karl XII:s kröningsdag den 3 mars 1698 anges att Zellinger då predikan hölls ”anstälte en wacker och berömlig Musique”. Enligt kungl brev skulle *O Gud vi love Dig* sjungas som avslutning av gudstjänsten. En läktare byggdes över altaret och ljus tändes i alla fönster. Studenten J. Björling (B 1.415) beskrev högtidligheterna i brev till sina föräldrar samma dag.

Officiell prägel hade ett *schäferi* 1689 på landshövdingens gård Jälla utanför Uppsala, där professorsdöttrar utklädda till nymfer sjöng vid måltiden för drottningarna Hedvig Eleonora och Ulrika Eleonora d.y. och barnen, den 8-åriga prinsessan Hedvig Sofia och den 7-årige kronprinsen Karl. Dessförinnan hade det blåsts i horn, flöjter och skalmeyor av studenter klädda som herdar.

Vid den polske ambassadören Francisek Galeckis besök i april 1699 var Zellinger i verksamhet i domkyrkan där han spelade på den nya H. H. Cahman-orgeln samt ledde akademiska kapellet vid middagsmåltiden i kansler Bengt Oxenstiernas hus.

I februari 1701 firades tacksägelsedagen över segern vid Narva. ”Pro exitu [i högmässan] slog Sällinger på Pukor”.

Zellinger hade som organist spelmansprivilegium och försvarade det. Efter sin död kritiserades han för att han tagit med sig musikstipendiater vid gästbudsspelningar etc. Endast en gång nämns han uttryckligen. Vid en påkostad ”Collations akt” i maj 1695 i V-Dala nation för ”samtl. Landzmännene tillijka med Inspector [Rudbeck]” och en mängd inbjudna gäster betalades Zellinger och medhjälpare 72 daler kopparmynt och 4 skalmejblåsare från Upplands regemente erhöll 22:16 daler. Bakom uppgifter i andra nationers räkenskaper kan Zellinger och medhjälpare dölja sig:

Smålands nat	1678 3 musiker à 6 d	18 d
Södermanlands nat	1683 okänt antal musiker	36 d
Västmanland-Dala nat	1680 3 musiker à 12 d	36 d
d:o	1689 4 musiker à 18 d	72 d
	- skalmejblåsare	23 d
Kalmar nat	1684 okänt antal musiker	48 d

1694 gjorde Zellinger en framstöt för att komma under akademiens jurisdiktion. Det började med bänklats i kyrkan. Akademien förklarade honom ej berättigad till rum i adjunctorum bänk i kyrkan, som var reserverad för akademiker, men omprövade beslutet eftersom han erhöll lön av akademien. På universitetskanslern Bengt Oxenstiernas memorial kom kungl resolution 1697 att rector cantus och organisten Zellinger bör sortera under akademiens jurisdiktion.

Zellinger meddelade privatundervisning. 1710 klagade han hos rektor och konsistorium att han förlorat inkomsterna av sin ”information på instrument genom att andra tagit sig före att undervisa, honom ovetandes”. Han säger sig på två år [1708-10] inte haft en enda betalande discipel. 1710 erhöll han dock 30 daler kopparmynt som han hade som fordran på den avlidne Jacobus Ekewall (B 1.443) ”för information uthi Musiquen”. Zellinger undervisade enligt Johann Mattheson sin blivande efterträdare Eric Burman i instrumentalmusik.

I ett memorial till domkyrkorådet i december 1699 uppger Zellinger sina skyldigheter, vilka han redogjort för hos K Maj:t för att erhålla löneförbättring. Det utgör en sammanfattning av hans verksamhet:

1. Att dagligen ägna 2, 3 eller ibland 4 timmar åt skötseln av det nya orgelverket [H. H. Cahmans]. De 4 000 piporna måste kontinuerligt rensas från mögel och orenlighet för att förhindra rost och förfall med hänsyn till att verket är nytt och genomfuktat
2. Att ha tillsyn till det gamla orgelverket [Bruses] så att det inte föröds

3. Att två timmar varje onsdag och lördag öva och undervisa musikanterna med kungligt stipendium
4. Att en timma samma dagar undervisa i såväl koralsång som figuralång i trivialskolan
5. Att lägga ned stor möda på att översätta de bästa och förnämsta musikstycken som i domkyrkans gudstjänster skall musiceras och sjungas
6. Att ständigt vara beredd att uppvakta vid rektorsbytena, offentliga orationer och andra högtidliga akter utan att få någon ersättning för det
7. Att han kommer att gå under (crepera) därför att han inte har en enda stund ledig från sina sysslor.

Eric Burman

Västerbottningen Eric Burman inskrevs som 15-åring i Uppsala universitet. Han erhöj ej musikstipendium. Auditören Anders Fson Zellbell (B 1.420) var hans förste lärare på klaveret. Professorerna Harald Vallerius (B 1.236) och hans son Johannes Vallerius (B 1.355) nämns av Johann Mattheson som lärare i musikteori, director musices Christian Zellinger (B 2.9) som instrumental-musiklärare.

Burman sökte i december 1718 "Directeurs och Organist Sysslan" och fick anställningen i december 1719 med samma villkor som Zellinger. Det innebar från trivialskolan rector cantus-socknarna Alunda, Vätö, Söderby = 174 daler kopparmynt; för undervisning i figuralång socknarna Harbo, Edebo, Gran = 102 daler, från universitetet efter staten 1720–1725: fil adjunkt-lön 100 daler silvermynt, organistlön 40 daler silvermynt utbetalat halvårsvis. 1721 utställdes kungl brev att han fick åtnjuta Zellingers personliga lönetillägg på 107 1/2 daler silvermynt. Från 1723 tilldelades Burman extra 30 tunnor spannmål värda 142:16 daler silvermynt. Från 1726 fick han professorslön 700 daler silvermynt, 40 tunnor spannmål = 203:10 2/3 daler silvermynt (då ej längre organist med lön).

Under Burmans tid som director musices uppgick *ensemblen* till mellan 3 (1720) och 8 stipendiater. Vt 1726 – ht 1727 var Anders Fson Zellbell vikarierande director musices. Åtminstone 8 stipendiater eftersträvades för den officiella musiken, men antalet uppnåddes sällan. Landssorg rådde efter Karl XII:s död fram till Ulrika Eleonora den yngres kröning i Uppsala domkyrka den 17 mars 1719. Detta inföll just tiden mellan Zellingers död och Burmans tillträde som director musices, då akademiska kapellet var utan ledare. Festligheterna varade i flera dagar med stort musikuppbåd av akademiska kapellet, hovkapellet, hovtrumpetarkåren, flera militärkårer och skildrades av Burman i almanackan för 1720 utgiven av honom.

På Fredrik I:s kröningsdag 1720 3/5 firade Västmanland-Dala nation med stor illumination med transparanger i landskapssalen. "Capellet uti staden var

och tillstades, att hedra conventet med musiqve”. Detta torde vara akademiska kapellet under Burmans ledning.

1726 förklarade musikstipendiaterna att man inte kunde leva på stipendiet i klass 2 på 60 daler kopparmynt, som ej räckte till uppehälle och resor mellan terminerna förutom kostnader för instrument, strängar och musikalier. Trots beteckningen ”stipendium perpetuum” hade få av musici tillfälle att utnyttja stipendiet mer än 5 ½ år. Dessutom måste de gå som exspektanter i flera år. De var därför beroende av löneförstärkning genom sockenpengarna. Konsistoriet ansåg dock att dessa tillföll skolan enligt den nya skolordningen 1724. På förnyat krav på ersättning genom stipendium i översta klassen, när det visat sig ogörligt att återfå socknarna, bifölls detta i december 1727 för två musiker i teologiska fakulteten och två i filosofiska fakulteten. Notiser om Burmans *orgelspel* eller uppdrag vid bröllop saknas i dokumenten. Den orgel som fanns till förfogande i kyrkan var Risbergs positiv (I 1.5)

Burman anförde 1720 att han numera själv måste köpa instrument och musikalier och underhålla instrumenten med strängar och reparationer. Innan branden 1702 fanns medel i riklig mängd för sådant i domkyrkan, men därefter tillfördes ingenting. 1727 föreslog Burman utan framgång inköp av ett par pukor ”till musiquen i Domkyrkjan [...] för 30 Plåtar”.

Burman lånade från universitetsbiblioteket de nya verk som inköpts av Christian Zellinger 1693. 1722 inköptes Giulio Taglietti, *Concerti a quattro op. 4* (M 1.31). Burman lånade omedelbart noterna och behöll dem till sin avgång. I april 1726 föreslog Burman inköp av bl.a. Jean-Philippe Rameau, *Traité de harmonie réduite à ses principes naturels* (1722) som inköptes 1727 från Amsterdam. Detta verk lade grunden till den moderna harmoniläran. Samma år inköptes ”Archangeli Corelli *opera omnia*” (M 1.30). En avskrift av Corellis *12 suonate a tre op 1* [kyrkosonater tr 1681 och tillägnade drottning Kristina] utlånades till Burman, som även har påtecknat sitt namn 1718. Han återlämnade noterna och de skänktes sedan till H. C. Engelhardt (nu i Lund). Burman förmedlade *J. H. Romans* donation till akademien 1728 av de året innan utgivna flöjtsonaterna.

Som *rector cantus* klagade Burman i mars 1722 över att det inte fanns någon stor tavla med [not]linjer ”hwar af sker, att [jag] intet som sig bör kan underwisa piltarna uti musiquen”. Burman anförde 1725 att han själv i två års tid [från vt 1720?] skött undervisningen på de vanliga timmarna i *cantus figuralis*, emedan ingen annan kompetent lärare fanns. Det ena året [1720] lämnades dock socknarna till andra skolbetjänter. Det andra året [1721] gavs de åt en nykommen kantor [Georg Schmidt] som dessutom fick överta undervisningen i *cantus figuralis* och för detta fick socknarna Harbo, Edebo och Gran.

Undervisningen skedde på onsdagar och lördagar kl 3–4 (i stället för den vanliga timmen kl 2–3) för sådana som hade håg och fallenhet. Undervisningen i skolan och ledandet av psalmsången i domkyrkan överläts på notarierna såsom det varit under Vallerius tid.

Den mångsidiga utbildningen som musiker, musikteoretiker och astronom kom att ligga Burman i fatet eftersom han förbjöds inneha de två statliga befattningarna som director musices och professor i astronomi samtidigt. 1724 begärde kanslern förslag på någon som kunde efterträda Burman som director musices. I september anmodades han att avträda director musices tjänsten.

Överklagandet av beslutet skedde med olika argument:

- Burman själv framhöll musikens samhörighet med matematikprofessuren
- Konsistoriet hävdade att director musices borde vara en professor för att ha auktoritet över studenterna
- Anders von Düben ”lärer” ändra sitt löfte till Burman nyligen att till akademien förära alla sina ”andelig Musique Concert”, [den s.k. Dübensamlingen] om han lämnade director musices-tjänsten och fick en mindre skicklig efterträdare, som ej var akademiker.
- Musikstipendiaterna framhöll bl.a. Burmans bekostnad av nya vackra musikalier och de uppskattade honom därför att han ej endast undervisade i matematik utan även i musikens teori och praktik.

H. C. Engelhardt skrev till akademiska konsistoriet, att han fått domkyrkorådets fullmakt 1727 14/9 på director musices-tjänsten. I december 1727 utgick kungl brev till landshövdingen och till ärkebiskop M. Steuchius att Burmans besvär över Engelhardts utnämning ogillades.

Som upprättelse erbjöd domkapitlet Burman ”inspektionen och överdirektionen av musiken”, och akademiska konsistoriet gav sitt bifall till denna anordning (som inte kostade något) i maj 1728. Burman tog det som en kallelse och hoppades att Dübens donation därigenom skulle genomföras, något som skedde först i januari 1733 efter Burmans död.

Collegium musicum. Ännu under Rudbeck och Vallerius tyckas dessa privata sammankomster med musik blott ha hetat ”konserter”, men Burman tog steget fullt ut och kallade sina samkväm ”collegium musicum” enligt Tobias Norlind. Tobias Westbladh (B 1.530) som varit med på 1720-talet, beskriver ett sådant möte för Hülphers, något som tyder på bristande kunskaper i ensemblespel hos professorerna.

Burman samlade varje onsdag eftermiddag vt 1726 eller 1727 studenter och professorer till Collegium musicum hemma hos sig. Burman spelade *cem-balo*, Westbladh själv spelade *fagott*, prof Lars Arrhenius *basfiol*, prof dr Petrus Martin *fagott*. *Violin* spelade Johan Christ. Duræus, M. Lochnæus,

prof Elof Steuch, Joh. Hermansson och Elias Frondin.⁴ Åhörare var andra professorer som Olof Rudbeck den yngre, Eric Alstrin m.fl. ”För mina medspelare hade jag besvär att peka på var de voro, än för den ena, än de andra; de släppte så snart både not och takt”.

Så sent som 1760 gjordes ett uttalande av J. E. Fick i samband med Engelhardts s.k. försummelse i ämbetet. Han konstaterade att så länge professorer [Rudbeck, Vallerius, Burman] ledde musiken hyste kapellisterna både kärlek och fruktan för dem och otvungna samspel hördes nästan överallt i staden. Efter Burman försvann så småningom extraordinarierna ”och de öfrige blefwo mer nödtwungne än hogade för Musiquen”.

Akademisk karriär. Studentnationerna samlades en till två gånger per år. Där förekom akademiska övningar och om det fanns pengar i kassan även mat och dryck. Vid landskap i Västerbottens nation 3 maj 1712 hölls en vacker oration av Burman till musikens lov på latin. Han disputerade för övnings skull 1715 *De proportione harmonica 1.* med Petrus Elvius som preses och för magistergraden 1716 *De proportione harmonica, 2.* med Johannes Vallerius som preses. Carl-Allan Moberg noterar att avhandlingen är nästan uteslutande matematisk. I del 2 behandlar han några teoretiskt-musikaliska teser bl.a. om stämning. Liksvävande temperatur anser han sämst.

Burman blev magister 1716 och grundade därefter en skola i Stockholm, där han undervisade i matematik 1716–19. I november 1719 fick han fullmakt på filosofie adjunkturen. Den akademiska anställningen inleddes därför samtidigt som han blev director musices och organist. Burman utgav dessutom almanackor för åren 1720–30, vilka innehåller astronomiska uppgifter men även vad som döljer sig bakom de namn vars namnsdagar firas och annat mera såsom en redogörelse för Ulrika Eleonora den yngres kröningsfest i Uppsala 1719.

Tre avhandlingar rörande musik försvarades under Burmans presidium. Även om de författats av respondenterna anser Moberg att de är Burmans verk:

1727 *De triade harmonica*. Respondent T. Westbladh, Aros-Westm.

1728 *De basso fundamentali*. Resp A. Löfgrön, Dalek.

1728 *Elementæ musices planæ*. Resp E. Brunnelius, Fierdh.

Se även Inspectores musices A 2.8.

⁴ Lars Arrhenius (1680–1730) professor i historia; Petrus Martin (1686–1727) medicine professor, Elof Steuch (1687–1772) professor i matematik, Elias Frondin (1686–1761) professor i historia, Johan Hermansson (1679–1737) professor Skytteanus.

Hinrich Christoph Engelhardt

Han föddes ca 1694 som son till stadsmusikern i Karlskrona Johann Melchior Engelhardt. Han blev organist i Mariakyrkan i Helsingborg 1719, i Karlskrona 1723, director musices vid Uppsala universitet 1727 4/9 (tillträdde 1728) och även domkyrkoorganist. Död 1765 5/4. På begäran lämnade fem studenter intyg i maj 1727 om berömvärd privatundervisning i musikens teori och praktik.

Notarierna Fors och Mehmer protesterade 1728 mot Engelhardt, som uppgavs ha övertagit undervisningen i figuralsång. De framhöll att detta var deras uppgift mot ersättning av socknarna Edebo, Harbo och Gran, som Engelhardt nu tydligen ville ta ifrån dem.

Sonen Carl Diedric Engelhardt, känd kirurg, skänkte 1798 faderns musikallier till Akademiska kapellet i Lund, nu i LUB.

A 2.6 SKOLNOTARIER

Notariatet var den förnämsta av de funktionärsposter som skolan fördelade bland betrodda lärjungar. Inte förrän 1722 finns en definition på den äldre typen av notarie: två skolelever som var under sången och var bland de skickligaste, som skulle sjunga före i koral sången. De kallades notaries för att skilja dem från versikularierna och diskantisterna. Enligt ärkebiskop Paulinus 1640 skulle organisten endast se till att gradualpsalmen kunde börja i rätt ton, sedan skulle notarien som försångare börja psalmen och sjunga den till slut. Under stormaktstiden hade notarierna att i domkyrkans högkor leda koral sången och att i anslutning här till öva skolpojkar i att sjunga mässan och psalmer. Notariatet övergick mer och mer från att ha varit en genomgångssyssla för en efterlängtd prästtjänst efter prästvigning till att bli en permanent tjänst, som kunde innehas i decennier långt över skolåldern. En senare alternativ beteckning sjungare/kantor markerade dessutom en åtskillnad mellan kyrkotjänsten och skolarbetet.

Den hävdvunna tjänstgöringen vid ottesång, högmässa och aftonsång kompletterades i 1686 års kyrkoordning med bönestunder morgon och afton samt veckopredikningar.

Skolnotariernas fasta inkomster var sockengången. Olaus Beckius erhöll 1669 Gran socken för undervisning i både koral- och figuralsång, 1674 särskilt för figuralsången socknarna Edebo, Harbo och Gran, som årligen avkastade 102 daler kopparmynt. Dessa tre socknar kopplades i fortsättningen till undervisning i figuralsång och blev ett tvisteämne mellan notarien och rector cantus. Därutöver fick de något av församlingen för tjänstgöringen i domkyrkan. Kantor Georg Schmidt fick 2 kollekter i alla predikningar på Marie bebådelsedag

och Mikaeli. Notarierna Sohme och Boman resp. Sohme och Westerholm delade de årliga kollekterna i domkyrkan (utan angivna dagar). Staden bidrog indirekt genom att notarierna delade på Uppsala stad och Bondkyrko socken. Härtill kom notariernas lott av det som gavs till skolan för dop, liksånga, begravningar och vid eventuell ostiatingång, i synnerhet vid distingsmarknaden (se del I, s. 66f).

Två notaries tjänstgjorde parallellt:

Ericus Nicolai Munelius (B 1.170)	1657–1676 (del I, s. 68)
Olaus Danielis Beckius (B 1.219)	1669–1675
Ericus Johannis Sohme (B 1.250)	1674–1717
Ericus Johannis Boman (B 1.223)	1677–1711
Eric Ström Westerholm (B 1.442)	1711–1720, 1717–1720
Georg A. Schmidt (B 1.522)	1721–1724
Laurentius Samuelis Kullman (B 1.515)	1724–1725
Olaus Fors Andersson (B 1.542)	1724–1747?
Johannes Mehmer (B 1.537)	1725–1728

Olaus Beckius

var en färgstark och självsvåldig upplänning med ett ovanligt levnadslopp. Han torde besökt trivialskolan i Uppsala och därefter gått vidare till universitetet, där han återfinns på föreläsningslistor 1663–69. Som student förekom han ofta i oroligheter på gatorna och hamnade ibland i häktet. I juni 1669 angavs han vara notarius scholae och fick i uppdrag att öva de yngre i musik. Därför fick han socknarna Över- och Yttergran. Ärkebiskopen beslöt att Beckius i skolan skulle öva cantus figuralis kl 14–15 och cantus choralis kl 12–13, för att avlasta rector cantus Carolus Petri Wallinus. Denne och Beckius skulle vara flitiga och förlikas med varandra. Beckius skulle vidare avhålla sig från dryckenskap. Olaus Rudbeck uppskattade Beckius ”för sin sköna röst och snellhet [skicklighet] på Viol och andra instrument” och att han därför fått tjänsten att uppehålla musiken, men han klagade över att han var ”oflitig och försumlig” i musiken i skolan och att han aldrig var närvarande vid musiken-semblens övningar. B. erhöll musikstipendium 1670–74, då han utnämndes till depositor vid universitetet och som sådan blev onödigt hårdhänt mot de nyinskrivna studenterna. Samtidigt blev han kurator vid Upplands nation ht 1674 till ht 1675.

År 1674 ”fick Olaus Beckius, en Ordinarius uti musiqven för det han skulle öfwa gossarna på [Musikant]Cammaren emellan 2 och 3 så wäl som för det han skulle ordinarie tider wara tillstädes i musiquen, Edebo, Harbo och Gran”

avkastande 102 daler kopparmynt. Samma år angavs i samband med examen i skolan att eleverna undervisats i musik av rector cantus C. P. Wallin och av Olaus Beckius. Som extramusiker medverkade Beckius vid Karl XI:s kröning 1675.

Skolrektorn klagade över försummelse vid djäknarnas musikundervisning under år 1675. Beckius beviljades 10 daler silvermynt till sin hustrus begravning i kyrkan men måttet rågades, då han efter hustruns död i december gick till sängs med sin piga. Han avsattes i oktober 1676 och relegerades från universitetet, vilket också innebar att lämna staden. Rektor skulle låta hämta depositionsinstrumenten.

Beckius försålde först 1678 sin gård i S:t Pers rote belägen intill hans svärmors trädgård.

Trots alla anklagelser och dom för hor skrev Olaus Rudbeck 1678 en rekommendationsskrivelse till M. G. De la Gardie för Beckius att få bibliotekarietjänst hos denne. Han hade tidigare varit depositor och därefter ledare för hovet hos excellensen Svante Banér, men han kunde inte rekommenderas som sådan hos De la Gardie, eftersom man då måste vara en god hushållare. Rudbeck framhöll hans goda musikkunskaper: ”en övermåttan god stämma [...] spelar en god viol och har ej oävet studerat”.

1680 1/1 blev Beckius medlem av kungl hovkapellet (till 1683 30/6). Medan han alltjämt kvarstod där, utfärdades fullmakt för honom att vara borgmästare i Åbo. Som motivering framhölls hans goda studier och flitig uppvaktning en tid vid hovet. I augusti 1685 gifte han om sig. Hustrun dog 1691 och fick fattigmansbegravning 1692 i Åbo. Redan i december 1686 hade borgmästare och råd i Åbo beklagat sig över Beckius. Hustrun anklagade honom för hor. K Maj:t hotade med avsättning. 1689 förlöpte han sin tjänst.

Beckius återvände till Stockholm och återgick till musikeryrket. Han tjänstgjorde som musikanter 1692 i Storkyrkan och var vid sin död 1696 bassångare där. Han gifte sig en tredje gång. Hustrun överlevde honom.

Eric Sohme

Sohme torde besökt trivials skolan i Uppsala och gått vidare till universitetet 1668. Han förekommer i föreläsningsskatalogen 1671 bland upplanningarna men saknas i Upplands nations matrikel, vilket kan tyda på att han bodde hemma. 1674 antecknades i samband med examen i skolan ”Docentes [...] Notarii: Dn Ericus Nicolai [Munelius], Dn Ericus Sohme.” Notarien Olaus Beckius, som också undervisat i musik, anklagades dock för försumlighet av sina skolkollegor, som blivit tvungna att undervisa i musik samt att förbereda och genomföra koralsången i kyrkan. För att avlasta rector cantus och vicebibliotekarien Harald Vallerius erhöll Sohme för att undervisa i figuralsång

socknarna Harbo, Edebo och tillfälligt Gran, vilka avkastade 102 daler kopparmynt. Undervisningen skedde mellan kl 14 och 15 onsdagar och lördagar. Som övningslokal upplåts musikantkammaren i domtrapphuset. Redan 1641 hade särskild övningslokal inrättats för musikanterna av rector cantus Olaus Becchius (se del 1, s. 187).

Sohme kom under sin 43 år långa tjänstgöringstid att gå parallellt med notarierna Eric Boman och Eric Westerholm och att samarbeta med rectores cantus H. Vallerius och Christian Zellinger. Han mötte flest klagomål från skolrektorn angående socknarna och bristande musikundervisning.

På skolrektors uppdrag inköpte Sohme nypublicerade verk av den populära Wolfgang Carl Briegel. P.g.a. översatta vokaltexter och användningstecken kan man bedöma att 27 kompositioner tillfördes repertoaren. Inköpet skedde vid distingsmarknaden 1680. I distingsmarknaden 1686 hade Sohme gått *ostiatim* och själv tagit alla pengarna enligt skolrektors klagomål.

En ny källa till inkomster var ”omak i afftonbönestundherna”, ersättning 6 daler kopparmynt, noterat 1678. Men detta ledde också till klagomål. Så var det i maj 1699 därför att han kom för sent till aftonsånger och bönestunder i domkyrkan. Och vid dop fick församlingen vänta – ibland länge – efter sammanringningen innan psalmsången började. Sohme försvarade sig med att det berodde på att han av pastor förbjudits börja sången innan pastor tillsammans med faddrarna kommit fram till dopfunten. Sohme sjöng alltså [dop]psalmer – ensam eller med de församlade.

Skolpersonalen ansökte i november 1674 hos ärkebiskopen och domkapitlet om *likpenningar* från akademistaten (som hade gratis begravning). Bland de 8 undertecknarna var notarierna Munelius och Sohme.

Några notiser om inkomster vid *begravningar*: 1707 ”Till Siungaren Sohme för sitt omaak” 1:16 daler kopparmynt, 1709 ”Siungarnes Sohmes och Bomans Salarium” 1:4 daler; 1716 ”Cantoren Zohm med Scholaegossarna” 1:28 daler.

Förutom inkomsten från socknarna delade notarierna de årliga *kollekterna* i domkyrkan: 2 kollekter i alla predikningar på Marie bebådelsedag och Mikaeli. I oktober 1708 anklagades Sohme av kantor Boman för att ha tagit ifrån honom kollekten.

Skolrektor anklagade i november 1692 kantorerna för försummelse i undervisningen. Detta gällde främst Sohme, som ej brydde sig om förmaningar och som var borta från skolan hela veckor. Han svarade att det var för mörkt [i musikantkammaren] mellan kl 2 och 3 och klagade på att han ej fick aga pojkar. Sohme anklagades även för att han försummade sången i kyrkan. Han bad att bli hjälpt ur skolan. Han ville bli präst och fick till svar att

om han skaffade sig vocation [kallelse] så skulle inga hinder ställas. Hans begäran att bli prästvigd vid nuvarande tjänst avslogs. Ärkebiskopen ansåg det opassande att den som skulle stå framme i koret och dirigera sången skulle vara präst. Sohme anmärkte dock att hans företrädare varit prästvigda.

I ekonomiskt betryck sökte Sohme nya möjligheter. I september 1696 hade director musices Zellinger varit hos rektor med S. och begärt stipendium för denne, som tänkte studera på allvar. Det beslöts att han skulle anmäla sig till examen nästa gång. Det blev dock inget musikstipendium.

Sohme ”som jämväl på orgewerket siunger en stämman” [deltog som sångare i akademiska kapellets framföranden från orgelläktaren] begärde i oktober 1696 hjälp av akademien. Teologie fakulteten som hade något kvar ”af Stipendiat mulden” [bötespengar som stipendium], lovade ge honom något denna gång, eftersom han hade det så illa ställt.

Sohme sökte i augusti 1699 lärartjänst i nedersta klassen i skolan, men fick till svar att han ej kunde komma ifråga, då en mer meriterad var sökande.

1698 fick Sohme i uppdrag att lära pojkarna i skolan nya *psalmer* [i koralpsalmboken 1697]. Han fick även 1701 ta hand om klockaren i Bondkyrko, Johan Håkanson Klöderman för att övas i musica choralis. Sohme och Eric Boman tilltalades 1707 för försummelse i att undervisa skolungdomen i sång. I fortsättningen måste Sohme lära pojkarna minst två nya psalmer i veckan. Boman som inte dög till detta, skulle själv vara närvarande för att lära sig de nya psalmerna. Sohme fick för detta terminspengar för en versikularie, eftersom ingen sådan fanns just då.

1705 sökte Sohme understöd från konsistoriet på grund av olyckshändelse – fall från tak 26/8. Men eftersom han ej kunde anses vara student, kunde han ej få något av studentkassan.

Sohme tillfrågades efter notarien Bomans död 1711 om nödvändigheten att ha en subaltern. Han framhöll att underhållet vore för ringa för två. Han godtog dock Erik Westerholm som notarie, men Sohme skulle en gång i veckan kontrollera hans skolundervisning. Westerholm antogs i december 1712. Sohme och han skulle tjänstgöra i domkyrkan varannan månad. Westerholm skulle undervisa eleverna dagligen i koralång.

Skolrektor Nicolaus Celsius klagade 1716 på kantorerna Sohme och Westerholm för försummad musikundervisning den dagliga timmen kl 12 till 1. Sohme hade inte varit i skolan på länge och Westerholm visade sig visserligen ibland, men när han kom hade halva timmen gått. Skolpiltarna beklagade sig dels över tidsförlusten, dels över att detta medförde att de ej skulle kunna sjunga sitt *julkyrie* [gregorianska inslag i mässan och kyrkovisor], när de terminerade sina socknar i julhelgen.

Sohme var en välkänd profil i Uppsala, som man kunde tillåta sig att skämta med. Hautboisterna Jonas och Petter Dijkman (B 5.16, B 5.15) samt Johan Zellinger (B 5.17) vittnade vid studentbråk 1714. De hade spelat tillsammans hos Petter Dijkman, dit sörmländska studenter kommit. Dessa hade hotat att lyfta av kantor Eric Sohmes port och lägga honom på den samt kasta honom i Kamphavet, där han skulle sjunga ”O Gud wi lofwa tig” för dem.

Sohme var gift, obekant när och med vem. I domkyrkans kommuniionslängd 14 e Tref. 1688 återfinns ”Mons.r Ericus Sohm med sin hustru”.

Eric Boman

Boman har sannolikt gått i trivialskolan i Uppsala och gått vidare till universitetet. Han förekommer bland upplänningarna på föreläsningslistorna 1665–1673 (ej 1666, 1671; 1672 saknas) och studerade teologi, latinsk värtalighet och historia utan att ta magisterexamen. Efter prästvigningen i februari 1677 blev B. kantor i kyrkan och notarie i skolan. Han gick i par med förste notarien Ericus Sohme.

De båda kantorerna klandrades emellanåt för sitt uppförande och bristande undervisning i skolan. Sohme och Boman förmanades i december 1691 att vara goda exempel för djäknarna under gudstjänsterna: att falla på knä i rätt tid, vara andäktiga, stå stilla och inte stimma, inte gå och spatsera i koret när psalmerna sjöngs samt ej vara druckna vid tjänstgöringen.

I oktober 1707 beslöts att i fortsättningen skulle Sohme lära pojkarna minst *två nya psalmer* i veckan. Boman skulle själv vara närvarande för att lära sig de nya psalmerna.

Boman står antecknad 1688 i domkyrkans kommuniionslängd.

Rector Johannes O. Lundgren lämnade 1688 en förteckning på lärare och lärjungar, musici och socknar. De båda notarierna Sohme och Boman hade socknarna

Börstil (Sohme)	20 daler kopparmynt/termin (3 terminer/år)
Rasbo (Boman)	20
Knutby (Sohme)	14
Fast[ern]a (Boman)	10
Uppsala stad (båda)	inget belopp
Bondkyrka sn (båda)	inget belopp

Detsamma gällde 1709. 1705 förklarade Boman att han inte hade mer än tre socknar i lön [årligen 90 daler + Uppsala, Bondkyrko] och att han måste fara från gård till gård för att samla in lönen.

”Dn: Erico Boman som förestår sången i kyrkan” beviljades 1697 för sin stora fattigdom 6 daler kopparmynt ur konsistoriekassan mot att han inte sökte

igen. Men även följande år beviljades han av studenternas kassa 8 daler silvermynt. Boman finns med i specifikation 1705 på dem under akademien, som mist hus och hem genom branden 1702. Det saknas dock uppgift var han bodde. Notarien Boman angavs död i oktober 1711.

Eric Westerholm

Westerholm gick inte i skolan i Uppsala som tidigare notarier utan kom från gymnasiet i Härnösand. Han blev notarie i skolan och kantor i domkyrkan i december 1711 och tjänstgjorde tillsammans med Eric Sohme. Hans verksamhet som den avspeglar sig i protokollen, rör huvudsakligen klagomål och avlöningsförhållanden. Han fick konfirmation på tjänsten i juni 1712. Sohme och Westerholm skulle tjänstgöra som sångare i domkyrkan varannan månad. Westerholm skulle dagligen undervisa i koralsång och Sohme borde en eller två gånger i veckan gå till skolan och kontrollera.

Westerholms socknar under det första tjänsteåret var Harbo, Edebo, Gran, Börstil, Rasbo, Knutby, Fasterna och Uppsala stad med Bondkyrko socken. De två notarierna skulle dela de vanliga kollekterna och uppbörden från staden och akademistaten. De fick de båda versikularie-socknarna för år 1712.

Rektor Nicolaus Celsius klagade i november 1716 på de båda kantorerna för försummelse av musikundervisningen den dagliga timmen kl 12 till 1.

Efter Sohmes död fick Westerholm i juli 1717 bägge notariatstjänsterna. Han blev trolovad i februari 1718 med Catharina Billström Åkerstedt. Hon anklagade honom i november för brutet äktenskapslöfte. Han var oförsämd mot henne och sprang i tid och otid till en hovslagaränka. Själv hade hon i många år försett honom med lån, matlagning, tvätt och sömnad utan någon ersättning. Efter många om och men upplöstes trolovningen 1720 14/9. Samma dag blev Westerholm avskedad. De skolpiltar som brukade vara med i sången skulle tillsägas att tills vidare ta upp psalmerna i kyrkan.

1715 angavs Westerholm boende i S:t Lars rote, Järnkvarteret och Holmen nr 4. Han torde där ha hyrt hos Magister Israel Anthelius. Westerholms lösöre taxerades till 20 daler silvermynt. 1716 hyrde han hus i S:t Lars, kv. Biskopen 9 av ryttaren Jan Janssons änka.

Westerholm begravdes på kyrkogården 1724 3/3. Hans hyresvärd Nils Wenström, som ordnat och bekostat begravningen, begärde ersättning även för hyra av kammare samt kost, 15 daler kopparmynt.

I mantalsregistret och skattelängderna anges Westerholm 1712–21 som ensamstående, utan tjänstefolk och ”njutandes andras kost”. Det enda anmärkningsvärda att notera är skatt för tobak, 1 daler silvermynt år 1718.

Georg Schmidt

Schmidt, som var klockarson från Nyköping, torde fått grundläggande musikalisk utbildning i Strängnäs, eftersom han året efter sin ankomst till universitetet fick tjänst som kantor i Uppsala domkyrka och skola vid skolårets början första maj 1721 och året därefter anmodades att undervisa i figuralsång i skolan efter erhållen utbildning av rector cantus Eric Burman.

Som avlöning fastslogs i oktober 1721: "Dn. Georg Schmidt som förestår sångaretjänsten såväl i kyrkan som i skolan skall för innevarande år disponera samtliga de löningssocknar som företrädaren Eric Westerholm haft under sitt första tjänsteår." Domkapitlet beslöt i september 1722 att socknarna Harbo, Edebo och Gran ej skulle överföras till rector cantus Eric Burman utan behållas av kantor Schmidt, som skulle undervisa i figuralsång. Till detta yttrade sig Burman senare kritiskt: "trots att han fått undervisning av mig någon tid fattades det honom alltför mycket för att rätt sköta den sysslan".

I juni 1724 beviljades Schmidt avsked, då han blivit kallad till adjunkt i Jäder. Han anhöll om lön för 1/4 år (årslön 516 daler kopparmynt). Enklast vore att hämta från Harbo, Rasbo och Bondkyrko eller Gran före avfärden.

Inom tjänsten ansvarade han för sången i domkyrkan samt under terminerna i skolan undervisning dagligen kl 12–13 och onsdagar och lördagar kl 15–16 i figuralmusik för dem som så önskade och var lämpliga.

Schmidt hade även deltagit vid akademiska kapellets repetitioner och vid framförandena på orgelläktaren på grund av den tidens brist på vokalister. Vid sådana tillfällen skötte de två versikularierna sången i koret och avlönades med 60 daler kopparmynt vardera/år. Dessutom fick Schmidt även 2 kollektor i alla predikningar på Marie bebådelsedag och Mikaeli. Kantor Olaus Fors blev lärjunge till Schmidt.

Schmidt gifte sig med företrädarens änka, när han blev komminister i Eskilstuna 1733. Han dog juldagen 1765 som kyrkoherde i Lilla Mellösa och Flen. Han var den ende notarien/kantorn som inte ständigt kritiserades och som fick en kyrkoherdebeställning. Jämförbar med honom är Johannes Mehmer (nedan) som blev skolmästare i Enköping 1728.

Laurentius Kullman

Västgöten Lars Kullman prästvigdes senast september 1720. Redan då, när Eric Westerholm avskedades, föreslogs Kullman som kantor i kyrka och skola. Det blev dock Georg Schmidt som fick tjänsten 1721 till 1724, då han begärde avsked. Director musices Eric Burman, som haft i uppdrag att utse en tjänlig person fann Kullman i september 1724 kompetent i koralsång för gudstjänsterna i kyrkan och undervisningen i skolan. Burman erbjöd sig samtidigt

att – tills Kullman erhållit tillräcklig kompetens därtill – själv svara för undervisningen i figuralång mot de till diskantsångarnas undervisning anslagna socknarna Harbo, Edebo och Gran.

Kullman avled i mars 1725 efter endast sju månaders tjänstgöring. Den 9 juli jordsattes han på kyrkogården söder om domkyrkan. Kullmans mor fick hälften av hans lön för tiden Mikaelis 1724 till mars 1725 nämligen socknarna Börstil (120 daler), Knutby (66 d), Harbo (60 d), Fastena (48 d) och Gran (46 d) = 340 daler kopparmynt. Kantorstjänstens uppehållare under nådåret var:

Zacharias Johansson Klöderman som erhöll Bondkyrko sn (30 daler) för tiden 1725 23/3 – 1/6

Olaus Fors. För tiden 1725 1/6 – 1726 1/5 erhöll han Uppsala stad (150 daler), Edebo (54 daler) och kollektorna [2 kollekter i alla predikningar på Marie bebådelsedag och Mikaeli] (35 daler) = 240 d.

Johannes Mehmer erhöll för tiden 1725 1/9 – 1726 1/5 Rasbo sn (100 daler).

Kullman och hans bror Nicolaus har uppenbarligen delat kammare i april 1716 enligt rannsaktionsprotokoll. Åtminstone någon tid har deras mor Anna sannolikt skött hushållet eftersom Kullman var ogift. I mantalslängden 1725 6/2 står 1 man, ogift och utan tjänstefolk medan kontributionslängden för akademien 1725 18/9 anger honom död.

Olaus Fors Andersson

Denne var elev i trivialskolan, där han hade avlönad befattning. Fors önskade i februari 1720 erhålla sin lön från domkyrkans kassa, emedan de pengar han skulle få från staden ej utfallit ordentligt. 1721–24 var han elev till kantor G. Schmidt. I september 1724 ansökte han att få behålla sin interimstjänst som kantor till jul, ”så att jag därigenom kan öva mig, fortsätta mina studier och stärka min röst.” Han hade använt så mycket flit på sångkonsten ”att han trodde sig kunna sina stycken. Det enda som fattades var en fullkomlig röst. Han ville undervisa sång i skolan som brukligt var och så mycket som fordrades.” Det framgår av klagomål 1738 att han även kunde spela orgel.

Director musices Eric Burman yttrade sig i december 1725 angående de parvis tjänstgörande kantorerna Fors och Johannes Mehmers tjänstgöring i skolan och domkyrkan. Han ansåg att Mehmer hade den bästa rösten men att Fors f.n. var bättre skolad. I kyrkan skulle Mehmer sjunga i högmässan och Fors i aftonsången. I ottesången skulle de tjänstgöra varannan dag. I bönestunderna på morgonen och aftonen samt vid veckopredikningarna skulle de tjänstgöra varsin månad. I kyrkan – men ej i skolan – tilläts de byta med varandra. Vid högmässan de fyra största högtidsdagarna nämligen jul-, påsk-pingst- och nyårsdagen borde de anständigtvis stå tillsammans i koret.

Beträffande fördelningen av kantorslönen för 1725, som enligt domkapitlets medgivande skulle delas mellan Lars Kullmans moder och de tre som uppehållit tjänsten, föreslogs Fors få 240 daler kopparmynt för tjänstgöring 8 1/2 månad under tiden 1/6 1725– 1/5 1726. De två övriga var Zacharias Johansson Klöderman och Mehmer.

Fors medverkade i musik vid bröllop 1727 26/8 Örebro för 6 vokal- och instrumentalstämmor som komponerats och dirigerades av musikstipendiaten Johan Petter Schönefeldt (B 1.544). Nio år senare lämnade Fors intyg för Petrus Hymnelius som lämnat skolan efter att ha varit versikularie, dvs. enligt Fors dennes medhjälpare vid sången i domkyrkan. Fors nämner även en ”af mig uprättad Vocal-Musique” där Hymnelius medverkat.

Mehmer och Fors klagade i april 1728 på director musices H. C. Engelhardt, som uppgavs ha övertagit undervisningen i figursång. Det var deras uppgift och de fruktade att Engelhardt ville ta deras socknar ifrån dem. De hänvisade till senaste examen i skolan där prov givits på deras undervisning. Engelhardt kritiserade deras arbete hårt och påstod att de själva behövde undervisning i koralång, för att bättre kunna intonera en psalm i kyrkan. Den sångare som var närvarande vid senaste examen kunde inte själv sjunga en ordentlig skala.

Skolrektor Jacob Arrhenius ansåg 1728 att det räckte med en kantor både för koralång och figursång när det fanns en fungerande rector cantus som övervakade och undervisade i figuralmusik tillsammans med denne. Han begärde att det vid förestående tillsättning [av H. C. Engelhardt] skulle bli en sådan och att han skulle få skälig lön. Nu hade kantorn alltför stor inkomst.

Fors meddelade 1737 domkapitlet att skolpiltarna som *sjungit litanian* sistlidna bön[sön]dag [i mitten av maj] ej som vanligt erhållit ersättning av håvpengarna. Samma år började klagomål riktas mot Fors. Rektor J. Arrhenius hade i december 1737 varit tvungen att byta ut två versikularier, därför att sysslan försämrade deras skolresultat.

Fors anklagades i mars 1738 av komminister Trast för försummelse. Han hade ofta varit borta en hel vecka, t.o.m. 14 dagar, varvid Trast själv måste ta upp psalmerna i gudstjänsten. Fors uppmanades att flitigt tjänstgöra såväl på söndagarna som i veckopredikningarna och bönestunderna. Han tyckte det vara för mycket begärt med de senare, eftersom han för sången i domkyrkan endast hade 2 kollektor per år, vilka han uppskattade till 6 plåtar = 36 daler kopparmynt. Han lovade tjänstgöra flitigt detta år men sade sig tänka söka annan tjänst om han ej beviljades det han tänkte begära i domkapitlet och hos magistraten.

I november 1738 fick Fors en allvarsam tillsägelse av domprost O. Celsius för att han föregående fredag utan tillstånd spelat på orgelverket i Bondkyrkan. Fors sade sig ha fått nyckeln av herr Schultz och ansåg sig ha gjort väl genom att spela, då förklaringen av Gamla testamentet inleddes. Han tillsades att ej befatta sig med orgelverket utan sköta sin syssla.

Fors gjorde i augusti 1739 ansökan att återfå socknarna Edebo, Harbo och Gran från H. C. Engelhardt med hänvisning till att alla sångare alltifrån Erich Sohme haft dessa i lön. Han lovade att förutom sin ordinarie tjänst i skolan och kyrkan även inställa sig vid figuralmusiken på högtiderna om han fick sina socknar.

Föredetta sångaren Fors och hans trolovade Catharina (Caisa) Larsdtr Venberg tillfrågades i april 1747 varför de ej ville fullborda äktenskapet. Hon kom från Vendel. Därför ville de ta ut lysning och giftas där. Ännu i november 1748 var de ogifta. Fors skyllde på sina knappa omständigheter tidigare, men som han nu fann sig någorlunda i stånd därtill, ville han att lysning skulle ske. Detta beviljades. Begravningsräkning 1750 24/8 ”fritt, för hans tjänst i kyrkan och för hans fattigdom”.

Johannes Mehmer

Johannes Mehmer var kantorsson från Stockholm, född 1703. Kantor i skolan och domkyrkan 1725. Från december 1725 föreligger memorial av dir mus Eric Burman angående kantorerna Mehmers och Olof Fors tjänstgöring (se ovan). Bägge protesterade 1728 mot director musices H. C. Engelhardt som uppgavs ha övertagit undervisningen i figuralsång (se ovan).

Mehmer disputerade 1727 *De Birca, P I* preses Fabian Törner, han prästvigdes 1728 och utnämndes till skolmästare i Enköping samma år. Han dog där 1730, gift sedan ett år tillbaka. Vid sidan av Georg Schmidt var han den ende kantorn som gjorde karriär inom kyrka/skola.

A 2.7 ENSEMBLEN

Kungligt stipendium

Academia Regia Upsaliensis hade iståndsatts av Gustav II Adolf och lydde under kungen och rådet, närmast under universitetskanslern, vilken till 1654 var Axel Oxenstierna, 1654–86 Magnus Gabriel De la Gardie, 1686–1702 Bengt Gabrielsson Oxenstierna, 1702–16 Carl Piper (från 1707 i Bender), – 1719 Arvid Horn, nu med titeln kanslipresident, 1719–37 Gustaf Cronhielm.

Fattiga studenter kunde efter examination komma i åtnjutande av kungligt stipendium (stipendium regium). Deras studier kontrollerades genom regelbundna examinationer. Stipendierna var simplex eller duplex. De utdelades vårterminen (i juni) och höstterminen (i december). Stipendiaterna utsågs av akademiska konsistoriet men bestods av juridiska och medicinska fakulteten, senare även de teologiska och filosofiska fakulteterna. Stipendiesumman (helt rum) var från 1662 100 daler kopparmynt. Studenter eller befattningshavare (såsom rector cantus, bibl-amanuensen) kunde samtidigt ha flera stipendier och dessutom kommunitetsrum (se nedan).

Enligt Olaus Rudbecks stadgar (D 14) stadfästa av K Maj:t 1663⁵ skall alla under musiken – såväl stipendiater som övriga – erhålla 30 daler kopparmynt tills något bättre kan ordnas. Detta påminde Rudbeck om 1670.

Yttre omständigheter påverkade tidvis utbetalningarna. Ht 1668 utbetalades inga stipendier på grund av akademiens dåliga ekonomi. Det skulle ske senare. På grund av räntmästarens död och den förskingring och oreda som då uppenbarades, betalades inga stipendier ut ht 1693, men stipendiaterna skulle kompenseras vid slutet av sin stipendietid. På grund av pesten utdelades vt 1710 endast halvt stipendium.

I teologiska fakulteten genomfördes i maj 1688 en utökning av stipendierna innebärande särskilt kungligt stipendium dels i två klasser 1) för obemedlade men begåvade 2) för dem som kan klara sig utan stipendium, dels infördes två klasser av stipendier för 3) utrikes resor 4) för hemmavarande exspektanter. I filosofiska fakulteten synes samma revision ha genomförts. 1696 uppgick stipendiet i klass 1 till 180 daler kopparmynt.

1689 avdelades 8 stipendier till Antikvitetskollegium som parallell till musikstipendierna.

Musiker bland stipendiaterna hade stipendium så länge de musicerade – ”beneficium perpetuum” enligt teol fakultetens protokoll 1690. Enligt uttalande av 8 musikanter 1726 hade få av musici tillfälle att utnyttja stipendiet mer än 5 1/2 år.

Från 1696 utdelades stipendier i tre klasser innebärande 180, 120 och 60 daler kopparmynt/år. Samtidigt förlorade rector cantus Christian Zellinger sina två rum à 80 daler silvermynt och fick i stället summan 100 daler silvermynt. I sin grundtjänst som domkyrkoorganist förlorade han sitt stipendium.

⁵ Uakp 1661 9/4 § 22; Kopia UUB U 81a; Avskrift UUA(I) E III:30, p. 923–926; ”Kongl. maj:ts confirmerade ordningar, som af O Rudbeck angående musiquen, som han anno 1662 under sin inspection mottog, stälte äro”, *Lunds vecko-blad*, 1781, s. 379–382; omtryckt i *Triaden, tidning för kyrkomusikens och folkskolans vänner*, årg 1, 1852, nr 6, s. [1] f, och *Kult och konst* 1908, s. 33–35; Kyhlberg Chorus musicus, s. 116–117; Norlind TK 3, s. 67–74.

Ett nytt stipendium, ”stipendium mulcta” = av bötespenningarna, förekommer från 1712. Det utdelades bland annat till Ericus Zetthrin.

Kommunitetsrum

Kommunitet var under medeltiden ett studenthem med matbespisning, vilket låg på Kvarnholmen. Olaus Rudbeck ville återuppliva detta. Tidigare hade kanslern beslutat att det skulle finnas 60 stipendiater och 60 ”rum” på kommunitet: 24 för filosofiska fakulteten, 6 för medicinska, 6 för juridiska, 24 för teologiska.⁶ Stipendiaterna utsågs av akademiska konsistoriet. Deras studier kontrollerades genom regelbundna examinationer.

Rudbeck sökte hela tiden påverka valet av studenter, så att en ”musicus” fick stipendium. Strävan var att fyra sångare och fyra instrumentalister samtidigt skulle finnas bland stipendiaterna. Beteckningen ”musicus” i stipendiatregistret infördes först 1678. Det fanns en musikerreserv, exspektanter, som strävade efter att komma i åtnjutande av stipendium. 1690 hade till exempel 35 studenter ansökt men ej fått stipendierum.

Konsistoriet hade framfört kritik mot kommunitet, som låg i Gustavianums källarvåning. Det belastade akademiens ekonomi. Maten och drickat var inte av bästa slag, så studenterna önskade hellre penningstipendium och försålde helst sina rum. Vid inspektion på kommunitet i december 1670 var endast 26 ordinarie närvarande av de 48 studenter som innehade rum där. 25 vikarier och extra redovisades, många med sedlar av Rudbeck, en del såsom musiker. Eftersom tjänsteinnehavare till största delen hade stipendium duplex (2 rum) och inte kunde förtära mer än för ett rum på kommunitet indrogs ett matlag. Under 1671 kom förslag från kanslern angående kommunitet och stipendierna. Efter utlåtanden i fakulteterna gjorde Rudbeck en sammanfattning. Den syftade till att stipendierna skulle utbetalas i pengar och att kommunitet skulle stängas. Men det skedde inte omedelbart och båda slagen av stipendier utdelades till och med vt 1685.

De elever i skolan och studenter vid universitetet som ”var under musiken” erhöll som ersättning även avkastning av sockengång (se A 2.9).

⁶ Uakp 1661 17/1 § 16. Bref nr 5 bilaga.

Musikstipendiater

Tid varunder musikstipendiater åtnjöt stipendium och slutposition i arbetslivet. Hänvisning sker till biografierna i Bilaga biografier (1.174 = B 1.174).

Fig 2. Medlemmarna i Chorus musicus under 1650-talet.

Namn	Tidsperiod	Slutposition
Henricus Helelius cantor (B 1.104)	1644–63	Kmn i Alsike och Knivsta
Johannes Caroli Pictorius 1.174	1652–55	T.f. konrektor i Narva 1657
Johannes Johannis Belingius 1.167	1652–56	Kmn i Katarina
Ericus Nicolai Munelius 1.170	1652–57	Notarie i Uppsala
Thomas Matthiae Krook, ups 1.161	1652–58	Kh i Knutby
Matthias Petri Borelius, upl 1.177	1653–60	Skolmästare vid Katarina skola
Andreas Petri Ek, upl 1.178	1653–60	Klockare vid Maria kyrka
Jonas Jonae Phragmenius, upl 1.183	1654–58	Kh i Delsbo
Johannes Matthiae Amnelius, upl 1.184	1654–59	Rektor vid Klara skola
Johannes Petri Ytter, rosl 1.162	1652–62	Kmn i Bälinge
Olaus Magni Teelman, ups, djäkne 1.206	1659–68? ⁷	Kh i Björklinge

Fig 3. Musikstipendiater 1662–1675.

Namn	Tidsperiod	Slutposition
Carolus Petri Wallinus, rector cantus B 1.192	Verksamhetstid 1662 ht – 1675 vt⁸	Bibl-amanuens och rector cantus
Mathias Balthasar Textorius, (skån) sm 1.216	1662 ht – 1665	Senast känd i Lund 1673
Ericus Sunonis Duraeus, ög 1.222	1665 ht – 1670 ht	Kh i Kuddby
Johannes Israelis Rydelius, ög 1.218	1666 vt – 1671 vt	Advokatfiskal i Stockholm
Daniel Israelis Rydelius, ög 1.217	1666 ht – 1671 vt	Kh i Motala tillika i Vinnerstad
Andreas Andreae Sundius, jämt 1.230	1666 ht – 1671 vt	Kh i Boteå
Prévost d.y. 1.241	1668 vt – 1669 ht	Senast känd i Uppsala 1669
Ericus Laurentii Wennaesius, gästr 1.246	1669 vt – 1674 vt	Aktuarie i antikvitetskollegiet
Jonas Jonae Gramonius, st, mus 1.243	1669 ht – 1673 vt	Kantor i Klara skola
Samuel Petri Elfving, vd, mus 1.231	1669 ht – 1671 ht	Kontraktsprost i Norrbärke

⁷ Osäkert om han fick stipendium som student.

⁸ Stipendiat ht 1662–ht 1675.

Olaus Danielis Beckius, upl, mus 1.219	1669 ht – 1674 vt	Musikant och bas-sångare i Storkyrkan
Harald Johannis Vallerius, ög 1.236	1670 vt – 1674, 1675 ht– 1690 ht	Professor emeritus i matematik och geometri
Simon Martini Biurbeck, vd, mus 1.249	1671 ht – 1672 vt	Kh i Ljusnarsberg
Matthias Erics Lidenius, söd, mus 1.257	1671 vt	Kh i Dunker
Georgius Martini Radewitz, st 1.254	1671 ht – 1675 ht	Död som student
Magnus Petri Wallinus, ög 1.247	1671 vt – 1675 vt	Död som student
Laurentius Stephani Staffänder, vd, mus 1.261	1671 vt – 1677 vt	Rector cantus Västerås
Andreas Schultz, gb 1.274	1672 ht – 1675 vt	Organist i Falu Christine
Christian Schultz, ej student, mus 2.7	1673 ht	Instrumentallärare 1673–74
Engelbrecht Dijkman Manner- burg, vd 1.278	1673 ht – 1675 ht	Vice landshövding i Västerbotten
Christopher Olai Aurivillius, gästr 1.220	1674 ht – 1675 vt	Kontraktsprost i Alfta
Gabriel Magni Kling, ög 1.290	1675 vt – 1679 ht	F.d. prost i Viking- stad

Fig 4. Musikstipendiater 1676–1690.

Namn	Tidsperiod	Slutposition
<i>Harald Vallerius, rector cantus</i>	<i>Verksamhetstid 1675 ht – 1689 ht</i>	Professor emeritus i matematik och geometri
(Laurentius Stephani Staffänder, vd, mus 1.261)	1671 vt – 1677 ht	
(Gabriel Magni Kling, ög, musi- kant) 1.290	1675 vt – 1679 ht	
Birgerus Andreae Tolbom, ög, mus 1.288	1676 vt, ht	Död som student
Sveno Johannis Schenström, ög 1.297	1676 vt – 1681 vt	Director cantus i Strängnäs
Johannes Georgiis Tillaeus, vd 1.251	1676 vt – 1681 ht	Kh i Svartsjö
Olaus Johannis Winruth, fjärdh, mus 1.255	1678 vt – 1682 vt	Kmn i Bälinge
Laurentius Johannis Warplind, vd, mus 1.316	1678 ht – 1681 vt	F.d. kantor i S:t Jacobs skola och sångare i kyrkan
Daniel Olai Husselius, vd, mus 1.306	1678 ht – 1682 vt	Organist i Husby
Ericus Erics Ulf d.y., ög, mus 1.284	1678 ht – 1682 vt	Död på Strömsbro i Svinstad

Johannes Petri Reftelius, ög, mus 1.299	1680 vt – 1684 ht (1/2)	F.d. jur professor, lagman
Johan Arndt Bellman, st, mus 1.318	1681 ht – 1682 ht 1684 vt – 1696 ht	F.d. eloquentiae professor
Israel Pourell, st, knäppinstr, mus 1.348	1680 ht – 1682 ht	Lutenist i Stockholm
Petrus Olai Nobelius, skån, från 1686 mus 1.351	1681 vt – 1690 ht	Häradshövding
Michael Jönsson Zethrin, upl 1.317	1681 ht – 1685 ht	Rektor vid Storskolan
David Danielis Nyström, upl, mus 1.321	1681 ht – 1692 vt	Död som student
Johannes Andreae Thurelius, vd, diskantfiol/basfiol 1.332	1682 ht – 1683 ht	Kh i Ramnäs
Johannes Benedicti Palin, ög, violist 1.334	1682 ht – 1689 vt	Kh i Ö. Ny och Rönö
Jacobus Olai Ståhlberg, st, fiolist/diskant 1.312	1682 ht – 1687 vt	Musiker vid Storkyrkan
Andreas Wibiörnsson, ög, tenorist 1.338	1683 vt – 1684 ht 1686 vt – 1690 ht	kontraktsprost i Gullberg och Boberg
Magnus Melander, upl, basfiolist 1.314	1684 vt – 1686 vt	Borgmästare i Borås
Ericus Johannis Vigelius, vd, mus Bassångare 1.333	1684 ht 1/2 1685 vt – 1690 vt	Kh i Ängsö
Nathanael Israelis Rydelius, ög 1.339	1686 vt – 1688 ht	Konrektor vid trivialskolan i Linköping
Olaus Danielis Silieström, vd 1.313	1686 ht – 1692 ht	Rådman vid Stockholms rådhusrätt
Esbernus Petri Platin, ög (ej mus) 1.336	1687 ht – 1692 ht	Organist i Vaksala
Johannes Johannis Ström, söd 1.347	1687 ht – 1695 vt	Rektor Strängnäs gymnasium Utnämnd till kh i Lerbo men avled innan
Benedictus Henrici Schening, ög 1.340	1689 vt – 1690 ht	Rådman i Stockholm
Carolus Caroli Wallinus, ög 1.356	1689 ht	Bassist
Sveno Benedicti Pontan, sm, mus, 1.383	1690 vt – 1698 ht 1709 vt – 1711, 1714 vt	Stud. mus.

Fig 5. Musikstipendiater 1691–1718.

Namn	Tidsperiod	Slutposition
Christian Zellinger, Rector cantus	Versamhetstid 1691–1718⁹	Dir. mus. Uppsala
Ericus Erics Thunius, söd 1.368	1691 vt – 1693 ht	Kh i Botkyrka

⁹ Stipendium 1691–95 vt.

Johannes Johannis Vallerius, ög, mus, 1.377	1691 vt – 1700 ht	Kh i Hällestad
Olaus Petri Hell, vd, 1.386	1691 vt – 1693 vt	Stud. mus.
Petrus Petri Grijs, gästr, 1.353	1691 ht	Director cantus vid Storskolan och musikan i Storkyrkan
Abrahamus Petri Printz, fjärdh, Bas, v. pastor, 1.367	1691 ht – 1704 vt	Prost i Västerlövsta
Olaus Magni Retzelius, ög, mus, 1.405	1692 ht – 1702 vt	Sekreterare vid Sjtullsdirektionen
Magnus Olai Lehnberg, ög, Bas, 1.382	1693 vt – 1695 vt	Prost i Vimmerby och Pelarna
<i>1693 ht betalades inga stipendier ut</i>		
Nicolaus Petri Bröms, upl, mus, 1.344	1694 ht – 1697 vt	Kh i Spånga
Nicolaus Petri Hiort, ög, Bas, bas-sist, 1.404	1694 ht – 1698 vt	Kh i Tuna
Johannes Johannis Sundius, vd, instrum 1.387	1696 vt – 1697 vt	Död som student
Magnus Thesei Rydberg Cronflycht, ög, mus 1.419	1696 vt – 1697 ht	Premiärryttmästare, d 1708 31/8 vid Malatitze, Polen
Carolus Johannis Lindelius, sm, mus 1.428	1696 vt – 1699 ht	F.d. musikstipendiat, d i Stockholm
Martinus Loutschani, hungarus, mus, instrum 1.429	1696 vt – 1702 vt	Organist i Falu Kristine
Petrus Johannis Sundius, vd, sångare 1.388	1697 ht – 1700 vt	Komn i Malung
Sveno Olai Flodman, häls, mus 1.424	1697 ht – 1702 ht	Pastor & præpositus i Kumla
Birgerus Petri Corylander, ög, mus 1.430	1697 ht – 1702 vt	Död vid Poltava
Johannes Jonae Björkman, ög, mus, diskantist 1.432	1698 vt – 1704 ht	Kh i Virserum
Benedictus Andreae Österplan, vg, instrum 1.427	1698 vt – 1700 vt	Hospitalspastor i Skara
Samuel Samuelis Elfwing, vd, mus, instrum 1.375	1700 ht – 1701 vt	Kh i Kolbäck
Samuel Laurentii Fabricius, sm, Alt, 1.433	1701 vt – 1710 vt	Förste teol lektor i Strängnäs och kh i Över-Selö, prost
Petrus Svenonis Enström, häls, mus 1.431	1701 vt – 1702 vt	Kh i Härslöv
Emanuel Storck, ög, mus 1.446	1702 ht – 1705 ht	Hovrättskommissarie
Petrus Qwast/Castorinus, häls, mus 1.372	1702 ht – 1707 ht	Borgmästare i Hudiksvall
Petrus Jonae Björkman, ög, mus, diskantist 1.444	1702 ht – 1709 ht	Hallingeberg
Anders F:son Zellbell, ups 1.420	1703 vt – 1706 ht	Auditör vid Upplands regemente

Johannes Christiani Zellinger, ups, mus 1.438	1704 vt – 1711 ht	Hovmusikant, organist i S:ta Klara, d i pesten
Andreas Erixi Duraeus, ög, mus 1.447	1705 vt – 1710 ht	Kh i Ljung och Flistad, prost
Petrus Fröling, ög, mus 1.449	1705 ht – 1707 ht	Kh i Skedevi
Johannes Johannis Wallinus, sm, mus 1.440	1706 vt – 1710 vt	Kontraktsprost i Sunnerbo
Andreas Lager, sm, mus 1.454	”Utgår 1707 ht”	F.d. musikstipendiat, d i Stockholm
<i>Endast halvt stipendium utdelat 1710 vt</i>		
Jacobus P. Ekewall, sm, mus 1.443	1708 vt – 1710 vt	Död som Stud. mus.
Abraham Dalheen, ög, mus 1.474	1708 vt – 1710 vt	F.d. notarie i Kommerskollegium
Sveno Benedicti Pontan, sm, mus 1.383	1690 vt – 1698 ht 1709 vt – 1711, 1714 vt	Död som domkyrkomusiker
<i>Ingen stipendieutdelning 1710 ht</i>		
Samuel M. Fröling, ög, mus 1.468	1710 vt – 1716 ht	Kh i Vinnerstad och Motala, prost
Petrus Ephraimson Kempe, ög, mus 1.488	1711 vt – 1713 ht	Hovrättskommissarie
Joannes Jacobi Eurenus, ångerm, mus 1.475	1711 vt – 1713 ht	Kh i Torsåker
Ferdinand F:son Zellbell d.ä, ups, mus 1.439	1711 vt – 1714 ht	F.d. organist i Storkyrkan
Johannes Rooth, söd, mus 1.487	1711 vt – 1716 ht, 1719 ht	Teol lektor vid Strängnäs gymnasium och kontraktsprost i Aspö
Andreas Petri Sundius, ångerm, mus 1.451	1711 vt – 1719 ht	Komn S:ta Clara
Ericus Erixi Boderus rosl/ups, mus 1.466	1711 ht 1716 ht – 1724 vt	Kollega i Klara skola
Andreas Dahlin, ög, mus 1.490	1712 vt – 1714 vt	Död som Stud. mus.
	10 socknar togs från Zellinger dec 1712 till Pontan, Fröling, Zellbell, Eurenus, Sundius, Kempe, Rooth, Dahlin. Avgående frånträdde och tillkommande tillträdde	
Peter Schvantesson Höök, st, mus 1.452	1714 vt – 1716 ht	Stud. mus.
Andreas Örström, upl, mus Diskantstämma, allehanda instr 1.495	1714 vt – 1717 vt	F.d. Stud. mus.

Andreas Andreae Schiörling, ög, mus 1.497	1714 ht – 1716 vt, 1718 vt – 1722 vt	Kh i Horn, kontraktspäst
Sven Trulson Tollander, ög, mus 1.483	1715 vt	Kh i Svanshals och Kumla, Kontraktspäst
Johannes Zachariae Ståhl, ög, mus 1.503	1715 ht – 1717 vt	Pastorsadjunkt i Lommaryd
Anton Löfgrön d.y., vd, mus 1.459	1716 ht – 1721 vt, 1722 ht – 1728 ht	Rektor vid stadsskolan i Köping
Sveno Sundström, ångerm, mus 1.496	1717 vt – 1720 vt	Stud. mus.
Andreas Scharander d.y., vd, mus 1.511	1717 vt – 1719 vt	Organistson Falun
Andreas Gråsten, ög, mus 1.516	1717 vt – 1719 ht, 1722 ht – 1723 ht	Kh i Fornås och Lönsås
Nicolaus Schillgren, ög, mus 1.506	1717 ht – 1720 vt	Docent vid Linköpings gymnasium, tillika subkantör och organist

Fig 6. Musikstipendiater 1719–26.

Namn	Tidsperiod	Slutposition
<i>Eric Burman, director musices</i>	<i>Verksamhetstid 1719 – 1726</i>	Professor i astronomi Uppsala
Nicolaus Petri Kiörning, medelp, mus 1.504	1720 vt – 1724 vt	Pastor vid Upplands infanteriregemente
Samuel Buschenfeldt d.y., vd, mus 1.494	1720 ht – 1723 ht	Notarie i Bergskollegium
Ericus Johannis Phoenix, ög, mus 1.509	1720 vt – 1725 vt	Rådman i Sundsvall
Jacobus Cassel, ög, mus 1.512	1721 ht – 1722 ht	Kh i Västra Stenby
Bernhard Erici Brunnelius, fjärdh, mus 1.489	1721 vt – 1725 vt	Kh i Ljusdal. Kgl fullmakt
Tobias Westblad, vd, mus 1.530	1723 ht – 1728 vt	Kontraktspäst i Orsa
Johan Agrell, ög, mus 1.534	1723 vt	Kapellmästare och director musices i Nürnberg
Ericus Petri Ramelius, söd, mus 1.529	1724 vt – 1728 ht	Borgmästare i Arboga
Nicolaus Paqualin, vd, mus 1.472	1724 vt – 1728 vt	Kh i Odensvi
Olaus Alberti Stare, vg, mus 1.508	1724 ht – 1728 vt	Advokat i Svea hovrätt
Magnus Ceder, ög, mus 1.539	1725 ht – 1728 ht	Klockare och kantör vid Skeppsholmens församling
<i>Anders F:son Zellbell, vik. director musices</i>	<i>Verksamhetstid 1726–1727</i>	
Johan Christer Duraeus, ög, mus, violin 1.531	1726 vt – 1730 vt	Kh i Dagsberg och Krokek

Matthias Lochnaeus, ångerm, mus, violin 1.519	1726 mids – 1731 vt	Död som Stud. mus.
Johan Petter Schönefeldt, Hanno- ver, mus 1.544	1727 vt, ht	Musikant
H. C. Engelhardt, director mu- sices	Verksamhetstid: 1728 – (1767)	
	<i>Övertagna musiker:</i>	
Anton Löfgrön d.y., vd, mus 1.459	1716 ht – 1728 ht	
Tobias Westblad, vd, mus 1.530	1723 ht – 1728 vt	
Nicolaus Paqualin, vd, mus 1.472	1724 vt – 1728 vt	
Ericus Petri Ramelius, söd, mus 1.529	1724 vt – 1728 ht	
Magnus Ceder, ög, mus 1.539	1725 ht – 1728 ht	
Johan Christer Duraeus, ög, mus, violin 1.531	1726 vt – 1730 vt	
Matthias Lochnaeus, ångerm, mus, violin 1.519	1726 mids – 1731 vt	

Musikstipendiaternas härkomst

De som var ”under musiken” kom under 1640–50-talet uteslutande från trivialskolan i Uppsala. När östgöten Carolus Petri Wallinus (B 1.192) utsågs till rector cantus 1662 på anmodan av Olaus Rudbeck öppnades slussarna för studenter från andra stift att bli musikstipendiater. Att östgötar blev särskilt talrika noterades redan 1773 av Hülphers.¹⁰ 1660–1730 var 38 östgötar musikstipendiater. En anledning därtill var den goda musikutbildningen vid Linköpings gymnasium. En annan väsentlig anledning var det massiva antalet socknar i Linköpings stift med lika många kyrkoherdar, som såg till att deras söner studerade i Uppsala. Hülphers framhåller också Västmanlands-Dala nation, som under perioden kom på andra plats med 20 musikstipendiater på grund av att Västerås gymnasium lade stor vikt vid musiken. Från Upplands/Roslags/Fjärdhundra nationer kom 13 musikstudenter på grund av att de som var under musiken sökte sig till universitetet enligt gammal tradition. Från Smålands nation kom 8, från Gästrike/Hälsinge 6, Medelpad-Jämtland/Ångermanland/Västerbottens 6, Södermanland 5, Stockholms nation 5, Västgöta 2, Göteborgs och Skånes vardera 1, från utlandet 2 (Loutschani B 1.429) från Ungern och Schönefeldt (B 1.544) från Hannover. Från Gotland och Värmland kom ingen musikstipendiat.

¹⁰ Hülphers, s. 108, fotnot 28.

A 2.8 INSPECTORES MUSICES

Under perioden fram till 1660 var inspector musices varken officiellt eller in-officiellt någon permanent företeelse. Under perioden 1660–1730 kom tre professorer att mer eller mindre officiellt fungera som sådana med inflytande på musikfrågor. Ersättning som vid andra typer av inspektorer utgick inte.

Olaus Johannis Rudbeck den äldre (B 1.146)	1662–
Harald(us) Johannis Vallerius (B 1.236)	1691–1716
Eric Burman (B 1.479)	1728–1729

Olaus Rudbeck

Från 1662 när han var rector magnificus kom Olaus Rudbeck att sätta sin prägel på musiken i Uppsala. Han erbjöd sig samma år inför domkyrkorådet att vara ”Summus Rector Cantus här i Staden”, dvs. i praktiken *inspector musices*. Han påverkade musiklivet genom att

- få stadgar för musikensemblen godkända (D 14)
- få igång kommunitetet för kungl stipendiater, däribland 8 musikstipendiater (A 2.7)
- påverka universitetsbiblioteket att köpa noter (M 1.4–17)
- bekosta instrumentinköp (I 2.6–8, 19)
- påverka tillsättningar av personal (B 1.192, B 1.236)
- påverka byggandet av stora orgeln i domkyrkan (I 1.4)
- låta utbilda musikstipendiaterna instrumentalt 1664 (B 2.6–7)
- repetera med musikensemblen
- anordna konserter och collegia musica i hemmet
- leda offentliga framföranden

Enligt uppgift av Johannes Reftelius (B 1.299) så sent som 1728 hade rector cantus C. P. Wallin(us) disciplinsvårigheter med musikanterna. Därför kallade Rudbeck ensemblen till sitt hem när så behövdes för repetitioner med gott resultat och under ordnade former. Han berättade även att rector cantus Christian Zellinger tillsammans med musikstipendiaterna samlades i Rudbecks, och efter hans död 1702, i Vallerius hem så ofta de önskade hålla de vanliga repetitionerna. ”Därför var på min tid även jag ibland veckovis tillsammans med dem i inspektorernas hem”.

Svante Svantesson Banér besökte domkyrkans högmässa söndagen 22/9 1667: ”Var jag åter i domkyrkan. Efter predikan gick jag med professor Olaus Rudbeck, som den dagen höll en vacker musik med sina skolungdomar, upp på det nyss påbörjade orgelverket över stora gången och besåg samma verk”. Det rör sig här om orgelläktaren till Frantz Bolls orgel, som var under byggnad på den nya platsen i väster. Musikframförandet under Rudbecks ledning torde dock som vanligt ha skett från läktaren till Anders Bruses orgel i norra koromgången.

Harald Vallerius

När Vallerius tillträtt professuren 1690, avsade han sig sina musikbefattningar. Han blev i stället tillsammans med Rudbeck remissinstans i musikärenden. I juni 1693 ålades han och Rudbeck yttra sig om rector cantus Christian Zellingers begäran om flera stipendier till musiken. Zellinger i sin befattning som domkyrkoorganist ville inte låta stämma Risbergs positiv i korton. Därför föreslog prof Johan Upmark-Rosenadler i januari 1708 att Vallerius skulle kontaktas i denna fråga.

Koralpsalmboken 1697 blev ett särskilt projekt. I december 1693 utgick kungl brev till Rudbeck och Vallerius ”at psalmerne, som blifwa tryckte uti den nu under händer warande psalmboken, måge warda med dheres wisse melodier afsatte ock Wij för den erfarenheet skull, hwilken I hafwen Eder förwärfwat utj sångarekonsten, wele hafwa Eder samma förrättning updragen”. Uppdraget innebar att psalmerna i Swedbergs psalmbok som var under utarbetande skulle förses med sina särskilda melodier. Rudbeck hade enligt brev till kansler Carl Piper i januari 1697 tillsammans med Vallerius utarbetat koralboken med leveranser efter hand till boktryckare Burchard, ”ok nu sendes medh M. Salan yttersta slute på alt arbete, hwilket Prof. Wallerius alt sielf skrifvit ok mesta omaket haft.” Rudbeck begärde påskyndande av boktryckaren Burchards arbete, så att han slapp sjunga korrektur på hela verket på en gång. Som medlem av psalmbokskommittén erhöll Vallerius 600 daler silvermynt. Koralpsalmboken utkom 1697 i form av generalbasvisor. Den ledde inte till församlingssång med orgelackompanjemang, men innebar bl.a. att notarierna/kantorerna fick öva in de nya psalmerna i skolan.

Vallerius medverkade vid Uppsala mötes jubelfest 25 februari – 20 mars 1693 då det musicerades före och efter varje oration eller disputation och vid teologie doktorspromotionen den 3 mars. Han komponerade musik till jubelfesten, som nu är försvunnen.

Vallerius medverkade vid universitetets högtidlighet i domkyrkan till firandet av Narvadagen 1701. ”Vid begynnelsen av högmässan voro alla musikanterna på det nya stora orgverket [H. H. Cahmans] ibland vilka voro Gamle Rudbecken, Professorerna Wallerius, Reftelius och [J. A.] Bellman med en hel hop studenter [...] Musiken var över alla Måtto härlig [...] Sist under afton-sången musicerade Prof. Bellman galant.”

Professor Johannes Reftelius (B 1.299) berättade inför konsistorium 1728 att rector cantus Christian Zellinger kom tillsammans med musikstipendiaterna till Rudbecks, och efter hans död till Vallerius, hem så ofta de önskade till de vanliga repetitionerna.

Eric Burman

Som upprättelse för den förlorade tjänsten som *director musices* som tilldelats H. C. Engelhardt, erbjöd domkapitlet Burman ”inspektionen och överdirektionen av musiken”, och akademiska konsistoriet gav sitt bifall till denna anordning 1728 7/5. Det var ett hedersuppdrag utan lön, som innebar en viss chefsställning även gentemot den nye organisten Engelhardt. Den tillkom i förhoppning, att man ”i god vänskap ville hjälpas åt att bringa musiken i flor” – en välmenande tanke, som dock så långtifrån förverkligades, att Burman i stället råkade i en uppslitande process med sin rival, vilken vid hans död ännu var oavgjord. Burman anhöll hos Justitiekanslern 1729 1/7 om konfirmation på sysslan som *inspector musices* och ”augmentet” [lönepåslaget] på 187 1/2 daler silvermynt som ersättning för not- och instrumentinköp och instrumentunderhåll. Strax därefter avled han.

A 2.9 SOCKENGÅNG

Trivialskolans rektor och lärare fick sin utkomst från ärkestiftets socknar. Dessa taxerades efter normalavkastning. Tre gånger om året gick elever och lärare sockengång för att hämta pengar och förnödenheter. Rector cantus och notarier/kantorer, anställda vid skolan och kyrkan, avlönades av ett växlande antal socknar. Andra socknar tilldelades musikanter.

Uppgift lämnades 1679 29/5 på *rector cantus socknar* enligt 1658 års värdering: Alunda 30 daler kopparmynt/termin [3 terminer per år], Vätö 14 daler, Söderby 14 daler, summa 174 daler.¹¹ År 1688 erhöll ”Rector cantus eller den som informerar Scholgossarna uti Sången [...] af Socknarna 174 daler”. För undervisning i figuralmusik mellan kl. 14 och 15 onsdagar och lördagar av rector cantus eller ersättare utgick ersättning med 3 rector cantus-socknar: Harbo, Edebo och Gran, vilka 1688 avkastade 102 daler kopparmynt. Just dessa socknar uppräknades ständigt vid tillsättning av lärare i figuralsång. Två samtidiga *notarier/kantorer* med undervisning i skolan och ledning av psalmsång i kyrkan avlönades av socknar. Notarierna Eric Sohme och Eric Boman hade 1668:

Börstil (Sohme)	20 daler kopparmynt/termin (3 terminer/år)
Rasbo (Boman)	20
Knutby (Sohme)	14
Fast[ern]a (Boman)	10
Uppsala stad (båda)	inget belopp
Bondkyrka sn (båda)	inget belopp

¹¹ Även om rector cantus socknar eventuellt var desamma så är fördelningen i övrigt per 1679 (del 1 s. 78, fotnot 19)

1705 förklarade Boman att han ”Hafwer ej annat i Löhn änn 3 Sochnar [årli-gen 90 daler kopparmynt och halva Uppsala, Bondkyrka] som med mycket besvär iag måste gård ifrån gård fara”.

1698 inleddes en dragkamp om skolans musiksocknar mellan rektor Nico-laus Celsius och rector cantus Christian Zellinger. Celsius riktade besvär till domkapitlet över att en del av socknarna var lagda under musiken. Zellinger redogjorde för socknarna. Domkapitlet beslöt att de socknar Z. haft från sko-lan skulle återlämnas.

Den infekterade frågan om musiksocknarna togs upp igen 1701. Skolrektor Celsius hade till ärkebiskopen och domkapitlet lämnat en inlaga över musik-socknarna. Celsius menade att musikstudenter hade tillräcklig lön genom kungligt stipendium perpetuum. Zellinger genmålde att deras skyldigheter gick utöver vad vanliga studenter belastades av. Om musiksocknarna skulle dras in till skolan ansåg han det omöjligt att upprätthålla musiken. Han hänvi-sade till gamla tider, då socknarna låg under skolans musik, ”att vid höga fes-ter, triumf och tacksägelsedagar, måste från andra orter voceras [tillkallas] musikanter Akademien och kyrkan till stor omkostnad och gravation [olägen-het]”. Nu var det gudskelov tvärtom, att Uppsalas musikanter blir ”som oftast många till andra orter härifrån anmodade”.

Domkapitlet beslöt i februari 1712 avdela 10 socknar till de musikanter, som tjänstgjorde under kyrkoårets högtider. Socknarna skulle dock utdelas av domkapitlet direkt till vederbörande. Förordningar härom i fyra punkter fast-ställdes.¹² 10 socknar togs därför från Zellinger i december 1712 och fördela-des på musikstudenterna.

När Eric Burman tillträtt som director musices 1719 ansökte han om att musikstipendiaterna skulle få behålla sina socknar. Det beslöts 1720 att sock-narna skulle termineras genom skolrektors försorg och att director musices skulle fördela medlen mellan stipendiaterna. Burman var 1725 beredd att till skolan återlämna socknarna om musikstipendiaterna placerades i översta klas-sen. 1726 skrev de 8 musikstipendiaterna till domkapitlet och till akademiska konsistoriet att man inte kunde leva på stipendiet i klass 2. De måste stanna över högtiderna och rektorsbytena varför enbart stipendium i klass 2 på 60 daler kopparmynt ej räckte till uppehälle och resor mellan terminerna förutom kostnader för instrument, strängar och musikalier. Trots beteckningen ”stipen-dium perpetuum” hade få av musici tillfälle att utnyttja stipendiet mer än 5 ½ år. Dessutom måste de gå som exspektanter i flera år. De var beroende av avlöningsförstärkning genom sockenpengarna. Konsistoriet ansåg dock att

¹² Udkp 1712 14/2 § 8.

dessa tillföll skolan enligt den nya skolordningen 1724. Efter förnyade suppliker av de 8 musikstipendiaterna beslöt konsistoriet i mars 1727 att musikerna fick behålla socknarna. Tyvärr hade skolrektorn redan julen innan delat ut socknarna till skolgossarna. På förnyat krav på ersättning genom stipendium i översta klassen, när det visat sig ogörligt att återfå socknarna, bifölls detta i december 1727 för två musiker i teologiska fakulteten och två i filosofiska fakulteten.

Läget förvärrades, när den tillträdande director musices H. C. Engelhardt 1728 klagade över att musikanterna uteblev från tjänstgöringen. Konsistoriet skrev till kanslern med förslag att fyra av musikerna på grund av de indragna socknarna skulle få stipendium i översta klassen så länge de var under musiken. Vid kanslerns behandling av frågan avslöjades en spricka i konsistoriet. Ärkebiskopen begärde i april 1729 handläggning snarast. Slutligen övertygades båda parter om att söka få till stånd en förlikning som gav till resultat att de fyra musikerna fick behålla stipendium i översta klassen.

A 2.10 ÖVRIGA INKOMSTTILLFÄLLEN

Trivialskolan levde av inkomster från socknarna, av ostiatimgång under distingsmarknaden och av begravningsång. Intrång på dessa områden tålades inte. 1695 uppvaktades landshövdingen av universitetet och staden angående gossar som gick omkring i gårdarna och sjöng. Beslöts att inga andra än gossarna i trivialskolan och barnskolan fick göra detta. Skolrektorn och pedagogen i barnskolan skulle upprätta en förteckning över dem.¹³ Elever från barnskolan hade redan 1643 blivit anklagade för samma sak (se del 1, s. 9).

Ytterligare inkomster kom skolungdomen till del. Det förekom att ett par djäknar engagerades att sjunga litanian på Bönsöndagen i mitten av maj i närbelägna kyrkor, 1676 i Vaksala kyrka och 1678/79 i Danmarks kyrka.¹⁴ Att så skedde även i domkyrkan kan utläsas av påminnelse att skolpiltarna som sjungit litanian 1737 ej hade fått ersättning av håvpengarna.

Versikularier var skolungdomar som tjänstgjorde som försångare i kyrkan. De var yngre än notarierna, men inordnades före djäknarna: rektor, kollegor, notarier, versikularier och djäknar (vid liksåång 1689). De hade som ersättning versikularie-socknar. 1707 saknades versikularier. De kunde få ansvarsfullare uppgifter. Domkyrkokantor Fors lämnade 1736 8/6 intyg för Petrus Hymnelius som lämnade skolan efter att ha varit versikularie, dvs. enligt F. dennes

¹³ Koncept(?) Upps länsstyr, Landskontoret 988 1695 22/6.

¹⁴ ULA Vaksala L I:a:1, Danmark L I:1.

medhjälpare vid sången i domkyrkan. F. nämner även en ”af mig uprättad Vocal-Musique” där Hymnelius medverkat.

Förutom kollekter i domkyrkan som tidigare nämnts som inkomstkälla för notarierna (se A 2.6) är det närmast ostiatimgång och liksång som kan ha givit Uppsalas skolmusikanter tillskott i den gemensamma kassan (del 1, s. 78).

En enda notis finns rörande *ostiatimgången*. I distingsmarknaden 1686 hade notarien Eric Sohme gått ostiatim, givetvis med djäknarna, och själv tagit alla pengarna enligt skolrektors klagomål.

Skolpersonalen ansökte i november 1674 hos ärkebiskopen och domkapitlet om *likpenningar* från akademistaten, som hade gratis begravning. Bland de 8 undertecknarna var notarierna Ericus Munelius (B 1.170) och Eric Sohme (B 1.250).

Enligt kungliga senatens resolution 1701 27/11 bör alla begravningssceremonier vara avslutade före kl 9, då den studerande ungdomen enligt kunglig förordning bör vara i sina hus.¹⁵

Musikinslag vid begravningar

Begravningsceremonierna hade lång hävd och musikinslagen var framträdande.¹⁶ Närmare detaljer redovisas under A 6.2. För trivialskolan gällde *Liksången* som var skolans uppgift. Procession med rektorer, lärare, notarier och djäknar. Från 1670-talet förekommer inkomster för trivialskolans fattigkassa som sannolikt härrör från liksång.

¹⁵ Udkp 1701 4/12.

¹⁶ Härtill Nylund Begravningsritualet, s. 143f.

A 3 DEN OFFICIELLA MUSIKUTÖVNINGENS HJÄLPMEDEL

A 3.1 ORGLAR

Anders Bruses orgel

Anders Bruses orgelverk (del 1, I 1.2) togs i bruk mot slutet av 1637 och omständigheterna ville att det skulle förbli i drift ända tills det brann upp 1702. Det bestod av 22 stämmor fördelade på huvudverk (manual), ryggpositiv och pedal. Både huvudverket och ryggpositivet var originellt nog baserade på en 8-fotsprincipal (del 1, s. 80). Orgeln var placerad i norra koromgången på en läktare.

Frantz Bolls orgel

Bruses verk kunde självfallet inte accepteras av Olaus Rudbeck som enda orgel i domkyrkan, där de flesta stora evenemang med musik ägde rum. Uppdraget att bygga ett nytt orgelverk gick till den svenske orgelbyggaren *Frantz Boll*. Han var ansedd som den främste i landet och hade nyligen byggt ett orgelverk i Jacobs kyrka i Stockholm. I början av 1676 avled Frantz Boll och efterlämnade ett halvfärdigt orgelverk. Rector cantus Harald Vallerius var den ende som fick spela på orgeln vid sporadiska tillfällen.

Hans Henrich Cahmans stora orgel

1692 gjorde Hans Henrich Cahman i sällskap med bland andra Rudbeck och domkyrkoorganisten Christian Zellinger en mera officiell undersökning av Bolls orgelverk. Då hade sexton år förflutit sedan dennes död under mer eller mindre intensiva ansträngningar att finna en lämplig orgelbyggare.

Huvudanmärkningen gällde den felberäkning av utrymmena, som Boll sa- des ha gjort sig skyldig till. Trots att verket ju inte på långa vägar var komplett, hade de färdiga delarna krävt så stor plats att de återstående sektionerna med sina tillbehör inte skulle få rum. Om man får tro Eenbergs meddelande att verket var en hel ton djupare än något annat, skulle det innebära en stämning i kammarton. Dess a^1 motsvarade ungefärligen vår tids med 435 à 440 svängningar per sekund.

Allting talar för att verket varit en förstorad upplaga av H. H. Cahmans 4-fotspositiv för Virestads kyrka. Pipgrupperingen där är tidens standardmodell som finns belagd hos Cahman också i något större format. Fasadtypen med sin mot mitten stigande överkontur passar utmärkt att ses genom ett valv.

Vi kan alltså anta att ryggpositivet fyllt ut valvets nedre del mellan pedal-tornen. Fasadpipornas gruppering var given eftersom Cahman här använde Bolls väderlåda, men några antydningar om fasadens utseende finns inte.

Uppsalaorgeln blev landets största, helt i samklang med vår stormaktstids pompösa och något yverborna stil i övrigt. Det var också det enda instrumentet med en klingande 32-fots principal i fasaden. Till sin yttre anläggning var uppsalaverket sannolikt unikt som produkt av en genial idé av Rudbeck. Inte förrän man i Hans Henrich Cahman fick kontakt med en mästare på samma höga nivå, kunde dock tanken omsättas i ett fungerande orgelinstrument. Cahman dog i september 1699 och slapp bevittna hur orgeln brann upp 1702.

Isac Risbergs positiv

Domkyrkan återinvigdes 1707 7/2 efter branden. Det fanns behov av en interimsorgel i väntan på ersättning för H. H. Cahmans stora orgel. Domkyrkoorganisten Zellinger lämnade ett förslag på ett positiv om 8 stämmor för 1 300 daler kopparmynt. Orgelbyggaren Isac Risberg, som varit gesäll hos H. H. Cahman vid orgelbygget i domkyrkan inkom i maj med ett förslag, vilket i augusti accepterades av domkyrkorådet.

Zellingens disposition byggde på 8 fots-principal. Trots det lilla formatet skulle orgeln höras i hela kyrkan. Orgeln inventerades från orgelbyggaren Risberg till domkyrkoorganisten Zellinger 1710 9/9. Kort därefter dog Risberg och hela hans familj i pesten. Zellinger hade glädje av instrumentet till sin död 1718.

Johan Niclas Cahmans orgel

Trots den besvärliga ekonomin efter branden i Uppsala blev det till slut möjligt att anlita Johan Niclas Cahman för att bygga en permanent orgel i domkyrkan på en ny västläktare. Efter en flerårig konflikt mellan domkyrkoråd och domkapitel om att skadorna på kyrkobyggnaden måste prioriteras, kunde orgelbygget starta 1727.

Orgeln i Uppsala domkyrka blev J. N. Cahmans största och förnämsta, med 40 stämmor fördelade på 2 manualer och pedal. Den nya orgeln blev visserligen mindre storslagen än faderns, men viktigare var att den byggdes efter nya idéer. Ryggpositivet hade ersatts av ett öververk och pedalen var inte längre separerad från huvudverket. Verken byggdes i stället ihop i en pyramidform enligt förebilder från centrala Tyskland. Detta stora, djupa och samlade orgelhus producerade ett mindre direkt och mer avrundat ljud. Orgelfasaden, som var ritad av Cahman själv, blev stilbildande för flera 1700-talsorglar i Stockholm. Genom att orgeln också innehöll färre höga register klingade den förmodligen med större fyllighet och tyngd än faderns orgel från 1698 och den

invigdes Allhelgonahelgen 1731. Genom olika åtgärder förblev Cahmans orgel i bruk ända tills Åkermans orgel invigdes 1871.

Bondkyrkans orgel

Orgeln blev oskadd i stadsbranden och fick betjäna även domkyrkoförsamlingen vid gudstjänster och andra förrättningar 1702–07 medan domkyrkan reparerades.

A 3.2 ÖVRIGA INSTRUMENT

Från 1640-talet hade en målmedveten anskaffning av musikinstrument ägt rum (se del 1, s. 81). När den brittiske ambassadören Bulstrode Whitelocke i januari 1654 blev uppvaktad av universitetets ensemble, som bestod av omkring 20 personer, nämner han basuner, sinkor och violiner (del 1, s. 124).

När Olaus Rudbeck (B 1.146) återvände efter studievistelsen i Leiden 1654 drev han på för att främja musiken vid akademien. En hjärtefråga blev att inköpa instrument till musikensemblen. Han ansåg sig därför äga instrumenten. De ställdes till förfogande för tjänstgörande rector cantus.

Ett ögonvittne, den danske läkaren Gerhard Stalhoff anger omfattningen av Rudbecks instrumentsamling 1660: I en kammare hängde hans musikinstrument: luta, harpa, bandor, en hop flöjter (I 4.24).

Det var främst stråkinstrument och generalbasinstrument som krävdes för den musik som Rudbeck lät inköpa från 1662. När han detta år var rektor har han köpt 2 *fioler*, 1 *clavcymbal* jämte flera *instrument* (I 2.6). En fiol köpte han för 16 daler silvermynt av Joachim Rose som var violist i kansler M. G. De la Gardies hovkapell och en för 19 daler av Bogislaus Kühnell, som tillhörde kungl hovkapellet 1663–80. En *Clav Cymbal dubbel* hade Rudbeck köpt av klockaren Samuel Johansson för 35 riksdaler. Med ”dubbel” avsågs två register, varav det ena i 16'-läge.

På förslag av Rudbeck anbefallde kanslern 1666 inköp av några musikinstrument för akademiens underhållsmedel. Därför inköptes 2 *fioler och en sinka*.

Vid denna tidpunkt förfogade musikensemblen därför över 4 + 4 tidigare ”violer”, en kontrabas, en cembalo, en sinka och 4 basuner. Rector cantus Carolus Petri Wallinus (B 1.192) var den som skulle ta hand om dem. Han beviljades 1671 medel till *strängar* eftersom ensemblen var ett gemensamt intresse för akademien, skolan och domkyrkan (I 2.10). I domkyrkan kompletterades ensemblen med Anders Bruses orgel (I 1.2) som generalbasinstrument.

Christian Schultz (B 2.7) som spelade alla *blåsinstrument* fick ett stipendium på kommunitetet sommaren 1673 för att undervisa. Basuner hade anskaffats på 1640-talet. De synes ej ha använts därefter. 1693 angavs de vara obrukbara.

Som bilaga till Olaus Rudbecks försvarsskrift i mars 1685 riktad till kansler M. G. De la Gardie lämnades en förteckning över de instrument som Rudbeck köpt för musiken (I 2.19). Nu värderades de till 330 riksdaler, vilket måste innebära tillskott av instrument i förhållande till 1670 års värdering på 281 riksdaler.

Instrumenten är kormässigt ordnade från sopran till bas: 11 stråkinstrument av da bracciotyp, blockflöjter (8), skalmajor och dulcianer (7), sinkor (8), tangentinstrument (3), knäppinstrument (1). Tillkommer ytterligare knäppinstrument (4+) samt militärinstrumenten små flöjter (pipor) och skalmajor. Instrument som sticker ut som moderna 1685 är Hamburger Citrinchen och skalmajor. Övriga instrument är sådana man kan återfinna i Michael Praetorius *Syntagma musicum* från början av seklet. Instrument som saknas är bleckblåsinstrumenten trumpet och basun men klangmässigt motsvaras de av sinkorna nr 27–34.

”Davids harpa” nämns bland knäppinstrumenten. I ett rekommendationsbrev 1693 berömmar Rudbeck den tidigare studenten Israel Pourell (B 1.348), som på egen hand lärt sig spela *K: Davids Harpa* (I 2.24).

För att frigöra medel att betala Henrik Curio för den fortsatta tryckningen av *Atlantican* funderade Rudbeck på att försälja sin instrumentsamling. Han hade ju aktualiserat den i samband med försvarsskriften 1685.

Ytterligare tillskott av instrument meddelas av Johan Eenberg. I Rudbecks samlingar i ”dess egen raritets kammar” beskriven 1704 förekommer instrument, enligt läget innan stadsbranden 1702. Här fanns ”Ett fullkomligt Chappell” bestående av basfioler, fioler, viola d’amore, klavikord, cembali, traversflöjter och blockflöjter, skalmajor och hautboer, sinkor och basuner, trumpet, marintrumpet, teorber, lutor, harpor, Citrinchen, angélique¹⁷ etc. (I 4.97). Dessa modernare instrument visar att Rudbeck följt med sin tid.

Huvuddelen av akademiska kapellets instrument hade bekostats av Rudbeck. Universitetet, skolan, kyrkan och staden visade ett ljumt intresse. Det blev i stället rector cantus/director musices som sedan fick ta på sig ansvaret. Christian Zellinger befanns ansvarig för betalning av två *fioler* från Gävle (I 2.20). Ytterligare en *fiol* var på tal 1695. Den betalades av landssekreteraren Petter Dijkman (I 2.21).

¹⁷ Teorbiserad luta.

De av domkyrkan inköpta instrumenten förvarades i kyrkan. Att både domkyrkans och academiens instrument och musikstycken brann upp 1702 berodde på Christian Zellingers slarv med nyckeln till orgelläktaren enligt den mot Zellinger kritiske domprosten Lars Molin 1708 (I 2.28). År 1707 återinvigdes domkyrkan. Zellinger yrkade då på löneförhöjning bland annat därför att han måst underhålla instrumenten för egna pengar. Häremot genmålde domprost Molin att man inte kunde veta vilka instrument han underhållit för musiken i kyrkan eftersom det sällan hållits musik där och att musikanterna själva lär hålla instrument (I 2.29).

Zellingers efterträdare Eric Burman (B 1.479) påminde domkyrkorådet 1727 om lönepåslaget, vilket han fått därför att han årligen köpt och underhållit instrument och skaffat *noter* (I 2.31). Till och med musikstipendiaterna klagade 1726 att de hade kostnader för instrument, strängar och musikalier (I 2.30).

Slagverk saknades bland domkyrkans instrument. Eric Burman föreslog domkyrkorådet 1727 att köpa ett par pukor till musiken i domkyrkan för 30 plåtar. Det blev nekande beslut (I 2.32).

Biblioteksamanuensen Jacob Törner (B 1.478) begärde 1730 10 plåtar för reparation av *konstklaveret* i det augsburgska konstskåpet men bibliotekarien Georg Wallin ansåg att kostnaden var för hög. En reparation i juli 1707 kostade endast 24 daler kopparmynt (I 2.34). Detta kuriosakabinett som innehåller 1 000 föremål, tillverkat av Philipp Hainhofer i Augsburg skänktes till Gustav II Adolf. Det kom senare att förvaras på Uppsala slott men skänktes av Karl XI till universitetet 1694. Högst upp i överstycket ryms en virginal med ett automatiskt spelverk.

A 3.3 MUSIKALIER OCH BÖCKER

Före 1660 finns få uppgifter om notinköp. Bevarade finns en uppsättning stämböcker innehållande *Opus musicum* 1–5 av Hieronymus Prætorius som måste ha anskaffats på 1620-talet. I dem har för hand inskrivits flerköriga verk av Giovanni Gabrieli, Tiburtio Massaino och Melchior Vulpus på 1650-talet (del 1, M 1.1). Det inköptes också av inspector musices C. H. Alsinius (del 1, B 1.38) ett okänt antal diskantböcker i Stockholm 1641. ”30 gamla sångböcker” som finns i en notis i ett skolinventarium 1674 och återkommer i 1693 års domkyrkoinventarium torde ha använts under samma tid (del 1, s. 81).

1662–65 gjordes inköp bekostade av universitetsbiblioteket på uppmaning av Olaus Rudbeck, som 1662 var universitetets rektor och som erbjudit sig att vara ”summus rector cantus här i staden”. Det gällde nyutgiven kyrkomusik

och instrumentalmusik och han skaffade därigenom en omfattande repertoar för gudstjänsterna i domkyrkan, för akademiska högtidligheter samt för musikaliska sammankomster i hemmet.

Formellt tillhörde de ”musikaliska böckerna” universitetsbiblioteket, först katalogiserade av biblioteksassistenten/rector cantus Carolus Petri Wallinus (B 1.192) men Rudbeck behöll en stor del av musikalierna hemma så rector cantus Christian Zellinger måste under 1690-talet från Rudbeck låna musikalier, som tillhörde biblioteket. Upprepade påminnelser från 1670- till 1690-talet hade ingen effekt. I stadsbranden 1702 förstördes därför 28 samlingar vokal- och instrumentalmusik (M 1.15). Musikalierna inköptes i Stockholm. Stämmorna sammanbands på 1660-talet och senare av universitetsbibliotekets bokbindare Bengt Larsson Turingh. Volymerna är slitna genom flitig användning.

En rad lyckliga omständigheter har medfört att vi har god kännedom om den repertoar som framfördes i Uppsalas offentliga musikliv under stormaktstidens blomstring. Eftersom den ända till 1690-talet bestod av musiktryck framställda i Tyskland med musik av tyska kantorer och kapellmästare avsedda för liknande ensembler som den i Uppsala, skulle en besökare från Östersjöområdet ha känt sig hemma trots att vokaltexterna översatts till svenska, något som krävdes av den luthersk-ortodoxa kyrkan.¹⁸

Genom Rudbecks försorg inköptes omkring 50 samlingar nyutgiven kyrkomusik och instrumentalmusik och gav Uppsala universitetsbibliotek därmed ställning som det största musikbiblioteket i landet. Uppenbarligen fanns inte behov av profan vokal repertoar, eftersom sådan saknas. Inte alla stycken i samlingarna kom till framförande, vilket man kan se av det växlande antalet översättningar till svenska av vokaltexterna och av noteringar i instrumentaltämmorna. Själva översättningarna kan vid behov ha införts av rector cantus Carolus Petri Wallinus och senare rectores cantus. I de samlingar som behölls hemma av Rudbeck synes dock de svenska texterna ha införts av honom.

Innehållsmässigt är det musik för kyrkoårets sön- och helgdagar i form av dialoger över evangelierna av A. Hammerschmidt, W. C. Briegel, Werner Fabricius, J. R. Ahle och Samuel Capricornus för att nämna de oftast förekommande tonsättarnamn.

Instrumentalmusiken består av tidiga sviter av typ ”Paduanen, Alemanden, Couranten, Balletten, Sarabanden” (M 1.10) eller de modernare instrumentstyckena ”Canzoni, ariæ et sonatae” (M 1.13).

¹⁸ Här måste jag korrigera min framställning i *Musiken i Sverige*, s. 284.

Inte förrän 1678 under Harald Vallerius tid som rector cantus inköptes två nya samlingar. Det var J. C. Heller, *Sacer concentus musicus* Mainz 1671 för SATB, 2vl, 2vla, bc (M 1.16) varur två motetter har framförts och den helt färska samlingen instrumentalmusik J. Pezel, *Delitiae musicales, oder Lust-Music, bestehend in Sonaten*, Frankfurt 1678 (M 1.17) för 2vl, 2vla, fag, bc, vari flera stycken visar tecken på användning, måhända i de musikaliska sammankomster i Vallerius hem som tidigare nämns.

Under Vallerius assistent som rector cantus, Eric Sohme, köptes 1680 ytterligare två samlingar nyutgiven kyrkomusik (M 1.18) av den populäre Wolfgang Carl Briegel för SATB, med instrumentalstämmorna 2vl, 2vla, bc ad lib. Åtskilliga stycken ur de mycket omfattande samlingarna har försetts med vokaltexter på svenska inför framförandet.

Director musices Christian Zellinger köpte i november 1692 i Stockholm *Opus musicum sonatarum praestantissimarum*, Frankfurt 1686 (M 1.19) av den populäre Johann Pezel för 2vl, 3vla, fag, bc som visar tecken på användning i några sonator. 1693 levererades en hel årgång evangeliemotetter av Johan Caspar Horn (M 1.20) för SATB, 2vl/cnt, 2vla/capella, bc, i vilken åtskilliga stycken försetts med svenska översättningar av Christian Zellinger, som anförde bland annat detta för att få löneförhöjning. Att notera är att somliga stycken försetts med förnyad svensk vokaltext.

I flera aktstycken 1702 hänvisade Zellinger till att han genom branden i domkyrkan förlorat all sin egendom, inklusive instrument och egna manuskript förutom en stor samling nya musiktryck. Det kan åtminstone inte vara de nämnda inköpen från 1680 eller 1692–93 som brunnit upp eftersom de finns i behåll.

Zellinger var emellertid trött på att alltid använda samma musik. Efter ingående motiveringar fick han tillstånd att av Ludert Dijkman i Stockholm köpa 5 samlingar 1706 (M 1.21–24). Denne hade i Storkyrkan inte längre bruk för musiken, eftersom musiker ur hovkapellet i fortsättningen skulle svara för musiken där.

Översättningar av vokaltexterna i dessa musikalier härrör från Ludert Dijkmans framföranden i Storkyrkan och utsäger ingenting om användningen av musiken i Uppsala, något som dock torde skett på grund av Zellingers entusiastiska lovord av verken då han ville skaffa dem.

Nedanstående tidiga italienska operapartitur föreslagna av professor Harald Vallerius kvitterades av Zellinger 23/8 1710: Stefano Landi, *Il S. Alessio, dramma musicale*, Roma 1634 och Michelangelo Rossi, *Erminia sul Gior-dano, dramma musicale*, Roma 1637.

1711 inköptes från bokföraren Johannes Mattiae Lange de senaste utgåvorna av trendsättaren J.-B. Lullys operor: *Alceste* (1708) och *Atys* (2. uppl Paris 1708). *Alceste* lånades av Harald Vallerius den 18/7 1711 och återlämnades 1/10 samma år. Märkligt är Vallerius intresse av de tidiga och de senaste operaverken. Till skillnad från alla tidigare notinköp var det här fråga om italiensk och fransk barock utan omvägen över Tyskland.

Lånejournaler utvisar att Vallerius för sin undervisning hade till låns även *musikteoretisk litteratur* av Zarlino, Mersenne och Ptolemaios. Johannes de Muris och Meibom inköptes 1678.

När Eric Burman blev director musices 1719 lånade han omedelbart från universitetsbiblioteket de nya verk som inköpts av Zellinger 1693. Burman återlämnade dem vid sin avgång från tjänsten 1727.

Concerti a quattro op. 4 av Giulio Taglietti (M 1.31) som inköptes 1722 kvitterades av Burman. Denne lånade omedelbart noterna och behöll även dem till sin avgång. Han fick också innan han blev director musices till låns en avskrift av Arcangelo Corelli, *12 suonate a tre op 1*, kyrkosonater tryckta 1681 och tillägnade drottning Kristina (M 1.28). De italienska kammarmusikverken ovan torde vara de som kom ifråga vid Burmans collegia musica 1726/27.

1727 inköptes Jean-Philippe Rameaus nymodiga *Traité de l'harmonie* som omedelbart utnyttjades för två avhandlingsarbeten med Burman som preses.

Den dokumenterade begravnings- och festmusiken av Olaus Rudbeck, Harald Vallerius och Christian Zellinger ansågs inte tillhöra universitetet och därför ej katalogiserats av universitetsbiblioteket. Åtminstone Zellinger förvarade musikalier i domkyrkan, där de brann upp. Åtminstone Rudbeck blev ombedd att komponera begravningsmusik. Det borde hört till rector cantus åligganden att inte bara ordna med festmusik utan även att komponera sådan. När så skett har musikalerna emellertid försvunnit.

A 4 DEN OFFICIELLA MUSIKUTÖVNINGEN

A 4.1 STADEN

Att vara stadstrumslagare var en bisyssla. De betalades liksom övriga engagerade trumslagare per uppdrag (se B 3). Antalet erforderliga trumslagare växlade med hänsyn till uppdragen men vid mer betydelsefulla tillfällen behövdes 2–4. Soldater som trumslagare engagerades även före indelningsverkets tid. Från 1682 utnyttjades folk från Upplands regemente mot betalning. Reparation och nyanskaffning av ett antal trummor nämns vid olika tillfällen i handlingarna (se I 3.2).

De sporadiska uppgifterna beskrivs under A 2.1.

A 4.2 KYRKAN

Vad som förutom prästens insats fordrades för gudstjänstens lagenliga firande var att de sjungna delarna av mässan och tidegården inklusive psalmsången, som var tilldelade församlingen, blev riktigt utförda. I vilken mån gudstjänstbesökarna i Uppsalas kyrkor verkligen sjöng, framgår knappast av arkivmaterialet (del 1, s. 82).

Det var tydligen sångledaren som bestämde vilka *psalmer* som skulle sjungas före predikan (ad suggestum). Psalmerna var inte numrerade förrän i 1697 års koralpsalmbok och inga psalmtavlor fanns dessförinnan.¹⁹ När Christian Zellinger tillträdde tjänsten som rector cantus 1691 uppmanades han att ha god kontakt med pastor och notarien om psalmerna och att vara kort i musik. En kontrovers 1692 mellan notarien Ericus Sohme och Zellinger rörde visserligen psalmen *efter* predikan men visar att det var sångledaren som bestämde psalmerna. Sohme hade ”på enkom” börjat en psalm i koret, när [figural]musik var avsedd att ske efter predikan.

Skolans personal för koralssången var de parvis tjänstgörande notarierna (A 2.6) och elever från trivialskolan. De hade sin permanenta plats innanför korskranket. Några av pojkarna var utsedda till försångare, versikularier, varom materialet saknar upplysningar före 1680-talet. 1687 hade versikularierna tillsammans med övrig skolpersonal deltagit vid begravningen av bokbindare

¹⁹ Musiken i Sverige, s. 248.

Johan Siwertz mor.²⁰ Beträffande skolans medverkan i domkyrkan beslöts i domkapitlet 1697 att versikularierna ej skulle uppvakta under morgon- och aftonbönerna utan endast på sön- och helgdagar, då predikan skedde. De övriga dagarna borde kantorerna tjänstgöra ensamma. Kantor Georg Schmidt hade 1721–24 deltagit vid akademiska kapellets repetitioner och vid framförandena på orgelläktaren på grund av den tidens brist på vokalisterna. Vid sådana tillfällen skötte de två versikularierna sången i koret.

Den hävdvunna tjänstgöringen vid ottesång, högmässa och aftonsång kompletterades i 1686 års kyrkoordning med bönestunder morgon och afton samt veckopredikningar. Kantorerna Olaus Fors (B 1.542) och Johannes Mehmer medgavs 1725 att tjänstgöra växelvis vid sådana tillfällen.

Uppgiften för skolan var att ta upp psalmen så att församlingen kunde känna igen den och börja sjunga med. Alla verser sjöngs utantill eftersom lämpliga psalmböcker saknades. Det otympliga formatet på psalmboken 1695 och koralpsalmboken 1697 gjorde dem olämpliga i praktiskt bruk. I andra sammanhang brukar andragas att läsförmågan inte var utbredd, men åtminstone de manliga borgarna och självklart akademikerna i Uppsala måste förutsättas ha varit läskunniga.

Domkyrkoklockaren synes inte ha haft något med musiken att göra. Det hade dock klockaren i Bondkyrkan (se A 2.4).

Att *orgelmusik* inte var något obligatoriskt vid alla gudstjänster framgår genom att organisterna hade egna personliga bänkplatser nere i kyrkan i enlighet med sin rang. Organisten Christian Zellinger, som var den dominerande under tidsperioden, använde bänkrummet som påtryckningsmedel i augusti 1685. Han tillhölls att inte sätta sig på rådmansbänken i kyrkan utan nöja sig med sitt tilldelade bänkrum som organist. Han återkom 1694 sedan han dessutom blivit rector cantus. Akademien medgav honom först ej vara berättigad till rum i adjunkternas bänk i kyrkan. Då Zellinger trotsade detta beslut med hänvisning till att Harald Vallerius suttit där som rector cantus, påpekades att denne då var adjunkt, dvs. akademiker, och vidare att företrädaren, fadern, organisten Johan Zellinger hade sin plats bland borgarna. Zellinger hänvisades till domkyrkorådet för att få ”ett anständigt rum”. I juli 1697 kom k resolution att rector cantus och organisten Zellinger bör sortera under akademiens jurisdiktion och således fick rätt till bänkrum bland akademikerna.

Någon orgelrepertoar finns inte bevarad eller antydd i inventeringsmaterialet, som också saknar direkta belägg om orgelns roll i Uppsala domkyrka

²⁰ ULA Upps stadsarkiv (I) F II:1.

(del 1, s. 83). Det gällde fortfarande som på 1640-talet att preludiera till koralsången, att möjligen utföra mässpartier eller koraler i växling med kören, att intavolera och att spela generalbas i de konserterande stycken som blev allt vanligare under 1600-talets andra hälft. I Rudbecks stadgar om musiken poängteras att organisten skall komma till figuralensemblens repetitioner två gånger i veckan.

Få exempel ges på uttryckligt orgelspel. Vid Karl XI:s kröning i domkyrkan 1675 fanns fyra organister tillstädes bland hovkapellets musikanter, Stockholmsmusiker och ett antal musikstipendiater från Uppsala men ingenting sägs direkt om deras medverkan. Den polske diplomaten Franciszek Galecki besökte Uppsala i april 1699. I domkyrkan förevisades bland annat H. H. Cahmans nya orgel och ”spelades alt stadigt för honom” av domkyrkoorganisten Christian Zellinger. Vid högtiden i domkyrkan med anledning av Karl XII:s kröning 1698 3/3 sjöngs koralen *Herren vår Gud vare tig blid* av församlingen samt två instämmande orgelverk. Hur ”instämmande” skall tolkas är oklart. Organister var väl Zellinger (på Bruses orgel i norra koromgången) och sannolikt Harald Vallerius (på H. H. Cahmans i väster). Med tanke på förkärleken för musik i rummet torde orglarna spelat växelvis när de ackompanjerade församlingssången.

Zellinger klagade 1704 att han ibland måste spela länge och ibland mycket kort i *Bondkyrkan* innan prästerna kom inför altaret vid mässan.

Ett specialfall är vid godkännande av orgelbyggen, då det förväntas demonstrera vad orgeln går för. H. H. Cahman och Zellinger hade lämnat ett förslag till ny orgel för domkyrkan i Västerås. Uppdraget gick till Johan Herman Cahman och den stora orgeln på 32 stämmor blev färdig i maj 1701. Zellinger avsynade och framförde ”en liten Musique” den 26 maj.²¹

Figuralmusik i domkyrkan förekom enligt Rudbecks stadgar (D 14) vid 18 tillfällen under året. Där står ingenting om sådan musik på söndagar medan så är fallet i Rudbecks stadgeförslag 1696 (D 18). Tyvärr saknas notiser från sådana tillfällen. Det går därför inte att knyta ett bestämt verk i den omfattande repertoaren till ett särskilt tillfälle. Svante Svanteson Banér, som var representant för testamentet rörande det nya orgelverket, predikstolen och släktens gravmonument, besökte högmässan *söndagen 22/9 1667* (16 post Trinitatis). Rudbeck höll en vacker musik med sina skolungdomar. Efter predikan gick de tillsammans upp på läktaren till Frantz Bolls orgelverk och besåg detta.

²¹ G. Ekström, *Västerås domkyrkas inventarier genom tiderna*, Västerås, 1976.

Musik att sjunga på söndagar och helgdagar hela kyrkoåret av W. C. Briegel (M 1.15) hade inköpts 1662–65, så repertoar saknades ej för söndagarna.²²

Förutom vid gudstjänsterna krävdes musik vid rektorsbytena vid universitetet i december och juni och andra akademiska högtidligheter (se vidare A 4.3). Dessutom skulle alla av överheten påbjudna högtidsgudstjänster av glad eller sorglig karaktär firas. Det gällde som regel segrar och fredsslut eller dödsfall i kungafamiljen. Vid högtidliga tillfällen eftersträvades musikframföranden växelvis från flera (orgel)läktare.

Segrarna i Skånska kriget skulle enligt k befallning firas med tacksägelser i högmässan i hela landet. Det anges ofta att *Te Deum laudamus* skall framföras. Detta torde ha ålagts rector cantus Harald Vallerius och figuralmusikensemblen. Tacksägelser skulle ske 3/1 1677 för segern vid Lund, 10/1 för segern vid Halmstad, söndagen efter 24/3 med anledning av intagandet av Kristianstads fästning och Karlshamns skans. Den 22/1 1678 firades tacksägelse över segern på Rügen, snarast efter 9/8 över upphävandet av belägringen av Bohus fästning, 25/8 över erövringen av Kristianstads fästning, den 25/5 1679 över freden, 12/12 över freden med Danmark. Andra tacksägelsedagar 1681–90 rörde kungabarns födelser och – som ett utslag av europeisk samhörighet – från oktober 1683 Wiens befrielse från turkarna samt dessas besegrande av kejsaren i oktober 1689.

Harald Vallerius komponerade till Karl XI:s kröning *Gudh giffwe vår om konungh och al öffwerheet* som framfördes av det förstärkta hovkapellet med ”vocal stemmor, dulcianer, violer, skalmeyor, sinkor och trumpeter” (I 2.14).

Jubelfesten med anledning av Uppsala mötes beslut ägde rum under flera dagar i febr-mars 1693. Under fastlagssöndagen 26/2 framfördes en härlig musik före och efter predikan och under nattvarden av Olaus Rudbeck med sina döttrar Johanna Christina och Wendela (I 2.23).

Vid den teol doktorspromotionen i domkyrkan fredagen 3/3 sjöng först hela församlingen *Jerusalem du höga stad*, sedan utfördes musik av det förstärkta hovkapellet. Bland annat framfördes efter predikan *O Gud wij lofwe tig* ”på tre Chorer med Trumetter, Skallmeyor och andra Instrumenter samt vocalstämmor.” ”Om aftonen kl 7 uptändes ljus i alla fenster. Emedlertid [under tiden] speltes *pukor, trummor, skalmeyor och violer*. Studenterne skuto [sköt] och woro lustige hela natten.”

Akademiska kapellet spelade på en läktare över dörren till stora auditoriet i den gamla, för detta tillfälle ombyggda, universitetsbyggnaden, Academia

²² Detta verk gick tillspillo i branden 1702.

Carolina. De spelade i början och i slutet av varje session måndag till torsdag 27 februari till 2 mars (I 2.23).

Drottning Ulrika Eleonora den äldre hade avlidit 1693 26/7. Även i Uppsala utfördes sorgemusik på begravningsdagen den 28/11.²³ Till detta tillfälle hade Christian Zellinger komponerat *En Sårge Musique* för 11 stämmor (2SATB, 2vl, 2vla, vlne, vla da gamba, cemb).²⁴

Uppgifter saknas för sorgefesten efter Karl XI i november 1697. Zellingers medverkan med akademiska kapellet var självklar. Från högtiden i domkyrkan 1698 3/3 med anledning av Karl XII:s kröning beskrivs uppbådet av spelande (I 2.25):

- Vidlyftig musik av 30 violer
- Musikanterna delar sig i 4 grupper. Koralen *Herren vår Gud vare tig blid* sjungs av hela församlingen med två instämmande orglar
- Ett stycke – för violer och 4 röster – framfört av Rudbeck (bas), hans döttrar Johanna Christina (alt?) och Wendela (sopran) (B 5.7, B 5.8) samt måg, härads hövding Peter Nobelius (tenor, B 1.415)
- Därefter sjöngs *O Gud vi lofve tig* av alla chorerna tillika med pipor och skalmajor så att chorerna sjöngo var sin vers och så hela kyrkan kring
- Efter välsignelsen hördes från stora orgorna av den skönaste trumpetstämman ett ljuvligt och välklingande ljud, vilket av alla chorerna besvarades med ett stort antal av diskant- och basfioler, cymbaler [cembali], orgor, skalmajor trumpet och pukor så att ljuvligheten hela kyrkan fyllde och folket av förnöjelse satt i häpenhet

Vid den polske ambassadören F. Galeckis besök i Uppsala den 25 april 1699 var Christiann Zellinger i verksamhet som organist och som ledare av akademiska kapellet. Skalmejblåsare som nämnes här och var mycket uppskattade kan ha tillhört Upplands regemente. De blåste touche tillsammans med salutkanonerna. Rudbeck hade annars köpt både skalmajor och de andra instrumenten som uppräknas. Han redogjorde för musiken (I 2.26): taffelmusik av 4 lutor, viola d'amore, basfiol; 12 violinister, cembalo, en chor hoboar; underhållning före taffeln: musik av skalmejblåsare.

Studenten Mikael Eneman beskriver i brev 1701 6/2 universitetets högtidlighet i domkyrkan till firandet av *Narvadagen 1701*. Gamle Rudbecken, professorerna Vallerius, Reftelius och Bellman med en hel hop studenter spelade till skiftes från tre och fyra läktare särskilt *O Gud vi love dig*, efter predikan med sångare och instrumentister, såsom hautbois och andra. Under denna psalms sjungande lossades 24 stycken på kyrkogården och 6 på slottet tvenne gånger. Till utgången slog Zellinger på pukor, då ock alla musikanterna samlat

²³ Uakp 1693 22/11 § 12.

²⁴ Om musik till begravnungen i Stockholm, se Lars Berglunds artikel "SorgeMusique för en död drottning. Om musiken vid Ulrika Eleonora den äldres begravning 1693", *Svensk tidsskrift för musikforskning* 84 (2004), s. 27–48.

sig på nya orgorna, och samtl. stämde in på sina gevär [utanför].²⁵ Sist under afton-sången musicerade Prof. Bellman galant [på orgel].

Festligheter vid drottning *Ulrika Eleonora den yngres kröning* i Uppsala domkyrka inleddes lördagen den 15/3 1719 då kungligheterna bevistade högmässan i domkyrkan. Här torde akademiska kapellet ha varit verksamt. Till ingången hördes musik. Till biskopsvigning efter predikan sjöngs *Kom helge ande Herre god* etc. Under biskopsvigningen hördes musik. Vid utgången musicerades det.

Den 17 mars var själva kröningsdagen. Vid processionen till domkyrkan spelade livregementets pukor och trumpeter, 12 hautboister ur livgardet, 2 x sex hovtrumpetare i livré och ett par härpukor resp silverpukor. I kyrkan började på orgelläktaren (Risbergs orgel) en musik som bestod av 40 instrumenter (hovkapellet förstärkt med akademiska kapellet). Psalmerna *O du helge ande kom, Gud give vår drottning, Herren vår Gud vare dig blid, O Gud vi love dig* intonerades av orgeln och sjöngs av församlingen. Musik till utgången. Därefter procession med pukor och trumpeter till slottet i omvänd ordning.

Den 19 mars var det teologie doktorspromotion i domkyrkan av biskopar och professorer. Drottningen och hovet var tillstädes. Kl 8 ringdes med flera klockor en halv timma. Först musicerades det till ingången. Därefter hölls orationer och sedan förrättades promotionen. Musik igen till utgången.

A 4.3 UNIVERSITETET

Installation av ny rektor, det så kallade rektoratet, var det kanske högtidligaste av de för varje universitetstermin regelbundet återkommande offentliga arrangemangen. Från 1655 ägde ceremonierna rum i december (före St Tomas dag 21/12) och juni (åtta dagar före midsommar). Man gick i procession med noggrant iakttagande av rangordning från rektors bostad till domkyrkan. Huvudpunkterna i programmet var ett tal av avgående rektor som därefter framför altaret förestavade eden för sin efterträdare och överlämnade de olika insignierna. Den nye rektorn höll också ett tal. Akten avslutades med bön och omramades av musik. Denna skilde sig säkerligen inte från den figuralmusik som utfördes vid gudstjänster i kyrkan (se A 4.2), men några upplysningar om den har inte kommit fram (del 1, s. 86).

²⁵ I Johann Pezels *Opus musicum* (M 1.19) finns inklistrad handskriven *pukstämma* i Sonata Gaba som skulle kunnat passa här.

Däremot finns notiser om inställd musik vid rektorstillträdena som berodde på att Olaus Rudbeck hatade tillträdande rektor och därför inte utlämnade instrument och musikalier. Det gällde prof. Claes Arrhenius i december 1675 och Henrik Schütz 1684.

Magisterpromotioner

Musik vid magisterpromotioner torde ha åvilat rector musices och figuralmusikensembeln. Det saknas dock direkta notiser förutom vid ett tillfälle då Eric Burman hade dubbla plikter. Det var Ferdinand Zellbell den äldre (B 1.439) som därför engagerades och den 12 juni 1722 förde ”Direction” vid promotionen därför att dir mus Eric Burman, som ansvarade för musiken vid promotionen, hade andra uppgifter vid den.

Doktorspromotioner

De enda doktorspromotioner som ägde rum under perioden gällde teologie doktor. De ägde rum i domkyrkan med psalmsång och musikinslag. Vid den teologie doktorspromotionen i domkyrkan 3/3 1693 med anledning av hundraårsfirandet 1693 av Uppsala mötes beslut sjöng först hela församlingen *Jerusalem du höga stad*. Sedan utfördes musik ”på tre Chorer med Trumetter, Skallmeyor och andra Instrumenter samt vocalstämmor” och annan musik i Karl XI:s närvaro.

I samband med kröningen av Ulrika Eleonora den yngre förrättades teologie doktorspromotion av biskopar och professorer i Uppsala i domkyrkan 1719 19/3. Drottningen och hovet var tillstädes. Kl. 8 ringdes med flera klockor en halv timma. Först musicerades till ingången. Därefter hölls orationer och sedan förrättades promotionen. Musik igen till utgången.

Akademiska orationer

Slaget vid Lund ägde rum 1676 4/12. Tacksägelsedagen var påbjuden till 1677 24/1. I två versioner finns en trestämmig aria med ackompanjemang av Gustav Düben vilken framfördes i Gustavianum. Versionen med två violiner för sinfonia och ritornell kan ha framförts vid Olaus Fontins oration över slagen vid Lund och Halmstad 1677 27/5 (I 2.16).

Till hundraårsfirandet 1693 av Uppsala mötes beslut spelade akademiska kapellet under Christian Zellinger på en läktare över dörren till stora auditoriet i den gamla universitetsbyggnaden, Academia Carolina som för detta tillfälle ombyggt. De spelade i början och i slutet av varje session måndag till torsdag 27 februari till 2 mars 1693.

A 4.4 HOVET

Hovets närvaro i Uppsala har framför allt samband med kungliga kröningar och begravningar, där hovkapellet medverkade tillsammans med akademiska kapellet och andra musiker utifrån.

Erik Kjellberg har i sin avhandling om Kungliga musiker fäst uppmärksamheten vid musikeruppbådet bestående av hovkapellet, stockholmsmusiker och akademiska kapellet vid Karl XI:s kröning i domkyrkan i september 1675.²⁶ Den musik som framfördes var av Augustin Pfleger och två anonyma verk, av vilka *Herre Konungen fröjdar sig* har tillskrivits Olaus Rudbeck av Maria Schildt, som beskriver musikverken.²⁷ De tolv hovtrumpetarna och de två pukslagarna nämns inte i detta sammanhang men väl i processionen från slottet till domkyrkan och åter där de uppträdde i två formationer om en pukslagare och sex trumpetare. Rudbeck var ansvarig för arrangemangen på slottet och i domkyrkan i gamle Nicodemus Tessins ställe. Han medverkade själv som sångare. ”Av en medicine professor hade man emellertid ej förväntat sig förberedelserna till fyrverkerierna och avfyrandet av dem”.²⁸

En som inte var tillfreds med hovets besök var rector cantus Carolus Petri Wallin, som besvärade sig över inkvarteringarna för riksdagen och kröningen. Han fick inget utrymme för repetitioner hemma. I stället för en hovjunkare tog han hellre två av musikanterna, om han ej kunde slippa inkvarteringen. Även deponenten Olaus Beckius hustru försökte slippa den ena musikanten (av två tilldelade), eftersom hon endast hade en kammare.

Från augusti eller juli 1689 återges ”Berättelse om Dheras Majesteter Drättningarnas [änkedrottning Hedvig Eleonora och Ulrika Eleonora den äldre], Princen [Karl XII] och Princessans [Hedvig Sofia] och de andra förnämme Herrars närwarelse, widh Upsala 1689 in Aug.” Schäferiet med nymfer, spelmän, dansare i samband med måltiden på landshövdingens gård Gällabred [Jälla gård öster om staden] har ingen upphovsman angiven. Norlind anser att Rudbeck låg bakom arrangemanget med hjälp av professorsdöttrar och studenter [akademiska kapellet].²⁹ Sannolikt deltog även adelsmän som fått dansundervisning. Studenter utklädda till herdar och herdinnor vallade boskap och spelade på horn, vaktade får och spelade flöjt, drev getter och spelade på skalmaja. Diana och hennes nymfer sjöng lovsånger till varje kunglighet i

²⁶ Kjellberg *Kungl musiker*, s. 198f.

²⁷ Schildt *Hyllningsmusik*, s. 27; M. Schildt, *Karl XI:s kröning 1675: musiken, musikerna och två anonyma festkompositioner ur Dübensamlingen*. [CD uppsats]. Uppsala: Institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet, 2004, s. 57 med edition av UUB Vmhs 86:33.

²⁸ C. R. Berch, *Olof Rudbecks Lefvernesbeskrifning*. (Samlingar i svenska historien, 1) Uppsala, 1798, s. 18.

²⁹ Den återges i Norlind TK 3, s. 86.

samband med måltiden då även spelmän stämde upp danser som dansades av 8 dansmästare tills en galen bonde gjorde slut på dansen.

Karl XI och hovet deltog i firandet av jubelfesten 1693. Efter den teol doktorspromotionen i domkyrkan den 3 mars följde middag för de inbjudna på slottet. Man drack skålar för kungen åtföljda av pukor, trumpeter (från hovtrumpetarkåren) och kanonsalut. Taffelmusik har sannolikt förekommit.

Vid festligheterna i samband med Ulrika Eleonora den yngres kröning i Uppsala domkyrka den 17 mars 1719 har Kjellberg angivit att det kom musiker från två håll: 31 musikanter och en kalkant [orgeltrampare] färdades med sina instrument på 40 hästar från Stockholm. Knappt hälften av dessa ingick på hovkapellets stat, de övriga utgjorde den sedvanliga förstärkningen. Från Köping anlände större delen av hovtrumpetarkåren på nio hästar: sju trumpetare och en pukslagare (med en särskild häst för pukorna). Sammanlagt deltog åtta trumpetare och två pukslagare ur hovtrumpetarkåren.³⁰

Burman anger att två avdelningar med sex hovtrumpetare och två pukslagare med silverpukor användes vid processionen mellan slottet och domkyrkan.³¹ Trumpetare och pukslagare från livregementet till häst och hautboister från livgardet till fot medverkade stationärt utanför Bondkyrkan resp utanför domkyrkan. Hovkapellet (förstärkt av akademiska kapellet) användes i kyrkorummet. Så snart hovmarskalken ankom till domkyrkan började på orgelläkaren (Risbergs) en musik som bestod av 40 instrument (förstärkt hovkapell). Dagen innan blåstes kröningsfesten ut i staden med härold, pukor och tolv trumpeter.

³⁰ Kjellberg Kungl musiker, s. 212f.

³¹ Burman Almanach.

A 5 MUSIKUNDERVISNINGEN

A 5.1 TRIVIALSKOLAN

Undervisningen i musik i skolan var progressiv från intervalllära och enklare koraler till gregoriansk sång och flerstämmig sång (se del 1, s. 88). Ett återkommande tema var rektors klagan över bristfällig undervisning och skolans dragkamp med musiken om socknarna. Övningar skedde varje dag kl. 12–13.

Skolans notarier (A 2.6) undervisade i koralsång och de ledde skolkörens koralsång i koret i domkyrkan. Den nya koralsångboken 1697 innehöll nya psalmer och förändrade gamla. Notarien Ericus Sohme fick i uppdrag 1707 att lära pojkar minst två nya psalmer i veckan. Notarien Erik Westerholm slarvade med undervisningen i november 1716. Skolpiltarna beklagade sig att de inte hann lära sig julkyrie när de skulle terminera sina socknar i julhelgen. Med detta menades de gregorianska julhymner och kyrkovisor på svenska i Liber cantus Upsaliensis men även julpsalmer i koralsalmboken 1697 som de förväntades sjunga i sockenkyrkorna under julhelgen.

Rector cantus (A 2.5) hade hand om utbildningen i figuralsång för dem som hade lust och fallenhet och han ledde dem och musikstipendiaterna på orgelläktaren i kyrkan. Undervisningen skedde onsdagar och lördagar kl. 14–15. Rector cantus Eric Burman klagade 1722 över att det inte fanns någon stor tavla med notlinjer och därför kunde han inte undervisa piltarna i musiken.

Å andra sidan undervisade director cantus Christian Zellinger 1699 i både koral- och figuralsång i skolan onsdagar och lördagar kl. 12–13 och musikstipendiaterna samma dagar kl. 14–15.

Det var nästan regel att notarier/kantorer fick överta undervisningen i figuralsång i skolan för att avlasta rector cantus. Både C. P. Wallin och Harald Vallerius var biblioteksassistenter, Zellinger organist, Burman undervisade på universitetet. Den extra inkomsten från socknarna Harbo, Edebo och Gran för detta var välkommen.

Beträffande undervisningslokal finns flera uppgifter. Den ursprungliga skolbyggnaden låg intill S:t Eriks kapell, söder om domkyrkan. Efter branden 1702 flyttades den till domtrapphuset. Där fanns redan en musikanstkammare. Rector cantus C. P. Wallin undervisade hemma enligt uppgift 1670, 1671 och

1675. Notarien Olaus Beckius hade i januari 1675 undervisat hemma men lovade att göra det i skolkammaren när det blivit varmt. Kantor Sohme höll sig borta från skolan i november 1692, därför att det var för mörkt mellan 2 och 3 för figuralmusiken. Dir cantus Zellinger undervisade 1699 och 1708 i skolan men på grund av sjukdom även i hemmet. 1712 uppgav han sig hålla ”huusrum till Musiquen”.

A 5.2 UNIVERSITETET

De stadgar för musiken som utarbetades av Olaus Rudbeck ”under sin Inspection” och blev erkända av K Maj:t 1663 (D 14) synes inte fullt ut ha tagits i bruk. Det finns dock intentioner, som så småningom omsattes i praktiska åtgärder. Rudbeck genomdrev att låta matbespisning (kommunitetet) återuppträda såsom kungligt stipendium och att åtta ”Personer under Musichen” skulle få åtnjuta det (punkt 1). De skulle dessutom få 30 daleer kopparmynt per år på samma sätt som de andra som var ”ärkände och inskrefne i Musichen” (punkt 3). Ett belägg för att så skedde är ett klagomål år 1703 då musikerna protesterade mot att Christian Zellinger innehöll tillägget på 30 daler kopparmynt. Vidare: exspektanter skulle ha förtur när stipendium blev ledigt (punkt 2). Musikstipendiaterna förband sig att tjänstgöra i ensemblen vid 18 helg- och festdagar, vid rektorsbytena varje halvår och när överheten besökte Uppsala (punkt 4). Däremot utsäges där ingenting om söndagar. Övningsdagar var varje dag kl 12–1 för nybörjare, för de försigkomna onsdagar och söndagar eventuellt även lördagar samma tid. Klockslagen kom att variera. Frånvaro var bötesbelagd (punkt 5). Den som inte kunde sin stämma ”hemma eller i kyrkian” fick böta (punkt 11). Bötespengarna skulle användas till strängar och reparationer av instrument (punkt 13).

Punkter som rör instrumentalundervisning synes övertagna från tidigare praxis i gymnasiernas stadgor: undervisning var gratis om man medverkade i ensemblen. Den som undervisade skulle erhålla 2 riksdaler i månaden av universitetet (punkt 6). Den som lämnade ensemblen skulle ha utbildat en ersättare (punkt 7). Den som uttagit ett instrument skulle sköta det och återlämna det (punkt 9). Det var förbjudet att använda någon annans instrument utan samtycke (punkt 10).

Rudbeck var mycket angelägen att få till stånd instrumentalundervisning. Det ledde även till att han 1664 fick anställa tre musikanter från De la Gardies hovkapell för att undervisa musikstipendiaterna på violin och viola da gamba under två månader. Han föreslog att akademien och staden skulle underhålla var sin musikanter som kunde undervisa ungdomen på åtskilliga instrument. Det

ledde till att hovkapellisten Paul Prévost (B 2.6) 1667 utsågs att vara ”informatör musices” och fick lön av akademien och av staden. Samma år blev han dessutom fransk språkmästare. Han fick dock sluta 1669 för att kunna sköta sin tjänst i hovkapellet. På rekommendation av Rudbeck i juli 1673 fick den ”tyske musikern” Christian Schultz (B 2.7), som kunde spela på alla blåsinstrument ett rum på kommunitetet på prov över sommaren, men han fick där efter sluta.

Rudbeck fäste stor vikt vid rector cantus spelskicklighet. Både Carolus Petri Wallin (B 1.192) och efterträdaren Harald Vallerius (B 1.236) rekommenderades av honom därför att de kunde spela ett flertal instrument, underförstått att de kunde undervisa på dem. Vallerius i sin tur rekommenderade yrkesmusikern Christian Zellinger som kunde ”informera ungdomen på allehanda instrument”. Att han undervisade mot betalning framgår av ett krav mot en avliden student: 1710 beviljades Zellingers anhållan till rektor och konsistoriet att få Jacob Ekewalls resterande musikstipendium på 30 daler kopparmynt som ersättning för musikundervisning. Zellinger klagade även över att han förutom lönesvårigheterna även förlorat inkomsterna av sin instrumentalundervisning genom att andra tagit sig före att undervisa, honom ovetandes. Han sade sig på två år inte haft en enda betalande elev.

Punkt 12 i Rudbecks stadga var riktad mot domkyrkoorganistens gästabudsprivilegium och denne kan inte ha accepterat detta: Den som spelade på bröllop skulle kräva 4 riksdaler. Rector cantus skulle se till att rättvist fördela dem som spelar på ”Collationer eller gästabod”. Organisten skulle endast ta med sitt instrument [regal eller annat] och inga medhjälpare utan medgivande av rector cantus. Trots att uppgifter är otydliga från gästabudsspelningar (A 6.3) tyder allt på att det var den privilegierade organisten, som åtminstone från 1670-talet blev anlitad. Med tiden blev det så som Rudbeck stadgade. Några exempel: när organisten dessutom var director cantus tog han med musikstudenterna. Christian Zellinger fick efter sin död 1718 kritik för att han gjort just detta. 1699 ledde Zellinger ensemblen vid uppvaktningen av den polske delegaten Francisek Galecki. 1720 firades Fredrik I:s kröningsdag på Västmanland-Dala nation med musik av akademiska kapellet under ledning av dåvarande director musices Eric Burman.

För att locka adelsmän till universitetet måste man kunna erbjuda enskild undervisning i olika övningsämnen, dit även levande språk räknades (del 1, s. 90). Efter ritningar av Olaus Rudbeck byggdes 1663 kungsstallet om till övningslokaler och bostäder för exercitiemästarna och staten fastslogs till 300 daler silvermynt. Dansmästarna, som också undervisade i luts spel, krävde i elevavgift 2 riksdaler i månaden från 1660-talet, 1 dukat per månad från 1690-

talet och 15 daler i månaden på 1720-talet. Konsistoriet visade ett ljumt intresse för dansmästarna. Utmärkande är att dessa tidigare haft anställning hos kungligheter och adliga företrädare för kronan. Med tiden blev undervisningen riktad mot icke-adliga akademiker och studenter samt professorsdöttrar.

På initiativ av riks- och universitetskansler M. G. De la Gardie anställdes 1663 *Jean Duval* (B 2.5) som dansmästare och lutenist. Han hämtades från De la Gardies eget hov. Han hade lön efter stat 300 daler silvermynt och rätt till avgift från eleverna. 1666 rapporterade Olaus Rudbeck att Duval undervisade 18 adelsmän. Rudbecks son Johannes Caesar var bland eleverna. Några av eleverna var samtidigt elever hos språkmästaren, stallmästaren och fäktmästaren. Duvals lön sänktes från 1671 till 200 daler silvermynt. Han vanskötte sin plats fram till sin död av en olyckshändelse 1674.

Det dröjde till 1680 innan *Erik Stigman* (B 2.8) blev ordinarie dansmästare på rekommendation av Rudbeck, som angav att han vistats vid akademien två till tre år och dessförinnan undervisat hertig Adolf Johan den yngre av Pfalz-Zweibrückens söner. Hans inkomst var vad han kunde få av sina elever ty någon lön från universitetet utbetalades ej. Han avled redan 1682. Akademien hade hyrt rum åt honom i sal räntmästare Cruselius gård, men han disponerade även rum på exercitiehuset.

Landshövdingen hade i mars 1684 ej godkänt att *Sigfrid Wolker* (B 2.11) skulle få dansmästartjänsten som han sökt. Han föreslog i stället att inkalla en dansmästare från Paris varför envoyen Lillieroth kontaktades. Fransmän vågade dock inte komma till Sverige för sin religions skull. Lillieroth meddelade 1687 att det fanns en dansmästare, som var villig att komma om han fick respengar. Det visade sig vara Wolker. Han befann sig 1689 i Stockholm, då han kallades till Uppsala, men han ville ej inställa sig eftersom han ej fått kontrakt på tjänsten. Det snöpliga slutet var att konsistoriet med kanslern Bengt Gabrielsson Oxenstierna närvarande konstaterade att Wolker hindrat anställningen av en dansmästare, som så väl behövdes. Pengarna var borta men förlusten var ej så stor, eftersom hans undervisning ej varit så god.

Under tiden hade det slitna logementet på kungsstallet reparerats 1686.

Den nye dansmästaren *Honoré Boit* (B 2.12) tillträdde tjänsten i november 1691. Konsistoriet hade fått klagomål av unge greve Wrede att Boit inte undervisade adelsmän i grupp hemma hos honom. Boit svarade att det skulle han gärna göra om var och en betalade en dukat per månad på samma sätt som hans egna elever i hans hem. 1692 begärde Boit husrum, men konsistoriet svarade att Major Gerdes redan hade rummen i exercitiehuset. Boit hyrde i stället hos prof Andreas Spole men fick senare tillträde till exercitiehuset. Han avskedades i december 1695 efter våldtäktsförsök på en piga.

Jean Colmar(t) (B 2.13) var dansmästare från september 1696 till vårterminens slut 1698. Han hade fått respengar, men rum fanns ej tillgängliga i kungsstallet. Hösten 1697 reste C. till Karlskrona eftersom det skulle vara föga att göra under sorgen efter Karl XI. I januari 1698 meddelade han att han ville ta upp undervisningen igen, därför att han fått kanslerns ”små fröknar på några veckor til Distingen til information”. Därefter sade han upp sig. Hans hustru efterlyste honom 1704 eftersom han rymt. Han dog samma år.

Efterträdaren *Johan Rodde* (B 2.14) sökte tjänsten, fick intyg av dansmästarna Colmar och Pierre Verdier d.y. (se del 1, s. 370) och fick fullmakt i juli 1698 med lön enligt staten. I sin gruppundervisning krävde han en dukat per månad av varje elev.

1701 besvärade sig Rodde över att ”studiosi Tellerstedt (B 1.369) och [Johannes] Groth (B 1.410) tog sig före att lära andra dantza”. Detta blev början till en lång konflikt med Diedrich Tellerstedt, vilken, trots alla myndigheters försök att förbjuda honom att undervisa, varade till hans död 1710.

Peter Malpart (B 2.15) utnämndes 1713 till dansmästare. Han hade tidigare tjänstgjort vid universitetskansler Carl Pipers hov och rekommenderats av grevinnan Stina Piper. Han måste emellertid vänta på lön till nådårets slut efter Rodde (första lön 1714) och att änkan flyttade ut ur exercitiehuset 1715.

Våren 1715 kom klagomål att han var ”mycket trög” att betjäna de akademianställdas barn i resp hus och att han tog högre pris än vanligt.

När militär trupp skulle inkvarteras i Uppsala 1721 angav rektor Israel Nesselius att manskap i grupper på 10 man skulle placeras i kungsstallet hos vardera exercitiemästaren.

Den biträdande dansläraren Jean DuBois anklagade Malpart 1724. Han krävde kontrakt med bättre villkor, vilket avvisades med förklaringen att DuBois var lärgosse hos Malpart sedan åtta år, då denne av barmhärtighet tagit sig an honom. Nu var han 21 år och hade avvikit från utbildningen. De förliktes 1725.

Malpart ville aldrig undervisa professorsdöttrarna i deras hem utan begärde att de skulle komma till honom. Han fick emellertid ändra sig och utfäste sig att ”informera såväl i exercitiesalen (manliga) som i hemmen (fruentimbren) som min Information begiära”.

Malpart avled i oktober 1728. Han begravdes på södra sidan av kyrkogården utan klockor och jordfästning eftersom han var katolik.

I bouppteckningen och auktionsförteckningen (I 4.120) upptogs en fiol med fiollåda, en pochette, en fransk dansbok 4:o, en dansbok i två band 12:o. Lös-egendomen uppgick till drygt 1 086 daler.

Efter Malparts död anmälde sig många sökande till tjänsten som dansmästare. Den som fick tjänsten var *Carl Fredrik Ristell* (B 2.16), som till en början som Malparts vikarie fick uppehålla tjänsten till jul och i januari 1729 utnämndes till dansmästare. Han var son till hovdansmästare Israel Ristell. Han kunde flytta in i exercitiehuset i april 1730. Han dog 1787 men efterträddes av sin son Nils redan 1773.

Den akademiska musikundervisningen

När Olaus Rudbeck 1654 återvände från studierna i Leiden hade han ”antagit collegium musicum”. Åtminstone vid ett tillfälle under ht 1661 höll Rudbeck ett privat ”collegium in musicis”. Sådana kollegier höll han även i två andra ämnen. Det är osäkert vilket innehåll dessa termer återspeglar. Den första notisen tyder på praktisk utövning och den senare på teoretiskt innehåll. På universitetsbiblioteket fanns A. Kirchers *Musurgia universalis* om musikinstrument, komposition och mycket annat och M. Meiboms *Antiquæ musicæ auctores septem 1-2* som innehåller översättningar av grekiska traktater (se del 1, M 2.1–2). Rudbecks insatser i fortsättningen var med praktisk inriktning.

Rudbecks påläggskalv i musikaliskt hänseende, Harald Vallerius, var naturvetenskapsman. Hans stipendieoration *Harmonia qualis sit ac cuiusmodi quia* hölls 1670. Den har gått förlorad men fick mycket beröm när den framfördes. Hans egna disputationer och de 105 han var preses för utgör ett substantiellt bidrag till forskningen under stormaktstiden. Enligt referat av Peter Sjökvist, som gjort en edition av Vallerius tre dissertationer om musik, har det i alla tider diskuterats vem som höll i pennan när de akademiska dissertationerna skrevs, preses eller respondenten. Vanligtvis är det intellektuella innehållet mer representativt för preses vetenskapliga synsätt än respondentens, men det finns undantag. För att få en allmängiltig princip för att ordna dissertationerna har man valt preses som upphov, så redan i J. H. Lidéns förteckning över dissertationer utgiven 1778–1780, så även i Libris. Här i boken återfinns de under både preses och respondent i biografierna.

På flera grunder, huvudsakligen språkliga, finner Sjökvist att Vallerius själv skrivit *De sono* 1674, pres Andreas Norcopensis-Nordenhielm och *De modis* 1686, pres Harald Vallerius, medan Olaus Retzelius skrivit *De tactu* 1698, pres Harald Vallerius. För gradualavhandlingen i fysik *De vacuo* 1678 var Matthias Steuchius preses.

När Vallerius försvarade sin dissertation 1674 var det den första i raden av musikavhandlingar, som skulle sträcka sig ända in på 1800-talet.

Vallerius föreläste om musik år 1699, 1701 och 1706. Två kompendier av Gabriel Gyllengrip (M 4.38) om generalbas och om vokalmusik synes baserade på hans föreläsningar. Andreas Orostanders musiklära för gymnasiet,

Compendium musicum, 1699 hänvisar till Vallerius *De modis* och bidrog till att dennes åsikter spreds både inom och utom Sveriges nuvarande gränser.

Andra dissertationer under Vallerius som preses och behandlar musik är Nicolaus Duværus (B 1.364) diss pro gradu 1694 *De campanis et præcipuis earum usibus*. Den behandlar även klockspel och andra profana användningar. Sonen Göran H. Valerius (B 1.426) disputerade *De tarantula* 1702. Enligt Moberg innehåller avhandlingen enbart en upprepning av faderns uppfattning av musik. Nytt är musikexempel vilka citeras efter A. Kirchers *Musurgia universalis*.

Andreas Samuelis Pijhl (B 1.462) *Parallelismum microcosmi et macrocosmi*, 1711 tar upp analogin mellan musik och harmonik å ena sidan och människor å andra sidan.

Andra musikteoretiska avhandlingar vid Uppsala universitet var Isaac Macke, *Orchestra sive de saltationibus veterum*, 1685 preses Johan Bilberg, som avhandlar danskonsten, särskilt under medeltiden. Brorsonen Georgius Isaaci Vallerius (B 1.422) diss pro gradu *De antiqua et medii ævi musica*, 1706 är den enda avhandling under presidium av Johan Arndt Bellman, som behandlar musik. Sven Gestrinius-Lagerstams (B 1.435) diss pro gradu *De musica Hebræorum antiqua*, 1707 pres Daniel Lundius, behandlar musikens upphov och hur affekterna sätts i rörelse av den. Därefter följer ett kapitel om musikens uppfinnare bland hebreerna och en redogörelse för deras instrument (Sjökvist). Olaus Bergrot (B 1.471), *Instrumenta musica*, 1717 preses Johannes Vallerius. Första delen refererar Mersennes *Harmonie universelle* (1648) och A. Kirchers *Musurgia universalis*. Den andra delen redovisar iakttagelser bland annat om H. H. Cahmans orgel i domkyrkan.

Enligt Ångermanlands nations protokoll kunde hösten 1710 och hela 1711 inte hållas några orationer på grund av pesten som florerade. Enda undantaget var musikstipendiaten Andreas Petri Sundius (B 1.451) som ”orerade *de musica*”.

Vid landskap i Västerbottens nation våren 1712 hölls ”En wacker oration [...] av Dno Erico Burman *in laudem Musices*”. Han disputerade 1715 *De proportionem harmonica 1*, preses Petrus Elvius och pro gradu 1716 *De proportionem harmonica 2*, preses Johannes Vallerius. Moberg (Musikwiss 2 s. 12f) noterar att avhandlingen är nästan uteslutande matematisk. I del 2 behandlar han några teoretiskt-musikaliska teser, bland annat om stämning. Liksvävande temperatur anser han sämst. När Burman blev director musices undervisade han både i musikens teori och praxis enligt musikstipendiaterna. 1727 lät han inköpa den nyligen utgivna *Traité de l'harmonie* av Jean-Philippe Rameau som direkt påverkade de första av tre avhandlingar rörande musik

försvarade under Burmans presidium. Även om de författats av respondenterna anser Moberg att de är Burmans verk:

1727 *De triade harmonica*. Resp T. Westbladh (B 1.530). Dur-moll-treklång utgår från bastonen. 12 tonnamn. Besiffring av generalbas.

1728 *De basso fundamentalis*. Resp A. Löfgrön (B 1.459). Han ger noggranna regler för generalbasen.

1728 *Elementæ musices planæ*. Resp E. Brunnelius (B 1.510). Den har historisk karaktär och behandlar bl.a. den gregorianska sången.

A 5.3 PRIVATUNDERVISNINGEN

Privata informatorer erbjöd musikundervisning, huvudsakligen i instrumentalspel. För dem var det en inkomstkälla. För eleverna fanns drivkraften att lära ett instrument för att meritera sig för stipendium i Uppsala, för yrkesutbildning eller för att kunna delta för nöjes skull i ensembler. I den mån det inte anges mer specificerat än ”musik” handlar det mestadels om färdighet på stråkinstrument.

Rector cantus Carolus Petri Wallin (B 1.192) anklagades 1670. Han hade inte varit i skolan på tre år. Han undervisade inga av stiftets egna studerande. Däremot tog han pojkar från andra stift mot månadsavgift. Han svarade att han erbjöd stiftets studerande musikutbildning. De hade dock inte stannat länge, och han hade då måst böna de ”utstiftes”.

I november 1673 anklagade studenten Joakim Schultz-Riddercrantz (B 1.275) musikinformatorn Christian Schultz (B 2.7) för lån av några klädespersedlar – enligt Christian som ersättning för musikundervisning.

Eleven i högsta klassen i trivialskolan David Nyström (B 1.321) kvitterade i juli 1677 tillsammans med Andreas Nicolai Fabricius, (UM 1678) 3 daler kopparmynt för omak ”att informera gåssarna öfwer Sommaren”. Det säges ej uttryckligen att det var i musik. För detta talar att Nyström efter några år blev musikstipendiat vid universitetet.

Daniel Ekenberg (B 1.266) hade aspirationer att lära sig spela fiol, men hans lärare, ”byggningsnotarien” Clas Ekman (Claudius Olai Eekman, upl, UM 1669) stämde honom 1680 för att han inte ville betala de muntligt överenskomna 6 daler kopparmynt i månaden för undervisningen. Ekenberg sade sig ha lovat 12 öre ”för hwar dantz”, eftersom han inte kunde komma så regelbundet.

Westen Linnert (B 1.270) anställdes 1681 för att uppvakta Carl Casper Wrede af Elimä, f 1673 – son till landshövdingen i Uppsala län – och åtnjöt

därvid samma undervisning som denne i Stockholm. Han började ta violinlektioner hösten 1683 hos organisten i S:ta Clara, Joachim Ratge. Från sommaren 1689 fick han undervisning i oboe för den franske hovmusikanten Pier Antoni Düttier som var anställd i hovkapellet 1692–94.

Ericus Stenfelt (B 1.395) började i juli 1687 som elev i trivialskolan i Gävle ”informerat af [organisten] Michael Preutz på Viol”. I samband med inskrivningen vid Uppsala universitet 1690 blev han till vt 1692 informator för söner till kyrkoherden i Garpenberg, Samuel Elfving. Under terminerna undervisade han dem i spelande och sjungande och följde dem till Garpenberg under sommar- och julferierna. Det gällde Petrus (B 1.374), Samuel (B 1.375) och Birger Elfving (B 1.381) på violin och basfiol. I februari 1692 antog han även Christiern Christiernin (B 1.401) ”att informera i Musica vocali à 10 daler uti Månaden” men redan i april lämnade han honom och Elfvingarna. I februari 1693 ”antog jag Lorentz Hultmans Bokhållarens Son vid Garberget under information på viol”. 1694 blev han informator i Klara församling för Johan Eriksson Reens tre söner och en dotter, ovisst dock om det var i musik.

Trumpetarlärningen Andreas Rox (B 1.319) stod 1688 i skuld till kungl trumpetaren Johan Philip Ursin för utbildning. Det gällde den gängse avgiften 100 riksdaler.

Vid sidan av studierna var Johan Arnt Bellman (B 1.318) lärare i musik för prof Samuel Skunks söner Carolus och Nicolaus (UM 1679), Schonbergs son Carl, senare för Herman Fleming. Bellman anträdde januari 1698 såsom följeslagare åt framlidne riksrådet Clas Flemings son Herman en utrikes resa, som varade i två och ett halvt år. Dessförinnan hade Herman undervisats bland annat i dans kl 2 till halv 3 av en dansmästare (sannolikt Honoré Boit, B 2.12) och understundom undervisades han i musik av Bellman.

I december 1693 uppbjöds några persedlar, som av Anders Filmans änka pantsatts till Christian Zellinger som betalning för hennes sons, Johannes Jerling, (upl, UM 1680) skuld [för undervisning?]. Skulden värderades till en ko, en gris och sängkläder, inalles 37 daler kopparmynt.

1699 undervisade studenten Esbernus Platin (B 1.336) borgaren Hindrich Mattsson Nostmans söner i musik. I mars fick han bud genom dennes piga Annicka Pärdsdtr att upphöra därmed.

I november 1701 besvärade sig dansmästaren Johan Rodde (B 2.14) över intrång i privilegiet. Studenterna Diedrich Tellerstedt (B 1.369) och Johannes Groth (B 1.410) hade börjat undervisa i dans. Trots förbud fortsatte Tellerstedt att undervisa till sin död 1710.

I mars 1703 intygade för domkapitlet i Uppsala organisten i Gävle, Michael A. Preutz, som undervisat Johannes Falk (B 1.434) under ett år, att han nu var kompetent att vara rector cantus figuralis vid Gävle gymnasium.

Kollegan i Gävle Laurentius Regner (B 1.436) försvarade sig 1704 mot anklagelserna att han misskött figuralmusiken den 22. efter Trefaldighet. Han hade aldrig åtagit sig den – och hur skulle han ha hunnit med den när han undervisade 7 timmar dagligen i skolan och dessutom hade 7 privata disciplar hemma, (kanske dock ej i musik).

Auditören Anders Zellbell (B 1.420) var Eric Burmans (B 1.479) första lärare på klaveret. Harald Vallerius (B 1.236) och Johannes Vallerius (B 1.355) nämns av Johann Mattheson i *Ehrenpforte* som Burmans lärare i musikteori, Christian Zellinger (B 2.9) som hans instrumentalmusiklärare.

Sven Pontan (B 1.383) student i Uppsala, undervisade på fiol. I ett mål i mars 1710 uppträdde han som vittne. Hans elev i fiolspel, stud Anders Isaks-son, spelade vid tillfället luta. I ett annat mål samma månad uppträdde Pontan som vittne. Han hade talat med bonden Noraus från Jämtland ”om det som var opasserat emellan dess halfbroder och en som gådt hos mig att lära på Viol”.

Studenten Jacob Ekewall (B 1.443) avled 1710 i Stockholm. Christian Zellinger, som hade en fordran på 30 daler kopparmynt för musikundervisning, begärde att få ut dessa av hans stipendierest. Detta beviljades. Zellinger klagade över att han förutom lönesvårigheterna även förlorat inkomsterna av sin instrumentundervisning genom att andra tagit sig före att undervisa, honom ovetandes. Han säger sig på två år inte haft en enda betalande elev. Stud Petter Todin besvarade sig 1712 mot Zellinger rörande en oxe som levererats 1709. Zellinger uppgav att han fått oxen i ersättning för musikundervisning, som dock genom Todins förvållande ej blivit av.

Organistsonen Johannes Zellinger (B 1.438) hade sedan tidiga år fått musikundervisning av hovkapellmästaren Anders von Düben och sade sig 1710 kommit så långt ”att iag kan hantera ett Orgellvärk samt tractera General Basse jempte det iag spelar på Doulcian, Haubois, Luta, Viol, och Bass Viol”.

I kassaboksanteckningar i Almanach för året 1722 får man insyn i Ferdinand Zellbell den äldres (B 1.439) verksamhet utanför hovkapellet och Storkyrkan. Genom hans annoteringar kan man konstatera i vilken omfattande utsträckning han sysslade med musikundervisning: han undervisade bemedlade borgare inte bara på klaver, utan även i blockflöjt, luta och violin.

Som lärare och director cantus i Klara skola blev Carl Nordén (B 1.538) 1726 även informator för ”förnämt folks barn, och det ur alla församlingar”: för hovmarskalken Anders von Dübens dotter Fredrika Ulrica, dessutom och även följande år för kyrkoherde Jöran Nordbergs två äldsta barn, likaså vt

1735 för statskommissarien Bengt Rudén-Rudenhielms släktingar. I musik var han privatlärare 1734–36.

Jacob Törner (B 1.478) lämnade i maj 1727 tillsammans med Johan Ihre, G. Hvalström, J. Silfverling och J. G. Christiernin intyg på begäran av H. C. Engelhardt om berömvärd privatundervisning av honom ”så wäl uti Theoria som Praxi musica”.

Martinus Loutschani (B 1.429), organist i Kristine kyrka i Falun, utsåg strax före sin död 1729 till sin efterträdare ”Hoboisten Fredric Ratsman”, varvid denne erhölet instruktioner om, hur han skulle skicka sig som värdig elev och arvtagare till honom.

A 6 ÖVRIG MUSIKUTÖVNING

A 6.1 OFFENTLIGA NÖJEN

Med offentliga nöjen menas här sådana som varit tillgängliga för allmänheten. Till dem hörde även gatlopp, halshuggning, stegling etc. ackompanjerade av trumslagare.

De offentliga nöjena var koncentrerade till marknaderna, för Uppsalas del distingsmarknaden i januari/februari, Ersmässan 18 maj och Matsmässan 21 september. Ett inslag i distingsmarknaden var att skolan om kvällarna vandrade i *ostiatimgång* från gård till gård och musicerade. I distingsmarknaden 1686 hade Eric Sohme gått ostiatim och själv tagit alla pengarna enligt skolrektors klagomål. I februari 1687 begärde skolans lärare och andra ”under musiken” att få gå omkring och musicera i husen under marknadstiden. Detta avslogs av akademiska konsistoriet därför att sådant ej varit brukligt och även med hänvisning till prins Carl Gustafs död.³²

Marknaderna drog till sig underhållare av allehanda slag såsom gycklare, lindansare, björndansare, marionettspelare och komedianter. Alla brukade de uppträda med musik i någon form. De allra flesta notiserna rör distingsmarknaden i februari. Tillståndsgivare var magistraten i Uppsala och landshövdingen, som tjänstgjorde i Stockholm. Underhållarna blev på grund av kungl förordning 1698 21/10 tvungna att betala avgifter till de fattiga på hospitalet. Akademiska konsistoriet beklagade sig hos landshövdingen, särskilt när studenterna spelade teater och försummade sina studier.

Gycklerskan Anna Maria anklagades i februari 1664 för diverse småstölden men släpptes på grund av bristande bevisning. Hon utvisades dock från staden.³³

I september 1673 fick *björndansaren* tillstånd att spela under Matsmässomarknaden [24 september].³⁴ Polska björndansare hade 1681 blivit framtagna sina trumpetor och krävde att få dem tillbaka enligt remiss från borgmästare och råd i april.³⁵

³² Uakp 1687 19/2 § 8.

³³ RA Uppsala läns dombok 14 1664 10/2, 12/2.

³⁴ Dombok 1673 20/9.

³⁵ Upps länsstyr, Landskansliet A I:18.

Komedier förekommer ofta. Under distingsmarknaden 1663 gästades Uppsala av komedianter, bland andra *Augustinus Strutz* och *Johan Detter*. På Olaus Rudbecks fråga i augusti 1664 om sal i exercitiehuset ”för Studenterna att agera Comedier vthj” hänvisade landshövdingen till hovkvartermästaren, som endera dagen väntades till Uppsala. Akademiska konsistoriet medgav i januari 1672 att studenter fick delta i komedier på slottet i distingen men någon professor måste genomläsa texten. Det var klagomål på kvaliteten.³⁶ Till Karl XI:s ära hade Johannes Columbus, som då var rector magnificus, författat *Bucolicum dramation* för att uppföras i stora salen på Gustavianum den 28/1 1677 men utan teaterrekvisita (Meyer 721).

1683 fick komedianterna tillstånd att agera under distingsmarknaden mot betalning av 1 dukat till staden. Två komedianter hade druckit och blivit inblandade i slagsmål. Den ene hette Fredrik Reiss.³⁷

Under komedin den 1/3 1684 hade handelsmannen Adam Barck tagit en månglerska från Stockholm under kläderna.³⁸

Under åren 1685 till 1691 framfördes svenska teaterstycken i Lejonkulan i Stockholm av ”Dän Swänska Theatren”, ett studentsällskap från Uppsala. Michael Zethrin anger att Johan Celsius tragedi *Orpheus och Euridice* framfördes i oktober 1687.³⁹

I november 1685 utverkade Petrus Gottfried (B 1.281) som talesman för några studenter tillstånd hos kanslern. De begärde för distingen 1686 att få hålla komedier på Kungsstallet.⁴⁰

Under distingsmarknaden 1686 hade en elev till Nathanael Rydelius (B 1.339) slarvat bort en spets, som han lånat till komedin den 10/2. Pojken hade burit denna och flera spetsar från Rydelius kammare till prof. Vallerius gård.⁴¹

Några unga studenter fick i mars 1686 tillstånd att agera komedier på gamla rådstugan utan betalning.⁴² Mot detta protesterade de studenter som i distingen hållit komedier på Kungsstallet, eftersom de lagt ned stora kostnader på sin ”dessein”[utstyrsel]. Konsistoriet var negativt inställt till komedispelet, då studenterna som var mycket unga, hindrades i sina studier etc.⁴³ Studenterna i

³⁶ Uakp 1672 24/1 § 13.

³⁷ Dombok 1683 29/1, 15/2, 21/2.

³⁸ Dombok 1684 3/3, 5/3.

³⁹ UUB N 11 35 p. 200–201; se J. Celsius, *Tragedien om Orpheus och Eurydice: uppförd å teatern Lejonkulan i Stockholm 1687: efter handskrifterna utgifven med inledning och textkritiska anmärkningar af Preben Nodermann*, Lund: Gleerup, 1901.

⁴⁰ Uakp 1685 4/11 § 22, 18/11 § 2.

⁴¹ Ukäp 1686 26/2, 2/3.

⁴² Dombok 1686 13/3.

⁴³ Uakp 1686 24/3 § 5; jfr Norlind TK 3, s. 92.

Kungsstallet begärde i april förnyat tillstånd, men rektor sade sig ej kunna ge dem någon förhoppning med hänvisning till kansler M. G. De la Gardies död.

Studenterna hade 1687 fått avslag på sin begäran att hålla komedier under distingen bland annat med hänvisning dels till fastan, dels till sorgen över arvprinsen Carl Gustaf. Olaus Rudbeck framförde i stället ett förslag att ge en tragedi eller sorgespel över prinsen. Även detta avslogs dock. När studenterna i april återkom med begäran, ansåg konsistoriet att det var bättre att alldeles upphöra med sådant förehavande.⁴⁴

I mars 1693 avslog konsistoriet ansökan av studenter att spela en komedi.

Rudbeck svarade landshövding Hoghusen i februari 1699 beträffande distingsmarknaden, till vilken inga komedianter kommit. Det behövdes dock ej, eftersom det i Uppsala fanns sådana som spelade roliga komedier enligt honom.

Tyska komedianterna *David Flek*, *Johan Göran Klettis* med sitt följe fick tillstånd att agera komedier under distingsmarknaden 1701 mot 12 daler kopparmynt i avgift till de fattiga.⁴⁵

Studenten Petrus Rydell protesterade 1701 inför consistorium minus mot vittnet mons. Berg, som under komedin våldfört sig på honom och utmanat honom.⁴⁶

Komedianten och borgaren i Stockholm sedan 7/3 1700, *Martin Neugebaur* begärde lov att agera i marknaden 1707. Han lovade skälig ersättning till de fattiga.⁴⁷ Borgmästare Starling förordnade två dagar för föreställningar med insamling till de fattiga.⁴⁸ Neugebaur uppträdde även 1708 och begärde att få betala 12 daler kopparmynt till de fattiga i hospitalet. I stället måste han tillsammans med sin måg *Peter Paul von Hart* betala 24 daler för att han spelat i sistlidna distingsmarknaden.⁴⁹ von Hart ingav i februari 1709 supplik att få ”agera utan Musik” i distingsmarknaden under sorgetiden efter prinsessan Hedvig Sofia. Landshövdingen gav tillstånd med villkor att inkomsterna första och sista dagen skulle gå till de fattiga.⁵⁰ Han fick tillstånd även en vecka i mars mot 3 daler silvermynt till de fattiga.⁵¹ Konsistoriet reagerade i april mot komedianterna, som spelade varje dag och lockade den studerande

⁴⁴ Uakp 1687 27/4 § 3.

⁴⁵ Dombok 1701 11/2.

⁴⁶ Uakp (minus) 1701 2/3 § 1.

⁴⁷ Upps länsstyr, Landskontoret 938 1707 5/2.

⁴⁸ Dombok 1707 9/2.

⁴⁹ Kvitterat av hospitalssysslomannen. Dombok 1708 16/3.

⁵⁰ Dombok 1709 20/2.

⁵¹ Dombok 1709 13/3.

ungdomen ifrån sina studier, särskilt som det skedde mitt i terminen. Man ville uppmäna magistraten att förbjuda detta.⁵² Detta upprepades i maj.⁵³

Magistraten hade i oktober 1720 inga invändningar mot *Johann George Kempbes* ansökan att få agera komedier. I november hade ”Commedianten ifrån Fahlun” anmält sin avresa från staden sedan han agerat där några veckor. Han hade agerat en dag för de fattiga vilket inbringade 11:7 1/6 daler silvermynt.⁵⁴

Ovannämnde komedianten *Martin Neugebaur* förekom redan 1693 som *marionettspelare*. Hans dräng Michael Siegell, som gick omkring med trumman, hade råkat i slagsmål med några herretjänare.⁵⁵ 1699 meddelade landshövdingen att kungl förordning 1698 21/10 om avgifter till de fattiga skulle i fortsättningen gälla för marionettspelaren.⁵⁶ I stället för 12 daler kopparmynt höjde landshövdingen avgiften till 20 daler med tanke på att han spelade mot inträde i 14 dagar.⁵⁷ Borgmästare och råd intygade att han spelat under distingsmarknaden och nu tänkte bege sig till annan ort. Han fick goda vitsord och hade givit 20 daler kopparmynt till de fattiga.⁵⁸ Han hade åter tillstånd att spela i marknaden 1714 mot 12 daler till hospitalet. Men det blev ingen spelning av.⁵⁹

Marionettspelaren *Nicolas Kietting* hade tillstånd att 1707 börja spela mot att han gav de fattiga 3 daler silvermynt per vecka.⁶⁰ 1708 fick obekant marionettspelare tillstånd att agera över distingsmarknaden.⁶¹

I oktober-november 1725 klagade konsistoriet hos landshövdingen över obekant marionettspelare.⁶²

Akademisekreteraren skulle hos borgmästaren begära att *lindansarna* ej skulle få tillstånd att uppträda under fastan och instundande påsk 1682 samt varnas att inte söka på något sätt bedra ungdomen.⁶³ Trots det hade apotekarsonen Ludvig Gottfried haft sällskap med ”en lijndantzarnes Musicant” på långfredagens kväll.⁶⁴ I februari 1706 begärde lindansaren *Christoph Damm* ”att få speela och wijsa sin konst” i marknaden. Han hade varit vid de andra

⁵² Uakp (majus) 1709 28/4 § 10.

⁵³ UUA (I) B I b:12 p 124f. Tryckt i Annerstedt Bihang 3 nr 46.

⁵⁴ Dombok 1720 3/10, 9/11.

⁵⁵ Dombok 1693 6/3.

⁵⁶ Dombok 1699 17/1, 26/1.

⁵⁷ Dombok 1699 17/1, 26/1, 6/2.

⁵⁸ ULA Upps stadsarkiv (I) B I:1.

⁵⁹ Dombok 1714 25/2.

⁶⁰ Dombok 1707 30/1.

⁶¹ Dombok 1708 20/1.

⁶² Uakp 1725 27/10, 6/11, 20/11.

⁶³ Uakp 1682 12/4 § 4.

⁶⁴ Uakp 1682 26^a § 2.

marknaderna i Örebro, Salberget etc. och hade rekommendationer från landshövdingarna där. Därför fick han tillstånd, om han som brukligt erlade avgift till de fattiga.⁶⁵ Landshövdingen hade erfarit att lindansaren på 3 timmar förtjänade 180, 200 å 260 daler kopparmynt. Han ville av magistraten få veta vem som givit honom tillstånd. Lindansaren skulle inkallas och föreläggas att agera 3 gånger med kollekt till de fattiga eller betala 3 x 100 daler kopparmynt.⁶⁶ Lindansaren androg sina stora utgifter för hyra av lokal, upplysning med ljus och musikanternas betalning varje dag. Han ville spela en dag för de fattiga och sedan ytterligare en gång i slutet av marknaden.⁶⁷ Landshövdingen vidhöll betalningsvillkoren och ville veta vem som meddelat tillstånd. Det var borgmästare och råd med motivering att lindansaren hade agerat i Uppsala för snart 11 år sedan och att han uppvisade pass och rekommendationer.⁶⁸ Lindansaren hade spelat två aftnar men för sin ”sjuklighets och bräcklighets” skull fick han uppskov med den tredje aftonen.⁶⁹ Den sista gången han spelade hade det varit mindre folk. Tillsammans hade han insamlat 136 daler kopparmynt. Därför ålades han att be sin värd, kämnären Dejeström, insätta resterande 164 daler. Damm sade sig vilja lämna sitt gods samt hustru och barn medan han själv reste till Stockholm för att få landshövdingens resolution.⁷⁰ Dagen därpå skrev han en supplik till landshövdingen i Uppsala län att slippa betala mer än 146 daler till de fattiga.⁷¹ Landshövdingen medgav nedsättning av avgiften till 200 daler, därför att magistraten genom sitt agerande förhindrat Damm att spela när marknadsfolket var kvar. Magistraten fick en varning att ej en annan gång utan landshövdingens vetskap låta ”sådana Landstrykare frijtt spela och agera”.⁷²

Damm återkom påföljande år då borgmästare Starling förordnade två dagar vardera för honom och *komedianten Martin Neugebaur* då de skulle ge föreställningar med insamling till de fattiga.⁷³ Landshövdingen beslöt 27/2 att Damm som haft så ringa förtjänst skulle slippa dansa på linan andra gången för de fattiga.⁷⁴

⁶⁵ Dombok 1706 5/2.

⁶⁶ ULA Upps stadsark (I) E II:5 1706 28/2

⁶⁷ Dombok 1706 2/3

⁶⁸ ULA Upps länsstyr, Landskontoret 938 1706 13/3

⁶⁹ Dombok 1706 10/3

⁷⁰ Dombok 1706 15/3.

⁷¹ ULA, Upps länsstyr, Landskontoret 938 1706 16/3.

⁷² Dombok 1706 2/4.

⁷³ Dombok 1707 9/2.

⁷⁴ Dombok 1707 18/3.

I november 1707 meddelade landshövdingen honom tillstånd att framträda vid nästa disting mot vanlig avgift till de fattiga. I mars 1708 attesterades att han lämnat 12 daler kopparmynt till de fattiga.⁷⁵

En lindansare, som begärde hos konsistoriet i januari 1721 att få uppträda i distingen, hänvisades till landshövdingen.⁷⁶

Rannsaking skedde i december 1727 av oväsendet på Nosocomii hus 24/11 då lindansarna agerade för sista gången. Kantor Johannes Mehmer (B 1.537) inkallades som vittne. Han var inne i salen, hörde oväsendet och såg hur stenar kastades in genom fönstren på lindansaren av dem som inte kommit in.⁷⁷ Vittnet Göran Jansson var också inne i salen ”ty han gick in med Instrumenter åt Musicanterne”.⁷⁸

A 6.2 BEGRAVNING

Slutmålet i denna världen var för 1600-talsmänniskan att komma i jorden med hedern i behåll och med ceremonier och omkostnader, som den dödes sociala ställning berättigade till. Så fort allt inte var som det skulle, till exempel att den avlidne belastades av oförsonade brott, självmord eller nattvardsvägran, vidtog noggranna överväganden på domkapitelsnivå. Utslaget innebar större eller mindre inskränkningar i ceremonierna och tilldelning av socialt sett sämre begravningsplats beroende på det konstaterade brottets svårighetsgrad (del 1, s. 95).

Två exempel på sämre gravplats

Elsa, änka efter Erik Sabel (B 5.9) påträffades drunknad i april 1712. Rannsakingen utmynnade i en förklaring att hon ej kunde anses som självspilling, varför hon kunde tas upp av ärligt folk – ej av skarprättaren – och begravas på kyrkogården. Hovrätten fastställde omedelbart domen ”så att Elsa Sabels döda kropp må af des anhörige uptagas och handteras samt sedan uti stillhet och utan Ceremonier i kyrkiogården begrafwas”.

I oktober 1728 avled dansmästaren Peter Malpart (B 2.15). Eftersom han var katolik begravnades han på södra sidan av kyrkogården utan klockor och jordfästning.

Pesten 1710 medförde särskilda tillvägagångssätt. Hela orgelbyggarfamiljen Risberg (B 8.10) utplånades i den pestvåg som nådde Uppsala hösten 1710.

⁷⁵ ULA, Upps länsstyr, Landskontoret 1410 1708 8/3.

⁷⁶ Uakp 1721 21/1 § 9.

⁷⁷ Uakp (minus) 1727 2/12. *Nosocomium academicum* var universitets undervisningssjukhus i Oxenstiernska huset invigt 1708.

⁷⁸ Uakp (minus) 1727 6/12, 9/12, 12/12.

I oktober jordfästes först Risbergs lille son och drygt fjorton dagar senare ytterligare två barn på domkyrkogården. Därefter verkar det som om man börjat begrava flertalet av farsotens offer på en särskild pestkyrkogård utan dödboksnotiser. Vi vet därför inte när makarna Risberg gick bort och inte heller om de hade flera barn.

Normala begravningar

Rector cantus och vicebibliotekarie *Carolus Petri Wallinus* (B 1.192) begravdes 1675 31/10 i Helga Trefaldighet och jordfästes på domkyrkogården med tillbörliga riter.⁷⁹ Utgifter för begravningen: tre ringningar med alla klockor, lägerstad på kyrkogården, det bättre pället, två veckor i likkuren blev tillsammans 21:3 daler kopparmynt.⁸⁰ Begravningsverser författades av de blivande professorerna i vältalighet Petrus Lagerlöf (lat vers, musiknotiser) och Hemming Forelius (sv vers).

Sveno Pontan (B 1.383) var Smålands nations 2. kurator våren 1697 till våren 1699. Nationen beslutade ge 24 daler kopparmynt till hans begravning i december 1715. Nationen beviljades ansökan om 16 daler silvermynt av fattigkassan till begravningen. Den gick på 33 daler kopparmynt för klockorna, bårklädet och grav på kyrkogården. Begravningsverser till stud mus Sveno Pontan författades av studiekamraterna i musikensemblen Andreas Schiörling (B 1.497) och Andreas Örström (B 1.495). Begravningsverser författades även av Johannes Eurenus.

Orgelbyggaren *Frantz Boll* begravdes 1676 på Riddarholmens kyrkogård. Detta är förbryllande, eftersom Boll under orgelbygget i Riddarholmskyrkan köpte sig en grav där och i anslutning till förvärvet i slutet av 1654 använde den för begravning av ett barn. Graven nyttjades senare också av hans arvingar. Det återstår alltså att finna en förklaring till varför man avstod från den förnämligare gravplatsen inne i kyrkan. Med tanke på tidens känslighet i fråga om rang och heder ända ner i graven kan frågan inte lämnas utan avseende.

Begravningsverser av Olaus Rudbeck och Olof Rudbeck den yngre.

Med pseudonymen OR i olika ordbildningar uppträdde Olaus Rudbeck i begravningstryck för Johannes Loccenius 1678 9/6 ”Skrifwit i denna *O Rolige tiden*”, för Olof Verelius 1682 9/2 ”Sc. *bOREas*”, för parentation över Ulrika Eleonora den äldre 1693 29/11 samt tillsammans med Olof Rudbeck den yngre vid begravningen ”Af twenne *OROR* i Vpsala Vhrwärk”, för Henrik Curio, odat. ”Skrifwit af ditt förwända namn *OIRUC*”.

⁷⁹ Petrus Aurivillius rektorsprogram med inbjudan till vice bibliotekarien och rector cantus begr kl 1 e m. KB 82 Aa 16/1:5.

⁸⁰ ULA Upps domk dep 54 (b) (X a) p. 96. På änkans begäran lämnades 30 d smt till begravningen, Uakp 1675 27/10 § 6.

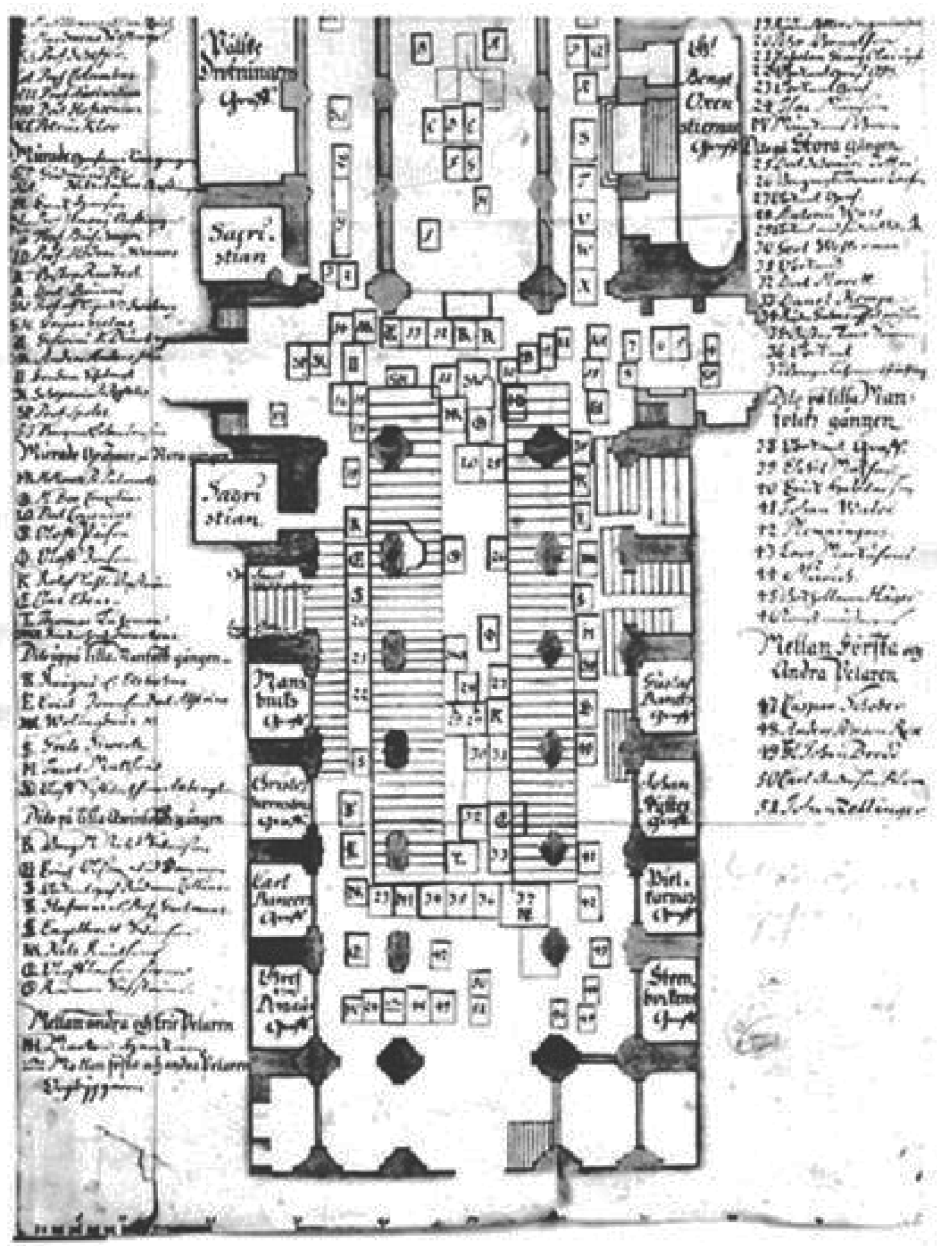

Fig 7. Gravplatser i domkyrkans västra del. Upps domkap E V:140:21.

Grav i kyrkan, begravningsverser, parentationer

Olaus Rudbeck dog 1702 12/7 och begravdes i domkyrkan, där det nyligen brunnit, i gravhäll nr 61.⁸¹ *Laudatio funebris* [...] *Olai Rudbeckio* av Johannes Esbergius trycktes i Uppsala 1703.

Director musices Christian Zellinger avled natten mellan den 6 och 7 oktober 1718 ”och jordfästades uti Domkyrkian och löös mull nedre wid orgeläck-taren d. 12 oct: 1718 af Högwyrdige Herren H.r Doctor Molin”. Andreas Gråsten (B 1.516) och sonen Gabriel Zellinger författade begravningsverser. Gråsten anför Zellingers musikaliska verksamhet. Lutan nämns flera gånger som hans instrument.

Den cahmanska graven i Uppsala domkyrka ställdes i ordning till H. H. Cahmans första hustru Anna Christina Fritzsches begravning 1694. Cahman betalade själva graven med 30 daler kopparmynt och bekostade murning och övriga arbeten. Den låg norr om mittgången mellan första och andra pelaren räknat från västportalen (B2 och B3 enligt Boëthius-Romdahl) och är inritad redan på 1690-talets gravkartor (se fig 7). 1696 fick Christian Zellinger utnyttja graven för sin dotter (se B 2.9).

Cahman avled i Stockholm i september 1699. Den kontrollerbara själaringen i Klara ägde rum den 11:te. Enligt änkans begravningsräkning ringde man också i Jakob, men eftersom Cahman vid sin bortgång hade orgelarbeten på gång både där och i Riddarholmskyrkan, tycks man ha befriat sterbhuset från avgifter. Jordfästningen skedde den 28 oktober i den senare kyrkan, men förrättades av kyrkoherde Andreas Lysing i Jakob. Därefter roddes kistan till Uppsala, där Cahman hade sin grav i domkyrkan (för omkostnader, se Cahmans biografi). Professor Eric Burman (B 1.479) jordades där 1729 med tillstånd av Johan Niclas Cahman under läktaren mot kvinnfolkssidan. Jordfästningen förrättades av Mag: Wiman. Kistan bars utan bårkläde, gravöppning i kyrkan, klockorna fritt, kostnader 31:16 daler kopparmynt. Släktingen Olaus Burman fick betalt för sina omkostnader för Västerbottens nations klagoskrift över Burmans död: censur, tryck, papper, inbindning 78:20 daler kopparmynt.

Domkyrkorådet anmärkte 1737 att åtskilliga gravar i domkyrkan var förfallna, bland dem Burmans grav. Prof Reftelius svarade att han ej ägt någon grav utan att han jordats i orgelbyggare Cahmans grav, varför dennes efterlevande borde kosta på graven.

⁸¹ Foto i K. O. U. Lejon, *Gravhällarna i Uppsala domkyrka – och människorna under dem. Appendix: Gravarna i domkyrkan från 1600-talets senare del samt under 1700-talet* [i samarbete med L. O. Berg]. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 1997.

Professor *Johan Arndt Bellman* dog den 16 november 1709 i Stockholm. Sjärläringning skedde kl 9 påföljande dag i Storkyrkan och den 25 i Tyska kyrkan. Med stora hedersbetygelser och akademisk pompa jordfästes han i Uppsala domkyrka. Akademiska kapellet under Christian Zellinger torde ha medverkat. Begravning skedde i Maria kyrka. Akademiska konsistoriet sände den 23 november kondoleans till sekr Jacob Daurer med anledning av hans mågs, prof J. A. Bellmans död. Han tackade och nämnde att hustrun tidigare avlidit och att de efterlämnade tre små barn. A. Norrmack skrev begravningsverser till de döda Catharina Daurer och Joh. Arndius Bellmannus, båda döda 1709 (lat vers). Parentation hölls 10/5 av Johan Upmarck-Rosenadler, *Laudatio funebris* (lat prosa), Tryckt på Stockholms nations bekostnad.

”Jordfästades uti Dom kyrkian Matheseos professoren Herr Magister *Johan Wallerius* (B 1.355) uti des graf i Domkyrkian af Hög wyrdige Herren H.r Doctor Molin.” Begravningsverser 1718 19/8 av Laurentius Hesselgren och av H[erman] K[olthoff] H[enrichsson].

Begravningskostnader:

1718 19/9 ringning	24 d kmt
”grafställe i löös mull på lilla gången”	30:-
bårklädet	9 :-
kyrkans svarta kläde och predikstolens beklädnad	15:-
1718 22/8 betalning för ”Kongl Academie klädet”	7:-

Det beslöts enhälligt i protokoll 1718 12/11 att Kalmar nation skulle svara för tryckningen av den parentation som ”med det forderligaste skulle hållas öfwer Sal: Inspectorem” Johan Wallerius. Professor Johan Hermansson fick godkämt att hålla parentation den 5 december. Inbjudan därtill 3 december (Meyer II:115). Den hölls i Auditorium Gustavianum Majus på Kalmar nations bekostnad. Däri finns ett avsnitt som karakteriserar Harald Vallerius i jämförelse med sonen Johan samt dennes deltagande i faderns collegia musica.⁸²

Musikinslag vid begravningar

1) Utsjungning vid sorgehuset. Det var i huvudsak en uppgift för prästen. Psalm sjöngs när kistan bars ut ur huset.

2) *Liksången* var skolans uppgift. Procession med rektorer, lärare, notarier och djäknar. Man betalade för hel, halv, fjärdedels skola.

I november 1692 pålystes att inga likprocessioner fick förekomma på gatorna. Borgerskapet godtog förslaget att kvällen innan sätta den döda i ”Curen” (likhuset) där skolan fick stå. Man fann detta anständigare än att på dagen

⁸² Göransson Koralpsalmboken 1697, s. 155.

gå med liket på gatorna utan procession och att djäknarna skulle möta på vägen.⁸³ Inkomster för trivialskolans fattigkassa i november 1674 var uppenbarligen för liksåång.⁸⁴

Av 12 d kmt till skolan för prof Norcopensis-Nordenhielm sons lik	
togs med allas samtycke till fattigkassan	1 ½ d kmt
Av diskretionspengarna [dusören] för trumpetaren	0:8
Sekr Lährman vid sin sons begravning	0:24
Fäktmästare Johan Grubbe för sin sal. hustru	1

Uppgifter för fattigkassan 1675⁸⁵

Har. Aschebom (UM 1672) för ett lik	6 d kmt
Monsr Giöding på Bergerus Eeks (UM 1670) vägnar	5:8
Monsr Andreas Lindberg på sal. Jacobus Falks (UM 1671) vägnar	4:8
Monsr [Henricus] Kolthoff (UM 1672)	0:12

Uppgifter för fattigkassan [1676]⁸⁶

Av de 100 d givna för H. räntmästarens [Olof Verelius] sal. hustru 2 d kmt
I bokbindaren Johan Sifwertz räkning på begravningskostnader för sin moder 1687 lämnas detaljerade uppgifter bland annat över ersättning till skolans rektor, kollegor, notarier, versikularier och djäknar.⁸⁷ Vid orgelbyggargesällen Anders Larssons (B 8.9) begravning i september 1693 gavs

till djäknarna	1:12 d kmt
till skolmästaren	0:16. ⁸⁸

I bouppteckningen i oktober 1694 över Maria Larsdtr, hustru till krukmakaren Johan Zattz, upptas⁸⁹

till skolrektorn, notarien [Sohme] och gossarna	1:16 d kmt
---	------------

I bouppteckningen i december 1694 efter Barbro Erichzdtr, hustru till rådman Bengt Gahm utgavs för begravningen

”diecknarna tilhopa”	5 d kmt
----------------------	---------

I bouppteckning i augusti 1695 efter tullskrivaren Anders Isberg⁹⁰ sonen Eriks räkning 1693 4/4 bl.a. för faderns begravning:

⁸³ Dombok 1692 23/11.

⁸⁴ Upps domkap G II 1 a:1 b.

⁸⁵ Upps domkap G II 1 a:1 b.

⁸⁶ Upps domkap G II 1 a:1 b.

⁸⁷ Upps stadsarkiv (I) F II:1.

⁸⁸ Övriga utgifter var: Hr Jerler för likprädikan 6 d kmt och Kyrkioherden i likstol 9.

⁸⁹ Upps stadsarkiv (I) F I:2.

⁹⁰ Upps stadsarkiv (I) F I:2.

Bägge notarierna [Eric Sohme och Eric Boman]	1:28 d kmt
Skolrektorn	0:30
Fyra kollegor	1:28
Djäknarna	2:24
Broderns begravning: skolebetjante	1:10

Johan Wolgemuths räkning 1695 16/10 över utlägg för svärmoderns, rådmän Lijens hustrus död och begravning bland annat:⁹¹

Till skolmästaren	1:28 d kmt
Till kantor Boman	0:16
Åt djäknegossarna	0:16

I bouppteckning efter ryttaren Per Rudbeck 1695 18/12 anges i änkans räkning 1691 för begravningskostnaderna bland annat:⁹²

Givit till präster, notaries [Sohme, Boman] och skolan 4 d kmt

I bouppteckning efter Jon Olsson Nässling, norrl, februari 1697 bland annat utgifter för begravning:⁹³

Magister Celsius (skolrektor)	1:16 d kmt
Notarius Bohman	0:15
2 gossar	0:12

I bouppteckning mars 1697 efter Joen Michelsen Forsman, norrl, bland annat utgifter för begravning:⁹⁴

Skolmästaren och sångarna [Sohme, Boman] 1:16 d kmt

I bouppteckning efter Sara Anderstr april 1698:⁹⁵

Skolmästaren och notarien [Sohme] 1 d kmt

Erik Johansson Moln, räkning på utlägg i september.

1707 för bagargesällen Petter Klings bisättning och begravning bland annat:⁹⁶

Skolrektor för att få sången	1:28 d kmt
Sjungaren Erik Sohme för sitt omak	1:16
4 versikularier 6 öre vardera	0:24

Georg Brodin utlägg oktober 1707 för salig kämnären Lars Hargmans begravning bland annat:⁹⁷

⁹¹ Upps stadsarkiv (I) F I:4.

⁹² Upps stadsarkiv (I) F I:2.

⁹³ Upps stadsarkiv (I) F I:3.

⁹⁴ Upps stadsarkiv (I) F I:3.

⁹⁵ Upps stadsarkiv (I) F I:3.

⁹⁶ UUA (I) E III a:6 p. 653.

⁹⁷ Upps stadsarkiv (I) F I:6.

Rector scholae	1:28 d kmt
Cantores [Sohme, Boman] och dieknar	3:24
Bouppteckning januari till februari 1709 efter kämnären Ionas Rislings änka, hustru Maria Pauli bland annat en specificerad begravningsräkning. ⁹⁸	
Sjungarna Eric Sohmes och Eric Bomans lön	1:4 d kmt
Mattz Pärsson Hälls begravningsräkning juli 1710.	
Sjungare [Sohme, Boman]	1:22 d kmt
Begravningsräkning oktober 1710 för hejdridaren Johan Ohrstedts hustru, Anna Lohm. ⁹⁹	
Sjungarna [Sohme, Boman] och gossarna	3:24 d kmt
Begravningsräkning april 1716 för Anders Hindersons änka, Margareta Husman. ¹⁰⁰	
”Cantoren Zohm med Scholae-gossarna”	1:28 d kmt
Utgifter för begravning oktober 1718 av kämnären Andreas Moréns änka, Celsius bland annat: ¹⁰¹	
Till rektor i skolan	6 d kmt
För skolan betalt	15
Bouppteckning efter Peter Lindgrens hustru Susanna Hedman oktober 1718. I begravningsräkningen. ¹⁰²	
Sjungaren [Eric Westerholm]	1:4 d kmt
Bouppteckning december 1718 efter salig Pehr Hindersons änka, Elisabeth Persdtr bland annat Johan Upmans räkning rörande mormoderns begravning. ¹⁰³	
Till Rector Scholae och Sjungaren [Eric Westerholm]	12 d kmt
Begravningsräkning för Johan Massons hustru januari 1720, bland annat: ¹⁰⁴	
”till de som siungder är betalt”	3 d kmt
Bouppteckning maj 1720 efter salig skräddaren Petter Holts änka, Kerstin Andersdtr. I begravningsräkningen bland annat: ¹⁰⁵	
Till sjungarna	3 d kmt

⁹⁸ Upps stadsarkiv (I) F I:5.

⁹⁹ Upps stadsarkiv (I) F I:5.

¹⁰⁰ Upps stadsarkiv (I) F I:7.

¹⁰¹ Upps stadsarkiv (I) F I:8.

¹⁰² Upps stadsarkiv (I) F I:8.

¹⁰³ Upps stadsarkiv (I) F I:8.

¹⁰⁴ Upps stadsarkiv (I) F I:8.

¹⁰⁵ Upps stadsarkiv (I) F I:8.

Skolpersonalen i Uppsala ansökte i november 1674 hos ärkebiskopen och domkapitlet om *likpenningar* från akademistaten, som hade gratis begravning. Den bestod ej enbart av professorer. Man anhöll om en viss taxa gemensam för staden och akademistaten, dock ej högre än 2 riksdaler som i Gävle och andra städer. Bland de 8 undertecknarna var notarierna Ericus Munelius (del 1, B 1.170) och Eric Sohme (B 1.250).¹⁰⁶

Anställda vid kyrka och skola hade åtminstone ringningar fritt. Ett frikostigt exempel härrör från Stockholm: kantorn i Klara skola Jonas Jonæ Gramonius (B 1.243) begravdes i Klara 1699. Liket fick genom kyrkoherdens anordning allt fritt: bårkläde och båren, 3 begravningsringningar, bisättning och sång av skolan.

3) Sång vid graven av skolan. Se ovan.

4) Sång i kyrkan (om likpredikan hölls).

Kompositioner vid begravning i kyrkan

Olaus Rudbeck anlitas flerfald för begravningsmusik: *Sorg- och klagesång* till Axel Oxenstiernas begravning 1655 (se del 1, s. 266) och *Samtalet mellan Gudh, Konungen och Landet* till Karl X Gustavs begravning i Riddarholmskyrkan 1660 7/11. Endast texten är bevarad (se del 1, s. 266).

I två brev från *Olaus Rudbeck* november 1662 till M. G. De la Gardie behandlades begravningsmusik för hans son Jacob August i Riddarholmskyrkan 17/12 1662 och bifogades texterna till kompositionens tre delar. Musiken är dock ej i behåll.¹⁰⁷

Till M. G. De la Gardies begravning i Riddarholmskyrkan 1686 26/9 ombads Rudbeck av änkan, pfalzgrevinnan Maria Euphrosyne, komponera en kantat. I hennes brev 1686 30/8 (meddelat av Atterbom) skriver hon trohjärtat:

så vet jag ock visst herr professoren själv vara förnöjd och åstunda, att jag påminner om det ärendet [...] vilket är försorg om musiken vid begravningsakten. Ty gärna skulle jag önska, att församlingen den med någon applausu [uppskattning] måtte höra: emedan min salige käre herre i livstiden varit därav ej ringa liebhaber, och detta nu (såsom det brukas) bliver den sista ihågkommelsen för honom därav på jorden [...] Min hovpredikant Herr Nils Lennæus sänder texten jag åstundar skall sjungas, som är den 25:e psalmen (nämligen ”Efter dig Herre längtar jag” etc) ty min salige käre herre har själv den utvalt till liktext och gjort däröver en meditation i en visa. Fastän densamma är något lång, hoppas jag lell [ändå] musikens lämplighet [ändamålsenlighet] och symfoni [samklang] så kunna sättas, att den, med ordens tydliga hörande, tonernes

¹⁰⁶ Upps domkap G II 1 a:1 nr 78, 79, 80.

¹⁰⁷ RA Kanslersämbetet E II:3.

behagliga långsamma tillhopastämmande, hjärtats devotion [andäktighet] och hörselns appetit [lust], med förnöjelse bliver attenderad [uppmärksam] och ingen ledsnad admitterar [släpper fram].

Hon bad att få veta om han ville åtaga sig uppdraget med tillhjälp av akademiens musikanter och betygade sin tacksamhet. Begravningen i Riddarholmskyrkan skedde söndagen den 26/9. Både akademiska kapellet och Rudbeck medverkade. Först ”musicerades länge och tystligt med låg röst och förstämde fioler ad suggestum” [före predikan]. Därpå följde predikan och personalier. ”Efter predikan musicerades åter och professor Rudbeck sång en stark bas, allt qverulabunte [klagande]”.¹⁰⁸ Man sjöng också *I stoft och sand, O Jesus Krist sann Gud och man* och en annan lång psalm.

Även *Harald Vallerius* komponerade musik till M. G. De la Gardies begravning, en kantat som i parentationen över Vallerius av Johannes Upmarck-Rosenadler jämfördes med Orpheus musik som uppväckte ur dödens dvala.¹⁰⁹ Den är nu försvunnen.

Drottning Ulrika Eleonora den äldre hade avlidit 1693 26/7. *Christian Zellinger* beviljades av konsistoriet en särskild läktare i domkyrkan (H. H. Cahmans orgel var under byggnad) för utförandet av sorgemusik även i Uppsala på begravningsdagen den 28 november samt vakt vid dörren för att hindra att för mycket folk trängde sig på. Till detta tillfälle hade Zellinger författat och komponerat *En Sårge Musique* för 11 stämmor till vilken endast den panegyriska texten i 4 strofer på svenska återstår (se biografen B 2.9). Strof 1 uttrycker allas bestörtning över drottningens död, strof 2 hur hon blev en älskad och from landsmoder, strof 3 hela befolkningens gråt och klagan samt önskan att Gud bevarar konungen, änkedrottningen och kungabarnen, strof 4 frågar Vad är en världslig krona värd mot en himmelsk? Drottningens avsked till världen, farväl till alla nordiska länder.

Karl XI:s begravning skedde i Stockholm 1697 22/11. Denna dag kl 3, vilket var begravningstiden, skulle gudstjänst hållas i alla kyrkor.¹¹⁰ Från Uppsala finns ingen redogörelse men man torde kunna utgå ifrån att akademiska kapellet under Christian Zellinger medverkade.

Johannes H. Vallerius (B 1.355) komponerade flera begravningsverser med musik:

¹⁰⁸ Kyrkoherden Olaus Bodinus dagbok citerad i Norlind TK 3, s. 65.

¹⁰⁹ Wrangel Wallerius, s. 18, fotnot 2.

¹¹⁰ K Brev 1697 3/8.

Begravning 1699 30/11 Uppsala domkyrka av professor Andreas Spole.¹¹¹ Kompositionen har tidigare av Moberg felaktigt tillskrivits Harald Vallerius (svensk vers, 6 strofer). Röst och bc.

Begravningsverser 1701 Kalmar domkyrka till Christian Witte, råd- och handelsman i Kalmar (sv vers, 6 numrerade åttaradningar med tryckta noter + Cippus defuncti, lat vers)¹¹². Röst och bas.

Möjligen även till begravning 1697 14/11 Petter Salan¹¹³ (sv vers, 4 strofer). Röst och bc. Handskrivna noter.

Landssorg påbjöds efter drottning Ulrika Eleonora den äldres begravning i november 1693 (till påsken 1696), efter Karl XI:s död april 1697 (till pingstdagen 1699). 1708 dog prinsessan Hedvig Sofia och 1715 drottning Hedvig Eleonora. Efter Karl XII:s död var det landssorg 1718–19.

Tyst begravning

I domkapitlets protokoll i oktober 1701 behandlades tyst begravning, det vill säga utan instrument, under sorgetiden efter Adolf Johan den yngre av Pfalz-Zweibrücken, död 22/4 1701.

Zellinger anklagades för att han vid tysta begravingar använde orgelverket utan att varsko kyrkoföreståndarna. Gustav Blixencron hade 1701 beställt en tyst begraving för sin hustru Mätta Ribbing och redan betalat för den och beställt ”en kort och tyst sorge musik av Zellinger” när J. Swedberg förbjöd genomförandet. Blixencron klagade hos ärkebiskopen och domkapitlet och anförde att musik användes vid tysta begravingar både i Stockholm och även i Uppsala vid Olof Rudbeck den yngres och P. Nobelius ”några barn och därjämte nya för dem komponerade visor sjungits”.

Det var fråga om begravningsmusik 3/7 1701 Uppsala domkyrka av *Olof Rudbeck den yngre* till Wendela Catharina Nobelia, dotter till häradshövdingen (B 1.351) av ”mot världsens snarOR” (sv vers 12 sexradningar, komp S, bc) ”Kunde tu så hastigt afskied taga” (Davidsson Sv musiktr nr 92).¹¹⁴

Zellinger blev tillsagd om K Majt:s förbud mot sorgemusik med vaxljus på H. H. Cahmans orgelläktare för brandriskens skull. Det fick ske på annan plats. Ljus behövdes därför att det var i december månad. Begravningsceremonierna skulle börja så tidigt på eftermiddagen att skolbarnen kunde vara hemma kl 9 på kvällen.¹¹⁵

¹¹¹ KB Verser ensk A4o:27. Davidsson Sv Musiktryck nr 88.

¹¹² KB Verser ensk B2o:2 nr 138. Davidsson Sv musiktr nr 94.

¹¹³ UUB Personalverser, ensk 4o 1690–99, R-St.

¹¹⁴ UUB Personalverser ensk 4o 1700–1709, L-Ö.

¹¹⁵ ULA Upps domkap F I:9, p.119ff 1701 27/11; Uakp 1701 18/12 § 1.

Abraham Dahleen (B 1.474) komponerade musik till begravningen 20/2 1710 i Uppsala domkyrka av fru Elisabetha Holts, hustru till matem prof Harald Vallerius (sv vers, del två 6 numr sexradingar med musik). Melodistämman i sopranklav ”Jag går bort til lust och frögd, intet kan mig mer förnöya”. (Davidsson Sv musiktr nr 101).¹¹⁶

Exempel på förtäring vid gravöl

I mars 1724 Jordsattes ”Een fattig ung Person Erich Westerholm (B 1.442) wid Namn”. Hans värd Nils Wenström begärde begravningshjälp enligt räkning, 28:22 d kmt. Tidigare hade han fått 15½ d.

Klockor, bårkläde, lägerstad, kyrkvaktarna 10 d kmt

Klockaren för listerna 2

Ringaren Mats Mattson 1:16
13:16

Till gravölet

26 kannor öl à 12 öre 9:24

2½ kannor brännvin 3:24

Tobak och pipor 0:30

Kringlor och skorpor 0:24
15:06

A 6.3 GÄSTABUD

Gästabudprivilegiet innebar att den som önskade musik till gästabud och bröllop antingen engagerade organisten och hans eventuella medspelmän eller också att man skaffade hans tillåtelse att be några andra genom att betala honom en viss avgift. Organisten var yrkesmusikern som avlönades av domkyrkan, akademien och staden. Juridiskt sett lydde han under staden. Man behövde då inte betala en extra stadsmusikant som städerna gjorde i Skånelandskapen och Göteborg och som det var praxis även i Danmark och Tyskland.¹¹⁷

I de här redovisade uppgifterna från 1678 till 1720 varierar ersättningarna, som inte synes grundade i en fastställd taxa. Privilegiet innehades under tidsperioden av organisterna Johannes Zellinger och hans söner till 1678 (avhandlat i del 1, s. 96–97, 334), Christian Zellinger som nåårsorganist 1678–80, Harald Vallerius som tillförordnad 1680–82, Christian Zellinger och substitut 1683–1718, Eric Burman 1719–27.

Utnyttjandet av organisten och hans medhjälpare finns belagt framför allt på studentnationerna. På deras landskap (konvent), som var slutna sällskap

¹¹⁶ KB Verser ensk B2o:12 nr 46.

¹¹⁷ Jfr Musiken i Sverige, s. 363f.

men ofta ägde rum på ett värdshus, har organisterna ibland fått konkurrens av nationernas egna spelkunniga medlemmar. Nationerna ställde också ibland instrument till förfogande. Det talas framför allt om diskantfiol och basfiol.

Smålands nation engagerade 3 musikanter till sitt konvent 1678, sannolikt Christian Zellinger och medhjälpare vilka bekommit 6 daler kopparmynt var (= 18 daler) och 4 musikanter till konventet 1681 för 26 daler kopparmynt möjligen till Harald Vallerius och medhjälpare.

Södermanlands nation, som ägde egna instrument, engagerade antagligen 3 musikanter till konventet 1683 (väl Christian Zellinger och medhjälpare) för 36 daler kopparmynt och några musikanter till konventet 1689 för 19:16 daler. Även andra instrument efterfrågades vid sådana tillfällen. Så har Andreas Drossander (B 1.245) till konventet i december 1669 lånat ut sin *marintrumpet*, som dock slogs sönder. Även i maj 1678 förekommer *marintrumpet*. Isaacus Beronis Ström (B 1.308) kastade vid detta tillfälle ut sitt instrument genom dörren därför att det lät så illa. Novitierna Gustavus och Johannes Mellring samt Johannes Gilnaeus, alla i UM 1677, fick till konventet 1677/78 2 daler kopparmynt för att köpa strängar vid deras medverkan.

Värmlands nation betalade 30 d kmt till "Spelemännen" vid 1682 års konvent, möjligen till Harald Vallerius och medhjälpare.

Västmanland-Dala nation hyrde 3 musikanter à 12 daler kopparmynt till konventet 1680, sannolikt Vallerius och medhjälpare. Ett påkostat kalas hölls i maj 1695 för samtliga landsmän, inspektör Olaus Rudbeck, de professorer, adjunkter, adelsmän och rådmän som härstammade från Västmanland och Dalarna och då vistades i Uppsala. Man samlades i Leijmans stenhus vid Nya Torget där alla trakterades under två dagar med måltider, öl, vin och skalmejblåsare. "H. Sellinger" [Christian Zellinger] betalades uttryckligen för musik med 72 daler kopparmynt och de 4 skalmejblåsarna erhöll 22:16 daler. Skalmejblåsarna, som tillhörde Upplands regemente, var vid denna tid förlagda i Uppsala och ofta förekommande vid grassationer, kan ha svarat för dansmusik medan Zellinger och medhjälpare svarat för taffelmusik. Samma omständigheter hade redan ägt rum vid konventet pingsttiden 1689 i Stora salen hos Leijmans änka. Under tre dagar hyrdes 4 musikanter för 72 daler och dessutom betalades de 0:30 daler för strängar. Därutöver erhöll fyra skalmejblåsare 23 daler. Ett likartat arrangemang beskrivs vid den polske diplomaten Francisek Galeckis besök i april 1699 då han uppvaktades av Zellinger med akademiska kapellet. Även i detta fall förekom skalmejblåsare.

Zellinger klagade i augusti 1699 hos landshövding J. Hoghusen på intrång av skalmejblåsarna och hänvisade till sin fullmakt 1683 6/9 då han tillträdde som organist.¹¹⁸

På Fredrik I:s kröningsdag 1720 3/5 firades nationsfest på Västmanlands-Dala nation med stor illumination med transparanger i landskapssalen. Kuratorerna och några seniorer hade inbjudit rector magnificus, inspektor Jesper Swedberg, åtskilliga professorer, några grevar, baroner och adelsmän och några docenter. ”Capellet uti staden var och tillstädes, att hedra conventet med musiqve”. Detta måste tydas som akademiska kapellet under ledning av Eric Burman under hans första tjänstår.

När *Kalmar nation* höll gästabud på Tacksägelsedagen 1679 12/12 för att fira freden med Danmark betalades ”Musicanten Skenström” (S. J. Schenström, B 1.297) 3:2 daler kopparmynt, men vid konventet 1684 betalades ”Musicantene 8 plåtar” motsvarande 48 daler.¹¹⁹ Detta torde varit Zellinger med medhjälpare.

Dans

Studentlivet började vid inskrivningen på universitetet som följdes av depositionen, som var en skämtsam trakassering av de nyinskrivna (se B 1.219 Olaus Beckius). Avslutande moment var cornutsöl som de nyinskrivna skulle bjuda på. Inskrivning skedde även i nationen (*landskapet*) och kostade 10–12 daler kopparmynt. Då blev man penal och som sådan utsatt för juniorernas och seniorernas krav på uppassning, bjuda på öl, springa ärenden etc. Först efter en provotid på 12 veckor blev novisen antagen av nationen som junior, kunde lägga av den enkla kåpan och fick tillstånd att bära hatt och värja.¹²⁰

Exempel finns på pennialism mot de nyinskrivna där dans var ett medel att reta eller skymfa personen (se del 1, s. 99f för exempel före 1660).¹²¹

Man hade 1664 klätt ut en yngre student i förkläde och dansat med honom. När Laurentius Laurentij Kijlander (UM 1650) kom och begynte spela då började de dansa.¹²²

Novitien Andreas Sundell, söderml, berättade vid rannsaking 1673 att när han dansade med Asmund från en annan nation befallde senioren Petrus Jerlingh att Sundell skulle stanna mitt i ringen. Asmund klagade och fick då tre örfilar av Jerlingh, som band en kapp om midjan på Sundell så att den släpade

¹¹⁸ Upps länsstyr, Landskansliet. Biographica: Yckenberg – Östling.

¹¹⁹ UUB U 1430a.

¹²⁰ Se t.ex. Lewenhaupt Upl, s. 10, 11, 9, 15.

¹²¹ Ett annat exempel på skymfande i dansen i Rudén Per Brahe, s. 103f.

¹²² Uakp 1664 11/5 § 12, 16/5 § 8.

i golvet. Novitien Arvidus Collijn skulle hålla upp släpet. Så dansade de under hugg och slag från Jerlingh. Denne fick syn på en alrot som han lade som ok på Sundells axlar. När han på befallning skulle kyssa oket fick han tre örffilar.

Tre studenter, bland dem Ingellus Canuti Biörnkrou (B 1.248) dömdes för slag och övervåld i februari 1671 mot några andra studenter. Bland annat hade man dansat.¹²³

Nicolaus Aschanius (UM 1693) av Östgöta nation tvingade 1698 Nicolaus Lindelius (UM 1698) och andra novitier att sjunga och *dansa*, bland annat lekte man *cappucinerdansen*.¹²⁴ De fick även var sin melodi att sjunga, varvid den ene efter den andre slog takten med en nåsduk.¹²⁵

I ett mål 1670 mot några studenter för bråk med mera på deras inackorderingsrum framgår att de roat sig och *dansat för att lära sig*.¹²⁶

Det var studentbråk 1674 vid Cortegardet [stadsvaktens kur] och sönderslagning av postmästarens fönster en natt under den tid då Christian Schultz (B 2.7) satt i prubban för fiolstråken han haft bort. Det var 30 studenter utklädda och svårtade i ansiktet med fioler: *dans* och spel i en kammare mitt emot Lohrmans källare.

Om pojken Pelles hastiga död vittnades i januari 1675: onsdag 8 dagar före julaften var han så munter i Clas Cramers stuga att han dansade *linvävardansen* och Jöns Nilsson spelte på klaver eller regal.¹²⁷

1675 behandlades en grassation där fem namngivna, bland andra Gabriel Phragmenius (B 1.244) och Ingellus Biörnkrou (B 1.248) trallat och *dansat* och även spelat på luta.¹²⁸

1683 hade studenter varit i bråk hos bokbindaren Siwertz. Bland annat hade Hemming Gustafsson (B 1.267) uppmanats att *spela en dans*. Han hade dock urskuldat sig – ej varit kallad att spela – men till slut tillsammans med Michael Zethrin (B 1.317, bassist) spelat en engelsk gigue.¹²⁹

Fastlagssöndagen 1685 störde Andreas Orostander (B 1.346) med två kamrater friden hos skomakaren Erich Olsson, där gesällerna höll krogdag. De hade roat sig och haft ”speel för sigh”. De dansade också.¹³⁰

¹²³ Uakp 1671 8/2 § 4.

¹²⁴ Rudén Music in tablature nr 3386.

¹²⁵ Uakp 1701 4/10 – 11/12.

¹²⁶ Uakp 1670 17/9 § 3.

¹²⁷ Ukäp 1675 29/1.

¹²⁸ Uakp 1675 3/3 § 1.

¹²⁹ Uakp 1683 28/11 § 4, 8/12 § 4. Det torde vara Rudén Parodivisor, melodi nr 28.

¹³⁰ Uakp (minus) 1685 14/3 § 3, 21/3 § 1.

I september 1690 gick Sveno Pontan (B 1.383) och landsmannen Broddo Langelius grassatim på ljusan dag. Detta skedde dagen efter det k förordningen mot grassationer hade lästs upp för studenterna på slottet.¹³¹ Det rädde samstämmighet om att Pontan dansat fram på gatan.

Olaus Rudbeck nämndes 1700 bland dem som anmärkte på att det dansats i borgaren Jöran Brodins hus.¹³²

Skalmejblåsarna Lars Erichsson Sahlbäck (B 5.6) och Erich Börjesson Törngren (B 5.4) hade anlitats av stud Uttergren att spela på Bengt Erssons källare en söndagskväll i mars 1692. Tillsammans med andra hade de på förbjuden tid spelat och trallat vid Dr Stigzelius hörna och senare *dansat* och skrikit i Bredgränden.

I juni 1705 anklagades skomakaråldermannen Hindrich Pirgo och gesälerna för olaga och otida ölförsäljning och *nattdansande* hela natten 29 maj.¹³³

Fiskalen Samuel Rosling anklagade 1707 mästern Anders Umlof för otida *nattdansande* och ölförsäljning. Det var inte annorlunda än på ett horhus.¹³⁴

I en lägersmålssak berättade kvinnan att hon på S:t Andreas dag 1711 med några kamrater varit och *dansat* i snickaren Dahlins gård, där snickargesälerna haft sin sammankomst.¹³⁵

Studenten Petrus Söderberg (UM 1711) anklagade 1714 jungfru Maria Loding angående en guldring, som hon skulle ha tagit av honom då de dansade i hennes svågers bröllopsgästabad. Hon frikändes.¹³⁶

Bröllop

Upplands nation efterskänkte halva inskrivningsavgiften för Ericus Petri Kilman (B 1.224) på grund av hans fattigdom och för att han skulle spela i nationskonventet, som ägde rum i december 1666. På hösten samma år blev Kilman sårad av en värja, då han spelade på ett bröllop. Man kan sålunda förmoda en aktivitet som *spelman*.

Jonas Laurentii Arnelius (B 1.201), blivande superintendent i Karlstad, skrev under sin uppsalatid tillsammans med andra en bröllopsskrift med tre melodier för röst solo 1673 8/6 i Skärviken till Hans Barckhausen och Brita Funck (Davidsson Sv musiktr nr 55).

¹³¹ Ukäp 1690 20/9.

¹³² Dombok 1700 30/4.

¹³³ Ukäp 1705 20/6.

¹³⁴ Ukäp 1707 11/6.

¹³⁵ Ukäp 1712 8/4.

¹³⁶ Ukäp 1714 13/8, 27/8.

I juni 1677 hade Daniel Danielis Dijkman (B 1.271) och ”Hofwerberg”, sannolikt Magnus Magni Hofberg (B 1.272), spelat på bröllop hos smeden Anders Olofsson.¹³⁷

Studenten Ericus Isberg (UM 1676) mål 1686 mot byggnadsnotarien Clas Ekman för innehållen förtjänst för spelande vid glasmästaren Eriks bröllop. Båda anlidades där som spelmän.¹³⁸

Tillfällesskalden och parodidiktaren Michael Zethrin (B 1.317) har komponerat två egna melodier, sannolikt till bröllop: 1685 6/8 ”När som ormetungans etterhassa nål”, 1686 18/4 ”Konst-Apollos lärde finger sin gullharpa”. Han har dessutom skrivit många parodivisor till bröllop.

Christian Zellinger anhöll 1691 hos magistraten att hans rättigheter inte skulle kränkas, så att han inte gick miste om biförtjänsterna vid bröllop. Fattigt folk hade inte råd att anlita organisten utan sökte gärna ”det lindrigaste”.¹³⁹ 1698 riktade han klagomål till landshövdingen i samma ärende. Han hade klagat hos akademien och särskilt hos staden men förbigåtts av ”andra extraordinarie Personer som Schalmeyblåsare”.¹⁴⁰ De var anställda hos övesten för Upplands regemente och förekom flitigt i staden sedan 1680-talet.

1703 hade Zellinger pantsatt silver hos rådmannen Daniel Qvist. Han slapp betala ränta, eftersom han betjänade huset med musik vid bondkyrko-klockaren Johan Håkansson Klödermans andra bröllop 1706. Detta hade bekostats av Qvist, som tagit några musikanter, varvid ”Directeuren Hr Christian Zellinger wed samma tillfälle tacktes komma med.”¹⁴¹

Johannes H. Vallerius (B 1. 355) har skrivit tre bröllopsvisor:

1700 4/1 Uppsala till mag Fabian Törner, fil adj & j Anna Arrhenius¹⁴² för röst med ej underlagd text och bc.

1703 4/6 Sthlm till mag Andreas Westerman, pred vid K Gardet & j Jnga Lysing¹⁴³ för röst och bc.

1708 27/12 Sthlm till Olof Retzell, sekr vid k generalsjötullskontoret & system j Christina Valleria¹⁴⁴ för röst med ej underlagd text och bc.

Jacobus Erics Orre (B 1.480) och Eric Burman (B 1.479) hade 1/5 1715 spelat i gästbud efter bröllop i madame Stenders gård.

¹³⁷ Uakp 1677 30/6 § 7.

¹³⁸ Ukäp 1686 24/9.

¹³⁹ Dombok 1691 18/11.

¹⁴⁰ Upps länsstyr, Landskansliet D IV a:84.

¹⁴¹ ULA, Upps stadsarkiv (I) E II:10.

¹⁴² KB Verser ensk B4o:1 (1700) nr 48a. se C.-A. Moberg. ”En komposition av Harald Vallerius” [= Johannes Haraldi Vallerius]. *Linköpings biblioteks handlingar*, N.S. 2:1, (1934), s. 155–168, felaktigt tillskriven Harald Vallerius. Göransson Koralpsalmboken 1697, s. 148.

¹⁴³ Jämtlands läns bibliotek, Personverser.

¹⁴⁴ KB Verser ensk B4o:3 (1708) nr 3.

Bröllopsmusik Örebro 1727 26/8 till hr Peter Stenius, länsrättmästare för Närke och Värmland & j Elisabeth Bohm, "Serenade [...] selb sechste by zustimmiger Vocal- und Instrumental-Musique, in gehorsamer Ehrerbietung gehalten und abgesungen durch Ol. Fors (B 1.542), Dirigiert von Jean Peter Schönefeldten" (B 1.544) utan musik.

A 6.4 KROG- OCH GATULIV

För tiden fram till 1660 se del 1, s. 98 f. Det material beträffande musik på krogar och i gatulivet, som kommer fram via en arkivinventering, hänger nästan genomgående samman med att enstaka händelser fått ett rättsligt efterspel. Då uppgifterna som regel också har ett personhistoriskt värde, har förekommande utförligare referat av omständigheterna förlagts till de agerandes biografier. Detta avsnitt får därför mera formen av en resonerande katalog enbart över musikdetaljerna, varvid materialet i huvudsak grupperas efter innehåll varvid "bråk" är det generella området. Områdena nedan är överlappande beroende på omständigheterna. En kväll kan ha börjat på källaren då ett sällskap har haft musik, därefter har alla begivit sig ut på gatan och bråkat, eventuellt slagits med andra studenter, gjort åverkan eller hållit serenad. Antalet rättsfall steg när förordning infördes i september 1690 om förbud att vistas utomhus eller på källare och krogar efter kl 9 på kvällen från mitten av augusti till mitten av april resp efter kl 10 resten av året.¹⁴⁵ Skalmejblåsare från Upplands regemente deltog ofta i oroligheterna varför Kungl brev till landshövding Gyllenborg 1692 20/10 stadgade att de var inbegripna i den kungl förordningen "till Still- och roligheetz [lugn och ro] ehrhållande her å orten". Detta meddelades deras arbetsgivare överste Wrangel för åtgärd.

De stora disputationsohlen på källarna störde ordningen. Konsistoriet beslöt därför i maj 1698 att de borde avskaffas. Rektor talade i juni med landshövdingen angående avskaffande av kaffehuset i staden. Frågan om disputationsohlen var uppe till behandling även i december 1699.¹⁴⁶

Att låta spela för sig

Denna gamla sed att betala musikanter för att spela för sig på krogen eller när man spatserade på gator och torg återspeglas i materialet.

Bröderna Johannes och Petrus Julinus dömdes till tyst relegation (se del 1, s. 310). Trots det skedde avfärden från staden 1663 med "blåsande och trompetande" när Johannes önskade det. Den okände trumpetaren åberopade sig på

¹⁴⁵ Dombok 1690 11/9.

¹⁴⁶ Uakp 1698 25/5, 1/6, 1699 29/12.

sitt ämbetes skrå varemot akademien med hänvisning till krigsartiklarna hävdade att hemmavarande krigsfolk skall dömas efter lands- och stadslag.¹⁴⁷

Professor Haquinus Fegraeus ankom till staden 1667 ”med 2 trumetarre som hela dagen blåste och der till Skiutande”.¹⁴⁸

Apotekaren mot sin pojke Pålhammar 1673 bland annat för förskingring och fylleri. Han skulle ha varit på Lohrmans källare och haft spelmän för sig.¹⁴⁹

11 personer utom pojken som bar basfiolen tågade med 2 eller 3 spelande i januari 1676. Drysander hade skaffat spelmännen. De var alla unga och hade ”ingen intention att göra owäsendet uthan allenast att speela” som landsmannen Sveno Schenström (B 1.297) förklarade.

1679 avhandlades slagsmål med värjor mellan två studenter. ”Efter en stund steg jag upp”, berättade Jonas Edelius, ”och bad David Nyström (B 1.321) spela för mig”.

Knijsfmeds Lasse (Lars Johan Sahlman B 1.253) studerade ej ”uthan ligger dageligen på krogarne och spelar för dem som der dricka och fylla sigh”.

Det var bråk mellan västmanlänningar och värmlänningar i december 1680. De förra hade firat rektoratsdagen i stillhet på Leijmans källare. Två gotlänningar hade fioler med sig för att spela på gatan. Värmlänningarna hade haft en gotlänning med sig som spelat för dem på fiol.

Fastlagssöndagen 1685 störde Andreas Orostander (B 1.346) med två kamrater friden hos skomakare Erich Olsson, där gesällerna höll krogdag. De hade roat sig och haft ”speel för sigh”. De dansade också.

Skalmejblåsaren Noach Johansson Upmarck (B 5.5) återfinns i kämnärsrättsprotokollet 1688, därför att han tillsammans med kollegerna Lars Erichsson (B 5.6), Johan och Erich Böriesson Törngren (B 5.4) blåst för rustmästaren Johan Rudbeck, som anklagades för bråk utanför stud Andreas Orostanders (B 1.346) bostad.

Stort bråk med vakten av gäster i Bengt Erssons källare vid distingen 1695, bland andra trumpetarna Jonas Pijl (B 5.14) och Johan Ledberg (B 5.13). Några yngre adliga officerare hade kommit dit för att roa sig och hade ”låtitt slå på pukor och blåst på Trumeter”. Bråket hade uppkommit då vakten utifrån ropade att de skulle vara tysta då klockan var 11.

Skalmejblåsaren Carl Olsson Granqvist (B 5.11) hade tillsammans med kollegan Gustaf Öhr (B 5.10) hämtats att spela efter ett av prof [Daniel] Lundius disputationsskollegier vid ett konvent som ägde rum hos Jacob Holms

¹⁴⁷ Konsistoriet skrivelse till Svea hovrätt mars/april 1664. Registratur UUA(I) B I a:1 p. 77.

¹⁴⁸ Olaus Rudbeck till kanslern. RA Kanslersämb E II:3.

¹⁴⁹ Uakp 1673 22/2 § 3.

änka i maj 1697. Då hade Granqvist stuckit adelsmännen Andreas och Antonius von Boj i benet resp ett dödligt sår i bröstet. Skalmejblåsarna hade suttit vid fönstret och spelat en del danser som de kunnat, bland annat på begäran ”een Pålsk dans”.

1707 hölls mål mot gotlänningar som på kvällen efter ett kalas hos Axbergs gjort tumult på gatan. Enligt samtliga vittnen hade man ej spelat ute, endast skrikit och trallat. På källaren däremot hade man haft 3 à 4 *fioler*. De spelande var Johan Fineman (B 1.477), Martin Fries (B 1.464, 16 år), ”Sven Liungstedt” (B 1.469) och Benedikt Schöfdemarck (B 1.463).

Serenader

Denna uppvaktning kunde innebära serenader för professorsdöttrarna men lika gärna okvädande sånger för professorerna Petrus Rudbeck och Henrik Schütz.

Ur studentens berättelse i ett lägersmål 1663: ”huru dhe wore och spelte wid hennes wegg om nätterne.”¹⁵⁰

Ett sällskap studenter och några militärer hade druckit och haft musik på Leijmans källare i februari 1690. Musiker var Daniel Bechstadius (B 1.366), Johannes Scharin (B 1.360), Petrus Bethenius (B 1.357) diskantfioler, Nils Ihre (B 1. 365) gamba och Carolus Wallin (B 1.356) basfiol. På natten hade flertalet – dock ej Ihre – gått på gatorna och spelat, vidare spelat för fönstren i Stigzelius gård och i Petrus Rudbeckius trädgård samt därefter gått till Hadorphs hus. På vägen hade Wallin spelat med sin basfiol utanför prof. Schütz fönster och sjungit begravningssalmen *Lätt oss dhenna kropp begrafwa*.

Prof Schütz beskrev händelsen i brev till kanslern i februari 1690. Studenterna kom förleden söndags natt mellan kl 1 och 2 ”med speel och upwachtade wijd jungfruenas lukor, häfwande ur sig sådana oförskämde och grofwe ord emot mig.” De kom senare igen ”spelte en melodi af den dödepsalm och sung: *läter oss thenna kropp begrafwa ... Frögder eder I diäflar, I skolen Schützen uppäta*”.¹⁵¹

¹⁵⁰ Uakp 1663 4/2 § 8.

¹⁵¹ 1690 10/2. Orig i RA Kanslerämbetet. Tr Annerstedt Bihang II nr 105; Påföljderna refereras i L. Geschwind, *Stökiga studenter: social kontroll och identifikation vid universiteten i Uppsala, Dorpat och Åbo under 1600-talet*. (Studia historica Upsaliensia 199). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis: 2001, s. 183f. K Maj:t tog parti för professorn mot studenterna men ansåg att domarna, som fälldes av ärkebiskopen tillsammans med lagmannen Gripenhiem från hovrätten i samarbete med konsistoriet, var alltför milda. I konsistoriet var man avogt inställd mot Schütz, som var en notorisk bråkmakare. Studenterna kunde inte uttrycka sitt missnöje med honom på annat sätt än med okvädande visor.

Tre skalmejblåsare hade i februari 1690 hämtats till en måltid på Bengt Erssons källare och honorerats med 3 karoliner. De var Noach Johansson Upmarck (B 5.5) Lars Erichsson (B 5.6), och Erick Böriesson (B 5.4).

Från förhör med Wilhelm Wrickt och skalmejblåsarna Erick Böriesson (B 5.4) och Noach Johansson (B 5.5) i september 1690 framgick att de spelat och druckit i ett sällskap på Leijmans källare och sedan på begäran av bl.a. Wrickt spelat utanför räntmästarens fönster (tydligen i Stigzelius gård). De nekade ha hört någon sjunga en fransk visa på gatan. Skalmejblåsarna hade kallats av Halpap att gå i förväg till Leijmans källare. De hade fått en karolin i ersättning.

Stud Alander var berusad i mars 1691 och hade sjungit ”lätt oss denne kroppen begravva och andra rysliga ordh” när han bars bort av vakten från prof Schütz gård till prubban.

I oktober 1692 hade Noach Johansson Upmarck (B 5.5) blåst för baron [Broor] Rålamb [UM 1683] och var på hemväg. Då hade han blåst ”wijd Segerroternas [bröderna Sigeroth, UM 1684] fönster”.

En deputation från universitetet och staden hos landshövdingen i juni 1695 framhöll bl.a. att gossar går omkring och sjunger i gårdarna.¹⁵²

Två personer som bedrägligen värvats av en kapten och sedan släppts på landshövdingens befallning hade i augusti 1700 gått utanför kaptenens fönster med fioler – men inte ofredat honom. Det var enligt vittnesmål fyra karlar i följe, varav några spelade och en hade en stång i handen.¹⁵³

Det spelades i juli 1713 musik på gräsvallen utanför slottet. Fyra spelade utanför arrestfönstret. De hade ”2 små fioler och 1. Basfiol”. Även de fångna ryssarna hade varit ute på vallen och hört på musiken så länge de fick vara ute.¹⁵⁴

I ett mål mellan domprosten i Växjö, Andreas Goeding, och postmästare Gustaf Rudbeck vittnade på den förres begäran fem studenter av vilka Andreas Dahlin (B 1.490) och Jonas Ekman (B 1.500) varit tillsammans med de andra på slottsgräsvallen i maj 1714 och låtit hämta sina fioler samt spelat och roat sig där. När de på morgonkröken skulle gå hem passerade de slottsarresten, där tydligen Rudbeck satt och de spelade även en stund där utanför.

Grassation med instrument

Att grassera, dvs. att helst nattetid bullrande dra omkring på gatorna, bulta på portar och slå i fönsterluckorna, har alltid varit ett omtyckt studentnöje. Åtminstone på 1600-talet hörde det gärna till att deltagarna spökade ut sig och

¹⁵² Uppsala länsstyrelse, Landskontoret 988.

¹⁵³ Ukäp 1700 22/8.

¹⁵⁴ Dombok 1713 8/7.

svärtade sig i ansiktet. Instrument var därvid en nästan obligatorisk ingrediens. När tillfälle gavs slogs man med mötande grassantgrupper och med vaktstyrkorna.

Daniel Rydelius (B 1.217) hade i april 1663 grasserat och spelat på sin fiol och sedan hämtat sin pipa för att ”taga Echo på Slotzbacken”. Vakten beslagtog instrumenten.

Daniel Olai Plantin (B 1.227) sades i februari 1667 ”oftast wistas på gatorna medh en fiol”.

Grassationsmål i november 1674 då fyra studenter hade blåst skaljmeja på Lohrmans källare och Johannes Sundelius (B 1.285) även spelat fiol på gatan.

Samma månad förevar en grassation då Sveno Laurentij Wimmelius spelat fiol.¹⁵⁵

Magnus Hofberg (B 1.272) nämndes som spelman vid en grassation vid distingen 1675 tillsammans med organistsonen Christian Zellinger (B 2.9). Bland de anklagade var Johan Dijkman (B 1.221).¹⁵⁶ Det talas om en basfiol (Hofberg var bassist) och en liten fiol. Man spelade och trallade. Det hade varit musik hos Flemmingarna [bröderna Flemming UM 1672], sedan på gatan, samt sist hos Helmetsterne.

I mars 1675 behandlades en grassation där fem namngivna, bl.a. Gabriel Phragmenius (B 1.244) och Ingellus Biörnclou (B 1.248) trallat och dansat och även spelat på luta.¹⁵⁷

Aftonen före vårfrudagen 1675 var Petrus Gottfried (B 1.281) tillsammans med Olof Zellinger (B 5.3) inblandad i en grassation där man bland annat spelat på torget. Gottfried sades haft en fiol i handen då han skulle följa Zellinger hem. De ropade ”kårfwar och hunsphottar [Hundsputt] på oss [stadsvakten], särdeles orgnistens och apothekarens söner”.

I mars 1676 hade sex studenter tagat två i bredd med dragna svärd och spel av två fioler.¹⁵⁸

I ett grassationsmål julen 1676 hade Georg Eylking (B 1.300) och Daniel Dijkman (B 1.271) vittnat att de gått till torget för att spela. Sällskapet bar förklädnad och vapen, men Dijkman, som sades vara upphovsmannen, var obehäpnad och ej utklädd. Han hade en fiol.

I juni 1679 var rannsaking med fyra grassanter, däribland Daniel Huselius (B 1.306) och Andreas Hedenius (B 1.305) som anklagades för att ha

¹⁵⁵ Odén Ög 941.

¹⁵⁶ Uakp 1675 27/2, 10/3.

¹⁵⁷ Uakp 1675 3/3 § 1.

¹⁵⁸ Uakp 1676 22/3.

bråkat, haft sönder plank vid Petrus Rudbecks hus, spelat med två fioler och sjungit.

Östgötska novitier hade förleden Olsmässa 1681 [29/7] två dagar i rad druckit och tumulterat med en ej namngiven trumpetare.¹⁵⁹

I december 1681 hade ”en hafft viol, den andre en påk” bland grassanter.¹⁶⁰

Det var i september 1684 slagsmål mellan gesäller. Det framgick att man spelat fiol på torget. Vidare att skraddargesällen Anders Kuse var fiolspelare och att han dels spelat ute, dels förnöjt kamraterna med spel inomhus. Däremot hade han vägrat att mot betalning spela för en annan gesäll.¹⁶¹

Ett grassationsmål rörde övervåld mot Johan Upström, som anslutit sig till fyra studenter, som gick omkring och spelade i jultiden 1689. Det rörde sig om en *fiol* och en *nyckelharpa* vilken först spelades av novitien Andreas Rönbohm (B 1.393) och sedan av Petrus Betulander (B 1.380). David Nyström (B 1.321) lät skicka bud till sitt kvarter efter ”en qwint på sin *viol*”.

14 personer hade varit tillsammans i Alundagården på Vaksalagatan och där skjutit med pistoler samt haft musik.

Skalmejblåsarna Lars Erichsson Sahlbäck (B 5.6) och Erich Böriesson Törngren (B 5.4) hade anlitats av stud Uttergren att spela på Bengt Erssons källare en söndagskväll i mars 1692. Tillsammans med andra hade de på förbjuden tid spelat och trallat vid Dr Stigzelius hörna och senare *dansat* och skrikit i Bredgränden.

Brott mot utskänkningstider

Skomakaråldermannen Oluf Mattzsson mål 1670 mot regementstrumpetaren Anders Jonsson och trumpetarna Clas Suck och Petter Schalch för otidighet att begära öl efter den lagliga utskänkningstiden.¹⁶²

Måns Jonsson från Sala åtalades 1671 för upprepad nattlig ölförsäljning, särskilt i söndags efter kl 1 då studenter druckit och dansat hela natten. Han svarade att det var några kamrater till hans son som inbjudits. En av dem spelade fiol och den andre på ”chitara”.¹⁶³

1680 var Petrus Arfslind (B 1.341) och Samuel Elai Terserus (B 1.342) inkallade som vittnen i ett mål mot skinnaren Johan Beck för ölförsäljning på olaga tid. Denne frikändes dock på Arfslinds berättelse, att då de båda kamraterna tillsammans med en ej namngiven student ätit aftonvard hos Beck och gått därifrån fram emot klockan 11, ”sedan dhe sungit i medlertijdh [under

¹⁵⁹ Ukäp 1681 3/8 § 9.

¹⁶⁰ Ukäp 1681 17/12 § 3.

¹⁶¹ Ukäp 1684 23/9, 24/9. RA Svea hovrätt Sthlms län 2 d – 3.

¹⁶² Ukäp 1670 3/2. RA Upps län 14.

¹⁶³ Ukäp 1671 11/4.

tiden] ett eller annat Discant Stycke, emädan wärden dhem plägat både medh öhl och bränwijn”.

I juni 1705 anklagades skomakaråldermannen Hindrich Pirgo och gesäller för olaga och otida ölförsäljning och nattdansande hela natten 29 maj.¹⁶⁴

Kämnären Gudmund Pilos hustru, Catharina Viso anklagades för olaga ölförsäljning på natten den 21 september 1705. Det var fyra lag. I lag 3 spelade murardrängen Anders Olsson ”på en fiohl [utan]före”.¹⁶⁵

Fiskalen Samuel Rosling anklagade 1707 mästern Anders Umlof för otida nattdansande och ölförsäljning. Det var inte annorlunda än på ett horhus.¹⁶⁶

Bråk

Samuel Columbus (B 1.204) deltagande i grassation vid julen 1665 på gården hos rektor Petrus Rudbeckius ledde till fängelsestraff, men han och hans medstudenter fick k brev på benådning i april 1666.

Några unga främmande köpmän, bland annat från Stockholm, hade efter bastubesök på kvällen 3/2 1670 *sjungit* på gatan och därefter kommit ihop sig med vakten, varvid en av dem sårats.¹⁶⁷

Angående studentbråk luciadagen 1673. ”Först blåstes det i Trumeter”.¹⁶⁸

Studentbråk i april 1674 vid Cortegardet [cour de garde, stadsvaktens kur] och sönderslagning av postmästarens fönster en natt under den tid då Christian Schultz (B 2.7) satt i prubban för fiolstråken. Det var 30 studenter utklädda och svärtade i ansiktet med *fioler: dans* och spel i en kammare mitt emot Lohrmans källare.

Natten efter palmsöndagen 1675 kom två studenter trallandes till torget.¹⁶⁹

Vid ett slagsmål och bråk med spelmannen Knijfsmeds Lasse Sahlman (B 1.253) i februari 1676 slog Engelbrecht Dijkman-Mannerburg (B 1.278) sönder knivsmedsänkans fönster, men ville ej betala.

”Knijfsmeds Lasse” Sahlman hade i juni 1676 i sällskap med Hedræus gått ”ut på giället och speela”. Sedan hade han fått sällskap med tre studenter till staden att dricka öl. Av dem trampade sedan Ulmskog sönder Sahlmans fiol.

När Christian Zellinger (B 2.9) 1680 sökte tjänsten som domkyrkoorganist hade han emot sig ”åtskilliga exorbitantier [överträdelser] medh grasserande nyligen begångit”

¹⁶⁴ Ukäp 1705 20/6.

¹⁶⁵ Ukäp 1705 2/10.

¹⁶⁶ Ukäp 1707 11/6.

¹⁶⁷ Ukäp 1670 3/2. RA Upps län 14.

¹⁶⁸ Ukäp 1673 13/12 § 3.

¹⁶⁹ Ukäp 1675 14/4 § 1.

Några gottlänningar dömdes för grassation 1680. Det framgår endast att de spelade och hade sjungit litet.¹⁷⁰

Studenter hade 1680 fört oljud i prubban. De anklagades för att ha trallat och sjungit.¹⁷¹

I ett grassationsmål vt 1681 mot Israel Fernelius (B 1.296) och Casten Printz (B 1.329) pressades Fernelius hårt om han själv varit med eller om grassanterna haft hans fiol till låns. Han nekade envist, men det kom fram att han vid andra tillfällen spelat i kamratlaget. Hans granne ovanpå bestyrkte att Fernelius varit hemma grassationsnatten: ”han spelade också på kvällen men jag vet inte om det var fiol eller klaver”. Både Fernelius och Printz ägde fioler och spelade gärna på dem i gästabad.

Grassanter hade i januari 1682 ”gått med trallande gatan uthföre”. Hela hopen hade trallat ”[franska] dragon marschen”.¹⁷²

I ett excessmål [ofog] 1682 om en hel hop som kommit från Leijmans källare trallandes.¹⁷³

Grassanter anklagades 1682 för att ha trallat och skrikit. Själva sade de att de ”qwädde en leek” [sjungit dansvisa?]. Enligt ett vittne hade de ”på lustigheet [på skämt] högt trallat”.¹⁷⁴

Grassanter i november 1683 som själva sade sig ha trallat. Enligt vakten ”qwädde de rätt hårt” varefter de skrikit.¹⁷⁵

I november 1683 hade studenter varit i bråk hos bokbindaren Sifwertz. Bland annat hade Hemming Gustafsson (B 1.267) uppmanats att spela en dans. Han hade dock urskuldat sig – ej varit kallad att spela – men till slut tillsammans med Michael Zethrin (B 1.317, bassist) spelat en engelsk gigue.

1688 bötfälldes Daniel Bechstadius (B 1.366) tillsammans med landsman-
nen Johannes Scharin (B 1.360) och en barberaregesäll för nattligt oljud. Bland annat hade de följt gesällens gäster hem från Leijmans källare och därvid spelat på gatan. Efter detta hade de begett sig till en bröllopsgård, men enligt egen utsago ej skrikit utan endast trallat.

Länsmannen i Sellinge, Lars Olsson, anklagades i december 1688 för gatubräk av akademivaktmästaren. Han sade sig varit överfallen av tre skalmejblåsare.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Uakp 1680 13/10 § 2.

¹⁷¹ Uakp 1680 17/11 § 2–3.

¹⁷² Uakp 1682 1/2 § 2. Sannolikt Rudén Music in tablature nr 4495.

¹⁷³ Uakp 1682 22/3 § 4.

¹⁷⁴ Uakp 1682 25/11 § 2.

¹⁷⁵ Uakp (minus) 1683 17/11 § 4.

¹⁷⁶ Dombok 1688 5/12.

Skalmejblåsarna Johan Hansson och Noach Johansson Upmarck (B 5.5) samt en student anklagades för att ha slagit en gesäll 3.e dag påsk 1690.

I september 1690 gick Sveno Pontan (B 1.383) och landsmannen Broddo Langelius grassatim på ljusan dag. Detta skedde dagen efter det k förordning mot grassationer hade lästs upp för studenterna på slottet. Det rårde samstämmighet om att Pontan dansat fram på gatan.

Tillsammans med kollegan skalmejblåsaren Noach Johansson Upmarck (B 5.5) anklagades Lars Erichsson Sahlbäck (B 5.6) för slagsmål och sårsmål i februari 1691.

Diedrich Tellerstedt (B 1.369) trallade och sjöng visor och trummade i borden i november 1694 tillsammans med fem finska studenter och de inackorderade stud Andreas Belingius (B 1.384) och Andreas Quercgren (B 1.411) hos skraddaren Nils Erlandssons änka. Bråk uppkom då fyra gesäller härnade studenterna på samma melodier. Bland annat sjöngs *våra fiender skola wij nederslå*. I sammanhanget nämns även 4 verser av visan *Jag är ingen fylhundh* och den tyska *Das bier ist gut certissime* samt *Hafwe wij något till bästa, så skall wij gifwa vår nästa* och *Har iag godt incorpore, får iag godt in tempore*.

Stadsfiskalen mot 10 gotländska studenter för ropande i februari 1695. De anklagade sade sig dock varit hos Mr. Johan Beck och ”att dhe allenast sungit och spelat wackert sin emellan”.¹⁷⁷

Tullskrivaren Olof Åkerman blev dräpt i juli 1696 på Bengt Erssons källare. Daniel Kollberg och Sven Rang kom in och tog först för 3 öre brännvin och sedan ett stop öl. När Rang druckit första glaset och Kollberg skulle dricka sitt sjöng Åkerman och sade ”Hay” varvid Kollberg dräpte honom.¹⁷⁸

Skalmejblåsaren Erich Sabel (B 5.9) anklagades i februari 1697 att tillsammans med kollegan Gustaf Öhr (B 5.10) två gånger ha spelat på gatan efter den föreskrivna tiden. Även kollegorna Lars Sabel och Carl Olsson Granqvist nämns.¹⁷⁹

I ett mål i mars 1710 uppträdde studiosus Sveno Pontan (B 1.383) som vittne. Hans elev i fiolspel, stud Anders Isaksson, spelade vid tillfället luta. Närvarande var också orgelbyggaren Isac Risberg (B 8.10). Kaffesäljaren Johan Georg Rodhe började sjunga när Anders Isaksson spelade. Han hade då blivit misshandlad av stud Laurentius von Saltzen från Kalmar.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Ukäp 1695 9/2.

¹⁷⁸ Svea hovrätt till landshövdingen i Uppsala län 1696 13/7. Upps länsstyr, Landskansliet D II d:37 nr 23.

¹⁷⁹ Ukäp 1697 5/2.

¹⁸⁰ Ukäp (minus) 1710 16/3, 23/3, 26/3.

Hautboisterna Jonas (B 5.16) och Petter Dijkman (B 5.15) samt Johan Zelling (B 5.17) vittnade vid studentbråk 14 mars 1714. De hade spelat tillsammans hos Petter Dijkman i kantor Eric Sohmes (B 1.250) gård, dit sörmändska studenter kommit. Dessa hade hotat att lyfta av Sohmes port och lägga honom på den samt kasta honom i Kamphavet, dåfortiden fortfarande en vattensamling, där han skulle sjunga *O Gud wi lofwa tig* för dem.¹⁸¹

I konsistoriet förevar under febr, mars och maj 1724 – med dom Uakp 13/5 § 1 – ett slagsmål på Sifwertz källare anmält 14/2 av auditören Andreas Sparrman och stud Eric Norbelius (B 1.476). Det framgår att deras lag sjungit visor. Motparten hade även sjungit, men på ett mer aggressivt sätt: någon eller några hade gått fram och tillbaka sjungande. Namngiven visa: *Mina skal intet swika*. Namngiven sångare var Johan Hillman (B 1.533).

”Det Palmquistiska slagsmålet”.¹⁸² Baron Carl Gustaf Palmquist var ångermanlänningarnas curator honorarius. Han var som fagottspelare inbjuden till deras sammankomst med musik natten mellan den 22 och 23 november 1724 i rådman Mårten Jonssons gård på Vaksalagatan. Där nämns musik och dans, sönderslagna *viol*er, men ej vilka som spelat. Senare framkom att ångermanlänningarna Olof Hellström (B 1.535) och Olaus I. Unaeus (B 1.525) förlorat sina violer. Carl Printz (B 1.517), Fjärdhundra, nämns också som spelande. Han räddade dock sig och sin viol in i världens kammare.

De överfallande var östgötar som höll sitt konvent i rådman Ubströms stenhus. Nämnes två som spelat där: Jacob Walldorf (B 1.540, basfiol) och Magnus Ceder (B 1.539, diskantviol).

Pennalism med musik

I ett vittnesmål 1681 berättas om ett lag i en kammare på Leijmans källare som hade pennaler som spelade och sjöng för sig.¹⁸³

Stadsvakten anklagade i november 1685 tre namngivna västgötar för bråk en lördagskväll. Först hade de endast sjungit och trallat något och gick sedan över bron och sjöng en psalm eller diskantstycke. De anklagades även för vexation av tre namngivna novitier som de tvingat att sjunga på gatan.¹⁸⁴

Andreas Wetterling (B 1.392) förekommer som grassant i Uppsala i juni 1691 tillsammans med Daniel Vigman (B 1.396) och en broder Vesselius (B 1.397). De hade novitierna Nicolaus Hiort (B 1.404), Olaus Retzelius (B 1.405) och Petrus Lundberg (B 1.406) i sällskap. De hade varit ute på natten och enligt vaktchefen spelat med 2 diskantfioler och en basfiol samt ”sungit

¹⁸¹ Uakp 1714 17/3-26/4 (konsistorium minus), 28/4 – 19/6 (majus), dom 17/6.

¹⁸² Uakp (minus) 1724 5/12, 9/12, 10/12, 12/12 § 1.

¹⁸³ Uakp 1681 12/10 § 10

¹⁸⁴ Uakp minus) 1685 11/11 § 3, 4.

något som eij bordt wara”. Hiort hade haft basfiolen, som helt förstördes vid bråket med vakten. Inga uppgifter ytterligare om vilka som spelat.

Tullskrivaren Olof Åkerman anklagades i november 1695 för att på Bengt Erssons källare ha trugat en gosse som kommit in och sjungit en vacker psalm att istället sjunga ”*korfwijisan*” – om skinnbrackor, korvar och paltar, det vill säga smådevisa mot borgare och stadsvakten. Enligt ett vittnesmål skulle Åkerman själv sjungit.¹⁸⁵ Han dräptes i juli 1696 när han vid olämpligt tillfälle började sjunga (se ovan).¹⁸⁶

Rektor Erik Aurivillius svarade på landshövdingens skrivelse 1700 4/1 angående studentbråk. Han ville visa att även stadens folk gjorde oljud: skalmj-blåsaren Erich Böriesson Törngren (B 5.4) anmälades den 3 januari kl 6 e.m. gått drucken på gatan med dragen värja och överfallit akademi-cursor Höstman med flera. Dagen därpå hade han mött Höstman och överfallit honom med okvädingsord.¹⁸⁷

A 6.5 DANSSTUGOR OCH FOLKLIGA SPELMÄN

I december 1665 fick spelmannen Abrahamus Tolstadius (se del 1, B 1.175) med kamrat 10 daler kopparmynt av Smålands nation för spelning på konventet där. Vid adventstiden 1664 hade han betts inställa sig med sina instrument hos gästgivaren Olof Sigfridsson för en festlig kväll (se del 1, s. 293).

Ur kämnärsrättsprotokollen hämtas följande uppgifter: 1666 20/2 soldaten Hans Mårtensson, som var spelman, 1666 28/5 soldaten Matz som spelat på *nyckelharpa* och hastigt dött i skräddaren Gustaf Schultz gård, 1670 20/8 soldaten (?) Hans i Kräby kom ”med en *nyckelgijga*”, 1681 10/11 samma (?) soldat Hans Olsson (B 4.3) på besök i staden hade spelat *nyckelharpa* i slotts-fängelset, där hans hustru var bland fångarna. Han brukade spela för brudar och hade spelet med sig till staden för att köpa strängar.¹⁸⁸

Mål i akademiska konsistoriet 1673: Svarvaren mot studenten Jonas Hietteman (UM 1673). I protokollet nämns spel på *nyckelharpa* samt värdens svarvarens *sång av tyska visor*.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Ukäp 1695 22/11 – 20/12.

¹⁸⁶ Svea hovrätt till landshövdingen i Uppsala län 1696 13/7. Upps länsstyr, Landskansliet D II d:37 nr 23.

¹⁸⁷ Brev 1700 9/1. Upps länsstyr, landskansliet [D III c 3].

¹⁸⁸ Dombok 1681 10/11.

¹⁸⁹ Uakp 1673 3/12.

Åtalades 1678 rådman Olof Hellmans änka Kristin Ersdotter. På hemvägen från söndagens aftonsång hade man sett någon stå i hennes fönster och spela cittra. Hon bestred att hon hållit *dans- och lekstuga*.¹⁹⁰

Olaus Rudbecks pappersmakare besvärade sig 1680 över sin svärmor och en dotter till henne, som slagit sig ned i staden. Hans hustru gick till sin mor där det dansades med unga karlar, det spelades och dit bars hans förråd av lin.¹⁹¹

Studenten Ericus Erici Tybelius (UM 1666) vittnade 1682 mot Sotens änka, hustru Anna Hålstensdotter att hon mellan jul och kyndelsmäss hållit banketter och dansstugor, där de lekt, *spelat* och *dansat*.¹⁹²

Skalmejblåsaren Gustaf Gustafsson Öhr (B 5.10) hade tillsammans med kollegan Carl Olsson Granqvist (B 5.11) engagerats att spela vid ett konvent som ägde rum hos Jacob Holms änka i maj 1697.¹⁹³ De hade suttit vid fönstret och spelat en del danser som de kunnat, bland annat på begäran "*een Pålsk dans*".¹⁹⁴

Magistraten hade 1699 låtit sätta i arresten några lösa kvinnspersoner, för det de åtskilliga helgdagsnätter varit på skomakaregesällkrogen hos mästern Mathias Wenman och där hållit *dans* med dem till 5–6 på morgonen.¹⁹⁵

Om vakträngen Matz Bengtson som blivit tokig och belagts med bojor, men likväl med dessa gått omkring i staden och alltid lagat att han fått något att dricka. Han spelade på ett *nyckelspeel* och uppträdde hotfullt ibland. Borgmästare Lohrman ville 1699 få landshövding Hoghusens resolution att sätta Matz bland övriga fångar på slottet. Han skulle kunna botas, om han hölls från att dricka.¹⁹⁶

I förhör med gatuläggaren Pär Mattssons dotter Karin 1700 namngavs några pigor som brukade *dansa* på Skomakarekrogen och i Leit gård hos Dalin.¹⁹⁷

Borgaren Jöran Bodin tilltalades 1700 för att hans piga och andra pigor *dansat* i hans hus. De hade haft Blind Karl i Hospitalet att spela. Han spelade endast några danser och gick sedan. Karlarna som dansade var studenter. Olaus Rudbeck nämndes bland dem som anmärkte på detta. Ett år senare hade Blind Karl spelat hos glasmästaren Erich Moln, som hållit dansstuga förleden

¹⁹⁰ Ukäp 1678 18/3.

¹⁹¹ Dombok 1680 26/4.

¹⁹² Uakp 1682 14/6 § 20.

¹⁹³ Ukäp 1697 13/5, 17/5.

¹⁹⁴ Dombok 1698 21/5 – 27/5.

¹⁹⁵ Dombok 1699 15/11.

¹⁹⁶ Upps länsstyr, Landskontoret, rött nr 935 1699 22/12.

¹⁹⁷ Uakp 1700 18/4 § 5.

storböndagsafton. Karl förklarade att han gått till Moln för att köpa tobak och då han där fann en gammal fiol så strök han något på den.¹⁹⁸

Det hade skett ölförsäljning och *dansande* under julhelgen 1708 i mätaren Mårten Anderssons gård. Man hade haft en gumma som spelade på *nyckelharpa*.¹⁹⁹

Femmänningssoldaten Hans Råbergh anklagades 1709 för att han hållit *danshus* sistlidna söndagen. Stadsvakten hade tagit spelet varigenom slagsmål uppkommit.²⁰⁰

Vid rannsaking rörande oljud föregående söndags afton 2/11 1729. Flera av vittnena talade om att de hölls dansstuga eller lekstuga i gården bredvid. ”Då wi kommo dit var det *spel och dans* op i Taket”.²⁰¹

I vittnesmål i november 1729 nämndes dels lekstuga i julas i Svartbäcken i skomakare Waerners (?) gård men även lekstuga hos akademismeden något före Mikaelis.²⁰²

A 6.6 HEMMUSIK

Under denna rubrik samlas vad som återstår att redovisas av den lokala musikutövning av icke officiell natur, som finns belagd i uppsalamaterialet.

Uppgifter om instrument i privat ägo i Uppsala

En oklarhet som ännu förekommer i denna volym beträffande instrument tillhörande musikensemblen och instrument tillhörande Olaus Rudbeck själv diskuteras och avgörs i min artikel ”Instrumentsamlingar i Uppsala under stormaktstiden”.²⁰³ Där framgår att Rudbeck för egna pengar köpt instrument för musikensemblen. Han ansåg sig därför äga instrumenten. De ställdes till förfogande för tjänstgörande rector cantus. De redovisas under I 4.24 (privat), I 2.19 (ensemblens instrument), I 4.97 (privat).

Förutom Rudbecks instrument nämns fiol med tillbehör 5 gånger, marintrumpet 1 gång, knäppinstrument 6 gånger (luta 3 ggr, cittra 2 ggr, Citrinchen 1 gång), tangentinstrument 8 gånger (regal 2 ggr, claver 3 ggr, cembalo 3 ggr), flöjt 3 ggr, oboe 1 gång, pipa 1 gång, trumma 1 gång. I förhållande till instrumenten i del 1, s. 101 har gruppen tangentinstrument blivit vanligare – i syn-

¹⁹⁸ Dombok 1701 15/4.

¹⁹⁹ Ukäp 1708 3/3 – 1/4.

²⁰⁰ Ukäp 1709 2/3.

²⁰¹ Uakp 1729 8/11.

²⁰² Uakp 1729 17/11.

²⁰³ J O Rudén. ”Instrumentsamlingar i Uppsala under stormaktstiden”. *Tidig Musik* 4/2020, s. 20–23.

nerhet allt eftersom tiden gick – än lutinstrument och stråkinstrument. Eftersom notiserna ofta hämtats ur bouppteckningar, kan man räkna med att innehavaren ägt och trakterat instrumenten vid tidigare tidpunkt än den angivna.

I 4.25 Daniel Rydelius (B 1.217) hade i april 1663 grasserat och spelat på sin *fiol* och sedan hämtat sin *pipa* för att ”taga Echo på Slotzbacken”. Vakten beslagtog instrumenten.

I 4.36 Vt 1668 hade Abrahamus Ruuth (B 1.195) ett kravmål mot studenten Johannes Schroderus (B 1.198) angående en *Buxboms Flööt* (se del 1, s. 310).

I 4.37 Hans Berghem anklagad 1669 av sin svärstysvfar, mästare Henrik Solle, bagare, angående beskyllning för att ha tagit ett *regal*.

I 4.41 Andreas Drossander (B 1.245) hade till sörmlänningarnas konvent 1669 lånat ut sin *marintrumpet*, som dock slogs sönder av Olaus Aredius. Den inlöstes 1670/71 för 2 rdr in Specie = 10:16 d kmt.

I 4.43 Prof Petrus Liungs drängpojke hade 1670 stulit pengar från sin husbonde och bland annat ”kiöptes *Fiolstränger* för 1 d.r kmt”.

I 4.53 Dödsbo 1676 efter stadsadvokaten Iahan Rydelius (Johannes Israelis Rydelius) [urarva konkurs]: ”*Luuta* medh *Foder*” 40 d kmt med mera.

I 4.64 Uppbud 1682 av Sven Hults persedlar för böter, bland annat en *citra*.

I 4.67 Krukmakaren Johan Satz erkänner sig 1685 ha fått låna en *fiol* värd 10 d av Johan Petters.²⁰⁴

I 4.69 Bouppteckning 1688 efter tullskrivaren i Kungsängstullen Lars Teller bland annat

1 st ”*Zithare*” 1 d kmt

1 st gammalt manuale [Kyrkohandbok och mässbok 1614?]

1 st gammal tysk psalmbok

I 4.79 Bouppteckning efter akademiräntmästare Per Hallenstedt 1696 bland annat ”1 *fiohl* medh *foder* på”²⁰⁵ 12 d kmt.

I 4.83 Johan Arndt Bellman (B 1.318) inköpte på utlandsresan 1698 en *Citrinchen*. Den kom i sonsonen Carl Michaels ägo.

I 4.84 Laurentius Regner (B 1.436) som enligt Hälsinge nations matrikel 1698 var stud i musik och mekanik, tillverkade själv en ”*hautbois*”.

I 4.87 Bland saker som i februari 1701 stulits från Mons.r Bergudd fanns 1 *flöjt* 4 d

I 4.88 1701 var Johannes Haraldi Vallerius (B 1.355) i dispyt om köp av en *luta* som tillhörde Peter Schönström (B 1.421).²⁰⁶

²⁰⁴ Ukäp 1685 20/3.

²⁰⁵ Upps stadsarkiv (I) F I:2.

²⁰⁶ Ukäp (minus) 1701 13/11 § 1.

I 4.89 I Gustaf Rudbecks (B 1.286) auktionsräkning i februari 1702 rörande språkmästaren David Bojards bibliotek och annan kvarlåtenskap bland annat ”Ett paar *Fleuter*” inropade av mons. Leufgren för 5 d kmt.

I 4.91 Inventering i december 1704 i domkyrkoklockaren Samuel Joenssons (B 4.3) salig änkas [Christina (Kierstin) Nilsdtr Bruselia] gård till dotterns, j Lischen Samuelsdtrs säkerhet. Bland de fåtaliga sakerna mot slutet ”*I lijten regal*” (se del 1, s. 359).

I 4.92 Bouppteckning 1705 efter Maria Sparijn, hustru till landssekr Lars Åberg. Bland husgeråd även ”1 st *claveer* utan strängar” 6 d kmt.²⁰⁷

I 4.99 Skällsord 1711 av en piga hos Olof Erssons änka bland annat ”kom en Saxisk Fånge in med Bårgaren Mattz Olsson som aktade honom, och när som fången här tagit neder een *trumba* af wäggen att laga”.²⁰⁸

I 4.100 Bouppteckning efter ”koffeykokare” [kaffägare] Georg Rodhe 1711.²⁰⁹

Een Clav Cymbahl med foder	30 d kmt
1. Gammalt Claver	9:-

I 4.101 Stud Johannes Axmark (UM 1706) fordrade 1712 igen en *fiol* som satts in hos soldatänkan hustru Margreta år 1710.

I 4.104 Isacus Sahlmonius (B 1.481) anklagade 1715 bagaren Nils Schildt. Han ville ha igen ”det Cymphonie” [*cembalo*] han lämnade kvar när han sist reste från Uppsala. Bagaren skulle återlämna spelet.²¹⁰

I 4.108 Ferdinand Zellbell, bagare och rådman i Uppsala. I bouppteckningen 1720 29/3 upptogs²¹¹

1. st. Cymphonie [<i>cembalo</i>] i miölkkammaren	36:12 d kmt
1. st. gl. klafwer	2:16

I 4.109 Johannes Haraldi Vallerius, professor. Instrument i auktionsprotokoll 1720 30/11 bland ”matematiska instrument”.²¹² Desamma i bouppteckning med lägre priser

74. En <i>Luta</i>	60 d kmt
--------------------	----------

²⁰⁷ Upps stadsarkiv (I) F I:4; upprepas efter mannen 11/4 1711. F I:6.

²⁰⁸ Dombok 1711 12/1.

²⁰⁹ 1711 13/12. Upps stadsarkiv (I) F I:6.

²¹⁰ Ukäp 1715 7/10. Upps stadsark (II) A I:8.

²¹¹ ULA Upps stadsark (I) F I:8.

²¹² UUA(I) F XI:1.

Musikalier och böcker i privat ägo i Uppsala

Magnus Gabriel De la Gardie (B 1.85) blev efter studievistelsen i Uppsala en av Sveriges rikaste män genom olika ämbeten i rikets tjänst och därigenom erhållna donationer och egna köp. Som universitetskansler kom han att få inflytande över musiklivet genom samarbete med Olaus Rudbeck. Han berikade Uppsala universitetsbibliotek genom en storstatlig donation av bland annat Silverbibeln. De tre psalmsamlingarna M 4.4–5 kan ha kommit till biblioteket när De la Gardies samlingar såldes efter det att reduktionen av adelsgodsen bringat honom till ruinens brant. Paul Siefert's *Psalmi Davidici*. 2, Danzig 1659 för upp till 8 stämmor (M 4.5) har i cantus-stämman en tryckt dedikation till De la Gardie. I första upplagan 1674 av Samuel Columbus och Gustav Dübens *Odae Sveticae* finns en dedikation till De la Gardie.²¹⁴ Det betydelsefulla musikteoretiska verket *Musurgia universalis* av Athanasius Kircher (M 4.6) har på olika vägar hamnat i S-Skma.

Sonettiktaren och aktuarien i antikvitetskollegiet Ericus Wennæsius skrev sitt namn som ägare på några äldre lutböcker (M 4.7) vid inträdet i arbetslivet.

Musikalier kunde användas även som tillhugge. Olaus Rudbeck kastade 1665 en *diskantbok* efter en dräng.

Gotlänningen Thomas Ihre (B 1.345) studerade 1677–80 i Köpenhamn. 1679 i februari resp december daterade han två klaverböcker med avskrifter av stycken av köpenhamnsorganisten Johann Lorentz (M 4.15) respektive musik av D. Buxtehude, F. Tunder, J. Lorentz, J. A. Froberger med flera (M 4.16). Han ägde vidare ensemblermusik huvudsakligen av J.-B. Lully (M 4.17). Ihres stämhäften kopierades ca 1685 i Lund av Johannes Steuchius (B 1.399) (M 4.28). Steuchius noter kopierades i sin tur av lundastudenten Nils Tiliander i Rostock 1698 (S-Vx Mus Ms 6 f 5v-21v). Ensemblermusik i tryck utgiven 1660 (M 4.18) tillhörde Thomas Ihre som andre ägare. Ihre ägde ytterligare en handskriven klaverbok (M 4.50), som innehåller talrika konkordanser med samtida svenska klaver- och lutböcker från 1700-talets första decennier. Vid sidan av Thomas Ihres hand finns satser kopierade av barnen Catharina och Johan. Ihre studerade i Uppsala 1680–87 och var professor där 1692–93 och

²¹³ En sådan stämpipa i korton avbildas i E. Helenius-Öberg *Svenskt klavikordbygge 1720–1820: studier i hantverkets teori och praktik jämte instrumentens utveckling och funktion i Sverige under klassisk tid*. [diss.] Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1986, s.78.

²¹⁴ S. Columbus. *Ode sveticae. Thet är, någre werldsbetrachtelser, sång-wijs författade af Samuel Columbus*. Stockholm: Johan Georg Eberdt, 1674.

därefter i Lund. M 4.14-17 torde funnits i hans hem i Uppsala medan M 4.50 är från tiden i Lund.

Daniel Fridericis *Delitiae juveniles* 1–2, upplagan Rostock 1630 (M 4.21) hade av den förste ägaren, sedermera kh i Rytterne, Jacobus Magni Montanus inköpts i Wismar 1640 (se del 1, s. 179). Den andre ägaren till den flerstämmiga körmusiken var Olaus Nicolai Rabenius (B 1.273). Att noterna hamnat i Västerås och möjligen skänkts till skolan har rimligtvis med R:s tjänst som konrektor vid trivialskolan att göra. Numera återstår endast vox secunda.

Några klaverböcker från sekelskiftet 1700 har proveniens Uppsala. Gemensamt är att det ofta förekommer intavoleringar av J.-B. Lullys musik samt stycken som tillhörde ”stormaktstidens tio i topp”.²¹⁵ M 4.25 och M 4.26 har tillkommit i varandras närhet. I Isac Waasboms (B 1.407) klaverbok (M 4.25) förekommer dateringarna ”Ao 1693, Ubsala 1 marti Ao 1694”. Waasbom blev student i Åbo 1695 och så småningom rector cantus där. M 4.26 kopierades av Johannes Westmarck (B 1.413) under hans tid som student i Uppsala 1691–1698. Senare ägare var boksamlaren Nils Esbjörnsson Reuterholm, landshövding i Närke och Värmland, inskriven vid UU 1 mars 1690 och ”Daniel Menlös Stockholm 23 febr 1723”. Han inskrevs vid UU 1720 och blev professor i matematik i Lund 1732. När man söker efter en gemensam klaverlärare i Uppsala ligger domkyrkoorganisten Christian Zellinger närmast till hands.

M 4.27 är en klaverbok i tabulatur som förutom repertoaren ovan innehåller stycken av hovkapellmästaren Anders von Düben hänförande sig till slaget vid Narva 1700. Den har upplagts av Gustaf Celsing (B 1.416) under hans studietid i Uppsala 1692–1702 eller tjänstgöring i Kammarkollegium i Stockholm 1702–1707.

En något yngre klaverbok (M 4.50) anskaffades av ”Mattias Silvius Svenonis Stockholm 29 mart 1721”. Silvius (B 1.523) hade året innan skrivits in vid UU. Handskriften är särskilt rik på melodier till svenska världsliga sånger vilkas texter kan dateras till 1697–1712. Dessutom finns många melodier av hovkapellmästaren Anders von Düben och många populära melodier tillhörande Stormaktstidens 10 i topp samt andra samtida melodier.

När Johan Arndt Bellman (B 1.318) som informator för Herman Fleming under sin långa utrikes resa besökte Paris inköpte han en av tidens mest betydande luthböcker, *Pièces de luth de different modes II* av Charles Mouton och påtecknade den ”En Dieu mon esperance J. Bellman Paris le 27 fevrier l’an

²¹⁵ Rudén STM 1976.

1699” (M 4.37). Året innan inköpte han en Citrinchen, ett utsökt hamburgarbete (I 4.90). Den kom i sonsonen Carl Michaels ägo. Detta tyder på ett intresse att spela knäppinstrument.

I bouppteckningar dominerar psalmböcker med eller utan noter i synnerhet sedan Jesper Swedbergs psalmbok 1695 och Harald Vallerius koralbok 1697 och framför allt dess upplaga 1701 i hanterligt format utkommit. Flera psalmböcker, både Swedbergs och Vallerius, återfinns i bouppteckningen M 4.32 och ”Psalmboken med sångnoter af åhr 1701” i bouppteckningen M 4.42 efter Olaus Rudbecks hustru Wendela Lohrman, som överlevde honom. I bouppteckningen (M 4.42) efter deras son Gustaf Rudbeck (B 1.286), som bland annat var auktionsförrättare fanns både ”Biskop Swedbergs psalmbok” 1695 och Harald Vallerius och Rudbecks stora nya psalmbok 1697 i hans bänk i domkyrkan. I hans rum på slottet fanns en psalmbok och i hans lager fanns ytterligare 3 psalmböcker. I en annan bouppteckning finns ”Svensk nya psalmbok med noter” (M 4.46). Bouppteckningar registrerar innehavet vid dödsfallet medan inköpet torde skett tidigare i personens liv. Så fanns t.ex. den för Uppsala gällande psalmboken från 1645 i en bokbindares lager 1696 (M 4.26). Där fanns också ”Davids Psaltare och Psalmbok” möjligen någon upplaga av *K. Davidz Psaltare, medh små summarier* som förekommer i M 4.31. En gammal psalmbok antecknas i inventarium 1714 (M 4.43). ”Les Psaumes de David” återfinns hos prof. Johannes Vallerius bland de många psalmböckerna (M 4.47). Han efterlämnade flera svenska psalmböcker varav en i gott skick för den i sammanhanget mycket höga värderingen 20 daler kopparmynt. Han ägde dessutom psalmböcker på franska och tyska, ”Christliche Lieder”, och en latinsk sångbok. ”En gammal Catholisk Psalmbok på Pergament 0:4 d” har väl knappast kommit till användning. Hans exemplar av Thomas Kingos till svenska översatta *Andeliga Siungechor* [Göteborg 1689]²¹⁶ utan melodierna men med melodianvisningar var desto aktuella och den fanns även till salu 1696 (M 4.27). I en auktions-lista över böcker 1708 innehållande två tyska psalmböcker antecknas att Christian Zellinger köpt en i 12:o (M 4.30). Inte bara psalmböcker utan även gudstjänstordningar, *manuale*, påträffas i bouppteckningar i olika upplagor (M 4.31-32, M 4.43).

I bouppteckningen 1720 (M 4.47) efter prof. Johannes Vallerius (B 1.355) förekommer 2 stämuppsättningar i tryck. (a) Dietrich Becker, *Musicalische Frühlingsfrüchte* Hamburg 1668 för 5 stråkar och bc samt (b) Heinrich Schütz, *Psalmen Davids*, Dresden 1661 för 4 röster och bc. Detta är musik av den typ

²¹⁶ Norlind TK 3, s. 224.

som Olaus Rudbeck lät inköpa, men som saknas i C. P. Wallins katalog. Därför kan det inte vara lån från biblioteket som ej återlämnats. Samtidigt kan man fråga sig om inte sonen ärvt Harald Vallerius musikalien. Johannes Vallerius böcker såldes på flera auktioner 1720. Universitetsbiblioteket köpte in ett antal böcker bland dem Becker.

I ett inventarium 1714 (M 4.45) förekommer en "Discants-bok" som ej kan identifieras. På samma ställe förtecknas "Enchiridion Musicum" som i det sammanhanget skulle kunna vara handboken *Enchiridion musicum oder kurzer Begriff der Singekunst*, 1638. [RISM B/VI p. 701]. Tyvärr vet vi ingenting alls om ägaren Petrus Marci Schröder (B 1.470).

Musikutövning i hemmet

Förutom i de få fall med kammarmusik i hemmet som här redovisas har här samlats i materialet förekommande visor och psalmer som sjungits.

Fig 8. Olaus Rudbeck musicerar med familjen. Från vänster: Sonen Olof (klavikord), dottern Johanna Christina (sång), hustrun Wendela Lohrman, Olaus Rudbeck själv (sång och dirigerar), sonen Gustaf, dottern Wendela (sång). Ägare Gabriel Rudbeck. Fotograf Thomas Svensson.

När Olaus Rudbeck (B 1.146) kom hem från utlandsvistelsen 1654 hade han "antagit collegium musicum". Dessa musikaliska övningar ägde uppenbarligen rum den vanliga timmen för övningar kl 12 till 13. Rudbeck blev störd när

i november 1662 teologiska fakultetens notarie kom ”klockan tålff när iagh hade [textförlust: Collegium? Exercitium?] Musicum och påminte mig”.

Rudbeck var annars sångare med en stark basröst som han gärna lät höra offentligt även i sina egna kompositioner. Att han även odlade musiken hemma med familjen ses i framställningen i akvarell och tygapplikation, möjligen av Olof den yngre av Rudbeck själv omgiven sin familj (se fig 8).

Moberg anför en nidvisa om dir mus Christian Zellinger (B 2.9) och Olaus Rudbeck (melodi Koralpsalmboken 1697 nr 381).²¹⁷ Skinnbracka = skinnbyxa, ofta buren av hantverkare.

Hemlig stod jag en morgon uti skinbrackestad
Selling han spelte på orgior och gamle Rudbecken quad
Skinbracker store och små / stode med stor förundran
Och lydde heruppå.

Selling till Rudbecken sad din röst han är för stark
Han gör ett sådant Echo uti mitt orgii werck
Förställer all min Bass. / Jag blir rätt nu så rasen
Jag slår mina orgior i kras.

Förfarades den gamle i bänckia der han satt
begynte til at samla hwar han skulle få fatt
en påk med kulor på / hwarmed han wille basa Selling
både brun och blå.

I mars 1663 talas om att några gästande bönder i Uppsala sjungit versen ”men denn som stadigt på gudh troor”.²¹⁸

Staffan Johansson Stubbes hustru Märta anklagade 1673 Kerstin Hansdtr och kånan Karin Karlsdtr angående en smådevisa.²¹⁹

I 4.64 Novitier följde i mars 1678 Petrus Bergman till sitt kvarter och blev där en stund och sjöng och gjorde vad den äldre landsmannen Petrus Osenius begärde (B 1.265). Ett par pukor stod under bordet. Bergman slog en stund på dem.

I 4.62 I ett grassationsmål vt 1681 mot Israel Fernelius (B 1.296) och Carsten Printz (B 1.329) pressades Fernelius hårt om han själv varit med eller om grassanterna haft hans fiol till låns. Hans granne ovanpå bestyrkte att Fernelius varit hemma grassationsnatten: ”Han spelade och om afftonen, men

²¹⁷ Rudbeck, s. 196 not 1. Enligt E. Wrangel Wallerius, s. 15, Lidbecks visbok LUB W 7 s. 22; även i Norlind TK 3, s. 78 med utredning om melodins härkomst; avbildad där s. 233 ur Roslagskullahandskriften.

²¹⁸ Ukäp 1663 4/3 § 2.

²¹⁹ Ukäp 1673 2/5. RA Upps län 26.

om det var på fiol eller claver weet iag intet.” Både Berzelius och Printz ägde fioler och spelade gärna på dem i gästabad.²²⁰

Ht 1688 hade Andreas Orostander (B 1.346) kontroverser med rustmästaren Johan Rudbeck – son till Johannes Rudbeck den yngre – som flera gånger bråkat utanför hans bostad, vid ett tillfälle med fyra lejda skalmejbålsare,²²¹ medan Orostander och hans gäster höll musik inne i huset.²²²

Om en alkoholiserad kock visste hans vittnande piga att berätta 1690 om en övernaturlig händelse: Trots svärjande och hädande tog han en natt två gånger psalmboken för att sjunga, men båda gångerna slogs boken ur hans hand. Koralen var ”tig herre mild iag tacka vil”²²³

I 4.98 I ett mål 1710 uppträdde studiosus Sven Pontan (B 1.383) som vittne. Hans elev i fiolspel, stud Anders Isaksson, spelade vid tillfället luta.²²⁴

Rannsakning förevar i consistorium minus i maj 1715 om en visa som kommit i svang med anledning av rättegången om bråket 1/5 vid Madame Stenders bröllopsgård. En lång rad studenter var inkallade. Ingen sade sig kunna hela visan eller känna dess upphovsman. Det framgick att visans ”ton war som Guardiesmarschen”. Den syntes ha haft ett par strofer av typen ”Brandt, Norberg, Burman, Solberg och then lilla Doctor son, Frostenson”.²²⁵

Två strofer ur psalmboken och applicerade på en och annan: ”Min ungdoms brist och oförnuft o Herre wärdes tillgifwa” resp. ”Jag är en fattig fånge etc.”.

I en dråpmålssak 1718 talade Zacharias Holenius bl.a. om att han sökt musikanten Andreas Scharander (B 1.511). Dalkarlen Carl Blankenhagen vittnade bl.a. ”wid iag om afftonen i min Cammare sat och skref, hörde iag siungas i Therseri (B 1.465) Cammare”.

I 4.119 Tobias Westbladh (B 1.530) beskrev för Hülphers hur dir mus Eric Burman varje onsdag eftermiddag vt 1726 eller 1727 samlade studenter och professorer till Collegium musicum hemma hos sig.

Bland omdömena rörande en död piga i november 1729 ”Gudfruchtig, och alfwarsam, hörde på oss som läste i bok, men kunde sjelf inte läsa i bok, *sång* ok gerna”.²²⁶

Skilsmässomålet november 1729 mellan v. bibliotekarien Norrelius och hans hustru Margareta Benzelia avhandlades i akademiska konsistoriet: Hon hade varit kallsinnig mot honom särskilt när han låg dödssjuk, ”då hon reste

²²⁰ Uakp 1681 18/1.

²²¹ Det var namngivna militärmusiker från Upplands regemente.

²²² Ukäp 1688 23/11, 7/12.

²²³ Dombok 1690 8/3.

²²⁴ Uakp (minus) 1710 16/3, 23/3, 26/3.

²²⁵ ”Marche de Slipenbach” i Stålhammars notbok i S-Ska kan komma i fråga.

²²⁶ Uakp 1729 17/11 (minus).

från mig till Ribbingebäck [i januari 1728], och der hållit musiqve”. Hon replikerade: Hon hade ej beställt musik eller musikanter utan det var hennes broder Benzel. I hans brev 1728 8/4 till modern, biskopinnan står: ”Benzelis reste dit til Ribbingebäck med Schönefeldt på släden och 4. Musicanter dess utan, Voigt den, der af flera i följe”. Musikanterna torde finnas bland musikstipendiaterna detta år: Schönefeldt (B 1.544), S. Westbladh (B 1.530), Ramelius (B 1.529), J. C. Duræus (B 1.531), Lochnæus (B 1.519) och Ceder (B 1.539).

Några pigor förhördes i maj 1730 bland annat angående en resa till Bärby i vintras, där de dansat något litet. Negativt svar gavs på frågan om ungarlars besök hos Benzelis i madam Sahlströms hus ”sungit några fula wisor”.

A 7 UTANFÖR UPPSALA

A 7.1 PRIVATA MUSIKENGAGEMANG

Studenter med musikutbildning utgjorde en resurs som kunde utnyttjas på mångahanda sätt och de själva såg en möjlighet till inkomst eller försörjning. De kunde ta anställning som organister i närbelägna kyrkor, där det fanns positiv eller orgel men ingen anställd organist. Det gällde som regel endast vid de stora helgerna. Som privatpreceptor kunde studenter följa sina elever till deras hembygd under loven eller till Stockholm, där de kunde vidareutbilda sig själva. I Stockholm kunde de medverka som extramusiker eller rent av få anställning en tid. Grupper av studenter kunde engageras vid bröllop eller som underhållning på landsbygden. ”Dän Swänska Theatren”, ett studentsällskap från Uppsala, spelade på Lejonkulan i Stockholm. Nedan redovisas de få dokumenterade exemplen.

Sebastian Poppelman (B 1.229) var medicinstudent. Under åren 1673/74 till 1678/79 fick han en årlig liten ersättning för spelning på positivet i Danmarks kyrka. Hans måg, teol prof Martin Brunnerus, hade Danmarks pastorat som prebende.

Petrus Petri Öring (B 1.269) medverkade medan han var student som extra musiker vid Karl XI:s kröning i Storkyrkan 1675 28/9.

Som 14-åring inskrevs Johan Arnt Bellman (B 1.318) vid universitetet 1678. Som 15-åring blev han diskantist i hovkapellet från juli 1679 till december 1680. Ht 1681 fick han ett musikstipendium i Uppsala.

Magnus Magni Hofberg (B 1.272) fick ersättning i januari 1681 för spelning i Bondkyrkan, säkert under föregående år, sannolikt under julen.

Westen Linnert (B 1.270) anställdes för att uppvakta landshövdingens son Carl Casper Wrede af Elimä och åtnjöt samma undervisning som denne. Han fick från 1683 violinklektioner hos Joachim Ratge, organist i S:t Clara och från 1689 oboelektioner hos den franske hovmusikanten Pier Antoni Düttier.

Magnus Melander (B 1.314) fick ersättning för orgelspelning i Sigtuna 1685.

Under åren 1685 till 1691 framfördes svenska teaterstycken i Lejonkulan av ”Dän Swänska Theatren”, ett studentsällskap från Uppsala. Michael

Zethrin (B 1.317) kan ha lockats till Stockholm av detta. Ht 1685 beviljades han av konsistoriet att få behålla stipendiet denna termin, trots att han fått kon-
dition i Stockholm.

1687 begärde prebendepastor i Danmark sn Petrus Holm inventering av orgeln då hans son Carl (B 1.330) ville betjäna församlingen med orgelspel (till 1688).

Esbernus Platin (B 1.336) var organist och klockare i Gamla Uppsala och 1688–1700 i Vaksala.

Ericus Stenfelt (B 1.395) var 1690 till vt 1692 informator för sönerna till kh i Garpenberg, Samuel Elfving (B 1.231). Under terminerna informerade han dem i spelande och sjungande och följde dem till Garpenberg under sommar- och julferierna. Det gällde Petrus (B 1.374), Samuel (B 1.375) och Birger Elfving (B 1.381) på violin och basfiol. Stenfelt och hans tidigare elever bröderna Elfving och Christiern Christernin (B 1.401) medverkade bland åtta extramusiker vid Karl XI:s begravning i Storkyrkan 1697 24/11.

Bröllopsmusik till hr Peter Stenius, länsrättsmästare för Närke och Värmland och jungfru Elisabeth Bohm, ”Serenade [...] selb sechste by zustimmiger Vocal- und Instrumental-Musique, in gehorsamer Ehrerbietung gehalten und abgesungen durch Ol. Fors [B 1.542], Dirigiert von Jean Peter Schönefeldten” i Örebro 1727 26/8.

Vid skilsmässomålet mellan vice bibliotekarien Norrelius och hans hustru Margareta Benzelia framkom följande. Hon hade varit kallsinnig mot honom särskilt när han låg dödssjuk. Då reste hon ifrån honom i januari 1728 till Ribbingebäck och höll där musik. Hon hade ”Schönefeldt på släden och 4. Musicanter dess utan, Voigtiden, der af flera i följe”. Musikanterna torde finnas bland musikstipendiaterna detta år: Schönefeldt (B 1.544), S. Westbladh (B 1.530), Ramelius (B 1.529), J.C. Duræus (B 1.531), Lochnæus (B 1.519) och Ceder (B 1.539).

A 7.2 UPPSALAMUSIKANTERNA EFTER UPPSALATIDEN

Att bli kyrkoherde eller uppnå andra kyrkliga ämbeten – ofta medelst olika undervisningstjänster, ibland i musiksammanhang – synes ha varit mest eftersträfvansvärt. För 44 musikstipendiater blev detta slutpositionen. Detta överensstämmer med förhållandet i tidsperioden fram till 1660. I musiktjänster slutade 21 musikstipendiater. Som musikledare (rector cantus, kantor, director cantus, director musices och liknande) hamnade:

Rector cantus: C. P. Wallin (B 1.192), L. Staffander (B 1.261), P. P. Grijs (B 1.353)

Kantor: J. J. Gramonius (B 1.243), L. J. Warplind (B 1.316), M. Ceder (B 1.539)

Subkantör och organist: N. Schillgren (B 1.506)

Director cantus: S. J. Schenström (B 1.297)

Director musices och kapellmästare i München: J. Agrell (B 1.534).

Som organister slutade: A. Schultz (B 1.274), D. O. Husselius (B 1.306), E. P. Platin (B 1.336), M. Loutschani (B 1.429), J. C. Zellinger (B 1.438), F. Zellbell den äldre (B 1.439), A. Scharander den yngre (B 1.511).

Som instrumentalister hamnade: O. D. Beckius (B 1.219), D. Pourell (B 1.348), J. O. Ståhlberg (B 1.312), C. C. Wallinus (B 1.356), J. P. Schönefeldt (B 1.544).

15 musikstipendiater fullbordade ej sina studier, häften på grund av dödsfall. 13 fick tjänster som jurister eller i de statliga verken. 9 slutade i tjänster med undervisning i skola, gymnasium eller universitet, bland dem professorerna Harald Vallerius, Johan Arnt Bellman och Eric Burman. Borgmästare eller rådmän blev 5, militärer 3 och 2 hade okänt yrke.

A 7.3 DEN OUTNYTTJADE MUSIKANTRESERVEN

Förutom musikstipendiater har sådana personer medtagits här i boken som före eller efter universitetstiden i Uppsala haft med musik att göra. De har ofta fått grundläggande musikutbildning vid studieortens gymnasium. Medtagits har även studenter och andra akademiker som ägt eller brukat instrument i Uppsala eller skrivit noter eller ägt musikallier. Medan de vistades i staden har dessa antingen utgjort en outnyttjad musikantreserv eller också har de där haft musikfunktioner utan att ha kommit till synes i arkivmaterialet. Musikantreserven var nästan dubbelt så stor som gruppen musikstipendiater.

Fig 9. Musikantreserven.

Bi- ogr B 1 nr	Namn	UM år	Musi- ka- lier: Ko- pist Ägare	In- str	Musiktjänst	Anmärkn
201	J. L. Arnelius	1658				komp
202	J.A. Groth	1659			org	Avesta
203	J. Columbus	1659		x	spelade	
204	S. Columbus	1659		x	sjöng	
205	M. M. Heij	1659			musikansvarig	Västerås
206	O. Teelman	1659	x			M 1.1
207	J. Hambræus	1660			musikansvarig	Västerås
208	O. Lundius	1660			kantor	Västerås
209	E. Hesselius	1660			organistson	
210	S. Danæus	1660	x			M 5.1

211	P. Forselius	1660			rector cantus	Västerås
213	Eenhörning	1661		x		I 4.33
214	J. Huss	1661		x		I 4.37
215	T. Kindius	1661	x			M 5.2
221	J. D. Dijkman	1663		x		I 4.49
224	E. Ki(j)lman	1663	x		kantor	Jacobs ky
225	J. J. Zellinger	1663			org	Söderhamn
226	Cuprimontanus	1663			”musicus”	
227	Plantin(us)	1663		x		I 4:31
231	S. P. Elfwing	1664			dir mus	Västerås
232	E. Bodinus	1664			”musicus”	Västerås
233	S. Tiliander	1664	x x			M 4.9
234	B. Reenfelt	1665		x		I 2.12
237	P. P. Dijkman	1666			organistson	
238	N. Stenman	1666			dir cantus	Åbo
239	E. Hontherus	1666	x			M 1.1
240	A. Hesselius	1666			organistson	
242	P. Myra d.y.	1667			kantor	Skara
244	Phragmenius	1667			dir cantus figuralis	Gävle
245	Drossander	1667		x		I 4.41
246	Wennæsius	1667	x			M 4.6
253	L. Sahlman	1668		x	kantor	Jacobs ky
259	O. Rozelius	1669			konrektor	Piteå
260	E. E. Lingh	1669		x	dir mus	Västerås
262	J. Nerbelius	1670			org	Söderhamn
263	E. Granius	1670			notarie	Storkyrkan
264	O. Murman	1670			notarie	Västerås
265	P. Osenius	1671			dir cantus	Åbo domk
268	L. Lenning	1671	x			M 4.13
270	W. Linnert	--		x	hautboist, hovkapellist	Stockholm
271	D. D. Dijkman	1672		x		I 4.56
272	M. Hofberg	1672		x		I 4.49
273	O. Rabenius	1672	x			M 4.21
276	O. Rudbeck d.y.	1673				<i>komp</i>
277	Brandelius	1673			kantor	Lidköping
279	G. Lärman	1673			”bland de bästa i musiken”	
281	P. P. Gottfried d.y.	1673		x		I 4.50
282	Lillander	1674			dir cantus	Jönköping

283	Salmonius	1674			org, klockare	Fellingsbro
285	Sundelius	1674		x		I 4.47
286	G. Rudbeck	1674	x			M 4.42
289	Wersenius	1674			rector cantus	Kalmar
291	Husselius	1674			organistson	
292	C. Springer	1674			son till hovkapellist	
293	N. P. Hörn	1675			kantor	Klara skola
294	Biörkman-Rolott	1675				<i>komp</i>
295	N. L. Björkman	1675			cantor choralis	Hudiksvall
296	I. Fernelius	1675		x		I 4.68
298	J. E. J. Lindeberg	1676			Musik-stipendiat	Åbo
301	A. Borenius	1676			”musicus”	Uppsala
302	A. Lexander	1676			rector cantus	Falun
303	M. Jernberg	1676			dir cantus choralis	Jacobs skola och kyrka
304	E. J. Schult	1676				Infimus collega Västerås skola
305	A. Hedenius	1676		x		I 4.59
307	O. Holmer	1677			dir cantus choralis	Gävle
308	I. B. Ström	1677		x		I 4.65
309	J. Gilnæus	1677		x		I 4.62
310	G. S. Mellring	1677		x		I 4.62
311	J. S. Mellring	1677		x		I 4.62
315	P. Hagander	1678			kantor	Slottskyrkan Sthlm
317	M. Zethrin	[1678]	x		kantor, org, hovkapellist	<i>komp</i> Storkyrkan, Riddarholmskyrkan
318	J. A. Bellman	1678	x	x		<i>komp</i>
319	A. A. Rox	1678			trumpetare	adelsfanan
320	I. Pijlman	1678			rector cantus	Åbo
321	D. Nyström	1678		x		I 4.73
322	Helgonius	1678			”upwachtat widh Musiken”	Storkyrkan
323	Wolgemuth	1678			org	Söderhamn

324	Brandelius	1679			perfectionera sig för att bli dir cantus	Skara
325	D. Trautzel	1679	x			M 4.12
326	A. Osængius	1679			dir cantus	Växjö
327	L. G. Wulf	1679			rector cantus	Västerås
328	J. J. Lind	1679			rector cantus	Härnösands gymnasium
329	C. S. Printz	1679		x		I 4.68
330	C. P. Holm	1680			org	Norrtälje
331	J. Amnelius	1680			kantor	Jacobs skola, kyrka
335	P. Westling	1680	x	x		M 4.11
336	E. P. Platin	1680			org	Vaksala
337	D. D. Schreij	1680			organistson	
341	P. Arfslind	1680			sjungit	kmn Stora Tuna
342	S. E. Terserus	1680			sjungit	kh Säter
343	J. Thelin	1680			kantor	Gävle skola
345	T. Ihre	1680	x x			M 4.15-18; M 4.50
346	Orostander	1681				Compendium musicum
349	P. Tunander	1681			organistson	
350	M. Björkman	1682			cantor choralis	Hudiksvalls skola
352	G. Thurelius	1682			musikstudent	Uppsala
353	P. P. Grijs	1683			dir cantus	Storskolan
354	C. J. Lithen	1683			cantor figuralis	Hudiksvalls skola
355	J. H. Vallerius	1683	x			komp M 4.47-48
357	P. Bethenius	1683		x		I 4.74
358	J. J. Lind	1683			rector cantus	Härnösands gymnasium, kantor i kyrkan
359	L.S. Höijer	1684			orgelspelning	Bondkyrkan
360	J. J. Scharin	1684		x		I 4.74
361	E. J. Bask	1684		x		I 5.9
362	P. E. Thelaus	1684			”en stor sångare”	
363	Holstenius	1685			org	Umeå

364	N. N. Duværus	1685			diss pro gradu	
365	N. Ihre d.y.	1685		x		I 4.74, I 5.18
366	Bechstadius	1685		x		I 4.74
370	J. J. Possieth	1686			”med siung- ande förtient sigh födan”	
373	Wattrang(ius)	1687			org	Härnösand
374	P. S. Elfwing	1687		x		I 4.82
376	L. Arrhenius	1687		x		I 4.110
378	L. A. Salvius	1687			dir mus	Dorpat
379	C. Torsell	1688		x		I 4.82
380	P. Betulander	1688		x		I 4.73
381	B. S. Elfwing	1688		x		I 4.73
385	Wederman	1688			dir cantus choralis et figuralis	Gävle
390	Phallenius	1689			dir cantus	Linköping
391	G. Frykström	1689			uppvaktning vid musiken	Storkyrkan
392	A. Wetterling	1689		x		I 4.82
393	A. Rönbohm	1689		x		I 4.73
394	Malmström	1690	x			M 5.6
395	E. Stenfelt	1690		x		I 4.82
396	D. Vigman	1690		x		I 4.82
397	J. Vesselius	1690		x		I 4.82
398	A. Schiörling	1690			kantor	Linköping
399	J. Steuchius	1690				M 4.29
400	J. Boisman	1690	x		hovkapellist	M 5.7
401	Christiernin	1690		x		I 4.82
403	Kolmodinus	1691			orgelspelare	
406	P. Lundberg	1691		x		I 4.82
407	I. Waasbom	1691	x x		dir cantus	M 4.25
408	K(i)emmer	1691			konrektor	Vasa skola
409	A. Montan	1691			dir mus & cantus	Karlstad
413	J. Westmarck	1691	x x			M 4.26
414	J. Wikander	1692			psalm- undervisare	Västerås
416	G. Celsing	1692	x			M 4.28
420	A. F:son Zellbell	1692			org	Uppsala domkyrka
421	P. Schönström	1693		x		I 4.87
422	G. I. Vallerius	1694				diss musik
423	C. Siegton	1694		x		I 5.20
425	E. Frondin	1694		x		I 4.119

426	G. H. Vallerius	1694				diss De tarantula
434	J. L. Falk	1697			dir cantus figuralis	Gävle gymnasium
435	Gestrinius-Lagerstam	1698				diss musik
436	L. Regner	1698			dir cantus choralis	Gävle
437	C.J. Örn	1698			dir cantus choralis	Gävle
438	J. C. Zellinger	1698			org, hovkapellist	S:ta Clara
441	G. Holstenius	1700				v rektor Hedemora skola
448	P. Martin	1703		x		I 4.119
450	Rogstadius	1703			rector cantus	Maria skola
453	S. Reuserus	1703			”snäll musicus och danslärare”	
455	Wallengren	1703			rector cantus	Karlstad
456	Gyllengrip	1703	x			M 4.38, M 4.56
457	E. Lutteman	1703			kantor, org	Visby
458	E. Nording	1704			sångare	Västerås domkyrka
460	J. Thun	1704			orgelspelare	Linköping
461	E. E. Duræus	1705			subcantor, org	Linköping
462	A. S. Pijhl	1705				diss
463	Siöbergh-Schöfdemarck	1705		x		I 4.102
464	M. M. Fries	1705		x		I 4.102
467	J. von Nerés	1706		x		M 5.8
			x			
469	J. Jungstedt	1706		x		I 4.102
470	P.M. Schröder	1706	x			M 4.45
473	J. Cornerus	1707		x	hautboist	Livgardet
477	J. Fineman	1797		x		I 4.102
479	E. Burman	1707		x	dir mus, org	Uppsala
480	J. Orre/Årre	1708				diss, rektor Härnösand
481	Sahlmonius	1709		x		I 4.112
482	L. Ekeblom	1709	x		kantor	Maria skola
484	N. Röngren	1710			dir cantus choralis	Gävle
485	Williamsson	1710			Sökt musikstipendium	Uppsala
486	D. Strähle	1710			orgelbyggare	

491	O. Cedergren	1711			kantor	Kalmar skola
492	N. S. Lindmark	1712			kantor	Jacobs skola, kyrka
493	Stålhammar	1712	x x			M 4.33–35
498	M. Riddelius	1712			dir cantus	Skara katedralskola
499	Biörckdahl	1713			sökt kantors- sysslan	Uppsala domkyrka
500	J. Ekman	1713		x		I 4.111
501	J. Sedenius	1714			kantor	Piteå trivialskola
502	E. Sparschuch	1714			org	S:t Olai, Norrköping
505	E. Älf	1715		x	”god musicus på claver och flüte traversière”	I 5.27
507	G. Textrinus	1715			dir mus o cantus	Strängnäs
510	E. Brunnelius	1716				diss musik
513	E. Togelius	1716			klockare	Karlstorp
514	J. Sparschuch	1717			domprost	Linkping
515	L. S. Kullman	1715			kantor	i Uppsala domkyrka och skola
517	C. Printz	1718		x		I 4.118
518	G. Elephant	1718			dir cantus	Visby
520	C. G. Palmquist	1718		x		I 4.118
521	E. Steuch	[1719]		x		I 4.119
522	G. A. Schmidt	1720			kantor	i Uppsala domkyrka och skola
523	M. Silvius	1720	x x			M 4.51-53
524	C. M. Te(n)gner	1720			kantor	Katarina skola
525	O. Unaeus	1720		x		I 4.118
527	J. Ihre	1720	x x			M 4.50
535	O. Hellström	1721		x		I 4.118
536	J. Silfverling	1720			rektor	Eksjö
537	J. Mehmer	1723			kantor	i Uppsala domkyrka och skola
538	C. Nordén	1724			kantor, sångare vid hovet	Riddarholmen
540	J. Walldorf	1724		x		I 4.118
541	A. Moo	1724			dansmästare	Uppsala

542	O. Fors	1724			kantor	i Uppsala domkyrka och skola
543	N. Grönqwist	1726			dir cantus	Växjö skola

Till skillnad från musikstipendiaterna hamnade musikantreserven i musiker-tjänster efter uppsalatiden. Uppgifter om dem har som regel hämtats från publicerade nationsmatriklar och liknande biografisk litteratur samt topografiska framställningar. Utmärkande är att de inte lämnat spår av musikverksamhet efter sig i Uppsala.

34 av personerna blev rector cantus, senare benämnda director cantus (choralis eller figuralis) eller director musices & cantus eller mer allmänt bara kantor. Av dem kom inte mindre än 13 till olika kyrkor och skolor i Stockholm, flest till S:t Jacob, som var den kyrka adeln brukade besöka. Påfallande många kom till Gävle (7 stycken), till Uppsala skola och domkyrka (5). Till Västerås kom 4 och till Hudiksvall och Åbo kom 3. De övriga städerna fick en eller ett par dir cantus/kantorer: Dorpat, Falun, Härnösand, Piteå, Karlstad, Visby, Linköping, Strängnäs, Skara, Jönköping, Växjö, Lidköping och Kalmar. Den näst största gruppen musiktjänster är organister, 13 personer och en orgelbyggare.

Instrumentalisterna (55 personer) förekommer som ägare till instrument eller som utövare, ofta i samband med grassationer. Tre därav blev militärmusiker och en hovkapellist.

Ägare eller skrivare av musikalier var 26 exspektanter.

A 7.4 UPPSALA SOM CENTRUM FÖR ÄRKESTIFTETS KYRKOMUSIK

Ärkestiftet omfattade under perioden Uppland med Stockholm, Gästrikland, Hälsingland, det vill säga i stort sett samma områden som Uppsala stift idag förutom Stockholms stift som bildades 1942. Domkapitlets och ärkebiskopens behandling av detaljären den för ställningstagande i kyrkomusikaliska frågor är inte påfallande många.

På 1660-talet fanns önskan att uniformera psalmsången inom ärkestiftet. I domkapitlet framfördes önskemål 1661, när Henricus Helelius (del 1, B 1.104) höll på att lämna tjänsten som rector cantus, att psalmerna skulle utsättas på noter.²²⁷

²²⁷ Udkp A I:5 p 105.

I domkapitlet yttrade sig Carolus Petri Wallinus (B 1.192) 1665 angående noterna till psalmerna.²²⁸ De hade för någon tid sedan nedskrivits av Andreas Campanius (del 1, B 1.118) och före honom av en helsing i Gävle och översetts av Wallin. I februari 1667 omnämns i domkapitlet Wallins revision som man ville presentera på riksdagen (se del 1, s. 245).²²⁹

Efter första året som rector cantus föreslog Wallin att övergå till linköpingstraditionen²³⁰ men detta avslogs.

Ärkebiskopen ansåg det 1692 opassande att den som skulle stå framme i koret och dirigera sången i domkyrkan, det vill säga notarien/kantorn, skulle vara präst, trots att det var praxis.

Domkapitlet engagerades ofta i frågan om musikutövarnas socknar, till en början mellan rector cantus och skolan, men på grund av nya skolordningen 1724 även gällande musikstipendiaterna. Frågan avgjordes i akademiska konsistoriet.

²²⁸ Udkp 1665 15/11 § 5.

²²⁹ Udkp 1667 20/2 § 8.

²³⁰ Göransson menar att detta rör musiken i mässan.

A 7.5 MATERIAL FRÅN INVENTERINGEN UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA

Notiser har påträffats i inventeringsmaterialet som inte direkt berör Uppsala. De som berör Uppsala har inarbetats i boken. Som regel utgör de lösryckta fakta, mest rörande boställen för trumpetare och deras löner. Uppgifter rörande deras tjänst har Anders Ahlincy haft vänligheten att meddela mig i mars 2021. Här redovisas ärenden som noteras i länsstyrelsens diarium, registratur, koncept och inkomna skrivelser (ULA Upps länsstyr, Landskansliet).

Registratur juli 1660–61 (A I:7) Claes Rålamb landshövding

- 1660 29/9 [Hov]Musikanten Hans Henrik Tauscher får immission på kronohemmanet Litzelby i Hillersjö socken och Färentuna härad att njuta dess extraordinarie och ordinarie räntor i sin och hustruns livstid.²³¹
- 1660 22/12 Samuel Rosslinger och svågern, trumpetaren Hans Ludwigh erhåller andel i räntorna 1660 från pantsatta gods i Lagga socken.
- 1661 24/5 när två trumpetare av överste Lybecks [Georg Henrik Lybecker] regemente anländer till Uppsala skall de få två skjutshästar och fritt underhåll.
- 1661 29/5 Landssorgen efter Karl X skall upphöra pingstdagen. Meddela församlingarna att sorgklädet kan borttagas från altare och predikstol och orgelspel blir tillåtet igen.
- 1661 10/9 Kapellmästaren Anders Düben och samtliga musikanter skall söka betalning hos Gustaf Mattsson.
- 1661 28/9 Befallningsman Anders A. Höök skall tillse att organisten i Vendels socken Andreas Nilsson får sin utlovade lön.

Registratur februari 1665–67 (A I:10) Göran Gyllenstierna landshövding

- 1665 25/6 Landshövdingen kan ej hjälpa moster Karin Bååt att överta hemmansdel i Eldtomta skattehemman från trumpetaren Nils Larsson som sätter sig till motvärn. Saken är under behandling i häradstinget.

Landshövding Axel Lillie från 1667

- 1667 14/12 Den tyske hovtrumpetaren Magnus Munck som dräpte hovjunkern Erik Ribbing i somras skall förvisas ur landet tills målsäganden ber för honom. Den 9/12 hade han emellertid rymt från fängelset i Uppsala slott.

Registratur 1670–74 (spridda delar) A I:11

- 1674 16/9 Till hov- och fälttrumpetaren Mårten Ehre²³² skall utbetalas resten dvs. 600 d kmt som lön för 1674 (hela summan var 250 d smt).

²³¹ Norlind TK 3, s. 6, Kjellberg Kungl musiker, s. 493f.

²³² Kjellberg Kungl musiker, s. 409f.

Koncept med utgående diariéer 1684 juli till december A II a:7

1684 23/10 Mönsterskrivaren Ingemar Gothman klagar på trumpetaren Orrefelt boendes i Grans socken.²³³

Koncept med utgående diariéer 1685 januari till juni A II a:8

1685 14/5 Till K Maj:t för prins Carls amma som i sin och sin mans, musikanten Petter Vogels²³⁴ livstid erhållit 2 donationshemman i Tveta socken, Öcknebo härad.

1685 22/5 Till K Maj:t för trumpetaren av adelsfanan Jonas Pijl (B 5.14) angående föregående år till denne anslagna hemmanet Hässlänge i Lillkyrka socken.

1685 12/6 Till akademiska konsistoriet. Landshövdingen känner ej en ung person och fransos vid namn Jean Chemineau som anmält sig sökande till dansmästartjänsten i Uppsala. Han kan många språk men är romersk katolik. Hänvisas till envoyén Gyllenroot som f n finns i Paris.

Koncept med utgående diariéer 1685 juli till december. A II a:9

1685 31/7 Till ceremonimästare Rootlieb som lånat av lutenisten Hindrich Niewert²³⁵ 1679 25/6 mot förpantning av bl.a. hemmanet Aspesund, Söderby sn, Lyhundra härad med R:s svärmoder fru Anna Bures tillstånd.

1685 20/10 Till överståthållaren för lutenisten Niewert. Angående samma. Remitterar N. till överståthållaren då debitor hör till dennes jurisdiktion.

1685 23/1 Till befallningsman L. Emporagrius för lutenisten Hindrich Niewert angående samma. Lånet är på 6 379 d kmt. Att inrymma N. i hemmanet Hemåla som N. lagligen intecknat.

1686 21/5 Till Ekegren för trumpetaren [Lars] Biörkman rörande dennes hästhemman.²³⁶

1687 22/12 Resolution för fru Anna Bure om lutenisten Niewert som bekommit immission i Aspesund för ränta 16 d smt.

Koncept med utgående diariéer 1688 januari till juni. A II a:14

Koncept

1688 1/3 Till befallningsman Litz för trumpetaren Christian Doleph. En torpare har satt sig på Dolephs beställningshemman Rickeby, Onsala sn. Denne tredska att göra skäligen dagsverken på gården.²³⁷

²³³ Jacob Orrefelt, majorens förste trumpetare vid Livregementet till häst. Död 1702 22/12. Broder? Erich Orrefeldt, 1685–86 trumpetare och pukare hos Magnus Gabriel De la Gardie

²³⁴ Kjellberg Kungl musiker, s. 514.

²³⁵ Om denne lutenist i hovkapellet 1666–99 se K. Sparr, *Hinrich Niewerth Lutenist at the Royal Swedish Court*. <http://www.tabulatura.com/Hinrich%20Niewerth.pdf>.

²³⁶ Född 1659? Trumpetare vid Livregementet till häst, 1:e trumpetare i Örebro kompani 1678 22/11 (till 1680 kallad Lars Björk), 2:e trumpetare vid majorens kompani 1681, hovtrumpetare med placering vid drabanterna 1693. I fält under Karl XII:s krig, fånge vid Poltava hemkom 1722. 65 år gammal i juni 1724.

²³⁷ Doleph var pukslagare vid Livregementet till häst. 1700 blev han hovpukslagare och dog i Bender 1710. Jfr Kjellberg Kungl musiker, s. 398

Koncept med utgående diarier 1688 juli till december A II a:15

Diarium och koncept

- 1688 7/8 Till Ekegren om Grilleby som pükslagaren tagit räntan av. Regementsskrivaren Nybom berättar hur pükslagaren under adelsfanan [Anders Flygare, avgången 1690] skall ha uppburit räntan av hemmanet Grillby som är ett infanterihemman och gått från sitt eget hemman i samma by. Han skall återbetala räntan och hållas vid sitt eget hemman.

Koncept med utgående diarier 1689 januari till juni. A II a:16

Diarium

- 1689 25/3 Till Rizander för trumpetaren [vid Livregementet till häst] Clas Flygare²³⁸ om dess ränta av hemmanet Biörckeby.
- 1689 27/6 Till fru Ebba Bentz för Hindrich Niewert. Begäran om förklaring över sin obligation till N. som ej betalats.

Koncept med utgående diarier 1690 juli till december A II a:18

Diarier

- 1690 13/11 Till Kammarkollegium för lutenisten Niewert. Angående det för indelningsverket ianspråktagna hemmanet Hemåla, Knutby sn.

Koncept

- 1692 14/11 Till slottsfogden Stare om trumpetaren Clas Flygare. Har erhållit Stares skrivelse om slagsmålet som trumpetaren Pijhl har förövat på bonden Erich Olsson i Tensta. Skall han fasttagas? Ja utan förfrågan om det är fara till liv eller det finns attest av "Chirurgen".

Koncept med utgående diarier 1696 januari till juni A II a:25

Diarer

- 1696 3/3 Till Litz och överståthållaren om organisten Nicolaus som belägrat en piga Maria Larsdotter.
- 1696 6/3 Till städerna och befallningsmännen om trumslagaren Lars Hansson från Malmö, som efterlyses för stöld i Stockholm förleden torsdags afton.
- 1696 13/3 Till stadsfiskalen i Stockholm om organisten Nicolaus efterlyst i Sigtuna men där har man ej haft någon organist Nicolaus.

Koncept

- 1696 3/3 Till Litz om organisten Nicolaus som belägrat en piga Maria Larsdtr. Hon sitter i häktet i Stockholm och uppger sig ha haft lägersmål med N. i Sigtuna, varför han ej pliktat.

²³⁸ Han var fadder för trumpetaren Erik Hagelbäcks son Erich 1688 23/12. G Uppsala C:1. 1699 skänkte han till kyrkan tacksägelsepenningar för hustruns förlossning. Övergran L I:2. Trumpetare vid Livregementet till häst 1673, 2: e trumpetare vid majorens kompani juli 1693, avsked 1701. Angavs vara under Norra Upplands kompani i domboken 1714 19/3 då han anklagades för tumult och oväsen på rådman Siwertz källare

Koncept med utgående diarier 1697 juli till dec A II a:28

Diarium

- 1697 28/7 Till häradsfogden Edhelius för [2:e] trumpetaren [vid Adelsfanans livkompani] Johan Biörkman att få bygga 2 3/8 hemman Svartnö tillhopa.

Koncept med utgående diarier 1698 juli till dec A II a:30

Diarium

- 1698 26/8 Resolution på trumpetaren Erich Öhrströms²³⁹ supplik.

Koncept med utgående diarier 1699 juli till dec A II a:32

Diarium

- 1699 1/8 Till befallningsman Sparrman för trumpetaren Johan Hagelbäcks änka, hustru Anna Schober(t). Denne var från Långtibble, död 1693.
- 1699 17/8 Notifikation till trumpetaren under adelsfanan Anders Rox (B 1.319) om 1691 och 1692 års ränta för ett hemman i Svartnö, Börstils sn, som honom utur k Statskontoret skall assigneras.
- 1699 16/11 Svar till hans K Maj:t på dess remiss av den 2/11 1699 angående korpralen Skruf och trumpetaren Erich Öhrström.

Koncept med utgående diarier 1702 januari till juni A II a:37

- 1702 6/2 Till kapten Grisbeck om den förrymde trumslagaren Ambrosius Schult.

Koncept med utgående diarier 1704 januari till juni A II a:41

Koncept

- 1704 15/1 Till borgmästare Lohrman angående trumslagaren Albrecht Enberg. Överste van der Nooth har beordrat Enberg att förfoga sig till Uppsala för att sitta i stocken.
- 1704 13/2 Till sysslomannen Öjer för Jacob Boisman (B 1.400).²⁴⁰ Christian Zellinger har förklarat sig vara B. skyldig 106 d kmt enligt obligation 10 juli 1702.
- 1704 9/4 Resolution på trumpetaren Johan Simssons kärastes, jungfru Anna Dorothea Boy supplik. Simsson skall erhålla före detta trumpetaren Olof Rahms boställe Ramsjö.²⁴¹

²³⁹ Trumpetare först vid Örsundsbro belagd 1689, ansökte 1699 att få hugga skog för att reparera loge på augmentshemmanet Stora Wreta i Rasbo härad, 2:e trumpetare vid Örebro kompani 1688 14/7, 1:e trumpetare 1691 10/7, 2:e trumpetare vid Norra Upplands 1691, 1:e trumpetare där 1700 2/8, kvartermästare 1703 8/4 boende i Västersta by, Rasbo socken. Han blev sedermera fånge vid Poltava.

²⁴⁰ Kjellberg Kungl musiker, s. 385.

²⁴¹ Johan Simsson/Simonsson 2:2 trumpetare vid Roslags kompani av Livregementet till häst efterträdde Olof Rahm 1700 20/4, drog ut i kriget 1700 1/7, följde kungen till Turkiet.

Koncept med utgående diarier 1706 januari till juni A II a:45

Diarium

- 1706 30/4 Till landshövding Buhre angående klockaren i Svinnegarn Hindrich Suensson som har övergivit sin hustru Hebla Erichsdotter.

Koncept med utgående diarier 1706 juli till december A II a:46

- 1706 5/10 Till regementsskrivaren Sundell angående trumpetare-änkan Catharina Dijkman. Mannens namn ej nämnt i konceptet. Gäller ersättning för återlämnat livré.

Koncept med utgående diarier 1707 januari till juni A II a:47

Diarium

- 1707 21/6 Till befallningsman Stemning angående bägge trumpetarna under majorens kompani [bröderna? Georg Friedrich Fischer och Johan Friedrich Fischer anställda i Sachsen]²⁴² angående trumpetarbostället Lundby, Yttergran sn, Håbo härad.

Koncept med utgående diarier 1708 januari till juni A II a:49

Diarium

- 1708 31/3 Resolution på klockarens i Lunda kyrka Olof Pålsson Dufwas supplik angående hans förmenta kyrkstöld. Extra ting föranstaltades härom, då han blev frikänd.

Koncept med utgående diarier 1709 juli till december A II a:52

Diarium

- 1709 7/12 Till vice borgmästaren Sparrman om en trumslagares hitskaffande. Gäller Ambrosius Schult, som slagit sig ned som borgare i Enköping men som behövs till krigstjänst vid Upplands infanteri.

Koncept med utgående diarier 1710 juli till december A II a:54

Diarium

- 1710 22/8 Till samtliga [städer och befallningsmän] om soldaten Johan Petter Cahmans²⁴³ efterlysande.
- 1710 27/8 Resolution på kvartermästaren [Erich] Öhrströms hustrus Adriana de Geers anhållande om obligation av trumpetaren Hans Fröberg.²⁴⁴ Gäller en obligation given av F. för ett livré efter hennes man 157:16 d kmt.

²⁴² Georg 2:e trumpetare i Majorens kompani av Livgardet till häst 1706 28/8, följde 1709 kungen till Turkiet. Hovtrumpetare i Bender 1711, i fälthovstaten 1716, död 1733 8/7; Johan 1:e trumpetare vid Majorens kompani 1706 30/9, följde 1709 kungen till Turkiet, hovtrumpetare i Bender 1711, död där 1713 17/8.

²⁴³ Son till orgelbyggaren Hans Henrich Cahman (B 8.8). Se dennes biografi.

²⁴⁴ Född 1679? 1:e trumpetare vid Norra Upplands kompani 1703 1/1, fången i Poltava 1709 28/6 tvungen att ta fiendens tjänst, vid hemkomsten 2:e trumpetare vid Norra Upplands kompani 1716 (då 37 år), 1:e trumpetare vid Överstelöjtnantens kompani 1721 30/7, vid Örebro kompani 1722 6/11, avsked 1724 21/10.

- 1710 13/9 Order till lantgewaldigen Fröman att hämta ut Petter Cahman från Corps de Garde i Stockholm och föra honom till Uppsala slott.
- 1710 13/10 Resolution på piparen Mattias Svarts hustru Annika Johansdtr supplik. Mannen fången 1707.
- 1710 22/10 Resolution på piparen Jacob Sahlströms hustrus Karin Ericzdtr supplik. Gäller innestående lön 1708, 1709, 1710.

Koncept med utgående diarier 1711 januari till juni A II a:55

Diarium

- 1711 17/6 Respass för trumpetaren Anders Linnander²⁴⁵ för en resa till Skåne via Västmanland på grund av att den andra vägen genom Norrköping är olämplig på grund av den smittsamma sjukdomen [pesten].

Koncept med utgående diarier 1711 juli till december A II a:56

Diarium

- 1711 27/7 Resolution på pukslagaren Gregorius Kochs²⁴⁶ supplik.
- 1711 22/9 Till befallningsman Taxeen att instämma till ordinarie tinget i Åsunda organisten Anders Brolin och gästgivarens dräng i Broby.
De har natten mellan 10 och 11/9 sågat av bommen vid Nykvarns tingsdag 1711 17/10.
- 1711 2/11 Resolution på fältväbeln Lars Sahlbäcks (B 5.6) hustru Anna Maria Schneiders supplik. Gäller mannens lön. Remitterats till regements-skrivaren Johan Törneros.

Koncept med utgående diarier 1713 januari till juni A II a:59

Diarium

- 1713 7/3 Resolution på trumpetaren Thure Gullbrands²⁴⁷ supplik. Resolution på Gullbrands och Lutmans supplik. Resolution på annan supplik av Gullbrand och Lutman. Koncepten ger ingen upplysning om någon av dessa supplikers innehåll. Remitteras till regementsskrivaren.

Koncept med utgående diarier 1714 janauari till juni A II a:61

Diarium

- 1714 2/6 Resolution på trumpetaren Bengt Malmbergs²⁴⁸ supplik angående bostället. Annan resolution angående fordran.

²⁴⁵ Född 1681? Från Västmanland 2:e trumpetare vid Örebro kompani 1704; 1:e trumpetare där 1706 24/9. Fången vid Poltava. Tvingad ta fiendens tjänst. Återkom från Moskva 1711 20/7. 2:e trumpetare vid Örebro kompani 1711, 1:e trumpetare 1713. Var 1719 39 år. Avsked 1722 6/11.

²⁴⁶ Regementspukslagare vid Adelsfanan. Fången 1709 1/7 vid Perevolotjna. Hemkommen februari 1712 och återinsatt i sin förra tjänst.

²⁴⁷ Trumpetare vid Adelsfanan. Efterträdde Anders Rox som 1:e trumpetare vid Livkompaniet 1687. Fången 1709 1/7. Hemkommen 1713 och återinsatt som 1:e trumpetare vid livkompaniet.

²⁴⁸ Född 1683? i Södermanland. 1:e trumpetare vid Livkompaniet 1709 1/10, 2:e trumpetare vid Majorens kompani 1714 26/4, död 1728.

Koncept med utgående diarier 1714 juli till december A II a:62

Diarium

- 1714 11/9 Till vice häradshövdingen Halpap att ofördröjligen hålla husesyn på trumpetare boställena Krakstad och Brunstad med anledning av besvär från trumpetarna Bengt Malmberg och Jöran Root.²⁴⁹

Koncept med utgående diarier 1715 januari till juni A II a:63

Diarium

- 1715 22/6 Resolution på trumslagaren Budris supplik.

Koncept med utgående diarier 1715 juli till december A II a:64

Diarium

- 1715 9/9 Resolution på hovmusikanten Westen Linnerts (B 1.270) supplik.
1715 15/10 Ny resolution. Gäller skuld till L. av modern Elisabet Alzenia.

Koncept med utgående diarier 1716 juli till december

Diarium

- 1716 18/7 Resolution på trumslagaren Jonas Gullhorns supplik. Gäller ersättning för utebliven inkomst av bostället.

Koncept med utgående diarier 1717 januari till juni A II a:67

Diarium

- 1717 18/5 Resolution på trumpetaren Johan Åkermans²⁵⁰ supplik. Remiss till mönsterskrivaren Magnus Randt.
1717 5/6, 27/6 Resolution på trumpetare Casper Witzells²⁵¹ supplik. Avrad bör gå före gäld. Befallningsman Lars Träbom skall ta ut innestående lön 18 d kmt av fru Posts egendom.

Koncept med utgående diarier 1717 juli till december A II a:68

Diarium

- 1717 7/8 Resolution på trumpetaren Johan Åkermans supplik mot Randt.

Koncept med utgående diarier 1718 januari till juni A II a:69

Diarium

- 1718 22/1 Resolution på trumpetaren Bengt Malmbergs supplik. Befallningsman Träbom skall se till att det går att låta detta ruinerade boställe slippa inkvartering och furage.

²⁴⁹ Född 1682? Från Södermanland. Extra trumpetare vid Adelsfanan 1704? Skånska och haländska kompaniet sept 1706. Fången 1709 1/7. Hemkommen från fångenskap i Ryssland 1:e trumpetare vid Livregementet 1714 1/5. Avsked på egenbegäran 1741 17/9.

²⁵⁰ Johan Åkerman född i Stockholm 1680?. 2:e trumpetare vid Norra Upplands kompani av Livregementet till häst 1706 12/5. Fånge vid Poltava 1709 28/6 tvungen ta tjänst hos fienden. Återkom till Stockholm via Riga juni 1711 då 1:e trumpetare vid Norra Upplands kompani. Avsked 1712 24/10.

²⁵¹ Casper Witsell född i Colmar 1689?. 2:e trumpetare vid Överstelöjtnantens kompani 1709 10/10, majorens kompani 1711 11/9, 1:e trumpetare 1713.

Koncept med utgående diarier 1718 juli till december A II a:70

Diarium

1718 16/9 Resolution på trumpetaren Johan Åkermans supplik
Kommuniceras med fru Sidonia Juliana Leidenhopf för yttrande.

Skrivelser 1721–29 ej excerperade.

Sammanfattning

Det vanliga var att gymnasieutbildade ungdomar fortsatte sina studier vid universitet, i vårt fall vid Uppsala universitet, som hade framför allt Svealand plus Linköpings stift och Norrland som upptagningsområden. De således musikutbildade sökte stipendium som musikanter men ej i första hand med avsikten att få tjänster förknippade med musik. Under sin uppsalatid kunde de dryga ut kassan genom att ta tillfälliga uppdrag. De som ej fick stipendium – till antalet dubbelt så många som stipendiaterna – hade redan en musiktjänst eller sökte en sådan efter uppsalatiden. Denna musikantereserv omfattade även sådana som ägt instrument och/eller musikalier. Genom dessa bidrog de till det klingade Uppsala utanför den officiella musikutövningen i kyrkan och universitetet, men det är påfallande att dokumenten tigrar om denna till hemmet bundna verksamhet. Det är bara de stökiga, fiolspelande studenterna som hamnat i rättegångsprotokollen.

Som biprodukt av inventeringen av uppsalaanknutet material lämnar skrivelser med mera från Uppsala länsstyrelse upplysningar om främst ryttare- och trumpetareboställen i länet.

A 8 SAMMANFATTNING

Avsikten med föreliggande volym är att fullfölja Bengt Kyhlbergs avhandling *Musiken i Uppsala under stormaktstiden* med utnyttjande av de redan färdiga partier han hade färdigställt med sikte på en utgivning till universitetsjubileet 1977, något som ej skedde. Jag har utnyttjat hans systematiserade inventeringar av musiknotiser som finns tillgängliga i Musik- och teaterbiblioteket i Bengt Kyhlbergs samling. Flera biografier och kapitlet om det stora orgelbygget i domkyrkan var redan färdiga och har markerats med BK för att utmärka Bengt Kyhlberg som upphovsman. Jag har valt att betona samhörigheten mellan del 1 och del 2 genom att vidareföra de olika kapitlen med sina underavdelningar, för att man skall känna igen sig i presentationen. Samtidigt skall del 2 kunna stå på egna ben, varför läsaren får en kort rekapitulation i varje avsnitt.

Del 1 hade det dubbla syftet att visa att arkivinventering fungerar som musikvetenskaplig metod och att med hjälp av de utvunna musiknotiserna redogöra för musiken i Uppsala fram till 1660. Metoden vann erkännande inom musikvetenskapen och har sedan utnyttjas av andra forskare. På grund av att arkivserierna från 1660 blir alltmer omfattande och kompletta står framställningen i del 2 på en fastare grund och blir även detaljrikare.

Antalet biografier av musikverksamma personer uppgick i del 1 till 220 medan de i del 2 uppgår till 590, av vilka de mest framträdande personerna kräver mycket utrymme. Det har därför befunnits lämpligt att låta biografierna utgöra en egen volym.

Uppsala under stormaktstiden

Åren omkring 1660 markerar ett påtagligt uppsving i svenskt kulturliv. Sverige hade 1658 slutit fred i Roskilde med ärkefienden Danmark och vunnit Skånelanden. Karl X avled 1660 och begravningsföljet i Stockholm bestod av hundratals deltagare. Förmyndarregeringen för Karl XI bestod av 30-åriga krigets segerherrar, vilka med nyvunna rikedomar byggde slott med rikt hovliv för att manifesteras makt och ära. I samma anda hölls i Stockholm storslagna festligheter vid Karl XI:s myndighetsförklaring 1672 med en musikalisk satsning på en tidigare okänd nivå. Vid kungliga hovet tillträdde Gustav Düben

som hovkapellmästare 1663, vilket medförde ett uppsving även i Tyska kyrkan på grund av hans tjänst som organist där.

I Uppsala kom den musikälskande medicinprofessorn och mångfrestaren Olaus Rudbeck att sätta sin prägel på musiklivet under fyra decennier. Karl XI:s kröning 1675 utgör för Uppsalas del en musikalisk höjdpunkt, då hovets och akademiens musikresurser tillsammans svarade för festivitas. Det tilltagande enväldet därefter berövade högadeln dess ekonomiska och politiska ställning. Den centralisering som skedde under enväldet förde även det goda med sig att Koralpsalmboken 1697 kom till stånd, den första gemensamma för hela riket. År 1693 firades med hjälp av hovkapellet hundraårsminnet av Uppsala mötes beslut med Karl XI:s närvaro. De olycksaliga krigen under Karl XII utarmade landet och krävde extra skatter av medborgarna, så även av akademistaten. De inledande segrarna anbefalldes att firas med tacksägelse i hela rikets kyrkor liksom man tidigare gjort under danska kriget 1676–79 under Karl XI. Skalmejblåsare från Upplands regemente blev efter införandet av indelningsverket 1682 allt vanligare på Uppsalas gator och krogar, där det dessförinnan varit studenter som utmärkt sig med buller och bång och musik. Den sista gången Uppsala domkyrka användes som kröningskyrka var när Ulrika Eleonora den yngre kröntes till regent den 17 mars 1719 med pompa och ståt. Hovkapellet, trumpetarkåren, militärmusikkårer samt akademiska kapellet medverkade.

Uppsala var en småstad med bebyggelse bestående av tvåvånings trähus att döma av stadskartor från tiden. På gårdarna fanns uthus, ofta med boskap. I stadsdelen *Islandet* fanns grönsaksodling, ”kålgårdar”. Stenhus fanns främst kring Nya Torget. Gatusystemet var rätlinjigt som idag utom kring domkyrkan. Stadsbilden dominerades då som nu av slottet och domkyrkan. Fyrisån hette dåförtiden Salaån och i dikter kallades staden Sala. Universitetshuset var Academia Gustaviana mitt emot domkyrkans västportal medan den tidigare universitetsbyggnaden Academia Carolina låg vid domkyrkans sydsida. Uppsala universitet var inte det enda i riket. Dorpats universitet, Åbo akademi, Greifswalds universitet och från 1668 Lunds universitet erbjöd utbildning för närboende eller tillresande. Uppsala utövade dock en dragningskraft som medförde att en mycket stor del av landets bildade manspersoner som studenter har haft kontakt med Uppsala akademi.

Uppsala drabbades 1702 av en brand som ödelade stora delar av staden och fick tornen på domkyrkan att störta in och fördärva både den nybyggda orgeln av Hans Henrich Cahman och den gamla av Anders Bruse. En ytterligare katastrof var den böldpestepidemi, som liksom i landet i övrigt, härjade 1710–

11 och orsakade många dödsfall. Ryssarnas härjningar efter kusten 1719 påverkade socknarnas avkastning till skolan negativt.

Domkyrkan var stadsförsamlingens kyrka och Bondkyrkan, Helga Trefaldighet, var i första hand landsförsamlingens kyrka. Under tiden efter stadsbranden till 1707 fick Bondkyrkan tjänstgöra som gudstjänstlokal även för domkyrkoförsamlingen.

När det gällde specifika ekonomiska åtaganden för musiken räknade man med delade kostnader mellan universitet, domkyrkoförsamlingen och staden.

Det fanns en trivialskola och en barnaskola men inget gymnasium. I stället fanns rikets äldsta *universitet*, bortsett från Greifswald. Universitetet hade egen ekonomi och egen styrelse. Professorerna var en synnerligen privilegierad grupp, som för sina egna personer var befriade från alla borgerliga pålagor. Universitetskanslern utgjorde en direkt kanal till regeringen.

Det borgerliga Uppsala styrdes av *magistraten*, som bestod av borgmästare, rådmän och slottsbefallningsmannen, som var den lokala statliga representeranten.

Landshövdingen styrde över Uppland, från 1714 över Uppsala län och Stockholms län. Han var kungens närmaste man för regionen och staden. Han hade sin hemvist vanligtvis i Stockholm. Beroendet av landshövdingen ökade under det karolinska enväldet.

Överrätt för såväl staden som universitetet var *Svea hovrätt* och högsta instans K Maj:t, som inom rådet hade särskilda tjänstemän för justitieärenden. Från 1670 kallades denna sektor *justitierevisionen*.

Den kyrkliga överinstansen var för alla ärkebiskopen och domkapitlet.

När kungliga *hovet* gästade Uppsala skedde detta helt utanför staden Uppsalas lokala administration.

Forsknings- och litteraturläget

Sedan 1974 har framsteg gjorts inom olika områden, som berör musiklivet i Uppsala under stormaktstiden. Bengt Kyhlberg har själv bidragit genom olika artiklar och lexikonarbete. Kungl hovets musikorganisation och musikutövning samt repertoaren knuten till detta och Tyska kyrkan har genomlysts av främst Erik Kjellberg och Maria Schildt. Koralforskning av Harald Göransson har givit nya insikter i koralpsalmboken 1697. Orgelforskningen har tagit ett stort steg framåt genom Riksantikvarieämbetet och R. Axel Unnerbäcks orgelinventering. Han har även bidragit till kännedomen om orglarna i Uppsala domkyrka och orgelbyggarfamiljen Cahman. Samtidigt har även andra gjort liknande orgelinventeringar och beskrivningar av domkyrkans orglar. Biografiska matriklar har uppdaterats eller gjorts tillgängliga på internet och de tre ledande personligheterna Olaus Rudbeck, Karl XI och Magnus Gabriel De la

Gardie har fått moderna biografier. Akademiska konsistoriets protokoll till och med 1699 har utgivits och gjorts tillgängliga på internet.

Den största förändringen sedan 1974 är *digitaliseringens genombrott*, som medfört en helt annorlunda arbetssituation genom sökbarhet och tillgänglighet till källor och litteratur medelst uppkoppling till internet.

Avgränsning av inventeringsuppgiften

Kyhlberg avsåg att den hitre kronologiska gränsen skulle vara ca 1720, vilket är den allmänt vedertagna slutpunkten för stormaktstiden. Här har valts att avsluta tidsperioden ca 1730 med anledning av att Eric Burman som director musices, professor i astronomi och preses för musikvetenskapliga avhandlingar slutfört traditionen från Harald Vallerius tid. En ny epok tar vid med den nya stora orgeln av Johan Niclas Cahman invigd 1731 och den nye organisten och director musices Hinrich Christoph Engelhardt, som tillträdde 1728.

Musiken i Uppsala ca 1660 – ca 1730

Den officiella musikutövningen bekostad av staden inskränkte sig till ett par *trumslagare* som anlätades vid utlysande av julfriden och distingsmarknaden, vid stadsgardets parader, vid bestraffningar som gatlopp, vid sammankallande av rekryter och vid uppläsande av förordningar. De avlönades per uppdrag. Staden bidrog till avlöning av domkyrkoorganisten, vilken på grund av sitt privilegium anlätades vid spelningar vid bröllop och gästbud. Staden deltog även i avlönandet av rector cantus genom spannmål och av kantorer genom sockengång och kollektor.

Den officiella musikutövningen inomhus skedde i domkyrkan, som var den lokal där akademikerna och borgarna kunde höra figuralmusik och i universitetets lokaler, som var förbehållna akademikerna.

Domkyrkoorganister var under perioden Johan Zellinger, som 1683 efter nådår efterträddes av en av sina orgelspelande söner, Christian, som verkade ända till sin död 1718. Hans efterträdare var astronomen Eric Burman 1719–24, dennes klaverlärare auditören Anders Zellbell 1726–27 och organisten från Karlskrona Hinrich Christoph Engelhardt från 1727. Christian Zellinger erhöll dessutom tjänsten rector cantus 1691 och det blev därefter regel att organisttjänsten kombinerades med tjänsten som director musices, som den kom att kallas. Matematikern Harald Vallerius, som vikarierade medan Christian Zellinger utbildades, hade även 1675–91 specialuppdraget att vid några tillfällen om året spela på Frantz Bolls ofullbordade orgel.

Den ordinarie orgeln var Anders Bruses orgel från 1638, på vilken man genom återkommande reparationer hankade sig fram ända tills den förstördes

i branden 1702. När Bolls orgel nedtogs 1692 bereddades plats för en ny stor orgel av den framstående nordtyske orgelbyggaren Hans Henrich Cahman, vilken invigdes 1698. Christian Zellinger kunde glädja sig åt den endast fyra år – egentligen endast två år på grund av musikförbud under landssorgen efter Karl XI – tills den blev lågornas rov. Bondkyrkan blev nu tillfällig kyrka även för domkyrkoförsamlingen tills domkyrkan återinvigdes 1707. Zellinger hade tidigare haft extra tjänst där på söndagarna men flyttade nu över all tjänstgöring dit. I väntan på finansiering av en ny stor orgel i domkyrkan gavs Isac Risberg i uppdrag att bygga ett positiv. Det kom sedan att vara i bruk under nära två decennier från 1710 för att 1731 ersättas av den orgel som byggdes av Sveriges då mest framstående orgelbyggare Johan Niclas Cahman. Den blev bestående tills den ersattes 1871.

Organistens uppgift var att improvisera preludium och postludium i gudstjänsten, att ge ton för psalmsången genom intonationer och att spela generalbas i figuralmusikensemblen vid repetitioner och framträdanden. Hans insats krävdes inte vid varje förrättning vilket visas av att han hade bänkplats i domkyrkan. Förbud mot orgelspel och annan instrumentalmusik rådde under fastlagstiden och under landssorg. Vid anställningen av både far och son Zellinger krävdes underskrifter av alla myndigheter i staden: ärkebiskopen, rector magnificus, kyrkoherden, den akademiske kyrkvärden, slottsbefallningsmannen, de båda borgmästarna, domkyrkosysslomannen och de borgerliga kyrkvärdarna. Lönen var 200 daler silvermynt och den skulle bekostas av kyrkan, staden och universitetet tillsammans. Sällan betalades lönen fullt ut. Till tjänsten hörde att hålla orgeln i gott skick, att samarbeta med kyrkoherden, kantorn och orgeltramparen.

Psalmsången i domkyrkan intonerades av organisten, upptogs i koret av skolnotarien, senare kallad kantor, och några elever i trivialskolan samt fortsattes av församlingen, som igenkände koralen och sjöng alla strofer utantill, eftersom psalmböcker inte brukades i kyrkan. Vilka psalmer som skulle sjungas bestämdes av skolans notarie. Platser för psalmsång i högmässans liturgi var i början, före evangelieläsningen, *gradualpsalm*, före predikan, *ad suggestum*. Uppsalapsalmboken 1645 med dess traderade melodier användes fram till Jesper Swedbergs psalmbok 1695 och Harald Vallerius koralpsalmbok 1697. Dessa resultat av enhetlighetssträvanden under karolinska tiden vann inte omedelbart gehör. Det nya var att koralmelodierna nu presenterades som generalbasvisor. I Uppsala finns inga säkra spår av orgelbeledsagad koralång under tidsperioden.

Rector cantus ansvarade för utbildning av lämpade skolungdomar och av studenterna med musikstipendium samt för framförandet av figuralmusik från

domkyrkans orgelläktare vid kyrkoårets stora helger, vid akademiska festligheter och när kungl förordningar krävde det. Han betalades av skolan genom inkomster från socknar, av universitetet genom stipendium, av staden med spannmål. Innehavaren utsågs under tidsperioden på musikaliska grunder och härkomsten från ärkestiftet var ej längre villkor. Särskilt efterfrågades instrumentkunskap. Undervisning och repetitioner ägde rum två gånger i veckan. Tjänsten kombinerades med tjänst som vice bibliotekarie av Carolus Petri Wallin och Harald Vallerius, med tjänst som organist av Christian Zellinger och Eric Burman. Det var nästan regel att kantorerna fick överta undervisningen i figuralsång i skolan för att avlasta rector cantus.

Medlemmarna i *figuralmusikensembeln* erhöll socknar som inkomst och sökte stipendium. Åtta kungliga stipendier reserverades för musikanterna. Rector cantus sökte styra det så att det var möjligt att framföra musik för fyra sångare och fem instrumentalister inklusive organisten även om alla åtta stipendiater kunde både sjunga och spela som multiinstrumentalister. Exspektanter till musikstipendier sörjde för tillgången på extra musikanter. Bispisning på kommunitetet som stipendium visade sig fungera dåligt och ersattes av penningstipendium i olika klasser. Under 1700-talet började musikstipendiet betraktas som tjänst.

Det var fattiga studenter som sökte *musikstipendium*. Stipendiernas art och belopp växlade under tidsperioden. Stipendiaterna kom inte bara från ärkestiftet, där de utbildats musikaliskt i trivialskolan i Uppsala utan i allt större utsträckning från stiftsstäderna, där de undervisats i gymnasiet och medverkat i figuralmusiken i domkyrkan. Att bli kyrkoherde eller uppnå andra kyrkliga ämbeten – ofta medelst olika undervisningstjänster, ibland i musiksammanhang – synes ha varit mest eftersträvaransvärt på samma sätt som det var under tiden innan 1660. För 44 musikstipendiater blev detta slutpositionen. I musik-tjänster som musikledare, organister, instrumentalister slutade 21 stipendiater. 15 musikstipendiater fullbordade ej sina studier, häften på grund av dödsfall. 13 fick tjänster som jurister eller i de statliga verken. 9 slutade i tjänster med undervisning i skola, gymnasium eller universitet. Borgmästare eller rådmän blev 5, militärer 3 och 2 hade okänt yrke.

Förutom musikstipendiater har sådana personer medtagits här i boken, vilka före eller efter universitetstiden i Uppsala haft med musik att göra. De har ofta fått grundläggande musikutbildning vid studieortens gymnasium. Medtagits har även studenter och andra akademiker som ägt eller brukat instrument i Uppsala eller skrivit noter eller ägt musikalier. Medan de vistades i staden har dessa antingen utgjort en outnyttjad musikantreserv eller också har de där haft musikfunktioner utan att ha kommit till synes i arkivmaterialet.

Denna musikantereserv var nästan dubbelt så stor som gruppen musikstipendiater. Till skillnad från musikstipendiaterna hamnade musikantereserven i musikertjänster efter uppsalatiden. 34 blev *rectores cantus*. Av dem hamnade inte mindre än 13 i olika kyrkor och skolor i Stockholm, flest i S:t Jakob. Påfallande många kom till Gävle (7 stycken), till Uppsala skola och domkyrka (5). Till Västerås kom 4 och till Hudiksvall och Åbo kom 3. Organister blev 13 studenter och en orgelbyggare. De 55 instrumentalisterna förekommer som ägare till instrument eller som utövare, ofta i samband med grassationer. Tre därav blev militärmusiker och en medlem i hovkapellet. Ägare eller skrivare av musikalier var 26 studenter.

Olaus Rudbeck och hans döttrar och måg framträdde som *solistiska sångare* vid högtidliga tillfällen. Akademiker samlades hos Rudbeck och senare hos Harald Vallerius för musicerande i hemmet. Hos Eric Burman samlades man varje vecka i ”*collegium musicum*” med andra akademiker som åhörare.

Instrument för musikensembeln bekostades och inköptes av Olaus Rudbeck. De förvaltades av rector cantus och användes för undervisning och framförande. Huvudvikten låg på stråkinstrument. De tidigaste inköpen motsvarar i stort instrumentariet i Michael Praetorius *Syntagma musicum*, där instrumentfamiljer dominerar, de senare är påverkade av militärmusiken vid Ludvig XIV:s hov i Versailles.

Musikalier inköptes i Stockholm av Olaus Rudbeck för universitetsbibliotekets pengar och utlånades till honom och till rector cantus. Vokaltexter översatta till svenska i musiktrycken visar vilka stycken i de ofta omfattande samlingarna som framförts. Huvuddelen kunde framföras av de åtta medlemmarna i musikensembeln och organisten. Repertoaren av konserter, motetter samt danserna i svitsamlingarna stammade från tyska förlag och var gemensam för stifts- och universitetsstäder samt större kyrkor i östersjöområdet. Ytterligare inköp gjordes under Harald Vallerius och Christian Zellingers verksamhetstid som *rectores cantus* där inköp 1710 av italienska och franska operapartiturer markant avviker från de gängse tyska kyrkomusikaliska verken. Under Burmans tid fanns en förkärlek för italiensk kammarmusik passande för hans *collegium musicum*.

I samband med sitt första rektorat hade Olaus Rudbeck erbjudit sig inför domkyrkorådet att vara ”*Summus Rector Cantus här i Staden*”, det vill säga i praktiken *inspector musices*. 1675 förklarade han sig ha fått nog, obetalt var det också. Det hindrade ej att han – och hans efterträdare som *inspector musices*, prof Harald Vallerius – ständigt rådfrågades i musikärenden. Efter Vallerius död 1716 tillsattes ingen *inspector musices* förrän Eric Burman fick denna

titel som plåster på såren 1728, när han som tillträdd professor förlorade tjänsten som director musices vid universitetet och organist i domkyrkan på grund av att det var förbjudet att inneha flera statliga tjänster.

Omnämnda och bevarade *tonsättningar* av uppsalatonsättare inskränker sig till få musikstycken för begravning, bröllop och festivitas av Olaus Rudbeck och hans son Olof Rudbeck, Jonas L. Arnelius, Harald Vallerius och hans son Johannes Vallerius, Johannes Laurentii Biörkman Rolott, Abraham Dalheen, Samuel Fröling, Christian Zellinger, Samuel Buschenfeldt den yngre och Johan Petter Schönefeldt. Till tjänsten som rector cantus hörde rimligtvis att komponera musik till särskilda tillfällen. Sådana verk torde förvarats i domkyrkan och tillhöra dem som uttryckligen förstördes i branden 1702. Av professor Olaus Rudbecks verk finns, utom i två fall, endast texten bevarad. Bland de få svenska melodierna i Koralsalmboken 1697 finns en vardera av Thomas Ihre och Johan Arndt Bellman och en kan möjligen vara av Harald Vallerius eller Olaus Rudbeck. Som parodivisor på Gustav Dübens melodier i *Odæ Sveticæ* finns sex koraler, varav melodin till ”Hwad är thet åht att iag mitt Sinne qwällier” i sin tur inspirerade till många nya parodivisor bland tillfällestryck.

Förutom vid de stora kyrkliga högtiderna förekom under perioden *särskilda festligheter* varvid även hovkapellet och hovtrumpetarkåren medverkade. Det var vid Karl XI:s kröning 1675, Jubelfesten 1693 till hundraårsfirandet av Uppsala möte i närvaro av Karl XI och vid Ulrika Eleonora den yngres kröning 1719. Däremot utfördes med egna krafter begravningsmusik även i Uppsala för Ulrika Eleonora den äldre i november 1693. Vid högtidsgudstjänsten i mars 1698 med anledning av Karl XII:s kröning 14/12 1697 i Stockholm ledde director musices Christian Zellinger ett stort uppbåd av musikanter i Uppsala domkyrka. I februari 1701 firades även i Uppsala tacksägelsedagen över segern vid Narva med musik i domkyrkan ljudande från de fyra väderstrecken. Musikensemblen hade även i uppdrag att spela vid överhetens besök i staden. När de kungliga kom på besök i augusti 1689 hölls Schäferi på Jälla gård med herdar och herdinnor och när den polske diplomaten Francisek Galecki kom till Uppsala 1699 spelades taffelmusik och gavs touche.

Undervisning och ledning av den *liturgiska sången och koralsången i gudstjänsten* sköttes av två notarier i skolan. De undervisade dagligen mellan 12 och 1 och tjänstgjorde växelvis i kyrkan med en grupp sängelever. Mot slutet av perioden kallades de sjungare eller kantor. Inkomsten bestod av socknar och kollekt. De deltog i liksång, enskilt eller tillsammans med lärare och elever från skolan och ledde eleverna vid uppvaktning i staden, ostiatim-gång, under distingsmarknaden i februari.

Musik som *akademiskt ämne* hade traditioner sedan medeltiden. Under tidsperioden undervisade Olaus Rudbeck, som torde utnyttjat de musikteoretiska verken av Athanasius Kircher och Marcus Meibom i sina föreläsningar i musik. År 1661 redovisade han ”3ne Collegia privata gratis” varav det tredje var ”in musicis” som han hållit under höstterminen. Harald Vallerius föreläste 1699, 1701 och 1706 om musik. Från 1697 lånade han upprepade gånger Kirchers *Musurgia* från biblioteket men även Gioseffo Zarlinos och Marin Mersennes skrifter.

Med Harald Vallerius inleddes en rad musikvetenskapliga avhandlingar med naturvetenskaplig inriktning, där hans egna utgjorde grunden för hans insats som preses inom området. Ytterligare avhandlingar tillkom genom Johan Arndt Bellman (musikhistoria), Petrus Elvius (harmonilära) och Eric Burman (harmonilära, generalbas, gregoriansk sång) som presides.

Exercitiemästare knöts till universitet för att locka adliga studenter till utbildning i ridning, fäktning, dans och lutspele samt romanska språk. Efter Olaus Rudbecks ritningar byggdes kungsstallet om 1663 till övningsalar och bostäder för exercitiemästarna och en stat på 300 daler silvermynt fastställdes. *Dansmästarna*, som också undervisade i lutspele, krävde i elevavgift 2 riksdaler/månad från 1660-talet, 1 dukat per månad från 1690-talet, 15 daler i månaden på 1720-talet. Konsistoriet visade ett ljumt intresse för dem och teologerna hade föredragit att ungdomarna ägnade sig åt bokliga studier. Bekymmersamt var att man anställde fransmän, som var katoliker. Utmärkande är att dansmästarna tidigare haft anställning hos kungligheter och adliga företrädare för kronan. De fick övertalas att ge gruppundervisning, men krävde då en dukat per elev. Med tiden blev undervisningen riktad mot akademiker och studenter. Hösten 1719 kom k resolution innebärande att exercitiemästarna en timma två dagar i veckan skulle gratis undervisa de studenter som så önskade.

Privatundervisning i instrumentalmusik meddelades både av rectores cantus och av studenter, ibland i egenskap av preceptorer. Utanför Uppsala var det oftast organister som undervisade mot betalning.

När det gäller *den övriga musikutövningen* förekom på distingsmarknaden både gycklare, björndansare, lindansare och teaterföreställningar, ”comedier”. Den avgift utövaren från 1698 måste betala gick till de fattiga på hospitalet. Då var också tillfället för skolan att uppträda med sång och musik framför portarna, ”ostiatim”.

Liksång av skolan förekom på gatorna fram till 1692, då det pålystes att inga likprocessioner fick förekomma. Borgerskapet godtog förslaget att kvällen innan sätta den döde i likhuset, där skolan fick stå och sjunga. *Begrav-*

ningsmusik komponerades av Olaus Rudbeck och hans son Olof Rudbeck, Harald Vallerius och hans son Johannes Vallerius, Abraham Dahleen och Christian Zellinger.

Zellinger anklagades för att han vid *tysta begravningar* använde orgelverket under sorgetiden efter Adolf Johan den yngre av Pfalz-Zweibrücken, som avled 1701.

För musik vid *gästabud* hade domkyrkoorganisten privilegium. Han och hans medhjälpare musicerade bland annat på studentnationerna, men det fanns spelsugna studenter som gärna spelade i hans ställe. 1699 och 1720 finns uppgifter att akademiska kapellet under sin ledare blev engagerat. På krogarna och gatorna på kvällarna deltog många studenter med spelande och trallande som ofta urartade i *grassationer*. Rättegångsfallen tilltog från 1690 på grund av utegångsförbud efter kl 9 på kvällen från mitten av augusti till mitten av april resp efter kl 10 under sommaren. Detta gällde även skalmejlåsarerna från Upplands regemente, som ofta deltog i oroligheterna. Musiknotiser handlar om *Att låta spela för sig, Serenader, Grassation med instrument, Brott mot utskänkningstider, Bråk och Pennalism med musik*.

Både gesäller och studenter drogs till *dansstugor* anordnade av kvinnor. *Folkliga musikanter* som besökte staden spelade ofta nyckelharpa i sådana sammanhang.

Förekomsten av *hemmusik* kan anas av instrument i privat ägo. Här är Olaus Rudbecks instrumentsamling, som han ställde till musikensemblens förfogande, utan motstycke. I notiser om instrument rörande studenter och borgare förekommer fioler och knäppinstrument oftare än träblåsinstrument. Den största gruppen är dock klaverinstrument, vilka blir allt mer frekventa med tiden. Eftersom notiserna ofta hämtats ur bouppteckningar, kan man räkna med att innehavaren ägt och trakterat instrumenten vid tidigare tidpunkt än dödsfallet.

Musikalier i privat ägo kan utsäga något om musikutövande. Av särskilt intresse är klaver- och lutböcker som ägts av uppsalastudenter, vilka tillkommit eller anskaffats under vistelsen i Uppsala eller senare. Gotlänningen Thomas Ihre studerade 1677–80 i Köpenhamn där han förvärvade klaverhandskrifter, vilka han medförde till Uppsala, där han studerade 1680–87 och var professor 1692–93 (och därefter i Lund). Han ägde även ensemblemusik i tryck och handskrift. När kanslirådet Joakim von Nerés avled 1748, efterlämnade han ett bibliotek på 5 000 titlar, en mängd instrument och musikalier. De försåldes på Stockholms bokauktionskammare våren 1751. Om musikalier och instrument förvärvats redan under de två åren i Uppsala är oviss.

Några klaverböcker och luttabulaturer från sekelskiftet 1700 har proveniens Uppsala. Gemensamt är att det ofta förekommer intavoleringar av J.-B. Lullys musik och stycken som tillhörde ”stormaktstidens tio i topp” samt musik av hovkapellmästaren Anders von Düben. Bland nottryck finns främst några luttabulaturer men i bouppteckningen efter prof Johannes Vallerius finns en uppsättning stämböcker med äldre kyrkomusik.

I bouppteckningar dominerar psalmböcker med eller utan noter i synnerhet sedan Jesper Swedbergs psalmbok 1695 och Harald Vallerius koralbok 1697 och framför allt dess upplaga 1701 i hanterligt format utkommit.

En samtida tavla visar en av huvudpersonerna i denna volym, nämligen Olaus Rudbeck sittande mitt i kretsen av sin familj, sjungande och dirigerande sina barn. Rudbecks, Harald Vallerius och Eric Burmans *collegia musica*, som innebar musicerande för nöjes skull, ägde rum i deras hem.

Förutom i de få fall med kammarmusik i hemmet som här redovisas förekommer i materialet omnämnande av några få visor och psalmer. Bland dem finns en smådevisa om Rudbecks starka röst som överröstar Christian Zellingers orgelspel.

+++++

Musikodlingen berodde till sist på kvalifikationer och engagemang av tjänsteinnehavarna och vilka svårigheter de mötte. Det torde med all tydlighet ha framgått att Olaus Rudbeck var den ledande kraften, som med kanslerns understöd kunde främja musiken på mångahanda sätt. Efter hans död 1702 strax efter stadsbranden föll ansvaret på yrkesmusikern Christian Zellinger, död 1718, som *rector cantus* och organist och akademikern Harald Vallerius som *inspector musices*, död 1716. Akademikern Eric Burman, som varit elev till båda, övertog Zellingers bägge tjänster som *director musices* och domkyrkoorganist och övertog Vallerius verksamhet som *preses* för avhandlingar om musik och anordnare av *collegia musica*, död 1729. Alla dessa var dugliga musikpersonligheter. Tydliga generationsväxlingar bland musikansvariga ägde rum vid tiden för Karl XI:s kröning och Karl XII:s död.

Flera decennier långa tjänstgöringsperioder för *rector cantus* och domkyrkoorganisten under överinseende av *inspector musices* fram till det oroliga 1720-talet sörjde för kontinuitet trots omsättningen av musikstipendiater och exspektanter.

Till vardags skilde sig inte musikutövningen i sak från stiftsstäderna med gymnasier eller från stockholmskyrkorna. Repertoaren var densamma i hela östersjöområdet. Skillnaden var att studenttillströmningen borgade för kontinuerlig tillförsel av redan spelskickliga medlemmar för musikensembeln.

Uppsala intog därför ställningen efter Stockholm som musikstad i riket. Genom inventeringen känner vi namnet på musikstipendiaterna och deras kvalifikationer. De fylliga uppgifterna om innehavarna av musiktjänsterna (notarier, rector cantus, inspector musices, domkyrkoorganist) låter oss komma dem närmare som personer och lära känna deras plats i nätverket skola – akademiska konsistoriet – domkyrkorådet.

En specialitet för Uppsala var musik framförd från olika läktare i domkyrkan vid stora festligheter, antingen med egna krafter eller tillsammans med hovkapellet.

Den offentliga musikutövningen i domkyrkan tjänade till att prisa Gud, upplyfta själarna, magnificens vid akademiska ceremonier och att ge staden gott anseende. Vid sidan därav fanns ett tilltagande privat musicerande för nöjes skull både bland akademiker och borgare.

A 9 SUMMARY

The purpose of the present volume is to complete Bengt Kyhlberg's thesis *Musik i Uppsala under stormaktstiden, 1* 1974 (Music at Uppsala during the Swedish great power period, part 1) using the already finished material he wrote with a view to publish as part 2 for the university jubilee in 1977, something he did not fulfill. I have taken advantage of his systematized inventories of musical notices available in the *Musik- och teaterbiblioteket*, Stockholm (Music and theatre library) in the "collection Bengt Kyhlberg". Several biographies of organists, organ builders and students and the chapter on the construction of the big organ in the cathedral were already finished and have been marked with BK to distinguish Bengt Kyhlberg as the author. I have chosen to emphasize the affinity between Part 1 and Part 2 by continuing the various chapters with their subdivisions. At the same time, Part 2 should be able to stand on its own two feet, which is why the reader receives a brief recapitulation in each section.

Part 1 had the dual purpose of showing that the inventory of archives functions as a musicological method and to use the extracted information about music to account for the music in Uppsala until 1660. The method gained recognition and it has since been utilized by other researchers. Due to the fact, that the archives related to Uppsala from 1660 onwards are becoming more extensive and complete, the account in Part 2 stands on a firmer ground and becomes more detailed.

The number of biographies of music-active persons in Part 1 are 220, while in Part 2 they are 590, of which the most prominent people require a lot of space. It has therefore been found appropriate to resemble the biographies in their own volume.

Uppsala during the Swedish Great Power Period

The years around 1660 mark a considerable upswing in Swedish cultural life. Sweden had made peace in Roskilde in 1658 with the arch enemy Denmark and won *Skånelanden*. King Charles X died in 1660 and he was buried with a procession of hundreds of participants. The guardianship of Charles XI consisted of rulers who won the 30-years war, who with new wealth, built castles with a rich court life to manifest power and glory. In the same spirit, grand

celebrations were held in Stockholm when Charles XI attained his majority in 1672 with a musical effort at a previously unknown level. At the Royal Court, Gustav Düben the Elder took over as Master of the Royal Court Orchestra in 1663, which also led to an upswing in the German Church because of his service there as organist.

In Uppsala, the music-loving professor of medicine and polymath Olaus Rudbeck made his mark on the music scene for four decades. The coronation of Charles XI in 1675 was a musical highlight for Uppsala, as the music resources of the court and the Academy together accounted for *festivitas*. The increasing autocracy subsequently deprived the high nobility of its economic position and political influence, but the centralization that took place also brought with it that the Hymn book of 1697 with melodies came into being, the first one common to the whole kingdom.

The ill-fated wars under Charles XII impoverished the country and demanded extra taxes from the citizens, as well as the academy staff. The initial victories were summoned to be celebrated with thanksgiving in the churches throughout the kingdom as they had done before during the second Danish War under Charles XI. The last time Uppsala Cathedral was used as a coronation church was when Ulrica Eleonora the Younger was crowned regent on March 17th 1719, with pomp and circumstance. The royal court orchestra, the academic chapel and military musicians participated in making music.

After the introduction of the new army organization in 1682, shawn players from Uppland's Regiment became increasingly common on the streets and taverns of Uppsala, where there had previously been students who had distinguished themselves with noise and music making.

Uppsala was a small town with buildings consisting of two-story wooden houses judging by city maps from the time. In the backyard there were smaller buildings, often with cattle. In the *Islandet* area there was vegetable cultivation. Stone houses were mainly located around Nya Torget (*New Square*). The city line was then dominated as now by the castle and the cathedral. The university house was *Academia Gustaviana* opposite the cathedral's west entrance while the former university building *Academia Carolina* was located on the south side of the church. Uppsala University was not the only university in the kingdom. Dorpat University, Turku Academy, Greifswald University and from 1668 Lund University offered education for local students or students from elsewhere. Uppsala, however, exerted an attraction that led to the effect that a large part of the country's educated males had contact with Uppsala Academy as students.

The city was hit in 1702 by a fire that devastated much of the houses and caused the towers of the Cathedral to plunge in and blight both the newly built organ of Hans Henrich Cahman and the old one by Anders Bruse. Further disaster was the bubonic plague, which ravaged in the whole country in 1710–11 and caused many deaths.

The university was completely separated from the ordinary municipal administration and was a privileged community with its own jurisdiction and economy. As the two societies formed one parish with the Cathedral as parish church, they were forced to collaborate on ecclesiastical matters. On questions of economic commitments involving the Cathedral there were equal contributions from three partners: The University, the Town, and the Church (parish). The smaller Church of the Holy Trinity or Peasant Church located close to the cathedral was the provincial parish church in the first instance, but the first Professor of Theology at Uppsala was the vicar of both parishes. During the period after the city fire until 1707, it was serving as a place of worship also for the cathedral parish.

The town had a “trivium” (lower grammar school) and a children’s school but no “gymnasium” (higher grammar school) as was the case in the diocese towns. Instead, there was the oldest *university* in the kingdom, apart from Greifswald. The professors were a particularly privileged group that for their own person were exempt from all tax charges. The University Chancellor was a direct channel to the government.

The city of Uppsala was governed by *the magistrate*, which consisted of mayors, councilors, and the castle commander, who was the local state representative.

The provincial governor ruled over Uppland, from 1714 over Uppsala County and Stockholm County. He was the king’s closest man for the region and the city. He lived in Stockholm. Dependence on the governor increased during the Caroline autocracy.

The high courts for both the town and the university were the *Svea Court of Appeal* and the Supreme Court, which had special officials for justice within the Council. From 1670, this sector was called the *Justice Audit*.

The ecclesiastical authority was for all the Archbishop and the Cathedral Chapter.

When the *royal court* occasionally inhabited the castle, this lay completely outside the local administration of the city of Uppsala.

The stand of research and publications

Since 1974, progress is made in various areas, which concern the music scene in Uppsala during the Swedish Great Power period. Bengt Kuhlberg himself

has contributed through various articles and in dictionaries. The music organization of the royal court and music practice as well as the repertoire attached to it and to the German Church were investigated chiefly by Erik Kjellberg and Maria Schildt. Hymn research by Harald Göransson has provided new insights into the Hymnbook of 1697. The organ research directed by R. Axel Unnerbäck took a major step forward by means of the organ inventory of the Swedish National Heritage Board. He also contributed to the knowledge of the organs in Uppsala Cathedral and the organ-building family Cahman. Biographical registers became updated or available on the internet and the three leading personalities Olaus Rudbeck, Charles XI and Magnus Gabriel De la Gardie got modern biographies. The Academic Protocol until 1700 was published in print and on the internet.

The biggest change since 1974 is *the breakthrough of digitalization*, which has brought about a completely different work situation through searchability and accessibility to sources and publications through the internet.

Chronological limits for the inventory

Kyhlberg intended that the chronological limit would be about 1720, which is the generally accepted end of the Swedish Great Power period. I decided to extend the period to around 1730 to include Eric Burman as director musices, professor and *præses* for musicology dissertations who completed the tradition of Harald Vallerius' time. A new era took place with the new, large organ of Johan Niclas Cahman inaugurated in 1731 and the new organist and director musices Hinrich Christoph Engelhardt, active 1728–65.

Music in Uppsala ca 1660 – ca 1730

The official music paid for by the city was limited to a couple of *drummers* who were hired to announce and close the Christmas Peace and the *Distingen Market* in February, to drum at the city guard's parades, on public executions, in the convening of recruits and the announcement of official regulations. They were paid per assignment. The city contributed to the pay of the cathedral organist, who due to his privilege as Town Musician, was hired to play at weddings and banquets. The city also participated in the pay of rector cantus through cereals and of cantors through parish round funds and collections in the church.

The official indoor music practice took place in the cathedral, which was the venue where the academics and bourgeoisie could hear figural music and on the university premises, which were reserved for the academics.

During the period, cathedral organists were Johan Zellinger, who in 1683, was succeeded by one of his organ-playing sons, Christian, who served until

his death in 1718. His successor was astronomer Eric Burman serving 1719–24 succeeded by his keyboard teacher, auditor Anders Zellbell 1726–27 and the organist from Karlskrona, Hinrich Christoph Engelhardt from 1727. Christian Zellinger also received the post *rector cantus* in 1691 and it became subsequently the rule that the organist service was combined with that of *director musices*, as it came to be called.

The mathematician Harald Vallerius, who substituted while Christian Zellinger was trained to become an organist, also had special assignment 1675–91 to play on the Swedish organ builder Frantz Boll's unfinished organ on a few occasions a year. The regular organ, called the old organ, was the Swedish organ builder Anders Bruse's work from 1638, which, through periodic repairs, made its way until it was destroyed in the fire in 1702. When Frantz Boll's organ was taken down in 1692, a new, large organ was built by the prominent North German organ builder Hans Henrich Cahman. It became inaugurated in 1698. Organist Christian Zellinger was able to enjoy it only four years (actually, two years because of a music ban during the country's mourning Charles XI), until it became the prey of the flames. The Holy Trinity Church became a temporary church also for the cathedral parish until the cathedral reopened in 1707. Zellinger had previously had extra service there on Sundays but now moved over all activities there. Pending funding for a new, large organ in the cathedral, Isac Risberg got the task of building a positive. It was used for two decades from 1710. In 1731 it was replaced by the biggest organ in Sweden built by Sweden's then most prominent organ builder, Johan Niclas Cahman. It was in use until 1871.

The organist's task was to improvise prelude and postlude in the service, to give tone to the hymn singing by intonations and to play thorough bass in the figural music ensemble at rehearsals and performances. His duties were not required at every service, as demonstrated by the fact that he had a specific seat in the cathedral. In addition, he played at banquets. There was a ban on organ playing and other instrumental music during Lent and during national mourning.

The hymn singing in the cathedral was intoned by the organist, taken up in the chancel by the school cantor and some pupils, and was continued by the congregation who recognized the hymn and sang all the stanzas by heart, because hymnbooks were not used at church. Places for hymn singing in the liturgy of the high mass were at the beginning, before the gospel reading and before preaching. The Uppsala hymnbook 1645 with its melodies written down in various local manuscripts was in use up to Jesper Swedberg's hymnbook in 1695 (only verses) and Harald Vallerius' hymn book, setting the

verses as thorough bass songs in 1697. These results of uniformity during the Caroline time did not immediately win a hearing. What was new was that the hymn melodies were presented as thorough bass songs. In Uppsala there are no safe records of organ-accompanied hymn singing during the period.

Rector cantus was responsible for the education of suitable pupils at school and of the students with music scholarships and for the performance of figural music from the cathedral's organ stands at the big feasts of the church year. The service was paid for by the school through income from parishes, by the university through scholarship, by the city with cereals. The holder was appointed on musical grounds during the period and belonging to the archdiocese was no longer conditional. In particular, the knowledge of instruments was requested. Teaching and rehearsals took place twice a week. The position was combined with deputy librarian position by Carolus Petri Wallin and Harald Vallerius, with organist service by Christian Zellinger and Eric Burman. It was almost the rule that school cantors had to take over the teaching of figural singing in school to relieve the burden of rector cantus.

The members of the *figural music ensemble* received income from parishes and applied for a scholarship. Eight royal scholarships were reserved for those students. Rector cantus sought to influence the holders of scholarships so that it was possible to perform music for four singers and five instrumentalists, including the organist although all eight fellows could both sing and play as multi-instrumentalists. Students expecting music scholarships provided for the availability of extra musicians. Free meals on the "community" as a scholarship proved to work poorly, and they were replaced by money scholarships in various levels. At the beginning of the 18th century, the music scholarship began to be regarded as an occupation.

It was poor students who applied for *a music scholarship*. They came not only from the Archdiocese, where they trained musically in the "trivium" school, but to a greater extent from the diocesan cities in the kingdom, where they were trained in the *gymnasium* and participated in figural music in the cathedral. Becoming a vicar or achieving other ecclesiastical offices – often through various teaching positions, sometimes in musical contexts – seems to have been most desirable in the same measure as it was in the period before 1660. For 44 music fellows, this was the final position. In music positions (music directors, organists, instrumentalists) 21 fellows ended. 15 music fellows did not complete their studies, some due to death. 13 received positions as lawyers or in government agencies. 9 ended up in services of teaching in school, *gymnasium*, or university. Mayors or councilors became 5, military staff 3 and 2 had unknown occupations.

In addition to music fellows, such people have been included in the investigation, who before or after university studies in Uppsala were active in the field of music. They have often received basic music education at the secondary school before arriving at Uppsala university. Students and other academics who have owned or used instruments in Uppsala or written sheet music or owned music scores have also been included. While they were staying in the city, they have either been an untapped music reserve or they have had music functions without appearing in the archive material. This reserve was almost twice the size of the group of music fellows. Unlike the music fellows, the music reserves ended up in musician services after the Uppsala period. The characteristic feature is that they have not left traces of music activities behind in Uppsala. 34 became rector cantus. Of them, no less than 13 came to different churches and schools in Stockholm, most to St. Jakob. Strikingly many came to Gävle (7), to Uppsala school and cathedral (5). To Västerås came 4 and to Hudiksvall and Turku came 3. Organists became 13 persons and one organ builder. Instrumentalists (55) appear as owners of instruments or as players, often in connection with noise making. Three of them became military musicians and one a royal court musician. The owners or writers of sheet music were 26.

Olaus Rudbeck and his daughters appeared as *soloist singers* on solemn occasions. Academics gathered at Rudbeck's and later at Harald Vallerius' for making music at home. Eric Burman gathered academics weekly in the *collegium musicum* with other academics as an audience.

Instruments for the music ensemble were paid and purchased by Olaus Rudbeck. They were managed by rector cantus and used for teaching and performing. The main stress was on string instruments. The earliest purchases correspond largely to the instruments in Michael Praetorius' *Syntagma musicum*, where instrument families dominate, the latter are influenced by French military music at Versailles.

Music prints were purchased in Stockholm by Olaus Rudbeck for the university library's money and were loaned to him and to rector cantus. Vocal texts translated into Swedish in the music part books show which pieces in the often quite extensive collections have been performed. The main part could be performed by the eight musicians in the ensemble and the organist. The repertory of concerts, motets and dances originated from German publishers and was common to the diocese and university towns as well as larger churches in the Baltic Sea area. Further purchases were made under Harald Vallerius' and Christian Zellinger's activities as rectores cantus where the purchase in 1710 of Italian and French opera scores significantly deviates from

the common German works for school and church. During Burman's time there was a penchant for Italian chamber music suitable for the collegium musicum.

In connection with his first year of principal of Uppsala university, Olaus Rudbeck offered the cathedral council to be "Summus Rector Cantus here in the Town", i.e., in practice *inspector musices*. In 1675 he declared himself to have had enough, unpaid it was too. This did not prevent him – and his successor as inspector, Professor Harald Vallerius – from being constantly consulted on music matters. After Vallerius' death in 1716, no inspector musices was appointed until Eric Burman was given this title in 1728 as a plaster on the wounds, when he, as a professor, lost his post as director musices at the university because it was not allowed to hold two government positions.

The recorded and preserved *compositions* of Uppsala composers are limited to few pieces of music for funeral, wedding, and congratulation by Olaus Rudbeck and his son Olof Rudbeck, Jonas L. Arnelius, Harald Vallerius and his son Johannes Vallerius, Johannes Biörkman Rolott, Abraham Dalheen, Samuel Fröling, Christian Zellinger, Samuel Buschenfeldt the Younger and Johan Petter Schönefeldt. Pieces mentioned in the records and other music which is supposed to have been composed by the rectores cantus for various occasions were stored in the Cathedral and lost in the fire in 1702.

There are few Swedish melodies in the Hymn book 1697.

In addition to the high festivals at church, there were *special festivities* during the period, when the Royal Court Orchestra and the Trumpeter Corps participated together with the forces of Uppsala. It was at the coronation of Charles XI in 1675, the coronation of Ulrica Eleonora the Younger in 1719, the jubilee festivity 1693 to the centenary of the Act of Uppsala meeting. However, funeral music was also performed with own forces in Uppsala for Ulrica Eleonora the Elder in November 1693. At the festive service in March 1698 owing to the coronation of Charles XII in December 1697 in St. Nicolaus in Stockholm, music director Christian Zellinger led a large band of musicians in Uppsala. In February 1701 Thanksgiving over the victory at *Narva*, was also celebrated in Uppsala with music sounding in the cathedral from the four directions. The music ensemble was also committed to play when the authorities visited Uppsala. When the royalty came to visit *Jälla* manor in August 1689 they dressed up as shepherds and listened to dressed male hunters and female shepherds singing and dancing. When the Polish diplomat F. Galecki came to Uppsala in 1699, banquet music was played and *touche* was given.

Teaching and directing *plain song and hymns* were executed by two notaries in the school. They taught daily between 12 and 1 and served alternately

in the Cathedral with a group of pupils. Towards the end of the period, they were called singers or cantors. Their income consisted of parish rounds and collects. They participated in the funeral singing, individually or together with teachers and pupils from the school and students, led the pupils when singing in front of the houses in the city (*ostiatim*) during the *Distingen Market* in February.

Music as *an academic subject* had traditions since the Middle Ages. During the period, Olaus Rudbeck, who held lectures in music, probably used the music theoretical works by Athanasius Kircher and Marcus Meibom. In 1661 he reported “3 private Collegia free of charge” of which the third *in musicis* which he had held during the autumn term. Harald Vallerius lectured on music in 1699, 1701 and 1706. From 1697 on he repeatedly borrowed Kircher’s *Musurgia* from the library but also Zarlino’s and Mersennes’s treatises. Vallerius began a series of dissertations in musicology with a natural science focus. His own dissertations formed the basis for his work as *præses* in the field. Further theses were defended with Johan Arndt Bellman (music history), Petrus Elfvius (harmony) and Eric Burman (harmony, thorough base, plain-song) as supervisors.

Masters of practical education (exercise masters) were associated to universities to attract the sons of the nobility for education in riding, fencing, dance and playing the lute as well as Romance languages. Following Olaus Rudbeck's plan the King’s Stable was rebuilt in 1663 for the training and housing of the exercise masters, and a salary of 300 *dalers* silver was established. *The dancing masters*, who also taught playing the lute, demanded 2 *riksdalers* per month from the 1660s, 1 ducat per month from the 1690s, 15 *dalers* a month in the 1720s. The university council showed a lukewarm interest in it and the theologians would have preferred the youth to engage in book studies. One concern was that the masters were Frenchmen, who were Catholics. Characteristic is that the dancing masters had previously been employed by royalty and nobility representatives of the Crown. The masters were persuaded to give group tuition. Over time, the access to lessons was allowed to academics and students. In 1719, a royal resolution stated that the dancing masters should inform the students who so wished one hour two days per week free of charge.

Private instruction in instrumental music was given both by *rectores cantus* and by students, sometimes acting as *præceptors*. Outside Uppsala, it was usually organists who taught against payment.

Further music performances could be regarded on the market where jesters, bear dancers, rope dancers and comedians attracted the attention. The fee paid from 1698 on by the performers was used for the poor in the asylum. It was

also important for the income of the school to perform *ostiatim* with song and music in front of the houses.

Another income for the school, *the funeral singing*, took place on the streets until 1692, when it was stated that processions were no longer allowed. *Funeral music* was composed by Olaus Rudbeck and his son Olof Rudbeck, Harald Vallerius and his son Johannes Vallerius, Abraham Dahleen and Christian Zellinger.

The cathedral organist had the privilege for music at *weddings and banquets*. He and his staff played at the students' clubs (called nations), among other places, but there were often students who were happy to play in his place. In 1699 and 1720 there are records that the music ensemble under its rector cantus was engaged. In the taverns and streets in the evenings, many students participated with playing and singing that often degenerated into *noise making*. The cases increased from 1690 due to curfew after 9 a.m. from mid-August to mid-April or after 10 a.m. during the summer. This also applied to the shawn players of the Uppland's Regiment, who often participated in the unrest. Musical disturbances were: Being accompanied with music, Serenades, Noise with instruments, Offence against the closing time for selling liquor, Disturbance in the streets and Bullying with music.

Both journeymen and students were attracted by *dance halls* organized by women. In the city, *folk musicians* often played the keyed fiddle in such contexts.

The presence of *music at home* can be supposed because of instruments in private possession. Here Olaus Rudbeck's instrument collection, which he made available to the music ensemble, is unprecedented. It was in its origins in accordance with the instruments present in *Syntagma musicum* by Michael Praetorius, but it was expanded with more modern instrument types influenced by the military music of Louis XIV in Versailles.

Among records about instruments owned by students and burghers, violins and plucked instruments appear more often than woodwind instruments. The largest group, however, is keyboard instruments, which became more frequent with time. Since the notices are often taken from the records of the estate, it can be expected that the holder owned and played the instruments earlier in his life.

Sheet music in private ownership can say something about music making at home. Of particular interest are keyboard and lute books owned by Uppsala students, which were copied or acquired during their stay in Uppsala or later. From 1677 to 1680, Thomas Ihre studied in Copenhagen where he acquired keyboard manuscripts, which he brought to Uppsala. He studied there from

1680 to 1687 and later he became professor from 1692 to 1693 (and subsequently in Lund). He also owned ensemble music in print and manuscript. When the Chancellery Joakim von Nerés died in 1748, he left behind a library of 5,000 titles, a variety of instruments and music scores. They were sold at the Stockholm Book Auction House in spring 1751. If music and instruments were acquired during the two years in Uppsala is uncertain.

Some keyboard books and lute tablatures from around 1700 have Uppsala as provenance. Common is that there are often intabulations of J.-B. Lully's music and pieces that belong to the "Swedish Great Power period's ten in the top" as well as music by the royal court conductor Anders von Düben. Among printed music there are mainly lute tablatures, but in the estate inventory after Professor Johannes Vallerius there is church music that one might assume that he inherited from his father Harald Vallerius.

In records, hymn books dominate with or without melodies, especially since Jesper Swedberg's hymn book in 1695 and Harald Vallerius' hymn book with melodies of 1697 were published.

A contemporary picture shows one of the main personalities of this volume, namely Olaus Rudbeck sitting surrounded by his family, singing, and directing his wife and children (see cover). *Collegia musica* organized by Rudbeck, Harald Vallerius and Eric Burman took place in their homes.

Except in the few cases of chamber music at home reported here, there are records of a few songs and hymns. Among them is a libelous song that relates to Rudbeck's strong voice when it drowns Christian Zellinger's organ play.

The cultivation of music ultimately depended on the qualifications and commitment of the service holders and the difficulties they encountered. It should have become clear that Olaus Rudbeck was the leading force that, with the support of the Chancellor, was able to promote music through rules for the music ensemble, by purchasing instruments and music for the ensemble, by providing a new organ in the cathedral, by performing as a singer, by composing, by rehearsing and directing music performances and by influencing the choice of capable holders of the music services in addition to lecturing in music. After his death in 1702 shortly after the city fire, responsibility fell on the professional musician Christian Zellinger (d. 1718) as rector cantus and organist and Professor Harald Vallerius as inspector musices (d. 1716). Professor Eric Burman, who was a pupil of both, took over Zellinger's two positions as director musices and cathedral organist and took over Vallerius' activities as *præses* of dissertations on music and the organizer of *collegia musica* (d. 1727). All of them were capable music leaders. Clear generational changes took place at the time of the coronation of

Charles XI and the death of Charles XII. Several decades-long periods of service for rector cantus and the cathedral organist under the supervision of inspector musices until the troubled 1720s provided continuity despite the turnover of music students and expectants.

In everyday life, the practice of music was not quite different from the diocese cities with *gymnasium* or the Stockholm churches. The repertoire was the same throughout the Baltic Sea region. The difference was that the student influx ensured the continuous supply of musically trained members for the music ensemble. Uppsala therefore took the post-Stockholm position as a music city in the kingdom. Through the inventory, we know the names of the music fellows and their qualifications. The rich data on the holders of the music services (notaries, rector cantus, inspector musices, cathedral organist) allows us to get closer to them as personalities and get to know their place in the network school – the university board – the cathedral council.

A specialty for Uppsala was performances in the cathedral from many platforms at large festivities, either with their own resources or together with the Royal court chapel.

The public practice of music in the cathedral served to praise God, uplift the souls, provide magnificence at the academic ceremonies, and give the city a good reputation. In addition to this, there was an increasing private music making for pleasure both among academics and burghers.

D DOKUMENT

Ett litet urval av brev, kontrakt, protokoll och andra handlingar, som i sin helhet inte kan arbetas in i den löpande framställningen men som här i obeskuret skick genom sitt språk och innehåll ger den intresserade kontakt med tiden. De är inordnade i en kronologisk följd.

<i>D 1–13</i>	se del 1, s. 385.	
<i>D 14</i>	1662	Stadgar rörande musiken av Olaus Rudbeck
<i>D 15</i>	1665 18/3	ärkebiskop Johannes Lenæus, rector magnificus Petrus Liungh, Uppsala domkyrkas föreståndare m fl och orgelbyggaren Frantz Boll (B 8.4), kontrakt om ett nytt orgelverk
<i>D 16</i>	1665 19/3	orgelbyggaren Frantz Boll (B 8.4), obligation
<i>D 17</i>	1692 23/2, 24/2 och 26/2	Uppsala domkyrkoråds protokoll, förhandlingar med orgelbyggaren Hans Henrich Cahman (B 8.8)
<i>D 18</i>	1696 16/9	Olaus Rudbecks förslag och betänkande om musiken och dess betjänter
<i>D 19</i>	1707 11/5	orgelbyggaren Isac Risberg (B 8.10), förslag till interim sorgel i Uppsala domkyrka

D 14 1662 Stadgar rörande musiken stadfästa av K Maj:t

13 punkter författade av Olaus Rudbeck

Lit D

Kongl. May^{ts} Confermerade ordningar som af Magnifico Dno Rectore Olaus Rudbeckio, angående Musichen, som han Anno 1662 under sin Inspection antog, stälte äro

1. At åtta Personer under Musichen få utniuta Communitetet, hwilka stadigt måste wara här i Staden, men där nöden tränger, at förresa någor städes härifrån, skal thet skie med gåt förlof och någon i sitt ställe.

2. The som flitige äro i Musichen och snälla Studenter skola wid alla occasioner hafwa praerogativam för the andra, som Consistorii slut lyder af den 19 Novembrio Anno 1640, dito den 2 Decemb Anno 1662, den 5 Febr: d: 9 Aprilis.

3. Thes förutan skola the tillika med the andra, som äro ärkände och inskrefne i Musichen hafwa 30 D Kopp^{mt} til thes något bättre kan utses och förskaffas.

4. Heremot förobligeras the, som äro under Musichen at wara tilstädes ordinarie Helgedagar, såsom första och andra Juhledagen, Nyårsdagen, Trettondedagen, Kyndersmässodagen, Distingen, Marie bebodelsedag, Fastelags Söndagen, Första och andra Påskedagen, Christi Himmelfärdsdag, Första och andra Pinges dagen, Helga Trefaldighets Söndag, Midsommarsdagen, Michelismessodagen, All Helgone dag, första Advent Söndagen, när Mutatio Rectoratus skier uti Kyrkian och för hwar helge dag som nu nämder är böte den som borta är en D Kpp^{mt}. Så ock der någon af höga Öfwerheten antingen Konungen, Drottningen, RiksCantzlern, eller och någon af Riksens Råd Kommer hit.

5. Ordinarie exercitie dagar äro hwar dag emellan Klockan 1 och 12 [fel i avskriften, skall vara 12–1] för them som intet äro färdige men för the andra äro allenast Onssdagen och Söndagen, och lögerdagen der så påtränger emellan Klockan 12 och 1. Ähr någon borta, böte för hwar gång 8 öre Kopp^{mt}. Kommer någon effter half timmen böte 4 öre Kopp^{mt} deremot Rector Cantus och Organisten böte dubbelt.

6. The som hafwa lust at wara under Musichen och låta lära sig på instrument skola hafwa thet för intet men the som them lära skola hafwa 2 RD om Månan af Publico.

7. The som hafwa lärt af Publico för intet, förpliktas att lemna en Substitut efter sig, som kan förestå Rummet när the wilja förresa härifrån.

8. Then som wil hafwa Musich uti Kyrkian betale för half 6 RD och för hel Musich 12 RD.

9. Hwar och en skal hafwa Curam sui instrumenti både at uttagat och inlefwera thet, om thet får illa sware derföre.

10. Skal derföre ingen fördrista sig at taga ens annares Instrument at Spela på utan Målsägarens goda lof och samtycke.

11. Den, som intet kan sit stycke spela eller siunga til före sagden dag angingen hemma eller i Kyrkian, böte såsom han hafwer warit borta.

12. The som behaga at wara på Bröllops fäster skola för sit omak hafwa 4 RD Personen, finnes någon som utan lof och för andra orsaker skul som lända Kunna hela societeten til nesa och något meen, låter sig prostituera skal högt böta eller ut skjutas, Rect. Cant. skal hafwa disposition med them som upwachta i Collationer eller giästabud, at intet then ena mer än then andra mån wara förbiggången, och organisten hafwer allennast bekymber om sit instrument [1749: Claver], och tage ingen med sig utan Rect. Cantus lof och weetskap.

13. Bötespenningarna skola sedan skiftas til the flitiga och somt til strängiars och instrumenters förfärdigande [reparation].

Detta är af Hans Kongl. Mayt *den* 14 Februarii A:o 1663 i den 10 punkten angående Academiens saker således confirmerat, det förslag af begynnelsen om Musichen redogjordt är, at den continueras och så mycket giörligit är förbättras, fägnar Hans Kongl. Maj:t i lika måtto wara berömeligit etc hwilket Kongl. Mayt wil hafwa härmed wiljat åch bekräftadt.

Olaus Rudbeck
Ex originali

vidi
A. Norrelius
academiae upsaliensis secretarius

Avskrift UUA(I) E III [a]:30 p. 923–926 (1731); något avvikande avskrift UUA(I) E III 1.

*D 15 1665 18/3, ärkebiskop Johannes Lenæus, rector
magnificus Petrus Liungh, Uppsala dom-
kyrkas föreståndare m.fl. och orgelbygg-
aren Frantz Boll (B 8.4), kontrakt om ett
nytt orgelverk:*

Wij vnderskreffne giöre härmedh witterligit, att hafwa Contraherat medh Orgemacharen Ehrlig och Konstrijk Mr Frantz Boll om det nya orgewärcket, som effter Kongl. May:^{tz} Allernådigste befallning här i Vpsala Domkyrckia åt Wästerdören byggias skall medh Fyratijo^{en}²⁵² principal heele Stämmor. Och skall han Mr Frantz wara förplichtat att strax begynna derpå medh all möjelig flijtt arbeta och förfärdiga alt SPEelwärcket medh wagonskotz windtlåder, Ballier och hwadh mehra hans Embete kräfwere medh all flijtt och trooheet, uprichtigdt och vthan all flärd, på bästa sättet som effter denne wällfattade dispositionen någon sin skiee kan på någon orth, och att heela wärcket medh materialier effter förslaget, Belätsniderij effter vthritningen och hans arbetz-lön inthet stijger högre än 2500 Rd^r. Doch skole alla nödige Materialer effter handen der till förskaffas aff dem som detta wärcketz medell hafwa under händerne. Och Såsom detta wärcket will medh all flijtt och vthan försummelse drijfwes; altså skall han icke låta något annat arbete imedler tijdh detta förhindra, vthan det för alla andra befordra och fortsättia, så länge man kan honom förskaffa, hwadh der till nödigdt fordras, deremoth skall han effter handen, som arbetet kan lijda och winna sin fortgång, fåå upbära Penningar effter Contractet – 1500. Rd^r, som dhe på den tijdhen kunna gälla när han anammar penningarne aff domkyrckiones Fullmächtige, som Räntan skola åhrligen uphämta aff dhe Godzen, som der till testamenterade äre. Om han för ähn wärcket bleffue färdigt, genom döden afginge, måste hans Änckia och Arffuingar Materialerne, som genom kyrckiones Penningar förskaffade ähre, till kyrckian lefuerera såsom the ähre, oparbetade eller oarbetade.

Att detta på Domkyrckiones wägnar medh mehrbemälte Mr Frantz Boll således accorderat och slutit är, Wittne Wij medh wåre ägne händers vnderskriffwande och wanlige Signeters bekräftande, hwar till han och samtycker medh sin handz och Signetz vndersättiande.

Datum Vpsala Capitel den 18. Martij Anno 1665.

Offuanbemälte Contract hafue Wij Vnderskrefne giordt medh Orgebyggia-ren Ehrlige och Konstrijke Mr Frantz Boll på dhe Högwälborne Personers godhe behagh och ratification, som Sahl: Högwälborne Greffuinnans, Frw

²⁵² Tillägg i marginalen av annan hand.

Ebba Leijonhuffwudz etc. berömmelige Testamente till Vpsala domkyrckia
nämast tillkommer att handhaffua.

Johannes Lenæus

Archiepiscopus Upsaliensis.

L S

L. Stigzelius

Petrus Liungh

Olaus Rudbeck

Pastor Upsal.

Academ. p.t. Rector LS

LS

LS

Samuel Stehen²⁵³

LS

Frantz Boll

orgelmacher

LS

ULA, Upps domkap E V:140:2; Söderberg Orgverk, s. 63f.

²⁵³ Slottsbefallningsman.

D 16 1665 19/3, orgelbyggaren Frantz Boll (B 8.4), obligation:

Hans Höghwyrldighet Erckie Bijskoppen sså och Ehrewyrdhige herr: Dochtorn Kiökioherdhen sampt herrar professorne, BårgMestar och hella kiörkiorådhet hafua Jngått och sslutett medh migh Undertecknat enom Orygligh Contract om Ett Welgiordt Orgiowerck medh Fyratio Complet hella Stemor heruthj Vpssalla Domkiörkia opsetia och förfärdiga uthj fyra åhrs tidh, att icke Matterialerne der upholningh förörssakadhe. Sållundha medh tree Manual Clauer och ett pedal, ssom min förra Dispositzion innehåller, hwar och uthj iagh belofuar medh allo trohett och flitt i wercket Stella, befodra dess fortsetiandhe och inte anat ahrbette det förhindra låtha, medh orgiebygiar och snickar wercke på bege sidor til sin fulkommenhet, timermanss och Botten sampt Belletsniderj undantagandhes. Hwar emot dee höghwyrldige sampt hederwerdhige kiörklerådhet tilssageth först alla dertil behöfuandhe Materialer Så och uthj ahrbetzlöhn för hella wercke, orgiomaka ssom snickarwercke, ett tusendh femhundradher rdr eller des gångbart wardhe in anat mynt, och ssåssom ahrbette bepröfuas sin framgångh hafuer, sså der emot löhnen att åtniuta att detta af migh undertecknadher ofelbart effterkomas och lefuas skall, hafuer jagh medh egen handt och wanligh signete bekrefftat.

Vpssalla den 19 Martzj 1665.

Frantz Boll
orgelmacher
L S

ULA, Upps domkap E V:140:2; Söderberg Orgverk, s. 64

D 17 1692 23/2, 24/2 och 26/2, Uppsala domkyrkoråds protokoll, förhandlingar med orgelbyggaren Hans Henrich Cahman (B 8.8):

Uti Kiyrkie-Rådet den 23 febr: 1692. Närwarande högyrdige Doct:n Petro Rudbeckio, H:r Prof:n Olao Rudbeck, Prof: Andr: Spohle, Borgmestaren Thomas Lohrman, Rådm: Petter Jngmundsson.

1:o Såsom Orgbygggiaren som förskriffven är, M:r Henric Cameen hafver uti 14 dagar Varit här i Staden, så är man nu kommen tillstådes at öfverväga om det Nya OrgVärcket kan fullbordas på det ställe som det nu står; Och hafver Sal: Frans Bolls desein Varit att 7 Columner skulle bliffVa i sielfVa Värket på både sidor för pedalet och öfvervärcket, och det effter hans egit förslag och dessein; Men han hafver intet flere giort än 5 Columner. Sedan hade han bordt taget så stort rum till bröst- och ryggpositivet, så och alla registraturen och abstracturen, at dhe hade kunnat få rum emellan bielkarna; Men effter hans egen affrijtning så är intet mera än 2 alnar emellan första bielkarna, 3 alnar emellan dhe 2:ne medlersta och 2 alnar emellan dhe andre sidsta. Och derföre Bliffvet så knappt rum, sedan han allenast rygg-positivet dijt satt med sitt claveer; där likväl ännu pedalet, bröst-positivet och öfvervärcket, registraturer och Abstracturer. sampt Vindrören skulle komma med där till; at man nu ingalunda kan visitera ryggpositivets Låda och ställe. - - ⁻²⁵⁴ utan man måste leggja sig på sijda emellan bielken och positivet och så mycket mehra Omöjeliget utföra dhe andre Värcken, som dijt borde läggias; och detta är orsaken hwarföre Värcket antingen skal flyttias till Vestra dören, eller elliest tagas och settias neder och sättias up igen på sitt förra ställe med större rums tilltagande.

2.o Effter nu Värket skal nedertagas, så synes bättre flyttia det till Wästra dören. 1:o att det får bättre rum. 2.do at Liudet hafver då bättre reflection emot muren till at gå fram uti kiyrkian. 3.o At Värcket får då större styrkia och stadga. 4.o At blååsbellgerna komma då nermare till OrgVercket. 5.o Får då domkiyrkian större zierat aff orgVärcket.

3.o Det blifver och her med till protocollet fördt, at igår hade h:r Prof: Olaus Rudbeck, M:r Henric Cameen, Orgnisten zellinger, Orgnisten i Fahlun Pontinus²⁵⁵, Hans bengtsson²⁵⁶ och Orgtramparen Hans Nillsson hade i går Varit

²⁵⁴ Tankstrecken i protokollet.

²⁵⁵ Trol studentmusikanten Sven Pontan (B 1.383).

²⁵⁶ Kyrkvaktare.

uppe på nya OrgVärcket, då Frans bolls Värck besågs, som hade uti en Vrå varit satt och med bräden omslagit. Då bräderna voro ifrån skiljde, at man kunde taga ut pipor; och Voro pipor affbrutne en eller 2: aff dhe små och kröckte på ändan, det och h:r Professor Spohle för 14 dagar sedan med M:r Camen sedt hade, Och orgnisten zellinger då taget fram 1 pipa. Dy slöte att man skal öfversee alla dhe pipor, som aff Frans Boll Voro dijsatte och då med bräder öfverslagne.

4o Sedan proponerades om M:r Henric Camens arbete, som han giöra skal, och hwad han derföre fordrer. Och såsom han intet kan Vetta beskaffenheten ännu och är okunnig på ohrten, så begiärer han kåst och underhelld för sig hwar Vecka 9 d:r kopp:mtt och om året för sig till löhn 600 d:r Sölfver M:tt att betalas hwart Qvartaal. för Giesellen 100 d:r Sölfver M:tt om året och 100 d:r S:mtt i kåst, åt Gossen 75 d:r Sölfver M:tt i Löön, och till kåst 100 d:r Sölfver M:tt om året. åt 2 oVisse giesseller om året 150 d:r Sölfver M:tt åt hwardera. Och som han berättar sig på 1 1/4 år säkert kunna förferdiga pedalet och ryggpositivet, som gör 2 tridiedelar utaf hehla OrgVerket, [så]²⁵⁷ belöper Arbetslönen på så lång tid 1914 d: 16 öre Sölfver M:tt förutan Materialerna.

Uti Domkiyrkio-Rådet den 24 Febr: 1692.

Närwarande alla dem som sidst tillstädes Voro.

Öffverlades nu huru man med M:r Henrik Camen skal kunna komma öfvereens om Arbeteslönen och underhollet, så för honom som Giesällen och Gossen: Och Vill man för slå honom sielf 450 d:r Sölfver M:tt till Löhn om året; och till kåst 7 eller 8 d:r koppar M:tt om Veckan. Åt Giesellen 70 d:r Sölfver M:tt i löön om året, och 6 d:r kopparMm:tt i kåst om veckan. Åt Gossen lijka mycket till kåst som giesellen: och om året Löhn 50 d:r Sölfver M:tt OVissa Gieseller, nu kunna försslagz-Vijs anslåås 200 d:r Sölfver M:tt tillhopa.

Alldra först fans nödigt att Orgbygggiaren gör ferdigt bröstVercket och pedalen; och när Fundamentet först är färdigt, så kunna piporna sedan effter handen göras.

Efftersågs hwad medell kunna Vara i förråd; och befans 717 d:r Sölfm:tt in parato liggia.

Såsom det är mycket svårt at få sådana snälla Orgbygggiare som denna är; och här Varit 6 à 7 stycken ifrån åtskillige orter, och ingen dristar sig antaga ett så stort Värk; Frans Boll har ej heller kommet ut med sitt för slag. Men denne Cameen der emot Vijsar ett stort förstånd, som höres aff hans discurser.

²⁵⁷ Står felaktigt ”som”.

Altså måtte man tillsee få komma med honom till accord om det som dragliget är, och han kan vara nögder med, lijkVist at tillsee att man denne ferdige Mestare intet slepper, med mindre han antager sig detta Värket.

När Contractet slutit bliffver och arbete begynnes, så Vill man bruka Sven Pärsson klockare om afftnorna påsee deras arbete, hwad dhe giöra; så att skiähl giöres för det Orgbyggiaren och hans Folk åtniuta och bekomma.

Den 26 Febr: 1692 Voro åter Doomkiyrkones Curatores och förstondare tillstädes och oplästes det project som herr BorgMestaren Lohrman gjort hade om Contractet med Orgbyggiaren, och adjusterades så mycket som då skee kunde; Men komme intet till fullkomligt sluut, effter Orgbyggiaren M:r Hinric Camen intet kunde komma tillstädes för sin opassligheet. Slöts entligen där Vijd, at herr Professor Olaus Rudbeck och Prof: Hadrianus Spohle skulle gåå till hans faderlige HögVyrdigheet herr Arckie Biskopen och l.o Vijsa honom Contractet. 2.o tala om Logementet för Orgbyggiaren. 3.o tala om Eekeplanckorna till Värcket.

ULA, Upps domk dep 1 p. 255–258.

*D 18 1696 16/9 Olaus Rudbeckius förslag och betänkande om
musiken och dess betjänter*

”Om Rectore Cantus och Musiquen, sampt organisten”

§1. Till Rector Cantus skall wällias den som är wäll och grundeligen förfaren så uti vocal som Instrumental Musique.

§2. Han skall exercera dem som lust och begiärelse hafwa till Musique så uti vocal som Instrumental både dhe af Academiska Societeten som och diäkarna i Scholen.

§3. Af dessa skola uthwällias dhe som skickeligast och färdigast äro, 5 vocalister och 5 Instrumentister, som Musiquen stadigt upwachta skola i Kyrka, och ellers som nedan wýdare förmäles, hwilka han hwar Onssdag och Lögar-dag skall öfwa och underrätta emellan Klockan Tolff och Ett.

§4. Ofwanbemälte Personer skola wara tillstädes ordinarie Helgedagar såssom första och andra Juhledagen, Nyårsdagen, Trettonde dagen. Kyndelssmässodagen, distingen, mariae bebålsse dag, Fastelagz Söndagen, Första och andra Påskedagen, Christi himmelsfärdsdag, första och andra Pingstdagen, MickelsMässe dagen, all helgone dag, och dess utan om Söndagarna, samt när Mutatio Rectoratus sker, eller andra Solenne acter.

§5. För denna sin upwachtning wid Musiquen skola hwardera af ofwannämde Tye åhrligen niuta hwar sitt Stipendium in media Classe, sampt hwardera 30 d kopparmynt om året af dhe medell som der till af Scholestaten anslagna äro, skolandes Rector Cantus hwart år för desse af Scholen fallande medell göra redo och Räkning för Pastore och Musices Inspectore, warandes för nöden att en af Academiens medell förordnades till Inspector.

§6. I lika måtto skall och till organist uthwällias den, som i den Konsten grundeligen och wäll är förfaren, hwilken skall altýd wara tillstädes om ons- och lögerdagarne, emellan Klåckan Tolff och Ett, och för det öfrige har sig att rätta effter det [fortsättning saknas]

Koncept UUB N 60 p. 262–264.

*D 19 1707 11/5 orgelbyggaren Isac Risberg, förslag till
interimsorgel i Uppsala domkyrka*

Insinuerat den 6. Jun. 1707²⁵⁸

En kort upsattz eller specification uppå det så kallade Interims Orgewärck, som wederbörande begära att i Upsala Domkyrckio uprättas skall, och det effter såsom Herr Directeuren Christian Zellinger stämmorna förordnad hafwer nämbiligen:

1.	Principal	à	8 foot
2.	Qvintadena	á	16 foot
3.	Spetzflöit	à	8 foot
4.	Zalzzinal	à	8 foot
5.	Octav	à	4 foot
6.	Qvint	à	3 foot
7.	Octav	à	2 foot
8.	Scharph	à	3 dubbell
9.	Mixtur	à	6 dubbell
10.	Trompet	à	8 foot

Claves blifwa 57 uti fransysk chor-
ton och piporna äro 969 st.

Detta åfwanstående wärck utlåfwär undertächnad riktigt och förswarligen att förfärdiga och fullborda, uthan Församblingens eller någons gravation och tunga, allenast iag riktigt summan af Twåtusende daler kopparmynt utbekommandes warder. De materialier som här finnas effter det förra orgewärcket, kunna wara brukelige till inwärtas pijpor. Men till sielfwa Principalen, som kårmer i allas åseende, äro desse materialier för mycket blyblandade, hwarföre fordras ett skeppund finare teen, hwilket kommer att kåsta Twåhundrade daler. Förmodandes det de gunstiga Herrar KyrckioRådet behagade samma 200 daler mig till godo giöra, då hela wärcket effter ringesta uträkning och upsattz kommer att kåsta 2200 daler kopparmynt, mig till ingen stoor fördehl för mitt omak. Afwachtandes med aldräförsta här om ett gunstigt swar, såsom iag elliest mitt förehafwande giöra uti Nora kyrckia kommer att försumma. Föreblifwandes

Högwyrdige, Edle, Höglärde, Högach-
Tade och Högtährade Herrar Kyrckio-
rådet

Uppsala den 11 Maii Anno 1707

Tienstwilligste Tienare
Jsaac Risberg

ULA, Upps domk dep. 6.

²⁵⁸ Påskrift av annan hand.

I INSTRUMENT

I motsats till motsvarande kapitel i del 1 (s. 400f) är förekomsten av instrument från ca 1660 till ca 1730 rikligt förekommande i arkivmaterialet. Beskrivningarna presenteras kronologiskt i sektionerna:

- I 1.4–6 Kyrkorglar
- I 2.6–34 Övriga instrument förvärvade av kyrkan, skolan eller universitetet
- I 3.2 Instrument i stadens ägo
- I 4.24–120 Instrument i privat ägo
- I 5.2–30 I materialet förekommande instrument utan anknytning till
 Uppsala i övrigt

Instrumentmaterialets presentation

För de stationära instrumenten, dvs. *kyrkorglarna*, omfattar beskrivningarna hela deras historia oberoende av denna undersöknings tidsgränser – i den mån material finns att redovisa. Domkyrkan och Bondkyrkan (Heliga Trefaldighet) ägde:

- I 1.2 Anders Bruses orgel i domkyrkan (se del 1, s. 403f.)
- I 1.3 Bondkyrkans 15/1600-talspositiv (se del 1, s. 415f.)
- I 1.4 Domkyrkans stora 1600-talsorgel
- I 1.5 Isac Risbergs positiv
- I 1.6 Johan Niclas Cahmans 1700-talsorgel

De instrument som brukades av musikensembeln (akademiska kapellet) bekostades till sin huvuddel av prof Olaus Rudbeck privat (I 2.6, I 2.8, I 2.19) men även i några enstaka fall av universitetet (I 2.7) och domkyrkoförsamlingen (I 2.18, I 2.27).

Strängar till instrumenten bekostades till en början av skolan, domkyrkan och universitetet tillsammans (I 2.10). Dir mus Christian Zellinger fick själv betala två fioler (I 2.20). Instrumentens underhåll och strängar till dem fick efter branden 1702 bekostas av Zellinger, dir mus Eric Burman och musikerna i ensemblen själva (I 2.29–31).

Information om de instrument som inköpts av skolan och som 1654 bestod av en stråkkör och en basunkör saknas fram till 1681, då det endast talas om 3 ½ basuner som inte längre användes (I 2.17).

Stadens instrument (sektion I 3.2) bestod av trummor, som krävde underhåll och nyanskaffningar.

En viktig källa för kännedomen om *den privata sektorn* i instrumenthänseende (sektion 4 och 5) är bouppteckningar och rättegångshandlingar. Förutom notiser med direkta instrumentangivelser har också sådana ställen tagits med, där det nämns att någon trakterat ett instrument och detta instrument kan förmodas ha varit privatägt. Nedanstående tabeller visar därför ej absoluta tal utan mera tendenser över tid i de tre 20-årsperioderna och den avslutande 10-årsperioden.

Privata instrument 1661–1680.

Fiol/viol	20	Basfiol	4		Nyckelharpa	3	Marintrumpet	2	
Flöjt	2	Pipa	1				Trumpet	4	
Regal	4								
Luta	3	Bandora	1	Cittra	2	Chitara	1	Harpa	1
Pukor	1								

Privata instrument 1681–1700

Fiol	10	Basfiol	3	Gamba	1	Nyckelharpa	3		
Blockflöjt	1	Skalmeja	6	Hautbois	1			Trumpet	1
Klaver	0								
		Citrinchen	1	Cittra	1	Chitara	1		
Pukor	1	Trumma	1						

Privata instrument 1701–1720

Fiol	7	Basfiol	2	Viola d'amore	1	Nyckelharpa	1	Marintrumpet	1
Blockflöjt	3	Skalmeja/Dulcian	2	Hautbois	1	Sinka	1	Trumpet/Basun	2
Regal	1	Klaver	4	Clavecymbal	5	Spinett	1		
Luta	5	Citrinchen	2	Teorb	1	Angélique	1	Harpa	1
		Trumma	1						

Privata instrument 1721–1730

Fiol	4	Basfiol	2	Stockviol (pochette)	1				
						Fagott	3		

Stråkinstrumenten dominerar 1661–1700. Kombinationen fiol och basfiol är utmärkande. De många knäppinstrumenten 1661–80 beror på Olaus Rudbecks samling år 1660 (I 4.24). Nyckelharpa trakterades av folkliga spelmän, bland dem en gumma 1708.²⁵⁹

Skalmejor och hautbois är utmärkande 1681–1700 på grund av skalmejblåsarna från Upplands regemente, som konkurrerade med Christian Zellinger om gästbudsspelningar. Eftersom de var överstens egna musikanter, som även spelade dansmusik på andra instrument, är det inte säkert att de spelade på de högljudda skalmejorna på gästabuden.

De dominerande tangentinstrumenten 1701–20 beror på tilltagande borgerligt musicerande. Periodens diversifierade instrumentarium beror på J. Eenbergs beskrivning av Olaus Rudbecks samling omkring 1702 (I 4.97). Utmärkande 1721–30 är fagott och pochette (som dansmästar-instrument). Om periodens början präglas av senrenässansens italiensk-tyska instrumenttyper, ofta i korisk besättning enligt Michael Praetorius *Syntagma musicum*, så utvisar slutet av perioden påverkan från Ludvig XIV:s hov med oboer och fagotter. I materialet förekommande instrument utan anknytning till Uppsala i övrigt är dessa för få för att redovisas kronologiskt.

Instrument utan anknytning till Uppsala 1662–1748.

Fiol	8	Basfiol	8	Alt/tenorviolin	1	Viola d'amore	1	Viola da gamba	1
(Block)flöjt	4	Skalmeja/ dulcian	4	Oboe	3	Fagott	1	Basun	2
								Valthorn	1
Positiv	6	Klaver	7	Spinett	1	Clavcymbal	1		
Luta	3	Cittrinchen	1						

De många tangentinstrumenten beror på orgelbyggarnas sidoverksamhet. Stråkinstrument och blåsinstrument är nästan lika stora grupper. Två organister och hovmusiker var multiinstrumentalister, Johannes Zellinger (I 5.21) och Jacob Boisman (I 5.26). Hautboisten Jonas Dijkman spelade valthorn 1738 vid invigningen av Maria kyrka.

²⁵⁹ Ukäp 1708 3/3 – 1/4.

II KYRKORGLAR

II.1–3 se del 1 s. 401f.

II.4 DOMKYRKANS STORA 1600-TALSORGEL

Detta märkliga orgelverk har en tillkomsthistoria, som sträcker sig från 1664 ända till 1698 och som börjar med en kortare men rätt intensiv byggnadsperiod.²⁶⁰ Under den första lyckades inte *Frantz Boll* (B 8.4) göra ett brukbart instrument av den okonventionella orgeluppbyggnad, som *Olaus Rudbeck* (B 1.146) projekterat, utan lämnade efter sig en torso. I slutskedet gav *Hans Henrich Cahman* (B 8.8) äntligen Uppsala den orgel av katedral-format som man drömt om. Det var ett i princip nytt verk, där Cahman som obestridd mästare satt sin prägel på såväl yttre uppläggning som disposition utan att därför lämna Rudbecks grundidé. Ända till slutet fungerade den store mångsysslaren som byggets administratör. I denna krävande uppgift ingick också att vara arkitekt, byggmästare och dekoratör vid uppförandet av läktare och orgelhus.

II.4.1 Litteraturläget

Verket nämns redan i början av 1700-talet i flera skrifter. Johan Eenberg lämnar i sin kända uppsalabeskrivning några spridda upplysningar (s 37f). Dispositionen meddelas – fast i avvikande uppteckningar – dels i Olaus Bergrots (B 1.471) gradualavhandling 1717, dels av Johann Mattheson (se nedan I 1.4.12). Hülphers förbigår naturligtvis inte detta orgelbygge (s. 213). Han råkar dock som nämnts (del 1, s. 47) i domkyrkosysslomannen Andreas Schick få en otillförlitlig sagesman, vars felaktiga uppgifter hängt med i litteraturen och förorsakat missuppfattningar. Claes Annerstedt har i samband med sin utgåva av Olaus Rudbecks brev uppmärksammat dennes roll i sammanhanget.²⁶¹ Tobias Norlind tog strax upp saken, men han missuppfattade det hela och överbetonade därigenom Rudbecks insats.²⁶² Norlinds feltolkning spökar också i Carl-Allan Mobergs bidrag till det rudbeckska 300-årsminnet.²⁶³ Domkyrkosysslomannen N. J. Söderberg

²⁶⁰ Hela denna redogörelse bygger på Bengt Kyhlbergs licentiatavhandling. Här har företagits nedskärningar, vilka beskriver orgelbyggets gång. Huvudresultatet är den disposition av orgeln som Kyhlberg utvunnit med beaktande av källorna. Det kan i detta sammanhang framhållas att arbetet med att skriva licentiatavhandlingen är själva ursprunget till den fullständiga inventeringen av alla uppsalaarkivalier som Kyhlberg efterhand företog.

²⁶¹ Bref, bl.a. i inledningen s. xiv och ccxxv f.

²⁶² Norlind Uppsala, s. 38f.

²⁶³ Moberg Rudbeck, s. 192f. – Jfr Norlinds kritik med anledn av missuppfattningen, som han dock själv var skyldig till, Norlind TK 3, fotnot s. 189f.

publicerade visserligen vid mitten av 1930-talet på direkta källstudier baserade arbeten om orgelverk i domkyrkan, men de fyller som redan nämnts (del 1, s. 46) tyvärr inte kraven på fullständighet och fackkunskap. Sedan Kyhlberg skrev denna text på 1970-talet har orgelforskningen i allmänhet i Sverige intensifierats. Beträffande domkyrkans orglar utkom översikten *Uppsala domkyrkas orglar från medeltiden till idag* utgiven av Domkyrkomusiken 2009 och nästan samtidigt publicerades R.A. Unnerbäcks dokumentation av orglarna i domkyrkan i volymen *Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier* utgiven av Upplandsmuseet (2010). Boken *Johan Niclas Cahman och orgeln i Leufsta bruk* (2016) innehåller den första genomarbetade framställningen om J. N. Cahmans liv och verk med Unnerbäck som huvudförfattare.

FRANTZ BOLLS ORGEL

I 1.4.2. Planer på ett nytt orgelverk

Bruses verk (del 1, I 1.2) kunde självfallet inte accepteras av Rudbeck som enda orgel i domkyrkan, där de flesta stora evenemang med musik ägde rum. Han hade ju också ett tidigt uttalande av Axel Oxenstierna (se del 1, s. 494) att hänvisa till:

Att ett större orgelwärk skulle bebyggas, är redan 1637 d. 14 Julii af då warande R. Canc. omtalt, sedan aff H. Excellens Baneren offta påmint, hwilket och iag haf:r pådrjff:it att fullbordas, så mycket som medlen hafwa hint effter handen, af det Sturiske testamente der till gifwit, förutan det iag sielf haf:r der till skäncht²⁶⁴

Men även utan rikskanslerns auktoritet bakom ryggen torde Rudbecks brinnande musikintresse ha lockat honom att tidigt leka med tanken på att åstadkomma ”itt större och anseenligare orgewärk templo cathedrali proportionatum” för att citera hans egen källa.²⁶⁵

En ytterligare sporre var det faktum att det alltså fanns en donation för ändamålet. Detta ”Sturiske testamente” var givet 1653 16/8 av grevinnan Ebba Leijonhufvud, änka efter sina män Svante Sture den yngre och Claes Horn. Förutom till underhåll och prydnad av Sturekoret (se del 1, s. 356f) skulle donationen användas till predikstol och orgelverk i domkyrkan. Den bestod av ett antal hemman i Småland.²⁶⁶

²⁶⁴ Punkt 25 i Rudbecks så kallade försvarsskrift, här cit efter Uakp 1670 4/7, bil.

²⁶⁵ Uakp 1637 4/7. Rudbeck anger felaktigt 14/7.

²⁶⁶ Testamentet tryckt bl.a. i Söderberg-Swedlund, *Testamenten, gåvobrev och andra handlingar rörande enskilda fonder och stiftelser, fastade vid Uppsala domkyrka*, Uppsala, 1934, s. 3ff. Om de donerade smålandsgodsen och deras förvaltning, se N. J. & E. Söderberg (red.) *Den*

Våren 1664 var Rudbeck färdig med ett förslag, som i domkapitlet presenterades av domprosten Laurentius Stigzelius. Detta, som även gällde en ny predikstol, gick ut på att bygga ”orgor back i kyrkian wnder Rosen [det stora rosettfönstret i väster] doch så at intet myckit lius skal der medh bortagas.” För att snabbt kunna realisera det hela hade Rudbeck tänkt sig att man genast skulle sälja de donerade smålandsgodsens. Gamle ärkebiskop Lenæus ville inte gå med på detta med hänvisning till att avkastningen i framtiden måste finnas för underhåll av verket. Han rekommenderade i stället som första åtgärd en förfrågan hos K Maj:t.²⁶⁷

Samtidigt skyndade sig Rudbeck att brevledes informera sin höge beskyddare Magnus Gabriel De la Gardie (B 1.85):

Eliet hafwer och D. Lars [Stigzelius] Rest på kyrkians wegnar i samma saak, wilken iagh haffver och skickatt domkyrkian affritat medh thet förslaget på nya orgverket til att thet E.H. Excellens presentera, wilket lærer öfvermotton wäl komma, sosom iagh för honom widlyffthigt hawer demonstrerat. Och är särdeles til vocal musicen disponerat att orden utan multiplication aff Echo, klart och rent kunna höres, och rygpositivet och thet mindre bröstpositivet bliffwa nederlagt i botn på lectaren, så att ingen pipa kommer til att synnas, wilket lærer så liuffligt i vocal musicen höras, lika som orgorna woro långt borta och som et Echo allenast. [*Marginaltillägg:*] men dett stora bröstpositivet och pedalet komma på båda sidorna sosom 2 orgwärk. [–] och orgnisten kommer mitt på lectaren blandh alla musicanterna sittandes lika som wid en liten skiva som inthet synnes. iagh hoppas att mitt ringa förslagh när E.H. Excellens warder dett seendes wäl behaga skal.²⁶⁸

Någon skriftlig framställning från kyrkans sida har inte påträffats. Efter Stigzelius föredragning presenterade förmodligen De la Gardie, som då var både riks- och universitetskansler, förslaget i förmyndarregeringen, som 1664 5/11 avlät ett godkännande brev till ärkebiskopen.²⁶⁹ När sedan den k skrivelsen anmälades i domkapitlet, diskuterade man, men utan att komma till något beslut, frågan om den lämpligaste platsen för orgeln, ”antingen under rosen eller något bättre framåt [dop]funten”.²⁷⁰

Leijonhufvudska donationen. (Studier till Uppsala domkyrkas historia 1) Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1936.

²⁶⁷ Udkp 1664 2/3 § 6.

²⁶⁸ 1664 pres 16/3. O. Rudbeck till M.G. De la Gardie, orig, RA, Kanslersämb f Upps univ E II:3; Bref nr 12.; Cit Moberg Rudbeck, s. 192f.

²⁶⁹ ULA Upps domkap E V:140:1 p. 115f, 121 f; Söderberg Orgverk, s. 60.

²⁷⁰ Udkp 1664 9/12 § 6.

1.1.4.3. Orgeln utformas på pappret

Eftersom orgelfrågan i fortsättningen inte togs upp i domkapitlet, torde den ha överlämnats till domkyrkorådet, varifrån inga protokoll föreligger för den aktuella perioden. Vi vet sålunda ingenting om den fortsatta diskussionen om orgelns placering. Man övergav Rudbecks förslag och placeringen av den nya orgelläktaren bestämdes till andra travén från väster.

Detta framgår av ett bevarat ark med dispositionsförslag och kostnadsberäkning som numera tyvärr är defekt.²⁷¹ Allt talar för att dispositionsförslaget inte utarbetats av Rudbeck utan av orgelbyggaren *Frantz Boll*.²⁷² Denne hänvisar för övrigt till sin ”förra Dispositzion” i den egenhändiga försäkran, som han avgav den 19 mars 1665 (D 16).²⁷³

Själva *kontraktet* är daterat dagen innan i domkapitlet och undertecknat av ärkebiskopen, domprosten, rector magnificus, slottsfogden, Rudbeck och Boll.²⁷⁴

Praxis vid andra gemensamma åtaganden i Uppsala visar att alla deltagande parter brukade vara representerade, t.ex. vid anställning av organist (se del 1, s. 320 och 329). Texten avslutas med en uppgift om att Ebba Leijonhufvuds arvingar godkänt avtalet. Kostnaden för det fullt färdiga verket maximeras i kontraktet till 2 500 riksdaler, varav Boll i arbetslön skulle erhålla 1 500 riksdaler efter vid utbetalningstillfället gällande växlingskurs. Materialet skulle däremot tillhandahållas av domkyrkan. Avtalet innehåller vidare gartering för den händelse orgelbyggaren skulle dö, innan arbetet slutförts. Av Bolls obligation framgår att arbetstiden fastställts till fyra år. Den kompletterar även överenskommelsen med en del övriga fackmässiga uppgifter, bl.a. att orgelbyggaren skulle svara för allt arbete utom läktarbygge och bildhuggeri. – Att stämmornas antal inte stämmer överens i de olika handlingarna torde bero på felskrivning. Eftersom dispositionsförslaget namnger 41 register, måste detta vara den rätta siffran.

²⁷¹ ULA Upps domkap E V:140:1 p. 117–120; Söderberg Orgverk, s. 61f.

²⁷² Hülphers meddelare Andreas Schick lämnar ett extrakt av förslaget som tyder på att han haft tillgång till handl i oskadat och oinbundet skick. Han avslutar utdraget med ”Frantz Boll, Orgelm.” Västerås SB, C d 5. – I en odat Rudbecksinlaga, troligen från 1670, som endast föreligger i avskrift (se B 1.146), uppger han ”M: Frantz Bol för dz han förste gången hær war, och gjorde förslaget på orgewerket, gaf jag honom 8 RD”. KB, O 20.

²⁷³ ULA, Upps domkap E V:140:2; tr Söderberg Orgverk, s. 64.

²⁷⁴ ULA, Upps domkap E V:149:2; tr Söderberg Orgverk, s. 63f.

11.4.4. Dispositionen

Att dispositionsförslaget för uppsalaorgeln mycket nära anknyter till Bolls orgel på 43 register i Jacobs kyrka, Stockholm visar följande jämförelse (= anger överensstämmelse med domkyrkoorgeln). Jämförelsen kompletteras med ett tyskt verk av samma storlek och samma tid: den 40-stämmiga orgeln i Liebfrauenkirche, Bremen.

Fig 10. Orgeldispositioner i Uppsala, Jacobs kyrka och Liebfrauenkirche Bremen.

Uppsala domkyrka	Jacobs kyrka ²⁷⁵	Liebfrauenkirche ²⁷⁶
H u v u d v e r k (Manual)		
Principal 16'	= Principal 16'	= Principal 16'
Kvintadena 16'	= Kvintadena 16'	
Oktava 8'	= Oktava 8'	= Principal 8'
Spetsflöjt 8'	= Gedackt 8' (Spetsflöjt 8')	= Spetsflöjt 8' Rörflöjt 8'
Oktava 4'	= Oktava 4'	= Oktava 4'
Nasat 2 2/3'	= Kvinta 2 2/3'	= Nasat 2 2/3'
Rauschkvint 2-3-chor	= Cymbel 2-chor (Rauschkvint 2-chor)	= Rauschpfeife 2-chor Cymbel 3-chor
Mixtur 6-chor	= Mixtur 6-chor	= Mixtur 6-chor
Trumpet 16'	= Trumpet 16'	= Trumpet 16'
Trumpet 8'	= Trumpet 8' Trumpet 4'	= Trumpet 8' Clairon 4'
(10 stämmor)	(11 stämmor)	(12 stämmor)
R y g g p o s i t i v		
Kvintadena 16'		
Principal 8'	= Principal 8'	= Oktava 8'
Spetsflöjt 8'	Gedackt 8'	Gedackt 8'
Kvintadena 8'	= Kvintadena 8'	= Kvintadena 8'
Salicional 4'	= Salicional 4'	
Oktava 4'	= Oktava 4'	= Oktava 4'
Blockflöjt 4' ²⁷⁷	= Flöjt, täckt 4'	Rörflöjt 4'
Superoktava 2'	= Superoktava [2']	Waldflöjt [2']
Sesquialtera 2-chor	= Sesquialtera 2-chor	= Sesquialtera 2-chor

²⁷⁵ Kontrakterad 1659, men någon dispositionsuppteckning från byggnadstiden finns inte. Disphär meddelad efter ett besiktningsprot 1692 av org Ludert Dijkman och Martin Decker d.y. samt Hans Henrich Cahmans ombyggnadsförslag 1698, båda återgivna av Hülphers uppgifts-lämnare Fred. L. Wittingh, Västerås stiftsbibliotek C d 5. Kompletteringar från Cahmans förslag inom parentes. Se även B 8.4

²⁷⁶ Verket byggt 1634–1643 av Johann Siborch, rep i början av 1690-talet och grundligt ombyggt 1698–1700 av Arp Schnitger. Dispositionen endast upptecknad av Niedt-Mattheson 2, s. 161. Se bl.a. Fock, Schnitger, s. 93f.

²⁷⁷ Enl beteckningen skulle detta vara en öppen, konisk stämma. De angivna viktuppgifterna ger emellertid vid handen att det här måste vara fråga om en täckt stämma.

Scharf 4-chor	= Mixtur 4-chor Krumhorn 16' (Dulcian 16')	Mixtur Dulcian 16'
Dulcian 8' (11 stämmor)	Trumpet 8' (11 stämmor)	Trichterregal 8' (11 stämmor)
Bröstverk		
Principal 4'	= Oktava 4'	= Oktava 4'
Hållflöjt 8' ²⁷⁸	= Gedackt 8' Gedackt 4'	= Gedackt 8'
Gemshorn 2'	= Gemshorn 2'	
Oktava 2'	= Oktava 2'	= Oktava 2'
"Querpfief" 1'		
"Z[i]nfleut 1 1/3'	= Siffflöjt 1 1/3'	Sesquialtera 2-chor Tertian 2-chor
Scharf 3-chor	= Scharf (3-chor) Dulcian 8'	Scharf 4-chor Dulcian 8'
Regal 8' (8 stämmor)	= Tri-regal el Hautbois [8'] (9 stämmor)	Vox humana 8' (8 stämmor)
Pedal		
Principal 16'	= Principal 16'	= Principal 16'
Subbas el Untersatz 16'	= Gedackt 16'	= Subbas 16'
Oktavbas 8'	= Oktava 8'	= Oktava 8'
Gedackt 8'	= Flöjt 4' (Gedackt 8')	
Oktava 4'	= Oktava 4'	= Oktava 4'
Kvintadena 4'	= Kvintadena 4'	
Sesquialtera 2-chor	= Sesquialtera [2-chor]	Rauschkvint 2-chor
Scharf 4-chor	= Mixtur 4-chor	Mixtur 6-chor
Basun 16'	= Basun 16'	= Basun 16'
Trumpet 8'	= Trumpet 8'	= Trumpet 8
Dulcian 8'		
Kornett 4'	Trumpet 4' Kornett 4' (Kornett 2')	Kornett 2'
(12 stämmor)	(12 stämmor)	(10 stämmor)

Boll synes sålunda i Jacobs kyrka ha förverkligat sitt ideal för ett orgelverk på cirka 40 stämmor, en åtminstone på papperet i högsta grad konsekvent och funktionsduglig barockdisposition. Hur nära han följt samtida nordtysk praxis framgår av det tyska exemplet, trots att orgeln bearbetats av flera mästare och att dispositionen återger läget omkring 1700. Den mest iögonfallande skill-

²⁷⁸ Enl nutida praxis innebär beteckningen en öppen stämma, medan man under barocken även använde namnet för täckta stämmor av rörflöjstyp. Den uppgivna vikten visar också att det är en gedackt (rörflöjt) som planerats här.

naden är att i Liebfrauenkirche manualen särskilt betonats på bröstverkets och pedalens bekostnad, medan i Jacob pedalen blivit bäst tillgodosedd. Detta verk har anmärkningsvärt rika möjligheter till cantus firmus-spel i skilda lägen. Det beräknade omfånget på 25 toner är också förhållandevis stort (troligen C D E F G A B H c – e¹) med ”kort oktav”.²⁷⁹

Någon ökning av stäm- eller chor-antalet för att kompensera skillnaden i akustiskt hänseende mellan den lätthanterliga i Jacobs kyrka och den alltid svårbemästrade uppsaladomen har Boll inte räknat med, utan han har alltså i stället där minskat orgeln med två register. I övrigt är hans ändringar i uppsalaförslaget få. Manualen är identisk i de båda dispositionerna, så när som på att 4-fotstrumpeten utesluts i Uppsala. I det numerärt lika ryggpositivet har rörverken reducerats från två till ett, men i stället har fundamentet förstärkts med en kvintadena i 16-fotsläge. Även bröstverket uppvisar samma inskränkning av tungstämmorna. Dessutom är där gedackt 4' utbytt mot en 1-fotsstämma. Pedalen har samma stämantal och med ett undantag också samma register. Det verkar som om Boll satt särskilt värde på dulcianen och därför fört över den stämman hit, då han av någon anledning avstått från den i bröstverket. Lyxen av två linguala pedalstämmor i 8-fotsläge har medfört att kornetten ändrats från 2 till 4 fot.²⁸⁰

I 1.4.5. Arbetets gång

Orgelbygget var en angelägenhet för domkyrkorådet, där kyrkvårdarna formellt svarade för de ekonomiska åtgärderna. Den verkliga ledaren var självfallet Olaus Rudbeck. Att han trots allt höll alla trådar – även de ekonomiska – i sin hand, erkänner han indirekt själv:

det kan vara, att iag stundom hafwer warit tillstädes när medlen uttagitz, och skaffat dem per wexlar fort till orgbyggiaren Frans Boll uthi Stokholm, eller för materialer åth honom.²⁸¹

Våren 1666 började man bygga den nya orgelläktaren mellan de båda västligaste paren pelare i mittskeppet, där det sannolikt funnits en läktare tidigare. Första utgiftsposten gäller nämligen de fyra timmermän, som 1 1/4 dag ”Vthlagdt för den förlorade lectan att profwa huru musicen skulle höras der

²⁷⁹ Dijkman-Deckers besiktningsprot uppger antalet pipor och kor i pedalen till 400 resp 16. Något annat än förkortad basoktav kan inte förutsättas vid denna tid. Jfr t ex Fock Schnitger, s. 55, 64, 73 och 79.

²⁸⁰ Det är Cahman som för Jacob uppger Kornett 2', medan Dijkmann-Decker skriver den som 4 fot. Det förra är naturligtvis mera logiskt, då pedalens övriga rörverk är 16, 8 och 4 fot. En förändring av fottalet kan dock ha ägt rum vid George Woijszigs rep 1693, som i tiden ligger mellan de båda dispositionsuppteckningarna.

²⁸¹ Rudbeck brev till landshövding Johan Hoghusen 1698 sept. ULA, Upps länssty, Landskansliet D IV a:64.

orgorna skulle komma åt”. Efter detta försök fortsatte arbetet med bilning och upphissning av bjälkar, tillverkning av fyra pelare som stöd på ömse sidor om mittgången, inläggning av överbotten och panelning. En trappa murades vid västra väggen, varifrån en förbindelsegång till läktaren anlades. Frammot hösten var denna punkt på programmet troligen avklarad.²⁸²

Om Boll satte igång sitt arbete omedelbart, torde han till en början ha hållit till i sin verkstad i Stockholm. Redan 1665 ett par veckor efter kontraktets undertecknande erhöll han där 100 daler silvermynt till inköp av material, som enligt överenskommelsen skulle bestå av domkyrkan. Under augusti – november 1666 kvitterade han för samma ändamål 470 daler. Den sista materialutgiften, en stor post på 554 daler, kom sedan på hösten 1668, efter det att Boll lämnat en lista på ”Matterialer som måste nöwendigh hafuas uthan drögssmåhl för befodring skuld” – mest tenn och bly.

Ur materialförteckningen kan man dra några få lärdomar om Bolls orgelbyggeri. Hans väderlådor var av ek. Till principalerna använde han rent tenn, medan övriga pipor hade en synnerligen blyhaltig metall med en så låg tenntillsats som knappt 5 procent. I stället sökte han genom inblandning av markasit öka metallens styrka.²⁸³

Testamentatorn Svante Svantesson Banér besökte domkyrkans högmässa söndagen 22/9 1667: ”War Jagh åther i Doomkyrkian, efther Predijkkan gick Jagh medh Profess H Ol. Rudbeck som then dagen hölt en wacker Musiq medh sina Scholares uppå thet Nyssbegynthe Orgewärket, Öffwer Store gången och besågh samma wärck”. Det rör sig här om Frantz Bolls orgel som var under byggnad på den nya läktaren i väster. Den närmast tillhands liggande tolkningen är att musikframförandet under Rudbecks ledning skedde som vanligt från läktaren till Bruses orgel i norra koromgången med tillgång till generalbasinstrument för ensemblen och att de därefter besiktigade orgelverket.

Av den arbetslön på 1 500 riksdaler, som Boll tillerkändes i kontraktet, fick han sommaren 1666 i Uppsala som första utbetalning 150 daler silvermynt. Våren 1667 och hösten 1668 erhöll han vardera 100 daler, den senare posten säkert i Stockholm. Den 9 juli 1669 befann sig orgelbyggaren i Uppsala, och det verkar som om han då i efterhand skrev samtliga kvitton. Han tog den dagen också emot en sista utbetalning på 89 daler och 28 öre, som gällde hans

²⁸² Uppgifterna sammanställda efter 1666 års räkning. Att trappan var placerad längst i väster bekräftas av räkningsuppgift 1701 15/11: ”Vtskutit fyllning och gruus wed västra dörren effter gamla orgtrappan” ULA Upps domk dep 18.

²⁸³ Detta förfarande anses meningslöst redan av Andreas Werckmeister i *Erweiterte und verbesserte Orgelprobe*, Quedlingburg 1698 [nytr.] Kassel 1927, s. 68.

mästersven *Georg Beijer* (B 8.5) och snickargesällen *Anders Nilsson*.²⁸⁴ Man får alltså ett bestämt intryck av att Boll åtminstone tillfälligt avslutat sina mellanhavanden med domkyrkan utan att arbetet var färdigt. Omvänt kan tänkas att domkyrkan av någon anledning avbrutit utbetalningarna till orgelbyggaren. De stipulerade fyra byggnadsåren hade gått till ända och avkastningen av testamentsgodsen var säkert mindre än beräknat. Faktum är dock att Boll vid denna tid hade flera orgeluppdrag utanför Uppsala (se B 8.4). Dagboksskrivaren Andreas Bolinus konstaterade också 1670 att verket ännu inte var färdigt (se del 1, s. 407).

Ett tecken på att man inte gett upp hoppet är att Rudbeck hösten 1669 satte igång anskaffning av bildhuggerier till uppsalaorgeln, något som också tyder på att verkets yttre – den s.k. strukturen – åtminstone i väsentliga delar bör ha varit färdig. 1671 var sniderierna färdiga. Den inte namngivne bildhuggaren från Stockholm skötte själv med en medhjälpare uppsättningen av sitt verk. I samband med förskottet 1671 förde man åter orgelns placering på tal:

Discourerades om orgewärket står nu på lägligt rum, så att kyrkionnes
föreståndare i framtiden må wara säkre Kongl. Maj:tz tilltal? Der på suarar
Profess. Rudbeckius wilia sådant alt taga på sitt answar.²⁸⁵

För övrigt är det fullständigt tyst om orgelbygget under ett par år, trots att nu domkyrkorådsprotokoll finns bevarade i komplett omfattning.

Våren 1673 bestämdes i domkyrkorådet att domkapitlets och teol fakultetens pedell Åke Johansson (B 4.6) ”trampar de nya orgorne” och för det får en halv daler varje dag som pengar för orgelbänken samlas.²⁸⁶ Sommaren 1674 erhöll han 1 daler 16 öre för orgeltrampning. Detta måste betyda att orgelverket till någon del var spelbart men mera än sporadisk användning kan det på grund av den ringa ersättningen inte ha varit fråga om.

Till Karl XI:s kröning i domkyrkan den 28 september 1675 skedde en översyn av instrumenten och en allmän uppsnyggning av interiören. Boll engagerades det året för en liten reparation av de gamla orgorna (se del 1, s. 408) och kon-terfejaren Jacob Hartling för målnings- och förgyllningsarbeten. På det nya orgverket hade Hartling till skydd över ryggspositivet anskaffat, färgat och vaxat 22 alnar ”kanfas”, ett överdrag.²⁸⁷

I början av 1676 avled Frantz Boll. Den 28 januari talade man i domkyrkorådet om att orgelbyggarräkningen måste ses över, vilket kan tas som ett tecken på att Boll då var sjuk eller eventuellt redan död. Före den 21

²⁸⁴ Uppgifterna sammanställda efter 1676 års orgelräkning jämte kvittenser.

²⁸⁵ Udrp 1671 14/5 § 2.

²⁸⁶ Udrp 1673 25/3 § 3. Jfr Söderberg Orgverk, s. 65.

²⁸⁷ Udrp 1675 11/10 § 5.

februari måste dock dödsfallet ha ägt rum, eftersom protokollet den dagen för första gången nämner orgelbyggarens änka Regina Waldow.²⁸⁸ Orgeln var delvis spelbar, vilket bestyrks av den nyutnämnde professorn Harald Vallerius, som i oktober 1690 redogjorde för sin lön tidigare som rector cantus och för spelning på nya orgelverket. Han hade av domkyrkan från augusti 1676 till 1690 erhållit 8 riksdaler om året för spelning på nya orgelverket, interimsvis så länge organisten var borta.²⁸⁹

I 1.4.6. Stillestånd och förhandling

Regina Waldow kom nästan omgående till Uppsala i sällskap med sin son Wilhelm Boll – även han orgelbyggare – för att försöka reda ut den ännu obegravde mannens affärer med domkyrkan. Parterna enades om att Boll för arbetet erhållit 524:1 1/3 daler silvermynt. Änkan fick samtidigt ut 100 daler. Någon ytterligare betalning ville domkyrkorådet däremot inte diskutera förrän man fått tag i en ny orgelbyggare och med honom kommit överens om värdet av Bolls arbete, som var ofullbordat.²⁹⁰

Våren 1678 uppgav domkyrkorådet att man skrivit efter en orgelbyggare.²⁹¹ Han kan ha varit den person som man sommaren 1680 kom i förbindelse med. Kontaktman då var bildhuggaren Burchard Precht, som 1678 satt upp den av leijonhufvudska donationsmedel bekostade nya predikstolen i domkyrkan.²⁹² Han hade via sin äldre bror Christian i Hamburg hört sig för hos ingen mindre än Arp Schnitger och han fick direkt från denne ett svarsbrev daterat 1680 4/6.²⁹³ Schnitger påminner om att han som invånare i Stade är svensk undersåte och att han där i S:t Wilhaldi byggt en stor orgel. Han förklarar sig villig att resa till Uppsala. Erbjudandet hade dock kommit olägligt, eftersom han var mitt uppe i arbetet med orgeln i S:t Johannis i Hamburg²⁹⁴ som han hoppades kunna avsluta framemot oktober. Före våren skulle han därför inte ha möjlighet att ge sig iväg till Sverige.

²⁸⁸ Udrp 1676 28/1 § 8 resp 21/2 § 4.

²⁸⁹ Uakp 1690 25/10 § 4.

²⁹⁰ Enligt koncept i 1676 års orgelräkning anger Rudbeck ”ej effter contractet medh claverer och dess tilbehör upsat och färdigt giort” ULA Upps domkap E V:140:1.

²⁹¹ Udrp 1678 14/5 § 4.

²⁹² J. Rosvaal, *Hofbildhuggaren Burchardt Precht*. Stockholm: 1905, s. 35. Denna första predikstol av Precht gick förlorad i branden 1702.

²⁹³ Hamburg 1680 4/6 kopia av Precht i ULA Upps domkap E V:140:2. Ett brev av Precht 1680 5/7 till Petrus Rudbeck (i samma vol) meddelar att kopian av Schnitgerbrevet lagts i ett brev till Olaus Rudbeck. Fock Schnitger, s. 34 återger skrivelsen in extenso men med hård normalisering av Prechts grammatikaliskt och ortografiskt vildvuxna version. Den svenska regeringen i Bremen-Verden gav efter ansökan Schnitger 1699 25/8 orgelbyggarprivilegium i de båda hertigdömena. Skriftväxlingen hos Fock Schnitger, s. 94ff.

²⁹⁴ Denna orgel står numera i Cappel och hör till de bäst bevarade av Schnittges verk.

Utsikterna att inom rimlig tid knyta den förnämste bland de dåtida nordtyska mästarna till uppsalaorgeln var sålunda rätt små. Tanken på att engagera någon av Schnitgers gesäller till ett så stort verk var ej heller tilltalande och avvisades för övrigt av honom själv i ett post scriptum till brevet. Det får väl därför anses mera verklighetsbetonat att söka en orgelbyggare inom landet. Rudbeck vidarebefordrade i augusti 1680 en rapport från rector cantus Harald Vallerius (B 1.236) om en orgelbyggare i Norrköping, som ”der giodt itt wackert wärck och wäl lärdt sin konst” och som stod i begrepp att flytta till Stockholm. Han hade en viss anknytning till Boll, eftersom han hade ”warit tillijka med denne, och lärt aff samma läremästare”. Domkyrkorådet beslöt kalla mannen från Norrköping och tacka nej till Arp Schnitger.²⁹⁵

Den nye orgelbyggaren måste ha varit *Georg Hum* (B 8.6), som vid den här tiden bodde och arbetade i Norrköping.²⁹⁶ Av någon anledning blev det dock inte någon flyttning för hans del, utan han fortsatte under 80-talet sin verksamhet i Östergötland.²⁹⁷ Underligt nog gjorde Hum så sent som i början av 1685 ett besök i Uppsala, där endast hans ankomst finns noterad.²⁹⁸

Den 13 maj 1681 är orgelbyggaren *George Woÿtzig* (B 8.7) i Uppsala. Sedan domkyrkorådet med Rudbeck närvarande haft de gamla orgelpapperen framme och gjort en ny tablå över utgifterna, gick man tillsammans med mästern George och Harald Vallerius upp på det nya orgelverket. Något ombud för familjen Boll nämns däremot inte i protokollet, som tyvärr inte heller meddelar något om utgången av besiktningen.²⁹⁹ Det närmaste resultatet av besöket blev i stället att Woÿtzig fick i uppdrag att reparera ”de gamla orgorna” (se del 1, s. 408f).

Storkyrkoorganisten Ludert Dijkman uppmärksammade i januari 1687 domkyrkorådet i Uppsala på en orgelbyggare vid namn *Hans Henrich Cahman*. Honom nappade man omedelbart på och meddelade brevledes:

1. at han här skal få en skiälig betalning; 2. at Frantz Boll dhet begynt; 3. största delen af alla stämmor färdige; 4. at här är ingen principal basun baz af 32 foot uthan af 16; 5. dhetta står honom tilhanda effter han kan i Stockholm få arbete wed samma tillfälle³⁰⁰

²⁹⁵ Udrp 1680 10/8 § 2.

²⁹⁶ 1679–1680 arbetade Hum med ett orgelverk i stadskyrkan (Olai), Norrköping. Helmfrid, Norrköpings stads historia 1568–1719, s. 451 (Jörgen Hym).

²⁹⁷ Se bl.a. Erics Folkströmsorgeln, s. 17.

²⁹⁸ Udrp 1685 8/2 (koncept) § 4 ”Georg Humm orgbyggiare presenterade sin person och hemma i Norrköpingh stadh”.

²⁹⁹ Udrp 1681 13/5 § 1, 3, 5, 6; 1681 13/5 sammanställning och utbetalning i ULA, Upps domkap E V:140.

³⁰⁰ Udrp 1687 31/1 § 4.

Efter sex veckor kom ett positivt svar från Cahman, och han fick omgående besked om att infinna sig snarast möjligt.³⁰¹ Han arbetade då i Kristianstad (se B 8.8) och lät vänta på sig. Tidpunkten försköts trots flera försäkringar från Cahman tills ett brev i april 1688, som dock inte finns bevarat, måste ha underlättat domkyrkorådet om att han på vägen åtagit sig ett stort arbete i Växjö domkyrka (se B 8.8).³⁰²

Bolls änka Regina Waldow hade från makens död 1676 kämpat för att få ut resterande lön enligt kontraktet. Man hade till slut enats om att Bolls orgel var halvfärdig, varför endast halva lönen kunde göras anspråk på, nämligen 750 riksdaler. Under åren hade änkan erhållit flera utbetalningar på 100 daler silvermynt, den sista 1688. I augusti 1690 kom man äntligen fram till en slutuppgörelse. Sonen Wilhelm Boll kunde då kvittera ut det resterande beloppet 137 riksdaler.

Cahman skickade ursäkter från Växjö 1690 och 1691. När han inte kommit ens i december 1691 som han lovat, ilsknade domkyrkorådet till: ”Discourerades om orgbyggiaren ifrån Wexiö, det han måtte infinna sig sidst i januario eller februario, eliest nödgar man kalla någon annan ifrån Stockholm”.³⁰³ Den här gången hittade Cahman inte på några nya undanflykter. Den 17 januari 1692 beslöt man ge honom och hans folk fritt uppehälle de första åtta dagarna, något som borgmästare Thomas Lohrman skulle ordna, och sedan anlände också vår orgelbyggare till Uppsala tre veckor senare.

Då hade sedan Frantz Bolls död sexton år förflutit under mer eller mindre intensiva ansträngningar att finna en lämplig orgelbyggare. ”Och här varit 6 å 7 stycken ifrån åtskilliga orter, och ingen dristar sig antaga ett så stort värk; Frans Boll har ej heller kommet ut med sitt förslag”.³⁰⁴

I 1.4.7. Bolls verk

Den 22 februari 1692 gjorde Hans Henrich Cahman i sällskap med bl.a. Olaus Rudbeck och organisten Christian Zellinger (B 2.9) en mera officiell undersökning på den nya orgelläktaren. Där granskade man också de orgeldelar, som inte blivit uppsatta utan stod i ett hörn med bräder omkring. Det befanns att en del av piporna var skadade. Följande dag sammanträdde kyrkorådet, varvid protokollet inledningsvis summerade kritiken av Bolls arbete.³⁰⁵ Huvudanmärkningen gällde den felberäkning av utrymmena, som Boll sägs ha gjort sig skyldig till. Trots att verket ju inte på långa vägar var komplett,

³⁰¹ Udrp 1687 18/3 § 7.

³⁰² Udrp 1688 19/4 § 13.

³⁰³ Udrp 1691 7/12 § 3.

³⁰⁴ Udrp 1692 24/2.

³⁰⁵ ULA, Upps domk dep 1 p. 255–258.

hade de färdiga delarna krävt så stor plats att de återstående sektionerna med sina tillbehör inte skulle få rum.

Inventeringen medförde inte någon klagande samtida beskrivning. Det enda ytterligare dokument som kan hjälpa till att i någon mån reda ut begreppen är David Klöcker Ehrenstrahls interiör av Uppsala domkyrka vid Karl XI:s kröning 1675 (se fig 11). En genomgång av kontrollerbara arkitekturdetaljer som t.ex. antalet mittskeppspelare och deras utformning, visar att Ehrenstrahl varit korrekt i sin återgivning av kröningsceremonins omramning.³⁰⁶

Fig 11. *David Klöcker Ehrenstrahl: Karl XI:s kröning 1675 i Uppsala domkyrka. Två orgelhus på vardera sidan av mittskeppet. Sannolikt musikanter på orgelläktaren. Nationalmuseum, NMDrh 180.*

Vidare är orgelläktaren tvärs över mittskeppet mycket riktigt placerad i andra travén från väster. Då konstnären därtill tycks ha färdigställt tavlan rätt omgående, måste den kunna bedömas som tillförlitlig. Genom målningen förklaras både marginaltillägget ”Men det stora bröst-positivet och pedalet

³⁰⁶ Tavlan finns på Drottningholms slott invnr 180. Ehrenstrahl erhöll 1676 1 500 d smt i betalning för sitt verk enl A. Hahr, *Dav. Klöcker Ehrenstrahl. En konsthistorisk studie*. Stockholm, 1905, s. 32f.

komma på båda sidorna som 2 orgwärk” i Rudbecks brev till De la Gardie 1664 (se I 1.4.2) och uttrycket ”sielfwa värket på både sidor för pedalet och öfvervärcket” i protokollet över besiktningen (D 17). *Manualen* (huvudverket) och *pedalen* är placerade i två mot varandra vända orgelhus i tempelgavelform med korintiska kapitäl på läktarens kortändar framför muröppningarna mot sidoskeppen. Deras fasader är uppbyggda i två likvärdiga våningar, så att pedalens c- resp ciss-del bildar underpartiet, medan det på motsvarande sätt delade manualverket inryms i övervåningen. Beteckningen ”öfvervärcket” tyder på detta. Den traditionella orgelbyggar-metoden att – av såväl klangliga som tekniska skäl – ge ett orgelverks olika delar en symmetrisk placering gör ett alternativ med enbart manualen i det ena och pedalen i det andra orgelhuset föga troligt.

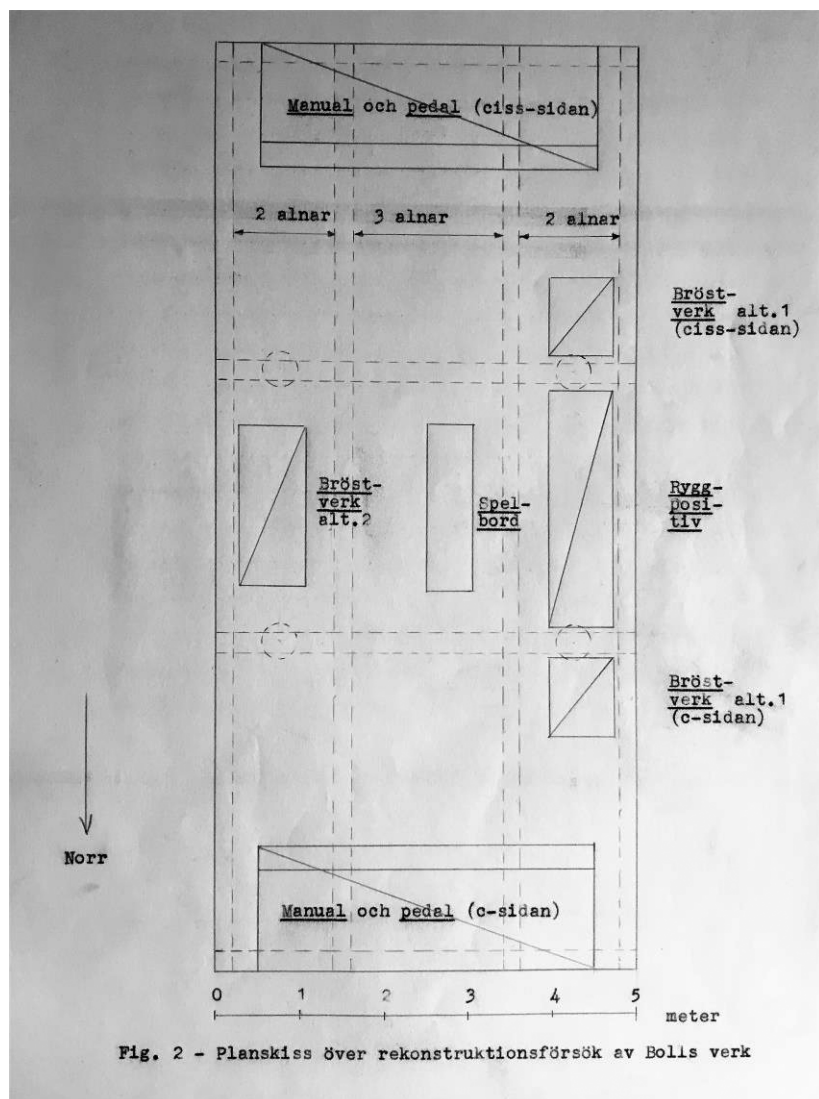
De båda övriga verken, *ryggpositivet* och *bröstverket*, syns inte på Ehrenstrahls målning. Läktarens östra sida avgränsas av ett genombrutet bröstvärn utan orgelpartier. Detta stämmer också väl överens med Rudbecks nämnda förhandsredogörelse: ”ryggpositivet och thet mindre bröstpositivet bliffwa nederlagt i botn på lectaren, så att ingen pipa kommer til at synnas [...] Och orgnisten kommer mitt på lectaren blandh alla musicanterna sittandes lika som wid en liten skiva som inthet synnes”.

Att man skulle ha byggt läktaren i två plan framgår varken av orgelräkningen eller kröningstavlan. Utan ett sådant förfarande vore det omöjligt att få plats för t.ex. ett stort ryggpositiv med flera stämmor av 8-fotslängd i en läktares bjälklag. Däremot är det tänkbart att placera väderlådor, mekanik och väderrör nersänkta mellan bjälkarna i läktarbotten, så att endast pipverket helt eller delvis når upp ovanför golvplanet. Att Boll använt en sådan placering för ryggpositivet torde man kunna läsa ut av notisen om väven, som 1675 anskaffades för att täcka över positivet.

Man får tänka sig att läktaren konstruerats så att läktargolvet (överbotten) lagts på fyra långa bjälkar tvärs över mitskeppet och att dessa i sin tur vilat på fyra kortare bjälkar i kyrkans längdriktning. De yttersta av de senare placerade i vardera muröppningen mellan pelarna B 2 och B 3 resp C 2 och C 3 (beteckning enligt Boëthius-Romdahl) och de mellersta uppburna av vardera två träpelare på ömse sidor om mittgången. Mellan överbotten och panelningen under läktaren skulle man då disponera ett utrymme med en höjd motsvarande två bjälkar, dvs. minst 60 cm. De uppgivna måtten 2 + 3 + 2 alnar i protokollet plus bredden av fyra bjälkar blir tillsammans 5 meter eller något mera, vilket väl motsvarar läktarens av avståndet mellan murpelarna bestämda djup. Med en sådan utläggning av bjälkarna skulle Boll i mitten av läktaren ha disponerat en tre alnar (ca 180 cm) bred kanal för spel- och registerkanalen

och väderrören till de båda helt synliga orgelhusen för manual och pedal på läktarens kortsidor. Den naturliga platsen för "spelbordet" blev då mitt på läktaren över denna kanal. Den västliga rännan med två alnar (ca 120 cm) mellan bjälkarna skulle ge ett knappt utrymme för ryggpositivets väderlåda, så att "man måste leggja sig på sijda mellan bielken och positivet" för att komma åt den. Bröstverket slutligen kan antingen tänkas uppdelat i två hälfter på ömse sidor om ryggpositivet eller också placerat i den östliga rännan, som även är två alnar mellan bjälkarna. En planskiss visar närmare utseendet av Kylbergs rekonstruktionsförsök (se figur 12).

Fig 12. Bengt Kylbergs rekonstruktionsförsök av planskissen till Boll's orgel.

Att idén till detta vidlyftiga orgelverk, vars like troligen aldrig skådats tidigare, inte runnit upp i en orgelbyggarghjärna torde stå ganska klart. Svårigheterna att på det trånga utrymme som stod till buds anlägga en funktionsduglig spelmekanik måste ha avskräckt en verklig fackman. Om sålunda Olaus Rudbeck otvivelaktigt var projektets upphovsman, kan man dock slå fast att det var Frantz Boll, som själv gjorde upp ritningarna.³⁰⁷ Hur pass frivilligt det skett är omöjligt att säkert konstatera, men änkan påstod åtminstone efteråt, att hennes salig man ”icke fått fördt dispositionen i dhet måhl som han gått funnit, uthan måste lempa som för honom projecterat blef”.³⁰⁸

Av allt detta lämnade Boll inte mycket efter sig i användbart skick. Den enda del av orgeln som fungerade var ryggpositivet. De båda stora orgelhusens yttre var visserligen färdiga med såväl ornament och skulpturer som fasadpipor, men manual- och pedalverken var i övrigt inte i spelbart skick. Bröstverket tycks han inte alls ha gjort något åt.

Det som Cahman fick överta var således det kompletta ryggpositivet och en del färdiggjorda stämmor inalles 22 av de 41 planerade registren.

Litteratur: Bengtsson, H., Estham, I., Unnerbäck, R.A. Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier s. 348–353.

H. H. CAHMANS ORGEL

I 1.4.8. Den nya överenskommelsen

Domkyrkorådet sammanträdde både den 23, 24 och 26 februari 1692 för att ta ställning till frågorna i samband med den nye orgelbyggarens ankomst. (Protokollen återfinns in extenso som D 17).

Efter den hårda kritiken av Bolls arbete stod det fullt klart att verket måste tas ner och göras om. Under sådana omständigheter fann man det lämpligt att samtidigt flytta det till en ny läktare längst i väster, bl.a. med den kloka motiveringen ”at liudet hafver då bätte reflection emot muren, till at gå fram uti kiyrkian”. Själv tycks Rudbeck sedan flera år – trots sina tidigare garantier – ha insett felspekulationen med den förra placeringen och börjat fundera över andra lösningar.³⁰⁹ Att man också efter diskussioner med Cahman och

³⁰⁷ Udrp 1685 8/2 § 1: ”Hr. Profess. Ol. Rudbeck framwijste Sal. orgelbyggjarens Frantz Bolls delineation dher af han lofwade een copia lefrera till sacrarium; berättade dher hos att Sal. Boll intet hade fullgjort sin lofwen hwarken till faciat eller grundrijtning”.

³⁰⁸ 1684 nov Regina Waldow till P. Rudbeckius, orig i ULA, Upps domkap E V:140:1 p. 54.

³⁰⁹ Udrp 1687 18/3 § 8 där Olaus Rudbeck och Per Rudbeckius lovar 50 d kmt vardera ”til orgornas transportation”.

Rudbeck stannat för ett till både sin yttre som inre disposition förändrat och utvidgat orgelverk råder ingen tvekan om.

Det märks tydligt att domkyrkorådet som förhandlare varit pressat mellan sin strävan att åstadkomma en för domkyrkan så fördelaktig överenskommelse som möjligt och rädslan för att förlora Cahman. Tredje dagen hade juristen i samlingen, Rudbecks svåger, justitieborgmästaren Thomas Lohrman, gjort upp ett kontraktsförslag med lägre ackord än Cahman begärt. Det justerades så gott det gick då Cahman var frånvarande på grund av sjukdom, varefter Rudbeck fick i uppdrag att tillsammans med kyrkvärden professor Spole visa kontraktet för ärkebiskop Svebilius.

Med honom skulle också talas om bostad åt orgelbyggaren. Han fick disponera konsistorienotariens lägenhet i domtrapphuset. Man arrangerade dessutom på ett för Cahman hedersamt sätt med hans placering i den kyrkliga gemenskapen, där ju tvister i rangfrågor vid denna tid annars hörde till dagordningen: ”Tillåtes den nya orgbyggjaren M:r Henric Cameen honoris ergo, till behaagelig tijd, få stiga i Adjunctorum benck, näst effter Herrar Professornas”.³¹⁰

Av det ej återfunna kontraktet 1692 13/3 finns endast det avsnitt bevarat som berör antalet medhjälpare och kosthållet:

Derföre wij och så tillseija att hålla honom, föruthan sin egen läregåsse om sommaren 3 gesäller och om winteren een gesäll, hwilka äga medh kyrckians bekostnadh och aff dhes medel underhållas med äta, dricka till nödhctorfften, sängh, lius, wedh och värma, skolandes för orgbyggaren sielff een cammar medh sängh hållas, men hans 3 gesäller och läregåsse om sommaren 2 sängiar uthi een cammar, men dess emillan een sängh för een gesäll och läregässen.³¹¹

Löne klausulen kan spåras i flera källor, bäst i ett intyg av Olaus Rudbeck:³¹²

Bestodz honom effter contractet medh Domkyrkians förståndarne i Upsala giordt 600 daler silfvermynt, och 7 daler kopp:^{mtt} till kost [per vecka], och fritt huus, hans discipel 20 rigzdaler om åhret, och 3 geseller hwardera 44 rigzdaler i lön och sedan 7 daler för disciplen och hwardera gesellen i kost om weckan, att på 3 1/2 år orgewärket färdigt giöra, föuthan ett år att dätt ställa [= stämma].

Överenskommelsen visar att Cahman på det hela taget fick sin vilja igenom. På sin egen lön prutade han inte ett öre medan lärlingen och gesällerna fick

³¹⁰ Udrp 1692 12/8 § 14

³¹¹ 1692 13/3, Upps domk förest och H. H. Cahman, kontrakt, utdrag, KA, länsräk Upps län 1714, ver vol 5 p 18747

³¹² 1699 18/12, O Rudbeck intyg i Cahmans bouppteckning, orig, SSA, Justitiekoll, Invbok 1699 12/8 f 1314.

mindre lön än vad han från början begärt. Å andra sidan medförde den utjämnade kostpenningen på 7 daler kopparmynt per vecka och person att gesällernas totala årsersättning inte minskades, medan lärlingens sattes ned med ca sju procent.

I 1.4.9. Verkets finansiering

Kampen för att anskaffa kontanter utgör hela tiden bakgrunden till orgelbygget, och det behövdes sannerligen Rudbecks optimistiska energi, uppfinningsriktighet och pondus för att föra det nya orgelprojektet till ett lyckligt slut. Efter att ha konstaterat att 717 daler silvermynt fanns disponibla skrev man glatt under ett kontrakt med Cahman, där enbart avlöning och traktamente till honom och hans folk krävde 134 daler silvermynt i månaden.

Vid Karl XI:s vistelse i Uppsala sommaren 1692 utverkade Rudbeck ett löfte om penningbidrag. Han skrev den 27 september ett påminnelsebrev och fick omgående ett kungligt donationsbrev på 1 000 daler silvermynt till tenn för de största piporna men först den 7 mars 1693 kunde den kungliga gåvan, eller rättare statsbidraget, bokföras.

Under tiden sökte man skaffa pengar på annat sätt både genom att utnyttja de kassor som ingick i de invärtes medlen (se uppgifter om den ekonomiska administrationen i del 1, s. 42f). Man beslöt därför att driva in lån och försälja panter. Man hade också ett gott öga till de utvärtes medlen. K Maj:t ville ha en kostnadsberäkning för orgelbygget, uppgift om tillgängliga medel och om vad som fattades.

Domkyrkorådet kunde, troligen 1693 24/4, sända iväg en utförlig redogörelse, som också ärkebiskopen satte sitt namn under. Mannen bakom utredningen måste i bokstavlig mening ha varit Rudbeck. Det visade sig fattas 3 126 daler som måste lånas på annat håll. Därför är även ett mindre alternativ medtaget, som går ut på att Cahman i första hand skall fullfölja den svåraste uppgiften, det stora 32-fotspedalverket.

Som svar utgick 1693 10/5 ett nådigt tillstånd att låna av domkyrkans utvärtes medel. Det bekvämaste tillvägagångssättet, nämligen att ta ut pengar från banken, ville ärkebiskopen ogärna ge sitt tillstånd till. Det dröjde ett helt år ytterligare innan man gav med sig i domkapitlet. I stället fick Rudbeck begagna sig av det besvärligare alternativet att försöka driva in domkyrkans utestående fordringar. Den privata lånevägen fick också tillgripas och en del gåvor lyckades Rudbeck också tigga ihop. Näst kungen var Jesper Swedberg den frikostigaste donatorn.³¹³

³¹³ 1694–96 lämnades bidrag på mellan 30 och 300 d kmt av landshövding J. Gyllenborg, ärkebiskop O. Svebilius, professorerna A. Drossander, A. Goeding, P. Lagerlöf, G. Lillieblad, C. Lundius, L. Norrman(nus), E. Obrecht, O. Rudbeck d.ä., O. Rudbeck d.y., J. Salenius, A. Spole,

Även om det hela tog längre tid än beräknat, lyckades Rudbeck genom bot-tenskrapning av resurserna komma igenom de finansiella svårigheterna och han omsatte under den cahmanska etappen 36 000 daler kopparmynt.

I 1.4.10. Rudbeck bygger läktare och struktur

Förutom ansvaret i stort hade Olaus Rudbeck tagit på sig uppgiften som arkitekt och byggmästare för orgelläktaren och strukturen. I början av mars 1692 var han och Cahman igång med sina uppgifter. Rudbeck skickade två timmermän till Grellsbo för att hugga upp stockar till pelare. I kyrkan bar man under tiden ner samtliga Bolls orgelpipor, satte upp ställningar, tog bort skulpturer och ornament och monterade ned de utdömda orgelhusen. Därefter var det läktarens tur. I mitten av april var rivningen avslutad och hålen efter bjälkarna i murpelarna igensatta.

Under maj restes fjorton kolonner, varefter man lade ut bjälkarna och började arbeta med panelningen. På nyåret 1693 började timmermännen lägga golv på orgelläktaren. I övrigt verkar det som om man för den närmaste tiden koncentrerat arbetet på bälgläktaren. Redan under föregående höst hade bälgställningen satts upp. Nu monterades 12 bälgrampor, läktaren försågs med tak och väggar, så att man i april kunde bära upp bälgarna.

Närmast i tur stod sedan pedalstrukturen. Här gällde det att skaffa rum för orgelns största pipor varför Rudbeck började med att mäta höjden på kyrkan. Det krävdes 42 bjälkar av olika längd och tjocklek till pedalskelettet, vilket var på plats den 1 november 1693.

Under vintern och våren tycks därefter orgelbygget helt ha legat nere (jfr I 1.4.11). Inte förrän i juni 1694 satte Rudbeck åter igång med sitt folk och då i första hand på att fullborda pedalstrukturen. I september bokfördes de sista dagsverken på pedalfasaden.

Därefter fortsatte man omedelbart med att på motsvarande sätt ställa i ordning huvudverkets struktur, som fått sin stomme rest redan två år tidigare. Dessutom gjordes trapporna till orgelverket i ordning och man åtminstone började med tillverkningen av alla de luckor som behövdes på orgelhusets frånsidor. Det blev ett arbetsuppehåll över vintern fram till april 1695 (jfr I 1.4.11). Då sysslade man åter med luckor och stegar. I augusti-september kom en ny period med arbete på bälghusets botten. 1696 i juli, då Rudbeck tog sitt folk i anspråk, gällde det åter panelning, luckor, pallar och lister. Så blev det uppehåll till augusti 1697. I november gjordes ett brädkontor där ”dee ofärdige

J. Swedberg, J. Schwede, räntm B. Rommel, jungfru Anna Maria Loccenia. Tillsammans med kungens bidrag blev det 4 456 d kmt.

orgskranken” i söndersågat skick tillsammans med bildhuggerierna från Bolls orgel ställdes in.

Det stora rosettfönstret på västgaveln gjordes i ordning av glasmästaren Erich Johansson, som satte in 150 smårutor hösten 1695. Hösten 1697 föll det dock sönder, så 73 glastrutor reparerades följande sommar. Även murmästaren anlätades vid reparationen, som för hans del utökades med lagning av det räm-nade valvet över orgelverket. Sprickan satt där linan för upphissning av orgel-pipor var fästad. Samtidigt murade han väggarna och stenlade golvet i tornurs-kammaren ”till orgewärkets säkerheet wid timmande Eldzwåda”.

I 1.4.11. Orgelbyggets gång

När Hans Henrich Cahman i februari 1692 kom till Uppsala hade han endast gesällen *Anders Larsson* (B 8.9) och ”gossen” *Isac Risberg* (B 8.10) i sällskap. Överflyttningen från Växjö gjordes senare under sommaren (se vidare B 8.8). Själva orgelbyggets begynnelse kan sättas till den 11 mars p.g.a. att löneut-betalningarna var beräknade i tremånadersperioder med utgångspunkt från den dagen.

Först sattes Anders Larsson i arbete med bälgarna. Själv tog Cahman tyd-ligen itu med en genomgång av Bolls pipverk, som åtminstone till en del smältes ned för tillverkning av nya pipor. Strax efter årsskiftet 1693 var det dags för hopfogning av väderlådor som förberetts under hösten 1692. Samtidigt pågick arbete med klaviaturer och spelmekanik.

I april 1693 uppger domkyrkorådet till K Maj:t att bälgarna liksom ”öfwer manuale” och ”nedermanuale” är färdiga. I maj var uppsättningen på gång av klaviaturerna och spelmekaniken för dessa.

Intonationen och stämningen av det färdiga bröstverket och ryggpositivet torde ha pågått från maj till framemot hösten, den enda lämpliga tiden på året för att utföra dylikt arbete i en oeldad kyrka. Orgeltramparen *Nils Jonsson Schaeder* var särskilt flitigt utnyttjad under denna period.

I september 1693 drabbades Cahman av en säkert kännbar förlust genom att hans ende orgelbyggaregesäll, Anders Larsson dog (se B 8.9). Som ersättare inträdde mot slutet av året *Johan Herman Cahman* (B 8.11), orgelbyggarens broder. Hans namn står för första gången 1693 20/12 vid en utbetalning av 50 daler kopparmynt.

Cahman själv var under december 1693 i Stockholm, där han förhandlade om ett orgelverk till den nya slottskyrkan (se B 8.8). Fram till 10 juni 1694 fick han varken lön eller kostpengar, något som indikerar att arbetet i Uppsala med själva orgelbygget samt strukturen låg nere ett halvår. Det som stod närmast i tur var det penning- och arbetsslukande pedalverket, som skulle baseras på en 32-fotsprincip. Rudbeck behövde därför ägna energi åt att

skaffa pengar. Att Cahman för en tid åtog sig annat arbete kan alltså ur domkyrkans synpunkt rent av ha varit önskvärt.

När arbetet togs upp igen återstod förberedelser innan tillverkningen av 32-fotspiporna kunde börja. Rudbeck lät bygga ett gjutarhus inrymmande en murad ugn för smältning av tenn och bly, en stor låda för att gjuta plåtar och en piphyvelbänk för att bearbeta de gjutna plåtarna. Cahman arbetade ganska säkert samtidigt på pedalverkets väderlådor.

Omkring den 29 september 1694 reste Cahman till Gävle och under hans frånvaro dog hustrun (se härom B 8.8). Men orgelbygget måste trots det fortgå. Tiden var mogen för gjutning av de stora plåtarna till 32-fotsprincipalen. Den 10 december markerar början av jättepipornas tillblivelse. Hela vintern hade man sysselsättning med de sex största pedalpiporna.

Under de sex månaderna oktober 1695 till mars 1696 låg arbetet nere p.g.a. att Cahman och hans bror samt den nye gesällen *Lorentz Matthis* (B 8.12) förmodligen vistades i Stockholm för uppsättningen av orgelverket i Slottskyrkan (se B 8.8). I mars 1696 var dock arbetet med domkyrkoorgeln åter igång.

Den 25 juni antecknades en del pipor som färdiga för uppsättning. Det var C – Giss av pedalens 32-fotsprincipal, C – Diss av Untersatz 16' samt e¹ och f¹ ”af 32 fuston Principal torn stå bak om af metal”.³¹⁴ Vidare hela Gedackt 16' i huvudverket och tennpipor från diss¹ till c³ tillhörande Principal 16' jämte en del blindpipor.

Orgeltramparen Nils Jonsson Schaeder var under månaderna mars – maj 1696 fullt sysselsatt liksom hans ersättare Johan Mattsson under juni – augusti. Detta tyder på att de ny tillverkade piporna intonerades vartefter de kom upp på sina väderlådor. Cahman själv tog under sommaren ut lön endast för en månad, säkert beroende på att han under sensommaren slutförde arbetet med slottskyrkans orgel i Stockholm. Därför var förmodligen brodern Johan Herman hans ersättare i domkyrkan där man vid den tiden också fogade samman träuppsatserna till pedalens 32-fotsbasun.

Våren 1697 noterades vikten på en rad pedalstämmor, vidare 20 återstående pipor i Principal 16' och 25 i Untersatz 16'. I juni vägde man upp de resterande stämmorna i huvudverket. De övriga i 16-fotstrumpeten hade uppsatser av trä. En träta i maj 1697 mellan den orgelintresserade studenten Daniel Ysing (B 1.371) och Isac Risberg ger belägg för att denne var kvar vid orgelbygget och nu kallades gesäll (se vidare B 8.10). I anslutning till detta påpekade man på

³¹⁴ Detta är dunkelt. e¹ och f¹ i 32-fot finns inte.

rådstugan att ingen utomstående fick komma upp på orgellåktaren för att ingen åverkan med eld eller annat skulle ske av någon arg och gudlös människa.

De anlitade orgelbyggarna erhöll efter avslutat arbete en diskretion. Johan Herman Cahmans diskretion i början av 1697 ”för extra ord. arbeten ett slutt på alle åhren” bestod av 5 alnar rött kläde värt 20 daler kopparmynt medan Lorentz Matthis i september erhöll 8 alnar kläde till ett värde av 18 daler.

Cahman själv hade ingen lön november 1696 till april 1697. Därefter arbetade han över sommaren säkert med den avslutande intoneringen och stämningen. Till sin hjälp hade han förmodligen Lorentz Mathis och Isac, eventuellt också sonen Johan Niclas. För orgeltrampningen under maj svarade den annars inte förekommande Ivar Öman³¹⁵ och juni till början av oktober Johan Mattsson. I december fick Cahman pengar i Stockholm genom Olof Rudbeck den yngre och hans slutbetalning bokfördes 14 januari 1698. Därmed är inte sagt att verket var definitivt färdigt. Troligen ligger slutdatum under vårvintern 1698. Enligt Johannes Björlings (B 1.415) brev om högtiden i Uppsala domkyrka den 3 mars 1698 med anledning av Karl XII:s kröning, användes kyrkans bägge orgelverk, H. H. Cahmans och Anders Bruses för att understödja koralssången.³¹⁶

I 1.4.12. Dispositionen

Uppsalaorgelns disposition återges i sin helhet i två tryckta arbeten från början av 1700-talet. Det första som namnger 49 stämmor, är Olaus Bergrots (B 1.471) gradualavhandling *Instrumenta musica* från 1717.³¹⁷ Det andra är Johann Matthesons utökade upplaga 1721 av andra delen av F. E.s ”Musicalische Handleitung”.³¹⁸ Här är stämmorna 50. Uppsaladispositionen återfinns även tillsammans med Matthesons övriga orgeluppgifter i en av Paul Smets publicerad 1700-talshandskrift i Sächsische Landesbibliothek, Dresden. Avskrivaren följer i huvudsak förlagan men meddelar därutöver bi-

³¹⁵ Jfr Sjögren Orgelverken, s. 61 och 163, som kopplar ihop denne med en Ivar Öman i Nora och Ljusnarsberg i början av 1700-talet (resp i den senare kyrkan 1708). En dopnotis för snickaren Ivar Öhmans dtr Anna Catharina i Uppsala 1703 4/6 nämner bland faddrarna stud Hans Cahman (se B 8.11), vilket kan tyda på ett samband med orgeltramparen 1697. ULA, Upps domkförs C a:1.

³¹⁶ UUB N 1045 f 168–169. Annerstedt, Bihang 3 nr 9; Moberg Rudbeck, s. 198f.

³¹⁷ Avhandlingen ägnar s. 12–21 åt orglar och anför som enda exempel uppsalaorgelns disposition med följande inledning i Eva Helenius-Öbergs översättning (s. 39f): ”Alla dessa stämmor fanns i det berömda orgelverket i Uppsala domkyrka. Med detta – det skulle jag lätt kunna säga – har ännu inget annat kunnat jämföras, efter vad vi har hört av dem, som rest i andra länder. Men det förstördes tyvärr år 1702 vid en ytterst beklaglig brand tillsammans med andra prydnader i denna stad. Det är mig ett nöje att få meddela denna fulländade orgels stämmor, som var fördelade på tre manualer”.

³¹⁸ Dispositionen på s. 203 i det av Mattheson tillfogade bihanget med disposition för 63 orglar.

register och spelhjälpmedel.³¹⁹ En sammanställning av de i det föregående framtagna och i görligaste mån kontrollerade uppgifterna ger följande disposition för uppsaladömens 51-stämmiga orgelverk (se Fig. 13). Man ser här hur orgelstilen förändrats från Bolls förslag 1664. Med Cahmans generation, där Arp Schnitger är den namnkunnigaste, har den nått barockens höjdpunkt med mot varandra väl avvägda verk och konsekvent uppbyggda registerkörer. Hur fort förflackningen av denna stils ideal sedan sätter in visar ett så närliggande exempel som det verk, som sonen Johan Niclas bara några årtionden senare planerade och byggde på samma plats i samma kyrka. Även om Hans Henrich Cahman i stort höll sig till det gamla förslaget, så ger dock såväl de tillägg han kunde göra på grund av det större stämantalet som de avvikelser han företog från Bolls planer, vissa upplysningar om hans dispositionsprinciper. Intressanta är också hans åtgärder för att anpassa det nya orgelverket efter det stora kyrkorummets krav.³²⁰

³¹⁹ Orgeldispositionen. Eine Handschrift aus dem 18. Jahrhundert im Besitz der Sächsischen Landesbibliothek, Dresden. Hrsg P. Smets. Kassel 1931, s. 35. Författare till denna del av handskriften är enligt Ernst Flades utredning i utgåvans efterskrift Paul Christoph Wolf, en orgelintresserad affärsman och godsägare som avled 1740.

³²⁰ Dispositionen i Söderberg Orgverk, s. 81ff. – Den nya inställningen märks tydligt i Johan Niclas Cahmans jämförelse mellan sitt och faderns verk: ”Ett wärck uthaf wackert anseende, och stemmor effter hoosgående förteckning, hwilket skall giöra all den effect och behagelighet, som det förra stora orgelwercket uthj Upsala Domkyrckia, samt uthj alla andre reelle dehlar wara så godt, om icke bättre, som det samma, undantagandees den stora och extraordinaria Pedal-Principal 32 fuss diup, som till en dehl af höga Öfwerheeten apart förährad blef, hwilken mer för ögonen än för öronen gagnade, samt några mindre nödige claver och manualstemmor, hwilka om de wore nödige, för en lijten penning kunde tilläggias” 1725 3/7 J. N. Cahman till landshövding M. Cronberg, orig, ULA, Upps domk dep 6.

Huvudverk (Mellersta manualen; C, D – c ³ = 48 toner)	Ryggpositiv (Övre manualen)	Bröstverk (Nedre manualen)
1. Principal 16'	15. Kvintadena 16' (B)	26. Gedackt 8'
2. Borduna 16'	16. Principal 8' (B)	27. Oktava 4'
3. Oktava 8'	17. Kvintadena 8' (B)	28. Gedackt 4'
4. Gedackt 8'	18. Spetsflöjt 8' (B)	29. Oktava 2'
5. Salicional 8'	19. Oktava 4'	30. Gemshorn 2'
6. Kvinta 5 1/3'	20. Kvinta 2 2/3'	31. Waldflöjt 1'
7. Oktava 4'	21. Oktava 2'	32. Sesquialtera 2-chor (B)
8. Rörflöjt 4'	22. Decima 1 3/5'	33. Scharf 3-chor
9. Nasat 2 2/3'	23. Cymbel 2-chor	34. Dulcian 8' (B)
10. Oktava 2'	24. Mixtur 4-chor (B)	35. Skalmesja 4'
11. Mixtur 6-chor	25. Trumpet 8'	
12. Scharf 3-chor	Spärrventil	Spärrventil (10 stämmor)
13. Trumpet 16'	Tremulant (11 stämmor)	
14. Trumpet 8'		Cymbelstjärna
Spärrventil		Fågelsång
Tremulant		Pukstämma (Tamburo)
(14 stämmor)		
		Koppel RP/HV, HV/P 12 bälgar
P e d a l (C, D – d ¹ , e ¹ , f ¹ = 28 toner)		
36. Principal 32'	45. Rauschkvint 2-kor	
37. Principal 16'	46. Mixtur 4-kor	
38. Untersatz 16'	47. Basun 32'	
39. Oktava 8'	48. Basun 16' (B)	
40. Gedackt 8'	49. Trumpet 8'	
41. Kvinta 5 1/3'	50. Skalmesja 4'	
42. Oktava 4'	51. Kornett 2'	
43. Oktava 2'	Spärrventil	
44. Bauernflöte 1'	Tremulant (16 stämmor)	

Fig 13. *H. H. Cahmans orgeldisposition.*

I ryggpositivet som Cahman egentligen övertog fixt och färdigt efter Boll märks detta tydligt. Bröstverket följer Bolls uppläggning i anmärkningsvärt hög grad. Av huvudverkets fyra nytillkomna register utgör tre en utbyggnad av principalkören för att få fram ett övertonsrikare och därmed bärigare plenum. I fråga om den vida labialgruppen går Cahman däremot helt ifrån Bolls princip att disponera likartade stämmor i huvudverk och ryggpositiv.

I pedalen medför omläggningen till 32-fotsfundament en utökning med två register: Principal 32' och motsvarigheten Basun 32' inom rörgruppen. De

båda andra tillskotten 2-fotsoktavan och Bauernflöte 1' innebär en övertonsförstärkning, som framförallt kommer cantus firmus-registreringarna till godo. Rörverken bygger Cahman konsekvent upp i en serie från 32 till 2 fot, men han avstår i stället från de inom samtida nordtyskt orgelbyggeri vanliga dubblingarna av typen Trumpet 8' – Dulcian 8'.

I 1.4.13. Pipverket

Genom att både uppsalaorgeln och Cahmans övriga större verk i Sverige efter jämförelsevis kort tid spolierades genom eldsvådor (se B 8.8), är det självfallet omöjligt att lämna uttömmande besked om mensurer och pipverksdetaljer.

Den väldiga 32-fotsprincipalen var helt av tenn med undantag för e¹ och f¹, som var placerade inne i verket. Måtten på pipformen för stora C-pipan och Eenbergs uppgift om att själva pipan var ”half tredie Swänsk aln wid”³²¹ stämmer rätt väl överens. Det ger en inre genomskärning på 440–450 mm. Om man får tro Eenbergs meddelande att verket var ”en heel thon diupare än något annat” skulle det innebära en stämning i kammarton. Dess a¹ motsvarade ungefärligen vår tids med 435 à 440 svängningar per sekund, samma stämning som också ligger till grund för beräkningen av normal-mensuren.

I 1.4.14. Läktaren och strukturen

Ett studium av större nordtyska orgelfasader från 1600-talets sista decennier visar att deras uppbyggnad som regel följer ett bestämt schema, såväl ifråga om de olika verkens placering som fasadpipornas gruppering inom varje verk. När det som nu för Cahmans orgel saknas samtida avbildningar och beskrivningar av läktaren och strukturen skulle man i normala fall kunnat nöja sig med en förmodan att verket haft en traditionell struktur. I det här fallet är emellertid det enda man med säkerhet vet just att uppsalaorgeln till det yttre avvikit från den vanliga typen. Ett rekonstruktionsförsök är därför ofrånkomligt.

³²¹ Eenberg Uppsala, s. 38.

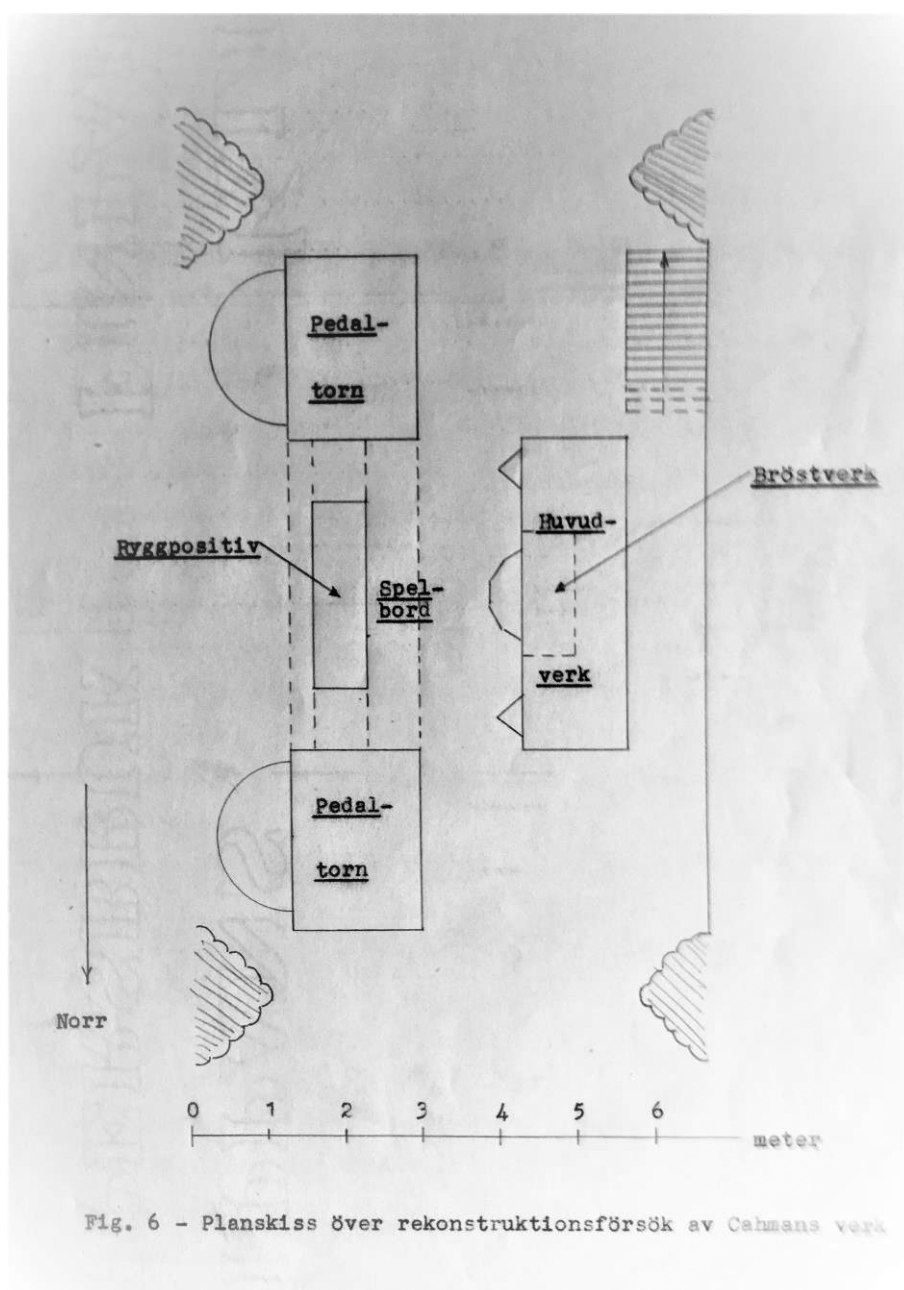

Fig 14. Planskiss över rekonstruktionsförsök av Bengt Kyhlberg till H. H. Cahmans verk.

Själva läktaren erbjuder minst problem. På Peringskiölds plan över domkyrkan syns fundamentet till 14 kolonner under västläktaren. Lika många sålunda som Rudbeck lät tillverka. Av deras placering framgår att läktaren nått

en aning framför (öster om) murpelarna, så att läktarbarriären fått en obruten sträckning tvärs över kyrkan (se Fig. 14).

Ifråga om strukturen har vi i första hand ett par allmänna upplysningar att hålla oss till. I ett kritiskt memorial 1727 med anledning av Johan Niclas Cahmans läktarplaner för sitt nya orgelverk konstaterar domprosten Daniel Djurberg, att verket inte bara skulle skymma hela rosettfönstret utan också delvis stänga ute ljuset från de båda västligaste sidofönstren. H. H. Cahmans orgelverk "war dock icke vidare framdragit i kyrkian än til de första hörnpelare, och liuset genom Rundelsfönstret wästan til war behållit".³²²

Eenberg visar å andra sidan att Rudbecks ursprungliga idé om organistens placering inte kasserats. Orgelverket var uppbyggt:

efter en ny Hr. Prof. O Rudbecks dessein som elliest ingestädes finnes. Ty den som tracterar wärcket / sitter baak förre / och wänder sig fram åt / til Församlingen / och kan mitt där igenom bequämligen dirigera en chor af mer än 50 Personer.³²³

Först byggde man ryggpositivet och bröstverket. Men det senare sattes inte upp förrän bjälkstommen till "manualverket", dvs. huvudverket var färdig. Därefter reste man pedalskelettet och utförde sedan alla detaljer till den strukturen. Sist kom turen till motsvarande arbete på huvudverket.

Beträffande pedalanläggningen får man tänka sig en uppbyggnad med två höga pedaltorn för de största piporna och ett däremellan hängande fasadparti med resten av pedalpiporna och eventuellt någon ytterligare del av orgeln. Eftersom de tre manualverken var placerade redan innan pedalbygget började, kan mittpartiets fasad endast ha härbärgerat de mindre piporna i 32-fotsprincipalen.

Var stod nu detta stora pedalverk, som var så högt att man under arbetets gång måste sänka hela strukturen något? Det kan inte ha varit framdraget ända till läktarbarriären eftersom 50 musikanter skulle få rum framför orgeln. En uppgift rörande "32 fuston cornicer som komo till muren" tyder på att pedalstrukturen fyllde ut mittskeppets hela bredd. Fasaden kan i så fall inte ha dragits fram längre än mot västra sidan av de båda murpelarna B 2 och C 2 (enligt Boëthius-Romdahl), vilket stämmer med Daniel Djurbergs citerade vittnesmål. Med denna placering av pedalverket torde endast platsen längst i väster återstå för huvudverket. Det bör dock ha stått på något avstånd från västmuren så att pipverk och väderlåda varit åtkomliga från baksidan. Allting

³²² 1727 1/9. D. Diurberg memorial i original, ULA Upps domk dep 5 nr 129. Tr hos Söderberg Orgverk, s. 88f.

³²³ Eenberg Upsala, s. 37.

talar för att verket varit en förstorad upplaga av Cahmans 4-fotspositiv för Virestad kyrka (se fig 15). Pipgrupperingen där är tidens standardmodell, som finns belagd hos Cahman också i något större format.³²⁴ Fasadtypen med sin mot mitten stigande överkontur passar utmärkt att ses genom ett valv.

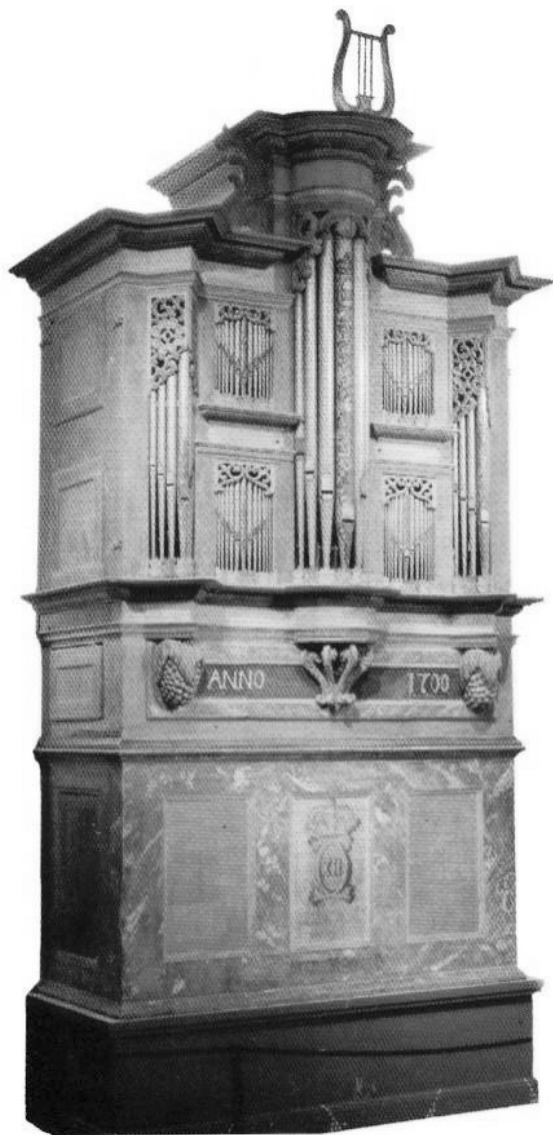

Fig 15. Hans Henrich Cahmans 4-fotspositiv för Virestads kyrka, nu i Kulturparken Smålands museum. Foto: Smålands museum.

³²⁴ Cahmans orgel i Tessinska slottskyrkan är avbildad i *Suecia antiqua et hodierna*. [Stockholm]: [s.n.], [166?–1715].

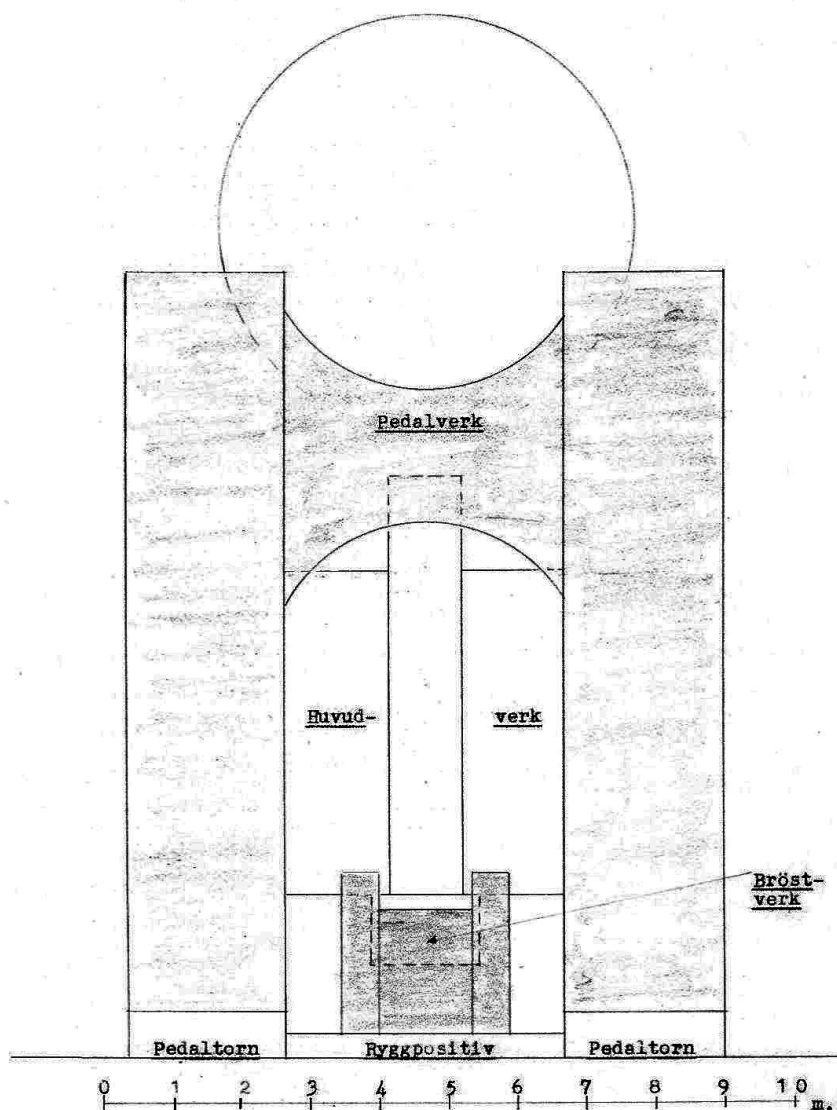

Fig 16. Schematisk fasadskiss av rekonstruktionsförsök av Kyhlberg till H. H. Cahmans verk.

Bröstverkets principalfundament kallas i dispositionsuppteckningarna både hos Bergrot och Mattheson Oktava 4', vilket visar att detta lilla verk inte haft någon synlig fasad. Detta stämmer med praxis och det finns ingen anledning att anta annat än att det haft sin vanliga plats innanför ett par luckor i huvudverkets struktur omedelbart under fasadpiporna. För ryggpositivet kan man naturligtvis tänka sig den traditionella placeringen i läktarbröstet. Men eftersom verket var avsett för snabbt passagespel och därför måste ha en lätt

touche, skulle den framskjutna platsen här föra med sig onödigt långa abstrakter. Organisten skulle ju sitta bakom eller i bakre delen av pedalvalvet. Cahman har själv i Riddarholmskyrkans orgel gett en anvisning om hur han löste problemet. Mellan pedaltornen där byggde han ett lågt verk och klaviaturerna på baksidan – säkerligen på grund av goda erfarenheter från Uppsala.³²⁵

Vi kan alltså anta att ryggpositivet också i den uppsaliensiska förebilden fyllt ut valvets nedre del mellan pedaltornen. Fasadpipornas gruppering var given eftersom Cahman här använde Bolls väderlåda, men några antydningar om fasadens utseende finns inte.

I 1.4.15. Epilog

Även om det dröjde osedvanligt länge, nådde Rudbeck till slut målet för sina ihärdiga strävanden att få till stånd ett väl disponerat orgelverk ”templo cathedrali proportionatum”. Uppsalaorgeln blev landets största, helt i samklang med vår stormaktstids pompösa och något yverborna stil i övrigt, samtidigt som dess byggnadshistoria utgjorde ett påtagligt exempel på den bakomliggande ekonomiska verkligheten. Det var också det enda instrumentet med en klingande 32-fots principal i fasaden, en svensk – något förminskad – motsvarighet till de stora verken i musikens dåtida huvudstad Hamburg, där Arp Schnitgers orgel i S:t Nicolai på 67 stämmor, 4 manualer och pedal var världens största.³²⁶ Till sin yttre anläggning var uppsalaverket sannolikt unikt som produkt av en genial idé av Rudbeck. Inte förrän man i Hans Henrich Cahman fick kontakt med en mästare på samma höga nivå, kunde dock tanken omsättas i ett fungerande orgelinstrument. Orgelräkningen visar en totalkostnad av 36 295:29 ½ daler kopparmynt. Däri redovisas ingen diskretion till orgelbyggaren själv, men Cahman begärde sommaren 1698 både en attest om sitt verk och betalning för de stämmor han gjort utöver kontraktet. Strax efter hans död september 1699 bekräftade också domkyrkorådet att ersättningen för överbyggnaden skulle betalas ut så snart arvingarna kom till Uppsala. I bo-uppteckningen (se B 8.8) tog man sedan upp en diskretion från Uppsala domkyrka på 1 000 daler kopparmynt och anbefallde den till delning mellan änkan och de tre barnen i första giftet, om den skulle falla ut. När Johan Niclas Cahman hörde av sig i början av 1702 förklarade domkyrkorådet att de 1 000 daler egentligen inte skulle betraktas som diskretion utan som ersättning för flera stämmor än de som stod i kontraktet men även för dyrtiderna, när Cahman inte kunde köpa säd för att utspisa sina arbetskarlar till ordinarie pris.

³²⁵ Hülphers, s. 203f.

³²⁶ Fock Schnitger, s. 46ff.

Johan Niclas fick ut sin sjättedel men kunde inte tillåtas kvittera något för sina båda helsyskon förrän han styrkt sitt förmyndarskap.³²⁷ Änkan hämtade sin hälft fem veckor senare.³²⁸ Johan Niclas dröjde däremot med sin fullmakt, och efter den stora branden den 16 maj samma år var det inte längre tal om att betala ut någon diskretion för ett till grunden nedbränt orgelverk.³²⁹

Eenberg ger den utförligaste skildringen av den sorgliga tilldragelsen:

Såsom nu Tornen brunno nedan efter / så sänckte de sig ock neder; dock som af wädret förorsakades / at det alltid brann starkare på södra sidan; altså föllo ock de öfwerste delar af Tornen Söder uth. Det Norra föll så / at det tillika med Tijmkläckan / och Urwärket / olyckeligen slog neder Kyrkio hwalfwet / och som war emellan bägge Tornen / hwar under det stora nya Orgwärcket war bygt / som nu slogz neder / och af nederfallande Elden itändes och aldeles opbrändes. Af hwilken Eld / i det samma / icke allena upbran ett Bräde-Contoir, afdelt jämpte Org-Wärcket / där Sal. Prof. Rudbeck förwaradt Exemplare af sine Botaniske och Historiske Wärk / tillika med ett stort antal af der til höriga utskurna Trä-former.³³⁰

Här hjälpte sålunda varken den förutseende murningen av tornurskammaren eller lagningen av valvet över orgelverket. Helt kunde dock verket inte förintas. Smält orgelmetall i större bitar tog man säkert till vara redan vid den första röjningen efter branden. Följande vår hade man fört undan gruset så att västdörren kunde öppnas, men vaskningen för att tillvarata metallrester återstod. Att avsevärda mängder orgelmetall blev tillvaratagna visar det faktum att man till Isac Risbergs orgel bara behövde köpa tenn till fasadpiporna. Till innerverket användes den smälta metallen från Cahmans verk (se vidare I 1.5).

I Hans Henrich Cahmans bouppteckning (se B 8.8) redovisas ett *positiv* stående i Uppsala domkyrka och värderat till 1 000 daler kopparmynt. Förmodligen var det samma positiv som orgelbyggaren satte i pant några dagar före den första hustruns begravning i december 1694. Det kan för övrigt tänkas ha varit placerat i domkyrkan sedan Cahmans överflyttning till Uppsala

³²⁷ Udrp 1702 7/2 § 3 och 17/2. J. N. Cahmans kvitto på 166:10 d kmt i Domk räkn 1702–1703, KA LR, Upps län 1714, ver vol 5 p. 19835.

³²⁸ Udrp 1702 26/3. Anna Catharina Cahmans kvitto 1702 20/3 på 500 d kmt i Domk räkn 1702–1703 KA LR, Upps län 1714, ver vol 5 p. 19838.

³²⁹ Sonen Petter Cahman hörde sig dock på hösten 1709 för hos domkyrkorådet om sin del i faderns diskretion och fick veta att han hade 166 2/3 d kmt inestående. Man gav honom då 50 d, men när han kom igen på våren fick han ytterligare 18 d kmt mot en försäkran att inte kräva mer. Udrp 1709 8/11 § 3 och 1710 [24/3]. C:s kvitto och revers i Domk räkn 1709–1710, KA LR, Upps län 1714, ver vol 5 p. 20843. Han skriver sig där Johan Petter Cahman. Jfr Söderberg Domk återst s. 206.

³³⁰ Eenberg Relation, s. 33. Det nämnda brädkontoret med Rudbecks lager av böcker och träsnittsstockar är troligen det som sattes upp i samband med orgelbygget för förvaring av bildhuggerier m m efter Bolls orgel.

och där gjort tjänst som interimsorgel. Värdet tyder i jämförelse med andra instrument i kvarlåtenskapen på att det var ett 8-stämmigt positiv och därför – med hänsyn till Cahmans seriebetonade tillverkning av småorglar – en pendang till den i Kulturparken Småland, Växjö bevarade Virestadsorgeln.

BK

Litteratur: Aulin-Connor, Svensk musik s. 89; Bengtsson, H., Estham, I., Unnerbäck, R.A. Uppsala domkyrka 5. Inredning och inventarier, s. 353–359; Bergrot s. 18–20; Bref, s. xiv och ccxxxv f.; Eenberg Relation, s. 33f.; Eenberg Uppsala s. 37f; Fock Schnitger, s. 34f., 94–96; Hülphers, s. 181, 213; Kyhlberg, Det stora orgelbygget i Uppsala domkyrka; Kyhlberg (STM 1945), s. 64f; Moberg Rudbeck s. 192f.; Moberg Stormaktstiden s. 84; Niedt-Mattheson 2, s. 203; Norlind TK 3, s. 188–191, 207; Norlind Uppsala s. 38f.; Sjögren Orgelverken s. 61, 163; Söderberg Domk återst, s. 184, 188; Söderberg Orgverk s. 59–79; Söderberg, N. J & E, Den Leijonhufvudska donationen, s. 1–46; Söderberg-Swedlund, Testamenten, gåvobrev s. 3–7; Weman, Uppsala domkyrkas orgelverk s. 107–110.

I 1.5 ISAC RISBERGS POSITIV

I 1.5.1. Förhandlingar

Domkyrkan hade återinvigts den 7 februari 1707 efter branden. Det fanns behov av en interimsorgel i väntan på ersättning för H. H. Cahmans nedbrunna stora orgel. Domkyrkoorganisten Christian Zellinger lämnade ett förslag i mars på ett positiv om 8 stämmor för 1 300 daler kopparmynt.³³¹ Orgelbyggaren Isac Risberg, som varit gesäll hos H. H. Cahman vid orgelbygget, inkom i maj med ”En Kort Uppsattz eller Specification uppå det så kallade Interims Orgewärck”. Befintliga material från det föregående orgelverket kunde användas till innerverket. På grund av blyhalten var de ej användbara till principalen, varför ett skeppund fint tenn för 200 daler kopparmynt erfordrades. Pris inklusive tennet angavs till 2 200 daler kopparmynt.

³³¹ Udrp 1707 15/3 § 3.

Dispositionen enligt Zellingers förordnande var:

1. Principal 8'	6. Qvint 3'
2. Quintadon 16'	7. Octav 2'
3. Spetzflöjt 8'	8. Scharph 3-chor
4. Salicional 8'	9. Mixtur 6-chor
5. Octav 4'	10. Trumpet 8'

Summa 57 toner – 969 pipor

Stämning i fransk korton (oliksvävig)³³²
och tre dubblade halvtoner per oktav

Att organisten ville ha en orgel med extra halvtoner var för att han ville göra det möjligt att spela rent i alla tonarter, trots oliksvävig temperatur. I augusti beslöt domkyrkorådet att Risberg skulle börja orgelbygget efter sitt förslag och kostnadsberäkning. Risberg ville dock därutöver av domkyrkan erhålla ekvirke, några tolfte brädor och små stockar, varför sysslomannen fick uppdraget att göra upp ett kontrakt med honom.³³³ Zellinger sändes att besiktiga Risbergs nybyggda verk i [Öster]Våla och Nora, för att försäkra domkyrkan om att han vore kapabel. Reseersättningen uppgick till 22:16 daler kopparmynt.³³⁴ Zellinger som hade dålig ekonomi utnyttjade sina insatser för orgelverkets projektering och kostnadsanbud i sin supplik för påslag på lönen.³³⁵

I 1.5.2. Orgelläktaren

Det ankom på domkyrkan att iordningställa orgelläktaren. Snickaren Johan Weber hade hjälp av domkyrkodrängar och andra medhjälpare att förfärdiga fundamentet, två pelare, panelningen och skranket under läktaren samt dörrar till uppgången i tornet och till orgelläktaren till en kostnad av 680 daler kopparmynt fram till oktober 1708.³³⁶ Från februari till maj 1709 murade Hans Larsson och Mats Matson orgelläktarens trappa, vilken fodrades med brädor. Drängarna arbetade på överbotten med sina väderlådor och skranket under läktaren med dess svarvade stolpar, allt under ledning av Johan Weber till en kostnad av 242 daler. Under augusti hade Weber med drängarnas hjälp tagit ned predikstolen, som skadats i branden och satt upp ställningar och gesimser på orgelverket. Trävirke hade samlats i tygrummet och grus hade skottats bort från valvet vid orgelläktaren.³³⁷ Domkyrkorådet uppmanade Weber att skynda

³³² Orig Upps domk dep 6.

³³³ Udrp 1707 27/8 § 1.

³³⁴ Udrp 1707 26/9 § 11.

³³⁵ Orig Kammarkollegium till ärkebiskopen och Uppsala domkapitel 1707 26/10 i Upps domkap E V:140:1 p. 727.

³³⁶ Räkning 1710 29/10. Länsräk Uppsala län 1714, ver vol 6, p. 25275, p 24967–70.

³³⁷ Länsräk Upps län 1714 ver vol 6, p. 25073–77.

på kyrkoarbetet, särskilt orgeln, vartill 3 tolfter trävirke skulle anskaffas.³³⁸ Medan snickarna var fullt sysselsatta försökte stenhuggaren Anders Staffansson bryta loss silver från S:t Eriks skrin på midsommaraftonen 1709. Han rannsakades två dagar därefter.³³⁹

När kröningen av drottning Ulrika Eleonora den yngre skulle ske den 17 mars 1719 påminde domkyrkorådet om att ej släppa upp fler än läktaren kunde bära.³⁴⁰ Vid inventeringar 1713 och 1716 antecknades 23 alnar svart kläde i 3 delar som användes på orgelläktaren vid begravningar.³⁴¹

I 1.5.3 Disposition

Domkyrkoorganisten Zellinger ville ej låta stämma orgelverket i korton. Därför föreslogs i januari 1708 att prof Harald Vallerius skulle kontaktas i denna fråga.³⁴² I samband med Zellingers argumenterande för att få påslag på lönen invände den mot honom kritiske domprosten Lars Molin i februari att han ej deltagit i domkyrkorådets beslut angående kontraktet på orgelverket och att det var hans uppgift som sakkunnig att utarbeta förslag till ny orgel i synnerhet som ”detta är det mesta han efter branden kan säga sig gjort för den ordinarie lönen”.³⁴³

I 1.5.4. Arbetets gång

I augusti 1708 begärde domkyrkosysslomannen L. Öjer beslut att erlægga tull vid hamnen i Islandet för 19 lispund tenn, som orgelbyggaren behöver.³⁴⁴ Under våren hade domkyrkodrängarna burit brädor och ekplankor till orgelbyggaren och hjälpt till med att ändra och fästa strukturen. Under 1709 hade de under ledning av snickaren Johan Weber hjälpt orgelbyggaren med väderlådorna, gjort ställningar vid strukturen, uppsatt ställningar och gesimser på orgeln till en kostnad av 300 daler kopparmynt.³⁴⁵

³³⁸ Udrp 1709 8/11 § 9.

³³⁹ Dombok 1709 25/6.

³⁴⁰ Udrp 1719 7/1 § 2.

³⁴¹ Upps domk dep 16 f.

³⁴² Udrp 1708 26/1 § 6.

³⁴³ Upps domkap E V:140:1 p. 657–58.

³⁴⁴ Upps domk dep 5 nr 150; Försålt av Herr von Schewen för 459:01 d kmt 1708 Länsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 24730, 24779.

³⁴⁵ Länsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 24968-70, 25073, 25075, 25077–78, 25275.

I 1.5.5. Material

I september 1710 behandlade domkyrkorådet Risbergs memorial³⁴⁶ omfattande:

Smidesarbete	40 d kmt
Ved, kol, terpentin, talg och bolus [lera] till lödning och gjutning	500
Läder, lim, pergament, mässing, mässingstråd, andra små persedlar	450
Ståltråd och spik	16

I slutkvittensen uppgav Risberg bl.a. följande material:³⁴⁷

10 1/2	Tolfter enkla brädor
9	Stora tiljor
5	12 mkr engelskt bly
350	Tänglickor [spik] till strukturen
5	Ekplankor, dito
300	Läktspik, dito

I 1.5.6. Orgelbyggarens ersättning

Risberg hade försäkrats om 100 riksdaler i handpenning. I januari 1708 utbetalades 200 daler kopparmynt.³⁴⁸ I maj 1709 begärde han ersättning utöver kontraktet på grund av felberäkning av ett så nytt och ovanligt verk efter Zellingers ”anstalt”. Då domkyrkorådet ej önskade att arbetet skulle avstanna på grund av orgelbyggarens medellöshet, beviljades han veckopengar för en person beräknade från påsk till jul 1709 med 4 karoliner, inalles 74 karoliner. På ackordet betalade man honom dessutom 250 daler kopparmynt.³⁴⁹ Risberg återkom i samma ärende i augusti och november då han fick 30 daler respektive 200 daler utöver kostpengarna.³⁵⁰

Vid inventeringen i september 1710 uppställde domkyrkosysslomannen och orgelbyggaren räkning över uppburna medel och tenn åren 1707–10:³⁵¹

Risberg	3 335:19 d kmt
Göran Carlsson och andra kyrkodrängar	224:26
Hushyra	180
Summa	3 740:13 d kmt

³⁴⁶ Udrp 1710 9/9.

³⁴⁷ Orig Länsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 25274.

³⁴⁸ Upps domk dep 54 (b) (XXVII) p 3, ver 10.

³⁴⁹ Udrp 1709 6/5 § 5.

³⁵⁰ Udrp 1709 18/8 § 5, 8/11 § 8.

³⁵¹ Länsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 25273.

Risberg begärde ytterligare pengar varvid han beviljades 500 daler kopparmynt som diskretion innebärande.³⁵²

Utbetalt 1/9 i Bondkyrkans sakristia	265 d kmt
Mag Öjer lovat betala R:s kreditorer	199: 04
Respengar till Hudiksvall	35:28

1707 bodde Risberg hos Anders Matzon Bäling³⁵³ och 1709 fordrade kruk-makaren Israel Johansson 1 karolin för reparation av en kakelugn i kyrkans hus.³⁵⁴

I 1.5.7 Orgeltrampare

På Risbergs begäran om orgeltrampare i maj 1709 vid verkets intonerande beslöts att syssloman Öjer skulle ackordera med kyrkodrängen Olof Persson Roskarl därom. Ersättningen 30 daler kopparmynt skulle vara utöver den vanliga orgeltramparlönen så länge orgelverket var under byggnad.³⁵⁵ Extraordinarie orgeltramparen Håkan Andersson erhöll i september 14:29 daler kopparmynt enligt kvittot:³⁵⁶

31/5	2 caroliner till skor	3:24 d kmt
23/7	1 carolin till strumpor	1:28
27/7	½ carolin till mat	0:30
5/8		1:04
17/8	½ carolin	0:30
4/9	3 femtonöresstycken	1:13
18/9		4:28

³⁵² Ibidem p 25274.

³⁵³ Dombok 107 13/5.

³⁵⁴ Upps stadsark (II) A I:8.

³⁵⁵ Udrp 1709 6/5 § 6; Länsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 24998, 25119 (kvittens).

³⁵⁶ Läsräk Upps län 1714 ver vol 6 p. 25192, 25287 (kvittens).

1.5.8 Orgelns användning

Orgeln överlämnades efter kontroll från orgelbyggaren Risberg till domkyrkoorganisten Christian Zellinger den 9 september 1710. Denne hade några mindre anmärkningar, som ej rörde det musikaliska. Risberg avled året därefter. I sin supplik i september 1711 till ärkebiskopen och domkapitlet om sin inestående lön påminde Zellinger ”hur flitigt jag under mitt ofta sjukliga

tillstånd ägnat mig åt att bygget av den nya orgeln gick rätt till redan innan Risbergs frånfalle, vilket annars aldrig hade givit till resultat en så tilltalande funktion som den nu har”.³⁵⁷ Vid diskussion 1715 om Z:s löne-påslag konstaterades att ”Orgwäcket är någorlunda i

Fig 17. Tjällmo kyrkas orgel byggd av Risberg för Uppsala domkyrka 1707–10. Utsmyckningen av senare datum. Foto Niclas Fredriksson.

stånd”. Mag. Eric Burman skulle erhålla 6 daler kopparmynt som ersättning för 1 stig kol som han lagt ut 1721.³⁵⁸

1.5.9 Nedtagning och försäljning

I samband med att den nya orgeln byggdes diskuterades i domkyrkorådet i augusti 1727 hur positivet skulle nedtagas och förvaras. Orgelbyggargesäl-lerna som svarade för nedtagningen erhöll tillsammans 18 daler kopparmynt i slutet av månaden. Positivet hamnade under orgelläktaren efter invigningen av J. N. Cahmans orgel 1731.

I november 1727 togs frågan upp om försäljning av Risbergs positiv. Det kunde säljas för 3 000 daler kopparmynt till en säker köpare. Dock påpekade Mag. Klint att man, innan försäljningspriset fastställdes, skulle ta reda på inköpspriset. I april 1730 kom en begäran från prosten Simon Melander att få köpa orgeln till Enköpings kyrka. Med hänvisning till penningvärdes-försämringen sattes priset till 2 500 daler, men pengarna måste betalas på ett

³⁵⁷ Egenh Upps domkap E V:140:1 p. 816.

³⁵⁸ Udrp 1723 6/4 § 14.

bräde. Detta kunde man ej åstadkomma i Enköping, så ärkebiskopen lovade att skicka förfrågan till Karlstad. Orgelbyggaren J. N. Cahman tillfrågades om orgeln värde och man fick rådet att sälja den för 2 000 daler om någon bjöd det priset. Detta anbud gav prosten i Fellingsbro i november 1732 och domkyrkorådet ansåg det bättre att sälja orgeln än att den låg och ”alldeles förskämdes”. Men man skulle begära 2 500 daler. Det blev ingen affär av. Domkyrkorådet ville i april 1734 tala med teol adj, mag Kamecker om inte hans far, prosten i Simtuna, ville köpa orgeln till sin församling.

Mer handfast erbjudande kom i mars 1741 från brukspatron Carl Tisell vid Haddebo bruk och hans bror, pastor Daniel Tiselius i Hammar, för förvärv till Tjällmo kyrka. De hade för en 5-6 år sedan sett att verket till pipor och annat varit ganska illa vid nedtagningen. Det kunde därför av en orgelbyggare ej ställas i ordning under 2 000 à 3 000 daler. Därför bjöd han 1 200 daler om han själv skulle packa ned verket och 1 500 kontant om domkyrkan svarade för det och att det forslades till lastageplatsen på Islandet. Förutsättningen var det skulle vara komplett och färdigt. När domkyrkorådet sammanträdde den 6 maj 1741 anmälde prosten Lohman i Tierp att man där avsåg att låta orgelbyggaren Olof Hedlund bygga ett nytt orgelverk. Eftersom brukspatron Tisell endast bjudit 1 200 daler för Risbergs positiv skulle det erbjudas Tierps församling för 2 000 daler, varigenom församlingen skulle spara en stor del av de pengar Hedlund begärde.

I Tierp ville man dock ej antaga anbudet. Därför accepterades Tisells anbud på 1 500 inkluderande nedpackning och transport till Islandet. För nedpackningen betalades organisten Abraham Biörk 30 daler. Vid nedpackningen hade vissa brister funnits. Därför höll man inne med 100 daler av priset tills verket sommaren 1741 uppsatts och orgelbyggare kunde värdera det som felade. Orgeln restaurerades på 1960-talet av Riksantikvarieämbetet.

Litteratur: Bengtsson, H., Estham, I., Unnerbäck, R.A. Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier s. 359–363; Edholm s. 103; Hülphers s. 182; Solex 2 bd 5 sp 200 (Kyhllberg); Uppsala domkyrkas skrå s. 26; Uppsala domkyrkas orglar från medeltiden till idag.

I 1.6 JOHAN NICLAS CAHMANS 1700-TALSORGEL

Trots den besvärliga ekonomin efter branden i Uppsala 1702 blev det till slut möjligt att anlita Johan Niclas Cahman för att bygga en permanent orgel i domkyrkan på en ny västläktare. Kontrakt skrevs 1725, samma år som han

avslutade Åbo domkyrkas orgel.³⁵⁹ Pådrivande i detta orgelbygge var landshövdingen, baron Magnus Cronberg. Efter en flerårig konflikt mellan domkyrkoråd och domkapitel om att skadorna på kyrkobyggnaden måste prioriteras, kunde orgelbygget starta 1727.

Orgeln i Uppsala domkyrka blev Johan Niclas största och förnämsta, med 40 stämmor fördelade på 2 manualer och pedal. I kontraktet skrev Cahman att han önskade efterlämna ”ett wackeert Orgelwärk till sin heder och åminnelse” i Uppsala härliga domkyrka, men han påminnde också om sin fars nu nerbrunna orgel. Den nya orgeln blev visserligen mindre storslagen än denna, men viktigare var att den byggdes efter nya idéer. Ryggpositivet hade ersatts av ett öververk och pedalen var inte längre separerad från huvudverket. Verken byggdes i stället ihop i en pyramidform enligt förebilder från centrala Tyskland. Detta stora, djupa och samlade orgelhus producerade ett mindre direkt och mer avrundat ljud. Orgelfasaden, som var ritad av Cahman själv, blev stilbildande för flera 1700-talsorglar i Stockholm, t.ex. i Jacobs och Katarina kyrkor. Genom att orgeln också innehöll färre höga register klingade den förmodligen med större fyllighet och tyngd än 1698 års orgel. Den invigdes Allhelgonadagen 1731.

1721 hade Johan Niclas Cahman återupptagit orgelbyggarverksamheten i full skala (se B 8.14). Verkstaden var belägen på S:t Paulsgatan på Södermalm i en gård som han förvärvat 1723. Där utbildade Cahman flera lärjungar och grundade härigenom en central svensk orgelbyggartradition, den s.k. Cahmanskolan.

I 1.6.1 Förhandlingar

Landshövding Magnus Cronberg hade i maj 1725 sammanträffat med J. N. Cahman, som hade lovat ett orgelverk färdigt på fyra år mot årligt förskott till material på 1 000 daler silvermynt och vars kostnad som färdigt ej skulle överstiga 12 000 daler silvermynt. Landshövdingen förevisade domkyrkorådet ritningar i juni. Försiktiga invändningar gjordes med hänsyn till ekonomin och nödvändiga arbeten som altartavlan och domkyrkouret. Beslöts att Cahman skulle komma och höras i domkyrkorådet, varefter saken kunde vidare begrundas.³⁶⁰ När Cahman erfarit att det inte var nödvändigt att ta hänsyn till inströmmande ljus från rosett-fönstret, hade han tänkt om och projekterat ett orgelverk med största höjden i mitten. Därvid måste emellertid dispositionen förstärkas, varvid priset stigit med 10 000 daler kopparmynt. Nu offererade han verket för 36 000 daler och angav en betalningsplan, där

³⁵⁹ I samband med orgelbygget tillverkade C. två skåp som finns bevarade på Finlands nationalmuseum.

³⁶⁰ Udrp 1725 30/6 § 3.

12 000 daler silvermynt skulle betalas på 6 år utan ränta efter verkets fullbordan.³⁶¹ Som avslutning: Han var beredd att bygga verket

effter wad disposition och anläggning, som migh någon sin föreläggias må /: och elliest kan blifwa practicerad :/ så gerna som effter denna min egen hoossgående”. Han har lämnat dessa fördelaktiga konditioner för att han ”uthi en så härlig och af resonance nästan oförljknelig [kyrka] önskar lembna ett sådant Mesterstycke, hwarigenom fram[tijden] finge ses och finnas, huru högt samma konst har till denna tijdh uthj inventioner som Stämmor med mehra, har stigit [och kunnat] practiceras

När domkyrkorådet sammanträdde några dagar därefter och landshövding Cronberg framlade Cahmans omarbetade offert, befanns villkoren skäliga och de ekonomiska resurserna tillräckliga, varför man var beredd att sätta upp kontrakt. Cahman inkallades men vägrade att pruta. På fråga vad som skulle hända, om han avled före fullbordandet, svarade han att arvingarna skulle ansvara för det. Sysslomannen beordrades att omedelbart utbetala 1 000 daler silvermynt av domkyrkans utvärtes medel.

Enligt kontraktet 1725 8/7 var dispositionen på 40 register. Manualen omfattade 49 toner C – d³ [i version II C – c³], pedalen 29 toner C – e¹. Intonering i fransk kammarton. Verket skulle vara färdigt till midsommar 1729. Pris 36 000 daler kopparmynt [betalningsterminer preciserade]; 12 000 daler silvermynt skulle avbetalas under 6 år efter färdigställandet.³⁶² Borgmästare och råd samt universitetets konsistorium godkände kontraktet i oktober.³⁶³

I detta läge gjorde sig director musices Eric Burman påmint hos domkapitlet och magistraten. Han hade avsagt sig organistsysslan vid tillträdet som professor i högre matematik den 1 oktober 1724, men nu såg han möjligheten att få behålla båda tjänsterna åtminstone till utgången av 1726. Anledningen var att han lagt ned mycket icke honorerat arbete på orgelverkets planering utan att ha varit inblandad i själva kontraktet. Han erbjöd sig att få fram ett omförhandlat och för domkyrkan fördelaktigare kontrakt, samt att bevaka byggnadsarbetet och verkställa avsyningen. Detta fann domkapitlet fördelaktigt enligt brev till magistraten.³⁶⁴ Universitetsrektorn uttryckte däremot oro över att Burman skulle missköta sin professur, om han ofta måste resa till Stockholm.³⁶⁵ Burman anmälde i domkyrkorådet 1726 att han fått

³⁶¹ Egenhändigt brev till M Cronberg 1725 3/7. Upps domk dep 6.

³⁶² Kopia Upps domk dep bunt 6 lös handling; resp Upps domk förs O:2.

³⁶³ Upps domkap E V 140:1 p. 1023–1024; ibidem p. 1025–1027.

³⁶⁴ Upps domkap E V:140:1 p 1031–1033; Upps stadsark (I) E II:1.

³⁶⁵ Uakp 1725 30/10 § 6.

Cahman att pruta 4 000 daler kopparmynt och bad om undertecknande av ett nytt kontrakt.³⁶⁶ Orgelbyggaren själv medgav senare att Burman agerat till domkyrkans fromma, något som den då avlidne Burmans barns förmyndare professor Reftelius framhöll i domkyrkorådet 1731. Han begärde att få utbetalt en ”hederlig discretion”³⁶⁷ för Burmans ”Invention, upsickt, omsorg, och Correspondence under all den tjd orgelwärccket stod under byggnad”. Cahman sade sig ha låtit sig övertalas att gå ned i pris av sin gode vän Burman, något som han nu högeligen ångrade.³⁶⁸

11.6.2 Finansiering

Domprosten Daniel Djurberg hade i september 1727 invändningar mot uppförandet av orgellåktaren. Det fanns inte medel tillräckligt för att också utföra en ny altartavla och reparera ena tornmuren. Han gav inte sitt samtycke till ett påskyndat orgelbygge, särskilt som han erfarit vilken kostnad det krävde och den olägenhet bygget kunde förorsaka.³⁶⁹

Akademiska konsistoriet beslöt i juli 1728 att bifalla begäran från domkyrkan om ett lån av 4 000 daler kopparmynt mot 6 procent ränta för en kontraktsenlig utbetalning till Cahman, vilket han även bestämt fordrade. Lånet skulle återbetalas inom 2 år och säkerhet krävdes.³⁷⁰ Domkyrkorådet tog i augusti 1729 ställning till Cahmans begäran om 5 000 daler kopparmynt för transport av orgelverket till Uppsala. Dessutom begärde han säkerhet för de resterande 12 000 daler silvermynt eller att summan deponerades hos tredje man. Beslöt att de 5 000 skulle utbetalas när orgeln var färdig och uppsatt enligt kontraktet. I detta stod ingenting om säkerhet eller deposition, varför hans begäran tillbakavisades. Domprost Diurberg fritog sig från allt rörande detta orgelverk, då han ej skrivit på kontraktet.³⁷¹ Domkyrkosysslomannen framhöll att det ej fanns medel vid domkyrkan och att han redan lånat upp diverse medel mot 6 procents ränta. Om Cahman skulle få 5 000 daler snabbt, måste man räkna med att låna upp även denna summa. Han nämnde 1 000 daler silvermynt som ej gick att få ut av lantmäteriet.³⁷² På Cahmans vidlyftiga argumentering för att få de 5 000 dalerna överlades i domkyrkorådet i november, då landshövdingen på egna och ärkebiskopens vägnar ansåg, att man måste ordna fram pengarna eftersom Cahman var beroende av dem för

³⁶⁶ Udrp 1726 31/3 § 2.

³⁶⁷ Udrp 1731 2/11 § 6. Enligt kyrkvärdsräkningen 1738 borde denna discretion uppgå till 3 000 daler kopparmynt. Upps domk dep 55 häfte (III).

³⁶⁸ Cahman till domkyrkoådet 1729 4/12, 1731 25/10 Upps domk dep 5 nr 51, 87.

³⁶⁹ Egenh Upps domk dep 5 nr 129.

³⁷⁰ Uakp 1728 12/7 § 1.

³⁷¹ Udrp 1729 19/8 § 3.

³⁷² Ibidem § 7.

transporten. Diurberg och Reftelius ansåg att begäran var emot kontraktet. De ville dock att han hjälptes, men Diurberg var emot nytt lån. Man beslöt fråga Cahman hur mycket själva transporten skulle kosta. Denna summa skulle han genast erhålla som förskott på de 5 000 dalerna.³⁷³

Akademiska konsistoriet sammanträdde i mars 1730 och konstaterade att akademien redan tillskjutit 4 000 daler kopparmynt. Nu kom en ny begäran om 5 000 daler för betalning av Cahman. Professor Reftelius anmärkte att material var färdigt, för vilket Cahman i mitten av mars skulle ha detta belopp. Han begärde att få låna 3 000 daler. Det beviljades trots prof Melanders och Hermanssons påpekande att verket skulle ha levererats 1729 enligt kontraktet.³⁷⁴

Många år senare finns uppgiften i domkyrkans inventarium att av kontanta medel skulle bl.a. 2 000 daler kopparmynt användas för klarering med Cahman.³⁷⁵

I 1.6.3 Orgelläktaren

Domkyrkorådet skulle i januari 1727 begära tillstånd hos landshövdingen att få avverka virke på högskogen till 20 alnar långa bjälkar, som skulle behövas till läktaren. Detta beviljades. Domkyrkosysslomannen föreslog att inrätta den stora salen i det större konsistoriet, snett emot norra kyrkdörren till verkstad för det arbete, som instundande sommar skulle göras på nya orgelverket och altartavlan.³⁷⁶ I augusti skrev Eric Burman att man måste ta ned Risbergs positiv och förändra orgelläktaren, emedan Cahman i dagarna skulle komma och ville börja sätta upp det nya orgelverket.³⁷⁷ Detta gjordes omgående av orgelbyggargesäller. Skulptören Burchard Precht uppvisade senare i augusti för domkyrkorådet en ritning på utsmyckningen av orgelläktaren, vilken fann dess gillande. Då den skulle erfordra en höjning av läktaren med en aln, skulle Cahmans yttrande infordras, eftersom orgelverkets struktur redan var fastställd.

Domprost Daniel Djurberg inkom med invändningar i 8 punkter mot orgelläktaren, eftersom han ansåg att ingången till kyrkan blev som en lång mörk gång. Den långa framdragningen av orgelläktaren saknade motstycke i hela Europa. Belastningen på murverket och gravar fick inte bli skadlig, ljusinsläppet i kyrkan fick inte hindras av tre studentläktare, av altartavlan och av orgelläktaren.³⁷⁸

³⁷³ Udrp 1729 19/11 § 1.

³⁷⁴ Uakp 1730 18/3 § 5, 4/4 § 2, 8/4 § 5; Udrp 1730 27/4 § 4.

³⁷⁵ Upps domk dep 16 f p. 113.

³⁷⁶ Udrp 1727 17/1 § 7, 28/2 § 1.

³⁷⁷ Egenhändigt PM till domkyrkorådet 1727 1/8. Upps domk dep 5 nr [110/111].

³⁷⁸ 1727 1/9 Upps domk dep 5 nr 129.

Vid Cahmans besök på platsen fann domkyrkorådet Burchard Prechts förslag till höjning alldeles onödig. På Cahmans förslag beslöts att orgelläktaren skulle dras fram till pelarna vid ändan av stora bänkraden, vilket ej skulle ta bort något omistligt ljus i kyrkan. Skriftlig reservation däremot ingavs av Diurberg. Ombyggnaden skulle strax verkställas och ordentlig grund anläggas för träpelarna under läktaren. Då läktarbygget ej ålåg Cahman, engagerades inspektör Zellstedt att ansvara för det. Han beviljades 2 daler silvermynt per dag och två daglönare erhöll vardera 2 daler kopparmynt per dag³⁷⁹

Orgelläktaren var musikensembles plats. Under orgelbygget hade Cahman hand om nyckeln. Director musices H. C. Engelhardt krävde tillgång till läktaren om det skulle bli någon musik till julen 1729. I mars 1730 anmärktes i konsistoriet att musikstipendiaterna sällan eller aldrig fick göra musik i domkyrkan, eftersom det inte fanns någon lämplig plats sedan de blivit förbjudna att använda orgelläktaren. Beslöts att tillskriva Cahman att påskynda färdigställandet av orgeln. I juni anmärkte rektor att Engelhardt ville göra musik på orgelläktaren på själva jubeldagen den 14 juni med anledning av Augsburgska trosbekännelsen. Han begärde nyckeln av Cahman. Denne lät svara, att han först ville rådgöra med landshövdingen.³⁸⁰ I november behandlades i domkyrkorådet Cahmans skrivelse nyligen med begäran dels om två pelare på var sida under orgelverket för tyngdens skull och panelning under läktaren, dels lagning av fönstren över själva orgelverket, så att snön inte som föregående vinter skulle komma rakt in på verket. Det fanns tidigare beslut om pelarna, men för grundens skull kunde arbetet ej påbörjas förrän till våren. Man skulle tillskriva Cahman, att han snarast skickade upp nyckeln till läktaren.³⁸¹ I december ursäktade sig Engelhardt att han ej kunde göra någon musik till instundande rektorsbyte och julhelg, då han ej släpptes in på orgelläktaren. Konsistoriet fann det betänkligt att Engelhardt ville ha nyckeln, innan orgelverket var helt färdigt men man ville åter skriva till domkyrkorådet att skynda på Cahman. Enligt kontraktet skulle verket för länge sedan varit färdigt.³⁸² I mars 1731 väntades snart pelarna under orgelläktaren och panelningen vara färdig.³⁸³

Efter orgelinvigningen allhelgonadagen 1731 återstod ännu att laga fönstren bakom orgelverket.³⁸⁴ Engelhardt kom med förslag till förbättringar. 1735

³⁷⁹ Udrp 1721 2/9 § 1, 4/9 § 1, 2, 22/11 § 8.

³⁸⁰ Uakp 1720 18/3 § 5, 11/6 § 12.

³⁸¹ Udrp 1730 5/11 § 2.

³⁸² Uakp 1730 9/12 § 14.

³⁸³ Bev från Cahman till domkyrkorådet 1731 25/3.

³⁸⁴ Udrp 1732 4/9 § 8.

påminde han om brädinklädsel eller skrank på orgelläktarens sidor, samt att fönstren på sidorna om orgelverket antingen försågs med dubbla glas eller murades igen. Rådman Frediani besiktigade och ackorderade därefter med en snickare om brädskrank och ett brädvalv över orgelverket, som skulle förhindra ”urvädrets om wintren inspelande igenom fönstren”.³⁸⁵ Snickaren Matthias Kihlbom kvitterade 1738 ersättning för detta arbete.³⁸⁶

Snickeriarbeten utfördes även i fortsättningen. 1741 hade snickaren E. Lindblom utfört ett långt bröstpanel emot lilla manfolksgången. Underhållsarbete hade utförts av akademisnickaren Wählström. Vid orgelinventering 1744 begärde Engelhardt ytterligare inbyggnad av orgelverket för att förhindra damm. Han krävde också räcken på de på huvud- och öververkens baksida liggande stämgångarna och fastspikning av tiljorna. Dessutom ett golv över valvet vid uppgången till orgelläktaren och ett litet galler av trä framför stora fönstret vid valvet för att förhindra att det gick sönder, vilket skett under de förflutna åren med skador av blåst och damm som följd.³⁸⁷ Detta beslöts av domkyrkorådet och ett skåp eller kontor skulle även tillverkas med hyllor för såväl musikinstrument som orgelverkets stäminstrument. Engelhardt begärde i september 1745 besiktning av snickaren Sandbergs arbete.³⁸⁸ Samtidigt begärde han en utvidgning av orgelläktaren eftersom det akademiska kapellet knappt fick plats.

Till promotionen 1746 uppstod frågan om promovendi kunde få musik av ”Hans Kgl. Höghets kapell” för det fall Engelhardt ej ville ställa upp. Domkyrkorådet hade ingen invändning mot detta, men eftersom orgelverket överlämnats i Engelhardts händer, måste man göra upp med honom i godo.³⁸⁹

I 1.6.4 Inventarier rörande orgelläktaren

I samband med orgelinvigningen 1731 begärde Engelhardt verktyg för att stämma orgelverket. Det rörde sig om 6 stämhorn i mässing, ett par försilvrade metalljusarmar vid klaveret, ett par hakar, vilka förfärdigades av Justus Gottlob Goldhan och blev färdiga först 1744.³⁹⁰ Vidare tillverkades av smeden Gert Lilja 1 litet fyrkantigt smidstäd, 1 ny kniptång, 1 skruvjärn, 2 lagade kniptänger, 1 ny hammare. I inventariet 1738 och 1745 upptogs 97 alnar rött kläde för orgelläktaren. 1753 upptogs ett större och ett mindre rött kläde, 16,5 alnar hel bredd medan det 1775 återstod ett stycke av ”Gamla Orgelwärcks

³⁸⁵ Udrp 1735 13/5 § 6, 5/6 § 6.

³⁸⁶ Upps domk dep 61.

³⁸⁷ Udrp 1744 16/5 § 5.

³⁸⁸ Udrp 1744 16/5, 26/5, 1745 2/9.

³⁸⁹ Udrp 1746 24/5.

³⁹⁰ Udrp 1744 26/5, 22/9 § 4.

beklädningsen”. 1780 lades beklädnaden till det övriga gamla klädet och 1790 var den alldeles förnött och skulle försälas.³⁹¹

I 1.6.5 Dispositionen

Kontrakt version I mellan domkyrkorädet och J. N. Cahman 1725 8/7³⁹²

Huvudmanual 14 stämmor

Öververk 12 stämmor

Pedal 14 stämmor

Totalt 40 stämmor

Omfång: manualerna 49 toner C – d³, pedalen 29 toner C – e¹. Intonering i fransk kammarton.

I kontrakt version II 1725 8/7³⁹³ är antalet register och deras fördelning oförändrat. Däremot har en del utbyten skett av register och mensurangivelser. Omfånget i manualerna 49 toner C – c³, i pedalen 29 toner C – e¹. Orgeln skulle stämmas ”i fransk kammarton och i tjänlig temperatur”. Cahman förespråkade oliksvävande stämning, men det går inte att exakt säga vilken typ han använde.³⁹⁴

Eric Burman ansökte hos ärkebiskop och domkapitel att få behålla både organisttjänsten, som han av sagt sig när han blev ordinarie professor, och director musicestjänsten med hänsyn till att han lagt ned ohonorerat arbete på verkets planering ”så uti Stämmornas utväljande och ordinerande”. Han pekade särskilt på de allra största och alltför kostsamma men nästan obrukbara 32-fots principalpiporna ”som för omåttelig djuphets skull i ljudet föga höras kunna”. Han hade också synpunkter på strukturen.³⁹⁵

³⁹¹ Upps domk dep 16 f.

³⁹² Upps domk dep 6.

³⁹³ Upps domk förs O:2.

³⁹⁴ Enligt Uppsala domkyrkas orglar.

³⁹⁵ Egenh 1725 13/10 Upps domkap E V:140:1 p. 1031–1033.

Huvudverk (manual)	Öververk	Pedal
Principal 16'	Qvintadena 16'	Principal 16'
Borduna 16'	Principal 8'	Untersatz 16'
Octava 8'	Salzinal 9'	Octava 8'
Flag fleiut 8'	Spitz fleut gedacht 8'	Fleut 8'
Qvinta 6'	Qvintadena 8'	Qvinta 6'
Fleut travers 4'	Octava 4'	Super Octava 4'
Octava 4'	Spiel fleut 4'	Raur eller Waldfleut 1'
Holfleut 4'	Super Octava 2'	Rauschqvint 2-chor
Gemshorn 2'	Sesquialtera 2-chor	Mixtur 5-chor
Mixtur 4-chor	Mixtur 5-chor	Contrabasun 32'
Rausqvint 2-chor	Hautbois 8'	Basun 16'
Scharf 3-chor	Vox humana 8'	Fagott 16'
Trompette 16'		Trompette 8'
Trompette 8'		Schalmeij eller Trompette 4'
(Koppel man I-II)	Tremulant ("mycket långsam")	

Fig 18. *Disposition av J. N. Cahmans orgel enligt kontraktet 1725.*

1.1.6.6 Arbetet på orgelverket

I juli 1725 anhöll Cahman att få 3 000 daler kopparmynt för att vinna tid och kunna köpa in dugligt ekvirke denna sommar från Tyskland för att läggas till tork för att kunna bearbetas nästa år. Tenn, bly, mässing m.m. drog Cahman själv försorg om och försträckte pengar. Orgelläktaren som plats för musikensemblen krävde tillgång till nyckeln. Cahman svarade landshövdingen i november 1728 efter påstötning från konsistoriet att bygget var i full gång och att regeringen var halvfärdig och att väderlådorna var öppna. Han beräknade att orgelverket skulle var färdigt nästkommande sommar.³⁹⁶

Till domkyrkorådet inkom Cahman i juni 1729 med besked att verket nu var färdigt i Stockholm. Nu återstod transport till Uppsala, uppsättning, intonering och stämning. Han begärde 5 000 daler för transporten med båt och besked om vilka opartiska, kompetenta organister som skulle avsyna verket.³⁹⁷ Efter skriftväxling förklarade Cahman i december att själva transportkostnaden inte var större än att han kunde betala den själv. De 5 000 daler skulle också åtgå för gesällerna under uppsättningstiden. Han hade lagt ut så mycket att han ej kunde fortsätta i Uppsala förrän han fått tjäna in något på andra arbeten. Beträffande vägran att lämna ut nyckeln inför julmusiken

³⁹⁶ Egenh Upps länsstyr Landskont 975.

³⁹⁷ Orig Upps domk dep 5 nr 52.

förklarade Cahman att luckorna till strukturen fanns men de saknade gångjärn och lås. Vidare stod 2 000 pipor lösa på orgelläktaren.³⁹⁸

Vid förhandlingar om utbetalningen av de 5 000 daler, vilka enligt domkyrkorådet stred mot kontraktet, krävdes det attest av de i Stockholm färdigställda delarna. Organisterna Michael Zethrin (B 1.317) och Ferdinand Zellbell den äldre (B 1.439), utsedda av Cahman, meddelade i februari 1730 att av de större metallstämmorna till innerverket var många av varje stämma färdiggjorda. De största var tillskurna och uthyvlade, men måste på grund av sin storlek och svårigheten vid transporten (vid första öppna vatten) färdigställas i Uppsala. Mixturer, kvinter och superoktaver överfördes redan i augusti 1729, vilket Zellbell intygade. Även snarrverken (rörverken) uppvisades till alla delar, men de största måste göras färdiga i Uppsala. I övrigt hade de besiktigt ”Unter-satsen”, pedalklaveret, ”Pulpeten” m.m.³⁹⁹

Musikensemblens önskemål att få utnyttja orgelläktaren kunde ej på länge tillgodoses. Vid jubeldagen 14 juni 1730 med anledning av Augsburgska trosbekännelsen hade konsistoriet fått löfte av Cahman att skaffa undan piporna och annat tillbehör, så att man kunde musicera där. Men Cahman ville först rådgöra med landshövdingen.⁴⁰⁰ Till julen anhöll musikstipendiaterna hos Engelhardt att få slippa göra musik annorstädes än på orgelläktaren, men Cahman hade nyckeln.⁴⁰¹

Förseningar i bygget 1731 berodde på att läktaren måste förstärkas med nya pelare och att den måste panelas. Cahmans fotskada hindrade hans verksamhet över huvud taget (se B 8.14). Men på grund av kölden och den ostadiga väderleken måste han vänta något. Om verket ej blev klart till påskhelgen, så skulle det fullbordas strax därefter. Då blev han dock förhindrad av sin hustrus svåra sjukdom. Men han ville anstränga sig att få orgelverket i spelbart skick till den instundande promotionen.⁴⁰²

På Cahmans begäran om organister för avsyningen riktad till domkyrkorådet och till ärkebiskopen beslöt domkyrkorådet kalla Ernst Ferdinand Pape i Västerås och Christian Kellner vid Tyska kyrkan i Stockholm. Avsyningen skulle ske den 25 oktober mot skälig ersättning. Domkyrkoorganisten Engelhardt begärde att orgelverket skulle överlämnas till honom. Han anmodades närvara samma datum och efteråt inkomma med sina

³⁹⁸ Upps domk dep 5 nr 51.

³⁹⁹ Upps domk dep 6.

⁴⁰⁰ Uakp 1730 11/6 § 12.

⁴⁰¹ UUA(I) E III:30 p. 39.

⁴⁰² Egenh Upps domk dep 5 nr 82, 84.

påminnelser.⁴⁰³ På grund av Kellners sjukdom infann sig i stället hans måg Johan Friedrich Seeliger.

Vid avsyningen den 25 oktober 1731 upplästes i domkyrkorådet kontraktet med Cahman av 8 juli 1725. Denne inkallades, bekräftade att verket var färdigt för avsyning och ansåg att det skulle ta 4 till 5 dagar. Ferdinand Zellbell den äldre som följt verket från början skulle få närvara på Cahmans vägnar. Cahman godkände avsyningsmännen. Kontraktet upplästes och Pape och Seeliger skrev under edsfomuläret. Pape fick kontraktet varefter de uppmanades att efter verkställd inventering inkomma med sin berättelse.⁴⁰⁴ Detta skedde i 10 punkter den 2 november.⁴⁰⁵ Ärkebiskopen avtackade dem och de erhöll 300 daler kopparmynt var.⁴⁰⁶

Verket var befunnet i allt riktigt efter kontraktet. Några anmärkningar: Punkt 6: Somliga principaler var vidlödda i änden och baktill. Cahmans förklaring godtogs. Punkt 8: Cahman hade på förfrågan sagt att han hade rätt att använda endera av de båda franska kammartonerna. Först hade han stämt i kammarton, men vid jubelfesten till minnet av Augsburgska trosbekännelsen den 14 juni föregående sommar [1730] hade Engelhardt klagat på för hög stämning för deras instrument varför Cahman ändrat. Pape och Seeliger intygade att vid musiken på allhelgonadagen 1731, vid altartavlans och orgelns invigning, hade det gått bra med orgelns ackompanjemang till instrumenten.⁴⁰⁷

Cahman, som hade uppmanats till förklaring rörande orgelverkets försening, anförde det ovanligt krävande kontraktet. Det skulle ha varit färdigt vid midsommar 1729 om han inte låtit övertala sig av en god vän [Eric Burman till förändringar]. De plottervisa betalningarna från domkyrkan genom sedlar på diverse orter var också ett hinder. Den påtagna krediten tvingade honom att ta andra arbeten för att klara ekonomin. När Cahman äntligen på våren 1730 fick de 5 000 dalerna kopparmynt pågick arbetet till Mikaelis trots Cahmans benbrott. Uppehåll måste dock göras över vintern på grund av upptäckten att läktaren måste förstärkas med flera pelare. Verket var klart till midsommar 1731, men Cahman ville vänta med slutkorrigering till hösten på grund av den stora fuktigheten vid denna tid.⁴⁰⁸ Hans förklaringar godtogs och Cahman och Engelhardt inkallades, varvid Cahman avtackades och Engelhardt önskades lycka till med orgelverkets ”dirigerande” då han nu haft tillfälle att förvissa

⁴⁰³ Udrp 1731 1/10 § 1, 2.

⁴⁰⁴ Udrp 1731 25/10 § 4.

⁴⁰⁵ Orig Upps domkap E V:140:2.

⁴⁰⁶ Udrp 1731 2/11 § 2.

⁴⁰⁷ Ibidem § 1.

⁴⁰⁸ Upps domk dep 5 nr 87.

sig om att verket utförts efter kontraktet. Engelhardt bekräftade att han var nöjd med besiktningsmännens attest.⁴⁰⁹

När Cahman anhöll om betalning fanns inte mer än 600 daler kopparmynt i professor Reftelius kassa. Dessa kvitterades den 3 november. Hans fyra gesäller beviljades i diskretion tillsammans 72 daler. Ännu 1735 stod domkyrkan i skuld när domkyrkosysslomannen Johan Hernodius avbyttes av Olof Zelling.⁴¹⁰

I 1.6.7 Yttre struktur 1725

Cahman meddelade i brev i juli 1725 till landshövding Cronberg ett nytt förslag till strukturen, eftersom han erfarit att denne ej ansåg att man i så hög grad behövde ta hänsyn till rosettfönstret. Därför hade Cahman planerat en uppbyggnad, så att verket fick sin största höjd i mitten och avtagande åt sidorna.⁴¹¹ Orgelfasaden som var ritad av honom själv, blev stilbildande för flera 1700-talsorglar i Stockholm, t.ex. i Jacobs och Katarina kyrkor.

I 1.6.8 Bildhuggeri 1767

Vid inventeringen från Engelhardts sterbhus 1765 beslöt domkyrkorådet att reparationer och målning av träverket skulle anstå tills ”Bildhuggeri, målning och förgyllning” verkställes.⁴¹²

Domkyrkorådet hade 1767 fått svar från överintendent Carl Johan Cronstedt angående utsmyckning på orgelverket. Han föreslog bildhuggaren på Kungl Slottet, Masreliez som den ende som med heder och skicklighet kunde fullborda ett sådant arbete. Då arbetet skulle utföras i Stockholm och sedan uppsättas i Uppsala, borde en snickare vara närvarande angående de profiler som erfordrades. Det var otänkbart att det hela skulle kunna bli färdigt till instundande sommar som domkyrkorådet önskade.⁴¹³

Kontrakt slöts mellan domkyrkorådet och Adrien Masreliez första juni 1767 på bilder och ornament på orgelverket och orgelläktaren enligt C. J. Cronstedts ritning (se fig 19).⁴¹⁴

1. Bilder och sirater på orgelverket förfärdigas av papier-maché
2. Om bildhuggerier på orgelläktaren
3. Masreliez låter packa in allt i lådor och föra dem till Skeppsbron. Domkyrkan svarar för båttransport och transport i Uppsala
4. Masreliez svarar för uppsättning och erforderliga resor. Domkyrkan håller med ställningar

⁴⁰⁹ Udrp 1731 2/11 § 3.

⁴¹⁰ Upps domkap E V:140:2.

⁴¹¹ Egenh Upps domk dep 6.

⁴¹² Udrp 1765 30/5 § 2.

⁴¹³ 1767 26/3 Upps domk dep 6.

⁴¹⁴ Ibidem.

5. Leverans nästkommande maj (1768)
6. Ersättning i ett för allt 12 000 daler kopparmynt mot borgen, nu genast 3 000 daler.

Beträffande målning och förgyllning av orgelverket och läktaren hade domkyrkorådet 1768 antagit ett anbud av akademiens ritmästare Johan Fredric Grise för ett för allt 1 700 daler. För detta saknades medel. Påföljande år lämnades ett nytt anbud på 2 000 daler av Johan Öman (med tillägg av studentläktare).⁴¹⁵

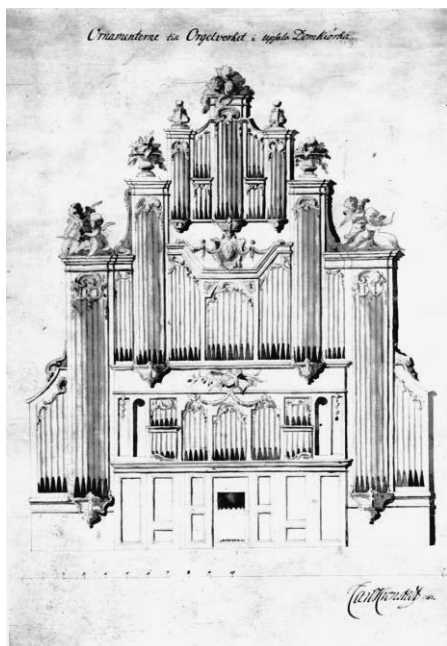

Fig 19. C. J. Cronstedts ritning till orgelfasad för J. N. Cahmans orgel.

⁴¹⁵ Upps domkap E V:140:1 p 2215–16; Upps domk dep 6.

Fig 20. J. N. Cahmans orgel från 1731 med fasad smyckad av Masreliez 1768. Foto: Johannes Jaeger 1880-talet.

Enligt inventarium 1780 hade bildhuggerierna av Masreliez målats och förgyllts av Gedeur medan bröstskärmen och de två främsta pelarna målats och förgyllts av Grise.⁴¹⁶ Orgelfasaden blev rikt förgylld och dekorerad med musicerande änglar och utgjorde en fin pendang till Tessin den yngres och Prechts barockaltare i högkoret.

11.6.9 Orgelns användning

Engelhardt begärde i november 1732 kol för orgelverkets behov över vintern. Rådman Frediani skulle låta hämta 3 eller 4 skrindor på torget för domkyrkans pengar.⁴¹⁷ Sådana inköp gjordes även fortsättningsvis i slutet av året.

I samband med frågan att Engelhardt skulle avsäga sig organisttjänsten 1733 anmärktes att han varken musicerat eller spelat på orgorna mer än något vid jul, sedan ej mera.⁴¹⁸

I maj 1735 klagade orgeltramparen Johan Hurtig över Engelhardt, som brukade stämma orgelverket på lördagarna, vilket väl bör tolkas så att orgelspel förekom regelbundet på söndagarna. Hurtig nämner en lördag för tre veckor sedan då han uppvaktat både förmiddag och eftermiddag samt lördagen för två veckor sedan då han infunnit sig till stämningen men blivit avvisad av Engelhardt, som sade sig ha skaffat en annan orgeltrampare.⁴¹⁹ Engelhardt begärde 1735 och 1736 hjälp av Cahman med småfel på orgelverket, något

⁴¹⁶ Upps domk dep 16f p. 259, 260.

⁴¹⁷ Udrp 1732 17/11 § 6

⁴¹⁸ Udrp 1733 23/1 § 2.

⁴¹⁹ Upps domk dep 5 nr 27/28.

som denne ej reagerade på.⁴²⁰ I augusti 1736 behandlade domkyrkorådet Engelhardts skriftliga uppsägning av organisttjänsten. Han hade utfört arbeten för verkets underhåll, ofta i största livsfara. Detta tillhörde egentligen orgelbyggarens syssla enligt honom. Engelhardt begärde att Cahman skulle kallas för besiktning av orgeln. Det ifrågasattes om inte organisten borde vårda orgelverket så att det ej förföll. Engelhardt svarade ”at det intet är en Orgnists syssla eller plicht, at forstå hwad Orgwårksbyggnad widkommer; emedan annat är, wara Orgbyggare, och annat wara orgnist”. Engelhardt förbehöll sig att kräva betalt för det arbete han gjort på orgelverket. Engelhardt hade några söndagar i rad ej spelat på orgeln. Han påstod att han trott att någon annan redan satts i hans ställe.⁴²¹

I december framhöll ärkebiskopen hur illa församlingen skulle tycka det vara, ifall det inte spelades på orgorna under julhelgen. Därför skulle Engelhardt anmodas att spela eller skaffa en ersättare tills man funnit en skicklig organist.⁴²² Engelhardt vägrade vid förnyad anmodan nästa år.⁴²³

Då Engelhardt definitivt av sagt sig organistbeställningen i slutet av 1737 och begärt inventering av verket, infann sig Ferdinand Zellbell den äldre och orgelbyggaren Olof Hedlund. De hindrades av Engelhardt, som ej infann sig med nycklar till läktaren. Domkyrkorådet beslöt att inventeringen skulle ske den 7 januari 1738 oavsett om Engelhardt medverkade eller ej.⁴²⁴ Han anmodades att återlämna nycklarna. Om han nekade skulle man göra nya nycklar och byta låsen. Så skedde uppenbarligen. Smeden Olof Laurell kvitterade i november ersättning för 22 dyrkade lås på orgelläktaren. Kostnaderna skulle dras på Engelhardts lön.⁴²⁵

Då Engelhardt inkallades till domkyrkorådet i mars 1738 presenterade han ett memorial där han fordrade 1 950 daler kopparmynt – 6 1/2 år à 300 daler – för nedlagd möda på orgelverket såsom orgelbyggare. Förutom sin tjänst som organist hade han hållit verket vid makt och bättrat på sådana fel som egentligen hörde till orgelbyggarens syssla. Ärendet bordlades genast då landshövdingen och prof Reftelius ej var närvarande.⁴²⁶

Tillfälliga organister fick spela på orgeln i fortsättningen. I oktober 1738 meddelades att Abraham Biörk några gånger spelat på orgelverket och gått

⁴²⁰ Udråp 1735 5/6 § 15, 1736 8/7 § 5.

⁴²¹ Udrp 1736 12/8 § 6.

⁴²² Udrp 1736 18/12 § 3.

⁴²³ Udrp 1737 19/12 § 1.

⁴²⁴ Udrp 1737 19/12, 1738 5/1.

⁴²⁵ Udrp 1738 12/1 § 4.

⁴²⁶ Udrp 1738 23/3 .

igenom det, varvid det var i samma tillstånd som när Zetterwall emottog det efter Zellbells inventering.⁴²⁷

En förnyad inventering gjordes vid orgelbyggare Olof Hedlunds genomstämning av verket 1739. Efter prutning av domkyrkorådet erhöll han 90 plåtar = 540 daler kopparmynt.⁴²⁸ Professor Solander erbjöd sig 1741 att övervaka att orgelverket inte tog skada när organisten stämde det.⁴²⁹

Engelhardt erbjöd sig att bli organist igen och blev i februari 1744 antagen mot skriftlig förklaring att själv inventera hela verket och laga eventuella fel på egen hand.⁴³⁰

Vid orgelinventering i maj 1744 från organisten Biörks änka gjordes en minutiös genomgång av verket. Då examinerades Oktava i huvudverket, varefter hela verket borde stämmas och den befanns vara varken rätt intonerad eller stämd. Detta var orsaken till att orgelverket inte kunnat spela tillsammans med de andra instrumenten.⁴³¹ I samband med orgelinvigningen 1731 hade Engelhardt begärt verktyg för att stämma orgelverket. Dessa tillverkades nu tillsammans med ljushållare vid spelbordet. Vita skinn för att reparera bälgarna inköptes samt återkommande gånger vit olja och lim.⁴³²

Domkyrkorådet bestämde att söndagen den 2 mars 1746 skulle spelas på orgorna när ”Nu tackar Gud allt folk” sjunges med anledning av Hennes Kgl Höghets förlossning. Brev skulle skickas till Engelhardt, som var i Stockholm att infinna sig eller skaffa någon som spelar i hans ställe.⁴³³

Kritik framfördes 1746 mot Engelhardt som, då han haft tillstånd att resa bort under fastlagstiden [då offentligt musicerande var förbjudet], stannat borta över pingst ”utan att göra den ringaste anstalt om orgelverkets tracterande i kyrkan”.⁴³⁴ Påföljande år anmärktes på för långa och onyttiga preludier till psalmer vid nattvardsgångar och andra tillfällen. Vidare mot att han eller något substitut stämde orgeln på lördagar eller motsvarande dagar då skriftermål hölls i domkyrkan.⁴³⁵ I augusti 1759 ville Engelhardt stämma orgeln som vanligt på lördagen men hade då funnit dörrarna till innerverket öppna och verket i oordning. Varken pedalen eller öververket gav någon ton, endast huvudverket var någorlunda användbart. Han fritog sig från ansvar. Han anhöll att nyckeln skulle förvaras hos en bestämd domkyrkobetjänt och

⁴²⁷ Udrp 1738 26/10 § 2.

⁴²⁸ Udrp 1740 10/3 § 8.

⁴²⁹ Udrp 1741 28/5 § 2.

⁴³⁰ Udrp 1742 25/1 §3, 1744 11/2 § 17.

⁴³¹ Udrp 1744 16/5 § 2.

⁴³² Upps domk dep 55 1744 22/9, dep 61 1745 8/10.

⁴³³ Udrp 1746 24/2 § 10.

⁴³⁴ Udrp 1746 21/8 § 6.

⁴³⁵ Udrp 1747 2/5 § 4.

utlämnas till honom vid behov.⁴³⁶ En kontrovers ledde några dagar senare till Engelhardts avstängning från organisttjänsten tills vidare. Söndagen då rådman Schultz, som fått i uppdrag att tjänstgöra tills vidare, skulle spela, hade han trängts undan av Engelhardt. Till nästa söndag, då rådman Holm eller dennes måg dir Wenman skulle tjänstgöra, kunde Wenman först efter ett högljutt uppträde med Engelhardt få spela. Vid aftonsången hade dock allt gått lugnt till.⁴³⁷

En inventering i maj 1765 från Engelhardts sterbhus var synnerligen detaljerad. Påtalade brister berodde på att verket ej renoverats på trettio år. Sterbhuset frikallades från ansvar. Reparation och målning skulle anstå tills verkets prydnade med bildhuggeri verkställes.⁴³⁸ I juli slöts kontrakt mellan Nils Söderström och Matthias Svahlberg och domkyrkorådet. Det omfattade rensning och lagning men ej förändring utan samtycke. Orgelbyggarna skulle svara för material, arbetslöner, kost och logi. Ersättningen 2 000 daler kopparmynt skulle utbetalas efter avsyning. I oktober inkom orgelbyggarna med 5 punkter rörande vidmakthållandet.⁴³⁹

Genom olika åtgärder förblev Cahmans orgel i bruk ända tills Åkermans orgel invigdes 1871.

Litteratur: Busser Utkast till beskrifning af Upsala, 1, s. 225f; Bengtsson, H., Estham, I., Unnerbäck, R.A. Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier s. 362–380; Frediani Uplands kyrkiors märckvärdigheter [del b] s. 1; Hülphers s. 183f, Tab III; Uppsala domkyrkas skrå 1638 s. 28f; Unnerbäck & al J. N. Cahman s. 63f.

⁴³⁶ Egenh. Upps domk dep 5 nr 38.

⁴³⁷ Orig 1759 8/9 borgmästare Pehr Herkepaus till domkyrkrådet. Upps domk dep 5 nr 67.

⁴³⁸ 1765 30/5 Upps domkap E V:140:2.

⁴³⁹ Upps domk dep 6.

I 2.6–34 ÖVRIGA INSTRUMENT FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITET

I 2.1–5 se del 1, s. 422.

Hit har förts uppgifter inte enbart om instrumenten utan även om deras användning.⁴⁴⁰

I 2.6 När Olaus Rudbeck var rektor 1662 försummade han sina föreläsningar och gav sin del av böterna till böteskassan och köpte därför 2 *fioler*, 1 *clavcymbal* jämte ett större antal *instrument*, som han uppsatte på ett register (saknas).⁴⁴¹ Det finns närmare detaljer om detta:

Till Academiens Music en Viol af Rosen, Rikz Cantzl. Musicant à 16 d smt,
ditto En Viol af Kinöl konungens Musicant för 19 d smt.

Joachim Rose var anställd hos De la Gardie 1663–76, i hovkapellet till 1679 då han återvände till De la Gardie. Bogislaus Kühnell tillhörde hovkapellet 1663–80. Båda var violinister.⁴⁴² En *Clav Cymbal dubbel* hade Rudbeck köpt av klockaren Samuel Johansson (B 4.3) för 35 riksdaler. Kyhlberg förmodar att detta var en pant lämnad kvar hos klockaren (se del 1, s. 359). Med ”dubbel” avsågs två register, varav det ena i 16’-läge.

I 2.7 På förslag av Olaus Rudbeck anbefallde kanslern i februari 1666 inköp för akademiens underhållsmedel av några musikinstrument som skulle överföras till rector cantus, vilken skulle förvara och vidmakthålla dem.⁴⁴³ Därför inköptes 2 *fioler och en sinka* och rector cantus skulle vid tjänstgöringens slut lämna dem ifrån sig.⁴⁴⁴

1 fiol	16 rdr
1 dito	7
1 sinca	2
Summa	25 rdr à 19½ mark = 40:20 d smt

⁴⁴⁰ Stormaktstidens instrument behandlas bl.a. av Gunno Klingfors, särskilt med hänsyn till hovkapellet 1620–1654 i uppsatsen ”At Upprätta een wälbeställt Music”. I *1600-talets ansikte*. S.-Å. Nilsson och M. Ramsay (red.). Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen 1997, s. 65–103. De frågor som där avhandlas är aktuella även för instrumenten i avsnitten I 2, I 4 och I 5.

⁴⁴¹ UUA(I) F XII b:1.

⁴⁴² Trobäck DelaG, s. 81; Kjellberg Kungl musiker, s. 451, 476.

⁴⁴³ 1666 10/2 p. 2. UUB U 81 a; Annerstedt Bihang 2 nr 27; Konzept RA Kanslersämb B:1.

⁴⁴⁴ UUA(II) G I a:29.

I 2.8 I Rudbecks försvarsskrift 1670 29/6 till universitetskanslern, ärkebiskopen, rektor och akademiska konsistoriet p. 24 anger han att han för egna medel inköpt instrument för 281 rdr.⁴⁴⁵

utan hvadh skiedt er til Musicens upkomst, skall vähl synes af alla dhe Instrument och [not]böcker iag der til kiöpt hafver (undantagandes de böcker som äro aff Academien och 2 Violer der till kiöpte) så belöper sigh alla Instrumenten som iag till Musicen har påkostat 281 Rixdaler, oräknandes alla stränger, foder, stråker, och ett och annat smått som iag ingen räkenskap veet på

I 2.9 Skolans *basfiol*, sannolikt den som anskaffats 1641 (del 1, I 2.3), hade 1670 tagits från rector cantus av notarien Olaus Beckius (B 1.219) för att förhindra förskingring.

I 2.10 Rector cantus Carolus Petri Wallinus (B 1.192) beviljades i december 1671 till *strängar* 10 d kmt av kyrkan, 10 d av akademien och 5 d av skolan.

I 2.11 Ingellus Canuti Biörnkrou (B 1.248) och landsmannen Paul Lundeberg (B 1.258) hade i juli 1673 spelat på Nya Torget på väg till Lundebergs bostad och då blivit överfallna av 4 soldater, varvid en *teorb tillhörig musiken* och värderad till 40 rdr förstördes. Vid vittnesmål av Harald Vallerius gjorde han jämförelse med Olaus Rudbecks instrument, som han ansåg ej gå upp mot detta.

I 2.12 Christian Schultz (B 2.7) som spelade alla *blåsinstrument* fick ett stipendierum på kommunitetet sommaren 1673. I mars 1674 anklagades han av rector cantus C. P. Wallin angående en *fiolstråke* tillhörande musiken. Om han inte skaffade igen den skulle han sättas i prubban.⁴⁴⁶ Efter 8 dagar där ansågs han ha gottgjort stråken. Schultz hade tidigare skänkt den till Bengt Reenfelt (B 1.234) men sedan återtagit den.⁴⁴⁷

I 2.13 I mars 1675 behandlades en grassation där fem namngivna, bl.a. Gabriel Phragmenius (B 1.244) och Ingellus Biörnkrou (B 1.248), trallat och dansat och även spelat på *luta*.⁴⁴⁸

I 2.14 Olaus Rudbeck rekommenderade i oktober 1675 Harald Vallerius ”och nu uthi H.K. Majestets cröningh [Karl XI:s, september 1675], der han hade componerat dätt stycket som då musicerades medh *vocal stemmor, dulcianer, violer, skalmajor, sinkor och trumpeter* på de orden: *Gudh giffwe*

⁴⁴⁵ Kopia KB O.20.

⁴⁴⁶ Uakp 1674 18/3 § 10.

⁴⁴⁷ Uakp (minus) 1674 11/4 § 4.

⁴⁴⁸ Uakp 1675 3/3 § 1.

wårom konungh och al öffwerheet etc. Han spelar sin viol, *skalmelia, dulcian, basun, vliot* [blockflöjt] perfect, och så perfect *en general baass*".

I 2.15 Rudbeck angav 1676 att Olaus Beckius (B 1.219) fått tjänsten att "uppehålla musiken för sin sköna röst och snellheten [skickligheten] på *Viol och andra instrument*".

I 2.16 Slaget vid Lund ägde rum 1676 4/12. Tacksägelsedagen var påbjuden till 1677 24/1. I Uppsala framfördes "nach gehaltenem Danckfest auff der Upsahlischen Academia in einer Abend Music" ett "Triumphs Ode" av Gustav Düben för 2C, B, cemb (Davidsson Sv Musiktryck nr 61). Texten anges vara av en tysk student där. Samma musik med titeln "Aria von der Lundschen Batallia" so in Ubsal bei der Oration beliebt wndt musicieret worden mit 3 vocal Stimmen wndt mit einer Sinfonia vnd Ritornello" (2S,B, 2vl, bc). Denna version kan ha framförts vid Olaus Fontins oration över slagen vid Lund och Halmstad 1677 27/5.⁴⁴⁹

I 2.17 *Basuner* hade anskaffats på 1640-talet (se del 1, s. 422). Vid inventering 1681 av skolans instrument angav tillträdande rektor Ericus Kidronius, "Undertecknat bekänner sig hafwa hört af H. Mag. Haraldo Vallerio at han några basuner hoos sig hafwer, som Scholan tillhör".⁴⁵⁰ De förekommer ännu i domkyrkoinventarium 1693 6/5 där det anges "Wed Scholan finnes inge Musicaliske Instrumenter uthan allenast 3 ½ st:n obrukelige *Basuner*, hwilka Rector Scholae om händer hafwer".⁴⁵¹

I 2.18 Olaus Rudbeck (B 1.146) offererade i november 1685 sin *basfiol* till domkyrkan för 120 d kmt. Prof. Vallerius och annan god man som förstod sig på musik skulle värdera den. Rudbeck uppgav sig ha betalat 130 d kmt samt 9 d för *strängar* och "en *skrufstråka* af M: Philip giord för 6 d." Kvitto på försäljningen i december.⁴⁵² Förnyad uppgift juli 1689 då skåp för basfiolen byggdes vid nya orgeln.⁴⁵³

I 2.19 1685 "Register över inventarium på alle dhe Musicaliske instrumenter som prof. H. Olaus Rudbeck till musikens underhåld [vidmakt-hållande] köpt hafwer". Bilaga AS till Olaus Rudbecks försvarsskrift 1685 25/3 riktad till kansler M. G. De la Gardie.⁴⁵⁴ "Föruthan lutor, bandorer, citrinkia, Davids harpa, små flöiter och skalmajor som eij pläga brukas i

⁴⁴⁹ Schildt Hyllningsmusik, s. 44f.

⁴⁵⁰ Kopia av äldre inventarier i ULA Upps domkap G II 1 a:1c.

⁴⁵¹ ULA Upps domk dep 16 b p. 72.

⁴⁵² 1685 9/12 Upps domk dep 54 (b) (XIII), p. 191, 192.

⁴⁵³ Udrp 1689 14/7 § 1. Smeden mästare Lars för 4 lås och 6 gångjärn till skåpet på nya orgorna för kyrkans basfiol köpt av Olaus Rudbeck 12 d kmt.

⁴⁵⁴ Bref nr 87, Norlind TK 3, s. 80 som delvis felaktigt antar att namnen utvisar instrumentbyggare och platsen där de tillverkats. Jfr I 2.6.

kyrkan”. Instrumenten är kormässigt ordnade: stråkinstrument 11 stycken, block-flöjter (8), skalmejor och dulcianer (7), sinkor (8), tangentinstrument (3), knäppinstrument (1). Tillkommer ytterligare knäppinstrument (4+) samt militärinstrumenten små flöjter (pipor) och skalmejor.⁴⁵⁵

	Discantviol	Rdr
1.	Rosens viol	10
2.	Kynils viol	12
3.	Celteni viol	4
4.	Amsterd. viol	5
5.	Hamburg. viol	4
6.	D:o	4
7.	D:o	3
8.	Altviol	8
9.	Tenorviol sive viol de Braz	12
10.	Basviol	20
11.	Quart Basviol	22
	Flöiter	
12.	Elfwenbens flöit	4
13.	Ebenholts flöit	3
14.	Alt flöit	3
15.	D:o	3
16.	Tenor flöit	3
17.	D:o	3
18.	Basflöit	4
19.	Qvart Basflöit	4
	Skalmejor	
20.	Skalmeja	4
21.	D:o	4
22.	Altskalmeja	8
	Dulcianer	
23.	Tenor Dulcian	12
24.	D:o	12
25.	Bas Dulcian	12
26.	Dubbel dulcian	16
	[Sinkor]	
27.	Cornetinkin	8
28.	Cornet	6
29.	Cornet	6
30.	Cornet	8
31.	Cornet	8
32.	Cornett: Muto	7
33.	Corn. d:o	7
34.	Tenor Cornet sive serpan [serpent]	10
	[Klaverinstrument]	
35.	Litet Spinet	10

⁴⁵⁵ Analys av instrumenten i Norlind TK 3, s. 81.

36.	Octav Spinet	15
37.	Clav. Cymbal	30
	[Knäppinstrument]	
38.	Theorb	
	Summa Rdr	330

Fig 21. *Inventarium 1685 över Olaus Rudbecks instrument.*

I 2.20 På hösten 1690 hade Zellinger en lönefordran av kyrkan för 5 1/2 års tjänst som organist à 150 d kmt, dvs. 825 d. Därav hade utbetalats 477 d. Återstoden 348 d skulle innehållas tills betalning skett av *de fioler från Gävle* som fanns hos herr Bråd samt andra skulder.⁴⁵⁶ Betalningen av fiolerna till Marcus Holst från Gävle reglerades i april 1693 genom avdrag av 75 d kmt från Zellingens lön från kyrkan.⁴⁵⁷

I 2.21 Petter P:son Dijkman (B 1.237) var landssekreterare i Uppsala län när han 1695 till befallningsman Ludert Emporagrius betalade den *fiol* som denne krävt åter av Zellinger. Målet avskrevs därför.⁴⁵⁸

I 2.22 I domkyrkoinventarium 1693 6/5 återfinns på orgelläktaren i ett skåp en *basfiol och stråke* i medfaret skick: 1 stor basfiol, sönder "baak till på bådhe sijdorne och fram på ändan ett stycke borta", 1 stråke med skruv i änden och 2 strängar på fiolen [basfiolen]. Instrumentet hade 1685 sålts av Rudbeck.

I 2.23 Under Jubelfesten 1693 till 100-årsminnet av Uppsala mötes beslut framfördes under fastlagssöndagen 26/2: "För, [före och] efter predikan och communionen [under nattvarden] höll Doctor Olof Rudbeck med twännestycken sina Döttrar [Johanna Christina, Wendela] en härlig musik. Om aftonen kl 7 uptändes ljus i alla fenster. Emedlertid [under tiden] speltes *pukor, trummor, skalmeyor och violer*. Studenterne skuto [sköt] och woro lustige hela natten."

Karl XI, hovet och hovkapellet hade den 26/2 firat jubelfesten i Storkyrkan men de fortsatte de följande dagarna i Uppsala Vid den teol doktors-promotionen i domkyrkan fredagen 3/3 sjöng först hela församlingen *Jerusalem du höga stad* sedan utfördes musik av det förstärkta hovkapellet. Bl.a. framfördes efter predikan *O Gud wij lofwe tig* "på tre Chorer med Trumetter, Skallmeyor och andra Instrumenter samt vocalstämmor".⁴⁵⁹ Efter predikan musicerades åter under det att kungligheter, hovet, officianterna

⁴⁵⁶ KKA 1. prov kont nummerserie 145:1 Hööks obs p. 80.

⁴⁵⁷ ULA, Upps domk dep 54 (b) (XVII b) p. 953, 972 1693 29/4.

⁴⁵⁸ Uakp 1695 25/5, 26/6 § 2.

⁴⁵⁹ Maria Schildt har påvisat att i ett kyrkoordningsförslag från 1685 heter det till exempel: "vid höga Verdslige Högtider, såsom Klg. Kröningar, Klg. Bröllop, Tacksägelse för Segervinningar, måge Bibliske texter siungas på Latin uti Coral Music, ther vid kunne ock Pukor, Trummeter och Pipor brukas, aldeles effter som Vi thet förordne".

och akademistaten intog sina platser i koret. Tillresta ”fruntimber” tog plats på uppbyggda läktare i koromgången. Under vacker musik avtågade man ut ur kyrkan. Bland de utsocknes musikerna var även ”orgnisten i Gefle” Ludert Dijkman. Därefter följde middag för de inbjudna på slottet. Man drack skålar för kungen ackompanjerade av pukor, trumpeter och kanonsalut.⁴⁶⁰ Taffelmusik har sannolikt förekommit.

Till ”Orgnisten [Zellinger] för des beswär i Jubelfästen effter consistorij sluth d. 1 April” utbetalades 36 d kmt (= 12 d smt)⁴⁶¹ och från teologie doktorerna och konsistoriet betalades 28 d smt ”giffwet till Musicanterne för sitt omaak”.⁴⁶² De hade spelat på en läktare över dörren till stora auditoriet i den gamla, för detta tillfälle ombyggda, universitetsbyggnaden, Academia Carolina. De spelade i början och i slutet av varje session måndag till torsdag 27/2 – 2/3 1693.⁴⁶³ Till tillfället präglades en jubelfestmedalj. Zellingers exemplar ärvdes av styvdottern Johanna Jacobine von Wulffen.

I 2.24 I Rudbecks rekommendationsbrev 1693 beröms Israel Pourell (B 1.348) som ”är den endeste och förste bland studenterne här wijdh detta Kongl Universitetet som sigh med det wackra Instrumentet *K: Davids Harpa* befattat hafwer, som är så mycket mehr lofwärdt, som han uthan någon anledning [anvisning] eller någors Instruction derpå nådt en wacker perfection”.

I 2.25 Från högtiden i domkyrkan 1698 3/3 med anledning av Karl XII:s kröning året innan meddelade studenten Johannes Björling (B 1.415) musikinslagen i brev till sina föräldrar.

På orgelläktaren i väster upptogs en vidlyftig musik av 30 violer

Efter trosbekännelsen sjöngs koralen *Herren vår Gud vare dig blid* av hela församlingen med två instämmande orglar

Medan bibeltexten och tron sjöngs ”delade sig musikanterna, varibland voro många professorer och lärda studenter i 4 *chorer*” i de fyra väderstrecken

Musicerades åter – för mindre antal *viol*er och 4 *röster* – framfört av Olaus Rudbeck, hans döttrar Johanna Christina och Wendela (B 5.7, B 5.8) och måg, häradshövding Petrus Nobelius (B 1.351).

Efter predikan sjöngs ”det anderika *O Gud vi lofve tig* av alla chorerna tillika med pipor och skalmajor, rätt helt långsamt och admirable [beundransvärt] väl, så att chorerna sjöngo var sin vers och såunda hela kyrkan kring”

Efter välsignelsen hördes ”från stora orgorna av den skönaste trumpetstämman ett ljuvligt och välklingade ljud, vilket af alla chorerna besvarades med ett stort antal av diskant- och basfioler, cymbaler [cembali], orgor, skalmajor, trumpeter och pukor så att ljuvligheten hela kyrkan fyllde och folket av förnöjelse satt i häpenhet”.

⁴⁶⁰ Ibidem s. 98.

⁴⁶¹ UUA (II) G I b:56; Uakp 1693 1/4 § 10.

⁴⁶² Upps domk dep 1 (a), p. 300, 1693 29/4; kvittens av Zellinger i avskrift p. 305 1693 13/5.

⁴⁶³ Wrangel Jubelfesten s. 86.

Instrumenten motsvarar den redogörelse som Johan Eenberg gjorde av Rudbecks instrument 1704 (I 4.97).

I 2.26 Vid den polske ambassadören Francisek Galeckis besök i Uppsala den 25 april 1699 var Christian Zellinger i verksamhet som organist och ledare av akademiska kapellet. Skalmejblåsare som nämnes här kan möjligen ha tillhört Upplands regemente. De blåste touche tillsammans med salutkanonerna, som ägdes av Rudbeck. Akademiska kapellet förfogade annars över både skalmajor och de andra instrumenten som uppräknas. Rudbeck beskrev besöket i brev samma dag till kanslern (se nedan) och det gjorde även rector illustris Carl Gyllenborg, som var ansvarig för det.⁴⁶⁴ Under besöket i domkyrkan på förmiddagen spelade Zellinger på *H. H. Cahmans nya orgel* som förevisades för Galecki. Vid middagsmåltiden i kanslern Bengt Oxenstiernas gård, som började kl. 1 och slutade kl. 6, blev Galecki trakterad ”medh en vacker [taffel]music af en *chor à 4 lutor*, en *viol d’amour ok bassviol*, sedan af en *chor violer* bestående af 12 violister ok *clavcymbal*, sedan af en *chor håboar*”. När skålar dracks ”skiöts medh 16 heel och halfpundiga stycken [...] ok dätt under en *heel choor af skalmeye blåsare ok dulcianer*”. Carl Gyllenborg meddelade i sitt brev samma dag att det var 16 à 20 musikanter. Efter ett besök vid Gamla Uppsala under kvällen, kom ambassadören tillbaka och då stod ”alla musicanter [in]för honom i trappan och spelte hvilcket han en godh stundh påhörde”. Före sin avfärd ville han besöka Rudbeck och inbjöds då till aftonmåltid. Medan han fick vänta i två timmar på att måltiden tillreddes fick han lyssna på ”music af *skalmeye blåsarena*”. Av Gyllenborg förärades han då en *lapptrumma med stock*. Måltiden varade till kl 11 och då han gick över Nya Torget på hemvägen blev han stående när 16 stycken avlossades och *skalmeyblåsarna* spelade.

I 2.27 Domkyrkorådet beslöt i augusti 1700 att av Olaus Rudbeck till ”Capellet” inköpa två *tenorfioler* för 4 rdr.

I 2.28 Instrumenten förvarades som det synes i domkyrkan. Att både ”Domkyrkans och Akademiens instrumenter och [musik]Stycken blifwit i Domkyrkian opbrände” i branden 1702 berodde på Christian Zellingers slarv med nyckeln enligt domprost L. Molin 1708 5/2.

I 2.29 Bland Christian Zellingers (B 2.9) yrkanden 1707 fanns ”att han Instrumenterne med dess tilbehör af egna fattige medell måst underhålla”. Häremot genmålde domprost Lars Molin: ”Hwad instrumenter han med egna medel vunderhållit för kyrkiomusiqven skull, kan man ei eller så egenteligen

⁴⁶⁴ RA Kanslersämbetet enligt rector illustris Carl Gyllenborg till kanslern 1699 25/4 Annerstedt Bihang 3 nr 17; Moberg Rudbeck, s. 199f; Norlind TK 3, s. 88.

weta, effter musiqven sällan är hållen, och *musicanterna sielfwa* med sådana mästadelen lära wara försedd”.

I 2.30 1726 skrev de 8 musikstipendiaterna till domkapitlet och till akad konsistoriet att man inte kunde leva på stipendiet i klass 2. De krävde sockenpenningar för 1725 eller att bli placerade i stipendieklass 1. De måste stanna över högtiderna och mutationis rectoratus, varför enbart stipendium i klass 2 på 60 d kmt ej räckte till uppehälle och resor mellan terminerna förutom *kostnader för instrument, strängar och musikalier*. Trots beteckningen ”stipendium perpetuum” hade få av musici tillfälle att utnyttja stipendiet mer än 5 ½ år. Dessutom måste de gå som exspektanter i flera år. Anledningen till utebliven löneförstärkning från socknarna var den nya skolordningen av 1724, vilken medförde indragning av socknarna till skolan.

I 2.31 Eric Burmans (B 1.479) memorial till domkyrkorådet 1727 9/5 påminnande om sin lön som endast director musices och augmentet, vilket han fått därför att han ”ärligen” köpt och *underhållit instrument och skaffat noter*.⁴⁶⁵

I 2.32 I memorial till domkyrkorådet 1727 1/8 anför Eric Burman (B 1.479) ”Om ett par *Pukor* till musiquen i Domkyrkjan skulle kunna inlösas för 30 Plåtar, som en annan gång ej torde kunna fås under 40 Plr”. Det blev nekande beslut.

I 2.33 I brev till justitiekanslern 1729 1/7 anhåller Eric Burman (B 1.479) om kungl konfirmation på sysslan som inspector musices och augmentet på 187 1/2 d smt, så länge som han uppfyller det som i k brevet 1721 1/4 motsvarade augmentet bl.a. ”att jag med mina *instrumenter och musicalier* domkyrkian, som alsintet sådant sjelf eger, *betjenar*”.⁴⁶⁶

I 2.34 Som biblioteksamanuens lämnade Jacob Törner (B 1.478) i februari 1730 en förteckning på de maskiner och saker som han lagat i biblioteket och kabinettet.⁴⁶⁷ Bibl Georg Wallin anser att hans begäran om 10 plåtar för reparation av [det augsburgska] *konstklaveret* är för hög. En reparation i juli 1707 kostade endast 24 d kmt.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Orig ULA Upps domkap dep 5 nr 116.

⁴⁶⁶ Orig egenhändigt RA Justitiekanslersämbetet E III a:9.

⁴⁶⁷ Egenhändigt 1730 28/2. UUA(I) E III a:29 p 249–254.

⁴⁶⁸ Egenhändigt 1730 19/3. UUA(I) E III a:29 p 518f.

I 3.2 INSTRUMENT I STADENS ÄGO

I 3.1 se del 1, s. 423.

Här har sammanförts notiser om stadens trummor. Det är fråga om marschtrummor med skinn på båda ändarna av en cylinder av trä. Skinnen är spända över ringar av trä (gjordar). För att spänna skinnen är de sammanbundna med rep, som parvis har läderstroppar som spänner repen. Mot det undre skinnet är en sejare spänd. Den utgörs av en eller flera strängar som vibrerar mot skinnet och ger övertoner (ett skorrande ljud).⁴⁶⁹ Borgargardets löjtnant Johan Jönssons trumslagare lagade trumman. Erik Fluw betalades för att reparera stadens trumma. Staden lät reparera och laga ännu en trumma 1669.⁴⁷⁰

Beslöts lagning 1688 av den trumma med trasiga gjordar.⁴⁷¹

Till inköp av en trumma 1691 utgavs 16 d kmt.⁴⁷²

En trumma skall av staden sättas upp 1695 med nya rep och ny gjord.⁴⁷³ Borgmästare Lohrman till landsh Hoghusen med begäran av assignation för lagning av en av stadens trummor 1701: nytt skinn med arbetslön 2 d kmt. Dessutom ”till Sejare på en trumma som felas” 12 öre kmt.⁴⁷⁴ Ett kalvskinn att laga en stadens trumma med 1701 kostade 20 öre kmt.⁴⁷⁵

I 4.24–120 INSTRUMENT I PRIVAT ÄGO

I 4.1–23 se del 1, s. 423.

Hit har förts uppgifter inte enbart om instrumenten utan även om deras användning (dock ej orglar). Studentnationernas instrument betraktas här som privata. En oklarhet som ännu förekommer här beträffande instrument tillhörande musikensemblen och instrument tillhörande Olaus Rudbeck själv diskuteras och avgörs i min artikel *Instrumentsamlingar i Uppsala under stormaktstiden*.⁴⁷⁶ Där framgår att Rudbeck för egna pengar köpt instrument för musikensemblen. Han ansåg sig därför äga instrumenten. De ställdes till förfogande för tjänstgörande rector cantus.

⁴⁶⁹ Vänligt meddelande i mejl 2021-03-10 från Anders Ahliny

⁴⁷⁰ ULA Uppsala stad I H I a:1, s. 3, 4.

⁴⁷¹ Dombok 1688 30/6.

⁴⁷² Dombok 1691 3/2.

⁴⁷³ Dombok 1695 23/12.

⁴⁷⁴ Uppsala länsstyr, landskontoret, rött nr 936 1701 1/2.

⁴⁷⁵ Dombok 1701 13/2.

⁴⁷⁶ *Tidig Musik* 4/2020 s. 20–23.

I 4.24 ”Paa et kammer haffde han omkring på veggene, sina instrumenta Musica, Lute, Harpe, bandor, en hop *Flöijter*” enligt den danske läkaren Gerhard Stalhoff 1660 som besökt Olaus Rudbeck (B 1.146).⁴⁷⁷

I 4.25 Daniel Rydelius (B 1.217) hade i april 1663 grasserat och spelat på sin *fiol* och sedan hämtat sin *pipa* för att ”taga Echo på Slotzbacken”. Vakten beslagtog instrumenten.

I 4.26 Bröderna Johannes och Petrus Julinus dömdes till tyst relegation (se del 1, s. 310). Trots det skedde avfärden från staden i november 1663 med ”blåsande och *trompetande*”.⁴⁷⁸

I 4.27 Olaus Magni Teelman (B 1.206) klagade 12/4 1665 på Simon Bask för en *fiol* som denne slagit sönder för Teelman, som begärde 5 rdr för den. Bask erkände men begärde nedsättning av summan ”efter Olaus hafwer den deel sielf sönderslagit som heel war, när han kom till Bask andre dagen”.

I 4.28 Inventarium för Södermanlands nation 1665. Landskapets *diskantzfiol* med foder, stråke och fulla strängar. Södermanlands nation. Konvent 1665 24/1:

För dett Fiolen brukades	0:24
För en Sträng dertill	0:20
Dito en Sträng till <i>Bassfiolen</i> som var länt [lånad]	0:20
Noch en tiåk [tjock] sträng som gick af der på	0:24

I 4.29 [1666] Inventarium för Södermanlands nation: Landskapetz *discantzfiol*, dito *baasfiol*.

I 4.30 Bouppteckning efter rådman och handelsman Niels Simonsson Wollimhaus 1666 28/2. Bland gatubodsgodset även 2 *diskantzfioler* à 6 d kmt.⁴⁷⁹

I 4.31 Förhör angående soldaten Matz hastiga död i skräddaren Gustaf Schultz gård. Framgår att Matz spelat på *nyckelharpa*.⁴⁸⁰

I 4.32 Vid rannsakingen om en stor grassation i distingsmarknaden 1667 sägs Daniel Olai Plantin (B 1.227) ”föra itt oroligt wäsende i staden, och som offtest vistas på gatorne medh en *fiol* och annat oskick, så att intet godt af honom spöries.”

I 4.33 M. G. De la Gardie önskar i mars 1667 att dansmästare Jean Duval (B 2.5) lär Johan Christopherson Roman att dansa och att spela *fiol* och *luta*.

I 4.34 Senast i november 1667 måste man på Södermanlands nation ta itu med ett vexationsfall. Petrus Fernelius (B 1.228) hade en kväll skickat novitien Samuel Fougman till Nicolaus Eenhörning (B 1.213) ”effter Spehl”.

⁴⁷⁷ Itinerarium Sueticum, UUB S 28 bf 102r citerat i E. Lewenhaupt. ”Uppsala och dess omgifningar 1660”. *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 3 (1896–1896), s. 288–305, här s. 298.

⁴⁷⁸ Konsistoriet till K Maj:t mars? 1664. Registratur UUA(I) B I a:1 p. 72.

⁴⁷⁹ Upps stadsarkiv (I) F I:1.

⁴⁸⁰ Ukäp 1666 28/5.

Denne var emellertid inte inne, utan satt och åt hos värden. Detta visste ej Fougman. Han ”gick altså der medh tilbakas bådhe *Cittra och Fijohl*.”

I 4.35 Prof Fegræus ankom till staden i november 1667 ”med 2 *trumetarre* som hela dagen blåste och der till *Skiutande*”.⁴⁸¹

I 4.36 Vt 1668 hade Abrahamus Ruuth (B 1.195) ett kravmål mot studenten Johannes Schroderus (B 1.198) angående en *Buxboms Flööt* (se del 1, s. 310)

I 4.37 Hans Berghem var i oktober 1669 anklagad av sin svärstyvfar mästern Henrik Solle, bagare, angående beskyllning för att ha tagit ett *regal*.⁴⁸²

I 4.38 Inventarium för Södermanlands nation 1668: ”*Discantz och Bassfiol*”. *Basfiolen* skulle 1669 inlösas och uppskrivas på Hussens pant (se nedan).

I 4.39 Södermanlands nations konvent maj 1669 är ”kostat på *Diskantzfiolen* som föllier *Nembl*”:

4 st knafrar ad 3 ör	0:12
1 st stall ad 8 ör	0:8
Nytt strängbool	0:28
Stråke ny medh tafuel [tagel]	3:16
3 st grannaste strängiarna ad 8 ör	<u>0:24</u>
	5:24

I 4.40 Södermanlands nations *basfiol* hade varit på reparation och inlöstes på Johannes Johannis Huss (B 1.214) pant 1669 24/3. ”Är kostat på *Baasfiolen* som föllier [NB 5 strängar]”.⁴⁸³

Snickaren som lagade honom	6 d kmt
Målaren som målade honom	1:8
För den groweste strängen	0:24
De tuåå strengarne der näst	0:28
Noch dee tuå grannaste och så	<u>0:28</u>
	9:24

I 4.41 1669 Inventarium Södermanlands nation:

6. Landskapz *Baasfiol* nyss vplagedh med nie [nya] fulle strängar och stråka
7. Landskapz *Diskantzfiol* vplaget medh sine fulle strängar och stråke. Item Fodher till honom

I 4.42 Andreas Drossander (B 1.245) hade till sörmlänningarnas konvent 1669 12/12 lånat ut sin *marintrumpet*, som dock slogs sönder av Olaus Aredius. Den inlöstes 1670/71 för 2 rdr in Specie = 10:16 d kmt.

⁴⁸¹ Olaus Rudbeck till kanslern. RA Kanslersämb E II:3.

⁴⁸² Dombok 1669 30/10. RA Uppsala län 19.

⁴⁸³ UUB U 1003a [p. 43].

I 4.43 1669 konvent i Västmanland-Dala nation:

Quint till <i>Bassfiolen</i> [sträng]	0:12
Organisten [Johannes Zellinger] för sitt omak	2 rdr specie =10:16
fiolisten	3 caroliner =4:24

I 4.44 I ett mål 1670 20/8 nämns att soldaten? Hans i Kräby kom ”med en *nyckelgijga*”.⁴⁸⁴

I 4.45 Prof. Petrus Liungs drängpojke hade 1670 stulit pengar från sin husbonde och bl.a. ”kiöptes Fiolstränger för 1 d.r kmt”.⁴⁸⁵

I 4.46 Måns Jonsson från Sala åtalades i april 1671 för upprepad nattlig ölförsäljning, särskilt i söndags efter kl 1 då studenter druckit och *dansat* hela natten. Han svarade att det var några kamrater till hans son som inbjudits. En av dem spelade *fiol* och den andre på ”*chitara*”.⁴⁸⁶

I 4.47 Vid konvent i Smålands nation 1671 gavs för hyra av *regalen* 3:4 d kmt. Detta hade även skett i maj 1648 (se del 1, s. 97).

I 4.48 Mål i akademiska konsistoriet 1673 3/12: Svarvaren mot studenten Jonas Hietteman (UM 1673). I prot nämns spel på *nyckelharpa* samt värdens-svarvarens *sång av tyska visor*.⁴⁸⁷

I 4.49 Angående studentbråk 13 december 1673. ”först blåstes det i *Trumeter*”.⁴⁸⁸

I 4.50 Studentbråk i april 1674 vid Cortegardet [stadsvaktens kur] och sönderslagning av postmästarens fönster en natt under den tid då Christian Schultz (B 2.7) satt i prubban för fiolstråken. 30 personer med *fioler* var utklädda och svärtade i ansiktet: det var dans och spel i en kammare mitt emot Lohrmans källare.

I 4.51 Grassationsmål i november 1674 då fyra *studenter* hade blåst *skaljmeja* på Lohrmans källare och Johannes Sundelius (B 1.285) även *spelat fiol* på gatan.

I 4.52 Likaledes i november 1674 förevar en grassation då Sveno Wimmelius spelat *fiol*.

I 4.53 Om pojken Pelles hastiga död vittnades i januari 1675: onsdag 8 dagar före julafton var han så lustig i Clas Cramers stuga att han dansade *linvävardansen* och Jöns Nilsson spelte på *klaver* eller *regal*.⁴⁸⁹

I 4.54 Magnus Hofberg (B 1.272) nämndes som *spelman* vid en grassation vid distingen 1675 tillsammans med organistsonen Christian Zellinger (B 2.9).

⁴⁸⁴ Ukäp 1670 20/8.

⁴⁸⁵ Ukäp 1670 26/3 § 4.

⁴⁸⁶ Ukäp 1671 11/4.

⁴⁸⁷ Ukäp 1673 3/12.

⁴⁸⁸ Ukäp 1673 13/12 § 3.

⁴⁸⁹ Ukäp 1675 29/1.

Bland de anklagade var Johannes Dijkman (B 1.221).⁴⁹⁰ Det talas om en *basfiol* (Hofberg var bassist) och en *liten fiol*. Man spelade och trallade.

I 4.55 Aftonen före vårfrudagen 1675 var apotekarsonen Petrus Gottfried (B 1.281) tillsammans med spelmannen Olof Zellinger (B 5.3) inblandad i en grassation där man bland annat spelat på torget. Gottfried sades haft en *fiol* i handen då han skulle följa Zellinger hem.⁴⁹¹

I 4.56 11 personer utom pojken som bar *basfiolen* tågade med 2 eller 3 spelande i januari 1676. Drysander hade skaffat spelmännen.⁴⁹² De var alla unga och hade ”ingen intention att göra oväsendet uthan allenast att speela” som Sveno Schenström (B 1.297) förklarade.

I 4.57 I mars 1676 hade sex studenter tågat två i bredd med dragna svärd och spel av två *fioler*.⁴⁹³

I 4.58 Dödsbo 1676 4/1 efter stadsadvokaten Iahan Rydelius (Johannes Israelis Rydelius, B 1.218) [urarva konkurs]: ”*Luuta medh Foder*” 40 d kmt mm.⁴⁹⁴

I 4.59 I juni 1679 var rannsaking med fyra grassanter, däribland Daniel Husselius (B 1.306) och Andreas Hedenius (B 1.305) som anklagades för att ha bråkat, haft sönder plank vid Petrus Rudbeckius hus, *spelat med 2 fioler och sjungit*.⁴⁹⁵

I 4.60 ”Knijfsmeds Lasse” Sahlman (B 1.253) hade i juni 1676 i sällskap med Hedræus gått ”ut på gället och speela”. Sedan hade han fått sällskap med tre studenter till staden att dricka öl. Av dem trampade sedan Ulmskog sönder Sahlmans *fiol*.

I 4.61 I ett grassationsmål julen 1676 hade Georg Eyking (B 1.300) och Daniel Dijkman (B 1.271) vittnat att de gått till torget för att spela. Sällskapet bar förklädnad och vapen men Dijkman, som sades vara upphovsmannen, var obehäpnad och ej utklädd. Han hade en *fiol*.

I 4.62 Johannes Gilnæus (B 1.309) betalade läsåret 1677/78 ”Cornutz och Absolutions Penningar” till Södermanlands nation med 15:21 d kmt och fick tillsammans med bröderna Johannes och Gustaf Mellring (B 1.311 och B 1.310) 2 d kmt ”*at kiöpa sig strängar före*” till nationskonventet, där de uppenbarligen spelat stråkinstrument.

⁴⁹⁰ Uakp 1675 27/2, 10/3.

⁴⁹¹ Uakp 1675 14/4 § 3; Del 1 s. 343.

⁴⁹² Uakp 1676 22/1, 29/1.

⁴⁹³ Uakp 1676 22/3.

⁴⁹⁴ SSA Justitiekoll, Boupp o arvsskiften (mindre serie) 1665–1699 217r-241r.

⁴⁹⁵ Uakp 1679 4/6 § 9.

I 4.63 Åtalades i mars 1678 rådman Olof Hellmans änka Kristin Ersdtr. På hemvägen från söndagens aftonsång hade man sett någon stå i hennes fönster och spela *cittra*. Hon bestred att hon hållit *dans- och lekstuga*.⁴⁹⁶

I 4.64 Novitier följde i mars 1678 Petrus Bergman till sitt kvarter och blev där en stund och *sjöng* och gjorde vad den äldre landsmannen Petrus Osenius begärde (B 1.265). Ett par *pukor* stod under bordet. Bergman slog en stund på dem.

I 4.65 Isaacus Ström (B 1.308) synes ha ägt en *marintrumpet* som han skulle ha underhållit sina kamrater med på nationskonventet vt 1678. Han kastade emellertid ut instrumentet genom dörren och råkade i slagsmål med kassören Johannes Juhlbeck, vilket landskapet avdömde 1/5. S. fick böta och göra offentlig avbön. Anledningen var "...att det därför skedde att strängen var för grof och han intet medh dess elaka låth wille Landz-mennena förtörna".

I 4.66 Bråk mellan västmanlänningar och värmlänningar i december 1680. De förra hade firat rektoratsdagen i stillhet på Leijmans källare. 2 gotlänningar hade *fioler* med sig att spela på gatan. Värmlänningarna hade haft en gotlänning med sig som spelat för dem på fiol.⁴⁹⁷

I 4.67 Östgötska novitier hade förleden Olsmässa [29/7] 1681 två dagar i rad druckit och tumulterat med en ej namngiven *trumpetare*.⁴⁹⁸

I 4.68 I ett grassationsmål vt 1681 mot Israel Fernelius (B 1.296) och Carsten Printz (B 1.329) pressades Fernelius hårt om han själv varit med eller om grassanterna haft hans *fiol* till låns. Han nekade envist, men det kom fram att han vid andra tillfällen spelat i kamratlaget. Hans granne ovanpå bestyrkte att F. varit hemma grassationsnatten: "Han spelade och om afftonen, men om det var på *fiol* eller *claver* weet iag intet." Både Fernelius och Printz ägde fioler och spelade gärna på dem i gästabud.⁴⁹⁹

I 4.69 Soldaten Hans Olsson på besök i staden i november 1681 hade spelat *nyckelharpa* i slottsfängelset, där hans hustru var bland fångarna. Han brukade spela för brudar [vid bröllop] och hade spelet med sig till staden för att köpa strängar.⁵⁰⁰

I 4.70 I december 1681 hade "en hafft *viol*, den andre en påk" bland grassanter.⁵⁰¹

⁴⁹⁶ Ukäp 1678 18/3.

⁴⁹⁷ Ukäp 1680 18/12, 21/12.

⁴⁹⁸ Ukäp 1681 3/8 § 9.

⁴⁹⁹ Ukäp 1681 18/1.

⁵⁰⁰ Dombok 1681 10/11.

⁵⁰¹ Ukäp 1681 17/12 § 3.

I 4.71 Uppbud 1682 av Sven Hults persedlar för böter, bl.a. en *citra*.⁵⁰²

I 4.72 En bösseskkytt hade 1683 slagit en änka och hennes son samt slagit sönder pojken *trumma*. Ersätter den med 2 d kmt.⁵⁰³

I 4.73 Det var i september 1684 slagsmål mellan gesäller. Det framgick att man spelat *fiol* på torget. Vidare att skraddaregesällen Anders Kuse var fiolspelare och att han dels spelat ute, dels förnöjt kamraterna med spel inomhus.⁵⁰⁴

I 4.74 Krukmakaren Johan Satz erkände sig i mars 1685 ha fått låna en *fiol* värd 10 d av Johan Petters.⁵⁰⁵

I 4.75 En notis om ett tjuvnadsmål i december 1685 nämner att en pojke haft i uppdrag av stud Jacob Ståhlberg (B 1.312) att bära en *fiol* till sal. ärkebiskop Lenæi stenhus, där man höll promotionsfest.

I 4.76 Bouppteckning i maj 1688 efter tullskrivaren i Kungsängstullen Lars Teller bl.a.:

- 1 st ”Zithare” 1 d kmt
- 1 st gammalt manuale
- 1 st gammal tysk psalmbok

I 4.77 *Skalmejblåsaren* Noach Johansson Upmarck (B 5.5) åtalades i november 1688, därför att han tillsammans med kollegerna Lars Erichsson Sahlbäck (B 5.6), Johan och Erich Böriesson Törngren (B 5.4) blåst för rustmästaren Johan Rudbeck, som anklagas för bråk utanför stud Andreas Orostanders (B 1.346) bostad.

I 4.78 Länsmannen i Sellinge, Lars Olsson, anklagades i december 1688 för gatubråk av akademivaktmästaren. Han sade sig vara överfallen av 3 *skalmejblåsare*.⁵⁰⁶

I 4.79 Pingsttiden 1689 höll Västmanland-Dala nation konvent i Stora salen hos Leijmans änka invid Nya Torget. Ersättning för tre dagar

Musicanter 4 st [à 18 d]	72:- d kmt
Strängar till musicanterna	0:30
Skalmejblåsare 4 st	23:-

I 4.80 Ett grassationsmål rörde övervåld mot Johan Upström, som anslutit sig till fyra studenter som gick omkring och spelade i jultiden 1689. Det rörde sig om en *fiol* och en *nyckelharpa*, vilken först spelades av novitien Andreas

⁵⁰² Dombok 1682 26/6. Upps stadsarkiv A I:12.

⁵⁰³ Kåp 1683 2/3.

⁵⁰⁴ Kåp 1684 23/9, 24/9. RA Svea hovrätt Sthlms län 2 d – 3.

⁵⁰⁵ Kåp 1685 20/3.

⁵⁰⁶ Dombok 1688 5/12.

Rönbohm (B 1.393) och sedan av Petrus Betulander (B 1.380). David Nyström (B 1.321) lät skicka bud till sitt kvarter efter ”en qwint på sin *viol*”.⁵⁰⁷

I 4.81 Ett sällskap studenter och några militärer hade druckit och haft musik på Leijmans källare i februari 1690. Musiker var Daniel Bechstadius (B 1.366), Johannes Scharin (B 1.360), Petrus Bethenius (B 1.357) *diskantfioler*, Nils Ihre (B 1. 365) *gamba* och Carolus Wallin (B 1.356) *basfiol*. Upptåget slutade med en grotesk serenad utanför prof Schütz fönster.

I 4.82 Östgötarna Andreas Wetterling (B 1.392), Daniel Vigman (B 1.396) och en broder Vesselius (B 1.397) grasserade i juni 1691. De hade novitierna Nicolaus Hiort (B 1.404), Olaus Retzelius (B 1.405) och Petrus Lundberg (B 1.406) i sällskap. De hade varit ute på natten och enligt vaktchefen spelat med *2 diskantfioler och en basfiol* samt ”*sungit något som ej bordt wara*”. Hiort hade haft basfiolen, som helt förstörts vid bråket med vakten. Inga uppgifter om vilka som spelat fiol.

I 4.83 Skalmejblåsarna Lars Erichsson Sahlbäck (B 5.6) och Erich Börjesson Törngren (B 5.4) hade anlitats av stud Uttergren att spela på Bengt Erssons källare en söndagskväll i mars 1692.

I 4.84 När orgelbyggaren H. H. Cahman (B 8.8) flyttade från Växjö till Uppsala 1692 medförde han *två positiv och en ny Cymbal [cembalo]*.

I 4.85 Stort bråk med vakten av gäster i Bengt Erssons värdshus vid distingen 1695, bland andra trumpetarna Jonas Pijl (B 5.14) och Johan Ledberg (B 5.13). Några yngre adliga officerare hade kommit dit för att roa sig och hade ”låtitt slå på *pukor* och blåst på *Trumeter*”. Bråket hade uppkommit då vakten utifrån ropade att de skulle vara tysta då klockan var 11.⁵⁰⁸

I 4.86 Bouppteckning efter akademiräntmästare Per Hallenstedt 3/3 1696 bl. a. ”1 fiohl medh foder på”⁵⁰⁹ 12 d kmt.

I 4.87 Skalmejblåsaren Erich Sabel (B 5.9) anklagades i februari 1697 att tillsammans med kollegan Gustaf Öhr (B 5.10) två gånger ha *spelat* på gatan efter den föreskrivna tiden.⁵¹⁰ Även kollegorna Lars Sabel och Carl Olsson Granqvist nämns.⁵¹¹

I 4.88 Skalmejblåsaren Carl Olsson Granqvist (B 5.11) hade tillsammans med kollegan Gustaf Öhr hämtats att spela vid ett konvent i maj 1697. De hade

⁵⁰⁷ Uakp 1689 16/12 § 1.

⁵⁰⁸ Dombok 1695 23/2 – 28/2.

⁵⁰⁹ Upps stadsarkiv (I) F I:2.

⁵¹⁰ Dombok 1700 18/1, 22/1. Kungl förbud av 1690 8/9 för utskänkning av starka drycker efter kl 9 e.m. och att studenter under tiden mitten av augusti – mitten av april ej får finnas på gator, källare eller krogar efter kl 10 e.m.

⁵¹¹ Ukäp 1697 5/2.

suttit vid fönstret och *spelat* en del danser som de kunnat, bl.a. på begäran ”een Pålsk dans”.⁵¹²

I 4.89 Bland åtta extramusiker vid Karl XI:s begravning i Stockholms storkyrka 1697 24/11 fanns Petrus Samuelis Elfving (B 1.374) och brodern Samuel (B 1.375), vilka spelade *violin* medan *bassisten* var den yngre brodern Birger (B 1.381). Deras tidigare informator Ericus Stenfelt (B 1.395) följde också med och spelade *violin* liksom dennes förre elev Christiern Christiernin (B 1.401) som spelade *blockflöjt*. Även Carolus Torsell (B 1.379) spelade *blockflöjt*. De två sista musikerna var akademiräntmästaren Berge Rommel och Nicolaus Ihre d.y. (B 1.365).

I 4.90 Johan Arndt Bellman (B 1.318) inköpte på utlandsresan 1698 en *Citrinchen*, ett utsökt hamburgarbete. Den fanns med i dödsboet 1709. Den kom i sonsonen Carl Michaels ägo (nu i Scenkonstmuseet).⁵¹³

I 4.91 Laurentius Regner (B 1.436) som enligt Hälsinge nations matrikel 1698 var student i musik och mekanik, tillverkade själv en ”*hautbois*”.

I 4.92 I december 1699 om vaktdrängen Matz Bengtson som blivit tokig och belagts med bojor, men likväl med dessa gått omkring i staden och alltid lagat att han fått något att dricka ”och spelar på eett *nyckelspeel*, och hotas ibland”.⁵¹⁴

I 4.93 Två personer, som bedrägligen värvats av en kapten och sedan släppts på landshövdingens befallning, hade i augusti 1700 gått utanför kaptenens fönster med *fioler* – men inte ofredat denne. Det var enligt vittnesmål fyra karlar i följe, varav några spelade och en hade en stång i handen.⁵¹⁵

I 4.94 Bland saker som i februari 1701 stulits från Mons.r Bergudd var 1 *flöjt* värd 4 d.

I 4.95 I november 1701 var Johannes Haraldi Vallerius (B 1.355) i dispyt om köp av en *luta* som tillhörde Peter Schönström (B 1.421).⁵¹⁶

I 4.96 I Gustaf Rudbecks auktionsräkning i februari 1702 rörande språkmästaren David Bojards bibliotek och annan kvarlåtenskap bl.a. ”Ett paar *Fleuter*” inropade av mons. Leufgren för 5 d kmt.

⁵¹² Dombok 1698 21/5 – 27/5.

⁵¹³ Stålhane, s. 121–124, bild vid s. 121; nu i Scenkonstmuseet.

⁵¹⁴ ULA, Upps länsstyr, Landskontoret, rött nr 935 1699 22/12.

⁵¹⁵ Ukäp 1700 22/8.

⁵¹⁶ Ukäp (minus) 1701 13/11 § 1.

I 4.97 Johan Eenberg beskriver i sin bok utgiven 1704 instrument i Olaus Rudbecks samlingar i ”dess egen raritets kammar”, enligt läget innan branden 1702:

10. Ett fullkomligt Chapell, bestående af allahanda instrumenter, såsom Bassfioler, Fioler, Fiol d’amour, Clavicordier [klavikord], Clavcymbaler [cembali], Flöjter/Douce Floiter [blockflöjter], Skallmäjor/Houbois, Sinckor/Basuner, Trumpeter, Trumpet-Marin, Theorber, Lutor, Harpor, Citrinkin [Citrinchen], Ansliker [Angélique⁵¹⁷], &c

I 4.98 Inventering december 1704 i domkyrkoklockaren Samuel Joensson (B 4.3) salig änkas gård till dotterns, j Lischen Samuelsdtrs säkerhet. Bland de fåtaliga sakerna mot slutet ”I lijten regal” (se del 1, s. 359).

I 4.99 Bouppteckning 19/4 1705 efter Maria Sparijn, hustru till landssekr Lars Åberg. Bland husgeråd även ”1 st *claveer* utan strängar” värde 6 d kmt.⁵¹⁸

I 4.100 Kämnären Gudmund Pilos hustru, Catharina Viso anklagades för olaga ölförsäljning på natten den 21 september 1705. Det var fyra lag. I lag 3 spelade murardrängen Anders Olsson ”på en *fiohl* [utan]före”.⁵¹⁹

I 4.101 Bland lösöre i Elsa Sabels hus inom förseglade dörrar fanns 1705 ”En gammal *dulsian* utan rör”⁵²⁰ som rimligtvis tillhört hennes man skalmejblåsaren Erich Sabel (B 5.9).

I 4.102 I december 1707 hade man haft 3 à 4 *fioler* på Axbergs källare. De spelande var Johan Fineman (B 1.477), Martin Fries (B 1.464, 16 år), ”Sven Liungstedt” (B 1.469) och Benedictus Schöfdemarck (B 1.463).⁵²¹

I 4.103 Bland Christian Zellingers (B 2.9) yrkanden 1707 fanns ”att han Instrumenterne med dess tilbehör af egna fattige medell måst underhålla”. Häremot genmälde domprost Molin: ”Hwad instrumenter han med egna medel vunderhållit för kyrkiomusiqven skull, kan man ei eller så egenteligen weta, effter musiqven sällan är hållen, och *musicanterna sielfwa med sådana mästadelen lära wara försedd*.”

I 4.104 Det hade skett ölförsäljning och *dansande* under julhelgen 1708 i mätaren Mårten Anderssons gård. Man hade haft en gumma som spelade på *nyckelharpa*.⁵²²

⁵¹⁷ Om denna luta med distoniskt stämde strängar se Norlind TK 3, s. 46 fotnot 6. Instrumenten analyseras i Norlind TK 3, s. 81f.

⁵¹⁸ Upps stadsarkiv (I) F I:4; upprepas efter mannen 11/4 1711. F I:6.

⁵¹⁹ Ukäp 1705 2/10.

⁵²⁰ 1705 2/5 Upps stadsarkiv (I) F I:4.

⁵²¹ Uakp (minus) 1707 14/12, 16/12, 17/12, (majus) 18/12, 19/12.

⁵²² Ukäp 1708 3/3 – 1/4.

I 4.105 I dödsboet 1709 efter professor Johan Arnt Bellman (B 1.318) fanns en *Citrinchen*, utsökt hamburgarbete, inköpt på utlandsresan 1698. Den kom i sonsonen Carl Michaels ägo.⁵²³

I 4.106 I ett mål i mars 1710 uppträdde studiosus Sven Pontan (B 1.383) som vittne. Hans elev i *fiolspel*, stud Anders Isaksson, spelade vid tillfället *luta*.⁵²⁴

I 4.107 Skällsord januari 1711 av en piga hos Olof Ersson änka bl.a. ”kom en Saxisk Fånge in med Bårgaren Mattz Olsson som aktade honom, och när som fången här tagit neder een *trumba* af väggen att laga”.⁵²⁵

I 4.108 Bouppteckning efter ”koffeykokare” [kafféägare] Georg Rodhe december 1711⁵²⁶

”Een Clav Cymbahl med foder” 30 d kmt

”1. Gammalt Claver” 9:-

I 4.109 Stud Johannes Axmark fordrade i 26/5 1712 igen en *fiol* som satts in hos soldatänkan hustru Margreta år 1710.

I 4.110 Det spelades i juli 1713 musik på gräsvalLEN utanför slottet i Uppsala. Fyra spelade utanför arrestfönstret. De hade ”2 små *fioler* och 1. *Basfiol*”. Även de fångna ryssarna hade varit ute på valLEN och hört på musiken så länge de fick vara ute.⁵²⁷

I 4.111 I ett mål i maj 1714 mellan domprosten i Växjö, Andreas Goeding och postmästare Gustaf Rudbeck vittnade på den förres begäran fem studenter av vilka Andreas Dahlin (B 1.490) och Jonas Ekman (B 1.500) varit tillsammans med de andra på slottsgräsvalLEN och låtit hämta sina *fioler* samt spelat och gjort sig lustiga där. När de på morgonkröken skulle gå hem passerade de slottsarresten, där tydligen Rudbeck satt och de spelade även en stund där utanför.⁵²⁸

I 4.112 Isacus Sahlmonius (B 1.481) anklagade i oktober 1715 bagaren Nils Schildt. Han ville ha igen ”det *Cymphonie*” [cembalo] han lämnade kvar när han sist reste från Uppsala. Bagaren dömdes återlämna spelet.⁵²⁹

I 4.113 Olaus Bergrot (B 1.471) hyllas i sin gradualavhandling *Instrumenta musica* 1717 som *lutspelare*.

⁵²³ Stålhane, s. 121–124, bild vid s. 121; nu i Scenkonstmuseet.

⁵²⁴ Uakp (minus) 1710 16/3, 23/3, 26/3.

⁵²⁵ Dombok 1711 12/1.

⁵²⁶ 1711 13/12. Upps stadsarkiv (I) F I:6.

⁵²⁷ Dombok 1713 8/7.

⁵²⁸ Kåp 1714 8/5. Upps stadsark (II) A I:8.

⁵²⁹ Kåp 1715 7/10. Upps stadsark (II) A I:8.

I 4.114 Bouppteckning efter Erich Bander Erichssons hustru Helene Dijkman bland annat ”Lundelii kista med Ett gammalt *Symphonie [cembalo]* i pant”.⁵³⁰

I 4.115 Christian Zellingers styvdotter Johanna Jacobine von Wulffen skötte honom de sista åren, då han var bunden vid sängen. Som erkänsla ärvde hon 1718 ett silverbestick, *spinetten*, en jubelfestpenning och en *paduansk luta*.⁵³¹

I 4.116 Ferdinander Zellbell, bagare och rådman i Uppsala. I bouppteckningen 1720 29/3 upptogs⁵³²

1. st. Cymphonie [cembalo] i miölkkammaren	36:12 d kmt
1. st. gl. klafwer	2:16

I 4.117 Johannes Haraldi Vallerius, professor. Instrument i auktionsprotokoll 1720 30/11 bland ”matematiska instrument”.⁵³³ Desamma i bouppteckning med lägre priser:

74. En Luta	60 d kmt
75. 2ne st: Monocordier	1:26
76. en Chorpipa ⁵³⁴	1:-

Både monokorden och korpipan för stämning av dem användes vid akustiska mätningar medan den dyrbarare lutan var musikinstrument.

I 4.118 Olaus Unæus (B 1.525) deltog i det Palmquistiska slagsmålet natten mellan den 22 och 23 november 1724. Carl Gustaf Palmquist (B 1.520) var *fgottspelare*.⁵³⁵ Därvid förlorade Unæus och Olof Hellström (B 1.535) sina violer. Carl Printz (B 1.517) deltog även men räddade sig och sin viol. Unæus presenterade 4/2 1725 en expensräkning där han begärde 46 d kmt för *fiol med stråke och strängar*.⁵³⁶ Hellström presenterade 5/2 1725 en expensräkning där han begärde 36 d kmt för ”*I viol*”.⁵³⁷ Konsistoriet beslöt 19/3 att Hellström och Unæus skulle ersättas med 24 d kmt var.⁵³⁸ De överfallande var östgötar som höll sitt konvent i rådman Ubströms stenhus. Det nämndes två som spelat

⁵³⁰ Upps stadsark (I) F I:8.

⁵³¹ I M. Praetorius *Syntagma musicum* avbildas på plansch XVI nr 1 en Paduanische Theorba.

⁵³² ULA Upps stadsark (I) F I:8.

⁵³³ UUA(I) F XI:1.

⁵³⁴ En sådan stämpipa i korton avbildas i E. Helenius-Öberg *Svenskt klavikordbygge 1720–1820: studier i hantverkets teori och praktik jämte instrumentens utveckling och funktion i Sverige under klassisk tid*. [diss.] Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1986, s. 78.

⁵³⁵ Uakp 1724 5/12 och senare.

⁵³⁶ UUA(I) E III a:24 p. 153.

⁵³⁷ Orig UUA(I) E III a:24 p. 173.

⁵³⁸ Uakp 1725 19/3 § 1.

där: Jacob Walldorf (B 1.540) (*basfiol*) och Magnus Ceder (B 1.539) (*diskant viol*).

I 4.119 Tobias Westbladh (B 1.530) beskrev för Hülphers hur dir mus Eric Burman varje onsdag eftermiddag vt 1726 eller 1727 samlade studenter och professorer till Collegium musicum hemma hos sig. Burman spelade *cembalo*, Westbladh själv spelade *fagott*, prof Lars Arrhenius *basfiol*, prof dr Martin *fagott*. *Violin* spelade [Johan Christ.] Duræus, [M.] Lochnæus, prof Elof Steuch, [Joh.] Hermansson och [Elias] Frondin.⁵³⁹ Åhörare var andra professorer som Olof Rudbeck den yngre, [Eric] Alstrin etc. "För mina medspelare hade jag besvär att peka på var de voro, än för den ena, än de andra; de släppte så snart både not och takt".

I 4.120 I auktionsförteckningen (1729?) över dansmästare Malparts (B 2.15) löseegendom uppgående till 1 086:8½ d kmt fanns samma uppgifter som i bouppteckningen samt köpare och pris:

133	"en Viol med foder	[Daniel?] Åkerstedt"	126:- d kmt
134	"en liten StockViol	[Gustaf] Rudbeck"	2:4
139	"en liten skriflåda	Deboe" [Jean DuBois]	1:16
	"1 fransysk dantzBok	Deboe"	3:2
	"1 dantzbok i 2ne tomar"		

I 5.3–30 I MATERIALET FÖREKOMMANDE INSTRUMENT UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA I ÖVRIGT

Hit hör uppgifter inte enbart om instrumenten utan även om deras användning (dock ej orglar).

I 5.3 Orgelbyggaren i Skara Georg Beijer (B 8.5) hade 1662 reparerat tre tangentinstrument på Visingsborgs slott: ett större *positiv* (Bjurums-orgeln?), ett mindre *positiv*, en liten *spinett*.

I 5.4 1669 6/11 anslogs 36 d kmt till kollegorna i Västerås P. Forselius (B 1.211) och Ericus Lingh-Salensis (B 1.260) för att undervisa på instrument "såsom *Dulcian* och *Basun*".

I 5.5 Simon Biurbeck (B 1.249) kollega 1673 i Västerås och även medhjälpare åt rector cantus genom att lära eleverna *blåsa på skalmēja och flöjt*.

⁵³⁹ Lars Arrhenius (1680–1730) professor i historia; Petrus Martin (1686–1727) medicine professor, Elof Steuch (1687–1772) professor i matematik, Elias Frondin (1686–1761) professor i historia, Johan Hermansson (1679–1737) professor skytteanus, Eric Alstrin (1683–1762) professor i logik och metafysik.

I 5.6 1676 arbetade orgelbyggaren George Hum (B 8.6) på ett *positiv* på Haddorp, Slaka sn, som ägdes av den kände fornforskaren Johan Hadorph

I 5.7 Sebastian Poppelman (B 1.229) erhöll räakenskapsåren 1673/74 t.o.m. 1678/79 en årlig liten ersättning för *spelning på positivet* i Danmarks kyrka.⁵⁴⁰

I 5.8 Petrus Westling (B 1.335) anges som "tubicina", trumpetare eller *basunist* vid avfärden från gymnasiet i Strängnäs till Uppsala univ juni 1680.

I 5.9 Elias J. Bask (B 1.361) bötfälldes i Åbo våren 1682 för edsöre och hemgång samt för *fiolspel*.

I 5.10 Orgelbyggaren George Woÿtzig (B 8.7) har 1688 tillverkat ett *klavikord* nu i deposition i Scenkonstmuseet.

I 5.11 Ericus Stenfelt (B 1.395) meddelade i juli 1687 "begynte jag Informeras af [organisten i Gävle] Michael Preutz på *Viol*".

I 5.12 Simon Biurbeck (B 1.249) åtog sig 1692 att laga Västerås skolas *basfiol* mot att han fick överta en äldre, helt sönderslagen.⁵⁴¹

I 5.13 1695 beslöt Uppsala-Näs församling att "ett wackert *positive* köpes til kyrckian". Pastor, som var Olaus Rudbecks måg, professor Andreas Goeding, hade tingat ett för 600 d kmt. Byggaren var Hans Henrich Cahman (B 8.8). Två år senare kunde man ej inlösa positivet. Cahman hade därför sålt det till riksrådet Jacob Gyllenborg, som också hade begärt det.⁵⁴² Av priset att döma, kan det här inte ha gällt större verk än 5-6 stämmor.

I 5.14 På Karl XI:s begravningsdag 1697 24/11 medverkade bokhållaren Nils Ihre den yngre (B 1.365) på *viola da gamba* bland åtta extramusiker vid sorgemusiken i Stockholms Storkyrka.⁵⁴³ För de övriga se I 4.89.

I 5.15 Michael Zethrin (B 1.317) anklagades 1699 av rektor Jacob Waldius i Storskolan för att spela *basviol* vid komedier.

I 5.16 H. H. Cahmans bouppteckning 1699 innehåller uppgifter om ytterligare fyra *positiv* av ett något mindre format. Dels ett brunt skåp med ett positiv på sex stämmor, som han i livstiden skänkt hustrun och som därför togs undan från det som skulle skiftas. De övriga ingår i verktygsförteckningen: ett "ordinarie" positiv med sex register (300 d kmt), ett femstämmigt (250 d kmt) och ett "mitt höltzern Stimpfeiffen, dass Clavir von Olivenholtz und die Fühlungen durchbrochen und geschnitten" (100 d kmt).

⁵⁴⁰ ULA, Danmark L I:1.

⁵⁴¹ Kallstenius, s. 198.

⁵⁴² Ssp 1695 palmsönd § 4 o 1697 20/8 § 5, ULA, Uppsala-Näs K I:1.

⁵⁴³ SSA, Stork L I:61 ver 159. Dijkmans påteckning. Kjellberg placerar begravningen till Riddarholmskyrkan och har ej observerat de åtta namngivna före detta och dåvarande uppsala-studenterna.

Inventariet upptar också en *regal* till det facila priset 18 d kmt, som sålunda belägger ännu en avdelning inom en kompetent orgelbyggares serie-tillverkade sortiment. Där finner man också klaverinstrument ("*Clav-Cymbal, Symphonie, ClaveCordium*") i olika tillverkningsstadier.

I 5.17 Medarbetaren till H. H. Cahman, snickaren Reinholdt Fölsch, som dog 1700 6/1, ägde flera *positiv* vilket framgår av bouppteckningen. De värderades av orgelbyggaren Johan Niclas Cahman till 720 d kmt. 1695–1700 hyrde Fölsch ut ett *positiv* till Maria kyrka för 50 d kmt om året.

I 5.18 "*I Tenor-Violist Ihre*", dvs. Nils Ihre den yngre (B 1.365) medverkade i Storkyrkan när man där 1704 12/2 höll tacksägelse över segern vid Pulovsk och Thorn.

I 5.19 Otto Fredrik Stålhammar (B 1.493) och hans bror skulle vid univ i Lund "eventuera [förkovra] sig i allt som till unga adelsmäns uppfostran ansågs nödigt". Varje dag gick de till dansmästaren för lektioner, där de gjorde framsteg och fick beröm, men även i musik förkovrade de sig, och herr Otto lånade "ett skönt *klaver* och en *basfiol* att excera [öva] sig på". I Kalmar läns museum förvaras en *barockoboe* KLM 14811 som tillhört honom.

I 5.20 Carl Johan Siegton (B 1.423) togs som kapten tillfångavid Poltava 1709 men skall ha frigivits på grund av sin skicklighet att spela *luta*, en talang han ärvt efter sin far.

I 5.21 Johannes Zellinger (B 1.438) hade sedan tidiga år fått musikundervisning av hovkapellmästaren Anders von Düben och sade sig 1710 kommit så långt "att iag kan hantera ett Orgellvärk samt tractera General Basse jempte det iag spelar på Doulcian, Haubois, Luta, Viol, och Bass Viol".

I 5.22 Michael Riddelius (B 1.498) klagade 1715 över dålig lön i Skara katedralskola. Han fick löfte om 15 d smt, övriga 15 d skulle anslås till inköp av instrument. Han anhöll i stället att ställa sina instrument: *oboe, basfiol och diskantfiol* till "domkyrkans och ungdomens tjänst". Villkoren godkändes. Ridelius anhöll om att hans *oboister* skulle få en sockengång och att en *dulcian* inköptes.

I 5.23 Ferdinand Zellbell den äldre (B 1.439) var kontrabassist i hovkapellet från 1715 och spelade på "*Drottning Cherstes [Kristinas] stora Bass-Viol*". Han undervisade 1722 (enligt almanacksanteckningar) i *klaver, blockflöjt, luta, violin*.

I 5.24 En elev till Andreas Scarander den äldre (B 2.10) var Johan Sundstén (1701–1749) organistson från Borggärde, organist i Svärdsjö 1732–49. Han

fick under sin utbildning undervisning i Falun 1716–20 hos Scarander i ”*Clavér och Viol*”⁵⁴⁴

I 5.25 Johan Niclas Cahman (B 8.14) spelade från 1721 *violin och fagott och liknade instrument*.

I 5.26 Jacob Boisman (B 1.400), död efter att ha varit hovkapellist, efterlämnade 1729 *musikaliska instrument till ett värde av 153 d kmt*.

1 franskt Bass Viol med futteral, som är på Slottet	72:-
1 st Viol d’amour med futteral	24:-
1 st Zittrichen	30:-
1 Brazzo	15:-
1 gammal Bassfleut	12:-
1 Claver lemnades åt sonen Hindrich	—

I 5.27 Erik Älf (B 1.505), död 1732 hade anlag för poesi och var god musicus på *claver och flûte traversière*.

I 5.28 I bouppteckningen 1740 efter Samuel Buschenfeldt den yngre (B 1.494) finns bl.a. ett *klaver* men inga musikalier.⁵⁴⁵

I 5.29 När gardesmusikerna medverkade vid invigningen av orgeln i Maria Magdalena kyrka den 12 maj 1738 spelade hautboisten Petter Dijkman (B 5.15) *basfiol* och hautboisten Jonas Dijkman (B 5.16) *Waldthorn et viol*.

I 5.30 När Joakim von Nerés (B 1.467) avled 1748 efterlämnade han ett bibliotek på 5 000 titlar, en mängd *instrument* och musikalier. De försåldes på Stockholms bokauktionskammare våren 1751.

⁵⁴⁴ Sjögren Organisterna, s. 238.

⁵⁴⁵ SSA 1740/1 f 752ff.

M MUSIKALIER OCH BÖCKER

M 1.4–35 MUSIKALIER FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITETET

M 1.1–3 se del 1, s. 428.

Nedanstående förteckning innehåller observationer beträffande vilka verk som framförts ur de oftast omfattande notutgåvorna. Åke Davidsson är den förste som redogjort för vilka vokaltexter som översatts till svenska i uppsatsen *Kring uppsalaakademiens förvärv av musikaler* (NTBB 1969, s. 66–107, särskilt s. 86–107). Den nya vokaltexten på svenska talar för att musiken frmfördes. Nottryckarens avsikt var uppenbarligen att kunna sjunga och spela varje stämma direkt från de tryckta notbladen. Den på svenska inskrivna vokaltexten i noterna är dock ofta så liten att den inte ens kan avläsas bekvämt i dagsljus, än mindre i domkyrkans dunkel, så det erfordrades instudering utantill av varje stämma eller ny utskrift för framförandet. Trots detta är de bundna stämhäftena mycket slitna (se Fig. 22). Åtminstone i bc-stämman i M 1.5 (a/11), M 1.8 (c), M 1.16 och M

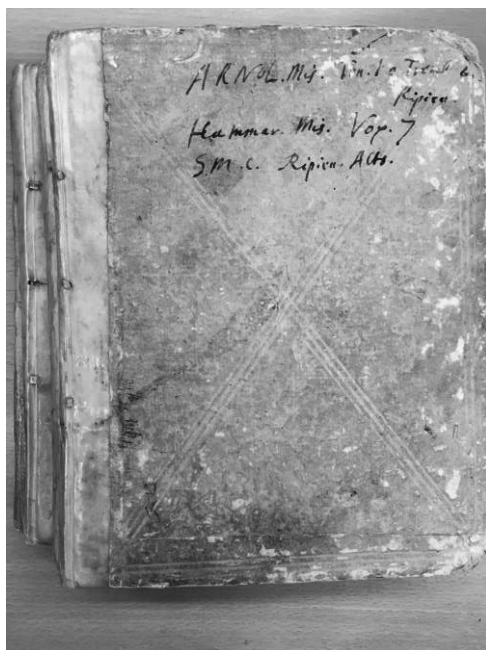

Fig 22. Uppsalaband av Torstanus Bengt Larsson Turingh verksam till 1693. Märk de korsade diagonalerna på frampärmen.

1.18 hänvisas till en volym i handskrift med bc-stämmor (nu förlorad). I några fall har instrumentalstämmor eller ersättningsidor in-

förts, så i stämhäftena M 1.8 (a), M 1.8 (d/19–20), M 1.19.

Vad som ej framgår här är att utskrivna stämmor varit nödvändiga vid framföranden då det talas om 30 violer, cembali, två orglar, pipor och skalmejor, trumpetor och pukor som det var vid firandet av Karl XII:s kröning i Uppsala.

1662 till 1665 gjordes notinköp i Stockholm av Olaus Rudbeck, bekostade av universitetsbiblioteket.⁵⁴⁶ Han behöll en stor del av noterna hemma. Upprepade påminnelser från 1670- till 1690-talet hade ingen effekt. I stadsbranden 1702 förstördes därför delar av repertoaren omfattande 28 utgåvor (M 1.15). Senare inköp av musiktryck skedde under rectores cantus Harald Vallerius: 1678 (M 1.16–17), 1680 (M 1.18), Christian Zellinger: 1692 (M 1.19), 1693 (M 1.20), 1706 (M 1.21–22), 1710 (M 1.25–27), 1711 (M 1.27) och Eric Burman: 1722 (M 1.29) och 1727 (M 1.30). Musikalierna katalogiserades fram till hans död 1675 av biblioteksamanuensen (och rector cantus) Carolus Petri Wallin(us) i UUB Bibl arkiv K 6. Senare titlar påfördes där med annan hand.

M 1.1–3 se del 1, s. 428f.

M 1.4 SÄTZL, Christoph, Jubilus Davidicus seu Psalm. Innsbruck 1653
för tre röster, stråkar

UUB (S-Uu) saknas.

Bibliografisk beskrivning: RISM S 308.

Proveniens: inköpt av Olaus Rudbeck 1662 för bötespengar tills.m. Christian Sartorius Unterschiedlicher etc M 1.5 (f).

- M 1.5* (a) AHLE, Johann Rudolph, Neugepflanzter Thüringischer Lustgarten T. 1. Mühlhausen 1657. E 2/37 1665
för 3–10 eller fler röster, med eller utan instrument och bc
(b) d:o T. 2. 1658.
för 1–10 eller fler röster med eller utan instrument, org, bc pro directore
(c) d:o Nebengang 1663.
för 3–10 eller fler röster med bc
(d) HAMMERSCHMIDT, Andreas, Vierter Teil musicalischer Andachten, geistlichen Moteten und Concerten. Freiberg 1654.
för 5–12 eller fler stämmor och bc
(e) PETSCH, Paul, Jubilum pentecostale. Greifswald 1642.
för C, B soli, SATB, 2 vl, bc
(f) SARTORIUS, Christian, Unterschiedlicher Teutscher...Hoher Fest- und Danck-Andachten. Nürnberg 1658.
för 1-5 röster, 2vl, vlne, cnt, trb, org, bc

⁵⁴⁶ Detta framgår av kassaböckerna UUB Bibl arkiv E 2.

(g) MOLITOR, Fidel, Praegustus musicus seu Cantiones a voce sola. Konstanz 1659.

UUB (S-Uu) Stämhäftena Utl.vok.mus. i tr. 700–708 sammanbundna 1663⁵⁴⁷ i kasserade pergamentblad, i 705 löst liggande vl I-stämma, 709 separat i reguljärt uppsalaband (d). I bc (708) står ”10 Böcker”: Numrering av stämhäftena har gjorts för bokbindaren så att de olika verken inbands i stämhäftet för resp exekutör. Alla inköpta 1662–63. I C. P. Wallins katalog K 6, s. 589.

(a) vox 1 (700), vox 2 (701) På frampärmens insida står årtalet 1671, T I (702), B (703), vl I/vox qvinta (704), vox sexta (705). På pärmens ”2 chorus”, vla I/vox septima (706), vla II/vox octava (707), Bassus continuus (708).

(b) Vox prima (700), Vox secunda (701), Vox tertia (702), Vox quarta (703), vl I/vox qvinta (704), vl II/vox sexta, vla I/vox septima (706), vla II/vox octava (707), bc (708).

(c) Prima vox (700). Vox secunda et tertia (701), Vox qvarta, qvinta (703), instr. I (704), instr. II (705), bc (708)

(d) C I erste Stimme (700), C II andere Stimme (701), A dritte Stimme (702), T zur Capella vierte Stimme (703), T I fünfte Stimme (704), T II sechste Stimme (705), B siebende Stimme (706), B 2 chor achte Stimme (707), neunte Stimme (708), zehnte und letzte Stimme bc (709)

(e) T solo/bc (709), C solo (701), chor 1: C (700), A (702), T (703), B (707), chor 2: vl I (704), vl II (705), bc (708)

(f) C/T I (700), C/T II (701), B (707) vl I-II (704), vl II (705), vlne (709), org (708)

(g) solostämman C/A/T/B (700), vl I separat (705b), vl II (705a), org (708)

Bibliografisk beskrivning:

(a) (MD nr 1, Utl.vok.mus. i tr. 700–708, RISM A 485)

(e) (MD nr 165, Utl.vok.mus. i tr. 700–705, 707–709, 708–709, RISM P 1659)

(f) (MD nr 192, Utl.vok.mus. i tr. 700–701, 704–705, 707–709, RISM S 1076)

(g) (MD nr 156, Utl.vok.mus. i tr. 700, 705a, 705b, 708, RISM M 2952)

Proveniens: inköpta 1662–63, (f) för bötespengar.

Observationer beträffande trycken:

(a) AHLE del 1 har svensk översättning av 9 av de 15 satserna

4. Meister, welches ist das fürnembste ”Mester hwilket er thet förnemsta” à 4

- T sv text endast första notraden, B taktstreck med blyerts

8. Bene omnia fecit ”Alting hafwer han wäl giort” à 5

- A, B ripieno sv text, B taktstreck med blyerts

9. Zerreisset eure Hertzen [ej sv text] à 5

- B taktstreck

11. Jubilate Deo [ej sv text] à 5

- B taktstreck med blyerts, bc ”Bassus in duplo pag 278”

⁵⁴⁷ Bibl arkiv E 2 avbildad i Å. Davidsson, *Uppsala universitetsbibliotek 1620–1970, en bildkrönika*.

13. Tröstet, tröstet mein Volk "Tröster, tröster mitt folk" à 4
- A, T sv text
14. Meister wir haben die gantze Nacht gearbeitet "Mestare wij hawa hela natten arbetat" à 6 "4. dag Påsk"
- T sv text, taktmarkering, bc "NB"
15. Zwingt die Seiten in Cithara "Mechtig skal tu then cithara" à 6
- C, C II, A, T I, T II, B. Zur Capell à 6: C/A, T I/T II/ B alla sv text [dubbelkörigt verk 6 + 6]
18. Merk auf mein Hertz und sieh dorthin "Sij mit hierta hwad ligger ther" à 6
- CATB, zur Capell à 4: C/A (706), T/B (707) alla sv text
19. Bleib bei uns, denn es wil Abend werden "Bliff hoos oss tÿ afftonen tilstundar" à 7
- A, T sv text
22. Ach mein hertzliebes Jesulein "Ach hör mig Herre Jesu Christ" ab 8
- chor 1: C (700), C II (701), A (702), B (703), chor 2 "Echo": A (704).
taktstreck, T (705), T II (706), B (707) alla sv text [dubbelkörigt verk 4 + 4 röster]
25. Wie ein lieber Buhle "Såsom en ung man" ab 8 [dubbelkörigt verk 4+4 röster]
- chor 1: C (700), C II (701), A (702), B (703), chor 2: A (704), T I (705), T II (706), B (707) sv text,
- vl I (704) språng, paussiffror, bc (708) fraseringsbågar med blyerts.
- I Index (708) anmärkningar tydande på uppskattning med "NB" vid nr 6–13, vid 14 "4. dag Påsk", NB vid 15, "p[åsk]" vid 16, NB vid 17-19 "NB 2. dag Påsk", 20 "p[åsk]", NB vid 21-26. Ej alla av dessa har översatta texter.

(b) AHLE del 2 har svensk översättning av 11 1/2 satser av 30.

1. Mein Freund ich thu dir nicht unrecht. C solo cum 2 viol. ad placitum
- bc med blyerts "P[åsk?].NB" [ej översatt]
4. Herr Gott mein Heiland. B sol. cum 2 viol. ad placitum [ej översatt]
- bc med blyerts "P.NB"
5. Ach meiner wo bin ich. á 2 in dialogo. [ej översatt]
- bc med blyerts "P. II"
6. Ich freue mich. á 3 [ej översatt]
- bc med blyerts "P.NB"
7. Herr Jesu mein Heiland à 4 [ej översatt]
- bc med blyerts "P.NB"
8. [Endast senare delen:] Warum betrübst du dich mein Hertz "Mitt hierta hwi grämer tu tigh" à 4
- CATB sv text, A, B även paussiffror, B även taktstreck, bc med blyerts "P.NB NB" liten båge med oläslig text
9. Magnificat anima mea Dominus "Min siäl prijsar storliga Herran" Magnificat V. toni à 4
- CATB sv text, A även bindebågar, avsnitt oöversatta, bc med blyerts "P. NB"
10. O Domine Jesu Christe à 5 [ej översatt]

- bc med blyerts "P. I "
- 11. Herr nun läst du deinen Diener in Friede fahren "Nu låtir tu tin tiener fara i frid"
à 5
- B sv text, taktstreck, bågar, bc med blyerts "P.NB", fraser understrukna med rött
- 12. Ich wil den Herren loben allzeit "Jagh wil lofwa Herren i allan tijd"
à 5
- CA, Bassett (702) sv text, bc med blyerts "P.NB"
- 13. Ach mein hertzliebes Jesulein "Ach hör migh Herre Jesu Christ" [jfr 22 ovan]
à 6
- T I (702) sv text, bc med blyerts "P.NB"
- 14. Unser Herr Jesus Christus, in der Nacht da Er verrahten ward "Wår Herre Jesus
Christus, i ten natten tå han förrådder war" à 6
- A sv text, bc med blyerts" P.NB"
- 15. Christ lag in Todes Banden "Christ lågh i dödzens banden" à 6
- C sv text, anmärkning "1/2 slagh", A inskott? 24 [takter], T, B sv text inskott?, vl
II paussiffror, bc med blyerts "P.II" inskott?
- 16. O lux beata trinitas à 6 [ej översatt]
- bc med blyerts "P.I"
- 17. Nun danket alle Gott, der grosse Dinge that "Nu tacker alle Gudh then mechtig
ting har giordt" à 6
- C ripieno (700) sv text, bc med blyerts "P.NB NB"
- 18. Tota pulchra es à 6 & 10 [ej översatt]
- bc med blyerts "P.NB"
- 19. Meine Seele erhebet den Herren "Min siäl prijsar storlig Herran" Magn[ificat]
I toni à 6
- ATB sv text, bc med blyerts "P.NB"
- 20. Samma text à 6
- ATB sv text, C/A zur Capell à 4 (706) sv text, bc med blyerts" P.NB"
- 21. Seht euch für à 7 [ej svensk översättning]
- bc med blyerts "P.I"
- 22. Magnificat anima mea Dominum "Min siäl prýsar storliga Herran" à 3 & 7
- A sv text med bläck och blyerts, taktstreck, T sv text, taktantydan, B sv text med
rött och brunt bläck, taktstreck och bågar med blyerts, bc med blyerts "P.NB"
- 23. O Heiliger Geist, du göttliches Feur "Nu bidie wij then Helige And" à 7
- sv text med rött, brunt bläck och blyerts, A, B sv text med brunt bläck, [pars 2]
zur Capell à 5: C I/A (706) sv text, T/B (707) sv text, bc med blyerts "P.NB NB"
- 26. Surge propera amica mea ab 8 [ej översatt]
- bc i secunda pars fraseringsbågar med blyerts
- 29. Erschienen ist der herrliche Tag "Nu lyser oss then herliga dagh" à 9
- CATB sv text, språng, trb I (706) språng. "påsk"
- 30. Ihr seid nun alle Gottes Kinder "I ären alla Gudz uthwalde barn" à 10
- C I /C II (700) sv text, senare korrigerad ("the" i st f "för många"), A/ T (701) sv
text korrigerad. Över T "5 vocal in concerto, 2 viol. 3 Tromb. 5 voc zur Capel", B

(703) sv text, korrigerad, zur Capell à 5: C I/C II (706) sv text (endast första notraden), A/T/B [läses uppslagsvis] (707) sv text
 - I bc (708) finns Errata som hänvisar till de ställen som ändrats med bläck
 - I Index bc (708) är 1-30 markerade med NB i bläck vilket tyder på uppskattning. Vid 10, 15, 21 står "P" för påsk. Vid 28 står dessutom "inte?". Vid 29 står dessutom "påsk"
 - I början mindre besättningar, mot slutet flerköriga. Största besättning "5 vocal in concerto, 2 viol. 3 Tromb. 5 voc zur Capel"

(c) AHLE del 3 för 3-10 röster eller fler med bc har fem satser översatta av tio.

1. Wol dem der sich des Dürstigen annimmt à 3 [ej översatt]
 - vl II (705) taktstreck
3. Komm mein Freund, lass uns aufs Feld hinaus gehen "Kom min vän låt oss gå ut på markena" à 4
 - C (700), T (701) sv text
4. Dulcissime domine Jesu à 4 [ej översatt]
 - vla I (704) några taktstreck med rött
5. Ach mein hertzliebes Jesulein "Ach hör migh Herre Jesu Christ" à 5
 - ATB sv text, taktstreck, bågar, vl I (704) taktstreck, drilltecken, "forte", bc "Bass in duplo pag 199", insatsmarkering
7. Ich will euch wieder sehen "Och Eder glädie skal ingen från Ehr taga" à 6
 - T (701) sv text
8. Sie ist fest gegründet auf den heiligen Bergen "Han är fast grundat på the heliga bergen" à 7 & 12
 - C I (700) sv text, ej C II; A/T (701) sv text, B (703) sv text
10. Die Erde ist des Herren und was drinnen ist "All jorden är Herrans och hwadh ther i är" à 10 & 15
 - C I/C II (700), A/T (701) sv text, A/T även bågar, B/vlne (703) sv text, taktmarkering i vlne
 - I index bc (708) NB NB vid 1, NB vid 2. NB NB NB vid 3 och 4, NB NB vid 5, NB vid 6, NB NB vid 7, NB vid 8 och 9, NB NB vid 10 [visar graden av uppskattning]

(d) HAMMERSCHMIDT för 5-12 eller fler stämmor och bc har 15 satser av 40 översatta till svenska:

4. Sey nun wieder zufrieden meine Seele "War nu åter tilfredz min siäl" à 4: T, B, 2vl, bc.
 - Erste Stimme T ej sv text, andere Stimme C II, dritte Stimme A, fünfte Stimme T, siebende Stimme B
5. Hauss und Güter erben die Eltern "Huus och ägodelar ärfwas af föräldranen" à 4: A, 2vla, bc
 - Andere Stimme (endast slutet), dritte Stimme A

7. Wer warket uns den Stein von des Grabes Thür "Ho skall wälta oss stenen ifrån grafwens dör" voce sola in die Orgel

- Andere Stimme, dritte Stimme, fünfte Stimme, sechste Stimme, siebende Stimme.

- I zehnte Stimme bc har ett avsnitt i altklav försetts med tonbokstäveer i blyerts 13. Frewe dich des Weibes deiner Jugend "Frögda tig brudgumme af tin Ungdoms kära brud"

- Andere Stimme C II, dritte Stimme A zur Capella in die Orgel à 7, vierte Stimme T zur Capella, fünfte Stimme T I zur concert, sechste Stimme T II zur concert.

- I neunte Stimme b och i zehnte Stimme bc blyertskryss vid Capella i tretakt (2 ggr), i bc även frasmarkering

18. Der Herr ist mein Hirte, mir wird nichts mangeln "Herren är min Herde, migh skal inthet fattas"

- Vierte Stimme A chor 2, sechste Stimme T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2.

- Zehnte Stimme bc frasmarkering med bläck

22. Wie bin ich doch so herzlich froh "I thet är iag så hiertans gladh"

- Andere Stimme C II chor 2 à 8, dritte Stimme A chor 1, vierte Stimme A chor 2, fünfte Stimme T chor 1, sechste Stimme T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2

24. Alleluja, Frewet euch ihr Christen alle "Frögder eder christne alle"

- Andere Stimme C II zur Capella à 8, dritte Stimme A zur Capella, vierte Stimme T I, fünfte Stimme T zur Capella, sechste Stimme T II, siebende Stimme B zur Capella, achte Stimme B.

- Neunte Stimme bc markeringar av partier Capella

25. Jauchzet Gott alle Land, lobsinget zu Ehren "Lofwer Gudh alle land, lofsiunger at ähra"

- Andere Stimme C II chor 2 à 8, dritte Stimme A chor 1, vierte Stimme A chor 2, fünfte Stimme T chor 1, sechste Stimme T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2.

i neunte Stimme b och zehnte Stimme bc markeringar av fraser med blyerts

28. Laudate servi B solo, bc

- Zehnte Stimme bc frasering med rött. NB vid à 3 och Alleluia

33. Vater unser, der du bist im Himmel "Fader vår tu som äst i himblom"

- Andere Stimme C II chor 2 à 8, dritte Stimme C II chor 1, vierte Stimme A, chor 1, fünfte Stimme T chor 1 zur Capella, sechste Stimme A/T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2,

34. Verleih uns Friede genädiglich, Herr Gott "Förlän oss thin frijd så nådelig"

- Andere Stimme C zur Concert in die Orgel à 9, dritte Stimme C II zu Capella, vierte Stimme A zur Capella, fünfte Stimme T I zur Capella, sechste Stimme T/B zur concert, siebende Stimme B zur Capella, achte Stimme T II zur capella.

- I neunte Stimme b och zehnte Stimme bc en bläckmarkering efter första frasen, en annan vid första Capella

35. Gehet hin ihr Verfluchten, gehet hin in das hellische Fewer ”Går bort från mig I förbannade, går bort i ewinnerligh eld”

- Andere Stimme C chor 2 à 9 Dialogus, dritte Stimme A chor 1, vierte Stimme A chor 2, fünfte Stimme T chor 1, sechste Stimme T/B chor 2 även taktstreck, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B.

- I neunte Stimme b två NB. I zehnte Stimme bc frasmarteringar med rött och med bläck

36. Der Tod ist verschlungen in den Sieg ”Döden är upswulgen uti segren

- Andere Stimme C chor 2 à 10 Favorito, dritte Stimme S I chor 1, vierte Stimme T zur capella chor 1, fünfte Stimme T chor 1, sechste Stimme A/T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2,

37. Veni sancte Spiritus ”O tu helge Ande kom”

- Andere Stimme A chor 1 zur capella à 10, dritte Stimme C I chor 1, vierte Stimme C II chor 1, fünfte Stimme T chor 1, sechste Stimme A/T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2.

- I neunte Stimme bc fraser markerade med blyerts, i zehnte Stimme bc med rött

38. Alleluia lobet den Herren in seinem Heilgthumb. ”Lofwen herren wthi hans helgedom”

- Sechste Stimme T I/T II zur concert, zehnte Stimme bc (felbunden av tryckaren) fraser med rött, bläckmarkering vid Capella

39. Singet dem Herrn ein neues Lied ”Siunger Herranom en ny wijsa”

- Andere Stimme C chor 2 à 12, dritte Stimme A chor 1, vierte Stimme T chor 1, sechste Stimme A/T chor 2, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2.

- I neunte Stimme b och zehnte Stimme bc fraser markerade med rött

40. Sihe wie fein und lieblich ists, dass Brüder einträchtig bey einanader wohnen ”Sij huru gott är thet at bröder endrächtigt boo tilsamman“

- Andere Stimme C chor 2 à 12, dritte Stimme A/T chor 2, vierte Stimme T chor 1, siebende Stimme B chor 1, achte Stimme B chor 2.

- I neunte Stimme bc tre parallella basstämmor varav den andra är markerad med rött. Hänvisning till manuskript med bc-stämmor: Bass: pro Org: 1 & 2 Ch[or]: pag 54.

- I registret är följande satser markerade med NB i bläck nr 1-21, med rött 1-7, med blyerts 8-21 vilket kan tolkas som tre olika personers uppskattning.

i zehnte Stimme bc tre parallella bc-stämmor

(e) PETSCH I denna jublande pingsthyllning för C, T soli, CATB coro, 2 vl, bc, som är ett unicum för Uppsala, anges förslag på både starka och svaga instrument som kan stämma in. Olika koriska uppställningar föreslås.

Ach meine Seel was traurest du, lass ab von deinen Klagen har översatts med ”Ach kära siäl hwad ängslas tu, lägg bort all sorg och klagan.”

- Första delen med text i S solo, i del 2 paus struken,

- A chor 1, T chor 1, vl I chor 2, vl II chor 2, B chor 1, bc/T concerto första delen med text

(f) SARTORIUS för 1-5 röster, 2vl, vlne, cnt, trb, org, bc
- I org med blyerts Compl[ett?] vid 1-2, 4-5, 9 annars inga tecken i stämmorna

(g) MOLITOR för B solo, 2 vl, bc
har översatts och markerats med NB i Index:
Si Deus pro nobis quis contra nos "Om Gudh är med oss ho kan wara emot"
Bonum bonum est confieri
Salve regina mater regina
- båda B solo taktstreck, vl I sifför för paustecken, taktstreck
Benedicam Dominum C/T 2 vl
- VI I nederst på sidan med blyerts följande sidas början (för bladvändning)
I Index i org är alla stycken markerade med NB med bläck, i rött, med blyerts utom
Benedicam Dominum, Anni recurso tempore för C/T 2 vl, bc, Dilecte Iesu för A, 2
vl, bc

M 1.6 SCHEIDT, Samuel, Tabulatur-Buch, Hundert geistlicher Lieder und
Psalmen ... auff der Orgel, desgleichen auch zu Hause zu spielen
und zu singen, Auff alle Fest- und Sonntage durchs gantze Jahr, Mit
4 Stimmen componirt. Görlitz 1650.

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 873.

Partitur i uppsalaband. Påskrift på frampärmen "SAMUEL Scheidt Tabulatur auff
d[avids?] psalmen".

Bibliografisk beskrivning: MD nr 197, RISM S 1365.

Proveniens: inköpt 1662–63. I C.P. Wallins katalog K 6, s. 589.

Observationer beträffande trycket

Inga tecken på användning, inte ens errata har införts.

M 1.7 (a) CAPRICORNUS, Samuel, Jubilus Bernhardi. Nürnberg 1660.

- för 2SATB, 4vla, bc, 2SATB ad placitum.

(b) ZEUTSCHNER, Tobias, Musikalische Kirchen- und Haus-
freude. Leipzig 1661.

- för 2SATB, 2vl, 3trb, bc, 2 clno ad placitum.

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 81–83b

(a) C I in rip (81), C II in rip (82), A in rip (83), b pro-org (83 b)

(b) trb I (81), trb II (82), trb III (83)

Bibliografisk beskrivning:

(a) MD nr 34, RISM C 932

(b) MD nr 242, RISM Z 171

Proveniens: inköpta 1662. I C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

Observationer beträffande trycken

Endast ett fåtal stämmor återstår av verken

(a) det finns svenska texter till:

11. Jesu mi bone sentiam ”Lof ähra prijs ske fadren”, C I, II, A in ripieno
 24. Jesus in pace imperat ”Christi upfärd til himmelshögd”, C I, II, A in ripieno
 Bassus pro organo (83 b) avviker i utseendet från resten av stämmorna. Den har enligt Mitjana proveniens från Västerås, där denna stämma var överflödlig. Sångstämma i tabulatur finns inskriven vid nr 8, 9, och 24. Användningstecken vid nr 2, 3, 4, 5, 6, 9, 15, 23.

(b) Trombonstämmorna är de enda som återstår av verket

- trb I (81) har på bakpärmens insida 3 notsystem till slutet på anonymt vokalverk i sopranklav med text efter 12 + 45 taktens paus ”ty tu har macht rijke och kraft medela”

- trb III (83) på motsvarande sätt en altstämma till samma verk

Fig 23. Andreas Hammerschmidt Missae med avbildad normalbesättning 4 röster och 4 stråkar. Tangentinstrument för basso continuo saknas på bilden.

- M 1.8* (a) ARNOLD, Georg, Missae, psalmi et magnificat op 2, Lib 1 à 7. Innsbruck 1656.
 - för 2CATB, 2vl, bc, 3vla ad placitum
 (b) HAMMERSCHMIDT, Andreas, [17] Missae. Dresden 1663.
 - för 5-12 stämmor
 (c) *Messa e salmi* dedicati al [...] signor Bernardo [=Bernard Hertfelder]. Augsburg 1662
 - för 2S, concertino: ATB, ripieno: SATB, 2vl, 3vla, bc
 (d) HAMMERSCHMIDT, Andreas, Kirchen- und Tafelmusik. Zittau 1662
 - för 3 röster och 3 instrument
 (e) WEILAND, Julius Johannes, Erstlinge musicalischer Andachten. Bremen 1654.
 - för fyra röster, 2vl, bc

UUB (S-Uu) Stämhäftena Utl.vok.mus. i tr. 4–15 sammanbands av univ. bokbindare i pappband med pergamentrygg tidigast 1663. På framsidan av pärnarna har angivits innehåll och stämma

- (a) C I (4), C II (5), A (7), T I (6), B I (8), A rip/trb I (11), T I rip/trb II (9), T II rip/trb III (10), B I rip/trb IV (12), vl I (13), vl II (14), vlne/trb rip (15) [saknas T II, B II]
 (b) C I (4), C II (5), A (7), T I (6), B (8), T III/trb (9), T II/cnt/trb (11), trb (12) vl I/clno (13), vl II/tr (14), bc (15) [saknas T II/trb II]
 (c) S I (4), S II (5), A conc (7), B conc (8), S rip (11), A rip (9), T rip (10), B rip (12), vl I (13), vl II (14), a-vla (6), t-vla (16), b-vla (15) [T concert saknas]
 (d) C I (7), C II (6), vl I (4), vl II/vlne (15), vla I (8) [saknas vla II, vlne, bc?
 (e) vox I (4), vox II (5), vox III (7), vox IV (6) [saknas bc]

Bibliografisk beskrivning:

- (a) MD nr 7, RISM A 2167
 (b) MD nr 92, RISM H 1953
 (c) MD nr 282, RISM AN 1813
 (d) MD nr 91, RISM H 1952
 (e) MD nr 240, RISM W 544

Proveniens: inköpt 1662–63. Alla i C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

Observationer beträffande trycken

- (a) ARNOLD. Delar av mässorna har fått svensk text:
 ur Missa I à 7:
 Sanctus ”Helig, helig fulle äro himblarne och iorden etc.”
 - i stämmorna C I, C II, A, T I rip/trb II. I övrigt finns vl I, vl II, vlne/trb rip och Agnus Dei ”Förbarma tigh öfwer oss”
 - T I rip
 - i B II/trb IV har infogats två felande blad i handskrift (företalets slut och början av Kyrie I i Missa I) samt ett ersatt hörn i Gloria i Missa II.

Missa II à 9: Sanctus Dominus Deus Sabaoth ”Helig är Herren Sabaoth” och Agnus Dei ”O Guds lamb”

- C I, C II, B I sv text

Agnus Dei.

- T I sv text

- I C II har taktstreck införts

I övrigt vl I, vl II, vlne, A I rip/trb I, T I rip/trb II, T II rip/trb III, B II/trb utan tecken på användning

Missa IV à 7:

Sanctus, Agnus Dei

- C I, C II, T I, B II/trb IV sv text. B I, B II taktstreck

Agnus Dei

- A sv text. T II/trb III, vl I, II, vlne/trb visar ej tecken på användning

Även två Magnificat à 7 visar tecken på användning:

Nr XIII ”Min siäl prysar storligen Herren etc”

- C I, C II, A, T I, B I sv text

Nr XIV ”Min siäl prysar storligen Herren etc”

- C I, C II, A, A II, T I, B I sv text

vl I, vl II, T II/trb III, vlne, B II/trb IV visar ej tecken på användning

(b) HAMMERSCHMIDT

Missa IX

- C I, C II, A, T, B sv text i alla satser

Kyrie: ”Herre förbarma tig öfver oss – Christe förbarma tig – Herre förbarma tigh”

Gloria: ”Ära wari gud i högden” –

Sanctus Et in terra: ”och på iorden fred menniskiornen en god wilja”

Agnus Dei – Qui tollis: ”tu som borttager verdenes synder förbarma tig öffuer oss”

- vl I, vl II, bc saknar tecken på användning

Missa XV

Sanctus

- C II, A I, B I sv text. Taktstreck m m i T I, bc

- Tr I, tr II, trb saknar tecken på användning

(c) *Messa e salmi*

Messa à 5 concert. voci, 4 ripieni, con 5 stromenti [C I, T concert, saknas]

Kyrie ”Herre förbarma tig öfwer oss”

- C II, A conc. B concert. C rip. A rip. B rip. sv text

Gloria sv text ”Och på iorden fridh och menniskiorna en godh willia”

Sanctus ”Helig är Herren Gudh Sabaoth fulle äro himblarna och iorden af tin herlighet. Hosianna vthi Högden”

- A conc., B concert., C II, A, sv text

Laudate pueri

- handskriven inlaga i C II

Laudate dominum "Ty hans nådh sanning och barmhertighet warar öfwer oss."
"Ähra ske Gud Ähra ske Sonen och then helige Anda Såsom thet warit har af begynnelsen och nu och altidh ifrån ewighet och til ewighet"

- C II, A conc., B concert., C rip., A rip., B rip sv text. (I B concert hänvisning till Bass Cont, pag 40, en handskriven volym med bc-stämmor som nu saknas)

- VI I, vl II, a-vla, vlne saknar användningstecken

(d) HAMMERSCHMIDT 15 av 22 satser översatts:

1. Dies ist der Tag den der Herr gemacht hat "Denna dagh är then Herren hafwer giordt" à 7:

- sv text i C I, II; vl I, II, vla I, vlne saknar användningstecken [vla II, bc saknas]

2. Nun lob mein Seel den Herren "Min siäl skal lofwa Herran" à 7:

- sv text i C solo, trb I, II; taktstreck i tr I, II, vlne [bc saknas]

4. Herr ich habe lieb die Stäte deines Hauses "Herre iagh har lust til tino huses boning" à 6:

- sv text i C solo; användningstecken saknas i vl I, II, vla I, II, vlne

- [bc saknas]

5. Christ lag in Todes Banden "Christ lågh i dödzens bandom" à 6:

- sv text i C I, II, T, taktstreck i trb I, II, vlne

6. Verleih uns Friede genädiglich "Förlän oss Gudh så nådelig" à 7:

- sv text i C I, II, A, T; trb II, vlne saknar användningstecken [trb I saknas]

7. Mein Freund: Und du bist mein du meine Freundin du "Och tu äst min Syster Kära brudh" à 7:

- sv text T; användningstecken saknas i vl I, II, vla I, II, vlne

8. Erbarm dich mein O Herre Gott "Förbarma tig Gud öfwer mig" à 5:

- sv text i vlne; taktstreck i vl I, II; saknas användningstecken i vla

10. Allein zu dir Herr Jesu Christ "Allena til tigh Herre Jesu Christ" Dialogus à 7 in unterschiedenen Stimmen und Instrumenten

- sv text i T, vl I "Min synd är stor", taktstreck i vl II, vla da braccio I, II, vlne

11. Ich suchte des Nachts in meinen Bette "Iagh sökte om natten i mine sengh" à

6: C solo, 2vl, 2vla di braccio, vlne, bc,

- sv text i C solo, taktstreck i vlne, vl I svaga taktstreck med blyerts; vl II, vla di braccio I, II utan användningstecken

12. Der Herr erhöere dich in der noth "Herren höre tigh" à 6: C, 2vl, 2vla di braccio, vlne, bc

- C solo med sv text; vl I, II, vla I, II, vlne utan användningstecken (u.a.)

13. Wach auf meine Seele lobe deinen Heyland "Wak up min siäl lofwath tin Frelser" C solo, 2vl, 2vla di brazzia, vlne, bc

- C solo med sv text; vl I, II, vla I, II, vlne u.a.

14. Herzlich lieb habe ich Dich Herr mein Stärke "Hiertlig kiär har iag tig Herre min starkhet" ATB, 3vla di brazzia, vlne, bc

- A, T, [B saknas] sv text, vlne förtydligande fraseringsbågar; vl I, II, vla u.a.

16. Ach wie ist doch alles eytel à 7. [B saknas] och stråkar.
 - VI II "B. et instr", notkorrigeringar, några takter bis. Övriga stämmor u.a.
17. Was betrübst du dich mein Seel "Hwadh bedröfwar tu tigh mina siäl" ATB, 3vla di brazzia, vlne, bc
 - A, T [B saknas] sv text, vlne taktstreck, fraseringsbågar, övriga u.a.
18. Von Himmel hoch da komm ich her "Af Himmels högd jagh kommen är" 2CATB, 2vl, bc, vlne ad lib
 - C I, A sv text, taktstreck, bågar, C II, sv text, bågar, T sv text, [B saknas], vlne taktstreck, notkorrigeringar, generalbassiffror; vl I/II uppslagsvis u.a.
19. Ich will den Herren loben allezeit "Iagh will lofwa Herren i allan tijdh" 2CB, 2vl, trb, vlne, bc
 - C I, II [B saknas] sv text, bågar, trb handskriften ersättningssida med avslutande 3 notsystem, vl II notkorrektur; vl I, vlne u.a.
20. Herr hadere mit meinen Haderern "Herre trät medh them som mz mig träta. Herre stridh" à 7 voc: A solo, clno I, II, trb I, II, vlne
 - A handskrivet ersättningsblad med ty och sv text, clno I antydda taktstreck, clno II svaga taktstreck med blyerts, trb I "NB" med blyerts, trb II ett taktstreck med blyerts; vlne u.a.
21. [Sonata super] Gelobet seystu Jesu Christ "Lofwat ware Jesu Christ" à 7: A, 2clno, 4trb, bc
 - A "zu dieser Stimme können zwey Vocalisten dargestellt werden, die in einer gleiche singen. Sv text, taktstreck, bågar, paussiffror, clno I, II, trb I, II taktstreck, paussiffror, vlne taktstreck, textbörjan "lofwat"

(e) WEILAND endast ett stycke har försetts med svensk text

XII. Concert a 3. Alto, Tenore & Basso. Veni S. Spiritus.

- A två notrader överkorsade; B, T u.a.

XIII. Moteta a 3, Altus, Tenor & Bassus. Herr, wenn ich nur dich habe "Herre när iag nu tig hafwer".

- A T B sv text.

- Alla fem musiktrycken vittnar om starkt intresse. Både stora och små besättning förkommer, ibland dubbelkörigt. I de stora besättningarna synes instrumentalstämmor ofta ha utelämnats. Tydliga spår av användning finns endast i stämmor för vl I, II, vla I, II, vlne, tr/clno I, II, trb I, II

M 1.9 (a) FABRICIUS, Werner, *Deliciae harmonicae* [...] allerhand Paduanen, Alemanden, Couranten, Balletten, Sarabanden [...] auff Violon und andern Instrumenten füglichen zu gebrauchen [Leipzig] 1656–57.

för 2CATB, bc

(b) ROTH, Wolf Ernst, *Musicalisches Freudengedichte unterschiedlicher Paduanen* [...] Dresden 1660.

för 2vl, 2vla da braccio, vlne, bc.

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 7–10

- (a) C I (7), C II (8), A (9), T (10) [B och bc saknas].
(b) vl I (7), vl II (8), vla I (9), vla II (10) [vlne, bc saknas]

Bibliografisk beskrivning:

- (a) MD nr 430, RISM F 30
(b) MD nr 449, RISM R 2792

Proveniens: inköpta 1662. Införda i C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

Observationer beträffande trycken

Banden visar kraftig förslitning.

- (a) I stämmorna C I, C II, A finns anteckning NB och/eller x, något som tyder på uppskattning i nr 1, 3–10, 17–21, 30, 33, 38, 40, 44, 46–47, 56–58.
(b) Unicum i UUB.

M 1.10 KNOEP, Lüder, Erster, ander Theil Neuer Paduanen, Galliarden ...
Bremen 1660
för 2–3 vla, bc [vla II–III, bc saknas]

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 13

Bibliografisk beskrivning: MD nr 436–437, RISM K 994, 995

Proveniens: inköpt 1662–63. I C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

M 1.11 SEYFRIED, Johann Christoph, Ander Theil Neuer Paduanen,
Baleten, Arien [...] Jena 1659
för 2vl, bc, [vl II, bc saknas].

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 25.

Bibliografisk beskrivning: MD nr 454, RISM S 2979.

Proveniens: inköpt 1662–63. I C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

Observationer beträffande stämman

Skinnyrgg och pärmapper av Curio-makulatur. Såväl skinn som papper fernissade. Nu en röd-beige ton. Hörnen nötta.

VI I (överst på varje sida dock CANTUS I)

Nr 10: små taktstreck med bläck. Nr 13–14: NB. Nr 22–23 NB. Nr 30: oavsiktliga bläckstreck tvärs över sidan upptill. Mycket små taktstreck andra reprisen. Nr 31, 32 NB. Nr 40: NB (rött). Nr 41: NB. Nr 45: NB. Nr 54–55: NB. Nr 57–60: NB. [tyder på uppskattning]

M 1.12 ARNOLD, Georg, Canzoni, arie et sonatae [...] opus III. Innsbruck
1659. C.P. Wallins katalog K 6, s. 589
för 3vl, vla/fåg, bc.

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 39–43. Skinnyrgg och pärmapper. Bådaddera har från början varit fernissade, varvid vol 40 med åren blivit gråröd medan de övriga har en gulaktig ton. Karakteristiska linjeristningar för uppsalaband. Banden nötta, särskilt hörnen.

Påteckningar med Olaus Rudbecks hand visar genom anteckningar i stämböckerna att styckena spelats flitigt.

Stämhäftena är avsedda för Violin 1, 2, 3, Bas Viol, Bas. Continuus enligt påskrift med bläck.

Bibliografisk beskrivning: MD nr 418, RISM A 2163.

Proveniens: inköpt 1663.

Observationer beträffande trycken

Växlande besättningar: Inleds med onummerat Aria-Capriccio för violin solo med stråkbas.

Nr I-XIII för 2 violini e viola (bas)/fag (si placet) + orgel

Nr XIV-XXIX för 3 ò 4 = 3 vl, basviola/fag (si placet), org;

Nr XXX-XXXI Canzon 2 violini braccia è viola (si placet), org;

Nr XXXII-XLIII a 4 viol = 2vl, braccio, b-vla (si placet), org;

Nr XLIV Sonata a 4. Violini = vl I-III, b-vla/fag, org;

Nr XLV för vl I-IV, org.

I nästan alla styckena har i Bc angivits NB, likaså i b-vla nr I-XII, något som vittnar om uppskattning.

- I vl III på bakpärmens insida följande bön:

”Huru gerna will iag prijsa
tigh o Gud för tin godheet
och tigh altidh lof bewijsa
för then nådh mig är betedh.
Doch må iagh bekiena att
tungan är mig alt för swag
sådan ähra tigh hembära
slät the dock hoos mig ej fehla
[struket: som the kan förtiena]
men iagh gör hwad iagh kan.
Ach min Gud tagh oss nådigt an”

- Bc: Vid capriccio nr XIII med basso ostinato har anmärkts av Olaus Rudbeck ”Konstigt men ei liuffligt” B. Kyhlberg skriver i del 1, s. 13f att han Rudbeck menar ”konstfullt men inte vackert”.

- M 1.13* (a) SCHMELZER, Johan Heinrich, Sacro-profanus concentus musicus [...] Nürnberg 1662. K 6, s. 589
för 8 ”fidium aliorumque instrumentorum”
(b) BUCHNER, Philip Friedrich, Plectrum musicum [24 sonator]
opus IV. Frankfurt 1662. K 6, s. 589
för 6 stråkinstrument och bc.

UUB (S-Uu) Utl. instr. mus. i tr. 89-97.

Sammanbundna stämhäftan i uppsalaband har försetts med instrumentbeteckningar av Olaus Rudbeck på pärnarna, delvis oläsliga idag: [Viol]ino 1 (89), Violino 2 (90), Alt. Viol. (91), [V]iola 2/Viola de Gamba (92), Viola 3/Bassus (93), [Ba]s

Viol et Fagotto (94), Trombon 1 (95 endast (b)), Tromb. 2 (96 endast (a)), [B]AS-SUS Continuus (97).

Bibliografisk beskrivning:

(a) MD nr 453, RISM S 1658

(b) MD nr 424, RISM B 4865.

Proveniens: inköpt 1663.

Observationer beträffande trycken

(a) Besättningsangivelser:

1. å 8: 2 vl, 4 vla, 2 tr

2. å 8 i två körer: I: vl, 3 vla, II: cnt, 3 trb

3-6. å 6: 2 vl, 4 vla

7-9. å 5: 2 vl, 3 vla

10. å 4: vl, 3 vla

11.

12. å 7: 2 cnt, 3 trb, 2 tr

- vl I Sonata 8 med blyerts 6/4

- vla I, vla II Sonata 1 blyertsanmärkningar

- bc Sonata 1 tonbokstäver med blyerts under avsnitt med tenor- och altklav

(b)

- bc Sonata 11 början överkorsad med blyerts

M 1.14 CAPRICORNUS, Samuel, [12] Geistliche Concerten. Nürnberg 1658
för 2–3 röster, bc

UUB (S-Uu) Utl. vok.mus. i tr. 84–87.

vox I (84), vox II (85), vox III (86), Bassus pro org (87)

Bibliografisk beskrivning: MD nr 32, RISM C 929

Proveniens: Inköpt 1662. C. P. Wallins katalog K 6, s. 595.

Observationer rörande trycken

I vox 2 finns på pärmens insida 10 namn som förefaller tillhöra en grupp musikanter. Eftersom stämman blev inbunden 1663 bör namnen sökas från och med detta år.

8. Herr sey mir gnädig (S,T,B, bc)

- Vox I taktstreck

I övrigt inga tecken på användning.

M 1.15 Nedanstående vokalverk, som inköptes av Olaus Rudbeck 1662–67 och var utlånade till honom, saknades efter branden 1702. En försiktig tolkning är att dessa verk var särskilt användbara i gudstjänsten.

(a) Samuel Capricornus, *Opus musicum*. (Nürnberg 1655, RISM C 928) [42 stycken på latin däribland mässor, Magnificat, Te Deum, Miserere]. K 6, s. 589

för 2 körer soli, 2 körer in ripieno, 2vl, 2cnt, 2clno, bc⁵⁴⁸

(b) W. C. Briegel, *Geistlichen musicalischen Rosen-Gartens erster Theil* (Gotha 1658, RISM B 4468). K 6, s. 589 (1662–63), E 2/37 (addenda 1667).

för 5 röster, 2vl och bc

(c) W. C. Briegel, *Erster-zweiter Theil Evangelischer Ge-spräch. Auff die Sonn- und Hauptfesttage* I: von Advent bis Sexagesima, II: von Quinquagesima bis Pfingsten. (Mühlhausen 1660–62, RISM B 4471, B 4472). K 6, s. 589.

mit 5.6.7.8.9. und 10. Stimmen.

(d) *Erster Theil Geistlicher Concerten aus den berühmtesten Italiänischen und andern Autoribus [...] colligiret [...] durch J. HAVE-MANN*. Berlin 1659.

för CATB, quinta voce, 2vl, vlne, bc⁵⁴⁹

(e) Crato Bütner, *Anima Christi* (Danzig 1661, RISM B 4912). K 6, s. 589.

för SATB, 2vl, bc

(f) C. Bütner, *Lobet den Herren* (Danzig 1661, RISM B 4913). K 6, s. 589.

för 2S, 2vl, vla da gamba, bc

(g) C. Bütner, *Wo der Herr nicht bei uns were* (Danzig 1661, RISM R 4914). K 6, s. 589.

för 2SB, 2vl, vla, vlne, bc

(h) Johan Rosenmüller, *Andere Kern-Sprüche Mehren-theils aus Heiliger Schrift Altes und Neues Testaments ...* (Leipzig 1652–53, RISM R 2549). K 6, s. 589.

för 3–5 röster, bc, ad lib 2vl

(i) Martin Köler, *Sulamithische Seelen-Harmon, das ist, einstimmiger Freuden-Hall etzlicher Geistlicher Psalmen* (1662, RISM C 3298). K 6, s. 589.

för röster, stråkar, bc

(k) Werner Fabricius, *Arien, Dialogen und Concerten so zu Heiligung hoher Fest-Tagen* (Leipzig 1662, RISM WW 809 1,1) K 6, s. 595.

för SATB, 5, 6, 7, 8, bc

(l) Andreas Hammerschmidt, *Musicalische Gespräche über die Evangelia* (Dresden 1655, RISM H 1658)

⁵⁴⁸ Bibl arkiv E 2. Faksimil av sida i bibl. Loccenius kassabok 1663 ”Musicaliske Böcker köpta Anno 1662 och 1663 in Folio”, se Å. Davidsson *Uppsala universitetsbibliotek 1620–1720: en bildkrönika*.

⁵⁴⁹ De bevarade stämböckerna UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 796–804. C (796), A (798), T (797), B (799), qvinta voce (800), vl I (801), vl II (802), vlne (803), bc (804) med bibliografisk beskrivning i MD nr 1659 har en sannolik provinsiens Dübensamlingen. Se Schildt Gustav Düben, s. 569.

för 4–7 röster och bc

(m) A. Hammerschmidt, *Ander Theil Geistlicher Gespräche über die Evangelia* (Dresden 1656, RISM H 1949) K 6, s. 595.

för 5–8 röster, bc

(n) A. Hammerschmidt, *Fest- Bus- und Dancklieder* (Zittau 1658-1659, RISM H 1951) K 6, s. 595.

för 5 (10) röster, bc, ad libitum 5 instrument

(o) A. Hammerschmidt, *Dialogi oder Gespräch zwischen Gott vndt Einer gläubigen Seelen Auss den Biblischen Texten zusammen gezogen* (Dresden 1652, RISM H 1941) K 6, s. 595.

för 2–4 röster, bc

(p) A. Hammerschmidt, *Dialogen Ander Theil* (Dresden 1658, RISM H 1945)

för 2 röster, 2vl, b, bc

(q) Sebastian Anton Scherer, *Musica sacra hic est Missae, psalmi et motetti* (Ulm 1657, RISM S 1473) [på latin] K 6, s. 595.

för 2SATB, 2vl, vlne, org

(r) Augustin Pfleger, *Psalmi, dialogi et motettae* (Hamburg 1661, RISM P 1759) K 6, s. 595.

för 5 röster, bc

(s) S. Capricornus, *Erster Theil Geistlicher Harmonien* (Stuttgart 1659, RISM C 930) K 6, s. 595, E 2, s. 37 1665.

för 2–3 röster, 2vl, bc

(t) S. Capricornus, *Ander Theil Geistlicher Harmonien* (Stuttgart 1660, RISM C 931) K 6, s. 595, E 2/37 1665.

för 2–3 röster, 2vl, bc

(u) Johann Erasmus Kindermann, *Intermedium Musico-Politicum...variorum Authorum collectum* [Nr 1 "Pueri recitate & bene pronunciate" arr. Kindermann. Nr 2–3 av Tarquino Merula, Nr 4 av Melchior Franck.] (Nürnberg 1643, RISM K 557) K 6, s. 595.

för 2STB, bc

(v) Johann Jakob Löwe von Eisenach, *Neue Geistliche Concerten* (Wolfenbüttel 1660, RISM L 2751) E 2, s. 37 1665.

mit 1. 2. 3. Stimmen zu singen und 2 Violinen, bc

(x) Johann Martin Rubert, *Musicalische Seelen-Erquickung [...]* auff besondere Dialogen Arth gesetzt (Stralsund 1664, RISM R 3031) E 2, s. 37 1665.

för SATB, 2vl, a-vla, t-vla, vlne, bc

(y) Christoph Steinmann, *Rosen Kränzlein [...]* Kirchen und Schulen zu Nutz (Erfurt 1660, RISM S 5729) E 2/37 1665.

för 5 röster och bc

Nedanstående instrumentalverk som inköptes av Olaus Rudbeck 1665 (UUB E 2, s. 37) saknades efter branden 1702.

(z) Ch. Bernhard, *Geistliche Harmonien* (Hamburg 1665, RISM B 2078)

för Singstimme I–IV, Instrument I–II, bc

(aa) S. Capricornus, *Sonaten und Canzonen* (Nürnberg 1660, RISM C 934)

mit drei Instrumenten

(ab) J. J. Löwe von Eisenach, *Synfonien, Intradan, Gagliarden, Arien, Balletten, Couranten, Sarabanden* (Bremen 1657–58, RISM L 2750)

för 2vl, b, bc

(ac) C. Steneken, *Hortulus musicus oder XII aus Allemanden, Couranten und Canzonen bestehenden Piecen* (Bremen 1662, saknas i RISM)

für 2 Violinen, Viola und GeneralBass.

(ad) W. C. Briegel, *Allemanden, Couranten, Sarabanden, Balletten und Chiquen* (Jena 1664, RISM B 4505a)

för 2–3 instrument, bc

UUB (S-Uu) utlånade till Olaus Rudbeck. Saknas efter branden 1702

Proveniens: inköp 1662–63: (a)-(y); 1665: (z)-(ö). Capricornus (r, s) upptaget både på listan 1662–63 och 1665.⁵⁵⁰

M 1.16 HELLER, Johann Chilian, Sacer concentus musicus [...] Mainz 1671.

för SATB, 2vl, 2vla, bc.

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 818–826

C (818), T (819), A (820), B (821), vl I (822), vl II (823), vla I (824), vla II (825), b pro org (826). På ryggen en bokstav per band som bildar ordet HELLERS

Bibliografisk beskrivning: MD nr 94, RISM H 5003

Proveniens: Inköpt 1678 8/2⁵⁵¹ från Liebezeit under H. Vallerius tid som rector cantus. K 6, s. 590.

Observationer rörande trycket

I detta verk finner man tecken på att ett par av motetterna sjungits:

Missus est angelus Gabriel ad virginem har översatts med ”Tå wardt ängelen Gabriel sändt till Maria”

I vl I, II och bc har gjorts anteckningar som tyder på att *skalmajor* omväxlat med violinerna. Det förekommer även fraseringsbeteckningar

Stella coeli extirpavit har översatts med

- S I: ”Jesus klara morgonstiernan som uppgick”.

- B: ”Högste Gudh vår Fader kiäre”

Mortis pestem quam plantavit

- S I, S II: ”till tig är vår högsta länktan”

⁵⁵⁰ Davidsson NTBB s. 90, 92.

⁵⁵¹ UUB E: 2 Räkn. 1649–1684, f 55 (avskrift); Davidsson NTBB anser på s. 103 ”på 1680-talet”.

- B: "Hur ifrån oss drifwit fierran dödzens"

Alma redemptoris mater Basso solo cum 5 instrumentis "Domine Jesu Christe"

- I T (819) en bläcknotering på bakre pärmens insida av Christian Zellinger "Anno 1708 den 15 Aprill då iag gick up i Scholan effter vanligheten klåckan 1? effter middagen var ingen tillstädes af gåssarna, utan dören tillsluten. NB"

- I bc (826) finns hänvisningar med bläck, tydligen till någon samlad basvolym "Bass in duplo pag 26" osv

M 1.17 PEZEL, Johann, Delitiae musicales, Oder Lust-Music, Bestehend in Sonaten [...] Frankfurt 1678.

för 2vl, 2vla, fag, bc.

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 15–20

Bibliografisk beskrivning: MD nr 444, RISM P 1696

Proveniens: inköpt under H. Vallerius tid som rector cantus. K 6, s. 596.

Observationer beträffande trycket

Bandens yttre företer inga speciella tecken på nötning genom hård användning. En del blad dock lösa.

- vl I. Drill-tecken har tillagts i sats nr 2–7 som är en svit à 3, i sats nr 39 Courante à 4 har förtydligande gjorts med orden "qvint" och "quart" och "på quart", "4. quart".⁵⁵² I nr 45, 52, 61 punkter under bågar utmärkande stråkarter.

- bc. Nr 2, 34, 42, 43, 45, 51, 52 komplettering av generalbasbesiffring.

M 1.18 (a) BRIEGEL, W.C., Musicalischer Lebensbrunn gequollen aus den fürnehmsten Kernsprühen Heil. Schrift uber die gewöhnlichen Fest- und Sonntage durchs gantze Jahr [...] Darmstadt 1680.

för SATB, [ad lib] 2 vl, 2 vla, bc

(b) BRIEGEL, Wolfgang Carl, Musikalische Trost-Quelle auss den gewöhnlichen Fest- und Sontags-Evangelien [...] Darmstadt 1679.

för SATB, [ad lib] 2 vl, 2 vla, bc

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 59–67

På ryggarna med bläck "Brig Cant" (59) "Brig Alt" (61), "Brig Ten" (60), "Brig Bass" (62), "Brig V.1." (63), "Brig V.2." (64), "Brig Br.1." (65), "Brig Br.2." (66), "Briegel Organo" (67). Jfr M 1.20.

Bibliografisk beskrivning:

(a) MD nr 26, RISM B 4484

(b) MD nr 25, RISM B 4483

Proveniens: "Näsförledne Disting [1680] köpte Monsr Sohme Nijo Sångböcker" för 16 d kmt. Egentligen är det 18 stycken. Det skedde på skolrektors befallning. Eric Sohme (B 1.250) var då ansvarig för figuralmusiken i skolan. 1681 fanns de i skolans inventarium. K 6, s. 596.

Observationer beträffande trycken

⁵⁵² Davidsson NTBB 1969 s. 97

Stämhäftena sammanbundna i starka band för att inte förslitas. Pergamentsrygg och hörn. Blått band med otydliga stämbeckningar, dock ej rött snitt som M 1.20. Bc-stämman tycks ej ha använts praktiskt. Hänvisningar ges däri vid titlarna till "Bass: in duplo pag: 99" etc som synes vara en volym i handskrift, nu försvunnen. Vid svensk textunderläggning i sångstämmorna har anpassning av notvärdena och bågar använts. Infogande av taktstreck och paussiffror är vanligt. Få tryckfel har krävt korrigering. Anmärkningsvärda detaljer noteras nedan.

(a) uppvisar svensk översättning till 13 stycken av 83

1. Am 1. Sontag dess Advents. Herr, unser Herrscher, wie herrlich ist dein Name in allen Landen "Herre vår konungh hur herlight är titt namn iblandh allo folcke"

- C, A parentes satt kring den avslutande arian som dock har översatts

- bc inprickningar *Tromp, fleut, fleut doux*.

2. Am 2. Sontag dess Advents. Gott der Herr der Mächtige redet "Gud vår Gud then mechtige tahlar"

- C, A "Amen ja kom Herr Jesu" på slutet har ej behövt översattas.

3. Am 3 Sontag dess Advents. Der Herr ist unser Richter "Herren är vår domare"

7. Am Sontag nach dem H. Christ-Tage. Jauchzet Gott alle land, lobsinget zu Ehren seinen Namen "Frögdens Gudh alle land, loffsiunger hans namn"

8. Am H. Neuen Jahrs-Tage. O du allersüssester, du allerfreundlichster, du holdseligster Name Jesu "O du aldrasötaste, du aldraliufwaste, du högtalige namne Jesu"

24. Auf das Fest Mariae Verkündigung. Diss ist der Tag der Frölichkeit "Nu är then dagh medh lust och frögd"

- C (ej senare hälften)

27. Auff H. Oster-Fest. Last uns jauchzen, last uns singen "Lät oss frögdas och loffsiunga tig o Jesu"

32. Am Sontag Cantate. Singet dem Herrn ein neues Lied "Siunger Herranom een ny wijsa"

34. Auff Christi-Himmelfahrt. Frolocket mit Händen, alle Völcker "Loffsiunger vår Gud alle Folcke"

- A "glädjens utaff Hierta" med ritat hjärta

38. Auff das Fest Trinitatis. Höre Israel, der Herr unser Gott ist ein einiger Herr "Hör doch Israel, att Herren vår Gud är een eniger Herre"

59. Am 20. Sontag nach Trinitatis. Das ist die Stimme meines Freundes "Thet är min wän thet är mins wäns röst"

60. Am 21. Sontag nach Trinitatis. Ich hebe meine Augen auff zu den Bergen "Jagh lyffter up min ögon up till Herran"

Hochzeit-Stücke:

74. Wer sich nach Gotes Rath gedencket zu vermählen "Then stadigt uppå Gudh sin tröst allen will wända"

(b) har svensk översättning till 14 stycken av 65:⁵⁵³

1. Auff dem ersten Sontag Advents. Hosianna dem Sohne David, gelobet sey der da kommt im Namen des Herren "Hosianna tu Dawids sohn, wälsignadt j Herrans namn, som kommer j Herrans namn"

⁵⁵³ Davidsson NTBB 1969 s. 102f.

2. Auff dem 2. Sontag Advents. Es werden Zeichen geschehen an der Sonnen und Mond und Sternen "Och skola skiee tekn j solen och j månen och uthi stier-
nerna"

- bc s. 4 "Symph." med blyerts

5. Am H. Christtage. Ach dass die Hülffe auss Zion über Israel käme "Ach att
hielpen aff Zion öfr Israel komme"

7. Am Neuen Jahrs-Tage. Nun dancket alle Gott, der grosse Dinge thut "Ach,
tacker nu alle Gud som stora ting haar giordt"

15. Am Sontag Septuagesima. Was stehet ihr hie den ganzen Tag müssig "Huar-
för stå j her then heela dagen och lättias"

- bc "Bass: in duplo p: 115" beskuret vid bindning

16. Am Sontag Sexagesima. Es gieng ein Säeman auss zu säen seinen Samen
"Det war en sädesman som uthgick til at såå sin säd"

17. Sontag Quinquagesima. Seheth wir gehen hinauff gen Jerusalem "Sij wij gå
till Jerusalem"

24. Auffs Fest der Verkündigung Mariae. Gegrüsset, gegrüsset seyst du Holdse-
lige "Häll Maria, heel full med nådh tu lycksalige"

25. Auffs H. Oster-Fest. Diss ist der Tag, den der Herr gemacht hat "Sij, nu är
then dag som oss Gud giordt hafver"

27. Am Sontag Misericordias Domini. Ich bin ein guter Hirte "Jag är then gode
herden"

- C drilltecken.

28. Am Sontag Jubilate.

- bc "Bass in duplo p: 130" Sådana hänvisningar även vid andra stycken utan
svensk översättning

30. Am Sontag Rogate. Vatter unser, der du bist im Himmel "Fadher vår tu som
äst i himblom"

33. Auffs H. Pfingstfest. So spricht der Herr: ich will Wasser giessen auff die
Durstige "Så säger Herren; iag will utgiuta watn på then torstiga"

- C drilltecken.

50. Am 15. Sontag nach Trinitatis. Herr, meine Tochter ist jtzst gestorben "Ach
Herr min dotter är dödh"

60. Am 25. Sontag nach Trinitatis. Gleich wie der Blitz aussgehet von Auffgang
"Såsom een blixth går uth ifrån öster" (ej sista hälften)

Fig 24. *J. C. Horn* Geistliche Harmonien. Wintertheil *Altus* s. 144. *Förnyad svensk textunderläggning*.

M 1.19 PEZEL, Johann, Opus musicum sonatarum praestantissimarum,
Frankfurt 1686
för 2vl, 3vla, fag, bc

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 82

Bibliografisk beskrivning: MD nr 445, RISM P 1698

Proveniens: I bc-stämman har Christian Zellinger antecknat ”Kiöpte i Stockholm in Novembri 1692 för 7 dlr kopptt”. Kvitterat 1693 24/5⁵⁵⁴

- M 1.20 HORN, Johann Caspar, Geistliche Harmonien Über die gewöhnlichen Evangelia So durchs gantze Jahr
(a) Wintertheil. Dresden 1680
(b) Sommertheil. Dresden 1681
för SATB, 2vl/cnt, 2vla/capella, bc

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr 228-236

Hårda blåfärgade band med pergamentrygg och hörn, rött snitt. Otydliga stämbe-teckningar på framsidan. Jfr M 1.18. På ryggen:

"Horn C" (228. Innehåller Errata för Somertheil), "Horn A" (229), "Horn T" (230), "Horn B" (231), "Horn V.1." (232), "Horn V.2." (233), "Horn Br.1." (234), "Horn Br.2." (235), "Horn Contin" (236)

Bibliografisk beskrivning:

(a) MD nr 97, RISM H 7418

(b) MD nr 98, RISM H 7419

Proveniens: levererades till biblioteket 1693 av Gotthard Volgenau.⁵⁵⁵ vl I (232), MD nr 98 har på slutet datum 27 oct Anno 1693. Mitjana tillskriver verket felaktigt Gustav Dübens samling.

Observationer beträffande trycken

(a) Wintertheil, svensk översättning av 16 satser (av 38):⁵⁵⁶ Christian Zellinger har med tydlig handstil fört in texterna. I detta sammanhang har notvärden och bågar anpassats. I flera stycken har textunderläggningen vid (senare) tillfälle förbättrats (se fig 24), vilket tyder på olika framförandetillfällen. Taktstreck, paussiffror och drilltecken har införts. De ofta förekommande feltrycken har korrigerats. Avvikelser däriifrån noteras nedan.

1. Dominica 1. Adventus. Da sie nun nahe bey Jerusalem kamen "Och när the nalkades Jerusalem"

- vl I, II "2 slag" vid paus

- vla I con capella s. 4 flera takter notkorrigeringar, s. 18 sopranklav, altklav

- bc visar användningstecken

5. In feria 1. Nativitatis Christi. Es begab sich aber zu der Zeit "Thed begaf sig och hände j then tijden"

- vl I. I växling med Schalmey och Cornet

- vl II. I växling med Schalmey och Cornett. Felaktig titel rättad s. 16

- vla I. I växling med Schalmey, Viol., Trombon, s. 17 två takter tillägg i marginalen

- bc inprickningar s. 25 *Hautb. Prim, Second Haub, tromp*, "dur", generabasbesiffring, s. 25, 28 "Doux"

10. In Auspicium Novi anni. Und da acht Tage umb waren "Tå otta dagar woro framgångne"

⁵⁵⁵ UUB Bibl arkiv E 3, s. 10/16. Inköpt enligt konsistoriebeslut; verifikation av Christian Zellinger. UUA (II) G I b:69, p. 1309; UUB K 6, s. 596.

⁵⁵⁶ Davidsson NTBB 1969 s. 104f. som felaktigt tycker sig se Harald Vallerius hand och anser att han under 1680- och 1690-talen såg till att en del av denna musik kom till utförande. "Han ledde nämligen musiken i domkyrkan och studenternas övningar, även sedan han år 1690 utnämnts till professor", på s. 105.

14. Domin. 2. post Trium regum. Und am dritten Tage ward eine Hochzeit in Cana "Och på triddie dagen så vart ett bröllop j Cana"

19. Dominica Septuagesimae. Jesus sprach zu seinen Jüngern: Das Himmelreich ist gleich einem Hauss-Vater "Jesus sade till sina lärjungar: Himmelriket är likt enom husbonde"

- vl I, bc "final"

20. Dominica Sexagesimae. Da nun viel Volcks bey ein ander war "Tå nu mycket folk kom till hopa"

- vl I, II, vla I, bc "final"

21. Dominica Quinquagesimae. Jesus nahm zu sich die Zwölffe "I then tiden tog Jesus till sig the tålf"

22. In festo Purificationis. Mariae. Da die Tage ihrer Reinigung nach dem Gesetze Mosis kamen "Tå theras ränselsdagar voro fullkomnade"

- vl II 4? taktters tillägg

25. Domin. Oculi. Und er trieb einen Teufel aus. Ej svensk text

- vl I s. 79 6 takter tillfogade i marginalen

28. In festo Annunciationis Mariae. Und im sechsten Monat ward der Engel Gabriel gesand von Gott "Och i den siette månaden wart engelen Gabriel utsänd"

- vla I con cap. med blyerts "Simphoni" s. 81, 83

29. In feria 1. Paschatos. Und da der Sabbath vergangen war "Och tå Sabathen framgången var"

- vl I. Inprickningar s. 87, 88, 90 "cornett", s. 89 "Viol", s. 94 "adagio"

- vl II "Viol",

- bc flerstädes *puc?*, *ponor?*, s. 152, 154 *flöit*, s. 152 *Cla*, s. 153 *Clar*

30. Feria 2. Paschatos. Und siehe, zweene aus ihnen giengen an denselbigen Tage "Och sij ted gingo två lärjungar till en by på then samma dagen"

- bc s. 157 "slut"

32. Dominica 1. post Pascha. Am Abend aber desselbigen Sabaths "Sedan om aftonen på then samma Sabbat"

- A nederst sid 127 inskrivet 5 takter med texten „der nach spricht er zu Thoma“ ersättande paus

- vl I två kryss markerande språng s. 100

- vla I, bc fermattecken

33. Dominica 2. post Paschatos. Jesus sprach zu seinen Jüngern: Ich bin ein guter Hirte "Jesus sade till judarna: Jag är then goda herden"

35. Dominica 4. post Paschatos. Jesus sprach zu seinen Jüngern: Nun aber gehe ich hin zu dem der mich gesand hat "Jesus sade till sina lärjungar: Men nu går iag till honom som mig sändt hafver"

37. In festo Ascensionis Domini. Zulezt da die Eilfe zu Tische sassen "I then tidhen när the ellofwa sutto till bordz"

- vl I "piano", "NB" med blyerts

- vl II, vla I inprickningar *Corn: Viol*, "NB" med blyerts

- bc med svag blyerts "paus"?, "tacet"?

38. Domin. 6. post Pascha. Jesus sprach zu seinen Jüngern: Und ihr werdet auch zeugen "Jesus sade till sina läriungar: i skolen tillika witna"

(b) I Sommerteil har införts svensk översättning i 12 satser av 38:⁵⁵⁷ I detta sammanhang har notvärden och bågar anpassats och taktstreck och drilltecken införts. I flera stycken har textunderläggningen vid (senare) tillfälle förbättrats, vilket tyder på olika framförandetillfällen. Flera verk har textunderläggning endast av första delen. Många instrumentalstämmor saknar tecken på användning.

1. Feria 1. Pentecostes. Jesus sprach zu seinen Jüngern: wer mich liebet, der wird meine Wort halten "Jesus sade till sina lärjungar: then mig älskar han warder hållandes min ordh"

- C 3 takter tillskrivna nederst på sid 3
- T inprickningar *B* i pauser, *T S[olo]*
- vl I "piano", "*Cortenet*"?
- vl II *Cornett, cornetto tacet*, "piano"
- vla I con capella, Inprickningar *tromb, viol*
- bc inprickningar *A, T, B, Viol*

3. Feria 2. Pentecostes. Jesus sprach zu Nicodemo "Jesus sade till Nicodemum". Endast vokalstämmor

5. In festo Trinitatis. Es war ein Mensch unter den Phariseern mit Nahmen Nicodemus "Thet war en man af the Phariseer som heet Nicodemus" (endast första hälften). Endast vokalstämmor

10. Domin. 4. post Trinitatis. Jesus sprach zu seinen Jüngern: darumb seydt barmhertzig "Jesus sade till sina lärjungar: warer barmhertige" (endast första hälften). Endast vokalstämmor

12. In festo Visitationis Mariae. Maria aber stund auff in den Tagen "Maria hon stod upp i the dagar" (endast första hälften)

- vl I, II inprickning *Viol*

17. Domin. 9. post Trinitatis. Jesus sprach zu seinen Jüngern: Es war ein reicher mann "Jesus sade en liknelse till sina lärjungar: thed war en riker man" (endast första hälften). Endast vokalstämmor

- A taktstreck har markerats i andra hälften (endast tysk text)

20. Dominica 12. post Trinitatis. Da der Herr wieder ausgieng von den Gräntzen Tyri och Sidon "I then tijdh när som Jesus utgik ifrån Tyri och Sidons gräns" (endast första hälften). Endast vokalstämmor

21. Domin. 13. post Trinitatis. Jesus wandte sich zu seinen Jüngern und sprach: in sonderheit

- A saknar svensk textunderläggning men det finns taktstreck införda

28. Domin. 18. post Trinitatis. Da aber die Phariseer höreten, dass er den Saduceern das Maul gestopffet hatte "När såsom the Phariseer hörde at Jesus hade stäppat the Saduceer munnen till". Endast vokalstämmor

31. Domin. 21. post Trinitatis. Und es war ein Königischer, des Sohn lag kranck "Och tedh war en konungz-man hwars son låg siuk" (endast första delen). Endast vokalstämmor

- B har taktstreck utan svensk textunderläggning i andra hälften

⁵⁵⁷ Davidsson NTBB 1969 s. 103 f. tycker sig se Harald Vallerius hand eftersom han även efter 1690 ledde musiken i domkyrkan och studenternas övningar. Zellinger utnämndes dock till director cantus i mars 1691 med ansvar för figuralmusikens förberdande, inövande och framförande. Repetitioner skedde emellanåt hemma hos Rudbeck och efter hans död hos Vallerius enligt uttalande 1728 av professor J. Reftelius (B 1.299).

32. Domin. 22. post Trinitatis. Jesus sprach zu Petro und zu den andern Jüngern "Jesus sade till Petro och till the andra lärjungarna" (ej sista delen). Endast vokalstämmor

33. Domin. 23. post Trinitatis. Da giengen die Phariseer hin und hielten einen Rath "Tå gingo the Phariseer bort och lade råd" (ej andra hälften). Endast vokalstämmor

35. Domin. 25. post Trinitatis. Jesus sprach zu seinen Jüngern: wenn ihr nun sehen werdet "Jesus sade till sina läringar: när i nu få see". Endast vokalstämmor

38. In festo Encaeniorum

- vla I felbunden med handskrivna anvisningar s. 104, 112

M 1.21 PEZEL, Johann, Opus musicum. Frankfurt 1686.

UUB (S-Uu) saknas

Bibliografisk beskrivning: RISM P 1698

Proveniens: inköpt 1706 från Ludert Dijkman i Stockholm. Det fanns redan tidigare ett ex inköpt i Stockholm 1692 av Zellinger (M 1.19)

Christian Zellingers kommentar inför inköpet

Tiugu fyra Sonater a 7 Stemmor in folio, oinbundna, som äro mycket friska och dunderande hwilka kunna brukas hwid höga fester och Tacksegelse dagar med pucor och Trompeter...

M 1.22 (a) KRIEGER, Johann Philip, Auserlesene in denen dreyen Sing-Spielen Flora, Cecrops und Procris enthaltene Arien. Nürnberg 1690
solosånger i olika röstlägen med bc
(b) Ritornelli zu Kriegers Auserlesene Arien Ander Theil,
för 2 vl. [Okänd i RISM]

(a), (b) UUB (S-Uu) saknas

(a) LUB (S-L) Engelhart 26.

(a) Bibliografisk beskrivning: Davidsson nr 275, RISM K 2454

Proveniens: inköpt 1706 från Ludert Dijkman i Stockholm

Exemplaret i LUB har på pärmens insida ägaranteckningen M. Elers och dateringen Carlsrona den 27 sept 1692 och på titelbladet H C Engelhardt, som var organist där. Alltså ej det ex som ägdes av Ludert Dijkman

Christian Zellingers kommentar inför inköpet

Een Partitur book af ett Svite d' Cappell: Jean Krügers opera arier...af åtskillig art, sampt allehanda texter, hwilka wid åtskilliga både Sorg, frögd tyder, och andra tillfällen brukas kunna. 2 tomer, Een med Violer eller Rittorneller, och en opera Tomus utan instrumenter ad placitum...

M 1.23 KRIEGER, Johann, Neue musicalische Ergetzlichkeit, Teil 1–3.
Frankfurt & Leipzig 1684

för soloröst och växlande instrument samt bc

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 827

Bibliografisk beskrivning: MD nr 111, 329, 399, RISM K 2448

Proveniens: inköpt 1706 från Ludert Dijkman i Stockholm

Generalbasvisor i olika röstlägen och olika instrumentala ackompanjemang. Del 1 med sakralt innehåll, del 2–3 med profant

Christian Zellingers kommentar inför inköpet. Han känner inte till att det är två bröder Krieger.

Een annan H. Cappell: Krügers partitur book...af åtskillige arter och Musiquer, wid åtskillige Fester och tillfällen at Musicera...

M 1.24 NIEDT, Nicolaus, Musicalische Sonn- und Fest-Tags Lust durchs ganze Jahr, Sondershausen 1698
för [3 V, 5 V, 2vl, 2 vla, vlc, bc]

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 858-868

Cantus 1mus (858), Cantus 2dus (859), Tenor (860), Altus (861), Bassus Vocalis (862), Violino 1mo (863), Violino 2.do (864), Viola 1.ma (865), Viola 2.da (866), Violon (867), Bassus Continuus (868)

Bibliografisk beskrivning: MD nr 159, RISM N 683

Proveniens: inköpt 1706 från Ludert Dijkman i Stockholm. På Cantus 1 "En af S:ti Nicolai Kyrkias Ellfwa böcker"

Christian Zellingers kommentar inför inköpet

Nicolai Niedtens opera öfwer Evangelia hela året...11 tomer eller böcker. 2 Cantus Altus Tenor Bassus, 2 Violer, 2 Viola, fagotto vel Violon Cum Basso Continuo... Är denna Composition så stält, at den kan giöras af få och ringare Personer, af 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 etc.

Observationer angående trycken

Texter översatta redan i Stockholm

Dominica I. adventus. Freue dich und sey frölich "Frögda tig war fröjdig"

In festo circumcicionis Christi. Nun dancket alla Gott "Nu tackar alle gud"

Dominica II. Post Epiphanias. Der Herr ist nahe "Herren är när them honom"

Die festo purificationis Mariae. Herr, nun lässest du. "Herre nu låter tu tin Tienare fara"

Dominica quinquagesimae. Chrisus hat uns geliebet. "Christus han har oss älskat"

In festo Pentecostes. Nun aber giebst du Gott. "Nu, men nu gifwer tu oss gudh ett nådeligit rägn"

In festo Johannis Baptistae. Gelobet sey der Herr. Ingen svensk text men generalbasstämma i tabulatur

Dominica IX post Trinitatis. Sey getreu biss an den tod. "Trofast blif kära Siäl alt intill döden"

Dominica XI post Trinitatis. Arian : Wir sind o Herr die dich. "Wÿ äro the o herr som ha sÿndat"

Dominica XIII post Trinitatis. Lobet den Herrn. "Lofwa herren som i zion boor"

Domnica XV post Trinitatis. Arian : Lass schädte seyn. "Ey någon kan två herrar"

In festo Michaelis. Alleluija. Denn der allmächtige Gott. ”Alleluija. Ty then als-mächtige gud“

Dominica XXII post Trinitatis. Herr, erträglich ist dein zorn. ”Hur odräglig är herrans nåde“

Dominica XXVII post Trinitatis. Wie der Hirsch schreyet. ”Såsom hiortten ro-par effter friska wattnet“

M 1.25 LANDI, Stefano, Il S. Alessio, dramma musicale. Roma 1634.

[per soli, coro e orchestra]. 3vl, knäppinstrument, bc

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 828. Tidigare signum Qq.1.1.

Partitur i mjukt pergamentband. På ryggen utnött påskrift. På frampärmen “Di Stephano Landi Il Sant Alessio Dramma musicale”.

Bibliografisk beskrivning: MD nr 402, RISM L 534

Proveniens: Christian Zellinger sålde verket till biblioteket 1710 23/8 enligt beslut i consistorium majus efter värdering av prof. Vallerius

Observationer angående trycket

Saknar tecken på användning förutom notkorrektur s. 154 (Sposa), s. 157 (Religione), s. 162 (vl III)

M 1.26 ROSSI, Michelangelo, Erminia sul Giordano, dramma musicale. Roma 1637.

[per 27 soli, coro, orchestra]

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 872 tidigare signum Qq.11.1.

Partitur i mjukt pergamentband. På ryggen: Rossi Erminia, på frampärmen Di Michel' Angelo Rossi Erminia Sul Giordano Dramma musicale

Bibliografisk beskrivning: MD nr 416, RISM R 2743

Proveniens: Christian Zellinger sålde partituret till biblioteket 1710 23/8 enligt beslut i consistorium majus efter värdering av prof. Vallerius

Observationer rörande trycket

Inga tecken på användning

M 1.27 (a) LULLY, Jean-Baptiste, Alceste. Paris 1708

(b) LULLY, J.-B. Atys. 2. uppl Paris 1708

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 838

Bibliografisk beskrivning:

(a) MD nr 410, RISM L 2935

(b) MD nr 411, RISM L 2962

Proveniens: inköptes från bokföraren Johan Mattiae Lange efter bibliotekarie Benzeliuss förslag och beslut i consistorium majus 1711 14/11. Sammanbundna av Johan Sifwertz

- M 1.28 (a) CORELLI, Arcangelo, [12] Sonate à Tre. Due Violini e Violone col Basso per l'Organo di Arcangelo Corelli da Fusignano Detto Bolognese. Opera Prima. MarC 1.1-1.10
(b) d:o. Opera Seconda. MarC 2.1-2.10

Stämhäften i avskrift. Marmorerade pärmar

LUB (S-L) Saml Engelhart 34

Bibliografisk beskrivning RISM ID no.: 190002357

Proveniens ”diesse Musicalien die Herr Professor Burman von meinem seeligen Stiefvater [Georg] von den Dries vor dessen Tode 1717 geliehen, habe [ich] von Herrn Professor Burman nu[n] wiederbekommen und sie an Herrn Directeur Engelhard geschencket. Upsala den 3. Marty 1729. G[eorg] J[ohan] Londicer.”

Även påteckning ”E. Burman 1718“

- M 1.29 TAGLIETTI, Giulio, [X] Concerti a quattro con viola obligata opera quarta. Ed. corrigée trez exactement sur la partition. Amsterdam Estienne Roger

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr. 101

Stämhäften i mjuka marmorerade pärmar ”i styfft Tursht [marmorerat] papper”⁵⁵⁸ bundna av Georg M. Hundertmark 1723:

vl I, vl II, alto viola, organo e violoncello

Bibliografisk beskrivning: RISM T 35

Proveniens: inköpt i Stockholm i nov 1722 av tonsättaren Johan Christian Schickhardt från Hamburg genom Ferdinand Zellbell d.ä. På bc: No 94 9 d[aler]. Kvitterat av Eric Burman 1722 24/11

Observationer rörande de stuckna stämmorna

Inga tecken på användning

- M 1.30 CORELLI, Arcangelo, Sonate a violino solo col basso continuo composta da Arcangelo Correlli [no 4 e 5] e altri autory [8 stycken]. Amsterdam Estienne Roger (1699)

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr 44:7

Bibliografisk beskrivning i RISM C 3855

Proveniens Corellis ”Opera omnia” inköptes 1727 av Eric Burman med tillstånd av konsistoriet

Observationer rörande det stuckna partituret

Inga tecken på användning

⁵⁵⁸ UUB Bibl arkiv F:5 p. 245.

M 1.31 CORELLI, Arcangelo, 12 Sonater à 2 Violin [e bc op 4] del Sign:
Corelli. MarC 4.1–10

Avskrifter

UUB (S-Uu) Instr.mus. i hs 2:1

Bibliografisk beskrivning RISM ID no. 190008619

Proveniens Osäkert om förvärv på Burmans tid

M 1.32 CORELLI, Arcangelo, 12 Sonate à Violino [e bc op 5] MarC 5.1–
11

Avskrifter

UUB (S-Uu) Instr.mus. i hs 14:14

Bibliografisk beskrivning RISM ID no. 190017326

Proveniens Osäkert om förvärv på Burmans tid

M 1.33 ROMAN, Johan Helmich, [12] Sonate a flauto traverso, violone e
cembalo 1727

Bibliografisk beskrivning i Davidsson Sv musiktr 113, RISM R 2089

Proveniens: Exemplet som tonsättaren skänkt, förmedlat av Eric Burman, är nu
förkommet

M 2.3–8 BÖCKER FÖRVÄRVADE AV KYRKAN, SKOLAN ELLER UNIVERSITETET

M 2.1–2 se del 1, s. 449.

M 2.3 MERSENNE, Marin, Harmonicorum libri XII. Paris 1648

UUB defekt Obr. 40:76 Fol.

Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 67; RISM B/VI, s.
573.

Proveniens: lånad av Johannes H. Vallerius 1713–14.

M 2.4 ZARLINO, Gioseffo, Le institutioni harmoniche. Venezia 1573.

UUB Musik Fol. Qq:29

Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 106, RISM B/VI, s.
908.

Proveniens: K 6, s. 558 (fanns i C. P. Wallins katalog 1675).

Lånad av H. Vallerius 1706 24/4 återlämnad 28/11

- M 2.5* JOHANNES DE MURIS, Musica. Frankfurt 1508.
 UUB Obr. Qq:237
 Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 48; RISM B/VI, s. 434.
Proveniens: K 6, s. 541 inköpt 1678 under H. Vallerius.
- M 2.6* MEIBOM, Marcus, Antiquae musicae auctores septem. 1–2. Amsterdam 1652
 UUB Script. Class. Coll.
 Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 64; RISM B/VI, s. 674.
Proveniens: inköpt 1678 under H. Vallerius.
- M 2.7* PTOLEMAIOS, Claudius, Harmonicorum [seu de musica] lib 3. Oxford 1682
 UUB Script Graeci [Ptolemaios]
 Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 78; RISM B/VI, s. 672.
 Lånad av Johannes H. Vallerius nov 1713.
- M 2.8* RAMEAU, Jean-Philippe, Traité de l'harmonie. Paris 1722
 UUB Qq 200
 Bibliografisk beskrivning; RISM B/VI, s. 68.
Proveniens: inköpt från Amsterdam 1727

M 3 MUSIKALIER OCH BÖCKER I STADENS ÄGO

Saknas.

M 4.4–56 MUSIKALIER OCH BÖCKER I PRIVAT ÄGO

M 4.1–3 se del 1, s. 428–447.

- M 4.4 (a) ELER, Franz, *Cantica sacra*. Hamburg: Jacob Wolff, 1588
 (b) Psalmi D. Martini Lvtheri & aliorum ejus seculi Psalmistarum.
 Hamburg: Jacob Wolff, 1588

UUB Obr. 64:207. – 1 vol 8°.

Bibliografisk beskrivning av trycken MD 68, 389 ej i RISM

Proveniens: på frampärmens insida Magnus Gabriel De la Gardies (B 1.85) sigill

- M 4.5 SIEFFERT, Paul, *Psalmi Davidici*. 2. Danzig 1659

UUB (S-Uu) Utl.vok.mus. i tr. 446-453

Bibliografisk beskrivning i MD nr 217, RISM SS 7267d

Proveniens: Tryckt dedikation i Cantus-stämman till Magnus Gabriel De la Gardie

- M 4.6 KIRCHER, Athanasius, *Musurgia universalis sive Ars Magna*
 Consoni et Dissoni. Roma 1650

MTB (S-Skma) Litt - R. – 1 vol.

Bibliografisk beskrivning av trycket Davidsson *Ouvrages théoriques* nr 49, RISM B/VI, s. 407.

Proveniens: bunden i rött band med Magnus Gabriel De la Gardies (B 1.85) vapen på frampärmen

- M 4.7 (a) VAN DEN HOVE, Ioachimus, *Delitiae musicae* Utrecht 1612.
 (b) LAELIUS, Daniel, *Testudo spiritualis* [psalmer enligt Lobwas-
 ser satta för luta] Arnhem 1617.

KB (S-sk) Musik.Not.Vis- Saml. RAR

Bibliografisk beskrivning av trycken Davidsson nr 140 och 278, RISM H 7454, L 192

Proveniens: egenhändig påteckning på titelbladet ”Ericus Wennæsius Gevalensis (B 1.246) 1680 7 Aprilis”.

- M 4.8 Disputatio physica-musica de sono. Diss (Upps 1674 4/11). Pres
 Andreas Norcopensis-Nordenhielm, resp Harald Vallerius, O-
 Gothus. Sthlm, Nicolaus Wankijff, u.å.

KB (S-sk)

Proveniens: [påteckning på titelbladet med Harald Vallerius hand:] ”M:r Sahlman”, dvs. Laurentius Johannis Sahlman (B 1.253)

- M 4.9
- (a) ALBERT, Heinrich, Erster Theil der Arien. Königsberg 1638.
Handskrivet tillägg av Aria X efter Aria IX
 - (b) ALBERT, Heinrich, Zweiter Theil der Arien. Königsberg 1640
 - (c) ALBERT, Heinrich, Dritter Theil der Arien. Königsberg 1640
 - (d) handskrivet lägg med felande arior
 - (d:i) ALBERT, Aria I, dat Afwestafors den 30 Junij 1666
 - (d:ii) ALBERT, Aria II, dat Afwestafors den 2 Julii 1666
 - (d:iii) ALBERT, Aria III, dat 1666 10 Dece:
 - (d:iv) ALBERT, Klag-Lied vber des Herren Jesu Geisel. Dat
AfwestadsFors Anno 1666 11 Decembris. *Sven Tiliander*
 - (e) SEBASTIANI, Johan, Geistlicher Seelen-Trost. Königsberg
1663
 - (f) SEBASTIANI, Johan, Sterben-Gedanck. Königsberg 1663
 - (g) RÖSELER, Christoph, Ewige Freude. Königsberg 1663
 - (h) WRETZKE, Jacob, Frommer Christen Beständigkeit. Königs-
berg 1661
 - (i) MEISNER, Zacharias, Braut-Tanz. Königsberg 1661

Musiktryck sammanbundna och genompaginerade.

Växjö stadsbibliotek (S-Vx) signum Musik 1500-1600-tal 1

Bibliografisk beskrivning av trycken Davidsson nr 8-10, 479, 480, 442, 532, 55.

Proveniens: egenhändig påteckning på frampärmens insida: ”Förährat Exemplaret af Hr Isaach Kronström Anno 1666, inbundit i Kopparberget för 6 Dr in Junio anno eodem, Sven Tiliander mpr, deremot lät iag också inbinda dhet andra Exemplaret som Daniel Kronström fick, kostar mig altså 3 Dr Kopparmt nästan helt betalt! Föruthan dhet iag tillskrefwit hafwer till förbättring”.

Volymen innehåller ett defekt exemplar av H. Alberts *Erster Theil der Arien* som börjar med Aria 3 och även har andra brister. Därför var det nödvändigt att göra ett handskriftligt tillägg på 11 blad. Felande arior har införts av Sven Tiliander (B 1.233). med dateringar ”Afwestafors den 30 Junij 1666” och liknande formule-ringar till 9 jan 1667. På ledig plats i själva trycket har Aria 10 införts efter Aria 9 och även annorstädes har liknande tillägg gjorts av ägaren.

- M 4.10
- (a) ARNOLD, Georg, Sacrae cantiones 1. Nürnberg 1651.
 - (b) SCHERER, Sebastian Anton, Musica sacra. Ulm 1659.

Strängnäs Roggebiblioteket (S-STR)

Bibliografisk beskrivning Davidsson 18, 469

Proveniens: inköpta till Strängnäs gymnasium ca 1675 från director cantus Matt-hias Erics Lidenius (B 1.257) ”Item Arnoldi och andre Musikaliske saker af Lidenio för 12 daler”.

- M 4.11* HAMMERSCHMIDT, Andreas, Dialogi. 1. Dresden 1645
Strängnäs Roggebiblioteket (S-Str)
Bibliografisk beskrivning Davidsson 235
Proveniens: Sål't av Petrus Jonae Westling (B 1.335) till Strängnäs gymnasiebibliotek 1680 för 10 d kmt enligt påteckning på frampärmens insida: "Libros hosce ex opere Andreae Hammerschmidens, quinque, in usum Juventutis Gymnasticæ, a Tubicine Dn. Petro Jonae Wästring, Upsaliam abituro, ex Fisco Gymnasii decem Thaleris cupreis, Strengnensii die 19. Junii Anni 1680 emit Jonas Liung, Mathemat. Lector et Gymnasii h.t. Rector."
- M 4.12* HERBST, Johan Andreas, Musica moderna prattica, overo maniera del buon canto 1658
Strängnäs Roggebiblioteket (S-Str)
Bibliografisk beskrivning Davidsson Ouvrages théoriques nr 42, RISM B/VI, s. 407.
Proveniens: gåva till Strängnäs gymnasium 1703 av teologie lektor Daniel Trautzel (B 1.325)
- M 4.13* HAMMERSMIDT, Andreas, Kirchen- und Tafelmusik 1662
Strängnäs Roggebiblioteket (S-Str)
Bibliografisk beskrivning Davidsson nr 245
En stämbok innehåller namnteckning dat 1669 av Laurentius Johannis Lenning (B 1.268)
- M 4.14* Uppsala universitets privilegier och konstitutioner m.m. i renskrift. UUB N 59
Proveniens: Egenhändig ägareanteckning 1670 23/5 "Ex libris Olaj Beckij Danielsohns..." (B 1.219). Ägare nr 2: Valentinus Bolhorn 1701.
- M 4.15* Handskriven klaverbok i notskrift och tabulatur innehållande sviter och intavoleringar av Johann Lorentz organist i Köpenhamn
UUB (S-Uu) Ihre 284
Bibliografisk beskrivning i Rudén Music in tablature s. 82–84
Proveniens: Thomas Nicolai Ihre 1679 15/2
- M 4.16* Handskriven klaverbok i notskrift och tabulatur innehållande sviter och intavoleringar av Buxtehude, J. A. Reincken, Franz Tunder, Johan Lorentz, J. J. Froberger
Häftet består av 9 sammanbundna lägg
UUB (S-Uu) Ihre 285
Bibliografisk beskrivning i Rudén Music in tablature s. 84–86
Proveniens: Thomas Nicolai Ihre (B 1.345) 1679 12/12

M 4.17 Handskrivna ”violinduetter” huvudsakligen av J.B. Lully. Innehållet överensstämmer med S-Vx Mus Ms 6 f 5v-21v

UUB (S-Uu) Ihre 217

Bibliografisk beskrivning i Grape s. 437, Rudén Ensemble music s. 287–289

Proveniens: Thomas Nicolai Ihre (B 1.345)

M 4.18 Exercitium musicum bestående in auszerlesenen Sonaten, Galliar-den, Allemanden, Baletten etc. Frankfurt am Main 1660

UUB (S-Uu) Ihre 281–283

Bibliografisk beskrivning i MD nr 1660, RISM Recueils imprimés 1660⁵

Proveniens: Thomas Nicolai Ihre (B 1.345) som varit andre ägare

M 4.19 Manuale

Dombok Uppsala 1684 14/1

Bland uppbuden 1. gången ”Hans Hammar ett Manuale” 2:8 d kmt

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv A I:13

M 4.20 Manuale

Dombok Uppsala 1684 9/5

Kravmål: bl.a. angående böcker, varav ”Ett Manuale 10 daler”

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv A I:13

M 4.21 FRIDERICI, Daniel, Delitiæ juveniles 1–2. Rostock 1630

Västerås stiftsbiblioteket (S-V)

Bibliografisk beskrivning Davidsson 187, 188

Den enda stämman som bevarats är vox secunda

Proveniens: Förste ägare var Jacobus Magni Montanus (B 1.40 se del 1, s. 179), andre ägare Olaus Nicolai Rabenius (B 1.273)

M 4.22 Dikter av Michael Zethrin (B 1.317). Huvudsakligen personverser, till en del med noter. Register i slutet. Innehåll se M. Zethrin Personverser

UUB N 1135

Pappersvolym i pergamentsband. 276 s. Ms egenhändigt.

Proveniens: Har ägts av bokauktionsnotarien E. Ekholm

M 4.23 Anteckningar av Michael Zethrin

Bunden pappersbok inköpt för 2 caroliner.

På smutstiteln versosida Innehållsförteckning i Zethrins hand:

I. Summarien på Nya Testament Anno 1696 Die 12 Martii

II. Uttåg af Swenska poëteri 1703 Jul

III. M. Z. Latinska prosodia på Swenska 1690

IV. Libellus memorialis geographiae novae item
V. Praecepta musica brevissima pro incipientibus. Autore Mich Zethrin (utskuren, saknas)

UUB N 1758.

Pappersvolym i pergamentsband. Ms egenhändigt.

Proveniens: Michael Zethrin

M 4.24 Bouppteckning 22/5 1688 efter tullskrivaren i Kungsängs-tullen Lars Teller bl.a.

1 st "Zithare" 1 d kmt

1 st gammalt manuale

1 st gammal tysk psalmbok

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv F II:1

M 4.25 Handskriven klaverbok i notskrift och tabulatur innehållande talrika konkordanser med samtida svenska klaver- och lutböcker varav många av J.-B. Lully

LUB Handskr. Ekonomi [Höök]

Bibliografisk beskrivning i Rudén Music in tablature s. 63–64

Proveniens: Isaac Waasbom (B 1.407) med dateringar bl.a. "Ubsala 1? marti Ao 1694"

M 4.26 Handskriven klaverbok i notskrift och tabulatur innehållande talrika konkordanser med samtida svenska klaver- och lutböcker varav många av J.-B. Lully

LUB (S-L) Wenster Å 3

Bibliografisk beskrivning i Rudén Music in tablature, s. 64–65

Proveniens: Johannes Westmarck (B 1.413) från hans studietid i Uppsala 1691 och före 1698

M 4.27 Bouppteckning efter Kierstin Ericksdtr Wesman änka efter bokbindaren Bengt Turingh 1696 27/4

Bland böckerna i lagret

"Thomas Kingos andeliga Siungechor" [1689] 8:o 0:16 d kmt

"Upsala Psalmbok" [1645] 3:-

"Davids Psaltare och Psalmbok" 1:-

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv F I:2

M 4.28 Handskriven klaverbok i tabulatur innehållande talrika konkordanser med samtida svenska klaver- och lutböcker varav många av J.-B. Lully samt stycken av Anders von Düben hänförande sig till slaget vid Narva 1700.

MTB (S-Skma) Tabulatur nr 7

Bibliografisk beskrivning i Tidig Musik 1996:4 s. 20–21

Proveniens: Gustaf Celsing (B 1.416) från hans studietid i Uppsala 1692–1702 eller tjänstgöring i Kammarkollegium i Stockholm 1702–1707

M 4.29 Handskrivna ”violinduetter” (sannolikt för 2 vl, 2vla, bc) huvudsakligen av J.-B. Lully.

Bibliografisk beskrivning i Grape s. 437, Rudén Ensemble music, s. 287–289

Proveniens: Noterna, som nu är förkomna, ägdes av Johannes Steuchius (B 1.399) i Lund ca 1695, kopierade från Thomas Nicolai Ihres (B 1.345) S-Uu Ihre 217, i sin tur i Rostock 1698 kopierade av Nils Tiliander S-Vx Mus Ms 6 f 5v-21v

M 4.30 Anonym auktionslista över böcker m.m. (1708 13/6) bl.a
8:o Tysk psalmbok – Hr Benzelius 1:2 d kmt
12:o dito – Zellinger 0:10

Proveniens: UUA (I) E III a:7 p. 347, 349

M 4.31 Bouppteckning efter borgaren Lars Berg 1708 19-21/8
Bland böckerna
”Manuale tryckt 1682” 3 d kmt
”Manuale Tryckt 1688” 3:16
”Psaltaren in Octavo 1654” [K. Davidz Psaltare, medh små summarier] 0:24

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv (I) F I:5

M 4.32 Bouppteckning efter Mattz Persson Häll (plus hustru och son som avlidit kort efter varandra)[i pesten] aug–okt 1710
Bokbeståndet:

Swensk Psalmbook ny af år 1696 2 d kmt

Större Psalmbook af Åhr 1702 2:16

Dito. Långer af Åhr 1698 2:-

Psalmbok mindre 1:26

Manual af år 1655 2:-

Swänsk Bibel tryckt i Leiden år 1635 3:-

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv (I) F I:5

M 4.33 Notbok med enstämmiga melodier
Pappersvolym 49 fol.
Krigsarkivet (S-Ska)

Proveniens: frampärmens insida ”Otto Fredrik Stålhammar (B 1.493) Londini Sca-norum 1708”

Innehåll:

- a) "Marches pour L'Hautbois, le Violon et la Flute"
med bl.a. f. 2 Marche de la Garde Rojale à Stockholm, f. 3 Marche de Narva [Anders von Düben], f. 3v Marche des Dragons, och Marche de la garnison à Malmoe, f. 5 Marche de Slipenbach,
- b) "Menuettes et Polonaises pour l'Hautbois, le Violon et la Flute"
med bl.a. f. 10 Menuette de Mr Düben, f. 14v *Menuet de Marteau d'acier* [=Stålhammar] à la viol de gamba, f. 16-16v Menuette « Non je ne ferai plus », f. 17v Menuet de l'opera des fêtes Venetiennes [A. Campra], f. 18v *Menuet composé de Monsr Marteau d'acier* [=Stålhammar] au Violon, f. 22 Menuet g-moll i violinklav och basklav, f. 22v *Menuet composé de Monsr Marteau d'acier* [=Stålhammar] au Violon,
- c) "Sarabande, Courantes, Giques, Allemands, Entrées et Aires pour l'Hautbois"
med bl.a. f. 25 La Mariée [J.-B. Lully], f. 25v Allemand de Gailot ou le Malheureuse amant [Gallot le Vieux] à la flute, f. 26 Passepiéd de la princesse, f. 26v Aimable vainqueur [A. Campra]
- d) f. 30v 2 uppslag med second dessus, i fortsättningen enstämmiga stycken, f. 33 Menuette [Air J. A. Hasse]
- e) "Pour la Cornemuse" samt f. 35v "Menuet a la flute traversiere", f. 38v Flaut traverso
- f) "Pour la Trompette" 2-stämmigt följs f. 44v av skala i basklav D – d¹ och solostycken [för viola da gamba]; skala i altklav c – c² och Preludium i altklav + basklav, f. 47 Allemande de [Johannes] Schenck, f. 49 [Du But Courante]

M 4.34 Luttabulatur (framifrån) och gambatabulatur (bakifrån)

Pappersvolym i skinnband nu 33 fol.

Kalmar läns museum (S-Klm) 21.068

Bibliografisk beskrivning med incipit i Rudén Music in tablature, s. 24f.

Proveniens: på första sidan bakifrån "A la viole de Gambe Otto Fred Stålhammar" (B 1.493) På första sidan framifrån Stålhammars devis INGENS SLAF.

Den skinnbundna volymen med blankt papper försålades enligt inklistrad etikett av "MAINGENEAU Marchand à Paris, demeurant rue de Bussy, Faubourg Saint Germain, proche le Petit marché, vend de très bon papier [...] à Paris 1697"

Lutstyckena i tabulatur med incipit och konkordanser i <http://mss.slweiss.de> (S-Klm21068)

M 4.35 Luttabulatur

Pappersvolym 139 fol. i pergamentband.

Kalmar läns museum (S-Klm) 21.072

Bibliografisk beskrivning med incipit i Rudén Music in tablature, s. 25f.

Proveniens: frampärmens insida "Otto Fredrik Stålhammar (B 1.493) Stockh 1715"

Innehåller avskrift av spelanvisningar i Franz Philippe LeSage de Richée *Cabinet der Lauten* (Breslau 1695, RISM L 2054) och en nästan fullständig kopia av Jacob Bittner *Pièces de luth* (1682, RISM B 2760).

Lutstyckena i tabulatur med incipit och konkordanser i <http://mss.slweiss.de> (S-Klm21072)

M 4.36 ALSINIUS, Christiernus Henrici, Zelius regius de juventutis informatione publica, Stockholm 1649

KB (S-sk) F1700 Br 1146

Proveniens: påteckning på titelbladet 1699 31/0 av Michael Zethrin (B 1.317)

M 4.37 MOUTON, Charles, Pièces de luth de different modes [II] [1699] RISM MM 4014a

Carl Claudius musikhistoriske Samling (DK-Kc), nu i Musikmuseet, Köpenhamn (DK-Km).

Proveniens: påteckning ”En Dieu mon esperance J. Bellman (B 1.318) Paris le 27 fevrier l’an 1699”

M 4.38 Två kompendier om musik. De synes baserade på Harald Vallerius föreläsningar

(a) Instructio perbrevis ac perspicua prompte ludendi juxta Bassum Generalem (1703)

(b) Manuductio Musicae vocali brevissima (1708)

Beskrivning i N. Fransén Koralbok till Then swenska Ubsala psalmboken 1645 del 1 s. 80 ff.

Proveniens: Har ägts av Gabriel Gyllengrip (B 1.456)

M 4.39 Bouppteckning efter Israel Pourell (B 1.348) 1709 4/5. 57 böcker varav

Olaus Rudbeck, Atlantican del 1

Svensk psalmbok

”4 st. Spielböcker med noter” vilka angavs vara utan värde

Proveniens: SSA Rådhusrätten och magistraten. Justitiekollegiet 1724/1. Inventariebok f 158-161v

M 4.40 Luttabulatur

Andra häfte av två sammanfogade, (fol 40–52)

LUB (S-L) Wenster G 34

Bibliografisk beskrivning med incipit i Rudén Music in tablature, s. 30f. incipit i tabulatur med konkordanser i <http://mss.slweiss.de> (S-Lu G 34)

Proveniens: sannolikt samma som Wenster G 37: Peter Platin Malmö 30/11 1712
Innehåller ”Luthenisten Pourells (B 1.348) i Stockholm Stycken...”

M 4.41 Bouppteckning efter Olaus Rudbecks änka Wendela Lohrman 1711 3/7: Två böcker varav den ena; "Psalmboken med sångnoter af år 1701" 7:16 d kmt.

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv (I) F I:6

M 4.42 Psalmböcker utan melodier:
Biskop Swedbergs psalmbok [1695]
Pet. Dikmans kyrkohandli. [Petter P:son Dijkman Antiquitates ecclesiastica, eller gamle svenska kyrkie-handlingar angående våra förfäders christeliga troos och kyrkio-ceremoniers beskaffenheter [...]
Sthlm 1703.]

3 psalmböcker

Kingos Andeliga Sångechor [1689]

R:s stora nya ps.bok [1697?] i hans bänk i domk.

I Gustaf Rudbecks arrest på slottet bl.a. 1 psalmbok

Proveniens: I inventarium över bokauktionisten Gustaf Rudbecks (B 1.286) egendom 1713 29/3

M 4.43 Bouppteckning efter "Sahl. Peder Abrahamssons Änkia" 1712 28/3 bl.a

"Swänsks Manual gl:" 1 d kmt

"Swänsk Psalm Book" 1:16

Proveniens: UUA (I) E III a:11 p 187

M 4.44 Inventarium 1714 18/8 på böcker i en svart kista. Ägaren ej nämnd

(a) "En Note-bok"

(b) "En gammal Psalm.bok"

Proveniens: UUA (I) E III a:13 p 403f.

M 4.45 Inventarium 1714 18/8 på böcker i en vit kista tillhöriga Petrus Marci Schröder (B 1.470)

(a) Enchiridion Musicum [?"Enchiridion musicum oder kurzer Begriff der Singekunst, 1638. RISM B/VI, s. 701]

(b) Discants-bok

Proveniens: UUA (I) E III a:13 p 405

M 4.46 Bouppteckning efter hospitalssysslomannen Hans Wegner 1716 april. Bl.a. boken

"Swensk nya psalmbok med noter sägz wara rådman Axbergz"

Proveniens: ULA Upps stadsarkiv (I) F I:7

M 4.47 I bouppteckningens⁵⁵⁹ bokförteckning 1720 efter Johannes H. Vallerius (B 1.355) lägger man märke till de många psalmböckerna

Folio

”41. Beckers harmonia Instrumentalis 3 d” [Dietrich Becker, *Musicalische Frühlings-Früchte*. Hamburg 1668 för 2 vl, vla, vla da braccio, vlne, bc. MD nr 422, RISM B 1525, Utl.instr.mus. i tr. 50]⁵⁶⁰

4:o

”104. Svenska Psalmboken wäl conditionerad, 20 d”

8:o

”167. En Svensk Psalmbok uthan Titelblad”, 0:8 d

”168. Henrich Schützens K. Davidz Psaltare med Melodier“ [Psalmen Davids Dresden 1661, för fyra röster, bc. RISM S 2284, SS 228] ej i S-Uu, 0:16

”169. En gammal Catholisk Psalmbok på Pergament”, 0:4 d

”172. En Latinsk Sångbook”, 0:4 d

12:o

”64. Les Psaumes de David” [Les Psaumes de David en vers, avec la Liturgie?], 0:8 d

”84. Christliche Lieder”, 0:8 d

”97. Fransysk Psalmbok”, 3 d

”101. En Tysk Psalmbok”, 2 d

Proveniens: I bouppteckning 1720 efter prof Johannes H. Vallerius (B 1.355)

M 4.48 I bouppteckningens⁵⁶¹ bokförteckning 1720 efter Johannes H. Vallerius (B 1.355). *Böcker* i bouppteckningen⁵⁶² innehöll bl.a.

4:o

”54. Renati des Cartes Musicae compendium” 1650 (RISM B/VI, s. 261, Davidsson *Ouvrages théoriques* nr 24) 4 d kmt”. Helsingborg (S-H), Fryklunds samling.

”65. Ottonis Gebelii introductio musicæ theoreticæ didacticæ” Bremen 1660 (RISM B/VI, s. 363, Davidsson *Ouvrages théoriques* nr 37) 1 d. LUB (S-L)

”67. Andr. Herbst Musica practicae” [Diminuerig på italienskt sätt för unga sångare och instrumentalister] Frankfurt 1658 (RISM B/VI s. 407, Davidsson *Ouvrages théoriques* nr 42) 0:16. Strängnäs Roggebiblioteket (S-Str)

Proveniens: I bouppteckning 1720 efter prof Johannes H. Vallerius (B 1.355). Böckerna sålda på flera auktioner

M 4.49 En utförligare avhandling skriven 1705–21 om musik och musikinstrument på ett sätt som Abraham Hülphers skulle genomföra långt senare, är tyvärr förkommen. Den första delen utgjorde en förteckning över musikinstrument, särskilt orglar i Sverige och utlandet, den

⁵⁵⁹ UUA(I) F XI:1.

⁵⁶⁰ Stämmorna sammanbundna.

⁵⁶¹ UUA(I) F XI:1.

⁵⁶² D:o.

andra handlade om 'generalbasen', den tredje var ett utdrag ur Car-
tesius musikavhandling, den fjärde ett utdrag ur Andreas
Werckmeisters 'Orgelprof', den 5:te extrakt ur J. Matthesons
'Neueröffnetes Orchester'.

Proveniens: Michael Zethrin (B 1.317)

M 4.50 Handskriven klaverbok i notskrift och tabulatur innehållande tal-
rika konkordanser med samtida svenska klaver- och lutböcker

UUB (S-Uu) Ihre 286

Bibliografisk beskrivning i Rudén Music in tablature, s. 86–87

Proveniens: Thomas Nicolai Ihre (B 1.345) och hans barn Johan och Catharina

M 4.51 Klavertabulatur

En vol 66 fol i läderband med initialerna M S på frampärmen och dateringen på
titelbladet "Mattias Silvius Svenonis Stockholm 29 mart 1721"

Kalmar stadsbibliotek/Stifts- och gymnasiebiblioteket (S-K) Ms. Mus. 4a

Bibliografisk beskrivning med incipit i Rudén Music in tablature, s. 56–57

Proveniens: Mattias Silvius (B 1.523)

Handskriften är särskilt rik på melodier till svenska världsliga sånger vilkas texter
kan dateras till 1697–1712. Dessutom finns många melodier av hovkapellmästaren
Anders von Düben och många populära melodier tillhörande Stormaktstidens 10 i
topp samt andra samtida melodier.

M 4.52 Klaverbok i notskrift

Kalmar stadsbibliotek/Stifts- och gymnasiebiblioteket (S-K) Ms. Mus. 4c

Proveniens "A[?]. L. Silvius" denna piktur växlar med Matthias Silvius egen

Inskriften bakifrån f. 34v-38r finns en svit i C-dur av *Casper Gottlob Grünewald*
som överensstämmer med autografen i S-Uu Instr. mus. i hs. 18:28. Innehållet in-
skrivet bakifrån är i övrigt:

f. 8v-9 Murcki a-moll

9v Utan titel

10–12 [Preludium] F-dur

12v-13 Menuet g-moll

13v-16 [Obekant]

16v-17 Menuet di *C.F. Hurlbusch* E-dur

17v-19 Gavotte del Sigr *Hendel* d-moll

19v-20v Folie d'Espagne [*A. Corelli* op 5/12]

21 Menuet [*C.F. Hurlbusch* op 1/3 sats 7]

21v-23 [Folie d'Espagne forts]

23v-24 Aria C-dur

24v-25 Prelud D-dur

26-27v Air [*G.F. Händel* HWV 434/2]

28 [Obekant]

28v-29 Aimable [vainqueur ur Hesione av *A. Campra*]

30 Saraband c-moll

30v-31 Air F-dur
 31v-32 Courante I från then dag [*Du But*]
 32v Air [*A. Ariosti* ur Artaserse]
 33 Air [*G. Bononcini* ur Astarto]
 33v Prelud C-dur
 34 Menuet F-dur
 34v-38 *C.G. Grünwald* [Svit C-dur]
 38v Ballet C-dur
 39 Menuet F-dur
 39v-40 Canaries. Double [*Louis Couperin* Pièces de clavecin]
 40v Aria [Gavot de lut]
 41 Aria C-dur
 41v Bouree g-moll

M 4.53 Klaverbok i notskrift

Kalmar stadsbibliotek/Stifts- och gymnasiebiblioteket (S-K) Ms. Mus. 5
Proveniens: Mattias Silvius (B 1.523). Inskriven bakifrån f. 26v-28v finns en svit i C-dur av *Casper Gottlob Grünwald* som överensstämmer med autografen i S-Uu Instr. mus. i hs. 18:28 samt enstaka satser i autograf av Grünwald vars Fantasia är daterad 1728 d 9 Januari. Inskrivet framifrån finns rikligt med sopran- och basarior på italienska och franska, övervägande med angiven upphovsman. Bland dessa förekommer en aria ur Boris Goudenow av *Johann Mattheson*.

Verk av Grünwald i autograf:

f. 36-37 Svite pour Clavecein di CGGW D-dur

37v Menuett di CGGW D-dur

37v Menuett alternativement di CGGW

38 Gavotte en Rondeau di CGGW G-dur

39v-40 Siciliana di CGGW

40-41 Fantasia di CGGW Anno 1728 d 9 Januarii

41v [Menuet] D-dur

f.19v-20 finns dessutom en sopranaria *Gleich wie ein Schiff in Wellen* av honom

M 4.54 Institutionis Bassi continui Ms (Mattheson) 1732 A och O. En kort undervisning at kunna rätt förstå och practicera General Bas.

MTB (S-Skma) Hdskr. 312

Proveniens: Ferdinand Zellbell d.ä (B 1.439)

M 4.55 1740 Temperatura tonorum Ms. (Fétis). Utdrag därur i "Brita Strobills klaverbok"

Östersunds stadsbibliotek (S-ÖS) Ms 174, 88v-87v.

Proveniens: Ferdinand Zellbell d.ä (B 1.439)

M 4.56 Landshövding Gabriel Gyllengrips (B 1.456) personlighet visar en blandning av vittra och vetenskapliga intressen och ämbetsmannambition. En bild över hans mångsidiga intressen ger katalogen över hans bibliotek som såldes på auktion i Stockholm 1756. I katalogen finns bl. a. 55 notböcker

Proveniens: Gabriel Gyllengrip (B 1.456)

M 5.1–9 I MATERIALET FÖREKOMMANDE MUSIKALIER OCH BÖCKER UTAN ANKNYTNING TILL UPPSALA I ÖVRIGT

M 5.1 Avskrift av körverk av Jacobus GALLUS (ur Quartus tomus musicis operis, 1590), F. J. WEISSENSEE, Anonymus

Pappersvolym

Växjö stadsbibliotek (S-Vx) Mus ms 2 b.

Proveniens: Samuel Magni Danaeus (B 1.210) har 1653 som gymnasist i Växjö signerat diskantstämmer, kör 1

M 5.2 Ordinarium missae

Pappersvolym

Linköpings stiftsbibliotek T 230

Proveniens: "Handskriften är utförd av Torstanus Magni Kindius (B 1.215), som den 15 april 1678 tog den i bruk för gudstjänsterna i Rinna kyrka, Linköpings stift, där han var komminister 1675–1682" (Kroon). Längre lat inskrift på titelbladet återges där.

M 5.3 ZEUTSCHNER, Tobias, Musicalische Kirchen- und Hausfreude.
Leipzig 1661

Bibliografisk beskrivning MD 242; RISM Z 171

Proveniens: för egna medel inköpt av Ericus Petri Kilman (B 1.224) för Jacobs skola och kyrka. Blivit sammanbunden med kyrkans musikalien

M 5.4 HORN, Johann Caspar, Musicalische Tugend- und Jugend-Gedichte
1678

Strängnäs, Roggebiblioteket (S-STr)

Bibliografisk beskrivning Davidsson 260; RISM H 7417

Christian Zellinger (B 2.9) har medverkat som förste violinist och då skrivit in sitt namn

M 5.5 SPEER, Daniel, Evangelische Seelen-Gedancken 1-2, Stuttgart
1681, 1682

Pappersvolym

Strängnäs Roggebiblioteket (S-STr)

Bibliografisk beskrivning RISM ID no.: 190000896-98

Proveniens: Laurentius Erasmi Ekeblom (B 1.482) har som gymnasist i Strängnäs kopierat basstämman 1707

M 5.6 Riddarholmshandskriften 1694

LUB Hdskr Musik Cantional (1694)

Proveniens: "föräbrat till Kongl. Riddarholms Kyrckios bruk och nytta" av Andreas Laurentii Malmström (B 1. 394)

M 5.7 BUXTEHUDE, Dietrich, VII. Suonate a doi, violino & viola da gamba, con cembalo [...] opera prima [Lübeck 1696]; VII. Suonate a due, violino et viola da gamba con cembalo [...] opera secunda 1696

UUB (S-Uu) Utl.instr.mus. i tr 52:1-3

Bibliografisk beskrivning MD 425-426; RISM B 5204

Proveniens: Jacob Boisman (B 1.400) har 1698 11/11 signerat dessa verk som musiker i Storkyrkan och/eller exspektant i Hovkapellet

M 5.8 Psaltaren övers till svensk vers och med bifogade koralmelodier

1 vol

Linköpings stiftsbibliotek T 11

Proveniens: Gabriel Magni Kling (B 1.290) kh i Vikingstad. Gåva av sonsonen kh Johan Kling

M 5.9 Stor samling musikalier

När Joakim von Nerésius (B 1.467) avled 1748 efterlämnade han ett bibliotek på 5 000 titlar, en mängd instrument och musikalier. De försålles på Stockholms bokauktionskammare våren 1751

KÄLLOR OCH LITTERATUR

(1) KÄLLOR I HANDSKRIFT

se del 1, s. 19f.

Kungliga biblioteket

H 38a (Sehlberg, Gefle och dess slägter. Kopia), I 39:1–22 (B. A Hildebrand, Clerus Holmiensis. Lappkatalog)

(2) TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Acrel ACREL, J.G. *Tal, om läkare-vetenskapens grundläggning och tillväxt vid rikets äldsta [!] lärosäte i Upsala, hållet vid præsidiij nedläggande uti kongl. vetenskaps academien den 10 augusti 1796.* Stockholm: Joh. P. Lindh, 1796.

Acta literaria et scientiarum Sveciæ. Upsaliæ: Societ. Lit. & Scient., 1720–1742.

AHLSTRÖM O.C. *Norrländska slägter: genealogiska och biografiska anteckningar.* Östersund: Östersundspostens tryckeri, 1890–1892.

Ahnlund
(PHT 1927) AHNLUND, N. "Från Olof Rudbecks ungdom". *Personhistorisk tidskrift* 28–30 (1927), s. 1–7.

Almquist
Bergs-
kollegium ALMQUIST, J.A. *Bergskollegium och Bergslagsstaterna 1637–1857: administrativa och biografiska anteckningar.* Stockholm: Norstedt, 1909.

ALMQUIST, J.E. *Domsagor och häradshövdingar i Stockholms och Uppsala län.* Stockholm: [Seelig], 1946.

ANDERSSON, G. *Stadsmusiken i Sverige under 1600- och 1700-talet. En jämförelse med Skånelandskapen.* Typoskript, 1995

ANJOU, A. *Kongl. Svea hofrätts presidenter samt embets- och tjänstemän 1614–1898: Biografiska anteckningar.* Eksjö, 1899.

Annerstedt ANNERSTEDT, C. *Upsala universitets historia. Universitetets öden vol. 2. 1655–1718.* Uppsala: Uppsala universitet, 1908.

- Annerstedt – *Uppsala universitets historia. Bihang 2. Handlingar 1655–1694*. Uppsala: Uppsala universitet, 1910.
- Annerstedt – *Uppsala universitets historia. Bihang 3. Handlingar 1695–1749*. Uppsala: Uppsala universitet, 1912.
- Anrep ANREP, G. utg. *Svenska adelns ättar-taflor*. Stockholm: 1858–1864.
- Arnberg ARNBERG, M. *Musiken i Falun under trehundra år*. Uppsala 1945 [Maskinskrift].
- Falun ATTERBOM, P. D. A. *Olof Rudbeck*. [Ny utg.]. Stockholm: Svenska akademien i samverkan med Atlantis, 2013.
- Aurelius Hm AURELIUS, N., FOLLÉN, J. E. *Strengnäs stifts herda-minne vol. 1–2*. Stockholm, 1785–1817.
- BÆHRENDTZ, F. *Kalmar domkyrka: beskrifning och historia i sammandrag*. Kalmar: Hjalmar Appeltoffts bokhandel, 1918.
- BECKMAN, K.V. *Ur 1600-talets skollif i Östergötland: Föredrag hållet på Östgöta gille i Örebro d. 22. febr. 1926*. Örebro: Östgöta gille; 1929.
- Beckman BECKMAN, N. *Vår skolas historia [Skara katedralskola] 1, Tiden till omkring 1800*. Göteborg, 1926.
- Skara I BENGTTSSON, H. *Uppsala domkyrka vol. 6, Gravminnen*. Uppsala: Upplandsmuseet, 2010.
- BeRI BENGTTSSON, I. J. H. *Roman och hans instrumentalmusik: käll- och stilkritiska studier = J.H. Roman and his instrumental music : a critical survey of sources and style* [diss.]. Uppsala: Uppsala universitet, 1955
- BENNICH-BJÖRKMAN, B. *Författaren i ämbetet: studier i funktion och organisation av författarämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550–1850* [diss.]. Stockholm: Svenska bokförlaget, 1970.
- BERCH, C. R., *Olof Rudbecks Lefvernesbeskrifning*. (Samlingar i svenska historien, 1) Uppsala, 1798.
- BERG, L. O., ”Notiser ur Helga Trefaldighets hävder”. I NORRMAN, R. (red) *Kyrka mitt i byn*, Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2009, s. 62–64.
- *Sigtuna/Ärlinghundra-Seminghundra kontrakt 1593–1999 vol. 1, Ärlinghundra kontrakt*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2015.

BERG, L. O., HELLQUIST, M., NORRMAN, R. *Trögds-Åsunda kontrakt 1593–1999 vol. 1, Trögds kontrakt*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén; 2004.

– *Trögds-Åsunda kontrakt 1593–1999 vol. 2, Åsunda kontrakt*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2007.

BERG, L. O., NORRMAN, R. *Fjärdhundra kontrakt 1593–1991*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 1997.

BERGIUS, B. (utg). *Små-saker til nöje och tidsfördrif vol. 1–8*. Stockholm, 1755–57.

BERGLUND, L. ”Sorge Musique för en död drottning. Om musiken vid Ulrika Eleonora den äldres begravning 1693”, *Svensk tidskrift för musikforskning* 84 (2004), s. 27–48.

BERGQUIST, L. *Skol- och kyrkomusik i Västerås 1620–1750: musikutövning vid Rudbeckianska skolan* [CD-uppsats]. Uppsala: Uppsala univ., Institutionen för musikvetenskap, 1991.

Bergrot

BERGROT, O. O., *Olau Olai Bergrot "Instrumenta musica", Uppsala 1717. Översättning och kommentarer av Eva Helenius-Öberg*. [3-betygsuppsats]. Stockholm: Stockholms universitet, 1968.

– *Exercitium academicum instrumenta musica leviter delineans, quod [...] publico bonorum examini modeste submittit S:æ R:æ M:tis Alumnus Olavus O. Bergrot Helsingus. In Aud. Gust. maj. ad d. 7. Decemb. anni MDCCXVII*. Uppsala: Wernerianis, 1717.

Bexell Hm

BEXELL, S. P., BEXELL, J. G. *Götheborgs stifts historia och herdaminne*. Göteborg: [Norberg], 1835–1835.

Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män. 1. uppl. Uppsala: Palmblad, Sebell & c., 1835–1857.

Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män. Ny, rev. uppl. Stockholm: Beijer, 1874–1876.

BJÖRKMAN, A. *Bellmansforskning*. Stockholm: Samson & Wallin, 1892.

Björling
Katarina

BJÖRLING, C. *Katarina skola: bidrag till kännedomen om Stockholms läroverk*. Stockholm: Norstedt, 1913.

BODINUS, O. *En Stockholmskildring från Karl XI:s tid: Olaus Bodinus dagboks-anteckningar från 1686 års riksdag*. Uppsala, 1938.

BONSDORFF, C. von. *Bidrag till Åbo stads historia Bidrag till Åbo stads historia Ser. 2. 2 Åbo stads historia under sjuttonde*

- seklet*, Helsingfors: Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, 1904.
- BOSTRÖM, A. KYHLBERG. *Storkyrkans huvudorgel omkring 1690–1790: en arkivundersökning* [uppsats 60 p]. Uppsala: Uppsala universitet, 1971.
- BUCHT, G. *Härnösands gymnasiematrikel 1650–1800*. Härnösand: Victor Åström; 1926.
- BUCHT, G., WIK, H. *Härnösands historia. D. 1, Tiden 1585–1721*. Härnösand: Kommunen, 1935.
- BURGEMEISTER, L. *Der Orgelbau in Schlesien. 2., erweit. Aufl.* Frankfurt am Main: Weidlich, 1973.
- Burman
Almanach BURMAN, E. *Almanach, för skätt-åhret efter Christi börd 1720. Hwaruti finnes, förutan alla de wanlige efterrättelser, så wäl solens som månens upp och nedergång, för hwar dag åhret igenom utsatt; samt en relation öfwer hännens kongl. maj:ts vår regerande allernådigste drottningis smörjelse- och krönings-fest, utgifwen af Eric. Burman [...]*, Stockholm: Joh. Laur. Horrn, 1719.
- BUSSER, J. B. *Utkast till beskrifning om Upsala*. Faks.-uppl. Uppsala: Bromberg, 1979[1769].
- Buxtehude
(Beckmann) BUXTEHUDE, D. *Sämtliche Suiten und Variationen für Klavier/Cembalo hrsg von Klaus Beckmann*. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 1980.
- Bygdén Hm BYGDÉN, L. *Hernösands stifts herdaminne vol. 1–4*. Faks.-uppl. Stockholm: Sveriges släktforskarförbund, 2004[1923].
- CARLQUIST, G. *Lunds stifts herdaminne: från reformationen till nyaste tid*. Ser. 2, Biografier, Lund: Gleerup, 1948–1991.
- CARPELAN, T. *Åbo i genealogiskt hänseende på 1600- och början av 1700-talen*. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet, 1890.
- Carpelan
Ättartavlor – *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Bd 3, S-Ö*. Helsingfors: Frenckell, 1965.
- CAVALLIN, S. *Lunds stifts herdaminne*. Lund: Gleerup, 1854–1858.
- CELSIUS, J. *Tragedien om Orpheus och Eurydice: uppförd å teatern Lejonkulan i Stockholm 1687: efter handskrifterna utgifven med inledning och textkritiska anmärkningar af Preben Nodermann*, Lund: Gleerup, 1901.

- Collijn COLLIJN, I. *Sveriges bibliografi: 1600-talet vol. 1–2*. Uppsala: Svenska litteratursällskapet, 1942–1946.
- Collmar Hm COLLMAR, M. *Strängnäs stifts herdaminne. D. 3. Den yngre Vasatiden*. Nyköping, 2000.
- COLUMBUS, S. S. *Odæ sveticæ. Thet är, någre werldsbetrachtelser, sång-wijs författade af Samuel Columbus*. Stockholm: Johan Georg Eberdt, 1674.
- DAHLBERG, G. *Dän Swänksa Theatren: studier kring vår första fasta teatertrupp, dess scen och repertoar*. [diss.]. Göteborg, 1976.
- Davidsson DAVIDSSON, Å. *Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des XVIe et XVIIe siècles conservés dans les bibliothèques suédoises (excepté la Bibliothèque de l'Université Royale d'Upsala)*. Uppsala: Uppsala universitet, 1952.
Se även Mitjana-Davidsson.
- Davidsson – *Catalogue critique et descriptif des ouvrages théoriques sur la*
Ouvrages *musique imprimés au XVI. et au XVII. siècles et conservés dans les*
théoriques *bibliothèques suédoises*. Uppsala: Uppsala universitet, 1953.
- Davidsson – ”’En hoop Discantzböcker i godt förhvar...’ Något om
Rogge Strängnäs gymnasiet musiksamling under 1600-talet”. I *Från biskop Rogge till Roggebiblioteket: studier utg till Strängnäs gymnasiums 350-årsjubileum. Strängnäs gymnasium (Sörmländska handlingar 35)*, Stockholm: Kungliga biblioteket, 1976, s. 48–62.
- Davidsson – ”Kring uppsalaakademiens förvärv av musikalier på 1600-talet”.
NTBB 1969 *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 56 (1969), s. 66–107.
- Davidsson – *Studier rörande svenskt musiktryck före år 1750*. (Studia
Sv musiktr musicologica upsaliensia. 5) Uppsala: Uppsala universitet, 1957.
- *Uppsala universitetsbibliotek 1620–1970: en bildkrönika*. Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek, 1971.
- DE LA GARDIE, M. G., HANSELLI, P. *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin* vol. 7. Uppsala: Hanselli, 1867
- Den svenska psalmboken 1695: 1697 års koralbok*. Faks.-tr. Stockholm: Gidlund, 1985[1697].
- Den svenska psalmboken: antagen av 1986 års kyrkomöte*. Stockholm: Petra, 1987.
- DETLEFSEN, H. P. *Musikgeschichte der Stadt Flensburg bis zum Jahre 1850*. Kassel: Bärenreiter, 1961.

DURCHMAN, O. (utg.) *Domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655–1704*. Helsingfors: 1929.

Ecclesiastique samlingar. Red. O. Wallquist. Vol. 1–7. Växjö: 1788–1795.

Edestam Hm EDESTAM, A. *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar*. Stiftshistoriska sällskapet i Karlstad, 1965–2007.

EDHOLM, D. [Johan Niclas] ”Cahman-positivet i Berga kyrka - en sorglig orgelhistoria”. *Orgelforum* 2005:1, s. 43–44.

– ”Magnus Gabriel De la Gardie och hans orgelbyggen i Skara stift”. I *Klangrum: Orglar i Skara stift*, R. GULLBRANDSSON (red), Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, 2017, s. 34–43.

Edholm Orgelbyggare – *Orgelbyggare i Sverige 1600–1900 och deras verk*. Stockholm: Proprius, 1985.

Edholm – *S:ta Cecilias tjänare: om kyrkomusikens utövare i Stockholm under fem århundraden*. Sköndal: Edward Vincents orgelstiftelse, 2002.

– *Stockholm orgelstaden: historia och nutid*. Stockholm: Verbum; 1997

EDLUND, B. *Göta hovrätts auskultanter: matriklar 1635–1804*. Lund: Akademibokhandeln, 1984.

Eenberg Upsala EENBERG, J. *Kort berättelse af de märkwärdigste saker som för de främmande äre at bese och förnimma uti Upsala stad och näst om gränsande orter. Utur de förnämste swänske antiquarier sammandragen. Med där til nödtorfflige figurer samt särskilt: en relation om sidste branden*. Uppsala: Johan H. Werner, 1703–1704. [Med företal av Olaus Rudbeck.]

Eenberg Relation – *En utförlig relation om den grufveliga eldsvåda och skada som sig tildrog med Upsala stad d. 16 Maii år 1702 [...]*, Uppsala, 1703.

EITNER, R. *Biographisch-bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten christlicher Zeitrechnung bis Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*. 2., verb. Aufl. Graz: Akademische Druck- und Vlg-Anstalt, 1959–1960.

EKEDAHL, J. *Instrumentellt i fält? En studie om karolinska skalmejblåsare och hautboister*. [Masteruppsats]. Uppsala: Uppsala universitet, 2020.

- EKSTRAND, V. *Svenska landtmätare: biografisk förteckning. [D. I], 1628–1900*. Stockholm: Sveriges lantmätareförening, 1896–1903.
- EKSTRÖM, G. *Västerås domkyrkas inventarier genom tiderna*, Västerås, 1976.
- Ekström Hm – Västerås stifts herdaminne 1:2. 1600-talet. Falun; 1949, Västerås; 1971.; 2:2. 1700-talet. Köping : Lindfors, 1990.
- Elgenstierna ELGENSTIERNA, G. (red), *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. Faks.-uppl., Stockholm: Sveriges släktforskarförbund, 1998[1925].
- ENESTRÖM, G., SWEDERUS, M. B. *Vestmanlands-Dala i Upsala studerande nation: 1595–1800: en kulturbild*. Uppsala: W. Schultz, 1877.
- Engström Klm ENGSTRÖM, S. (red). *Kalmar nations matrikel 1663–1863: nationens äldsta inskrivningsalbum med tillägg ur dess recentiorsalbum*. Uppsala, 1926.
- Erici Folkströms-orgeln ERICI, E. *Folkströmsorgeln: Vår äldsta svenska orgel. Ett bidrag till kännedomen om vårt första inhemska orgelbyggeri*. Linköping, 1954.
- Erici Inv ERICI, E. *Inventarium över bevarade äldre kyrkorglar i Sverige: tillkomna före mitten av 1800-talet några ock mellan åren 1850 och 1865 och ett par ännu senare, men dock stilistiskt sammanhörande med de äldre*. Stockholm: Kyrkomusikernas riksförbund, 1965.
- Fant-Låstbom FANT, J. E. & LÅSTBOM, A. T. *Upsala ärkestifts herdaminne* vol. 1–3. Uppsala, 1842–1845.
- FÉTIS, F. J. *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique*. Bruxelles, 1837–1844[reprint 1972].
- Fock Schnitger FOCK, G. *Arp Schnitger und seine Schule: ein Beitrag zur Geschichte des Orgelbaues im Nord- und Ostseeküstengebiet*. Kassel: Bärenreiter, 1974.
- FOCK, G., VOGEL, H. *Hamburg's role in Northern European organ building*. Easthampton, Mass.: Westfield Center, 1997. [Övers av Hamburgs Anteil am Orgelbau im niederdeutschen Kulturgebiet]
- FORSSTRAND, C. *Från Slottsbacken till Ladugårdslandet: släkt- och ungdomsminnen*. Stockholm: Geber, 1921.

- Fransén
Koralbok
- FRANSEN, N. (utg) *Koralbok till Then swenska Ubsala psalmboken 1645: Sveriges äldsta bevarade koralbok. D. 1, Kyrkohistorisk och musikhistorisk orientering samt svensk psalmbokshistoria t.o.m. Ubsalapsalmboken jämte anteckningar till enskilda koraler.* Stockholm: Natur och kultur, 1940.
- FREDRIKSSON, N. "Fasadarkitektur och gesällvandringar: Johan Niclas Cahman och Östersjöregionens orgelbyggeri. Del 1. Svenska och nordtyska prospekttyper". "Del 2. Gesäller - möjliga förbindelselänkar mellan svenskt och utländskt 1700-talsorgelbyggeri". *Orgelforum* 2001:4, s. 146–157; 2002:1, s. 15–30.
- "The 'Virestad' organ by Hans Henrich Cahman: a preliminary report on the documentation work". *GOArt research reports 1999 (1)*, s. 107–125.
- FREDIANI, C. G. *Uplands kyrkiors märckwärdigheter, tillika med kanikernes, prosternes och kyrkioherdernes förteckningar wid hwarie församling, vthaf bref, griftstener och kyrkioböcker sammanhemtade [...].* Uppsala, 1725.
- Från Gästrikland 1969.* P. J. Lindgren, E. Brännman, E. Hökby (red.). Gävle: Gästriklands kulturhistoriska förening, 1969.
- Fåhraeus
DelaG
- FÅHRÆUS, R. *Magnus Gabriel De la Gardie.* Stockholm: Geber, 1936.
- GESCHWIND, L. *Stökiga studenter: social kontroll och identifikation vid universiteten i Uppsala, Dorpat och Åbo under 1600-talet.* (Studia historica Upsaliensia 199). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis: 2001.
- Klangrum
- GULLBRANDSSON, R. (red.) *Klangrum: orglar i Skara stift.* Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, 2017.
- GULLBRANDSSON, R. "Orglar av Stockholmsskolan". *Klangrum: Orglar i Skara stift.* R. GULLBRANDSSON (red), Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, 2017, s. 66–73.
- GUSTAFSON, B. *French harpsichord music of the 17th century: a thematic catalog of the sources with commentary* (Studies in musicology 11). Ann Arbor, Mich.: UMI Research Press, 1979.
- Gustafson
Gotlands nat
- GUSTAFSON, G. A. *Gotlands i Upsala studerande nation: anteckningar.* Uppsala: 1878.
- Göransson
Koralpsalmboken 1697
Göransson
Kyrkans musik
- GÖRANSSON, H. *Koralpsalmboken 1697: studier i svensk koralhistoria* [diss.]. Hedemora: Gidlund; 1992.
- "Kyrkans musik". I *Musiken i Sverige 1 Från forntid till stormaktstidens slut.* Leif Jonsson, Ann-Marie Nilsson och Greger Andersson (red.). Stockholm: Fischer, 1994, s. 253–272.

- Göransson
Linköping GÖRANSSON, N. *Sancta Cecilias tjänare i Linköping: klockare, organister, kantorer, orglar och klockspel i Linköpings tre äldsta kyrkor samt körer, sångsolister, instrumentalister, psalm- och sångdiktare, tonsättare av kyrkomusik och orgelbyggare i Linköping*. Linköping: Författaren, 1983.
- Göteborgska Magasinet* 30 25/7 1761.
- Hagström
Hm HAGSTRÖM, K. A. *Strengnäs stifts herdaminne*. Strängnäs, 1897–1901.
- HAHR, A. *Dav. Klöcker Ehrenstrahl. En konsthistorisk studie*. Stockholm, 1905.
- HALLGREN, C. J. *Gotländska släkter. 1. Genealogiska och biografiska anteckningar. Saml och utg.* Visby, 1926.
- HAMMARLUND, A. ”Dialoger, andakter och basunstötar. Andreas Hammerschmidts musik i Roggebiblioteket”. I *Böckerna i borgen. Ett halvsekel i Roggebiblioteket*. Stockholm: Kungliga biblioteket, 2018, s. 29–39.
- Hanselli HANSELLI, P. *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin. 12. Rudbeck, O [d.ä., d.y.], Wennaesius, E.L.* Uppsala: Hanselli, 1869.
- HANSSON, K.-J. *Koralpsalmboken 1697: en undersökning av dess tillkomst och musikaliska innehåll*. Åbo, 1967.
- Hansson
Palmkron – *Psaltarhandskrifterna av Andreas Palmchron och Gabriel Klingh. En hymnologisk undersökning av två 1600-talsdokument*. Åbo, 1972. [Maskinskr.]
- HELENIUS-ÖBERG, E. *Svenskt klavikordbygge 1720–1820: studier i hantverkets teori och praktik jämte instrumentens utveckling och funktion i Sverige under klassisk tid*. [diss.] Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1986.
- HELLSTRÖM, G. *Stockholm stads herdaminne från reformationen intill tillkomsten av Stockholms stift: biografisk matrikel*. Stockholm: Stockholms kommunförvaltning, 1951.
- HELMFRID, B. *Norrköpings stads historia 1568–1719*, Stockholm, 1963.
- Sv möbellex HENSCHEN, I.I. & BLOMBERG, S. *Svenskt möbel-lexikon*. Bd 1, A-Hes. Malmö: Norden, 1961.
- Herdin
Bygge HERDIN, K. W. *Bygge och bo*. Uppsala, 1932–1934.

- Herdin
Gammalt – *Gammalt och nytt: kulturbilder från skilda tiders Uppsala: ny serie*. Uppsala: Exp., 1937.
- Herdin – *Uppsala på 1600-talet: bidrag till stadens historia* vol. 1–3. Uppsala, 1926–1929.
- Hildebrand
Clerus
Holmiensis HILDEBRAND, B. A. *Clerus Holmiensis. Lappkatalog*. Kungliga biblioteket I 39:1–22.
- Hildebrand
Falun HILDEBRAND, K. *Falu stads historia 1641–1687* [diss.]. Falun, 1946.
- HOFBERG, H. *Svenskt biografiskt handlexikon: alfabetiskt ordnade lefnadsteckningar af Sveriges namnkunniga män och kvinnor från reformationen till nuvarande tid. Senare delen, L-Ö; Samt supplement*. Ny uppl. Stockholm: Bonnier, 1906.
- von Hofsten
(Lychnos
1940) HOFSTEN, N. von, ”Ett brev från Olof Rudbeck till Axel Oxenstierna”. *Lychnos* 1940, s. 327–330.
- von Hofsten
Inbjudnings-
skrift – *Inbjudningsskrift till åhörande av den offentliga föreläsning med vilken professorn i musikforskning Carl-Allan Moberg tillträder sitt ämbete*. Uppsala, 1947.
- HOLM, A. L., ”Ferdinand Zellbell d.ä.:s inkomster 1722”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 73 (1991), s. 85–96.
- Hülphers HÜLPHERS, A. A. *Historisk afhandling om musik och instrumenter: särdeles om orgwerks inrättningen i allmänhet, jemte Kort beskrifning öfwer orgwerken i Swerige*. Faks.utg. Stockholm: Svenskt musikhistoriskt arkiv, 1969[1773].
- Håhl Hm HÅHL, J. I. *Linköpings stifts herdaminne*. Norrköping, 1846–1847.
- HÅRD AF SEGERSTAD, E. & ARCADIUS, C.O. *Register över lärare och lärjungar vid Växjö skola 1651–1819 samt Växjö gymnasiums lärjungar 1653–1808*. [s.l.: s.n.] [Maskinskrift]
- Porträtt-
index *Index över svenska porträtt 1500–1850 i Svenska porträttarkivets samlingar*. S. Strömbom (red.). Bd 2. Stockholm: Nordisk rotogravyr, 1939.
- Kallstenius KALLSTENIUS, G. ”Musiken vid Allmänna Läroverket i Västerås före 1850”. I *Camenae Arosienses*. Västerås, 1923, s. 183–208.
- Karle
hovmusiken KARLE, G. *Kungl. hovmusiken i Stockholm och dess utöfvare 1697–1771*. [Uppsala]: [G. Karle], 2002.

- KINBERG, A. *Gotländska släkter: genealogiska och biografiska anteckningar*. Visby, 1889–1897.
- Kjellberg
Kungl
musiker KJELLBERG, E. *Kungliga musiker i Sverige under stormaktstiden: studier kring deras organisation, verksamheter och status ca 1620- ca 1720* [diss.] Uppsala: Inst. för musikvetenskap Uppsala universitet, 1979.
- Kjellberg
DelaG – ”Magnus Gabriel De la Gardie och musiken”. I *Nationalmusei utställningskatalog* nr 434 (1980), s. 72–77.
- KLEBERG, J. *Svenska ämbetsverk. [D. 1], Krigskollegii historia : biografiska anteckningar 1630–1865*. Stockholm, 1930.
- *Svenska ämbetsverk. D. 6, Kammarkollegium, 1, 1634–1718*. Stockholm, 1957.
- KLEMMING, G. E, NORDIN, J. G. *Svensk boktryckeri-historia 1483–1883 med inledande allmän öfversigt*. Stockholm: Norstedt, 1883.
- KLINGFORS, G. ”At Uppräta een wälbeställt Music”. I *1600-talets ansikte*. S.-Å. Nilsson och M. Ramsay (red.). Nyhamnsläge: Gyllenstiernska Krappertstiftelsen 1997, s. 65–103.
- KROON, S. *Ordinarium missae: studier kring melodierna till Kyrie, Gloria, Sanctus och Agnus Dei t.o.m. 1697 års koralpsalmbok*. Lund: Gleerup, 1953.
- KYHLBERG, B. *Det stora orgelbygget i Uppsala domkyrka 1664–1698*. [lic-avhandling] Uppsala: Uppsala universitet, 1953.
- ”Ett system för insamling av svenskt musikhistoriskt forskningsmaterial”. *Bulletin* 6 (1970), s. 1–18, 38–39.
- Del 1 – *Musiken i Uppsala under stormaktstiden: bidrag till dess historia grundade på en arkivinventering. 1. ca 1620 - ca 1660* [diss.]. Uppsala: Uppsala universitet, 1974.
- Kyhlberg
(STM 1945) – Orgelbyggarefamiljen Cahman, Hülphers och orgeln i Trefaldighetskyrkan i Kristianstad”. *Svensk tidskrift för musikkforskning* 27 (1945), s. 61–75.
- Kyhlberg
Chorus
musicus – ”Stormaktstidens chorus musicus”. I *Akademiska kapellet i Uppsala under 350 år. En översikt – från ”chorus musicus” till symfonisk samverkan*. Uppsala: Uppsala universitet, 1977, s. 1–12.
- Kyhlberg
(STM 1961) – ”Vem var orgelbyggaren Frantz Boll? Några biografiska notiser om en svensk 1600-talsmästare”. *Svensk tidskrift för musikkforskning* 43 (1961), s. 209–213.

- Lagercrantz STM 1948) LAGERCRANTZ, L. "Några notiser om 1600-talsorgeln i Tuna kyrka". *Svensk tidskrift för musikforskning* 30 (1948), s. 108–113.
- Lagerholm Sn LAGERHOLM, J. *Södermanland-Närkes nation: biografiska och genealogiska anteckningar om i Uppsala studerande södermanlänningar och närkingar 1595–1900*. Sunnansjö: J. Lagerholm, 1933.
- Lagus LAGUS, W. *Åbo akademis studentmatrikel. Afd. 1, 1640–1740*. Helsingfors, 1891.
- Larsson Vrml LARSSON, A. *Förteckning öfver Värmlands nations medlemmar från 1595 till 1877*. Uppsala, 1877.
- LARSSON, L. *Bilder från fordom framletade ur arkiven i Växjö*. Stockholm: Ljus, 1908.
- Lemke Hm LEMKE, O. *Visby stifts herdaminne: efter mestadels otryckta källor. Suppl.-bl. 1868–1892*. Örebro: Bohlin, 1892.
- LEJON, K. O. U. *Gravhällarna i Uppsala domkyrka – och människorna under dem. Appendix: Gravarna i domkyrkan från 1600-talets senare del samt under 1700-talet* [i samarbete med L. O. Berg]. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 1997.
- Leijonhufvud Orgelverk LEIJONHUFVUD, K. K. "Strängnäs domkyrkas orgelverk genom tiderna". *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* 25 (1932), s. 5–13.
- LEWENHAUPT, A. *Karl XII:s officerare: biografiska anteckningar*. Stockholm: Norstedt, 1920–1921.
- LEWENHAUPT, C.-G., UNNERBÄCK, A. "George Woytzig, organ builder in Stockholm. New findings regarding a group of Swedish baroque organs". *GOArt research reports vol. 2*. Göteborg 2000, s. 159–182.
- Lewenhaupt Upl LEWENHAUPT, E. (utg). *Studerande nationers i Upsala historia. I, Anteckningar om Uplands nation i Upsala före 1830*. Uppsala, 1877.
- "Uppsala och dess omgifningar 1660". *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 3 (1896–1896), s. 288–305.
- Lidén LIDÉN, J. H. *Catalogus disputationum, in academiis et gymnasiis Sveciæ, atque etiam, a Svecis, extra patriam habitantium, quotquot huc usque reperiri potuerunt; collectore Joh. Henr. Lidén [...]* vol. 1–5. Uppsala: Edman, 1778–80.
- LINDGREN, T. "Från högbarock till senbarock, Stilstudier i Cahmanskolan" *Svensk tidskrift för musikforskning* 38 (1956), s. 111–156.

– ”Några synpunkter på disposition och verkuppställning i Cahmanskolans orglar” *Svensk tidskrift för musikkforskning* 40 (1958), s. 156–190.

Linköpings gymnasiums historia 1627–1927: festskrift med anledning av gymnasiets 300-årsjubileum. Linköping, 1927.

Lorentz LORENTZ, J. *Klavierwerke*. BO LUNDGREN (red.). Lund, 1960.

LOVÉN, N. E. *Landskrona under svenska tiden 1658–1908: historiska anteckningar. D. 3, Personalfdelningen*. Landskrona, 1909.

LUNDBERG, M., SJÖKVIST, P. “Andreas Orostander’s Compendium musicum: a Swedish music primer from the late seventeenth century, edited and translated, with introduction and commentary”. *Svensk tidskrift för musikkforskning* 92 (2010), s. 51–112.

Lundén LUNDÉN, G. E. *Bidrag till Gävle skolors historia D. 1 Läroverkets historia*. Gävle: C. Hedmans bokhandel, 1930.

Lundqvist
Vg LUNDQVIST, B. V. *Västgöta nation i Uppsala från år 1595: biografiska anteckningar* vol. 1–2. Uppsala: Västgöta nation, 1928–1946, 1947–1969.

Lund Hm *Lunds stifts herdaminne: från reformationen till nyaste tid*. Ser. 2, Biografier. B. G. CARLQUIST (red.). Lund: Gleerup, 1957.

Luttu LUTTU, G. *Musikorganisation och musikutövning i Linköpings skola, kyrka och stad 1611–1724*. [Ny utg.]. Stockholm: Centrum för musikpedagogisk forskning, 1993.

Löfgren
Kalmar LÖFGREN, N. I., AHLQVIST, A. *Tjenstemän wid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift, från äldre till närvarande tider: biografiska anteckningar*. Kalmar, 1836–1841.

Lövgren
Pslex LÖVGREN, O. *Psalm- och sånglexikon*. Stockholm: Gummesson, 1964.

MAGNUSSON, Y. *Söderhamns församling 1635–1980*. Söderhamn, 1980.

MATTHESON, J. *Grundlage einer Ehren-Pforte: woran der tüchtigsten Capellmeister, Componisten, Musikgelehrten, Tonkünstler &c. Leben, Werke, Verdienste &c. erscheinen sollen*. Hamburg: Im Verlegung des Verfassers, 1740.

Melander MELANDER, T. *Personskrifter hänförande sig till Finland 1562–1713: bibliografisk förteckning*. Helsinki, 1951–1959.

- Mersenne
Harmonie
universelle MERSENNE, M. *Harmonie universelle: contenant la théorie et la pratique de la musique. Édition facsimilé de l'exemplaire conservé à la Bibliothèque des arts et métiers et annoté par l'auteur.* Paris: Éd. du Centre national de la recherche scientifique, 1963[1636].
- Meyer MEYER, E. *Program utgifna vid Upsala universitet: bibliografi. 1, 1599–1700.* Uppsala, 1905.
- Meyer – *Program utgifna vid Upsala universitet: bibliografi. 2, 1701–1854.* Uppsala, 1908.
- MD MILLQVIST, V. *Svenska riksdagens borgarstånd 1719–1866: personhistoriska anteckningar.* Stockholm: Norstedt, 1911.
- MITJANA, R., DAVIDSSON, Å. *Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des XVIe et XVIIe siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université royale d'Upsala.* Uppsala, 1911–1951.
- MOBERG, C-A. "En komposition av Harald Vallerius" [= Johannes Haraldi Vallerius]. *Linköpings biblioteks handlingar*, N.S. 2:1, (1934), s. 155–168.
- Moberg
Stormakts-
tiden – *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert. Studier i Stormaktstidens svenska musikhistoria.* [Ny utg.]. Uppsala: 1970[1942].
- Moberg
Zethrin – "Michael Zethrin och svensk paroditeknik. Ett bidrag till den svenska monodins förhistoria". *Svensk tidskrift för musikkforskning* 18 (1936), s. 5–23.
- Moberg
Musikwiss – "Musik und Musikwissenschaft an den schwedischen Universitäten I–III". *Mitteilungen der IMG* 1 (1929), s. 54–70; 2 (1930), s. 10–26, 34–44.
- Moberg
Rudbeck – "Olof Rudbeck d.ä. och musiken". *Rudbecksstudier. Festskrift.* Uppsala 1930, s. 176–210.
- MODIN, E., SÖDERBERG, N. *Matrikel öfver i Upsala studerande norrlänningar 1595–1889.* Stockholm, 1889.
- Modin-
Söderberg
Nrl
Molér
Musikalier MOLÉR, W. *Förteckning över musikalier i Västerås högre allm. läroverks bibliotek till och med 1850.* Västerås: A. F. Bergh, 1917.

- Molin-
Wilstadius
Sm MOLIN, G. G., WILSTADIUS, P. *Smolandi Upsalienses: Smålandsstudenter i Uppsala på 1500- och 1600-talen*. Vol. 3–5 Uppsala: Smålands nation, 1968, 1971, 1978.
- MORIN, G. "Ferdinand Zellbell d.ä. liv och verk". *Svensk tidskrift för musikkforskning* 43 (1961), s. 265–271.
- Muncktell
Hm MUNCKTELL, J. F. *Westerås stifts herdaminne*. Uppsala: 1843–1846.
- MGG *Musik in Geschichte und Gegenwart. Personenteil*.
- Musiken
i Sverige *Musiken i Sverige. 1. Från forntid till stormaktstidens slut*. L. Jonsson, A.-M. Nilsson och G. Andersson (red.). Stockholm: Fischer, 1994.
- Mårtenson
Livgardet
till fot MÅRTENSON, M. *Anteckningar om Livgardet till fot (Kongl. Maj:ts Lif Gardie till fot) 1700–1709: saml. och sammanställda*. [Stockholm]: [Martin Mårtenson], 1959.
- Mårtenson
Biografiska
uppgifter – *Biografiska uppgifter över underofficerskåren vid Kungl. Svea livgarde 1700–1784: samlade och sammanställda*. [Stockholm], 1959.
- NIEDT, F. E. *Friederich Erhard Niedtens Musicalischer Handleitung. Anderer Theil, Von der Variation des General-Basses, samt einer Anweisung wie man aus einem schlechten General-Bass allerley Sachen als Praeludia, Ciaconen, Allemanden, &c. erfinden könne. Die zweyte Auflage. Hamburg: Bey Benjamin Schillers Wittwe und Joh. Christoph Kissner im Dom; 1721. Verbessert, vermehret mit [...] einem Anhang von mehr als 60. Orgel-Wercken versehen durch J. Mattheson*.
- NORBERG, O. *Hernösands Kungl. Gymnasium: bidrag till svenska skolans historia*. Stockholm: Kungl boktryckeriet P.A. Norstedt & söner, 1896.
- NORDIN-GRIP, I. *Skrifter av Eric Wennæsius; utg. och kommenterade av Ingeborg Nordin-Grip* [diss.]. Uppsala: Appelberg, 1934.
- Nordlund NORDLUND, J. O. *Lärare vid Hudiksvalls skola 1650–1858: biografiska data*. Hudiksvall: Hudiksvalls boktr. a.-b., 1934.
- Norlind
Lexikon
(2. uppl.) NORLIND, T. *Allmänt musiklexikon*. 2., omarb. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand; 1927–1928.
- Norlind
TK 3 – *Från Tyska kyrkans glansdagar: bilder ur svenska musikens historia från Vasaregenterna till karolinska tidens slut. 3, Stormaktstidens senare skede 1660–1720*. Stockholm: Musikhistoriska museet, 1945.

- Norlind S:t Jacob – ”Musiken i S:t Jakobs kyrka och församling”. I *S:t Jacob 1643–1943. Minnesskrift utgiven på uppdrag av S:t Jacobs kyrkoråd*, Stockholm, 1943, s. 99–128.
- Norlind Uppsala – ”Musiken i Uppsala under 1600-talet”. *Kult och konst* 1908, s. 29–42.
- Norlind-Trobäck NORLIND, T. & TROBÄCK, E. *Kungl. Hovkapellets historia 1526–1926*. Stockholm 1926
- NORRMAN, R. (red) *Kyrka mitt i byn: perspektiv på Uppsala stifts historia 1601–2010*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2009.
- NYBERG, E. *Gotländsk släktbok: genealogiska och biografiska anteckningar: samlade och utg.* [Ny, tillök. uppl.]. Visby: [Utg.]; 1938.
- Nylund Begravningsritualet NYLUND, D. F. *Begravningsritualet och begravnings seder i den svensk-lutherska kyrkan* [diss.]. Eskilstuna, 1917.
- NYSTRÖM, M. *Citrinchen & porträtt som tillhört Carl Michael Bellman: ett arv efter farfadern Johan Arndt Bellman*. [Stockholm: M. Nyström], 1990.
- Odén Ög ODÉN, K. *Östgötars minne: biografiska anteckningar om studerande östgötar i Uppsala 1595–1900*. Stockholm, 1902.
- ODENCRANTZ, J. *Kongl. Götha hofrätts presidenter, ledamöter och betjäning med någre biographiske och genealogiske underrättelser*. [Johan Odencrants] Linköping, Groth och Petre, 1803.
- Olsson Hm OLSSON, B. *Kalmar stifts herdaminne: det gamla kalmarstiftets klerus från äldsta tider till våra dagar*. Vol. 1–4. Kalmar: Dillbergs bokhandel [distributör], 1947–1980.
- Peringskiöld PERINGSKIÖLD, J. *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata*. Stockholm, Joh. L. Horn, 1719.
- Petersson Matricula PETERSSON, H. *Matricula regii collegii strenghensis*. Strängnäs: [O. Erikssons bokh.], 1947–1949.
- PRAETORIUS, M. *Syntagma musicum*. Wolfenbüttel, 1619–20.
- RISM *Répertoire international des sources musicales*. Henle-Verlag, München-Duisburg.
- RISM B/VI *Répertoire international des sources musicales. Écrits imprimés concernant la musique (Printed Writings about Music)* [RISM B/VI], François Lesure (ed.), München: Henle, 1971.
- REINCKEN, J.A., *Sämtliche Werke für Klavier hrsg von K. Beckmann*. Wiesbaden, Bärenreiter, 1982.

- ROSENADLER, J. *Parentalia viro [...] m. Haraldo Vallerio mathem. in academia Upsaliensi profess. reg. & ordin. oratione funebri facta â Johanne Upmarck...d. XI. maji anni MDCCXVI in audit. gustav. majori.: Upsaliæ... MDCCXVI.*
- ROSENBERG, C. M. *Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige*. Bd 2, L-Ö. Stockholm: A. V. Carlson, 1883.
- Rosman
Tabeller ROSMAN, H. (utg). *Oskar Rosmans tabeller öfver gotländska slägter*. Stockholm: [Fritzes bokförlag], 1935.
- Rosman
Anteck-
ningar ROSMAN, O. *Genealogiska anteckningar om några gotländska slägter*. Visby: S. Norrby, 1887.
- ROSVAAL, J. *Hofbildhuggaren Burchardt Precht*. Stockholm, 1905.
- Rudbeck RUDBECK, J. *Bibliotheca Rudbeckiana: beskrivande förteckning över tryckta arbeten, vilka författats eller utgivits av medlemmar av släkten Rudbeckius-Rudbeck samt handla om dem eller deras skrifter: en släkthistoria i elva led från 1600–1900-talen: bibliografi*. Stockholm, 1918.
- Bref RUDBECK, O. *Bref af Olof Rudbeck d.ä. rörande Upsala universitet*. C. Annerstedt (red.). Uppsala, 1893–1930.
- RUDÉN, J. O. “Ensemble music copied by the Swedish student Nils Tiliander in Greifwald, Rostock and Wittenberg 1698–1699”. I *The dissemination of music in seventeenth-century Europe celebrating the Düben collection*. E. Kjellberg (red.). Bern: Peter Lang, 2010, s. 279–303.
- ”Instrumentsamlingar i Uppsala under stormaktstiden”. *Tidig Musik* 4/2020, s. 20–23.
- Rudén
Music
in tablature – *Music in tablature: a thematic index with source descriptions of music in tablature notation in Sweden*. Stockholm: Sv. musikhistoriskt arkiv, 1981.
- ”Myntmästarens informator och hans noter”. *Dagsverket* 1997:3, s. 13–15.
- Rudén
Parodivisor – ”Några ’nya’ melodier till stormaktstidens parodivisor”. *Sumlen* 1994–1995, s. 181–264.
- Rudén
Per Brahe – *Per Brahe den yngres hovkapell: musiken i Visingsborgs grevskap*. Jönköping: Jönköpings Läns Museum, 2015.
- Rudén STM 1976 – ”Stormaktstidens 10 i topp”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 58:2 (1976), s. 25–52.

- Rudén
Dokumen-
terat 47 – ”Var prästen Sven Tiliander ägare till Musik 15–1600 18:1–4 i Växjö bibliotek?” *Dokumenterat* 47 (2015), s. 21–25.
- Runius
Psalmer
& visor RUNIUS, J. *Andelige blommor & werldzlige lillior: psalmer & visor. Sammanställda och rekonstruerade av Martin Bagge*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag, 2019.
- RYSTAD, G. *Karl XI: en biografi*. Lund: Historiska media, 2001.
- RÄF, P. [Johan Niclas] ”Cahman-orgelns i Mariestads domkyrka ryggpositiv till Fivlered 1864?” *Orgelforum* 2004:4, s. 181–183.
- *Organister och orglar i Skara stift t o m 1857*. Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, 2002.
- *Orglar och organister i Karlstads stift t. o. m. 1869*. [Axvall]: [Per-Ola Räf], 2007.
- Sacklén SACKLÉN, J. F. *Sveriges läkare-historia, ifrån konung Gustaf I:s till närvarande tid*. [Del 3], Andra afdelningen. Senare häftet. 1824. Nyköping, 1824.
- Samuelsson SAMUELSSON, S. *Högre allmänna läroverket i Uppsala. En gammal skolas öden från 1200-talet till våra dagar*. Uppsala, 1952.
- SANDSTRÖM, M., NORRMAN, R. *Voxnans kontrakt 1593–1999*. Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2008.
- von Schéele SCHÉELE, F. von. *Anteckningar om Gestrike och Helsing nationer i Uppsala*. Gävle, 1877.
- Schildt
Gustav
Düben SCHILDT, M. *Gustav Düben at Work: Musical Repertory and Practice of Swedish Court Musicians, 1663–1690* [diss.]. Uppsala: Uppsala universitet, 2014.
- Schildt
Hyllnings-
musik – *Hyllningsmusik till Karl XI: en studie kring 18 tillfälleskompositioner* [Magisteruppsats]. Uppsala: Institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet, 2007.
- *Karl XI:s kröning 1675: musiken, musikerna och två anonyma festkompositioner ur Dübensamlingen*. [CD uppsats]. Uppsala: Institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet, 2004.
- SCHIMMELPFENNIG, C. F. V. & AHLBERG, K. *Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid. Bd 1, Stockholms stad, Stockholms län, Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län, Jönköpings län, Kronobergs län*. Stockholm: Ernst Westerbergs boktryckeri, 1910–1918.

- Schlegel & Klingspor SCHLEGEL, B., KLINGSPOR, C. A. *Den med sköldebref förlände men ej å Riddarhuset introducerade svenska adelns ättartafloer*. Stockholm: Norstedt, 1875.
- SCHÜCK, H. *Från det forna Upsala: några kulturbilder*. Stockholm: Geber, 1917.
- Schück Vitterhetsakademien – *Kgl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien*. Stockholm, 1932–1944.
- SCHÜCK, H, SOHLMAN, R. *Alfred Nobel och hans släkt: minnesskrift utg. av Nobelstiftelsens styrelse*. Uppsala & Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1926.
- SEHLBERG, *Gefle och dess släkter*. Kopia: Kungliga biblioteket H 38a.
- SETTERDAHL, J. A. *Östgöta nation i Lund: 1668–1913 : biografiska och genealogiska anteckningar jämte historik*. Linköping, 1913.
- Sjögren Organisterna SJÖGREN, J. *Organisterna i Västerås stift*. Stockholm: Nordiska museet, 1958.
- Sjögren Orgelverken – *Orgelverken i Västerås stift: en historisk översikt 1952*. Stockholm: Nordiska museet, 1952.
- SJÖKVIST, P. ”Harald Vallerius om musikens förmåga att väcka våra affekter”. *Tidig Musik* 2009:2, s. 24–25.
- Sjökvist – *The music theory of Harald Vallerius: three dissertations from 17th-century Sweden*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis; 2012.
- Sjöstrand Maria SJÖSTRAND, D. *Maria skola: ett bidrag till Stockholms skolhistoria*. Stockholm, 1882.
- SJÖSTRÖM, C. *Göteborgs nation i Lund 1669–1906: biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik*. Lund, 1907.
- Skarstedt Hm SKARSTEDT, C. W. *Göteborgs stifts herdaminne*. Ny uppl. Göteborg: Pro caritate, 1943–1948.
- SNYDER, K. J. (red.). *The organ as a mirror of its time: north European reflections, 1610–2000*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Solex2 *Sohlmans musiklexikon*. 2., revid. och utvidgade uppl. Red H. Åstrand. Stockholm: Sohlman, 1975–1979.

- SOLDERS, S., WIBERG, A. (red.) *Stockholms storskolas journal*. (ÅSU 83–84). Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria, 1951.
- Sparr Israel Pourell SPARR, K. "Israel Pourell – lutenist och musikanter i Stormaktstidens Stockholm." *Gitarr och luta* 1992:2, s. 49–57.
- Stridsberg Klara STRIDSBERG, O.A. *Anteckningar till en historik öfver Klara skola i Stockholm 1649–1880*. Stockholm: I. M. Göthes bokhandel, 1880.
- Stålhane STÅLHANE, A. *En Bellmansbok*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1947.
- SMoK *Svenska män och kvinnor: biografisk uppslagsbok*. N. Bohman & T. Dahl (red.). Stockholm: Bonnier, 1942–1955.
- Svenska ättartal*. Årg. 5–14 [utg av V. Örnberg]. Stockholm, 1889–1908.
- SBL *Svenskt biografiskt lexikon*. Stockholm, 1917–.
- Suecia antiqua et hodierna*. [Stockholm]: [s.n.], [166?–1715].
- Sv konstnärlex *Svenskt konstnärlexikon: tiotusen svenska konstnärers liv och verk*. Vol. 4, Lundgren-Sallberg. Malmö: Allhem, 1961.
- Sv litterex *Svenskt litteraturllexikon*. 2., utvidgade uppl. Lund: Gleerup, 1970.
- Sv silver-smide *Svenskt silversmide 1520–1850*. Stockholm, 1941–1963.
- Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid*. Bd 1, Stockholms stad, Stockholms län, Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län, Jönköpings län, Kronobergs län. Stockholm: Ernst Westerbergs boktryckeri, 1910–1918.
- SvK *Sveriges kyrkor: konsthistoriskt inventarium*. Stockholm 1 och 6, Uppland 2:1 och 11. Stockholm 1928, 1927, 1918–1945, 1966–1969.
- SÖDERBERG, E., SÖDERBERG, N. J. (red.) *Den Leijonhufvudska donationen*. (Studier till Uppsala domkyrkas historia 1) Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1936.
- Söderberg Domk återst SÖDERBERG, N. J. *Domkyrkans återställande efter 1702 års brand* (Studier till Uppsala domkyrkas historia 3), Uppsala : Almqvist & Wiksell, 1937.
- Söderberg Orgverk – *Orgverk i domkyrkan*. (Studier till Uppsala domkyrkas historia 2). Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1936

- SÖDERBERG, N. J., SWEDLUND, R. *Testamenten, gåvobrev och andra handlingar rörande enskilda fonder och stiftelser, fästade vid Uppsala domkyrka*. Uppsala: [Uppsala Domkapitel], 1934.
- TAUBE, G. *Musik, dans, språk och andra akademiska färdigheter i Uppsala*. Uppsala: Uppsala universitet, 1963.
- Thimon Sth THIMON, G. *Stockholms nations studenter i Uppsala 1649–1800: Vinculum Stockholmense*. Vol. 1–2. Stockholm, 1982–1996.
- Trobäck
DelaG TROBÄCK, E. ”Magnus Gabriel De la Gardies hovkapell 1645–1686. Några anteckningar”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 12 (1930), s. 74–84.
- UDDHOLM, A. *Från ärkebiskop till fakir: Gävles Vasaskola och dess elever under fem sekler (1557–1990): Gevaliensens*. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria, 1996.
- Uddholm
Gevaliensens – *Gevaliensens: Gävles Vasaskola och dess elever i fem sekler och sexton släktled 1557–1988*. Gävle: Gästriklands kulturhistoriska förening, 1988.
- UNNERBÄCK, R. A. ”En domkyrkoorgel i Kölingared [Mariestads orgel]”. I *Klangrum: Orglar i Skara stift*. R. GULLBRANDSSON (red), Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, 2017, s. 50–65.
- ”Leufsta bruks orgel restaurerad”. *Orgelforum* 2006:3, s. 18–23.
- ”Orgelbyggare, tjänsteman och köpman. Ett bidrag till Johan Niclas Cahmans biografi”. *Orgelforum* 1984:2 s. 17–23; 1985:1 s. 14–19.
- [Orglar i:] BENGTTSSON, H., ESTHAM, I., UNNERBÄCK, R. A. *Uppsala domkyrka, 5. Inredning och inventarier*. Uppsala: Uppsalandsmuseet, 2010, s. 343–395, 403–412.
- “The Cahman tradition and its German roots”. I K. SNYDER (red.) *The organ as a mirror of its time*. New York: Oxford University Press 2002, s. [126]–136.
- Unnerbäck
& al J. N.
Cahman UNNERBÄCK, R. A., & al. *Johan Niclas Cahman och orgeln i Leufsta bruk*. [Löfstabruk]: Föreningen Leufsta & Cahmanorgelns vänner, 2016.

- UPMARK, G. *Guld- och silversmeder i Sverige 1520–1850*. Stockholm: Tisell, 1925.
- Uppsala domkyrkas orglar från medeltiden till idag*. Uppsala: Domkyrkomusiken, 2009.
- Uppsala domkyrkas skrå *Uppsala domkyrkas skrå 1638 jämte av amanuensen R. Swedlund utarbetad historisk utredning rörande dess tillämpning*. Uppsala kyrkofullmäktiges tryck 1934. Bilaga Uppsala, 1934.
- Uppsala katedralskolas matrikel 1719–1806: med tillägg för åren 1674–1681 och 1688*. (Uppsala stifts herdaminne III:2) R. Norrman och B. Stenmark (red.). Uppsala: Stiftshistoriska kommittén, 2003.
- Uppsala stifts herdaminne. Serie 1, Urkunder och bearbetningar*. Uppsala, 1980-.
- Uakp *Uppsala universitet. Akademiska konsistoriets protokoll* [1624-1699]. H. SALLANDER (red.), Uppsala: Uppsala universitet, 1968–1977.
- UM *Uppsala universitets matrikel*. A. A. ANDERSSON, A. B. CARLSSON och J. SANDSTRÖM (red.). Uppsala, 1900–1911. *Register 1595–1817*. S. O. BRENNER & G. THIMON (red.). Uppsala, 1971.
- Walin (STM 1938) WALIN, S. ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 20 (1938), s. 30–85.
- Wallenius (PHT 1939) WALLENIOUS, I. ”Släkten Phragmenius”. *Personhistorisk tidskrift* 1939, s. 233–236.
- VALLINKOSKI, J. Turun akatemian väitöskirjat: Die Dissertationen der alten Universität Turku (Academia Aboënsis): 1642-1828*. Helsinki, 1962–1969.
- Warholm Hm WARHOLM, J. W. *Skara stifts herdaminne*. Mariestad: 1871-1874.
- VENNBERG, E. Inledning till Afritningar [...] 1676–1685*. (Arkiv för svensk konst- och kulturhistoria 1). Stockholm, 1917.
- Westén Hofklericiet WESTÉN, A. *Svenska kongl. hofclericiets historia*. Vol. 1–3. Stockholm och Örebro, 1799–1814.
- Wester WESTER, B. *Gotisk resning i svenska orglar: en undersökning med huvudsaklig begränsning till det svenska materialet under medeltiden* [diss.]. Stockholm, 1936.
- Wester (STM 1931) – ”Studier i svensk orgelkonst under 1600- och 1700-talen”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 13 (1931), s. 45–72.

- Westerlund & Setterdahl Hm
Wikén & Lenner
WILNER, P. *Linköpings stifts herdaminne*. Vol. 2–3. Linköping, 1917–19.
- WILNER, P. *Lunds universitets matrikel 1667–1732. Åter utg. med register av Barbro Edlund*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1984.
- Wilstadius Åbo
WILSTADIUS, P. *Smålands nation i Åbo 1640–1798 jämte övriga studerande smålänningar vid Åbo akademi fram till år 1807: biografiska anteckningar*. Stockholm, 1946–1985.
- Virdestam Hm
VIRDESTAM, G. *Växjö stifts herdaminne*. Växjö: Kommittén, 1932.
- Vistrand Sm
VISTRAND, P. G. W. *Smålands nation i Uppsala: biografiska och genealogiska anteckningar I 1637–1844*. Uppsala, 1894.
- Wittingh
WITTINGH, F. L. *St. Jacobs minne, eller historisk berättelse om St. Jacobs och Johannis församling i Stockholm*. Stockholm, 1771.
- Wrangel Wallerius
WRANGEL, E. ”Harald Wallerius och musiken till gamla psalmboken.” *Samlaren* 1893, s. 9–20.
- Wrangel Jubelfesten
– ”Jubelfesten 1693. Ett bidrag till storhetstidens kultur- och litteraturhistoria.” *Samlaren extrahäfte* 1893, s. 65–114.
- WRANGEL, F. U, (red.) *S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok*. Stockholm, 1894–1897.
- V-Dala
Västmanlands-Dala nations album 1639–1700 med biografiska och genealogiska anteckningar utg. av Helmer Lagergren och Helge Berthelson. Västerås, 1931–1955.
- Åhlén Jakob
ÅHLÉN, W. *Orglarna i S:t Jacob 1644–1976: en liten krönika till invigningen av den nya orgeln 18.12.1976*. Stockholm: Proprius, 1976.
- ÖMAN, E., GREN, E. (red.) *Värmlands nation i Uppsala 1595–1677: matrikel*. Uppsala: Värmlands nation, 2000.

(3) INTERNETRESURSER

Dahlström DAHLSTRÖM, F. *Stadtmusikanten, Organisten, und Kantoren im Stadt-
musikanten Ostseeraum bis ca. 1850.* Mariehamn und Föglö, 2012.
<https://www.doria.fi/handle/10024/78703>

KOTIVUORI, Y. *Studentmatrix 1640–1852. Onlinepublikation 2005* <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/>

Musik für Lauteninstrumente. Eine Datenbank der Manuskripte und Drucke für Lauteninstrumente von Peter Steur und Markus Lutz <http://mss.slweiss.de>

SPARR, K. *Hinrich Niewerth Lutenist at the Royal Swedish Court.* <http://www.tabulatura.com/Hinrich%20Niewerth.pdf>

PERSONREGISTER

Personer utan efternamn återfinns under sitt förnamn – således inte på patronymikon eller allmän hemortsbeteckning. Adlade personer placeras på adelsnamnet. Förutom biograferade personer med musikanknytning förekommer andra personer. De har angivits med yrkesbeteckningar och liknande.

A

Abrahamsson, Peder, änka, 327
Adolf Johan d.y. av Pfalz-
 Zweibrücken, 35, 99, 122, 179
Agrell, Johan (B 1.534), 71, 153
Ahle, Johann Rudolph, 84, 287
Ahliny, Anders, 11, 162, 270
Alander, stud, 132
Albert, Heinrich, 320
Alsinius, Christiernus Henrici,
 326
Alstrin, Eric, professor, 52, 282
Alzenia, Elisabet, 168
Amnelius
 Johannes Eriki (B 1.331), 156
 Johannes Matthiae (B 1.184), 66
Anders Jonsson,
 regementstrumpetare, 134
Anders Larsson (B 8.9), 227
Anders Nilsson, snickargesäll,
 216
Anders Olofsson, smed, 128
Anders Olsson, murardräng, 135,
 279
Andersson, Greger, 10
Andreas Nilsson, organist, 162

Anna Hansdtr, piga, 37
Anna Hålstensdtr, 140
Anna Maria, gycklerska, 107
Annerstedt, Claes, 110, 131, 208,
 229, 262, 268
Annicka Pärsdtr, piga, 104
Annika Johansdtr, 167
Anthelius, Israel, hyresvärd, 59
Aredius, Olaus, stud, 142
Arfslind, Petrus (B 1.341), 134,
 156
Ariosti, Attilio, 330
Arnelius, Jonas Laurentii (B
 1.201), 127, 153, 177
Arnold, Georg, 296, 300, 320
Arrhenius
 Anna, 128
 Claes, professor, 93
 Jacob, rektor, 62
 Lars (B 1.376), 51, 157, 282
Aschanius, Nicolaus, stud, 126
Aschebom, Harald, 117
Aurivillius
 Christopher Olai (B 1.220), 67
 Erik, rektor, 139
 Petrus, professor, 113
Axberg, rådmän, 279, 327
Axmark, Johannes, stud, 143, 280

B

- Bander Erichsson, Erich, 281
Banér, Svante Svantesson, 55, 73, 89, 215
Barbro Erichzdtr, 117
Barck, Adam, handelsman, 108
Barckhausen, Hans, 127
Bask
 Elias J. (B 1.361), 156, 283
 Simon, stud, 271
Becchius, Olaus Johannis (B 1.49), 56
Bechstadius, Daniel Caroli (B 1.366), 131, 136, 157, 277
Beck, Johan, skinnare, 134, 137
Becker, Dietrich, 146, 328
Beckius, Olaus Danielis (B 1.219), 41, 53, 54, 55, 67, 125, 153, 263, 264, 321
Beijer, Georg (B 8.5), 216, 282
Belingius
 Andreas, stud, 137
 Johannes Johannis (B 1.167), 66
Bellman
 Carl Michael, 278, 280
 Johan Arndt (B 1.318), 68, 91, 102, 104, 116, 142, 145, 151, 153, 155, 177, 178, 278, 280, 326
Bengt Ersson, 127, 130, 132, 134, 137, 139, 277
Bentz, Ebba, 164
Benzelia, Margareta, 149, 152
Benzelius, bibliotekarie, 315, 324
Berghem, Hans, 142, 272
Berglund, Lars, 11, 27, 91
Bergman, Petrus, stud, 148, 275
Bergrot, Olaus Olai (B 1.471), 102, 208, 229, 280
Bergudd, monsieur, 142, 278
Berzelius, stud, 149
Bethenius, Petrus Erii (B 1.357), 131, 156, 277
Betulander, Petrus Ioh. (B 1.380), 134, 157, 277
Bilberg, Johannes, professor, 102
Bittner, Jacob, 326
Biurbeck, Simon Martini (B 1.249), 67, 282, 283
Biörckdahl, Matthias (B 1.499), 159
Biörk, Abraham, organist, 245, 259
Biörkman
 Johan, trumpetare, 165
 Lars, trumpetare, 163
Biörnkrou, Ingellus Canuti (B 1.248), 126, 263
Björkman
 Johannes Jonae (B 1.432), 69
 Michael (B 1.350), 156
 Nicolaus Laurentii (B 1.295), 155
 Petrus Jonae (B 1.444), 69
Björling, Johannes (B 1.415), 47, 229, 267
Blankenhagen, Carl, stud, 149
Blind Karl i Hospitalet, 140
Blixencron, Gustav, 122
Boberg, Andreas, professor, 38
Boderus, Ericus (B 1.466), 70
Bodin, Jöran, borgare, 140
Bodinus
 Ericus Matthiae (B 1.232), 154
 Olaus, kh, 121
Bohlin, Folke, 27
Boisman
 Henric, 285
 Jacob (B 1.400), 157, 165, 207, 285, 333
Boit, Honoré (B 2.12), 99, 104
Boj
 Andreas von, 131
 Antonius von, 131

Bojard, David, språkmästare, 143,
278

Bolhorn, Valentinus, 321

Bolinus, Andreas, 216

Boll
Frantz, 79, 80, 113, 194, 199, 209,
219, 221, 223, 226, 230, 231, 237
Wilhelm, 217, 219

Boman, Ericus Johannis (B
1.223), 54, 56, 58

Bononcini, Giovanni, 330

Borelius, Matthias Petri (B
1.177), 66

Borenius, Andreas Laurentii (B
1.301), 155

Boström, Anna Kuhlberg, 10

Boy, Anna Dorothea, 165

Brandelius
Algot Svenonis (B 1.324), 156
Johannes Svenonis (B 1.277), 154

Brauner, Johan, landshövding, 26

Briegel, Wolfgang Carl, 56, 84,
85, 90, 303, 305, 306

Brodin, Georg/Jöran, borgare,
118, 127

Brolin. Anders, organist, 167

Brunnelius
Bernhardus Erii (B 1.489), 71
Ericus Erii (B 1.510), 52, 103, 159

Brunnerus, Martin, professor, 151

Bruse, Anders, 79

Bruselia, Christina Nilsdtr, 143

Brügge, Path, 21

Bråd, Herr, 34

Bröms, Nicolaus Petri (B 1.344),
69

Buchner, Philip Friedrich, 301

Budri, trumslagare, 168

Buhre, landshövding, 166

Burchard, Wolfgang, boktryckare,
74

Bure, Anna, 163

Burman
Eric, 10, 28, 36, 49, 52, 61, 71, 75, 76,
102, 153, 158, 173, 176, 178
Olaus, 115

Buschenfeldt, Samuel d.y. (B
1.494), 71, 177, 285

Buxtehude, Dietrich, 144, 321

Bütner, Crato, 303

Bååt
Carl Gabriel, landshövding, 25
Karin, 162

Bäling, Anders Matzon,
hyresvärd, 243

C

Cahman
Anna Catharina, 238
Hans Henrich, 79, 166, 194, 200, 218,
227, 283
Johan Herman, 89, 227, 229
Johan Niclas, 36, 80, 115, 173, 230,
245, 285
Johan Petter, tullskrivare, 238

Campanius, Andreas (B 1.118),
42, 161

Campra, André, 325, 329

Capricornus, Samuel, 44, 84, 294,
302, 304, 305

Carl Gustaf, arvräns, 107, 109

Cassel, Jacobus (B 1.512), 71

Ceder, Magnus (B 1..539), 152

Ceder, Magnus (B 1.539), 71, 72,
138, 150, 152, 282

Cedergren, Olaus (B 1.491), 159

Celsing, Gustaf (B 1.416), 145,
157, 324

Celsius
Johan, 108
Nicolaus, rektor, 57, 59, 76, 118, 119
Olof, domprost, 63

Chemineau, Jean, dansmästare,
163

Christiernin

Christiern Erics (B 1.401), 104, 157,
278

Jochim Gustaf, stud, 106

Collijn, Arvidus, stud, 126

Colmar(t), Johan (B 2.13), 100

Columbus

Johannes Jonae (B 1.203), 108

Jonas Jonae (B 1.203), 153

Samuel Jonae (B 1.204), 135, 144,
153

Corelli, Arcangelo, 50, 86, 316,
329

Cornerus, Johan (B 1.473), 158

Corylander, Birgerus Petri (B
1.430), 69

Couperin, Louis, 330

Cramer, Clas, husägare, 126, 273

Cronberg, Fredrik Magnus, 26,
246

Cronflycht, Magnus Thesei

Rydberg (B 1.419), 69

Cronhielm, Gustaf, landshövding,
26, 63

Cronstedt, Carl Johan, 256

Cruselius, räntmstare, 99

Cuprimontanus, Johannes

Aegidii (B 1.226), 154

Curio, Henrik, boktryckare, 113,
300

D

Dahleen, Abraham (B 1.474),
123, 179

Dahlin

Andreas (B 1.490), 70, 132, 280
snickare, 127

Dahlström, Fabian, 28

Dalheen, Abraham (B 1.474), 70,
177

Damm, Christoph, lindansare, 110

Danaeus, Samuel Magni (B
1.210), 153, 332

Daurer

Catharina, 116

Jacob, 116

Davidsson, Åke, 123, 127, 264,
286, 303, 310, 313, 317, 320,
322, 332

de Geer, Adriana, 166

De la Gardie

Jacob August, 120

Magnus Gabriel, 26, 28, 41, 45, 55,
63, 81, 82, 97, 99, 109, 120, 121,
144, 210, 262, 264, 271, 319

Decker, Martin d.y., organist,
212, 214

Deijeström, kämnär, 111

Demina, Maria, 10

Descartes, René, 328, 329

Detter, Johan, komediant, 108

Dijkman

Catharina, änka, 166

Daniel Danielis (B 1.271), 128, 133,
154, 274

Helene, 281

Johannes Danielis (B 1.221), 133,
154, 274

Jonas (B 5.16), 58, 138, 285

Ludert, 33, 34, 46, 47, 85, 212, 218,
267, 313, 314

Petter (B 5.15), 58, 138, 285

Petter Pson (B 1.237), 82, 154, 266,
327

Djurberg, Daniel, domprost, 234,
248, 249

Doleph, Christian, 163

Drossander, Andreas Laurentii (B
1.245), 124, 142, 154, 225, 272

Drysander, Jonas Erics?, 130, 274

Du But, Pierre, 325, 330

DuBois, Jean, fördansare, 100,
282

Dufwa, Olof Påvelsson, klockare,
166

Duraeus

Andreas Erixi (B 1.447), 70
Ericus Erixi (B 1.461), 158
Ericus Sunonis (B 1.222), 66
Johan Christer (B 1.531), 71, 72
Johannes Christer (B 1.531), 150, 152

Duvaerus, Nicolaus Nicolai (B
1.364), 102, 157

Duval, Jean (B 2.5), 99, 271

Düben

Anders von, 51, 105, 145, 162, 180,
284, 323, 325, 329
Fredrika Ulrica von, 105
Gustav d.ä., 44, 93, 144, 170, 177, 264

Düttier, Pier Antoni, hovkapellist,
104, 151

E

Edelius, Jonas, stud, 130

Edhelius, häradsfogde, 165

Edholm, Dag, 27

Eek, Bergerus, 117

Eekman, Claudius Olai,
byggningsnotarie, 103

Eenberg, Johan, 46, 79, 82, 207,
208, 232, 234, 238, 268, 279

Eenhörning, Nicolaus Petri (B
1.213), 154, 271

Ehre, Mårten, hovtrumpetare, 162

Ehrenstrahl, David Klöcker, 220

Ek, Andreas Petri (B 1.178), 66

Ekeblom, Laurentius Erasmi (B
1.482), 158, 332

Ekedahl, Joakim, 11

Ekegren, 163, 164

Ekenberg, Daniel (B 1.266), 103

Ekewall, Jacobus P. (B 1.443),
48, 70, 98, 105

Ekholm, E., bokauktionsnotarie,
322

Ekman, Jonas Olai (B 1.500),
132, 159, 280

Elephant, Gabriel Gabrieli (B
1.518), 159

Eler, Franz, 319

Elers, M., 313

Elfwing

Birgerus Samuelis (B 1.381), 104,
152, 157, 278

Petrus Samuelis (B 1.374), 104, 152,
157, 278

Samuel Petri (B 1.231), 66, 104, 152,
154

Samuel Samuelis (B 1.375), 69, 104,
152

Elisabeth Persdtr, 119

Elvius, Petrus, 52, 102, 178

Emporagrius, Ludert,
befallningsman, 163, 266

Enberg, Albrecht, trumslagare,
165

Eneman, Mikael, stud, 91

Engelhardt

Carl Diedric, kirurg, 53
Hinrich Christoph, 36, 53, 62, 106,
173, 250

Johann Melchior, stadsmusiker, 53

Enström, Petrus Svenonis (B
1.431), 69

Erich Hansson (B 4.8), 39

Erich Johansson, glasmästare, 227

Erich Olsson, bonde, 164

Erich Olsson, skomakare, 126,
130

Erich Simsson (B 4.7), 39

Erixi, Einar, 27

Eriksson, Gunnar, 28

Esbergius, Johannes, professor,
115

Eurenius, Johannes Jacobi (B
1.475), 70, 113
Eylking, Georg (B 1.300), 133,
274

F

Fabricius

Andreas Nicolai, djäkne, 103
Samuel Laurentii (B 1.433), 69
Werner, 84, 299, 303

Fahlenius, Jonas, biskop, 36

Falk

Jacobus, stud, 117
Johannes Laurentii (B 1.434), 105,
158

Fernelius

Israel Jonae (B 1.296), 136, 148, 155,
275
Petrus Johannis (B 1.228), 271

Fick, J. E., 52

Filman, Anders, änka, 104

Fineman, Johannes Gottofriedi (B
1.477), 131, 158, 279

Fischer

Georg Friedrich, trumpetare, 166
Johan Friedrich, trumpetare, 166

Flade, Ernst, 230

Flek, David, tysk komediant, 109

Fleming

Claes, landshövding, 25
Herman, 104, 145

Flodman, Sveno Olai (B 1.424),
69

Fluw, Erik, trumslagare, 270

Flygare

Anders, pukslagare, 164
Clas, trumpetare, 164

Fock, 237

Fontin, Olaus, stud, 93, 264

Forelius, Hemming, professor,
113

Fors Andersson, Olaus (B 1.542),
54, 61, 88, 129, 152, 160

Forselius, Petrus Laurentij (B
1.211), 154, 282

Fougman, Samuel, stud, 271

Franck, Melchior, 304

Fransén, Natanael, 326

Frediani, Carl Gustav, rådman,
258

Fredrik I, 49, 98, 125

Friderici, Daniel, 145, 322

Fries, Martinus Marci (B 1.464),
131, 158, 279

Fritzsche, Anna Christina, 115

Froberger, Johann Jacob, 144, 321

Frondin, Elias (B 1.425), 52, 157,
282

Frykström, Gustavus (B 1.391),
157

Fröberg, Hans, trumpetare, 166

Fröling

Petrus (B 1.449), 70
Samuel (B 1.468), 70, 177

Fröman, lantgewaltigen, 167

Funck, Brita, 127

Fölsch, Reinholdt, snickare, 284

G

Gabrieli, Giovanni, 83

Gahm, Bengt, rådman, 117

Galecki, Francisek, 47, 89, 91, 98,
124, 177, 268

Gallot le Vieux, 325

Gallus, Jacobus, 332

Gerdes, major, 99

Gilnaeus, Johannes Svenonis (B
1.309), 124, 155, 274

Gladberg, Samuel Jonsson (B
4.10), 38, 39

Goeding/Giöding, Andreas,
domprost, 132, 225, 280, 283

Goldhan, Julius Gottlob, smed,
251
Gothman, Ingemar,
mönsterskrivare, 163
Gottfried
Ludvig, 110
Petrus Petri d.y. (B 1.281), 108, 133,
154, 274
Gramonius, Jonas Jonae (B
1.243), 66, 120, 152
Granius, Ericus Andreae (B
1.263), 154
Granqvist, Carl Olsson (B 5.11),
130, 137, 140, 277
Grape, Anders, 322, 324
Grijs, Petrus Petri (B 1.353), 69,
152, 156
Grisbeck, kapten, 165
Groth
Johannes Asmundi (B 1.202), 153
Johannes d.y. (B 1.410), 100, 104
Grubbe, Johan, fäktmästare, 117
Grünwald, Casper Gottlob, 329,
330
Gråsten, Andreas (B 1.516), 71,
115
Grönqvist, Nicolaus (B 1.544),
160
Gullbrand, Thure, trumpetare, 167
Gustafsson, Hemming (B 1.267),
126, 136
Gyllenborg
Carl, rector illustris, 268
Jacob, landshövding, 26, 129, 225,
283
Gyllengrip, Gabriel (B 1.456),
101, 158, 326, 331
Gyllenroot, envoyé, 163
Gyllenstierna, Göran,
landshövding, 25, 162
Göran Carlsson, kyrkodräng, 242

Göran Jansson, lindansardräng,
112
Göransson, Harald, 27, 116, 128,
161

H

Hadorph, Johan, 131, 283
Hagander, Petrus Johannis (B
1.315), 155
Hagelbäck, Johan, trumpetare,
165
Hahr, Adolf, 220
Hainhofer, Philipp, 83
Hallenstedt, Per,
akademiräntmästare, 142, 277
Halpap, v häradshövding, 132,
168
Hambraeus, Johannes Laurentii
(B 1.207), 153
Hammar, Hans, 322
Hammerschmidt, Andreas, 84,
287, 296, 304, 321
Hans Bengtsson, kyrkväktare, 37
Hans i Kräby, nyckelharppspelare,
139
Hans Larsson, murare, 240
Hans Mårtensson, spelman, 139
Hans Nilsson, orgeltrampare, 37
Hans Olsson, nyckelharppspelare,
139
Hargman, Lars, kämnär, 118
Hart, Peter Paul von, komediant,
109
Hartling, Jacob, konterfejare, 216
Hasse, Johann Adolf, 325
Havemann, Johann, 303
Hebla Erichsdtr, 166
Hedenius, Andreas Henrici (B
1.305), 133, 155, 274

- Hedlund, Olof, orgelbyggare, 245,
259, 260
- Hedman, Susanna, 119
- Hedraeus, Christianus?, 274
- Hedvig Eleonora, änkedrottning,
47, 94, 122
- Hedvig Sofia, prinsessa, 47, 94,
109, 122
- Heij, Melchior Melchioris (B
1.205), 153
- Helelius, Henricus (B 1.104), 42,
160
- Helenius-Öberg, Eva, 144, 229,
281
- Helgonius, Petrus Andreae (B
1.322), 155
- Hell, Olaus Petri (B 1.386), 69
- Heller, Johann Chilian, 85, 305
- Hellman, Olof, rådman, 140, 275
- Hellström, Olaus Olai (B 1.535),
138, 159, 281
- Helmfrid, Björn, 218
- Hendel, 329
- Henrichsson, Herman Kolthoff,
116
- Herbst, Johan Andreas, 321, 328
- Herkepaesus, Pehr, borgmästare,
261
- Hermansson, Johan, professor, 52,
116, 249, 282
- Hernodius, Johan,
domkyrkosyssloman, 256
- Hertfelder, Bernard, 296
- Hesselgren, Laurentius, 116
- Hesselius
Andreas Olai (B 1.240), 154
Ericus Olai (B 1.209), 153
- Hietteman, Jonas, stud, 139, 273
- Hillman, Johan (B 1.533), 138
- Hinderson
Anders, 119
Pehr, 119
- Hiort, Nicolaus Petri (B 1.404),
69, 138, 277
- Hofberg, Magnus Magni (B
1.272), 128, 133, 151, 154, 273
- Hoghusen, Johan, landshövding,
26, 109, 125, 140, 270
- Holenius, Zacharias, stud, 149
- Holm
Carolus Petri (B 1.330), 152, 156
Jacob, 130, 140
Petrus, kh, 152
rådman, 261
- Holmer, Olaus Johannis (B
1.307), 155
- Holstenius
Gabriel Johannis (B 1.441), 158
Samuel Erics (B 1.363), 156
- Holts, Petter, skräddare, 119
- Holtz, Elisabeta Georgii, 123
- Hontherus, Ericus Danielis (B
1.239), 154
- Horn
Arvid, universitetskansler, 26, 63
Claes, 209
Johann Caspar, 46, 309, 310, 332
- Hult, Sven, 142, 276
- Hultman, Lorentz, 104
- Hum, Georg (B 8.6), 218, 283
- Hundertmark. Georg M.,
bokbindare, 316
- Hurlebusch, Conrad Friedrich,
329
- Husman, Margareta, änka, 119
- Huss, Johannes Johannis (B
1.214), 154, 272
- Husselius
Daniel Olai (B 1.306), 67, 133, 153,
274
Johannes Olai (B 1.291), 155

Hvalström, Gabriel (B 1.532), 106
 Hülphers, Abraham A., 51, 72,
 149, 237
 Hymnelius, Petrus, 62, 77
 Håkan Andersson, orgeltrampare,
 38
 Häll, Mattz Pärsson, 119
 Händel, Georg Friedrich, 329
 Höijer, Laurentius Samuelis (B
 1.359), 156
 Hörn, Nicolaus Petri (B 1.293),
 155
 Höstman, academicursor, 139
 Höök
 Anders A., befallningsman, 162
 Anders, kammarskrivare, 266
 Peter Schvantesson (B 1.452), 70

I

Ihre
 Catharina, 144
 Johan (B 1.527), 106, 144, 159
 Nicolaus d.y. (B 1.365), 131, 157,
 277, 278, 283, 284
 Thomas Nicolai (B 1.345), 144, 156,
 177, 179, 321, 322
 Isaksson, Anders, stud, 105, 137,
 149, 280
 Isberg, Anders, tullskrivare, 117
 Israel Johansson, krukmakare,
 243

J

Jan Jansson, ryttare, änka, 59
 Jerler, kaplan, 37, 117
 Jerling, Johannes, stud, 104
 Jerlingh, Petrus, stud, 125
 Jernberg, Matthias Andreae (B
 1.303), 155
 Johan Hansson, skalmejblåsare,
 137
 Johan Petters, 142, 276

Johannes de Muris, 86, 318
 Johansson, Tore, 27
 Juhlbeck, Johannes, kassör, 275
 Julinus
 Johannes, stud, 129, 271
 Petrus, stud, 129, 271
 Jungstedt, Joachimus Joachimi (B
 1.469), 131, 158, 279
 Jöns Nilsson, 126, 273
 Jönsson, Johan, löjtnant, 270

K

K(i)emmer, Andreas Pauli (B
 1.408), 157
 Kallstenius, Gottfrid, 283
 Kamecker, teol adj, 245
 Karin Ericzdtr, piparehustru, 167
 Karin Karlsdtr, kåna, 148
 Karl X Gustav, 120
 Karl XI, 94, 108, 121, 122, 151,
 152, 170, 177, 216, 220, 263,
 267, 278
 Karl XII, 47, 91, 94, 122, 177
 Kellner, Christian, organist, 254
 Kempbe, Johann George,
 komediant, 110
 Kempe, Petrus Ephraimson (B
 1.488), 70
 Kerstin Andersdtr, skräddaränka,
 119
 Kerstin Hansdtr, 148
 Kidronius, Ericus, rektor, 264
 Kietting, Nicolas,
 marionettspelare, 110
 Kihlbom, Matthias, snickare, 251
 Kijlander, Laurentius Laurentij,
 stud, 125
 Kilman
 Ericus Petri (B 1.224), 154, 332
 Laurentius Petri (B 1.224), 127

Kindermann, Johann Erasmus,
 304
 Kindius, Torstanus Magni (B
 1.215), 154, 332
 Kingo, Thomas, 146, 323, 327
 Kircher, Athanasius, 101, 102,
 144, 178, 319
 Kjørning, Nicolaus Petri (B
 1.504), 71
 Kjellberg, Erik, 10, 27, 29, 94, 95,
 162, 163, 262, 283
 Klettis, Johan Göran, tysk
 komediant, 109
 Kling
 Gabriel Magni (B 1.290), 67, 333
 Johan, kh, 333
 Petter, bagargesäll, 118
 Klöderman
 Johan Håkansson (B 4.11), 35, 39, 57,
 128
 Zacharias Johansson (B 4.13), 40, 61,
 62
 Knoep, Lüder, 300
 Koch, Gregorius, pukslagare, 167
 Kollberg, Daniel, 137
 Kolmodinus, Ericus Laurentii (B
 1.403), 157
 Kolthoff, Henricus Henrici, 117
 Krieger
 Johann, 313
 Johann Philipp, 313
 Kristin Ersdtr, rådmansänka, 275
 Kristina, drottning, 50, 86, 284
 Krook, Thomas Matthiae (B
 1.161), 66
 Kroon, Sigurd, 332
 Kullman
 Laurentius Samuelis (B 1.515), 54, 60,
 61, 159
 Nicolaus, 61
 Kuse, Anders, skraddargesäll,
 134, 276

Kyhlberg, Bengt, 64, 170, 209,
 222, 233, 262, 301
 Kühnell, Bogislaus, hovkapellist,
 81, 262
 Köler, Martin, 303

L

Laelius, Daniel, 319
 Lager, Andreas (B 1.454), 70
 Lagerlöf, Petrus, professor, 113,
 225
 Lagerstam, Sven Gestrinius (B
 1.435), 102, 158
 Landi, Stefano, 46, 85, 315
 Lange, Johannes Mattiae,
 bokförelse, 86, 315
 Langelius, Broddo, stud, 127, 137
 Laurell, Olof, smed, 259
 Ledberg, Johan (B 5.13), 130, 277
 Lehnberg, Magnus Olai (B
 1.382), 69
 Leidenhopf, Sidonia Juliana, 169
 Leijonhufvud, Ebba, 209, 211
 Lejon, K. O. U., 115
 Lenaeus, Johannes, ärkebiskop,
 194
 Lennaeus, Nils, hovpredikant, 120
 Lenning, Laurentius Johannis (B
 1.268), 154, 321
 LeSage de Richée, Franz
 Philippe, 326
 Leufgren, monsieur, 143, 278
 Lewenhaupt, Eugène, 125, 271
 Lexander, Abrahamus Petri (B
 1.302), 155
 Lidbeck, 148
 Lidén, Johan Henrik, 101
 Lidenius, Matthias Erics (B
 1.257), 67, 320

Liebezeit, bokförelare, 305
 Lilja, Gert, smed, 251
 Lillander, Laurentius Jonae (B 1.282), 154
 Lillie, Axel Axelsson,
 landshövding, 25, 162
 Lillieblad, G., professor, 225
 Lilliecrona, Gustaf, landshövding,
 25
 Lillieroth, resident, 99
 Lind
 Johannes Jonae (B 1.328), 156
 Jonas Jonae (B 1.358), 156
 Lindberg, Andreas, monsieur, 117
 Lindblom, E., snickare, 251
 Lindeberg, Johannes Eliae
 Judlinus (B 1.298), 155
 Lindelius
 Carolus Johannis (B 1.428), 69
 Nicolaus, stud, 126
 Lindgren, Peter, 119
 Lindmark, Nicolaus Suenonis (B 1.492), 159
 Lingh, Ericus Eri (B 1.260),
 154, 282
 Linnander, Anders, trumpetare,
 167
 Linnert, Westen (B 1.270), 154
 Lischen Samuelsdtr, 279
 Lithen, Carolus Johannis (B 1.354), 156
 Litz, befallningsman, 163, 164
 Liung
 Jonas, rektor, 321
 Petrus, professor, 142, 194, 273
 Lobwasser, Ambrosius, 319
 Loccenia, Anna Maria, 226
 Loccenius, Johannes,
 bibliotekarie, 113, 303
 Lochnaeus, Matthias (B 1.519),
 72, 150, 152
 Loding, Maria, 127
 Lohm, Anna, 119
 Lohman, prost, 245
 Lohrman
 Thomas d.y., borgmästare, 140, 165,
 200, 202, 219, 224, 270
 Wendela, 146, 327
 Londicer, Georg Johan,
 hovkapellist, 316
 Lorentz, Johann, organist, 144,
 321
 Loutschani, Martinus (B 1.429),
 35, 69, 72, 106, 153
 Ludvig XIV, 176, 207
 Ludwich, Hans, trumpetare, 162
 Lully, Jean-Baptiste, 46, 86, 144,
 145, 180, 315, 322, 323, 324,
 325
 Lundberg, Petrus Andreae (B 1.406), 138, 157, 277
 Lundeberg, Paul (B 1.258), 263
 Lundgren, Johannes O., rektor, 58
 Lundholm, Giöran, 38
 Lundius
 Carl, professor, 225
 Daniel, professor, 102, 130
 Olaus Mathiae (B 1.208), 153
 Lutman, trumpetare, 167
 Lutteman, Elias (B 1.457), 158
 Lybecker, Georg Henrik,
 trumpetare, 162
 Lysing
 Andreas, kh, 115
 Inga, 128
 Lårman, Gerardus Petri (B 1.279),
 154
 Löfgrön
 Anton d.y. (B 1.459), 52, 71, 72, 103
 Lönn, Anders, 9

Löwe von Eisenach, Johann
Jakob, 304, 305

M

Macke, Isaac, stud, 102
Malmberg, Bengt, trumpetare,
167
Malmström, Andreas Laurentii (B
1.394), 157, 332
Malpart, Peter (B 2.15), 100, 112,
282
Mannerburg, Engelbrecht
Dijkman (B 1.278), 67, 135
Margreta, soldatänka, 143
Maria Euphrosyne av Pfalz-
Zweibrücken, 120
Maria Larsdtr, krukmakarhustru,
117
Maria Larsdtr, piga, 164
Martin, Petrus/Petter (B 1.448),
51, 158
Masreliez, Adrien, 256
Massaino, Tiburtio, 83
Masson, Johan, 119
Mats Matson, murare, 240
Mattheson, Johann, 48, 49, 105,
208, 212, 229, 236, 329, 330
Matthis, Lorentz (B 8.12), 228,
229
Mattsson
Gustaf, 162
Johan, orgeltrampare, 37, 228, 229
Pär, gatuläggare, 140
Mattsson, Oluf,
skomarkarålderman, 134
Matz Bengtson, vaktdräng, 140,
278
Matz, nyckelharpospelare, 139,
271

Mehmer, Johannes (B 1.537), 53,
54, 60, 61, 62, 63, 88, 112, 159
Meibom, Marcus, 86, 101, 178,
318
Meisner, Zacharias, 320
Melandner
Erik, professor, 249
Magnus (B 1.314), 68, 151
Simon, prost, 244
Mellring
Gustavus Svenonis (B 1.310), 124,
155, 274
Johannes Svenonis (B 1.311), 124,
155, 274
Menlös, Daniel. professor, 145
Mersenne, Marin, 86, 102, 178,
317
Merula, Tarquinio, 304
Mitjana, Rafael, 295, 310
Moberg, Carl-Allan, 52, 102, 122,
148, 208, 268
Molin, Lars, domprost, 83, 115,
116, 241, 268
Molitor, Fidel, 288, 294
Moln, Erik Johansson,
glasmästare, 118, 140
Montan, Axel (B 1.409), 157
Montanus, Jacobus Magni (B
1.40), 145, 322
Moo, Adolf (B 1.541), 159
Morén, Andreas, kämnär, 119
Mouton, Charles, 145, 326
Munck, Magnus, hovtrumpetare,
162
Munelius, Ericus Nicolai (B
1.170), 54, 55, 56, 66, 120
Murman, Olaus Danielis (B
1.264), 154
Myra, Peter d.y. (B 1.242), 154
Måns Jonsson, 134, 273
Mårten Andersson, mätare, 141

Mårten Jonsson, rådmän, 138
Mårten Larsson (B 4.4), 39

N

Nerbelius, Jacob Pedersson (B 1.262), 154
Nerés, Joakim Neresius von (B 1.467), 158, 179, 285, 333
Nesselius, Israel, rektor, 100
Neugebauer, Martin, komediant, 109, 110, 111
Nicolaus, organist, 164
Niedt
 Friedrich Erhard, 229
 Nicolaus, 314
Niewert, Hindrich, lutenist, 163
Nils Erlandsson, skräddare, 137
Nils Larsson, trumpetare, 162
Nils Olsson, orgeltrampare, 37
Nilsson, Ann-Marie, 11
Nobelia, Wendela Catharina I, 122
Nobelius, Petrus Olai (B 1.351), 37, 68, 91, 122, 267
Noraus, bonde, 105
Norbelius, Eric Gustaf (B 1.476), 138
Nordberg, Jöran, kh, 105
Nordén, Carl (B 1.538), 105, 159
Nordenhielm, Andreas
 Norcopensis, professor, 101, 117, 319
Nording, Eric (B 1.458), 158
Norlind, Tobias, 51, 64, 94, 121, 146, 148, 162, 208, 264, 265, 268
Norrelius, A., v bibliotekarie, 149
Norrmann, Laurentius, professor, 225
Norrmann, A., stud, 116

Nostman, Hindrich Mattsson, borgare, 104
Nybom, regementskrivare, 164
Nyström, David Danielis (B 1.321), 68, 103, 130, 134, 155, 277

O

Obrecht, Elias, professor, 225
Ohrstedt, Johan, hejdridar, 119
Olof Ersson, 143, 280
Olof Johansson (B 4.5), 37
Olof Persson Roskarl, kyrkodräng, 38, 243
Olsson
 Lars, länsman, 136, 276
 Mattz, borgare, 280
Orostander, Andreas Johannis (B 1.346), 101, 126, 130, 149, 156, 276
Orre, Jacobus Erics (B 1.480), 128, 158
Orrefeldt, Erich, trumpetare och pukare, 163
Orrfelt, Jacob, trumpetare, 163
Osaengius, Andreas Cornelii (B 1.326), 156
Osenius, Petrus Olai (B 1.265), 148, 154, 275
Oxenstierna
 Axel, kansler, 63, 120, 209
 Bengt Gabrielsson, kansler, 26, 47, 48, 63, 99

P

Palin, Johannes Benedicti (B 1.334), 68
Palmquist, Carl Gustaf (B 1.520), 138, 159, 281
Pape, Ernst Ferdinand, organist, 254, 255

Paqualin, Nicolaus (B 1.472), 71,
72
Pauli, Maria, kämnärsänka, 119
Paulinus Gothus, Laurentius,
ärkebiskop, 53
Peringskiöld, Johan, 233
Petsch, Paul, 287, 293
Pezel, Johann, 46, 85, 92, 306,
309, 313
Pfleger, Augustin, 94, 304
Phallenius, Andreas Johannis (B
1.390), 157
Philip, instrumentbyggare, 264
Phoenix, Ericus Johannis (B
1.509), 71
Phragmenius
Gabriel Jonae (B 1.244), 126, 133,
154, 263
Jonas Jonae (B 1.183), 66
Pictorius, Johannes Caroli (B
1.174), 66
Pijhl, Andreas Samuelis (B
1.462), 102, 158
Pijl, Jonas (B 5.14), 163, 164, 277
Pijlman, Jsacus Erlandi (B 1.320),
155
Pilo, Gudmund, kämnär, 279
Piper
Carl, kansler, 26, 63, 74
Stina, 100
Pirgo, Hindrich,
skomakarålderman, 127
Plantin, Daniel Olai (B 1.227),
133, 154, 271
Platin
Esbernus Petri (B 1.336), 34, 68, 104,
152, 153, 156
Peter, 326
Pontan, Sveno Benedicti (B
1.383), 68, 70, 105, 113, 127,
137, 149, 200, 280

Poppelman, Sebastian (B 1.229),
151, 283
Possieth, Johan Johannis (B
1.370), 157
Post, fru, 168
Pourell, Israel (B 1.348), 68, 82,
153, 267, 326
Praetorius
Hieronymus, 83
Michael, 82, 176, 207, 281
Precht, Burchard, bildhuggare,
217, 249, 250, 258
Preutz, Michael, organist, 104,
105, 283
Prévost
d.y., (B 1.241), 66
Paul (B 2.6), 98
Printz
Abraham Petri (B 1.367), 46, 69
Carl (B 1.517), 138, 159, 281
Carstanus Svenonis (B 1.329), 136,
148, 156, 275
Ptolemaios, Claudius, 86, 318
Pålhammar, dräng, 130

Q

Quercgren, Andreas (B 1.411),
137
Qvist, Daniel, rådman, 35
Qwast/Castorinus, Petrus (B
1.372), 69

R

Rabenius, Olaus Nicolai (B
1.273), 145, 154, 322
Radewitz, Georgius Martini (B
1.254), 67
Rahm, Olof, trumpetare, 165
Rameau, Jean-Philippe, 50, 86,
102, 318
Ramelius, Ericus Petri (B 1.529),
71, 72, 150, 152

- Randt, Magnus, mönsterskrivare, 168
- Rang, Sven, 137
- Ratge, Joachim, organist, 104, 151
- Ratsman, Fredric, hautboist, 106
- Reen, Johan Eriksson, 104
- Reenfelt, Bengt (B 1.234), 154, 263
- Reftelius, Johannes Petri (B 1.299), 42, 68, 73, 74, 91, 115, 248, 249, 256, 259
- Regner, Laurentius Eri (B 1.436), 105, 142, 158, 278
- Reiss, Fredrik, komediant, 108
- Retzelius, Olaus Magni (B 1.405), 69, 101, 138, 277
- Reuserus, Samuel (B 1.453), 158
- Reuterholm, Nils Esbjörnsson, landshövding, 145
- Ribbing
Erik, hovjunker, 162
Mätta, 122
Pehr Lennartsson, landshövding, 26
- Riddeliuss, Michael Iona (B 1.498), 159, 284
- Riddercrantz, Joakimus Josti Schultz (B 1.275), 103
- Risberg, Isac (B 8.10), 112, 137, 194, 227, 228
- Risling, Ionas, kämnär, 119
- Ristell
Carl Fredrik (B 2.16), 101
Israel, hovdansmästare, 101
Nils, dansmästare, 101
- Rizander, 164
- Rodde, Johan (B 2.14), 100, 104
- Rodhe, Johan Georg, kaffägare, 137, 143, 280
- Rogstadius, Christianus Magni (B 1.450), 158
- Rolott, Johannes Laurentii Biörkman (B 1.294), 177
- Roman
Johan Christopherson, 271
Johan Helmich, 50, 317
- Rommel, Berge, akademiräntmästare, 226, 278
- Rooth, Johannes (B 1.487), 70
- Rootlieb, ceremonimästare, 163
- Rose, Joachim, violinist, 81, 262
- Rosenadler, Johannes Upmarck, professor, 74, 116, 121
- Rosenmüller, Johan, 303
- Rosling, Samuel, fiskal, 127, 135
- Rossi, Michelangelo, 46, 85, 315
- Rosslinger, Samuel, 162
- Roth, Wolf Ernst, 300
- Rox, Andreas Andreae (B 1.319), 104, 155, 165
- Rozelius, Olaus Thomae (B 1.259), 154
- Rubert, Johann Martin, 304
- Rudbeck
Gustaf (B 1.286), 132, 143, 146, 155, 278, 280, 327
Johan, rustmästare, 130, 149, 276
Johanna Christina (B 5.7), 90, 91, 266, 267
Johannes Caesar, 99
Johannes d.y., 149
Olaus, 97, 101, 109, 113, 115, 120, 140, 141, 147, 171, 176, 177, 179, 205, 225, 266
Olof d.y. (B 1.276), 52, 113, 122, 177, 179, 225, 282
Wendela (B 5.8), 90, 91, 266, 267
- Rudbeckius, Petrus, 131, 135, 223, 274
- Rudén, Jan Olof, 125, 126, 136, 321, 323, 324, 325, 326, 329

Rudenhjelm, Bengt Rudén,
statskommisarie, 106
Ruuth, Abrahamus (B 1.195),
142, 272
Rydelius
Daniel Israelis (B 1.217), 66, 133,
142, 271
Johannes Israelis (B 1.218), 66, 142,
274
Nathanael Israelis (B 1.339), 68, 108
Rydell, Petrus, stud, 109
Rydstad, Göran, 28
Råbergh, Hans, soldat, 141
Rålbamb
Broor, 132
Claes, landshövding, 25, 162
Rönbohm, Andreas Persson (B
1.393), 134, 157, 277
Röngren, Nicolaus Eriki (B
1.484), 158
Röseler, Christoph, 320

S

Sabel
Erich (B 5.9), 112, 137, 277, 279
Lars, skalmjblåsare, 137, 277
Sahlbäck, Lars Erichsson (B 5.6),
127, 134, 137, 167, 276, 277
Sahlman, Lars Johan (B 1.253),
130, 135, 154, 274, 320
Sahlmonius, Isacus Isaci (B
1.481), 143, 158, 280
Sahlström
Jacob, pipare, 167
madame, 150
Salan, Petter, 74, 122
Salenius, Johan, professor, 225
Sallander, Hans, 28
Salmonius, Salomon Petri (B
1.283), 155
Saltzen, Laurentius von, stud, 137

Salvius, Laurentius Andreae (B
1.378), 157
Samuel Johansson (B 4.3), 38, 81,
143, 262, 279
Sandberg, snickare, 251
Sartorius, Christian, 287, 294
Satz, Johan, krukmakare, 142,
276
Scarander, Anders d.ä. (B 2.10),
33, 284
Schaefer, Nils Jonsson,
orgeltrampare, 37, 227, 228
Schalch, Petter, trumpetare, 134
Scharander, Andreas d.y. (B
1.511), 71, 149, 153
Scharin, Johannes Jonae (B
1.360), 131, 136, 156, 277
Scheidt, Samuel, 294
Schening, Benedictus Henrici (B
1.340), 68
Schenström, Svenio Johannis (B
1.297), 67, 125, 130, 153, 274
Scherer, Sebastian Anton, 304,
320
Schewen, Herr von, 241
Schick, Andreas,
domkyrkosyssloman, 208, 211
Schickhardt, Johan Christian, 316
Schildt
Maria, 27, 94, 172, 264, 266
Nils, bagare, 143, 280
Schillgren, Nicolaus (B 1.506),
71, 153
Schiörling
Andreas Andreae (B 1.497), 71, 113
Andreas Laurentii (B 1.398), 157
Schmelzer, Johan Heinrich, 301
Schmidt, Georg A. (B 1.522), 54,
60, 61, 63, 88, 159
Schneider, Anna Maria, 167

- Schnitger, Arp, orgelbyggare,
212, 217, 230, 237
- Schonberg, Carl, stud, 104
- Schreij, Didericus Diderici (B
1.337), 156
- Schroderus, Johannes (B 1.198),
142, 272
- Schröder, Petrus Marci (B 1.470),
147, 158
- Schult
Ambrosius, trumpetare/trumslagare,
165, 166
Ericus Johannis (B 1.304), 155
- Schultz
Andreas (B 1.274), 67, 153
Christian (B 2.7), 67, 82, 98, 103, 126,
263, 273
Gustaf, skräddare, 271
rådman, 261
- Schwede, Johan, professor, 226
- Schütz
Heinrich, 146, 328
Henrik, professor, 93, 131, 277
- Schöfdemarck
Benedictus (B 1.463), 131, 158, 279
- Schönefeldt, Johan Petter (B
1.544), 62, 72, 129, 150, 152,
153, 177
- Schönström, Peter (B 1.421), 142,
157, 278
- Sebastiani, Johan, 320
- Sedenius, Jonas (B 1.501), 159
- Seeliger, Johan Friedrich,
organist, 255
- Siborch, Johann, orgelbyggare,
212
- Siefert, Paul, 144
- Siegell, Michael, komediantdräng,
110
- Siegton, Carl Johan (B 1.423),
157, 284
- Sifwertz, Johan, bokbindare, 136,
138, 315
- Sigeroth, bröder, 132
- Sigfridsson, Olof, gästgivare, 139
- Silfverling, Johan (B 1.536),
159
- Silieström, Olaus Danielis (B
1.313), 68
- Silvius Svenonis, Mattias (B
1.523), 145, 159, 329, 330
- Simsson, Johan, trumpetare, 165
- Sjögren, Josef, 229, 285
- Sjökvist, Peter, 27, 101, 102
- Skruf, korpral, 165
- Skunk
Carolus, stud, 104
Nicolaus, stud, 104
Samuel, professor, 104
- Slipenbach, 149, 325
- Smets, Paul, 229
- Sohme, Ericus Johannis (B
1.250), 39, 43, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 85, 120, 138, 306
- Solle, Heinrik, bagare, 142, 272
- Soten, 140
- Sparijn, Maria, 143, 279
- Sparr, Kenneth, 163
- Sparrman
Andreas, auditör, 138
befallningsman, 165
vice borgmästare, 166
- Sparschuch
Eric (B 1.502), 159
Johan (B 1.513), 159
- Speer, Daniel, 332
- Spole, Andreas, professor, 99,
122, 224, 225
- Springer, Christophorus
Christophori (B 1.292), 155
- Staberg, Hans (B 4.12), 39

- Staffander, Laurentius Stephani
(B 1.261), 67, 152
- Staffansson, Anders, stenhuggare,
241
- Stalhoff, Gerhard, läkare, 81, 271
- Stare
Albertus, slottsfogde, 164
Olaus Alberti (B 1.508), 71
- Starling, borgmästare, 109, 111
- Steinmann, Christoph, 304
- Stemning, befallningsman, 166
- Stender, madame, 128, 149
- Steneken, C., 305
- Stenfelt, Ericus Erics (B 1.395),
104, 152, 157, 278, 283
- Stenius, Peter, länsrättmästare,
129, 152
- Stenman, Nicolaus Christensson
(B 1.238), 154
- Steuch, Elof (B 1.521), 282
- Steuchius
Johannes (B 1.399), 144, 157, 324
Mattias, ärkebiskop, 51, 101
- Stigman, Erik (B 2.8), 99
- Stigzelius, Laurentius,
ärkebiskop, 127, 131, 134, 210
- Storck, Emanuel (B 1.446), 69
- Strutz, Augustinus, komediant,
108
- Stråhle, Daniel (B 1.486), 158
- Ström
Isaacus Beronis (B 1.308), 124, 155,
275
Johannes Johannis (B 1.347), 68
- Stubbe
Märta, 148
Staffan Johansson, 148
- Sture, Svante d.y., 209
- Ståhl, Johannes Zachariae (B
1.503), 71
- Ståhlberg, Jacobus Olai (B 1.312),
68, 153, 276
- Stålhammar, Otto Fredrik (B
1.493), 149, 159, 284, 324, 325
- Stålhane, Arvid, 278, 280
- Suck, Clas, trumpetare, 134
- Suensson, Hindrich, klockare, 166
- Sundelius, Johannes Jonae (B
1.285), 133, 155, 273
- Sundell
Andreas, stud, 125
regementsskrivare, 166
- Sundius
Andreas Andreae (B 1.230), 66
Andreas Petri (B 1.451), 70, 102
Johannes Johannis (B 1.387), 69
Petrus Johannis (B 1.388), 69
- Sundstén, Johan, organistson, 284
- Sundström, Sveno (B 1.496), 71
- Svahlberg, Matthias,
orgelbyggare, 261
- Svart, Mattias, pipare, 167
- Svebilus, Olof, ärkebiskop, 224,
225
- Swedberg, Jesper, 74, 174, 180,
225, 226, 327
- Sätzl, Christoph, 287
- Söderberg
Nils Johan, 209, 216, 230, 234, 238
Petrus, stud, 127
- Söderström, Nils, orgelbyggare,
261

T

- Taglietti, Giulio, 50, 86, 316
- Tauscher, Hans Henrik,
hovmusikant, 162
- Taxeen, befallningsman, 167
- Te(n)gner, Carolus Magni (B
1.524), 159

Teelman, Olaus Magni (B 1.206),
 66, 153, 271
 Teller, Lars, tullskrivare, 142,
 276, 323
 Tellerstedt, Diedrich (B 1.369),
 100, 104, 137
 Terserus
 Elaus Samuelis (B 1.465), 149
 Samuel Elai (B 1.342), 134, 156
 Tessin
 Nicodemus d.y., 235, 258
 Nicodemus d.ä., 94
 Textorius, Mathias Balthasar (B
 1.216), 41, 66
 Textrinus, Gabriel (B 1.507), 159
 Thegner, Olof Arvidsson,
 landshövding, 26
 Thelaus, Petrus Eriki (B 1.362),
 156
 Thelin, Johannes (B 1.343), 156
 Thimon, Gösta, 28
 Thun, Johannes Jonae (B 1.460),
 158
 Thunius, Ericus Eriki (B 1.368),
 68
 Thurelius
 Gabriel Andreae (B 1.352), 156
 Johannes Andreae (B 1.332), 68
 Tiliander
 Nils, 144
 Sveno Ingemari (B 1.233), 154
 Tillaeus, Johannes Georgii (B
 1.251), 67
 Tisell, Carl, brukspatron, 245
 Todin, Petter, stud, 105
 Togelius, Elias (B 1.513), 159
 Tolbom, Birgerus Andreae (B
 1.288), 67
 Tollander, Sven Trulson (B
 1.483), 71

Torsell, Carolus (B 1.379), 157,
 278
 Trast, komminister, 62
 Trautzel, Daniel Casparis (B
 1.325), 156, 321
 Trobäck, Emil, 262
 Träbom, Lars, befallningsman,
 168
 Tunander, Petrus Laurentii (B
 1.349), 156
 Tunder, Franz, 144, 321
 Turingh, Bengt Larsson,
 bokbindare, 286, 323
 Tybelius, Ericus Eriki, stud, 140
 Törner
 Fabian, professor, 63, 128
 Jacob (B 1.478), 83, 106, 269
 Törneros, Johan,
 regementsskrivare, 167
 Törngren, Erich Böriesson (B
 5.4), 127, 130, 134, 139, 276

U

Ubström, rådman, 138, 281
 Ulf, Ericus Eriki (B 1.284), 67
 Ullgren, Peter, 28
 Ulmskog, stud, 135, 274
 Ulrika Eleonora d.y., 10, 23, 47,
 49, 52, 92, 95, 171, 241
 Ulrika Eleonora d.ä., 47, 91, 94,
 113, 121, 122
 Umlof, Anders, borgare, 127
 Unaeus, Olaus Jacobi (B 1.525),
 138, 159, 281
 Unnerbäck, R. Axel, 27, 172, 209
 Upman, Johan, 119
 Upmarck, Noach Johansson (B
 5.5), 130, 132, 137, 276
 Upström, Johan, stud, 134, 276

Ursin, Johan Philip, trumpetare,
104
Uttergren, stud, 127, 134, 277

V,W

Valleria, Christina, 128

Vallerius

Georgius Haraldi (B 1.426), 102, 158
Georgius Isaaci (B 1.422), 102, 157
Harald, 35, 43, 49, 67, 74, 105, 108,
121, 123, 146, 153, 173, 175, 176,
177, 178, 179

Johannes Haraldi (B 1.355), 49, 102,
105, 116, 121, 128, 142, 143, 146,
147, 156, 177, 179, 281

Johannes Johannis (B 1.377), 69

van den Hove, Ioachim, 319

van der Nooth, överste, 165

Venberg, Catharina Larsdtr, 63

Verdier, Pierre d.y., 100

Verelius, Olof, räntmästare, 113,
117

Vesselius, Joannes Nicolai (B
1.397), 138, 157, 277

Vigelius, Ericus Johannis (B
1.333), 68

Vigman, Daniel Jonae (B 1.396),
157

Viso, Catharina, 135

Vogel, Petter, musikan, 163

Volgenau, Gotthard, bokförare,
310

von der Dries, Georg, lackerare,
316

Vulpus, Melchior, 83

Waasbom, Isaac Olufsson (B
1.407), 145, 157, 323

Waerner(?), skomakare, 141

Wahlberg, Sven Persson (B 4.9),
38

Waldius, Jacob, rektor, 283

Waldow, Regina, 217, 219, 223

Walldorf, Jacob (B 1.540), 138,
159, 282

Wallengren, Andreas Olai (B
1.455), 158

Wallinus

Carolus Caroli (B 1.356), 68, 131,
153, 277

Carolus Petri, 40, 41, 42, 72, 73, 81,
84, 94, 98, 103, 113, 152, 263, 287

Johannes Johannis (B 1.440), 70

Magnus Petri (B 1.247), 67

Wallinus, Georg d.y.,
bibliotekarie, 83, 269

Warplind, Laurentius Johannis (B
1.316), 67, 152

Wass, Johan, borgare, 39

Watrangius, Ericus Johannis (B
1.373), 157

Watz, Margareta Johansdtr, 34, 37

Weber, Johan, snickare, 240, 241

Wederman, Olaus Danielis (B
1.385), 157

Wegner, Hans,
hospitalssyssloman, 327

Weiland, Julius Johannes, 296

Weissensee, Friedrich, 332

Wenman

direktör, 261

Mathias, skomakarmästare, 140

Wennaesius, Ericus Laurentii (B
1.246), 66, 144, 154, 319

Wenström, Nils, hyresvärd, 59,
123

Werckmeister, Andreas, 215, 329

Wernberg, Elsa, 112, 279

Wersenius, Jonas Haraldi (B
1.289), 155

Wesman, Kierstin Ericksdtr, 323

Westbladh, Tobias (B 1.530), 71,
72

Westling, Petrus Jonae (B 1.335),
283, 321

Westmarck, Johannes (B 1.413),
157

Wetterling, Andreas Erics (B
1.392), 157

Wibiörnsson, Andreas (B 1.338),
68

Wikander, Johannes P. (B 1.414),
157

Williamsson, Zacharias (B 1.485),
158

Wimmelius, Sveno Laurentij, stud,
133, 273

Winruth, Olaus Johannis (B
1.255), 67

Wittingh, Fredrik L., 212

Witzell, Casper, trumpetare, 168

Wolf, Paul Christoph, godsägare,
230

Wolgemuth
Johan, 118
Petrus Andreae (B 1.323), 155

Wolker, Sigfrid (B 2.11), 99

Wollimhaus, Niels Simonsson,
apotekare, 271

Woëtzig, George (B 8.7), 218,
283

Wrangel
Ewert, 121, 148, 267
överset, 129

Wrede
Carl Casper, 99, 103, 151
Fabian, landshövding, 26

Wretzke, Jacob, 320

Wrickt, Wilhelm, 132

Wulf, Laurentius Gudmundi (B
1.327), 156

Wulffen, Johanna Jacobine von,
267, 281

Wählström, akademisnickare, 251

Y

Ysing, Danil (B 1.371), 228

Ytter, Johannes Petri (B 1.162),
66

Z

Zarlino, Gioseffo, 86, 178, 317

Zattz, Johan, krukmakare, 117

Zellbell
Anders Fson (B 1.420), 49, 69, 105,
157, 173
Ferdinand Fson d.ä. (B 1.439), 70, 93,
105, 153, 254, 255, 259, 260, 284,
316, 330
Ferdinander, bagare, 143, 281

Zelling, Olof,
domkyrkosyssloman, 256

Zellinger
Christian, 22, 24, 25, 26, 31, 35, 40,
42, 45, 49, 64, 76, 85, 91, 93, 96,
105, 115, 121, 124, 135, 148, 165,
173, 177, 179, 204, 239, 244, 268,
273, 279, 281, 306, 309, 310, 313,
314, 315, 332
Gabriel, 115
Joachimus Johannis (B 1.25), 154
Johan Caspari (B 5.17), 58, 138
Johannes Caspari (B 2.4), 173
Johannes Christiani (B 1.438), 70,
158, 284
Olof (B 5.3), 133, 274

Zethrin, Michael Jönsson (B
1.317), 68, 126, 128, 136, 152,
155, 254, 283, 322, 326, 329

Zetterwall, organist, 260

Zetthrin, Ericus, stud, 65

Zeutschner, Tobias, 294, 332

Å

Åberg, Lars, landssekreterare, 143

Åke Johansson (B 4.6), 37

Åkerman
Johan, trumpetare, 168

Olof, tullskrivare, 137, 139
orgelbyggare, 81, 261

Åkerstedt

Catharina Billström, 59
Daniel?, 282

Ä

Älf, Erik (B 1.505), 159, 285

Ö

Öhr, Gustaf Gustafsson (B 5.10),
130, 137, 140, 277

Öhrström, Erich, trumpetare, 165,
166

Öjer, L., domkyrkosyssloman,
241, 243

Öman

Anna Catharina, 229
Ivar, orgelbyggare, 229
Johan, förgyllare, 257

Öring, Petrus Petri (B 1.269), 151

Örn, Christiernus Johannis (B
1.437), 158

Örström, Andreas (B 1.495), 70,
113

Österplan, Benedictus Andreae (B
1.427), 69

